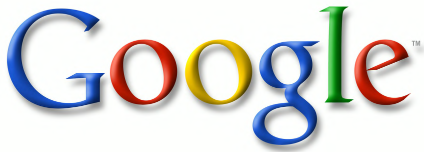
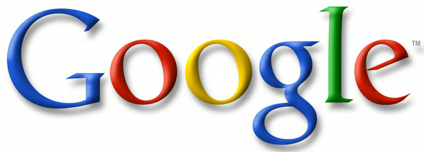
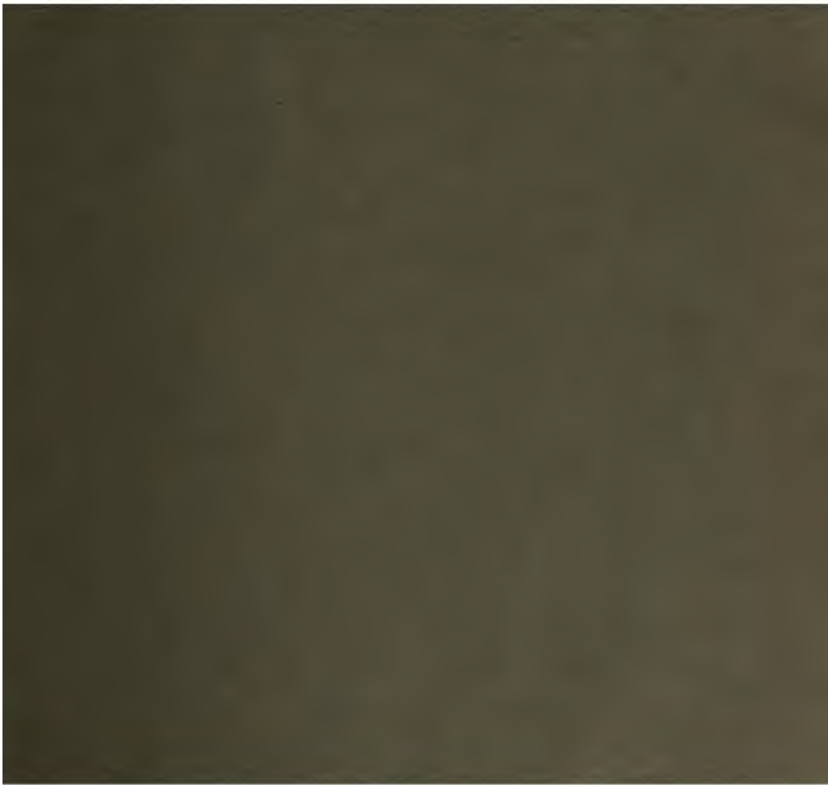
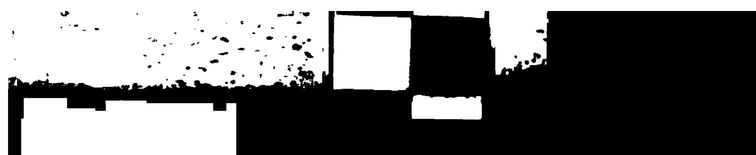

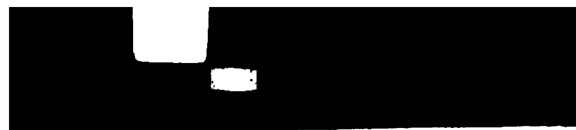

RIJMKRONIJK

VAN

MELIS STOKE

MET

HISTORIE- OUDHEID- EN TAALKUNDIGE

AANMERKINGEN

DOOR

BALTHAZAR HUYDECOPER.

DERDE DEEL.

TE LEYDEN,

BY JOHANNES LE MAIR.

MDCCLXXII.

RIJMKRONIJK

VAN

MELIS STOKE.

ZEVENDE BOEK.

De Grave voer harentaer/ JAN de Tweede.
Te Haerlem/ eñ tote Alcmaer/
Te Leiden/ te Delf/ te Dordrecht/
Eñ dede hem hulden/ na ſlands recht/
Als men pleghet; inden Steden
Dede hi hem hulden/ naden zede.

Van

℣. 6 naden zede) in A ſtaat *na deſen*. In de Andd. *na den ſeden*; om 't Rijm. *Zede* is hier *Landsgebruik*: te weeten, dat de Graaven van Holland, om zich te doen huldigen, in perſoon van Stad tot Stad moeſten reizen. In deeze betekenis komt dit woord altijd Eenv. voor. Zie onzen Dichter I. 479. 1162. II. 224. X. 411. Ferguut f. 6 a.

Dus es die ſede *in dit Lant.*

Walewein f. 9 a.

Het es onze zede *in dit Lant.*

Limborg B. XI. f. 109 a.

In onſen Lande es een ſede.

Voeg hierby uit Maerlant B. II. c. 32. f. 28 d.

Of die Kerke bout den zede.

uit onzen Dichter, hieronder ℣. 230.

Hadden Heren ſulken zede.

uit Walewein f. 41 b.

Vrouwen hebben enen zede,
Si moeten hebben hare begeeren.

JAN de Twee-de.

Van Renesse her Jan.
Was inden lande comen van
Biden Grave van Henegouwen/
In dogheden ende in groter trouwen/
Op dat hi hem purgeren soude
Eñ claren vander scoude/
Met sinen vrienden eñ maghen/
Van dattene Ghetaert hadde bedraghen
Van Velsen/ alsmen heeft ghehoert:

Eñ

ỽ. 8 **Was inden lande comen**) niet nu eerst na de dood van Graaf Jan I. maar aanstonds na het omkomen van Heer Wolfaard, in de Maand van Augustus. Daarom zegt Melis ook, dat Heer Jan kwam *by den Graave van Henegouwen*, die toen noch geen Graaf van Holland was. Ondertusschen zijn deeze 14 regels, ỽ. 7-20, hier zeer wel geplaatst, als eene Inleiding tot het volgende verhaal wegens dien inlandschen oorlog tusschen den Graaf en de voornaamste Edelen van Zeeland.

ỽ. 10 **In dogheden ende in groter trouwen**) een loflijk getuigenis, door onzen Dichter gegeeven aan de oprechtheid van Jan van Renesse, dien *bovesschen viant*, gelijk hy hem noemt X. 247. daar hy omstandiger tot des zelfs lof spreekt, en klaagt, dat zo *bovesch*, zo *koen* een Edelman zijn vermogen gebruikte tegen den Graaf.

ỽ. 17 **Borghen/ de hi dede bescriven In enen brieve**) zie deezen Brief in het Charterb. p. 605, 606. De zelve is gedagtekend op Bartolomeusdag, 24 Aug. 1299. dat is maar 23 dagen na de dood van Wolfaard, boven VI. 908. Daarin verblijft hy aan de twee Graaven, van Holland en van Henegouwen, of aan eenen der zelven by overlyden des anderen, als mede aan der zelver goede Waarheid, en aan alle goede Lieden; uitgenomen de geenen, diemen, ter Waarheid, bewyzen konde, zyne openbaare Vyanden te zijn; dat, zo zy hem, van dien tijd af tot Paasschen 1300 toe, schuldig vonden, met raad of met daad, aan de gevangenisse of dood van Florens V geholpen te hebben, hy zulks ontgelden zoude met Lijf en Goed: Enz. Voor dit alles hadt hy gebeeden,

of

Jan de Twee-de.

Eñ hier soude hi setten voert
Borghen/ de hi dede bescriven
In enen brieve. Doe most bliven/
Want si den brief besegelden niet.
Aldus is dat ghesciet.
Als her Jan dit hebet verstaen/
Voer hi in Zelant herde saen/
Eñ ghinc de van Barsele ane/
Dat hise brochte in sijnre vane.

De

of verzocht, zyne Borgen te weezen, *Heer Henrik Borggraaf van Leiden*, *Heer Geraard van Egmond*, *Ridders*; *Geraard Heer van Voorne Borggraaf van Zeeland*, *Niklaas van Putte*, *Tonis van den Vliete*, *en Willem den Gouwen*, *Knaapen*. By deeze Borgen voegden zich noch, in een onderschrift, *Henrik* en *Costijn*, Broeders van Heer Jan van Renesse, *op verbeurte van hun Lijf en van al hun Goed*. En alle deeze acht Persoonen getuigen, in 't slot, eenpaariglijk, dat zy deezen Brief BEZEGELD *hebben met hunne* ZEGELEN, *uithangende*, *gemeen met het* ZEGEL *van Heer Jan van Renesse*. En nochtans bleef het Zegelen achter, en gevolgelijk de Brief krachteloos. Ten zelven dage, 24 Aug. 1299, stelde Renesse zich Borg voor de geenen die met hem uit den Lande geweeken waaren, uitgezonderd eenigen die hy noemt. Hier blijkt dat hy toen *in den Haag* was. Ondertusschen is vreemd, dat zulke Brieven, of liever Ontwerpen van Brieven, noch tegenwoordig gevonden worden onder de Charters van Holland, schoon geen gevolg gehad hebbende, gelijk wy nu, uit dit getrouwe verhaal van Melis, met zekerheid weeten.

v. 24 in sijnre vane) de Andd. kwaalijk, *onder sine vane.* Ik twijffel of Graaf Jan II van onbedachtsaamheid vry gesproken kan worden. Hy zelf en Renesse waaren de voornaamste voorwerpen geweest van den haat van Wolfaard; wiens Kinderen ook zyne Vyanden waaren, en grooten aanhang in Zeeland hadden. Om deezen het hoofd te bieden, kon hem niemand nutter geweest zijn dan Renesse, die hem vruchteloos aanzocht; doch schoon hy des zelfs vriendschap niet te duur hadt konnen betaalen, met verachtinge afgeweezen werdt.

JAN de Twee-de.

De Grave voer tote Sirixe.
Her Jan hadde doe lieden mee
Van de Grave conde ghecrighen.
Doe begonde her Jan te prighen
Jeghen den Grave alle de daghe/
Daer sint of quam menighe claghe.
Her Jan streec doe Scouden dwere/
Eñ dwanc de lude metten vure/
Dat si met hem mosten gaen/
Wast lief wast leet/ al wast mesdaen.
De Grave sach toe met sinen oghen.
Al wast hem leet/ hi most ghedoghen/
Want si hadden helpen mee.
Eñ hi was te Sirixe.
Hi sende sine boden uut
In Hollant/ ende onboot saluut
Sinen mannen eñ sinen vreenden/

Eñ

De verbittering eñ wraakzucht van Reneffe konnen ons niet anders doen denken. Deezen vervoeren hem om zyne toevlucht te neemen tot die van Borsele, welker Vader de eenige oorzaak van zyne Ballingschap geweest was. Na welke vereeniging de Graaf 'er in Zeeland geheel onder raakte.

ỷ. 28 te prighen) zie onze Aantek. I. 276. daar wy dit verklaarden, *zich openlijk en geweldiglijk verzetten.* Maar gelijkwe Alk. daar bestraften, omdat hy *prighe* verklaarde door *neerlag;* zo moeten wy hem hier pryzen, omdat hy *prighen* nam voor *zich kanten*, *opstaan.*

ỷ. 30 claghe) de Andd. *plaghe.* Het een is zo goed als het ander.

ỷ. 31 streec doe Scouden dwere) hier volg ik de Andd. Al is hier gansch bedorven; *street* voor *streec*, en *stonden* voor *Scouden:* en dus tweemaal *t* voor *c*, en eens *n* voor *u.*

ỷ. 44 menich heelt coene) zo leestmen in Allen, uitgezonderd by Alk, die *heelt* veranderde in *belt;* en dus de taal van

Me-

Eñ dat hem/ dat si hem dienden
Te deser noot: hi hads te doene.
Doe rede hem menich heelt coene/
Eñ quamen tsamen toten Grave/
De dat prijsde voer grote have.
Doe dat volc comen was/
So wart men te rade das/
Dat men varen soude ghemene
Tote Arnemuden groet eñ clene/
Eñ dat men sonder ander tale
Volghede Hollandre van Kemerswale/
De Marscalc was van den here.
Dat volc voer met groten ghere/
Eñ hadden den wint goet ter cuere.
Recht op de selve ure/
Dat men voer de Vere quam/
Sach de Grave ende vernam/

JAN de Twee-de.

Dat

Melis bedorf, omdat hyze niet verstondt. De overeenkomst van alle de *MSS* van onzen Dichter bevestigt de spelling van *Heelt* genoegsaam. Maerlant Evang. c. 49. f. 123 c.

Ic weet wel, dattu Gods Heelde *sijs*.

zie Matth. VIII. 29. *Held* is verkort van *Heeld*; en dit het zelfde woord met het oude *Helet*. Fragm. de bello K. M. ℣. 116.

Sie sahen uber al
Menegen Helet *kuonen.*

juist de drie zelfde woorden, in den vierden Naamval, die Melis hier heeft in den Eersten,

——— *menich Heelt coene.*

't Woord is daar gemeen, ook in 't Meerv. *Helethe*. Ik genoeg my met dit eene ℣. 25.

Mit vunfhundert Helethe
Kuone unde edele.

℣. 52 Hollandre van Kemerswale) zie hier achter.

[redacted]

Jan de Twee-de.

Dat quade wichten liepen daer
Eñ weiveden met swerden daer.
Hi voer an al sonder raet/
Daer hi an dede quaet/
Want hire scade om ontfinc.
Als there versach de dinc/
Voert al op/ eñ spranc vut.
Doe wort daer een groot ghelut.
Eñ alsmen boven was op tlant/
Verkeret doe tweder alte hant/
Eñ quam een donre scuere so groot)
Dat water van den hemele vloot
Of ment met vacken hadde ghegoten.
Tvolc quam met groten roten
Weder tscepe met groter pine.
Her Gye quam/ ente sine
Tscepe inde dagheraet
Ente Grave hadde sulken raet/

Dat

ỷ. 59 quade wichten) dat is *booswichten.* J. v. Maerlant B. III. c. 5. f. 30 a.

So dat tquade wicht *die ghone,*
Up enen man van Ysrael
Scalt, als een quaet eñ een fel,
Eñ vloucte ons Heren Name.

zie Levit. XXIV. 10. 11. Van *een quaet*, zie boven II. 766.

ỷ. 60 weiveden) de Andd. *weveden.* nu zegtmen *wuiven.* zie Winschotens Zeeman p. 367. *weiven* schrijft ook Seb. En hiervan *weiffelen; weiffelaar*, in het Fransch, *irresolu.*

ỷ. 69 een donre scuere) dat is *scheure.* By Kiliaan vind ik noch, *Donder-schore*: en elders, *Schoore* is *Scheure*, *Ruptura.* 't komt overeen met ons *dondervlaag.* In de Vaderl. Hist. p. 142. wordt het wel uitgedrukt, *eene schielyke donderbui.*

ỷ. 71

Dat hi boren was ghebaren
Allene/ buten sinen scaren/
Te Middelborch inde poort.
Als sijn broeder dit heeft ghehoert/
Dat de Grave was ghevaren/
Hiet hi doe/ al sonder sparen/
Dat here porren al ghemene.
Doe ginc varen groot eñ clene.
De scepe waren somme groot.
Dat was een swaer weder stoot.
Want de selve wint de wayde/
Was so clene/ dat hi blayde
So lettel/ dat de grote scepe
Metten andren gheselscepe
Niet conden ghecomen voer de Arne;
Eñ de vianden volgheden garne
Met haesten andes heren start/
Eñ quamen an hem also hart/

JAN de Twee-de.

95 Dat

℣. 71 **Of ment met backen hadde ghegoten)** juist gelijkmen noch tegenwoordig spreekt. Dan zegtmen elders, *'t regent heel water.* dat is te zeggen, gelijkmen 't my verklaard heeft, dat de Regen, niet by droppelen, maar met *heele*, onafgebrokene, straalen, nederstort.

℣. 72 **quam)** de Andd. *swam.*

℣. 83 **Dat here porren)** kwaalijk in **A** *Dat haer porters.*

℣. 88 **blayde So lettel)** Alk. verklaart dit door *blaasde.* doch dat is geen taal. Kiliaan vertaalt *blaeyen* door *pandare, curvare.* Zou dit dan wel betrekking hebben tot het *rondstaan* der zeilen, waartoe wind noodig is? Jan van Heelu schreef *bladen*, en gebruikte 't van de beweeging eener baniere in den wind: waarvan zie by IX. 1005. In dien zin zeggen wy, *de vlag waait.* By Kiliaan vindtmen ook, *blaeyen oft waeyen een sweerd.* Dit noemde Melis hierboven

Jan de Tweede.

Dat siere verslaeghen een groot deel.
De mochte ontgaen/ prijsde sijn heel.
sGraven Broeder bleef ghevaen.
Teerste datment hadde verstaen/
Dat des Graven Broeder was/
Doe wort men te rade das:
Dat si doe hem vieren vonden/
Somme doot van groten wonden/
Eñ somme hadden tlijf doe inne;
Dien si deden zulke onminne/

Dat

ven ✝. 60. *weiven met swaerden.* Voor dit *waaien,* zeggen wy nu *zwaaien.*

✝. 96 prijsde sijn heel) zijn *heil*, zijn geluk.

✝. 100 Doe wort men te rade das) ik vind hier een groote duisterheid in den saamenhang der vaarzen. Wat was het, *wes men te raade werdt?* Was het, gelijk volgt ✝. 101.

Dat si doe hem vieren vonden?

Maar men kan wel te raade worden, om eenige persoonen, 't zy in een schip of in een huis, gevangen te neemen: maar men kan niet te raade worden, *hoeveel* persoonen *men 'er zal vinden.* Daar is dan geen verband tusschen die twee regels; waaromze gescheiden moeten worden. Den eersten breng ik tot het voorgaande: Naauwelijks hadden zy 's Graaven Broeder vernomen, of zy *beslooten* dit te doen; te weeten, *hem gevangen te neemen* ✝. 97. Waarom ik hier, voor *Doe wort men,* liever zou leezen , *Soe wort men.*

✝. 101 Dat si doe hem vieren vonden) *Dat*, staat in Allen; en daarom maak ik hier geen verandering. Ik meen echter, dat het weezen moet *Dar*, dat is *Daar.* Die zelfde misschryving komt hier meermaalen voor: zie boven by VI. 1242: enz. *Daar*, ter plaatse alwaar zy Guy gevangen namen, *vonden zy 'er noch vier.* Want *hem vieren*, is *vier* of *noch vier:* zie VI. 379. Alk. die nergensvoor stilstondt, verklaarde *hem vieren vonden*, door *hem verschoonden.* Maar deeze uitlegging van *hem vieren* wil ik in Alk. wel ten goede houden

Dat ſiſe beden rade braken/
Eñ metten rade legghen op ſtaken.
Van haeſten comt menich verdriet.
Dit was in haeſten dus gheſciet.
Haddemen ghewrocht bi vroeden rade/
Men hadde wel leven ſonder ſcade.
Ten ſelven tiden waſt ſo comen/
Alſo als ic hebbe vernomen/
Dat al Vlaendren groot ende clene
Stont in ſConinx hant ghemene/

JAN de Twee-de.

Eñ

den, waarvan zie hieronder by ℣. 876. De oogen van Alk. vielen hier toe; en toen hy het volgende vaars verklaarde, ſliep hy reeds.

℣. 102 **Somme doot van groten wonden)** dat is, ſommigen waaren aan hunne wonden reeds overleeden. Alk. droomde, *Soo men Groote Heeren gewoon is.*

℣. 103 **Eñ ſomme hadden tlijf doe inne)** en ſommigen leefden noch. En ook hier meen ik dat *nocb* behoorde geleezen te worden voor *doe*. doch *doe* ſtaat in Allen. Alk. noch niet ontwaakt, las uit dit vaars, *'t Gemeene volk moeſt over de kling ſpringen.*

℣. 105 **rade braken)** van 't geval zelf zullen wy hier achter wat breeder ſpreeken. Hier zie ik alleen op de woorden van Melis. Wie zijn zy, die zo deerlijk mishandeld werden? Ik zal u hieromtrent myne bedenking opgeeven; welke is, dat de meening des Dichters ſchijnt geweeſt te zijn, dat de vyanden, 's Graaven Broeder gevangen neemende, by hem vonden alleen vier perſoonen die noch *gezond*, anderen die *geſneuveld*, anderen die *gekwetſt* waaren: en dat zy alle de leevenden (buiten Guy) deeden raabraaken.

℣. 106 **legghen)** dit woord was in A vergeeten. Ik heb 't ontleend uit B. In U leeſtmen minder wel, *liggben.*

 ℣. 115.

Jan de Twee-de.

Eñ sConinx Broeder hadt inde hant;
De over onboot in Zelant/
Dat hi woude/ dat men verghevê/
Des orloghen/ ende mens bleve
Op den Coninc sinen Here/
Eñ op hem selven. Met groter ere
Mocht ment doen an beiden siden.
Hi soude soenen al dat striden.
Men worts te rade dat ment dede/
Eñ maketen daer euen vrede/

125 So

℣. 115 **hadt inde hant**) voor *in de hand*, hebben de Andd. *in band*; dat ik verkiezen zoude zo 't niet beide goed en gebruikelijk was. Datmen by Alk. *bad* leest voor *badt*, is weer een bewijs dat hy den nadruk van 1620 gevolgd heeft. Want in de Uitg. van 1591 staat, even als in alle de Handschriften, *badt*, dat is, *bad het*.

℣. 116 **De over onboot**) die vandaar, uit Vlaandren, liet boodschappen.

℣. 127 **Eñ voer heren Karel voeren**) en voeren, zich begaven, tot den persoon van Heer Karel van Valois, 's Konings Broeder. 't Is aanmerkelijk, dat alleen dees Heer Karel, zo hier, als aanstonds weder ℣. 129 en 137, ja ook X. 921, in **A** genoemd wordt *Tsarels*; alle anderen van dien naam, *Karel*. 't Schijnt dat dees, die sedert geweest is de Schoonvader van den jongen Graaf Willem, hier te lande meest bekend geweest is by zynen Franschen naam *Charles*, waarvoormen, in plat Hollandsch, zeide, *Sarles*, *Tsarles*, *Tsarels*: gelijk onze Amsterdamsche *Kartuizers* zich zelfs, van het Fransche *Chartreux*, noemden en schreeven, *Sartroyssen* en *Tsartroysen*. Hierom twijffel ik, of Melis zelf, op de aangetoogen plaatsen, niet geschreeven hebbe *Tsarels*. Ik voldoe, meen ik, met dit te melden; en volg ondertusschen de Andd. die overal *Karel* hebben.

℣. 129 **Te houdene**) in de plaatse van dit en het volgende vaars, die zeer goed zijn, leestmen in de Andd.

Heren Karels seggben te bouden,

Eñ

So datmeins op den Coninc bleef/ JAN de Tweede.
Eñ men briebe daer of ſcreef/
Eñ boer heren Karel boeren/
Eñ daer beloveden eñ zwoeren
Te houdene heren Karels wort/
Eñ wattie Coninc ſeide voert.
Ten ſelven tiden hadde de Grave
Ene dinc/ daer ic ave
Hebbe gheſweghen. dat waren drie
Heren Wolfaerts kinder/ ſeit men mie/

De

Eñ des niet laaten en ſouden.
zo in B. In H noch erger, *ende ſouden.* Te weeten, ℣. 130 was daar uitgevallen, en men ſtopte het gat, naar gewoonte, met de gereedſte vodden. *Zeggen* is hier, gelijk honderdmaal, *Uitſpraak doen*; niet als Rechter, maar als Middelaar, daarvoor by partyen gekoozen, of erkend. *Karels woord* was, dat zy hun verſchil moeſten verblyven aan 't oordeel des Konings van Vrankrijk ℣. 119. Zy belooven zich aan dat *woord van Karel* te zullen houden; en onderwerpen zich tevens aan de *Uitſpraake* die de Koning, na onderzoek van zaaken, zoude mogen doen.

℣. 134 Heren Wolfaerts kinder / ſeit men mie) zo ſtaat in de Andd. In A was 't aldus uitgerekt:

Tſeren Wolfaerts kindere dat ſeide men mie.

Deeze drie Kinderen (om met Melis te ſpreeken) waaren dan eigelijk Gevangenen des Konings van Vrankrijk, doch onder bewaaringe van Graaf Jan. Deezen werden uitgewiſſeld, op den voorſlag van Karel van Valois, tegen den gevangen Guy. Dit kon onze Dichter niet ſtilzwygende voorbygaan: en daarom komen hier die Kinderen, eenigszins, als uit de lucht vallen. Maar ik geloot ook, dat Melis zich verzinde, daarin, dat hyze, *alle drie*, noemt *Heeren Wolfaards Kinderen.* In 't Charterb. p. 609. vindenwe een' Brief van VRANK en KLAAS, Henrijck [lees *Heeren*] WOLFAERTS *Kinderen*, en van PIETER, *Heeren* FLORENS *zoon*; waarby zy beloofden, op verbeurte van lijf en goed, weder in des Graaven hechteniſſe te zullen komen voor 24 Juny 1300. De Brief

is

Jan de Tweede.

De hi in hoeden hilt ghevaen
Van sConinx weghen/ heb ic verstaen.
De seide her Karel dat hi woude
Dat men den kindren gheven soude
Uter vangheneſſe haren maghen;
Eñ men/ sonder weder vraghen/
Des Graven broeder/ heren Gyen/
Hem der mede soude vrien.
Dit was ghevaen in elke side.
De ghevanghene warens blide/
Dat hem nu aldus es comen.
Entie dach es voert ghenomen
Vorden Coninck in Vrancrike.
Daer voeren si alle ghelike/

De

is van 11 October 1299. Kort te vooren, 26 Sept. p. 607. waaren voor *Vranke* en *Klaas* (die te Haarlem, niet voor *Pieter* die in den Haag gevangen lag) reeds, ten zelfden einde Borgen gebleeven Heer *Raſe* en Heer *Florens van Borſele*, nevens meer andere Zeeuſche Edelen. Wegens deezen *Florens* zie wat verder by ℣. 188. Of die twee Broeders, *Vranke* en *Klaas*, op die Brieven ontſlagen zijn geworden, weet ik niet; maar geloof 't niet.

℣. 137 De) in de Andd. *Die*, te weeten, *Kinderen*. Lees nu deeze drie regels met aandacht:

DE [KINDEREN] *ſeide Her Karel dat hi woude*
Datmen DEN KINDEREN *gheven ſoude*
Uter vangheneſſe HAREN MAGHEN.

Het oude gebrek. De Uitſchryver ſchreef, by verzinninge, in den tweeden regel, *den Kinderen*, voor *den Magen:* en ziende dat 'er 't woord *maghen* ontbrak, gaf hy ons, tot beterniſſe, een geheel vaars van zijn eigen maakſel. Hierdoor met het Rijm in den war geraakt, ſmeedde hy in zijn brein een tweede vaars, waardoor hy ook de volgenden ten eenen maale bedorf. Lees nu ook deeze drie regels:

En MEN, *ſonder weder vraghen*,
Des Graven Broeder, HEREN GHYEN,

HEM

De Grave entie andre mede. Jan de Twee-de.
Alsi quamen toter stede/
Alwaer si den Coninc spraken/
Worden verdeelt ghene zaken
Vorden Coninc alst was ghesciet.
De Coninc en wouts laten niet/
Hine woude de zaken maken te goede.
Doe quam hem in sinen moede/
Dat hijs selver wesen woude/
Dat men sijn Segghen hier of houde.
Nu moghedi weten vorwaer
Dat de Grave vant aldaer
Borghe/ deen wel verdinghen.
Maer dander en hadde te dien dinghen
Ghe-

Hem *daer mede soude vryen.*

Daar, door dat zotte invoegsel van 't woordeken *men*, omdat 'er kwansuis voorgaat, *Datmen*, de goede woorden *Heren Gbyen* en *bem*, even belachlijk gemaakt worden, als in 't voorige zijn *de Kinderen den Kinderen.* Melis schreef korter en beter:

De seide Her Karel dat hi woude
Datmen den Magben gheven soude;
Eñ sGraven Broeder, *Heren Gbyen*,
Hem daer mede laten *vryen.*

ỷ. 152. Worden verdeelt ghene zaken) de Andd. *gbetelt*: en dit schijnt de verklaaring te zijn. *deelen* is *scheiden.* en van dit laatste, *iets bescheiden*, voor iets *bescheidelijk*, dat is duidelijk, *voordraagen.* En dit is juist het geen de Dichter hier meende, en door *verdeelen* keurelijk uitdrukte. De zaaken *werden verdeeld*, is dan, *onderscbeidelijk voorgesteld.*

ỷ. 158 hier of) B en U *bi of.* Die zelfde misslag komt in U noch eens voor B. V. ỷ. 1018. niettegenstaande Seb. op beide die plaatsen aangetekend heeft, dat in T stondt *bier of. Hi*, voor *bier*, is geen woord. zie boven by I. 41.

ỷ. 161 deen wel verdinghen) *deen*, of, gelijk in de Andd. *die-*

[redacted]

JAN de Twee-de.

Ghene borghen inden lande:
Maer dat si gaven in sConinx hande/
Souden si niet vorren breken.
Dit was den Coninc doe haer spreken.
Dit mosten si sweren ende ghelouen.
Entie Coninc hiet hier bouen
Dat si ghisele souden gheven/
Haer kindre of haer neven/
Entie bringhen te Biervliet
Tente Jans misse/ eñ latens niet.
Dan soude hi segghen openbare.
De brede woort verlanghet dare
Toten halven Oeste toe.

Si

diene, is, *die hem*, te weeten, *die Graaf Jan*; en niet, *die haar*, gelijk Alk, beuzelde. *wel* wordt niet gevonden in de Andd. daar *vervinghen* bedorven is tot *vorvinghen*; gelijk in A tot *veringhen*.

ỳ. 166 den Coninc) zo ook in de Andd. doch lees *ten Coninc*. Dit was het geene zy *ten*, dat is *tot den*, Koning ſpraken.

ỳ. 180. Bi Gode!) dit is 't Voorloopertje: 't Sermoen zal ſtraks volgen.

ỳ. 182 in ſtraten of in weghen/ Of in husen of in hoven) van al deeze woorden waar het beſte alleen overtollig geweeſt. Melis verkwiſtte de zynen zo niet.

ỳ. 188 Her Florens van Barsele) om het gedrag van deezen Heer Florens in helderen dag te ſtellen, merkt de Dichter vooraf aan, deeze drie omſtandigheden: hy hadt den Graaf ontvangen, erkend, voor zynen Heer: hy hadt hem hulde gezwooren; en droeg 's Graaven kleederen. En laat 'er op volgen, dat hy den Graaf ſchande en ſchade gedaan heeft, eer hy oorlof van hem genomen, dat is, eer hy hem ontzeid hadt. Welke ontzegging wel geſchied is, doch te ſpade. Toen de Zeeuſche Heeren, in 1290, den Vlaming in 't Land riepen, ſchijnt hy daaraan geen deel gehad te hebben. Wy lazen boven, IV. 769.

Her

Jan de Twee-de.

Si ghelovedent/ eñ zwoerent doe/
Te doene dat de Coninc woude/
Eñ te houden dat hi segghen soude.
Op dit/ so voeren si te lande.
Bi Gode! het es grote scande
Dat lude sulke sake pleghen/
Dat si in straten of in weghen/
Of in husen of in hoven
Sticken zweren eñ gheloven/
De si met rechte doen souden/
Eñ si des niet en houden/
Alse dese hadden ghedaen.
Eñ her Florens hadde ontfaen

Van

Her Florens van Barsele keerdem niet an
Den Neve, *daer bie doe an wan,*
Eñ was metten Grave wale.

Die *Neef* was Wolfaard, die toen, met zyne Broederen, uit den Lande verdreeven werdt, terwijl de meeste Heeren, en daaronder ook Jan van Renesse, hunnen peis maakten met Graaf Florens. Doch zo deedt ook wel haast Heer Wolfaard, die den 30 October, gelijk Heer Florens den 5 November 1290, door den Graaf aangesteld werdt tot des zelfs Raad: zie Charterb. p. 510 en 511. Den 14 December 1291 (p. 543) verbondt Heer Florens, by eenen byzonderen Brief, zich nader, den Graave in alles getrouw te zullen zijn: daar hy zich noemde, *Florens van Borsele, Heeren Pieters Zoon.* Misschien was hy de Vader van dien *Pieter van Borsele, Heeren Florens-Zoon*, gemeld 11 October 1299: van wien zie boven by ✻. 134. Hieronder ✻. 560. kuntge leezen, hoe hy, door eene verhaaste vlucht, de handen van *Jan zonder genade* ontkomen is. Dees Heer Florens schijnt geweest te zijn het Hoofd der Zeelanders, die naar Vrankrijk gereisd waaren, maar daar, tegen Graaf Jan, te kort schietende, zich vervoegden aan Keizer Aelbrecht, om Holland aan eenen vreemden Heer te onderwerpen: maar ook dit mislukkende, werdt hy het Hoofd der Zeeusche Ballingen. Want dat Renesse daarvoor te houden zy, gelijk sedert lang geschied is, zalmen uit

on-

Jan de Twee-de.

Van Barsele den Grave over Here/
Eñ hulde gheſworen/ dat was mere/
Eñ droech ſGraven cleder an.
Dat hi hem liet enighen man
So verkeren in enighen weghen/
Dat hiere hem ſoude ſetten teghen/
Hine hadden terſten doch ontſeget.
Want niement hoveſſcher en pleget.
Want hi ontſeiden te ſpade/
Eñ hadde hem ghedaen ſcande eñ ſcade
Eer hi orlof nam an hem.
Ic ſeg u/ des ic ſeker ben.
Diet altoes willen ſpien/
Hoe ſi ghenederen moghen dien/
Dien hi van rechter ſcout ſal eren/
Sijn ſi knechten ofte heren/
Eñ niet ne roeken wat ſi ſweren/
Eñ dies niet ne achten twe peren/
Eñ breken ſelve haren eet/
God es hem int ende wreet/

Want

onzen Dichter niet licht goedmaaken. Uit al deeze omſtandigheden zoumen mogen giſſen, dat Heer Florens geweeſt is *Oom* van Heer Wolfaard.

℣. 200 Ic ſeg u) een onnut Sermoen van 26 regels.

℣. 201 Diet altoes willen ſpien) de Andd. *Die:* en dat is beter. *Spien* komt elders in dit Werk niet voor. De Ouden zeiden doorgaands, *ſpien om iets*, in de betekenis van toeleggen op iets. Walewein f. 8 d.

Want hem dinct in ſinen ſin,
Dat ic niet beters waert en bin,
Danne bi dus ſpiet omme *minen ſcamp.*

en f. 29 c.

Ic was in harde dommen rade,
Dat ic ſpiede omme *jou ſcade.*

Fer-

Want si recht meenedich sijn.
Dat neemt gherne quaden sijn.
Al vinden si sulken de hem ghelovet;
Nochtan dinct mi dat hi dovet/
Eñ altoes is buten kere/
De hem ghelovet emmermere.
Want dat selve vinden si wale
Ane hem te sulken male/
Wanneer si haren wille niet al
Van hem hebben groot eñ smal:
Si laten dien/ eñ gaen ten anderen.
De hier aldus comen wanderen/
Hem ne roect wat si lieghen/
Up dat si moghen bedrieghen
Met worden eñ met valschen eden/
Daer si haer sticken mede leden.
Nu keric weder ten beginne.
Hem dochte doe in haren sinne/
Dat si int hof van Vrancrike
Ten Grave waren onghelike/

JAN de Twee-de.

Alst

Ferguut f. 8. d.
Om enen anderen salic spien.
Fabelen van Esopet f. 7 d.
Het is om u al dat hi spiet.
Hiervan *spiere*, verspieder. Maerlant I. 68. f. 17 c.
Joseph sprac: Men mach wel horen,
Dat ghi alle spieres *sijt.*
en kort daarna:
Dat ghi sijt spierers, *eñ niet el.*
en IV. 5. f. 31 b.
Die spierres *keerden metter spoet.*
In dien zin vind ik *Spé*, in 't Fragm. de bello K. M. ꝟ. 1521. immers zo verklaart het Scherzius, *Exploratores*, *Spionen*. Wy zeggen ook noch *Spie*: beter Duitsch dan *Spion*.

ꝟ. 206 twee peeren) zie by III. 1290.

JAN de Tweede.

Alsi oec waren in elke stede.
Hadden heren sulken zede/
Dat si dan dat merken wouden/
Hoet toe quame/ eñ si wat scouden
Dat doe comen waren dese dade.
Doe so worden si te rade/
Dat si noch sochten enen Here.
Anders ne mochten si nemmermere
Staende bliven in desen zaken.
Wi weten wel/ dat si doe spraken/
Die hem holpen an eenre dinc/
Dat si spraken den Coninc

Van

℣. 230 **Hadden heren**) dit en de drie volgende vaarzen zijn weder loutere wildzang. Ik verwerpze ganſchelijk, en zag liever, dat *rade* ℣. 234, rijmde op *ſtede* ℣. 229; 't welk men echter zou konnen veranderen in *ſtade*, dat is, *gelegenheid*; gelijk meermaalen by onzen Dichter. zie hem VI. 988.

℣. 235 **ſochten enen**) deeze twee woorden ſtaan niet in **A**, zijnde het geene daar geſtaan hadt uitgedaan, doch niets in de plaatſe geſteld. Wy hebben 't gebrek aangevuld uit de Andd.

℣. 237 **ſtaende bliven**) in **A** *ſtanden bliven*: dat wel verklaard kan worden, *ſtaen bliven*: zie II. 614. Maar behalve dat *ſtaende* hier in de Andd. gevonden wordt, zo komt het ook, en met de eigenſchap der taale en met de gewoonte van onzen Dichter, beſt overeen: zie VI. 940. 1101. VIII. 516. alleen in de eerſte deezer plaatſen hebben **B** en **U** *ſtaen*; in de overigen *ſtaende*. Mat. der Sonden f. 38 a. *eñ doe* —— *bleef* ſtaende *mijn leytsman* alwaar ook f. 23 b. *doe oen* [hem] *ſijn vader aldus* ſach bevende. en f. 135 c. *wanneer deſe* hoert *ymant* vertellende, *hoe een ander*, enz.

℣. 238 **dat ſi doe ſpraken**) dat zy ſpraken met de zulken, die hun gelegenheid gaven om te ſpreeken met Koning Aelbrecht.

℣. 242 **Eñ ſeiden / dat hem**) zo ſtaat in Allen. doch 't kan

niet

Van Almarenghen Aelbrechte/
En̄ seiden/ dat hem met rechte
tGraefscap anct Rike waer bestorven;
En̄ sijt also hadden verworven/
Dat hem al dat lant swaer houde/
Waert dat hi never comen woude/
Ten minsten tote Nimaghen/
En̄ bede den Grave voer hem daghen;
Hine worde so coene nemmer dan/
Dat hine saghe niet oghen an:
Si souden hem comen also tide/
Dat hijs te rechte macht wesen blide:

JAN de Twee-de.

De

niet bestaan. 't Graafschap, zeidenze, was *aan 't Rijk* bestorven; niet *hem aan 't Rijk*. Om evenwel *hem* hier niet te verwerpen, zo lees, met kleine verandering, *En̄ seiden hem*, *dat* ——

ỿ. 244 En̄ sijt also hadden verworven) en dat zy reeds uitgewerkt hadden.

ỿ. 245 houde) dat is *bulde*, gelijk hier in B; daar, boven dien, het Rijmwoord *woude* verbasterd is in *wille*. In A zijn *boude* en *woude*, verkeerd in *bilde* en *wilde*. dat rijmt ten minsten. Maar hoe waaren die uitschryvers hier zo afkeerig van het goede woord *boude*, daarmen X. 879. zo wel by hen als in A leest,

En̄ swoeren hem daer houde
De porters alle iongbe en̄ oude?

Maerl. IX. 27. f. 54 d. —— *quamen die oude*
Te Davite, en̄ zwoeren hem houde.

zie by II. 173.

ỿ. 251 also tide) dat is, *zo tydig*, zo ras. Maar in de Andd. staat, *also stide*; waarop Seb. aantekende, *side*, *so na bi*. Alk. *te stade*, *te bulp*. Doch *stide* is geen woord, gelijk Seb. ook klaargenoeg te kennen geeft. A helpt ons uit deeze onzekerheid. Datmen zo ontydig eene *s* geplaatst heeft voor *tide*, is gesprooten uit de voorgaande greep *so*, by verzinninge, *so stide* voor *so tide*. Belangende de verklaaring

JAN de Twee-de.

De Grave soude van alre hant
Voer hem moeten rumen tlant:
Quame hi in tlant / men soude ghemene
Hem opgheven / groet ende clene /
Beide lant ende steden.
Dat sine met deser behendicheden
Daer toe brochten / dat hi seide /
Hi souder comen op dat gheleide
Dat si hem toe hadden ghesegghet.
De Coninc was up dit ontweget /
Dat hi de ghene ghelooven woude /
De geen goet man heten soude.
Dat waren de met haren rade /
Beide met helpen eñ met dade /

Den

van Seb. *side*, *so na bi*; vergelijk die met
In den avont berde side;
te vinden boven in onze Br. Aantek. V. 660. in dien brok van 128 regels, en in den zelven ℣. 121.

℣. 258 Dat sine) dat is, *dat zy hem.* en zo moet het weezen. Kwaalijk in de Andd. *Dat si.* *Dat* is hier *zodat.*

℣. 260 op dat gheleide) slecht geleide voor eenen Keizer. Hunnen rechten Heer te verdryven, was al wat zy zochten. Om dat oogmerk te bereiken, waagden zy menigmaal de Vlamingen. Nu waagen zy 'er ook den Keizer aan.

℣. 261 si — hadden) de Andd. wederom bedorven, *bi — bad.*

℣. 262 ontweghet) dat is, *van den weg af*, in dien zin als wy nu zeggen *spoorbijster.* In plaatse van 't voorgaande *up dit*, hebben de Andd. *in dien;* beide is 't, *hierin.*

℣. 265 Dat waren) deeze vier regels konnen niet geschreeven zijn van Melis, die in zijn verhaal van het vangen en vermoorden van Florens geen woord spreekt van *Zeelanders;* gelijk uit onze voorige Aantekeningen genoeg blijkt.

℣. 273

Den edelen Florense beden vaen /
Eñ iamerliken verslaen;
Eñ willen met dies Coninx machte
Vort verdriven sine gheslachte /
Eñ in vreemde hant al bringhen.
Maer God en wouts niet ghehinghen.
Hi versaghet bi sijnre ghenade.
Al wert de Coninc des te rade /
De raet bleef al verloren;
Als gi hier na wel sult horen.
De Coninc sende boden ute
Met brieven ende met salute /
In Hollant eñ in Zelant mede /
Heimelike in elke stede /

Jan de Twee-de.

Als

℣. 273 versaghet) dat is, *verboedde het*, of, gelijk wy nu spreeken, *voorzag daarin.*

℣. 278 Met Brieven) den inhoud deezer Brieven kanmen in 't Latijn leezen by Beka p. 102 (in het Duitsch by des zelfs Vertaaler, in de Holl. Kronijk, en elders) waarop Buchelius p. 104 (o) aantekende, *dat*, *by een rechtelijk onderzoek*, *de Keizer badt moeten triomfeeren.* Over welk zeggen hy zeer gepreezen wordt van H. Conringius de Finibus Imp. C. XXVIII. p. 740. schoon het my ten uitersten eenzydig voorkomt. In een rechtelijk onderzoek moet men alleen zien op de bewyzen die de Eisscher bybrengt. Ondertusschen vestigt Buchelius het Recht des Keizers op een ander verhaal van Beka; naamelijk, dat Graaf Willem I het Graafschap van Holland te leen ontvangen hadt van *Keizer Frederik.* Maar dit wist *Keizer Aelbrecht* niet, die het echter, zo 't waar geweest was, noodzaakelijk hadt moeten weeten. Want hy beriep zich, in zyne Brieven, alleen daarop, dat Diederik het Graafschap te leen verkreegen hadt van *Koning Karel.* En daarom alleen moest Aelbrecht, na rechtelijk onderzoek, dit Pleit zekerlijk verliezen. Want, behalve dat, in 't gemeen, noit beweezen is, noch kan worden, dat eenig *Koning*, *Karel* genoemd, zulk een gifte aan Diederik *te leen* zoude gegeeven hebben;

JAN de Twee-de.

Als hem sijn raet hadde gheleert.
De boetscap wert alsô verkeert;
So dien dat hi sende brieve/
Hadden ten Grave meerre liede
Van ten Coninc: eñ voeren te hant/
Eñ gavense den Grave inde hant.
Ende dit quam also voort/
Dat de Grave hevet ghehort/
Dat de Coninc porren sal
Van Coelne/ hevet hijs ghevaf/
Eñ neder comen in corten daghen
Tote sinen huse te Nymaghen.
Eñ hi hevet den Grave ghegeven
Gheleide/ ende dat bescreven/
Eñ enen bescheiden dach gheset/
Dat hire mach comen dies te bet
Binnen gheleide veilike.
De Grave peinsede des ghelike/
Dat hi sijn gheleide soude

300 Voer

zo vraag ik, in 't byzonder, welken *Koning Karel* Keizer Aelbrecht bedoelde? den *Kaalen?* of den *Simpelen?* De laatste is noit *Keizer* geweest. De eerste was het noch niet in 868. Beide waaren zy *Koningen van Vrankrijk.* Nu wilde ik wel geleerd worden, op wat gronden van Rechte een *Roomsch Koning*, of *Keizer*, aan het Rijk konde trekken eenig Land of Graafschap, omdat het vier eeuwen te vooren, door eenen *Koning van Vrankrijk*, geen *Keizer* zijnde, aan iemand te leen was gegeeven. Maar zonder rechtelijk onderzoek schoot Keizer Aelbrecht evenwel te kort. En waarom? Buchelius zegt ons, *quia parum valebat.* Dat is, omdat de Keizer ondernomen hadt het geen hy niet kon uitvoeren. Hierop past het zeggen van eenen, niet onverstandigen, Historieschryver: *Ou il falloit le souffrir & se taire, ou il falloit avoir des moïens pour l'empécher.*

ỳ. 282 De boetscap wert also verkeert) viel anders uit dan

Voor hem bringhen. Alſo houde
Wat hi vriende ende man/ Jan de Twee-de.
Die hem wilde dienen dan/
Sijn ſi arm ofte rike;
Hi wils hem danken ewelike.
Van Hollant de edele liede
Quamen daer met groten diede;
Porters eñ ghemeente mede
Van alden lande/ quamen ter ſtede
Al daerſe de Grave onboet:
Eñ hadde een heer alſo groet
Als noyt gheleet was uten lande.
Hi voer wech al ſonder ſcande/
Sint Laurens avonde/ te Gorinkem.
Als hi daer quam/ doe dochte hem
Dattie Vreſen niet goet daer waren/
Eñ hietſe te Woudrichem varen.
Sander daechs/ wel betide/
Ghinc te zeyle de Grave blide/

Eñ

dan de Keizer verwachtte. De Hollandſche Edelen ſtelden alle die Brieven des Keizers in handen van Graaf Jan.

℣. 290 Dat hi ſijn gheleide ſoude Voer hem bringhen) de Keizer zoude zich meeſter maaken van Holland onder 't geleide der Zeeuſche Wederſpannelingen. Hy belooft Graaf Jan vry geleide om te Nymegen te komen. Jan komt daar; maar *met zijns zelfs geleide*, gelijk Melis elders ſpreekt; zie by VIII. 630. Men reiſt noit veiliger, dan wanneer men zijn *eigen geleide* mede brengt.

℣. 313 Sint Laurens avonde) den 9 Auguſtus 1300.

℣. 316 Eñ hietſe te Woudrichem varen) in de Andd. bedorven, *Daer met hem te varen.* 't Blijkt klaar, dat de Graaf den Vriezen, in deezen togt tegen den Keizer, niet dorſt vertrouwen.

℣. 320

Jan de Twee-de.

Eñ voer bi Nimeghen an Bangwerde/
Eñ met hem/ an ſine verde/
Al ſijn here op enen dach.
  Als de Coninc dat gheſach/
Datte Grave quam ſo ſtarc/
Ne hadde hi niet/ om duſent marc/
Binnen Nimaghen gheblevem.
De hem den raet hadde ghegeven/
Wiſte hijs doe wel clenen danc.
Hi ſat op/ eer iet lanc/
Eñ voer op Cranenborch de veſte.
Dat dochte den Grave van Cleve theſte/
Dat hi daer wel ſeker ware.
  Den Grave van Hollant quam de mare/
Eer hi quam daer hi logierde.
Op den avont men viſierde
Wat men beſt hier toe dade.
De Biſſcop van Coelne wert te rade/

Dat

ℽ. 320 Eñ met) in A *Et met.*

ℽ. 332 de mare) de tyding, dat de Keizer te rug was geweeken.

ℽ. 338 ghebreken) zo hebben de Andd. maar in A lees ik, *ghewreken.*

ℽ. 340 hem ſo verre onderminghen) in de Andd. ontbreekt *hem.* Voor *onderminghen*, gelijk ik in alle drie de *MSS* gevonden heb, ſtaat in alle drie de Uitgaaven *onderlinghen.*

ℽ. 341 enen vrede) *namentlijk*, zegt Alk. *dat Graaf Jan Holland en Seeland van den Keiſer te leen ontfing.* De oude deun, dien de Kinderen aan de Kindskinderen voorgezongen hebben; doch dien zy noit van hunne Vaderen geleerd hadden. Water en vuur ſtryden niet meer, van deeze verklaaring van Alk. met die van den zelfden Alk. B. IV. ℽ. 193. Verſtandig ſchreef Heda p. 227. dat dees Vrede *meer noodzaakelijk*

Jan de Tweede.

Dat hi den Grave quam te spreken/
Eñ pijnde hem/ of hi ghebreken
Die sticken mochte/ eñ te goede bringen;
Eñ ghinc hem so verre onderminghen/
Dat men makede enen vrede/
Eñ een bestant aldaer ter stede
Tusschen den Cònine enten Grave.
Doe trac weder al hier ave
De Grave tsinen lande neder:
Entie Coninc soude keren weder.
Onder weghen quam hem niemare
Dat dat Zeusche here ware
De Leckе op waert ghevaren
Met hondert scepe teenre scaren.
Dat was op onser Vrouwen dach
Te halven Oest/ als men mach
Ghedinken/ dat het achter bleef/
Als ment iaer ons Heren screef

Du-

kelijk was om 's Konings eer te bewaaren, dan hem nut.

℣. 351 onser Vrouwen dach Te halven Oest) eveneens beneden, X. 22, behalve *misse* voor *dach.* zie ook hier boven ℣. 175. Zo ook in het Hoogd. *unser Frouwen tag zu mitten Augsten.* zie Haltaus, Calend. Med. Ævi p. 121. te weeten, den 15 Aug. wanneer de Roomschgezinden de Hemelvaart van hunne Lieve Vrouwe vieren.

℣. 353 dat het) in de Andd. *dattet.* alleen by Alk. *dat 'et.* Zo bedorf hy boven ℣. 13, *dattem*, gelijk hy gevonden hadt, in *dat 'em.* elders *datti* in *dat'i;* zie hier onder ℣. 661, 663, 675. enz. of in *datt'i* VIII. 83. enz. Maar ook de Eerste Uitgeever heeft, zonder echter de taal te bederven, ook nu en dan zulke veranderingen gemaakt: als boven ℣. 137, *datti* in *dat bi.* beneden ℣. 872, 923, 1057 en 1093. *dattie* in *dat die*, en ℣. 403, *optie* in *op die.* Want zo staat op die plaatsen in C. Doch dit zijn kleinigheden. Voor 't volgende *achter bleef*, hebben de Andd. alleen bleef: kwaalijk; schoonwe in

JAN de Twee-de
1300.

Dusent ende drie hondert mede/
Dat ghemaect was dese vrede.
 Op den derden dach daer naer
Quamen de Zeelanders openbaer/
Als ic hoerde ghewaghen das/
Toten Coninc/ daer hi was.
Het es ghevreet/ sprac de Coninc/
Ghi moghet varen op de dinc
Weder thuus uwer veerde.
De Coninc sat op sinen peerde/
Eñ reet te Lande/ al dat hi mochte.
Ic wane/ dat hi lettel dochte
Op haer pleit meer voert an/
Also als ic ghemerken can.
 Nu hadde de Grave aldus ghescreven
An sinen Sone/ de was bleven

In

dit zelfde Boek ỷ. 18. ook leezen, *doe most bliven*, in de betekenis van *achter bliven*; daar is 't klaar uit het volgende,
Want si den brief besegelden niet.
dat moest dan *ongedaan blyven*, gelijk VI. 197.
Men wouts niet doen, *doe most* bliven.
elders is het, *gedaan blyven*, als III. 1575.
Het moste bliven, *het was* gedaen.
Blyven, is, blyven zo *als 't is*, 't zy gedaan, of ongedaan.

ỷ. 361 **Ghevreet**) de Andd. *ghevredet*.

ỷ. 362 **Gi moghet varen**) *op de gesloten vrede* (zegt Alk.) *kond gy* VEILIG *wederkeeren*. Te weeten, omtrent zo *veilig*, ofze tusschen twee stoelen in de asschen zaten. en zo deeden zy. De Keizer, nu bewust dat zy hem bedroogen hadden, zette hen kort af. *Het is gevreed*, sprak hy; niet zonder bedekt verwijt, dat zy *te laat kwamen*. en gaf hun tevens oorlof om te gaan waar 't hun lustte. En toen zy weder naar huis wilden, vonden zy, dat Graaf Jan de deur zo wel gegrendeld hadt, dat zy 'er niet konden inkomen.

ỷ. 375 **Eist**) ik geloof niet, dat de Brief zelf verstaanlyker

In Middelborch, in sine stede; — Jan de Tweede.
Eñ an Witten, sinen Neve, mede,
De was bleven in Sirixe;
Eñ screef aldus an de twe:
Eist, dat onse viande tiden
Uten lande, eñ si riden
Sempelike haerre straten,
So suldise met gheinake laten:
Maer varen si niet heercracht,
So treet toe met alre macht,
Eñ verbarnt, sonder sparen,
De ghene de met hem varen.
Dit heten wi eñ biddens mede
Onsen vreenden in elke stede.
Alse hi hem dat onboet,
Si vermaenden clene eñ groet,

Eñ

ker en eenvoudiger gesteld is geweest, dan deeze tien vaarzen, waarin Melis dien berijmd heeft.

℣. 281 **verbarnt)** in **A** *verbout.* kwaalijk. *Verbouden* is verstouten, moed scheppen: zie Kiliaan en onzen Dichter II. 792 en IX. 1294. of ook, anderen moed geeven. Walewein f. 13 d.

Onme te verboudene *zine lieden.*

Bediedenis der Misse f. 4 b.

Eñ ons berte daer mede verboude,
Alsoe dat wi gerne wouden
Voor dat beilege Gelove striden.

Ferguut f. 20 c.

Hi ware bleven doet ter stede,
Waer *die scilt dedene* verbouden.

Waer is *maer.* ib. f. 23 d.

Hine es niet van desen lande:
Waer *vromeren Ridder ic noit en kande.*

anders *ne waer :* waar van zie de Aantek. II. 195. en wegens *verbornt* II. 197.

℣. 392.

Jan de Tweede.

Eñ daden sijn ghebot doe wale.
Die Grave voer ten selven male
Te Dordrecht in sine poort.
Alse dat volc dat heeft ghehort/
Dat de Zelanders doe sijn leden/
Achten si clene doe des vreden/
Eñ riepen up den Grave doe:
Edel Here/ varewi toe.
Laet ons de diepe nu beleggen/
Eñ hem dat keren weder segghen:
Laet ons wreken onse maghe;
Dat hem rouwet alle daghe/
Dat si comen sijn int Lant.
De Grave beriet hem alte hant/
Eñ ginc hier op mecken/
Eñ leide volc op der Lecken/
Eñ op der Merwede ander liede;
Up daventure/ oft ghesciede
Dat si tenen watre quamen/
Dat hem sGraven lude benamen.
Die Grave lach opde Merwede
In enen scepe teenre stede.
Doe quam op een avont spade
Een bode/ de seide: Here/ wat rade?
U ombiet/ al sonder sparen/
Jan van Arkele/ dat comen ghevaren

Uwe

℣. 392 des vreden) welk een *vrede?* die tusschen den Keizer en Graaf Jan geslooten was? Wacht u zulks te gelooven. Die Vrede raakte deeze zwervende Zeelanders niet. Verstaa hier door *vrede* niet anders dan *rufte.* Die van Dordrecht konden, of wilden, niet stil zitten, toen zy hoorden, enz. Even als die van Zieriksee, die ook *niet wouden stille sitten* ℣. 541: Zie by IX. 81.

℣. 401 mecken) in A staat hier *merken;* tegen 't Rijm.

℣. 405 tenen watre quamen) Alk. verklaart dit, in 't ge-

Uwe viande nevens den Wale. JAN de Tweede.
De Grave verhoerde dese tale/
Eñ vraghede: Comen si dese side uut?
Ja/ Here: sprac hi over luut
De bode doe: men sachse heden/
Dat si Ciele waren leden
Laetter dan te Vespertide.
De Grave sprac: nu/ weselwi blide;
Eñ sende ter veert op dat here/
Dat opder Lecken lach te were;
Eñ in Dordrecht tsinen vrienden/
De hem trouwelike dienden.
Si quamen al op de wachte.
De Zelanders sliepen inder nachte
Te Boemel/ van Dordrecht zes milen.
De Grave lach ter selver wilen
Op den watre/ eñ al sijn here/
Eñ hadde hem recht gheset ter were.
Smargens/ als hem slapens luste/
Doe voer elc in sine ruste.
De grote scepe bleven daer.
Op de Noene recht daer naer
Quam een Bode/ eñ brochte mare/
Dat dat heer leden ware
Werkendamme/ eñ waren comen
In sinen Lande. Te haren ondromen

Sal

gemeen, *te water afkwamen*. Maar *tenen watre* betekent hier, *langs een* der wateren; het zy langs de *Lek* of de *Merwe*.

℣. 416 Ja/ Here/ sprac hi) de Andd. *Ja si, Here, sprac* (zonder *hi*) en dit zoude ik verkiezen.

℣. 418 Ciele) dit woord is in A verbasterd tot *vele*.

℣. 431 slapens luste) zo lees ik niet alleen in A, maar ook in B. kwaalijk in U, *slapen luste*. Zie by IX. 926.

℣. 444

Jan de Tweede.

Sal dat sijn/ al sonder waen:
Vaste gaet de clocke slaen/
Sprac de Grave sonder sparen/
Laet ons op onse viande varen.
Doe wort daer een groot ghelunt:
Het trac al ter weren uut
Dat daer was/ clene eñ groot.
Menich scip eñ menich boot
Voeren uter porten doe.
Al goet volc sette toe
Met ghenende/ alte gader:
Als of si hare alre vader
Hadden versleghen/ de daer quamen.
De achter bleef/ mochte hem scamen.
De wint wande wel te waten.
Daer liepen lude up der straten/
Eñ op den dike herde vele.
Daer mochte men horen menighe kele
Roepen: Nu toe hurre voere!

Dat

ỽ. 444 ter weren) ter verdeediging. kwaalijk in A *weder.*

ỽ. 448 al goet volc) de Andd. *al ghint volc;* dat misschien beter is.

ỽ. 457 Roepen: Nu toe hurre voere!) zo onderscheide ik deeze woorden, gelijk ikze vinde in A. In de Andd. leestmen, volgends de zinsnydinge die 'er de Uitgeevers aan gegeeven hebben,

Roepen toe, nu boere voere.

Alk. tekent 'er op aan: *een spreekwyze.* alzo eigelijk zou hy gezeid hebben, *een schreeuw-wyze.* Want het was een gewoon Geschrei, immers onder de Poorters van Dordrecht, wanneer die schielijk op de been kwamen, en de een den anderen wilden opwekken, om hunnen vyand gezaamelijk op 't lijf te vallen. Zo schreeuwden zy, toenze, de dood van Wolfaard vernomen hebbende, elkanderen aanspoorden om den Baljuw Aloud te gaan bezoeken, VI. 950.

Eñ

Dat volc wert al in roere/
Eñ al comen up de vaert.
Doe quam een bode dervaert;
Daer seide de al openbare/
Dat dat heer ghekeert ware/
Eñ waer leden te Woudrichem.
Oec seide hi/ eñ vermat hem/
Dat si te Huesden varen souden/
Eñ over tlant ganghen wouden/
So si eerst morghen/ hare straten;
Eñ haer scepe te Huesden laten.
Dus ghevielt/ alse hi sprac.
Entie Grave weder trac
Binnen Dordrecht/ eñ sine liede.
Hier binnen so ghesciede/
Dat dat heer van Zelant quam
Voer Scoenhoven; eñ dat vernam
Her Niclaes/ de der was here/
Eñ woudse sterken in allen kere.

JAN de Twee-de.

De

Eñ dat volc wart al in roere;
Si riepen al: Toe horre voere!
Makewi ons uut algbemene.

welke plaats in de Andd. geheel bedorven is,

Si riepen alle in hare voere.

Zo schreeuwden ook de Zeeuwen, IV. 942.

Wort al Zeelant in roere.
Het riep al: Toe hurre voere!
Eñ Zeelant trac al ter were.

vergelijk 'er mede 't geschrei van de Vlamingen, VIII. 299.

Nu toe *metter vaert,*
Hannin, Pieter eñ Gheraert.
Laet ons winnen dit Crayennist.

Doch vermeng dit Volksgeschrei niet met Veldgeschrei, waarvan zie by IX. 1015. en wegens *borre voere* nader by IX. 463.

℣. 473 dat heer van Zelant) zie hier achter.

℣. 478

Jan de Twee-de.

De poꝛters die vernamen dat/
Eñ vielen ſtaphans up der ſtat
Ter weren/ eñ lietſe niet in comen.
Hadt her Niclas moghen vromen
Duſent marc van goude root/
Hine hadde niet/ in deſer noot/
Moghen ſpreken woꝛde poꝛt.
Want ſi bleven rechte voert
Ligghende voer deen caſtele.
Eñ die Zelanders/ te haren dele/

Mog-

℣. 478 ſtaphans up der ſtat) dit moet niet geſcheiden worden. Het betekent *zonder eenig uitſtel.* even als VIII. 481. *ſtaphans ter ſtede.* en IX. 784. *ſtaphans ter ſtat.*

℣. 479 lietſe niet) dat is *lietenſe niet*; of, gelijk in de Andd. *lietens niet.* want het is alleen by Alk. datmen hier vindt *lietens s'niet.* Ferguut f. 16 b.

Some lietſire *boer boeſt te pande.*

dat is, *lieten zy 'er.* Bedied. der Miſſe f. 5 c.

Si ſpraken: laetwine *te live bliven.*

dat is, *laten wy hem.* Walewein f. 12 a.

——— *die ſcachte bede braken:*
Doe lietſeſe *vallen, en traken*
Die zwaerden ———

dat is *lieten zy ze.* Enz.

℣. 480 Hadt her Niclas) *bad*, gelijk hier in Allen ſtaat, heb ik veranderd in *badt*, dat is *bad 't*, of *bad het*, omdat Melis zo gewoon was. zo lees ik IX. 540. in Allen:

Hadt *hem de werelt moghen vromen.*

en vervolgends ℣. 752.

Hadt *hem groot goet moghen vromen.*

Jan van Heelu f. 208.

Maer al hadt *hem mogen vromen*
De wereld al ———

zo ook hier:

Hadt *her Niclas moghen vromen*
Duſent marc ———

Dit *hadt* komt hier dikwils voor: ook by anderen. Fer-

guut

Mosten varen hare verde/
Want mense daer ter porten werde.
Dus voeren si/ alsmen seget.
De Grave dede alsmen pleget.
Doe hijt ghevreisste/ sette hi toe/
Eñ sende der porten helpe doe:
Een deel Vresen sende hi daer/
Of der porten ware te swaer/
Dat hire niet soude sceiden af:
So dat her Niclaes op gaf

JAN de Twee-de.

Dat

guut f. 22 a.

Dat ors was des groets resen,
Hine hadt *gegheven omme geen gelt.*

des groets resen, is, van den grooten reus. Walewein f. 4 d.

Haddi ghewesef van Parijs
Here, bi adt *wel gherne willen gheven.*

gelijk elders in dat Werk *ad* voor *had*. En f. 2 a.

Hi hadt *wel metter bant ghevaen;*
Maer bi liet *dor der gore tale*
Die boven laghen in die zale.

daar hebtge ook *liet* voor *liet het*: naar gewoonte. *gore* is daar *goonre*, geener: *om het praaten der geenen; die*, enz. En f. 12 a.

Sijn paert was van lopene moede,
Vanden scume eñ vanden bloede
Hadt *ghemaect die weghe nat.*

Voeg hier noch by, om de juistheid der spellinge, uit Fer-guut f. 22. b.

—— —— hadten *geraect,*
Het hadden *littekijn gemaect.*

dat is, *Had het hem* geraakt, het *had hem*, enz.

℣. 482 **hadde**) zo staat in A en M. maar in B *had*. Het schijnt te moeten zijn *hadse*; te weeten, de Zeelanders, die *voor de Stad* waaren.

℣. 484 **si bleven**) te weeten, de Poorters.

℣. 495 **Dat hire niet soude sceiden af**) de Andd. hebben

 in

JAN de Tweede.

Dat huus/ behouden lijf en lede/
Hi/ ende de sine mede.
Men ontsinghen doe opt gone/
En Niclause sinen zone/
En alle de met hem waren/
Voerde men ghevangen/ sonder sparen/
Te Niwerborch in de veste.
Nu dochte den Grave wesen dbeste/
Dat hi voere metter vaert
Met sinen volke te Zelant waert/
Tote sinen Neve en sinen Zone.
Doe quam hem te voren tgone/
Dat Jan/ sijn Sone/ had anghestreden
Dat huys/ met ghenendicheden/
Te Middelborch/ dat Bersdorp hiet;
En hi daer boven niet en liet

Enen

in dit vaars verscheidelijk gebroddeld; maar beide komenze overeen in *sire souden*, en dan verklaart Alk. het volgende *afsceiden* niet kwaalijk door *'t beleg staaken*. Maar volgends de leezing van A., zal dees regel betekenen, *dat heer Niclaes van het Huis niet ontkomen mogt*. En zo dacht Melis.

℣. 511 **Te Middelborch**) in de Andd. *Bi Middelburch*. Alk. zegt hier: *Baarsdorp word niet gevonden in Walcheren by Middelburg, maar in Suid-Beveland by ter Goes*. 't Is de waarheid: zie Tegenw. Staat van Zeeland II. p. 295. daarmen onder anderen leest: *By Baarsdorp heeft weleer een deftig Kasteel gestaan, 't welk den naam droeg van 't* HUIS TE BAARSDORP, *thans geheel vernietigd*. Of dat *Huis te Baarsdorp in Zuidbeveland* by eenig oud Schryver genoemd zy, weet ik niet. Doch wacht u van het te verwarren met *dat Huis, dat Bersdorp hiet*, waarvan onze Dichter hier spreekt; want dat lag *in Walcheren by Middelborg*. Alk. zal misschien gedacht hebben, dat Melis niet wist waar hy was. Doch die wist het zeer wel. Want verhaald hebbende, hoe Jonkheer Jan *te Bersdorp* huisgehouden hadt, zegt hy ℣. 515 *dat hy trok door al* WALCHEREN; en vandaar, ℣. 518 *overstak*

naar

Enen man te live bliven/
Hine deden te hant ontliven:
Eñ was ghegaen al Walchren dore.
Hem dorste niemant standen vore/
Al dat volc ghinc in hant.
Eñ was ghetrect in Bevelant
Eñ dede aldaer dat hi woude.
Eñ alstie Grave varen zoude/
Eñ recht trecte daer waert;
Quam hem boetscap op de vaert/
Hoe de viande comen waren;
Wel vijf hondert teenre scaren/
Over van Berghen an den Zoem.
Hier toe nam mijn Joncheer goem/
Sprac de bode met corter tale/
De doe was te Reimerswale/ — Eñ

Jan de Twee-de.

naar BEVELAND: te weeten *Zuidbeveland;* want ſtraks daarop vinden wy hem ✝. 528 *te* REIMERSWALE. Voor *Bersdorp* als in A, of *Baerstorp* gelijk in de Andd. vind ik in de Holl. Kronijk Diviſ. XXI. c. 4. *'t ſlot te Berendorp.*

✝. 516 **standen vore**) de Andd. *ſtaen vore:* en dat is, volgends Seb. en Alk. *tegenſtaan.* dat luidt wat vreemd. 't is echter, zaakelijk, waar. Maar, woordelijk betekent dees regel,

Hem dorſte niemant ſtanden vore,

niet anders dan, *voor hem dorſt niemand ſtaan* of *ſtand houden.* Van *ſtanden* voor *ſtaen*, zie boven by II. 614. en VII. 237. en voeg 'er by uit Walewein f. 3 a.

Eñ ghinc vor die ſcuere ſtanden.

doch dit is niet zeer gemeen: echter genoegſaam zeker, dat *ſtaen* enkel is een verkorting van het oudere *ſtanden.* Daar is een tijd geweeſt, als blijkt uit verſcheidene oude *MSS*, datmen genoegſaam noit ſchreef *vangen*, *vangt*, *gevangen*; altijd, *vaen*, *vaet*, *gevaen; ontfaet*, *ontfaen:* enz. 't Gebruik, ſedert, heeft *vangen* behouden, en *vaen* verworpen; en integendeel *ſtanden* verworpen, en *ſtaen* behouden.

✝. 518 **Eñ was**) *Hy was:* te weeten Jonkheer Jan.

Jan de Tweede.

Eñ ginc der tegen openbare
Eñ leedde ene scone scare;
Eñtie andre weken doren.
Teersten dat si dat verhoren/
Alstie gene de hadden daer/
Scieden si hem harentaer.
T'Heerscap ginc te Biselinghe/
Dat hem ontsach van desen dinge;
Eñ mosten varen uten lande
Met cleenre baet/ met groter scande!
De Grave hevet oec verhoert/
Hoe Zirixe/ sijn lieve poert/
Niet en woude stille sitten.
Si waren wt met Jonchere Witten/
De wel droeghen over een/
Als den Zwemer doe wel sceen/
Entie binden huse waren.
Si traken wt met haren scaren/
Eñ dwonghen doe an hem al Scouden/
Dat si node laten souden/

T'Gra-

℣. 535 (T'Heerscap) verstaa de Zeeusche *Ballingen*, gelijk zy nu genoemd werden, sedert dat zy, door hun hof by den Keizer te maaken, zich zelfs buiten het nest gewerkt hadden. *De verdrevene scaren*, noemtze onze Dichter hieronder ℣. 736. wegens *Heerscbap*, zie de Aantek. by ℣. 757.

℣. 536 (Dat hem ontsach) niet *bet Heerscbap*, gelijk Alk. 't nam; maar *Biejelingbe*. Dat *ontsacb bem*, was zeer bevreesd, op de komste der Ballingen: maar deezen waaren noch meer bevreesd voor Jan zonder genade, gingen daar weder scheep, en koozen de vlucht.

℣. 544 (den Zwemer) zo in A. in B *den Sweimer*. in H *den Swenner*. Op dit laatste tekent Alk. aan: *Misscbien 't Huys te Swanenburg nu vervallen, in Duyveland.* Doch dit is een blinde gissing. Melis is hier niet in *Duiveland*, maar

in

Ts Graven behoef/ haers liefs heren.
Si bedent toe met groter eren.
De Grave hadde dit al vernomen/
Eñ is voert in Zeelant comen/
Eñ woude den Zone varen sien/
Die voert voer recht mettien
Als een de sparen niet en woude.
Hi seide/ dat hi alsa houde
Woude besien dat huys van Croyen/
Wien dats oec mochte vernoyen.
Hi verstont al openbaer/
Dat her Florens noch der waer;
Eñ der vianden een groot ghetal
Waren daer bina al.
Alsi vernamen/ dat Jan daer quam/
Worden si op hem selven gram/
Eñ seiden; sine dorstens beiden niet:
Het es een duvel: want men siet
Dat hine spaert niet en twint/
Wat dat hi met crachte wint/

JAN de Twee de.

Of

in *Scouden* ℣. 547, waarvan *Zieriksee* ℣. 540. de Hoofdstad is. Dat hy van een *Huis* spreekt, blijkt uit ℣. 545.

℣. 560 her Florens) van Borsele. Zie boven by ℣. 188.

℣. 565 Eñ seiden) zo lees ik in A. maar beter, zo 't my toeschijnt, in de Andd.

Eñ dorsten sijns ontbeiden niet.
Si seiden: Dits die Duvel ——

℣. 566 Het es een Duvel) Ferguut f. 21 a.

Dits die Duvel, *bens gheen* man.

Walewein f. 53 d.

Het is die Duvel *uter belken.*

Zo gebruikte men in de zelfde betekenis noch gemeener, het woord *Vyand.* Joh. X. *MS. Eñ veel van hem luden spraken: Hi bevet den* Viant, *waerom hoerdi hem? Somich ander sei-*

den:

JAN de Twee-de.

Of tegens hem wil setten.
Crouwen hier en doet geen letten:
Nu laet ons te scepe gaen.
Si lieten thuys al idel staen/
Doe si Jamme naken saghen.
Nu so moghedi mi vraghen/
Hoe hi dus sere was rontsien?
Ic seg u/ dat hi hadde dien
Bi hem te rade/ de dat dorste
Wel raden/ dat hi sonder dorste

Hech-

den: Dit en sijn gheen woerde eens menscen die den Viant *be-vet. Macb die* Viant *der blinder lude ogen opdoen?* Walewein f. 39 c.

Doe seiden si: Hets een Viant;
Wine mögben op bem niet winnen.

Ja zo sprak ook Pigmalion, toen hy zag dat zijn beeld begon te leeven, Roman de la Rose ℣. 22069.

Est-ce fantosme ou Ennemys
Qui s'est en mon ymage mis?

Molinet in dien zelfden Roman, translaté de Rime en Prose, ch. 4. f. 11 c. *plus noires que* lennemy *denfer*. Ferguut f. 10 d.

—— —— *bet sceen een* Viant:
Hi badde niet wits dan den tant.
Het was al swert dat bi badde ane.
Wel geleec bi Barbelane.

voor *Barbelane*, lees *Barlebane*. Vanwaar de Duvel dien naam gekreegen hebbe, is my noch niet gebleeken. Maar zo lees ik aldaar f. 22 b.

Dit nes geen paert, bets Barlebaen.

Walewein f. 53 d.

Al badt ghewesen Barlabaen,
Hine bads achter niet gbegaen,
Hine badden gevolgt toter helle.

Limborg B IV. f. 39 b.

Soe ontmoeti comen gbereden
Enen Ridder met overmoedicbeden,
Dravende ghelijc enen Barlibaen.

Voor *een vyand*, in deezen zin, vind ik in Walewein *een*

A *Gods*

Rechte over dien/ de met hoveerden
Geerne sinen vader weerden
Uten lande/ hadden sijs machte;
Eñ hi met alle sijnre crachte
Sinen vrienden stonde in staden.
Dit liet hi hem wel gheraden/
Eñ dede oec dat met ghenende.
Want hi den vader so ghedaen kende/
Dat hijs niet en hadde ghedaen/
Al hadde hi sine viande ghevaen:

JAN de Twee-de.

Dat

Gods viant: zie het in de Aant. IX. 348. aan 't einde.

✝. 570 **Hier en doet**) men kan dit verstaan als 't Lat. *huc non facit*. Doch liever las ik met de Andd. *doech*, dat is, *deugt*. het welk nochmaal voorkomt X. 508. Profectus B. II. c. 4. f. 52 a. *al dat edel is eñ lief, dat proeftmen oftet alsoe* doech *alset sal* doghen. dat is, *zoude*, of *moet*, *deugen*.

✝. 586 **So ghedaen**) zodaanig. Walewein f. 1 c.

Datter niemen was so ghedaen
Die dat belof durste ane vaen.

Floris en Bl. f. 6 d.

Enen cop gewracht van goude,
Die nu so gedanen *maken soude,*
Hi soude groten cost doen daer toe.

en in de beschryvinge van dien kop:

Daer stoet, hoe gedane *wijs*
Des cõx sone van Troien Parijs
Helenam voerde eñ gewan.

dat is, *op hoedanig een wyze*. *cõx* is een verkorting van *Coninx*; gelijk *cõ* van *Coninc*. Dit laatste, vooral, is zeer gemeen in oude *MSS*, ook in die van onzen Dichter. In 𝔄 evenwel, wordt *cõx* nergens gevonden, maar *coninx* of *conincs* altijd voluit geschreeven, uitgezonderd alleen III. 1057. daar het verkort is, niet tot *cõx*, gelijk in 𝔅, maar tot *cõ*. zie by I. 337.

✝. 587 **Dat hijs niet en hadde ghedaen**) dat hy geen recht deedt over zyne Vyanden, al hadt hyze gevangen. Bepaal dit tot zulke Vyanden, die hem Trouw schuldig waaren.

JAN de Twee-de.

Dat hise quite habbe ghelaten/
Hadsi hem iet willen maten/
Hoe valsch dat hise te voren vant.
Mer Jan/ welken hi gheprant/
Daer rechte hi over sonder ghenade/
Eñ wouder niet meer of sijn verladen
Met haer verradenesse/ de si dreven:
Eñ hebben hem enen name ghegeven/
Niet de goede/ maer de quade/
Eñ hieten/ Jan sonder ghenade.
Al is ons exemple bleven
Van onsen Here/ de ons ghegeven
Hevet exempel van ghenaden
Eñ van oetmoeden: ic dorste wel raden/
Dat een here ghererchtich ware/
Beide stille ende openbare/

En

℣. 589 Dat hise quite habbe ghelaten) maar, dat hyze, integendeel, weder liet loopen, enz.

℣. 590 Had si hem iet willen maten) op hoope, dat zy zich gematigd, gebeterd, zouden hebben: schoon zy hem al meer dan eens bedroogen hadden.

℣. 594 Eñ wouder niet meer of sijn verladen) in plaatse van *of*, heeft A *over*; 't welk hier uit den voorigen regel, by verzinninge, herhaald schijnt. *of*, gelijk de Andd. hebben, is *van*. *wouder of*, woude daarvan: dat is, van zyne vyanden. korter zoumen ook konnen leezen,

Eñ woude niet meer sijn verladen
Met haer verradenesse ———

℣. 597 Niet de goede) niet de welmeenenden, maar de kwaalijkgezinden, de verraders, gaven hem dien naam.

℣. 599 Al is ons) hier hebbenwe weder een Sermoen, want zo noemt het de Maaker zelf ℣. 616. 't welk, schoon het in niet minder dan 50 regels bestaat, noch zotter is dan het lang is. 't Is gesprooten uit het geen Melis in de voorgaande 25 vaarzen, wegens de strafheid van den Zoon, en de slapheid van den Vader, zaakelijk gezeid hadt: en het werk van

eenen

En rechte/ eñ wese een deel wreet
Den ghenen diene hebben leet/
Eñ herde gherne souden scaden/
Mochten si/ eñ quaemt hem in staden.
Ic der wel seggen openbare/
Dat een Lantshere niet en ware
Gherecht Here/ de niet en recht
Over here eñ over knecht/
Die hem altoes setten in dien/
Dat sine niet willen ontsien
Sine willen haren wille doen.
Vrouwen/ soude dit sermoen
Nu doen enich Predicare;
Ic wane/ datter ghene en ware/
Hine soude mi volghen deser tale.
Want ic wil proeven wale/

Jan de Twee-de.

Dat

eenen Monik of Moniksgelyken, die in den blinde moralizeeren, tot datze niet weeten waarze zijn; en daarom niet weeten van ophouden: zie de Voorrede van Douza ℣. 81.

℣. 606 **diene hebben leet**) wy zeggen noch iemand, of iets, *lief hebben;* maar niet meer, iemand, of iets, *leed hebben*, dat ook gemeen was by de Ouden. Zie onzen Dichter II. 849. en III. 804. Wouter de Klerk achter dit Werk:

Eñ alle deene hebben leet.

Doctrinale f. 14 b.

Al eest dat men oude cleder
Om hare outheit heeft *te* leder;
Men sal nochtan, dat verstaet,
Niet versmaden den ouden raet.

In 't gemeen heeftmen *lief* 't geenmen *lieffelijk;* heeftmen *leed* het geenmen *leedelijk* schat. En dit is 't geen men van ouds, zo wel als nu, noemde, *leelik.*

℣. 608 **Mochten si eñ quaemt hem in staden**) in de Ahdd. geheel anders:

Met rechte mach hi hem toren beraden.

wat hier best zy beslisse ik niet.

℣. 622

Jan de Tweede.

Dat elc Here de liede berecht/
Es hi here ofte knecht/
Es hi hertoghe ofte grave/
Es hi coninc/ de der ave
Hebben wil dat hi begeert/
Na dien dat elc is weert/
Hi moet elken te rechte houden/
Sal hi bliven onbescouden.
Nu ghevallet wel desen/
Dat hi ontfarmich wil wesen;
Sine arme lude roepen dan:

Lie-

ỷ. 622 (Es hi here) de Andd. *ridder.* misschien, om het woord *here* eens minder te leezen. Doch dees Sermoenmaaker, of Rymelaar, was een liefhebber van zulke herhaalingen. Hier zegt hy:

Dat elc HERE *de liede* BERECHT,
Es bi HERE *ofte* KNECHT.

even te vooren lazen wy ỷ. 610.

Dat een lants-HERE *niet en ware*
GHERECHT HERE, *de niet en* RECHT
Over HERE *eñ over* KNECHT.

en wat verder zullenwe leezen ỷ. 645.

Dan macb niet sijn sonder GHERECHTE,
Sijn si HEREN *ofte* KNECHTE,
Die iegben den HERE *altoes bem setten.*

Daarenboven is dat alles gestolen uit Melis, die boven III. 805. gezeid hadt:

Eñ woude sijn lant bouden te recbte
Iegben beren eñ iegben knecbten.

't welk hy in 't slot zijns Werks, dat in de Andd. niet gevonden wordt, aldus uitdrukte X. 1073.

Hout u liede eñ u lant te recbte
Iegben beren eñ knecbten.

En dit zelf is geen bloote herhaaling. Want het eerste is een Historisch verhaal van 't geen Willem II deedt: het ander een vermaaning van 't geen Willem III, toen noch jong, in 't vervolg behoorde te doen. Ook staan die twee plaatsen,

III.

Liebe Here / dese man Jan de Twee-de.
Neemt ons wise; doet ons recht.
Hoe mach ic gheproeven echt /
Hine moet rechten sonder ghenade /
Al waert dat mens hem niet en bade /
Als hi sine liede hoert claghen?
Al woude hi selve dat verdraghen /
Dat men sloech of stake /
Of hi sinen vaerde trake
In oetmoeden om onsen Here /
Hine mochte laten nemmermere /

Hine

III. 805. en X. 1073. verre genoeg van elkander. De drie anderen vindtmen allen in dit eene Sermoen, en zelfs in 38 regels. Maar sedert die kakelbonte lap hier, B. VII. zo sterk in 't oog steekt, heest het goede en 't kwaade even belachlijk moeten voorkomen. Melis hadt 'er geen schuld aan.

ỽ. 634 echt) wy hebben van dit woordeken meermaalen gesproken, en het somtijds gehouden voor eenen enkelen Rijmlap; somtijds verklaard, gelijk de saamenhang naast scheen te vorderen. Doch het komt altijd uit op *achter*, *na*, *voorts*, enz. Deeze betekenis blijkt ten vollen uit de gemeene spreekwyze van *nu en echt*, voor *nu en hierna*, waarvan wy, te deezer plaatse, eenige voorbeelden aangetekend hebben. Walewein f. 1 c.

Deer Walewein, die nu eñ echt
In dogheden es ghetrect voort.

Limborg B. II. f. 18 b.

God souds hem lonen nu eñ echt.

en kort daarna: ——— —— *ic wille u*
Dienen, beide hecht eñ nu.

Doctrinale B. III. f. 31 c.

Aldus en es niemen so quaet,
Noot en dwincten, nu eñ echt,
Dat hi wesen moet gherecht.

waarmede overeenkomt Walewein f. 9 d.

—— —— —— *tote* morghen
Of tote echt, *dat ic weder kere.*

ỽ. 643

Jan de Twee-de.

Hine moete sine lude te rechte houden/
Sal bijs bliven onbescouden:
Dan mach niet sijn sonder gherechte/
Sijn si heren ofte knechten.
Die jeghen den Here altoes hem setten/
Eñ achter steken ende letten/
Dat sijn de ghene van wien si claghen/
Beide bi nachte eñ bi daghe.
Want so wie sinen Here ontsiet/
Over hem sone claghet men niet:
Mer de sinen Here hout voꝛ clene/
Dats de ghene/ dien ic mene/
De sinen Here weder staet.
Dade Here minen raet/
Hi soude doen als God doet/
Die altoes settet sinen moet
Den hoverdighen te wederstane.
Want de hoverde brinct hem ane/
Dat hi hem verheffen moet.
Eñ den oetmoedighen doet hi goet/
Dat hi hem ghevet sine gracien
In oetmoeden/ in tribulacien.

Dus

ꝟ. 643 Hine moete) vergelijk deeze regels,

Hine moete sine lude te RECHTE *bouden*
Sal bijs bliven onbescouden.

met de voorgaande ꝟ. 627.

Hi moet elken te RECHTE *bouden*
Sal bi bliven onbescouden.

ꝟ. 645 Dan) dat is, *dat en*, gelijk Seb. reeds gezeid heeft; en niet *daar*, gelijk Alk. 't hier uitlegt. Bedied. der Misse. f. 5 a.

Dan es sonder sake niet.

Wy hebben ook dit meermaalen aangeroerd.

ꝟ. 653 voꝛ clene) in A *cleine*. In de plaatse van *vor* hebben de Andd. *o ver*.

ꝟ. 656

Dus moet een gherechtich wesen
Den armen / ghelijc den riken / in desen.
Al noeme ic de arme / ic mene de gone /
De altoes sijn ghewone
Te doene dat haer Here wille
In goede altoes lude eñ stille.
Wil hi buten weghe iet
Dat somme wille oec ghesciet /
Want hi es een mensche / als wi sijn /
So donct mi wesen de beste sijn /
Dat hi hem dat weder sta
In oetmoede / ende ga
Hem so na / dat hi can
Met redenen hem gheweren dan.
Dat is dat ic niet en weet
Een Here en moet / wien lief of leet /
Rechten / sal hi ghepriset wesen /
Of hi verliest al in desen
Lant / erve ende liede.
Al ghevielt oec dat ghesciede /
Dat hijt behout bi die quade /
Dat es hem te mere scade:

JAN de Twee-de.

Hi

℣. 656 Dade Here) hier zal eens *de* vergeeten zijn. de Andd. *Dade die Here.*

℣. 667 de gone) voor dit en het Rijmwoord *ghewone*, lees ik in A *de ghenē* en *ghewoene.*

℣. 671 buten weghe iet) iet onredelijks, onrechtvaardigs; of iet buitenſpoorigs.

℣. 674 de beste sijn) en 't Sermoen eindigt, ℣. 688, met *quaden ſijn.*

℣. 677 dat hi can) voor *bi*, hebben de Andd. beter, *bine*, dat is *by en*, of *by niet*; en geenszins *by hem*, gelijk Alk. droomde. *hem* volgt aanſtonds.

℣. 689

Jan de Tweede.

Hi moet altoes bedwonghen sijn.
Dat nemet gherne gnaden sijn.
Dus pensede de ionghe man/
Eñ vinc de saken scerper an/
Eñ dede dat men hem riet/
Dat ne woude hi laten niet.
Die voer voert inden lande.
Tghemene volc hoet de hande/
Die den vianden behoerden toe.
Jonchere Jan ontfincse doe;
Eñ dede de borch wel besetten.
Doe woude hi daer niet langer letten/
Eñ keerde weder uten lande:
Dat mochte hi doen/ al sonder scande:
Eñ voer tArnemuden waert.
De Grave quam an die vaert/
Anden Zone/ ende keerde
Met hem/ eñ dankeden; eñ eerde
Sine lieden al ghemene/
Arm eñ rijc/ groot eñ clene/
Eñ gaf hem oerlof thuus te varen;
De dat deden sonder sparen.
Eñ hi bleef ligghende vort

Te

✝. 689 Dus pensede de ionghe man) niet al dien wildzang, in 't voorige Sermoen begreepen; maar, met één woord, datmen anders met deeze wederspannelingen moeste omspringen, dan zijn Vader tot noch toe gedaan hadt.

✝. 697 de borch) 't Huis van Troyen ✝. 557. dat de Zeelanders verlaaten hadden ✝. 572.

✝. 704 dankeden; eñ eerde) ook in de Andd. *dancten eñ eerde*. De Graaf *dankte* zijn' zoon, en *eerde* zijn lieden.

✝. 719 Doe voer her Jan) de Andd. *Doe voer Jan*. En zo wordt *Jonchere Jan* ook boven meermaalen simpelijk genoemd *Jan*.

✝. 729

Te Middelborch inde port
Ene wile/ ende sijn Sone.
Doe quam hem te horen tgone/
Dat hi in Henegouwen varen soude.
Hi voer wech/ ende also houde
Bleef Joncheer Jan in Zeelant/
Om te berechten sVader lant.
Dit ghevuerde/ als ic vernam/
Tote de Vader weder quam.
Doe voer her Jan te Henehouwen waert.
Aldus deelden si de vaert.
Want elc lant moet hebben here/
Sallet bliven in sijn ere.
In Zeelant bleef de Grave doe/
Eñ sine vianden setten toe/
Eñ gaderden dat si gaderen mochten.
Hoert/ wes si hem bedochten.
Si wouden zoeken Suutbevelant/
Dat hem so wel ginc in hant.
Wat si bewesten Yerseke vonden
Sloech an hem ten selven stonden.
Ter Goes was een begin
Van enen huse/ daer doe in

Jan de Tweede.

Bou-

℣. 729 Wat si bewesten Yerseke vonden) in A *Want si*; waarvan ik liever heb willen maaken *Wat si*, dan, gelijk hier de Andd. hebben *Dat si*. De twee volgende woorden staan aldus in A, *bewestē*. *Yerseke*, met een goede ruimte tusschen beide. Wat Wouter daarmede bedoelde, begrijp ik niet. Zuid Beveland *Beoosten Yerseke* is verdronken met de Stad Reimerswaal, zo dikwils by Melis gemeld, en straks weder te melden. Zy is bewoond geweest en heeft haaren Baljuw en Burgermeesters gehad tot het jaar 1631. maar is sedert van alle haare Inwooneren begeeven; en haar Uitvaart en Boelhuis gehouden in 1634. zie Boxhorn, enz.

℣. 733

JAN de Tweede

Bouden was/ Kervinx sone/
De hem pijnde te houden tgone
Metten knapen/ die met hem waren/
Jegen de verdrevene scaren.
Si quamen nachts/ bider mane/
Inden lande/ eñ streden ane
Thuys/ der Bouden inne was.
Den Grave quam de mare das
Te Zirixe inde poort.
Alse hi dit hevet ghehoort/
Sende hi tallen poorten vut
Brieve/ eñ onboot saluut/
Eñ dat manne eñ vrienden
Dat si teser noet hen diende;
Hi souds hem danken al sijn leven.
Die lieden wouden niet begheven/
Eñ quamen alghemene
Tot hem/ ghewapent/ groot eñ clene.

Te

℣. 733 **Bouden Keruinx sone)** zo staat, niet alleen in A, maar ook in B en in C. dus kwaalijk in H, *Kervinx*. zie hier achter by ℣. 52. daarwe en van dien naam, en van deezen persoon, genoeg gezeid hebben.

℣. 736 **de verdrevene scaren)** de Ballingen.

℣. 748 **wouden)** dat is, *wouden hem*. de Andd. *woudent*. kwaalijk. maar zeer goed waare, *woudens*, volgends den stijl van Melis.

℣. 751 **Kaets)** zo wordt dees naam doorgaands geschreeven in A. of *Caets*, als ℣. 813. in de Andd. *Cats*.

℣. 755 **streec)** in A *streecb*. in B en H *street*. Van de gemeene verwarringe van *streec* en *street*, spraken wy meermaalen. Zie II. 510. enz.

℣. 757 **dat Heerscap van Kemerswale)** Alk. verklaart dit, *de Heer van Romerwale:* zonder acht te geeven, eerstelijk, dat onze Dichter voortgaat in 't Meerv. *'t Heerscap ga-*

der-

Te Kaets voer dē Grave doe. JAN de Twee-de.
Eñ sine vianden setten toe
In den lande daer si waren/
Eñ deelden hem in tween scaren:
Die ene streec oest/ dander west/
Om tfolc dus te dwinghen best.
Eñ dat Heerscap van Remerswale
Gaderden ten selven male
Alse tontsettene Boudine;
Of wilder om doghen pine.
Doe quam hem boetscap sciere.
Bi Gode! de viande comen hiere/
Edele heren/ siet voer u nu:
sGraven viande comen tot u.
Willecome! spraken si te hant;
Hier es so menich coene seriant.
Jeghen hem sulle wi gaen/
Eñ vromelike wederstaen/

Dat

derden: ten anderen, dat Melis noit *Heerscap* gezeid heeft voor *Heer*, wel voor *Heeren*. Boven ℣. 535. zeide hy enkel, *theerscap*, spreekende van de Ballingen. IV. 609 lazenwe *theerscap van Hollant*; het welk daar genoeg opgehelderd wordt door het tegengestelde, *de Heeren van Zeelant* ℣. 604. Zo ook hier: *dat heerscap van Remerswale*, zijn, in 't gemeen, de Edelen van die Stad en Heerlijkheid; die aldaar, onder den naam van Ambachtsheeren, gezaamelijk Heerschap hadden; alswe gezien hebben by ℣. 52. Met ons *Heerschap* komt overeen het Fr. *Baronnie*. Rom. de la Rose ℣. 11095.

Le dieu d'Amours, sans terme mettre
De lieu, ne de temps, ne de lettre,
Toute sa Baronnye *mande.*

en vervolgends ℣. 11255.

Quant il eut sa rayson finie,
Conseilla soy sa Baronnie.

℣. 763 **siet voer u nu**) 't laatste woord, *nu*, is in de Andd. vergeeten; en dus rijmt daar, kwaalijk, *u* op *u*.

JAN de Twee-de.

Dat hem rouwen sal de vaert.
Doe ghinghen si al ongheſpaert/
Eñ wapenden hem ten selven male/
Eñ streken van Kemerswale
Rechte waert te Vernouds ee.
Dandre quamen bi Duvene/
Eñ scaerden hem selven voren
Up den dijc/ als wi horen;
Eñ haer vrient an hem vaste.
Van Poertvliet de goede gaste
Waren binnen dike ghescaert/
De mede waren ande vaert;
Eñ buten dike an dander side
De vander Collen: dies si blide
Seder waren/ alst wel sceen.
Van hem allen wasser gheen/
Hine woude sterven/ eer hi vlo.
Dus worden si te rade doe/
Dat si ghinghen op de Lode/
Daer so wouden si sceiden node/
Eñ daer nemen davonture/

De

ꝟ. 772 van Kemerswale) voor *van*, ſtaat in A *voor*. wy volgen de Andd.

ꝟ. 773 Vernouds ee) zie boven by III. 5. p. 148. en voeg daarby, dat hier in B geleezen wordt, *Nouds ee*, zonder *Ver*.

ꝟ. 774 Duvene) zo in A. In A *Duven ee*. In B *Dunen ee*. Tegenwoordig is dit alles water.

ꝟ. 781 an dander side) dit heb ik ontleend uit de Andd. in A lees ik, *ande ſide*.

ꝟ. 782 vander Collen) zo hebben beide mijn *MSS*. in A vindtmen *vander Tolen*. Die den naam van *Tolen* of *Tbolen* afleiden van *Tol*, konnen het voortaan uit deeze plaatſe beveſtigen. Voor 't volgende, *dies ſi blide Seder waren*, leeſtmen,

De hem God gave. Op die ure/
Quam dandre toe ghegaen.
Daer vielen si te zamen zaen/
Eñ vochten der wel scerpeliken.
Dene pertie moste wiken.
sGraven pertie had zulc gheval/
Dat si dandre verwonnen al/
Eñ sloegher ende vingher vele
Aldaer ter Lode inden uytspele.
Den Grave quam hier of niemare/
Dat aldaer ghevochten ware/
Eñ sine vriende behilden tfelt:
Dandre verdreven met ghewelt.
Des de Grave dancte Gode;
Eñ dankes oec den zelven bode/
Die de boetscap hadde ghebracht.
Doe wert de Grave also bedocht/
Dat hi des ander daghes woude
Daer varen. Also houde
Pengde Bouden/ mocht hi ontgaen.
Want men dede hem verstaen/ JAN de Tweede.

Dat

men, gansch onverstaanlijk, in de Andd. *waren bliden Daer waren.*

℣. 787 op de Lode) waarvan *Lodike*, of *Loodijk*, zekerlijk zynen naam zal geleend hebben, al mede verdronken. Maar vanwaar deeze overeenkomst tusschen A en B, daar niet alleen in B, maar ook in C, geleezen wordt, *tot op die Lode?*

℣. 791 Quam dandre) verstaa *partie* ℣. 794 en 795 uitgedrukt. of lees met B en A *Quamen dandre;* of met C, *dandren.* en dit is hier wel zo natuurlijk.

℣. 809 mocht hi ontgaen) dat is volgends Alk. *van 't Beleg ontslagen zijn.* Hy zag, denk ik, op ℣. 759 Eenvoudig is 't, *hoe hy mogt ontkomen.* Bouden, verschrikt op het valsche gerucht van de nederlaag zijns Broeders, schatte het

Huis

JAN de Tweede.

Dat sijn Broeder hadde verloren;
Ende ontsach hem mere toren;
Ende quam te Caets. Doe hi vernam
Dat was verwonnen/ wort hi gram/
Dat hi danen was ontfaren.
Dit was in ons Heren iaren/
Als te voren bescreven es/
Op den iaersdach/ sijt ghewes
Des ander daechs al daer naer
Voer de Grave/ weet ic vorwaer/
Met sinen luden te Reimerswale;
Ende soude ten selven male
Sine viande sien onder dogen;
Ende woude niet ghedogen/
Dat sine viande bleven int lant.
Hi voer daer/ ende alte hant
Quam hem daer de boetscap/
Dat si hadden gherumet tscap.
Met rouwen ende met groten scanden
Waren si ghevaren uten lande.
Des de Grave was wel blide;
Ende alle de van sijnre side
Danctens Gode onsen Here.
Entie Grave pijnde hem sere

Te

Huis verlooren. kon hy dat niet behouden, hy zocht ten minsten zich zelven te redden. 't Luidt niet wel voor een' Krijgsman, een Plaats te verlaaten *om van 't Beleg ontslagen te zijn.*

℣. 811 sijn Broeder) de Hollander van Remerswale.

℣. 818 op den iaersdach) den eersten January 1301.

℣. 828 ghcrumet tscap) zo staat in de Andd. in A alleen *scap*, daar de *t* versmolten is in de voorgaande *t*. Seb. verklaarde 't; *de baen geruimt, Waren gaen schaven.* deeze ruime betekenis is kennelijk uit den saamenhang. Alk. aldus: '*t Sap, 't ruime sap, 't vaarwater.* doch dat is verkeerd. Zy ruim-

Te dankene groetlike sinen lieden/ JAN de Twee-de.
Die hem holpen ende rieden.
Wat mach ic hier of segghen mee?
Men voerde de ghevanghen t'Sirixe/
Daer si laghen ene stonde.
Doe men dat toe bringhen conde/
Voerdemense/ wit vor waer/
In Henegouwen aldaer naer/
Door Vlaendren/ als ic hebbe verstaen.
Want het was also vergaen/
Dat her Gye van Vlaendren lant
Was ghegaen in sConinx hant
Ghevanghen/ alset wel sceen.
Hen was man doe en gheen
In al Vlaendren/ diet hem weerde.
Dus wast dat hem niement deerde.
De Grave hadde sijn lant beset/
Eñ hopede te rusten bet/
Dan hi daer te voren dede/
Hi eñ alle de sine mede
Waren te rusten meer dan te voren.
Doet somer was/ moghedi horen/
Beval hi sinen Broeder tlant/
Eñ voer in Henegouwen te hant.

Wil-

ruimden *'t Land*, en begaven zich op *'t ruime Sap* of *Vaarwater*.

℣. 829 Met rouwen) dit en 't volgende vaars worden in de Andd. aldus verplaatst, en geleezen:
Eñ waren ghevaren uten lande
Met rouwe eñ met grooter scande.

℣. 833 Danctens Gode) in A, *Danctens groetlike*: 't welk hier zeer kwaalijk ingesloopen is uit ℣. 835. *Te dankene groetlike.* doch daar staat in de Andd. *goetlike*.

℣. 841 wit) dat is, *weet*; gelijk in B en U.

Jan de Tweede.

Willem/ sijn Sone/ bleef metten Ome/
De sijns nam goeden gome.
In Middelborch was het Oye
Van Henegouwen/ ghelovet nie/
Doe men seide al openbare/
Dattie Bisscop Willem ware
Comen met enen groten here/
Eñ waende winnen sonder were
De lande van Aemstelle eñ van Woerden/

De

✝. 864 Bisscop Willem) hier begint het laatste Bedrijf van het Treurspel van dien onrustigen Kerkvoogd.

✝. 868 De heren Ogen toebehoerden) naamelijk de Landen van *Aemstel* en *Woerden*. Want, gelijk ook Beka getuigt p. 102. zoras Jan II Graaf van Holland geworden was, gaf hy die twee Heerlijkheden aan zynen Broeder, Heer Guy. Waarop Buchelius aantekende: *Nec tamen de Suo, nam erant absque controversia Ecclesiæ Traject:* „ Niet uit het Zyne, „ want zy behoorden, buiten bedenkinge, aan de Kerke van „ Utrecht". Een Leenman des Bisschops, zegt hy, misdaan hebbende tegen den Graaf van Holland, geeft den Graaf geen recht om een Goed des Bisschops naar zich te neemen, het welk, vervallen zijnde, altijd moet wederkeeren tot den Leenheer, *Dominum directum.* Dit is zo: maar komt hier niet te pas, omdat de Bisschop de *Dominus directus* niet was. Buchelius voegt 'er by, dat het van ouds de gewoonte der Magtigen was, meer met wapenen dan met wetten te pleiten; en dat Brieven te zwak waaren tegen zwaarden. En ook dit is de waarheid. Maar een eenvoudig Historieschryver, die zaaken schrijft, welken gebeurd zijn in den zelfden tijd, en in 't zelfde land, waarin hy schreef; en bevestigd wordt door een' anderen, die maar een halve Eeuw jonger was; verdient niet zo lichtvaardig verworpen te worden, onder voorwendsel van *Brieven*, die hier zelfs niet genoemd noch aangeweezen worden. Ik begeer hier geen andere Wapenen, dan *Brieven*; en heb 'er maar éénen noodig. Dees is nu te vinden in het Charterb. p. 587. en behelst een Verdrag, den 29 September 1297 gesloten tusschen Graaf Jan I en deezen

zelf-

Jan de Tweede.

De heren Gyen toe behoerden;
Eñ Hollant waende hi vor haren/
Eñ verherent met sinen scaren.
Want hi vorwaer hadde vernomen/
Dattie Grave niet mochte comen
Inden lande ter selver stonden;
Eñ dat her Gye oec niet en conde
Uut Zeelant comen also sciere.
Hi voer toe/ al sonder viere/

Den

zelfden Bisschop Willem: waarby zy overeenkwamen, dat de Graaf van Holland zoude behouden en hebben, *gebeelike ende al*, het Goed, zo van *Aemstel* als van *Woerden*. Daarenboven, dat de Graaf die Goederen zoude geeven aan wien hy wilde, mids dat die persoon den Bisschop voldeede in alles, waartoe de voorige Heeren van Aemstel en Woerden verpligt waaren geweest. Uit welk laatste blijkt, dat de Bisschop bleef die hy te vooren geweest was. En dat Jan II deeze Heerlijkheden vermogt te geeven aan wien hy wilde, en dus aan zynen Broeder zo wel als aan eenen anderen. Maar blijkt hieruit niet minder de trouwloosheid van Bisschop Willem, die, mogelijk, alleen om 't bezit der Landen van Aemstel en Woerden, aanstonds berouw hadt van den Vrede met Graaf Jan; door bemiddeling van Heer Wolfaard, gesloten. zie B. V. ý. 98.

ý. 876 **sonder viere**) Seb. en Alk. verklaaren het, *sonder rusten.* Het is, *zonder ruste.* Jan van Heelu p. 208.

Dien biet hi doen met sire banieren
Dapperlike, sonder vieren,
Dore die Brabantre dringen.

en dat is, *zonder rusten.* Maar *viere* is *vierte*, of *ruste.* Maerlant Evang. c. 64. f 126 a.

Die Pharíseen begreepse sciere
Ende seiden, dat si braken die viere.

en f. 128 d.

Alse die Jueden Ibesumme scouden,
Dat hi niet ne wilde houden
Van den Saterdaghe die viere.

Bui-

Jan de Tweede

Den enen dach/ den anderen na:
Eñ bernde/ als ic versta/
sGraven vriende omtrent de Stat.
Dat dede hi om dat/
Dat hise an hem dwinghen woude.
Men vreischet in Hollant. Alsu houde
Voer de meente vut elker stede/
Porters ende lantvolc mede/
Beide edel eñ ghemene diede.
Daer mochte men ghewillighe liede
Toe sien gaen met herten groot/
Alse de niet gaven om de doot.
De blode waren eñ versaghet/
Si vloen/ of mense hadde ghejaget/
Eer si yement saghen comen.
Daer mochte men doe den vromen
Sien bejaghen prijs ende ere.
Want si weerden hem so sere/
Daer mense ane street met nide;
Eñ sine hadden an hare side
Niet enen man teghen zesse/
Dat was ene sware lesse/
Des ic herde seker ben.
De Bisscop hi quam op hem/
Tors ente voet/ met menighen man/

Ghe-

Buiten het Rijm schreef hy *vierte*. IX. 43. f. 102 c.
——— —— *up enen Saterdach*,
Daer der Jueden vierte *up lach.*
en IV. 6. f. 31 d.
Enen man, die hout daer las,
Dat iegen die vierte *was.*

ỷ. 877 Den enen dach/ den anderen na) zo staat in Allen, zonder eenig verschil. Wy zeggen nu, *den eenen dag* voor, *den anderen na.* of korter *dag aan dag.* met één woord, *dagelijks.*

ỷ. 879

Ghelijc of si vut enen van
Waren comen onversien/
Eñ reden hem ane doe mettien/
Eñ veringhedense an viden siden.
Doe mosten si vreselike striden.
Als de Hollanders dat versien/
Dat si niet en moghen ontflien/
Al hadden si der vlucht begeert
(Het es an elke side gheweert)
Mosten si hem weren doer de noot/
Of si mosten bliven doot.
Doe ghinghen si hem weren strange/
Eñ vochten also langhe/
Beide met staven eñ met swerden/
Daer hem de Hollanders mede werden/
Dat si verloren van haren lieden
Een deel/ eer dat si versceden.
Wie so quam onder de stave/
De moster emmer vallen ave.
Si weerden hem/ het moste wesen.
Doe ghevielt also in desen/
Dattie Bisscop wert gheraket
Ant hoeft/ eñ so mesmaket/
Dat hi vallen moeste op deerde/
Wast lief/ wast leet/ van sinen peerde/

JAN de Tweede.

Eñ

℣. 879 **omtrent de Stat**) rondom Utrecht.

℣. 887 **Doe sien gaen**) de Andd. *Doe sien.* zo goed niet.

℣. 902 **vut enen van**) zie de Aantek. III. 930.

℣. 910 **Het es an elke side gheweert**) ik heb dit vaars, als een tusschenrede, diemen in 't leezen kan overslaan, tusschen twee haaken gezet. Ja wy konden het geheel missen. zie ℣. 905.

℣. 915 **met staven**) zie hier achter.

Jan de Twee-de.

En bleef daer doot in corter ure.
Dus ghevel sine aventure.
Doe hadden dander slives vrucht,
En pensden om de vlucht,
Beide tors en te voete.
Haer hadde lettel yement moete,
Dat hi des anders beiden woude.
Die Hollanders ghinghen also houde
Rechte voert tote in de Stat.
Dat deden si omme dat,
Dat si vasten, en wonden eten,

En

ꝟ. 932 Haer hadde lettel yement moete) voor *Haer*, dat is *haerre*, haarer, vind ik in de Andd. *Dat.* kwaalijk. *Moete* is tijd, gelegenheid. De een hadt geen tijd om den ander te wachten. In de zelfde betekenis komt het voor by Maerlant, Evang. c. 156. f. 144 c.

Soe seide: Meester! ende tart vort,
En wilde tasten sine voete;
Maer hine gaefs haer gene moete.

Zie Joh. XX. 16, 17. In myne Proeve p. 3. heb ik een plaats aangehaald uit den Byenkorf van Aldegonde B. I. c. 1. daar hy 't woord eveneens gebruikt. doch wees gewaarschouwd, dat het in myne aanhaalinge verkeerd is in *moeite*. Kiliaan: MOETE, *moette*, wyle: *otium, tempus vacuum: vacatio.* MET GOEDE MOETE: *otiose, cunctanter, tractim, commode.* En deeze is de verklaaring van de volgende, veel oudere, voorbeelden. Maerl. Ev. c. 28. f. 119 b.

Doe si leden met drogen voeten
Die Jordane met goeder moeten.

en in de Hist. van Tobias, X. 9. f. 84 d.

Dingel sprac mit goeder moete:
Ondoe den visch. ——

Walewein f. 15 b.

En daden af met goeder moete
Sine scoen, en dwougben sine voete
Met warmen borne. ——

ꝟ. 945 sente Meertijns dach In den somer) 4 July 1301. En dus storf Bisschop Willem, gelijk hy, Bisschop zijnde, geleefd

Eñ een deel haers leets vergheten. JAN de Twee-de.
De Borghers deden hem vele eren.
Dit gheviel int iaer ons Heren
M ccc eñ ene mede/ 1301.
Buten Utrecht/ teenre stede/
Die men heet de Hoghe woert/
Dattie Bisscop dus was ghevoert;
Eñ was op sente Meertijns dach
Inden zomer als hi ghelach.
Hadde hi de Stat te vriende ghehouden
De hi verwrocht bi siere scouden/

Eñ

geleefd hadt. Ik kan my niet genoeg verwonderen over Buchelius, die, op Beka p. 105, de *Henegouwers*; op Heda p. 229, de *Hollanders*, schuldig verklaart aan de dood van deezen Bisschop, enz. De beschuldiging, tot laste der *Henegouwers*, is ten eenen maale beuzelachtig. Die der *Hollanders* zou gegrond zijn, indien het waar was dat die geen, die onvoorziens door zynen vyand overvallen wordt, en den zelven ter nederslaat, daardoor een bloedschuld op zich laadt. Heda zelf verhaalt, dat de Bisschop, een en andermaal door zyne vyanden, de Hollanders, heen geslagen hebbende, en roekeloos genoeg zijnde om het voor de derde reize te waagen, aldus getoefd werdt: dat is te zeggen, dat hem een Hollandsche Boer, met zynen *Staf*, zo onzacht *Goedendag* zeide, dat hem de lust tot antwoorden verging. Vreemd zou zijn, dat een Bisschop, die zich herschept in een' Soldaat, ook dan, niet als Soldaat gehandeld, maar als Bisschop geëerd, zou moeten worden; en dat zulke heilige Vaders zouden mogen vechten en slaan, en zelfs niet geslagen worden. Daniel, Hist. de Fr. T. II. p. 712. verhaalt, dat Philips van Dreux, Bisschop van Beauvais, in den slag van Bouvines 1214, vocht met een Knods, zonder Degen of Schicht te gebruiken; om reden, dat hy, als Bisschop, geen bloed mogt vergieten. 't Is fijn uitgedacht. Maar hieruit zou in bedenking konnen genomen worden, of, eenen vechtenden Bisschop *dood te slaan*, dus ook niet verschoonlyker waare, dan hem *dood te steeken*.

ℽ. 948 bi siere scouden) in Allen staat hier, *bi sinen scou-*

Jan de Tweede.

Eñ tGraefscap onghemoeyt ghelaten/
Hi hadde wel/ te fiere daten/
Sijn lijf behouden/ eñ sijn lant
Wel ghehadt tot sinre hant.
Des en moeghede hem niet.
Daer om eist aldus ghesciet.
Te Sirice quam de niemare/
Dat aldaer ghebochten ware/
Entie Bisscop waer bleven doet.
Her Gye staphans ondoet
Sinen Nebe eñ der poert
Van Middelborch/ wat hi ghehoert
Hevet/ eñ es voert ghevaren/
Om de lande te verwaren/
Eñ om in vreden te setten tlant.
Ic waen/ men noyt lesende vant/
Eñ nieuwer oec ghescreven siet/
Dat een arm ghemene diet
Sulke daet ye ghedede/
Als daer ghevicl ter selver stede/
Sonder here eñ sonder hovet.
Hoe mocht mens hebben ghelovet/
Eert ghesciede/ eñ ment sach?
Ic seg u/ datmer of mach
Spreken over dusent iaer/
Vander trouwen al hier naer/
Deñ toghbeden haren Here.
Bi Gode! het es te prisene mere/

Dat

scouden. Ik heb het verbeterd uit II. 165. Aanstonds hier onder, *v*. 950, staat weder in **A** *tsinen baten:* maar in de Andd. *te sire baten;* 't welk ik gevolgd heb. De Uitschryvers waaren hierin zich zelfs altijd ongelijk.

v. 963 **Eñ om in vreden te setten tlant**) dees regel is, om den voorgaanden, gansch onnut; en, zo ik geloove, niet van Melis, maar van den Maaker der 43 volgenden,

964-

Dat een man doet sine trouwe
Sinen here of sijnre vrouwen/
Bi vrien wille/ sijt seker des/
Daer hi selve niet en es/
Dan tsijnre ieghenwordichede/
Eñ oec bi ghebode mede.
Si liepen toe al onghebeden/
Eñ begherden geens vreden/
Eñ vochten bi haers selves sinne
Om haers Heren gherechte minne/
De uten lande was herde verre.
Hier omme worden si dus erre/
Dat si liepen al te stride.
Oec mochte men sien ten selven tide
De blode vlien haerre veerde/
Bede te voet ende te peerde.
De scamele treckeden rechte voert.
Men heeft dicke wel ghehoert/
Een scamel man soude node vlien/
Daer ment horen mocht of sien.
Hi soude wanen over waer
Dat ment hem al openbaer
Mochte verwiten/ alst alsa quame/
Daer hi hebben mochte scame.
De onscamele en achtens niet;
Wat men hoert of wat men siet/
Hine scamets hem niet/ des sijt ghewes.
Trecke hem an/ dies scoudich es.

1005 Mel-

964-1006. Welker eerste gedeelte, 964-990, ontleend schijnt uit de woorden van Melis, 882-888. het tweede, 991-1003, uit Melis, ỷ. 889-899. Die de voorgaande Sermoenen, met eenige aandacht, overwoogen en tegen den stijl van Melis vergeleeken heeft, zal, gelijk ik vertrouwe, over deeze 43 regels niet anders oordeelen, dan ik gedaan heb.

ỷ. 1005

Jan de Tweede.

Mallic kent hem selven wale.
Nu keric weder ter eerster tale.
Nu eist hier aldus vergaen.
Alst de Grave heeft verstaen
In Henegouwen/ daer hi was/
Dancti onsen Here das/
Eñ pensede also houde
Dat hi in Hollant varen soude/
Eñ setter an sijn ghedachte/
Eñ quamer in/ als hi eerst mechte.

Als

℣. 1005 Mallic kent hem selven wale) dit zelfde vaars komt voor X. 93. Ook leezenwe VIII. 95.

Mallic *riet hier toe sijn beste.*

Walewein f. 42 a.

Mallic *proeve sine cracht.*

Ferguut f. 1 a.

Mallic *spranc op sine been.*

en f. 27 c.

Mallic *so sach al omtrent:*

dat is *rondom.* Uit deeze voorbeelden, en onze woorden *Elkander* en *Malkander*, is licht te zien dat *Mallic* niet anders betekent dan *Elk.* Vreemder luidt *elker manlijc*, Bedied. der Misse f. 4 a.

Dat dit elker manlijc *seit.*

Men vindt by de Ouden ook dikwils *mallic anderen;* doch altijd als twee woorden, en in de betekenis van, *de een den anderen.* Zie hier even onder, ℣. 1031. Ferguut f. 14 c.

Mallic andren *wel vergout*
Sijn gelof ———

dat is *elk den anderen:* of in 't Meerv. *Zy vergolden malkanderen hun belofte.* Ook *manlijk anderen.* Walewein f. 44 d.

Ic seggbe iu sonder minen waen,
Dat siere manlijc andren *binnen,*
Biden rade vander Minnen,
Custen eñ helseden hondert waerf.

zo moetmen leezen, niet *Custen si*, gelijk 'er staat; want *si* is reeds uitgedrukt in *siere*, dat is *zy 'er:* zy daar *binnen*, te weeten in de gevangenis, daar *zy malkanderen* kusten eñ omhelsden*:* en f. 50 c.

Ne

Als hi comen was int lant/ *Jan de Tweede.*
Sette hi toe alte hant/
Eñ sprac an sine vriende/
Eñ bat elken/ dat hi hem diende/
Die vrient waer/ teser noet.
Hi dede om bede groet/
Om sinen Broeder te kiesene recht
Te wesen Bisscop van Utrecht.
Het ghevìel/ als hi begherde/
Datten lettel yemant werde.

Dus

Ne waer den troest, die si gheven
Mallic andren *in dit miskief.*

dien zy *malkander* geeven. Boven VI. 689.

Want si scoten menich quareel
Mallic op anderen *in den stride.*

Hier zienwe 't onderscheid tusschen 't oude en 't nieuwe. want voor *mallic op anderen*, zeggen wy *op malkanderen.* Limborg B. VIII. f. 91 b.

Vreeselijc, of mallijc anders *vader*
Doet [gedood] *badde, soe slougben si.*

dat is, *de een des anders, elk des anders.* Zelfs konnen wy dit met ons *malkanders* niet uitdrukken, zonder andere veranderingen te maaken. Een aanmerkelyke plaats vind ik in Walewein f. 46 b. waarin zich vertoont byna alles watwe van *Elk* en *Mallik*, van *Elkander* en *malkander*, van 't *Eenv.* en *Meerv.* konnen zeggen:

Elc *clagede sere van bem beden,*
Dat si also waren verscеden,
Eñ dat si mallinc andren *niet*
Vertroesten mocbten in dat verdriet.
Elc *clagede* andren *meer dan bem selven.*

Maar, eindelijk, wat woord is *mallic?* Ik zal 't kortelijk zeggen. Het is een verkorte uitspraak van *manlic* of *manlijc*; welk laatste wy in de bovenstaande voorbeelden reeds tweemaalen gezien hebben; en dat, ten opzigte van dit Werk, meest voorkomt in B, gelijk *manlic* in U, en *mallic* in A. *Man* is *mensch.* en *manlijc* of *mangelijc*, is *elk der menschen*, of *elk mensch*: even als wy IV. 80 getoond hebben, dat *baerlijc* en *baergelijc* betekende *elk baarer.* Gy kunt daar nader bericht vinden.

ℽ. 1026

Jan de Tweede.

Ons was her Ghye Bisscop ghecoren:
Eñ besit al sonder toren
Dat Bisscopdoem/ weet men wale.
Wat holpe hier of langhe tale?
Als dese twee Broedere hadden beide
De twe Lande in haer gheleide
Stont mallic andren doe in staden/
Bede met rade eñ met daden.
Dus mochten si te bet gheduren.
Welc van hem tween mocht ghebueren/
Dat hi woude varen siere straten/
De mochte doe den anderen laten
Inden lande/ in sijnre steden
Diet al hilden in goeden vreden.
Dus ghevielt so/ dattie Grave
Weder achter waert trac ave/
Eñ voer te Henegouwen waert.
Jan/ sijn Sone/ bleef ande vaert
In Hollant/ eñ berechte dat.

De

℣. 1026 besit) in A *beset.* in de Andd. *besat.* Melis eindigde zijn Werk in 1305. en Guy heeft het Bisdom *bezeten* tot 29 Mey 1317. En dus kon onze Dichter niet anders zeggen dan *besit.*

℣. 1041 te Henegouwen waert) Graaf Jan II was veel liever in Henegouwen, dan in Holland. Noit kon hy veiliger derwaart reizen dan nu: hebbende zynen Broeder Guy, op wien hy zich kon verlaaten, doen kiezen tot Bisschop van Utrecht, en zijn Zoon' Jan, hartelyker dan hy zelf was, gesteld tot zijn' Stadhouder in Holland: terwijl zijn tweede Zoon Willem, jong maar vol vuurs, zyne plaats bekleedde in Zeeland. Maar toen Willem Graaf was, deedt hy als zijn Vader, volgends den Procurator an. 1323, die toen leefde, en, volgends de vertaaling der Graaven van Seriverius p. 285. van hem zeide: *Dat hy dan liever* Holland, *'t welk hem* VRUCHTBAARER *is, wat meer bezoeke, en niet altijd naar* Henegouwen,

De Bisscop bleef inde Stat/ Jan de Tweede.
Eñ Willem bleef in Zeelant.
Daer na ghebiel alte hant/
Dat Jan wech voer daer naer
In Henegouwen/ weet voz waer.
Nu hoert/ hoet hier na verginc.
In den zomer quam de Coninc
Van Vrancrike in Vlaendrenlant/
Eñ het ginc hem al in hant/
Bede lant ende steden:
Eñ waren doe in groten vreden/
Dat onlanghe moeste staen.
Doet also verre was vergaen/
Dattie Coninc voer te lande/
Hoerde daer ene niwe scande/
Also als men hevet ghehoert/
Dat te Brugghe inde poert
De ghemeente wort ōbonden/
Eñ enen niwen Coninc vonden/

Eñ

wen, *dat* SIERLYKER *bloeiende is*, *omzie: Want*, *zo de* ZOONEN *uitwyzen*, *Jacob heeft zich meer gevoegd met* LEA, *hoewel de schoonheid van* RACHEL *hem meer aanlokte.*

ꝟ. 1058 ene niwe scande) Koning Philips van Vrankrijk, nu meester van Vlaandren, zullende zijn intrede doen te Brugge, zo beval de Regeering der Stad, *op verbeurte van 't leeven*, dat niemand den Koning eenig verzoek zoude doen om vermindering der nieuwe Schattingen. 't Volk, hierover te onvrede, stondt vervolgends by die intrede, als een deel stomme beelden, tot geen kleine verwondering des Konings. Maar de trotse houding en de pracht der Brugsche Vrouwen ging vooral der Koninginne zulks ter harte, dat zy zich liet ontvallen: *Ik meende alleen Koningin te zijn, en zie 'er hier wel zeshonderd.* Zie Meyerus op 't jaar 1301.

ꝟ. 1062 enen niwen Coninc) deezen beschrijft ons de zelfde Meyerus op 't jaar 1302. aldus: De eerste van allen, die

[redacted]

Jan de Tweede.

Eñ sloeghen sConinx luden uut/
Eñ iagherse stille eñ overluut.
De Kindre van Vlaendren quamen in/
Eñ pengden om haer ghewin.
Des de ghemeente was wel blide/
Eñ ontfinghense ten selven tiden.

Dat zich tegen de Tieranny der Franschen verzetten dorst, was *Pieter de Koning*, een man van burgerlyke afkomste, met één oog, zestig jaaren oud, een Lakenweever van zijn handwerk, kort van gestalte, en van weezen niet zeer bevallig; maar groot en stout van moed, kloek van raad eñ snel van daad: *Talem excitavit Deus Davidem contra Goliam.*

℣. 1063 Eñ sloeghen sConinx luden uut) in de Andd. is dit vaars aldus verlengd:

Eñ sloeghen des Coninx lieden uter poert.

Ik twijffel niet, of het volgende vaars was daar vergeeten; gelijk dikwils. Dus hadt de Uitschryver, die het wilde invullen, keur van Rijmwoorden. Ter invullinge vondt hy niets gereeder, dan eene herhaling van ℣. 1059.

Als men wel bevet gheboert.

en daarom verlengde hy *ut* ℣. 1063. tot *uter poert:* en bedorf dus tevens het vaars, ja ook de kracht der taale van Melis.

℣. 1074 Eñ sterben hem an hare voere) Seb. niet weetende wat hy hier van *voere*, of *hare voere*, maaken moest, schreef 'er nevens, *misschien*, *herevaert of huere vaert.* Alk. *om hare saken uit te voeren.* Wy hebben aan 't een zo veel als aan 't ander. Dit oude woord, *voere*, wordt thans vervangen door andere woorden of spreekwyzen, naar de verscheidenheid der omstandigheden, waarin het by de Ouden voorkomt; als door *Zede*, *Gewoonte*; *Daaden*, *Werken*, *Bedryven*; *Stukken die men uitvoert*, of, met een woord, allerlei *uitvoeringen.* Wy verklaarden het boven VI. 794. door *gedoen.* en wy laaten die Aantek. zo, omdat die uitlegging daar natuurlijkst is; en het woord in verscheiden betekenissen voorkomt, zie ook onzen Dichter V. 2. en hieronder ℣ 1086. Maar hier ter plaatse, schijnt het voegelijkst genomen te konnen worden voor *zede*, *gewoonte.* Deeze verklaaring vindtge ook by Kiliaan. Maar van meer gezags is hier het volgende voorbeeld van

Van haren geesten laet ic staen.
Waer om heb icx niet ane vaen
Te telne. Wat hem daer na ghebel/
Wat si daden/ weet men wel.
Dus wort Vlaendren al in roere/
Ēn sterden hem an hare vaere/ JAN de Twee-de.

Dat

van Maerlant, Evang. c. 3. f. 114 a. b.

Ende Elysabet die ontfinc.
Soe decte hare maenden vive,
Na die voere *van scamelen wive.*

Zy bedekte zich vijf maanden, naar de gewoonte van eerbaare vrouwen. Maar meest komt het voor in een' kwaaden zin. Claes Willemsz B. I. c. 9.

Twaer seker scade dat si het voer
Si en hadde loon na hoirre voer.

loon naar werken. En B. IV. c. 1.

Mer onrecht veel ēn groet onroer
Comt vander zwacker vrouwen voer.

noch aldaar c. 2.

Want wrake hoirt tot sulcker voer.

Walewein f. 31 a.

Als of ic ware van lichter voere.

een lichtekool. En daarvan, mogelijk, eerst *lichtvoerig*; nu, *lichtvaardig*. onze Dichter VI. 1284.

Altoes plaghen si sulker voeren.

en IV. 1473.

Ghine sult niet meer der voeren *driven*:

dat is, gy zult niet meer doen gelijk gy tot hier toe gedaan hebt. Maerlant, Evang. c. 133. f. 139 b.

Judas vernam dese voere.

haamelijk, de booze overleggingen der Priesteren en Schriftgeleerden. Limborg B. VII. f. 79 a.

Ēn riep: weerdu, edel heren;
Wi selen hem onser voeren *leren.*
Dus sloech hi der Heydine vele.

dat is, wy zullen hen leeren hoe wy gewoon zijn met onze vyanden te leeven. zie verder onzen Dichter V. 376. VIII. 1214. en IX. 50.

✝. 1081

Jan de Tweede.

Dat si over een droeghen/
Eñ vele volx versloeghen
Te Cortrike/ alsmen heeft ghehoort/
Recht al vaste vider poort.
Daer bleef menich edel man;
Van Henegouwen mijn heer Jan
Bleef daer doot ten selven tiden:
Dies de Grave wort onblide/
Alst recht was/ doe hi wiste tgone;
Want het was sijn outste Zone.
Tflaemsche diet wort al in roeren.
Hen hoerde noit man sulke voeren.
Sine rusten noch en laghen.
Diet verloos moste men claghen.

Si

℣. 1081 **Bleef daar doot)** niet den 9 Juny, gelijk men leest by Mezeray, Abr. p. 796. maar den 11 July; die by den ongenoemden Klerk p. 191. heet *S. Effrems dach:* zie aldaar de Aantek. van Mieris. Meyerus zegt, *V Idus Julii*; dat het een *Woensdag* was; en dat de gedachtenis deezer overwinninge, lange Jaaren, te Brugge, plegtig gevierd is op den 11 July. Dat het een *Woensdag* geweest is, vind ik ook in mijn Chron. de S. Denis f. 475 c. *a un* Mecredi, *j jour du mois de Juillet*. daar *j* moet genomen worden voor *un*, en niet voor *premier*; of men moet leezen, *xi*, want 1 July in 1302 was *Zondag*, maar 11 July *Woensdag*. De zelve was ook S. Benedictus dag. die Excellente Cron. van Vlaendren f. 45 d. *op S. Benedictus dach*, *den xi dach in Hoymaent*. Butkens Trop. de Brab. L. IV. p. 352. *iour de la Translation de S. Benoist*, *xi de Juillet*. zie ook Wandalbertus Diac. in Martyrol. by D'Achery, Spicil. T. II. Te weeten, men wil, dat de overblijffels van 't Lighaam van S. Benedictus overgebragt zijn, van Mont Cassin, naar 't Klooster van Fleury in Vrankrijk, sedert genoemd *S. Benoit sur Loire*. En men heeft 'er in Vrankrijk, een Feest van gemaakt, datmen vierde op den 11 July. Waarom het vreemd is, dat zo voornaam een Fransch Historieschryver, als G. Daniel, zulks kan schynen niet geweeten te hebben. Want spreekende, op 't jaar

1316,

JAN de Tweede.

Si ſochten dicke wile Artoys.
Daer ſi vonden ſome Françoys;
Dies ſi zomwile ſcade ontfinghen.
So verre voeren deſe dinghen/
Dattie van Vlaendren ſetten toe/
Eñ voeren in Henegouwen doe
Voer Leſſines dien caſteel/
Eñ braken dien al gheheel.
Die Grave/ die des hadde rouwe/
Was doe ter wilen in Henegouwen/
Eñ ſcreef an Willem/ ſinen Sone/
Eñ claghede ſinen vreenden tgone/
Beide met boden eñ met brieven/
Eñ bat hem alle/ doer ſine lieve/

1316, p. 364, van 't overlyden van Lodewijk X, verzinde hy zich eerſt in dien Sterfdag, 7, voor 5, Juny. Want in mijn *MS.* Chron. wordt duidelijk gezeid, dat het was op den *Zaterdag na Pingſter*. In 1316 is het Paaſch geweeſt 11 April, gevolgelijk Pingſter 30 Mei, en *Zaterdag* daarna 5 Juny. Toen was Philips te Lion, daar hy de Kardinaalen dwong om eenen Paus te verkiezen, welke bezigheid hem daar noch wat ophieldt; zodat hy, volgends Daniel, eerſt in 't laatſte van Juny, of in 't begin van July, en dus, zegt hy, *drie weeken of een maand* na de dood zijns Broeders, te Parijs kwam. Maar de Continuator van Nangius, een ſchryver op wien hy zich hier, en allerdikwilſt, beroept, zegt, dat Philips te Parijs gekomen is des Maandags na de *Tranſlatie van S. Benedictus*: en dus niet *drie weeken of een maand*, maar *vijf weeken en twee dagen* na 5 Juny, die, in 1316, een Zaterdag geweeſt was. Gevolgelijk 11 July of Benedictusdag, Zondag; en Maandag daarna 12 July.

✝j 1101 Beide met boden eñ met brieven) voor *boden*, gelijk ook in C ſtaat, leeſtmen kwaalijk in U *beden*. W. von Gravenberg f. 89 c.

Den Vurſten allen wart enpoten,
Beide mit brieven eñ mit boden, enz.

Jan de Tweede.

Of sine in eren wilden houden/
Dat si op Vlaendren varen souden/
Sonder merren/ met alre crachte/
Scaden bi daghe en̄ bi nachte.
Jonchere Willem ginc te rade/
Wat hi hier toe best dade.
Men riet hem doe al openbare/
Dat hem geen dinc beter en ware/
Dan hi gaderde al dat hi mochte/
En̄ hi Vlaendren besochte.
Hi dede alsmen hem riet.
Die liede wouden laten niet/
Sine quamen tote hem alghemene/
Die van Zelant/ groot en̄ clene;
En̄ voer/ met enen sconen here/
Van Arnemuden over dat mere
Tote in Vlaendren/ met sconen scaren.
Als si binnen den Vloere waren/
Mochtemen sien vele maste.
Daer quamen doe de Zeusche gaste
Jeghen stroem en̄ jeghen wint.
Jonchere Willem/ dat jonghe kint/

Voer

v. 1106 **Scaden)** in de Uitg *Beide*; hoewel in C *Bede*: gelijk ook in B. En staat in 't een en 't ander *scaden* v. 1104. in de plaatse van ons *varen*. Waaruit blijkt, dat het woord *scaden* hier echt is, doch verplaatst. De verzinning schijnt in 't onze te weezen, omdat tusschen *varen* en *scaden* het koppelwoord *en̄* ontbreekt.

v. 1120 **binnen den Vloere)** in B en C *binder vloere*. Niet *vloeren*, gelijk in H. In de Kaart van Zeeland, voor de Kronijk van Smallegange, zie ik een groote Bank, Zuidoostwaarts van Vlissingen, getekend *de Vloer*. Zie Gargon, Walch. Arkadia II. p. 122.

v. 1140 **te Noerde)** zo staat in A. in de Andd. *ten oerde*. zie by VIII. 228.

v. 1144

JAN de Tweede.

Voer al mede ter hoefsteden an.
Daer ontſcepede menich man/
Daer ſi qualike mochten ontflien.
De blode dorſtent cume zien/
Dattie coene wouden ſtriden.
Die Vlaminghe quamen ten ſelven tiden
Jegen hem met groten ghere/
En̄ worpen hem aldaer ter were
Jeghen dat ſtoute Zeuſche diet.
Mer het en diede algader niet.
Al waren ſi ſtout in haren lande/
Over hem ſo ghinc de ſcande.
Si verloren daer den ſtrijt:
Men gheboet ter zelver tijt/
Dat men die ſcepe weeren ſoude
Weder te Moerde. en̄ alſo houde
Dede men daer dat men gheboot;
En̄ al dat heer/ cleen en̄ groot/
Streken door tlant alte male.
Dat deedſi om dat/ weet ic wale/
Dat ſi ſeker wouden gaen
Te ſcepe/ als ic hebbe verſtaen.

Het

℣. 1144 deedſi) dat is, *deeden zy*. Kwaalijk in A *deetſi:* Beter in B en C *deedſi*. en zo ook in A IX. 369 en 786. Alk. mismaakte dit vaas aldus:

Dat deed ſi om (dat weet ic wale)
Dat ſi ſeker wouden gaen.

dat moeſt noodzaakelijk buiten die haaken gebleeven zijn. *Om dat* is daarom: gelijk *om dit* hierom, boven II. 849.

Om dit *baldene Saladijn leet.*

En dus is, *om dat dat*, niet anders dan, *daarom dat*. in 't Latijn *propterea quod*. Boven ℣. 879.

Dat dede hi omme dat,
Dat *biſe an hem dwinghen woude*:

en weder ℣. 936.

Dat deden ſi omme dat,

Dat

JAN de Twee-de.

Het ghebiel als si achten;
Eñ quamen recht inder nachten
Weder tArnemuden binnen/
Sere blide in haren sinnen.
Dit ghebiel al over waer/
Als men screef ons Heren iaer
1303. Dusent/ driehondert/ eñ twee/
sDonredaghes/ mijn no mee/
Voer Palme daghe in de goede tijt/
Als men orloghe noch strijt
Niet beginnen soude te rechte/
Diet liden mochten sonder vechten.
Willem de was herde blide/
Eñ alle de van sijnre side
Waren blide eñ seer verhoghet.
Ic seg u/ dat ghi merken moghet/
Dat eertsche blisçap mach niet duren;
Si verkeert te so menighen uren.
Daventure es ongheſtade.
De leven wil bi minen rade/

Hine

Dat *si vasten eñ wouden eten.*
noch eens VI. 272.
Ic wane bijt dede omme dat,
Dat *men Ysselsteine wan.*
Limborg B. IV. f. 44 b.
Die bi mi dede om dat,
Dat *ic dese Ridders liet varen.*
Bedied. der Misse f. 1 a.
Dat doe ic al omme dat,
Dat *elc mensche des te bat*
Hem selven wille daer toe keeren.
Strickerus in Epilogo:
Ditz tet der Chaiser umbe das,
Das *di untrewe dester bas*
Mit in also geschendet were.

ỽ. 1153 Dusent drie hondert eñ twee) zie hier achter.

ỽ. 1155

Hine sal hem verheffen niet/
Al-est dat hem ghelucke sciet.
Want tongheval hoert so nauwe.
Hoer/ mensche/ eñ dit woert kauwe.
Al moghestu dat van dijn ghenoet/
Ontsaghestu el niet van de doet/
Du souts di daer omme ghematen/
Eñ dinen evenkersten laten
Onverduwet/ al destu hoven.
Men sout prisen ende loven/
Daer ment vreischet in elken lande.
Hevestu ghedaen grote scande
Dinen viant/ verhef di niet.
So mislijc es/ dat ghesciet/
Eñ hoe de aventure keert.
Job de hebet ons gheleert/
Eñ salt u segghen/ wildijt horen:
Als de mensch wert gheboren
Van den wive/ levet hi onlanghe/
Eñ doghet menighe droefheit stranghe.

JAN de Tweede.

Als

ỽ. 1155 in de goede tijt) wy hebben IV. 1151. uit zeker Kloosterboek aangehaald eene plaats, waarin de dagen der Vasten, van Vastenavond tot Paasschen, aangeduid worden, *in desen heylighen tiden.* En dat is juist het geen Melis hier zegt, *in de goede tijt.* Want *goed* is *heilig*. Hiervan *goede week* en *goede Vrydag*: en by onzen Dichter X. 204. *op den goeden Pinsterdach.* Alk. was hier, naar gewoonte, verstrooid van gedachten, verklaarende *goede tijd* door *goede week.* Die vogt *NA Palmzondag*; doch Melis zeide, *VOOR Palmdaghe.*

ỽ. 1162 Ic seg u) in de Andd. leestmen hier:
Om dat God so hadde ghevoghet.

ỽ. 1171 dijn genoet) dat is, *uws gelijk.* Zie by VI. 916. Maar volgends Alk. zou 't zijn, *gy geniet.*

ỽ. 1208

Jan de Twee-de.

Als ene bloeme comt hi voert/
Eñ eer mens iet weet eñ hoert/
Wort hi te niete/ ende te gaet.
Dits des armes menſchen ſtaet;
Eñ hi vliet als ene ſcade/
Eñ al ſijn dinc es ongheſtade/
Eñ blivet niet in enen doene.
O man! hoe beſtu ſo coene/
Die dit an dijn ſelven proeves?
Dune pens om dat du behoeves/
Eñ lech de hoverde onder voet/
De di nimmer goet en doet.
Al ghesciet di een gheval/
Ne maecker of gheen gheſcal.
Ne wes niet blide/ mer dancs Gode/
Eñ ſtant altoes tſinen ghebode.
Hi mach di helpen/ eñ niement el.
Op hem ſo mogheſtu leven wel.
Van hem comen alle ſaken.
Wel hem/ deet beſte can gheraken.
Sonder Gode nes gheen Goet,
Noch Best, noch Beter. dats mijn moet.

℣. 1208 dats mijn moet) dat is, myne innerlyke, myne oprechte meening. Gravenberg f. 86 d.

Her ſprach: Min herre her Wigaloys
Der wil in gerne weſen gut,
Ob ir nach ſinem wille tut.
Diz eſt ſin rede, *uñ ouch ſin* mut.

Zo ſpreekt hy, en zo meent hy.

BREEDER AANTEKENINGEN OP HET ZEVENDE BOEK.

ỳ. 52 Volghede Hollandre van Remerswale) het is wederom alleen by Alk. datmen leest, *Volghe de*, als twee woorden: doch dan moest hy van *de* ook *den* gemaakt hebben, gelijk V. 1128. B. VII. ỳ. 52.

—— —— *eñ ontbieden*
Den Hollandre *met sinen lieden.*

uit alle omstandigheden blijkt, dat daar *de Hollander*, wiens Broeder was *Bouden*, de zelfde is, die hier voorkomt onder den naam van

—— *Hollandre van Remerswale,*
De Marscalc was van den here,

dat is, volgends Alk. *Opper Veldheer van* HOLLAND. En op de eerstgemelde plaats tekende hy aan: *Den Heere van Naaldwijk, Marschalk van Holland, wiens Broeder was Boudewijn van Naaldwijk.* Door deezen laatsten verstondt hy zekerlijk dien *Bouwen van Naaldwijk*, die in de Holl. Kron. Divis. XVIII. c. 20. gemeld wordt op 't jaar 1295. Maar waarom noemt Alk. den Naam niet van dien *Heer van Naaldwijk, Maarschalk van Holland en Broeder van Boudewijn?* En waar heeft hy gevonden, dat die *Boudewijn* zelf geen *Heer*, maar een *Broeder des Heeren van Naaldwijk;* en inzonderheid, dat 'er toen een *Heer van Naaldwijk Maarschalk van Holland* geweest is? Dit laatste, denk ik, in de zelfde Kronijk XXVI. 39. Want daar vind ik tweemaal; *Willem, Heer van Naaldwjik, Maarschalk van Holland:* naamelijk op de jaaren 1358 en 1392, en daarom hier niet te pas komende. Ik vrees dat deeze dwaaling van Alkemake, ook den Schryver der Vaderl. Hist. van 't rechte spoor gebragt heeft. Dees zegt, B. X. p. 141. *De Graaf ontboodt, hierop, eene Vloot uit Holland, die,* ONDER 'T GELEIDE *van den Heere van Reimerswaale*, enz. Meer heb ik niet noodig; dan alleen, dat de Leezer, aan 't einde van dat verhaal, verzonden wordt tot onzen Dichter p. 178, 179 (by Alk). Doch

p. 177

B.VII.p. 177 behoorde daar niet vergeeten te zijn. Want p. 178 ✝. 52. noemt niet Melis, maar Alkemade, den *Hollander*, *Opper Veldbeer van Holland*. Maar p. 177 zegt, niet Alkemade, maar Melis, dat de Graaf, te Zieriksee zijnde, volk t'zyner hulpe ontboodt *uit Holland*; hier ✝. 38-44. En, *doe zy gekomen waaren* ✝. 47. werdt hun, onder anderen, gelast, dat zy te *volgen* hadden *Hollandre van Remerswale* ✝. 52. met byvoeginge van reden; want hy was *Maarschalk van 't beir* ✝. 53. Ik weet niet, hoe Melis duidelyker zou hebben konnen zeggen, dat de Hollanders, zo ras zy in Zeeland gekomen waaren, gesteld werden onder 't bevel van den *Maarschalk van* ZEELAND: gelijk billik was. De naam van *Hollander* was een bynaam. zijn eigen naam was *Willem*. Ook was hy eigelijk niet *Heer van Reimerswale*; maar hy was een van die geenen die, als *Ambachtsheeren*, gezaamelijk *Heerschap hadden te Reimerswale*; volgends het hoofd eens Briefs van 2 Aug. 1292 (Charterb. p. 547) toen hy, als zoodaanig, mede gestaan heeft over de Opdragt van 22 Gemeten lands, die Graaf Florens gekocht hadt in 't Ambacht van Reimerswale. „ Wy „ WILLEM DE HOLLANDRE, ende BOUDIN ZIJN „ BROEDERE, Flore Claeys zone ende Willem zijn broe„ dere, *Clays Kerninck*, Gillis 's Haeren Peeters zoone ende „ Henrick Canseken zijn broedere, *die Heerschap hebben te* „ *Reymerswaele*; ende wy ——— Schepenen van Reymers„ wale, maken condt, enz. ——— In oorconde van allen „ desen dinghen, zoe hebben wy voorghenoemde *Ambochts*„ *heeren* van Reymerswaele, daer over waren dese voorsz „ Schepene, dese letteren beseghelt met onsen ghemeenen „ zeghele van Reymerswaele." Des anderen daags geschiedde eene gelyke opdragt van 42 Gemeten, mede ten behoeve des Graafs, daar drie van de bovengemelde Ambachtsheeren nu verscheenen als verkoopers. In 't hoofd staat: „ Wy Hu„ ghe tsheren Claeyszone ende *Claes Kernynick* zijn zone, „ Splinter tsheren Pieter Blocxse, Willem ende Kempe zyne „ broeders, Flore tsheren Claeys zone, Inffreyt ende Wil„ lem zyne broeders, ende *Boudin Kernincks zone*, de Heer„ schap hebben, enz." Het slot even als boven. Dees laatste, *Boudin Kernincks zone*, is, meen ik, de zelfde *Boudin* die boven den eersten Brief heet *Broeder van Willem den Hollander*; en dien onze Dichter, VII. 733. ook noemt *Bouden Kerninxsone*. Melis verhaalt daar, dat *Bouden* het Huis ter Goes

be

bewaarde tegen de Ballingen, die het by nacht wilden aantaſten. B. VII.
Hy krijgt hulpe, zo van den Graaf, als van *dat Heerſcap van* ✝. 52.
Remerswale, ✝. 757. De vyanden worden op de vlugt gedreeven; maar men bericht *Bouden* valſchelijk ✝. 811.

Dat ſijn Broeder *badde verloren*:
waarop hy het Huis verliet, Enz. Was dees *Broeder* een ander geweeſt, dan *Hollander van Remerswale*, gelijk Melis hem reeds genoemd hadt; ik denk dat hy hem hier nader genoemd zou hebben.

✝. 105 **Dat ſije heben rabebraken**) dit geval verdient onze ✝. 105.
opmerking, te meer, omdat het by geene anderen, noch ouden noch nieuwen, zo veel my bekend is, gedacht wordt, dan alleen, zo 't ſchijnt, by den Procurator; doch gebrekkelijk. Hy zegt p. 550. dat 'er toen, *ter Veere*, veele *Hollandſche Edelen* by nacht *overvallen en verſlagen* zijn, en, daaronder, zo wel die onſchuldig als die ſchuldig waaren aan de dood van Wolfaard: maar van dat *Rabraaken*, 't welk de ziel is van 't verhaal van Melis, geen woord. Die onderſcheiden melding van *ſchuldig of onſchuldig* aan de Moord van Wolfaard geeft genoeg te kennen, dat 'er wat ergers gepleegd moet zijn dan *overvallen en verſlaan*, het welk onder oorloogende Partyen gemeen is; en dat zulks geſchied is met opzet, om wraak te neemen over de dood van Wolfaard. Maar als Melis het uitdrukkelijk noemt *rabraaken*, geeft hy ons dat zelfde opzet, al zegt hy het niet, duidelijk genoeg te verſtaan. Ondertuſſchen vinden wy, noch by den eenen noch by den anderen, wie van zo verfoeilijk een ſtuk de aanleggers en uitvoerers geweeſt zijn. Meer lichts zal ons geeven de Zoenbrief, waarby tevens de gedachtenis van de Moord van Heer Wolfaard in Holland, en van het Rabraaken van Hollandſche Edelen in Zeeland, voor altoos is uitgewiſcht geworden. Want daarin wordt buiten twijffel gedoeld op het zelfde geval, daar onze Dichter hier al te ſchielijk over heen loopt. Deeze wederzijdſche Verzoening is eerſt getroffen den 11 Mei 1309, op het Zeggen van den gemelden *Heer Guy* toen *Biſſchop van Utrecht*, van *Willem Graaf van Holland*, en van *Geraard Borggraaf van Zeeland*. Zie den Brief by A. Matthæus, Anal. T. I p. 745. nu ook in het Tweede Deel van 't Charterboek p. 84. Aan de misdaad, te Delf gepleegd, waaren veele Geſlachten ſchuldig. In den Brief worden genoemd, Heer *Philips* Erfnaamen van DUVENVOIRDE, Heer *Philips*

B.VII. *lips* van ZANTHORST, Heer *Wouter* van HARLEM, Heer
℣.105. *Simon* van BENTHEM, Heer *Philips* VOERNESSE, Heer *Ghisekins* Erfnaamen van AMMERS, Heer *Vriesen* Erfnaamen VANDER MEYE, *Diederiks* Erfnaamen van ZANTHORST, *Florens* en *Wouters* Erfnaamen van DUVENVOIRDE, *Jan* van ZASSENEM, *Willem* VANDER LANE, en *Gerard* EVER; voor zich en de hunnen, in zo verre die zich mede aan deeze Uitspraake onderworpen hadden. Deeze allen zouden de dood van Wolfaard boeten met eene somme van EEN DUIZEND *pont swarter tornoysen, eenen grooten tournoys gerekend voer sestien penninge.* Aan den anderen kant, die zich schuldig gemaakt hadden aan die *misdaet en broke, die daer na gesciede* ter Vere *int jaer ons Heren* 1301, *in de weke voer Sinte Cruusdage, ingaenden Meye*, zouden zulks boeten met DRIE DUIZEND *gelyke ponden:* welke penningen de Graaf van Holland, naar zijn goeddunken, zoude verdeelen *onder der gheenre Maagen die daar dood bleeven.* Die deeze 3000 ponden moesten betaalen, waaren, alleen met naamen genoemd, *Heeren Wolfaards Kinderen van Borssele:* als Heer *Wolfaard* en Heer *Florens*, Ridders, en *Vrank* en *Klaas* Knaapen, nevens der zelver *Maagen, Vrienden en Helpers.*

Maar hier rijst eene zwaarigheid, die het voorgestelde eensklaps schijnt om verre te werpen; Want het is eenvoudig waar, dat het geene geschied is *ingaanden Meye* 1301, gelijk de Brief spreekt, een ander geval moet zijn, dan 't geen Melis ons verhaalt op het jaer 1300 of in een' van beiden moet een misslag ingesloopen zijn. Dit is niet wel mogelijk ten opzigte van Melis, die dat *rabraaken*, tusschen zijn verhaal van 't gebeurde in 1299, waarmede het voorgaande Boek eindigde, en het voorgevallene in 1300, hier te leezen van ℣. 1 tot 818, zulks ingevlochten heeft, dat het ontwijffelbaar in 1300 moet geschied zijn: behalve dat het ook zeer waarschynelijk geschied is *ter Veere*; en naauwlijks kan geschied zijn dan omtrent het begin van de maand *Mei*, of in 't Voorjaar. Maar ten opzigte des Briefs is een misslag in 't jaartal niet slechts mogelijk, maar elders dikwils te vinden: en daarom wordenze altijd gezet op rekening der Uitschryvers. Ook wil ik my hier niet beroepen op het voorrecht der Oudsten, die doorgaands veiligst gevolgd worden, en in welk geval Melis het zou moeten winnen; want

zijn gansche Kronijk was geeindigd vier jaaren eer dees Brief B. VII.
van 1309 geschreeven is. Doch dit alles onderstelt alleen, ♈. 105.
in den Brief, eenen misslag, die noch niet beweezen is. Ik vertrouw, dat het volgende bewijs volkomen beslissende zal bevonden worden. Overweeg dan, bid ik, dat de Keizer, die Holland aan het Rijk meende te hechten, en reeds tot Nymeegen was afgekomen, aldaar, met Graaf Jan, dien gedwongen Vrede sloot den 15 Aug. 1300: Dat de Zeeusche Helden, met hunne vloot van honderd schepen, toen zy, onverrichter zaake, weder naar huis wilden, den weg geslooten vonden, en sedert bekend zijn geweest onder den naam van *Ballingen*: Dat zy, noch in dat zelfde jaar, tweemaal gepoogd hebben in Zeeland te dringen; eerst over Bergen op Zoom, ♈. 523, daar zy verdreeven; andermaal in Zuidbeveland, daar zy geslagen werden, ♈. 798, naamelijk op den 1 Jan. 1301, ♈. 818. Waarna zy, voor goed, de vlucht namen, en niet weder post gevat hebben in Zeeland, dan in 't jaar 1303, gelijk wy in het volgende Boek zien zullen. Met één woord, lees onzen Dichter slechts van ♈. 816 tot 858, daar hy springt van 1 *January* tot in den *Zomer* 1301 (welk jaar genoemd wordt ♈. 941) en 't zal zonneklaar blyken, dat die van Borsele, in *Mei* 1301, noch ter *Veere*, noch elders in Zeeland geweest zijn; en daar, gevolgelijk, niet hebben konnen verrichten 't geen, na verloop van verscheiden jaaren, verzoend moest worden. Melis is, in 't geen hy zeker wist, meer dan eens, zeer naauwkeurig in 't bepaalen der *Dagen*. Omtrent de *Jaaren* is hy minder naauwkeurig.

♈. 473 dat heer van Zeelant) wat was dit voor een heir ♈. 473.
van Zeeland? Volgends de Vaderl. Hist. B. X. p. 147, 148. zou het geweest zijn dat heir, 't welk zich verbeeld hadt den Keizer tot geleide naar Holland te zullen dienen; maar nu met schande te rug kwam. Maar alsmen 't verhaal van Melis naargaat, kan zulks niet weezen. Hy onderricht ons zeer duidelijk, ♈. 460-468, dat de Zeelanders, die reeds tot beneden Werkendam afgezakt, doch niet verder durvende, weder te rug gekeerd waaren tot voorby *Woudrichem*, vaaren zouden naar *Heusden*, daar zy hunne Schepen laaten, en zich te lande begeeven wilden. 't Is waar, de Bode, die dit den Graaf berichtte, spreekt van dat *vaaren naar Heusden*, als van iets dat noch niet volvoerd was. En dus verre kon het

een

[redacted]

B.VII. een ydel *voorwendsel* geweest zijn. Maar Melis zelf beant-
℣.473. woordt die tegenwerping zo kort, zo fraai, als mogelijk is, laatende daarop volgen:

Dus ghevielt, alse hi sprac.

De Zeelanders zijn dan naar Heusden gevaaren, hebben 'er hunne Schepen gelaaten, en stapten aldaar aan land; vanwaar zy zich, aanstonds, en buiten gevaar, konden begeeven op *Brabantschen bodem*, en verder waar 't hun lustte. Die Zeeusche vloot is dan noit verstrooid geweest, zijnde door haaren Vyand noit aangetast en zelve geen gevecht zoekende. Zy is nergens door de Zeelanders verlaaten, dan te *Heusden*. Zy heeft zich onmogelijk konnen vertoonen voor *Schoonhoven*. Men kan de Zeeusche Heeren, die zich op die vloot bevonden, na eenen zo hoog opgegeeven en zo kwaalijk uitgevoerden togt, zich niet anders verbeelden, dan als menschen, die, gelijkmen zegt, het hoofd laaten hangen; en nu enkel poogen zich te redden uit een tegenwoordig gevaar. Daartoe koozen zy den veiligsten weg; en de Graaf lietze in vrede trekken.

Dat het *heer van Zeeland*, dat *voor Schoonhoven kwam*, met het welke Melis, ℣. 472, een nieuw verhaal begint, een ander geweest is dan dat geene, waarvan hy in 't voorige gesproken hadt, blijkt noch, ten overvloede, uit het woord *hierbinnen*, dat is, *inmiddels* of *ondertusschen*, waardoor hy die twee verhaalen in dier voegen te saamen hecht, datze beschouwd moeten worden als gelijktydig. Terwijl de Zeeuwen met hunne Vloot naar *Heusden* weeken, en de Graaf zich naar *Dordrecht* begaf, ter zelver tijd kwam 'er een heir van Zeeland voor *Schoonhoven*. Dus is de Vraag weder als vooren. Wat was dit voor een *heer van Zeeland?* Vanwaar kwam het? Kwam het te land of te water? Wat heeft het uitgevoerd? Waar is het gebleeven? Sterk kan 't niet geweest zijn. Graaf Jan achtte 't niet waardig om 'er een' voet om te verzetten. Alleenlijk zondt hy, ℣. 493, *een deel Vriezen* naar Schoonhoven, tot ondersteuninge der Poorteren. Maar deezen hadden zelfs dier ondersteuninge niet noodig: want toen die kwam, hadden zy reeds Heer Niklaas op 't Kasteel bezet, en tevens de Zeelanders buiten de Stad gehouden; die ook, op de eerste afwyzinge, naar elders vertrokken, zonder iets te ondernemen: ℣. 484-488. Zy schynen zelfs niet anders gezocht te hebben dan Kats te spreeken; en die

zocht

zocht van zijn' kant het zelfde: maar dit werdt hun door de B. VII.
Poorters belet: ✝. 480-483. En dewijl de woorden ✝. 487. ✝. 473.
varen bare verde, vergeleeken met ✝. 466, 467; *over tlant gangen bare straten*, genoegsaam aanwyzen, dat deeze Zeelanders te water van Schoonhoven aftrokken, zo zijn zy ook zekerlijk te water voor Schoonhoven gekomen. En hierom geloof ik, dat zy geweest zijn eenige weinigen van de Vloot (of van *'t bere*, volgends de taal van Melis) die, mogelijk met een' Boot of twee, door de Hoofden, langs de *Lek*, afgezonden waaren om Heer Niklaas te waarschouwen, of om hem af te haalen, dewijl hy te *Schoonhoven* niets meer kon uitrechten, en zy wel voorzien konden het geen ook aanstonds gevolgd is. Wy zullen deezen zelfden Heer van Kats noch eens deeze zelfde rol, te *Schoonhoven*, zien speelen: daarom willen wy hier niet te veel vooruit loopen. Verlangt gy om hem nader te kennen, zo zie onze Breeder Aantek. op het volgende Boek ✝. 1221.

✝. 915 **Beide met staven eñ met sweerden)** *Staven* zijn, ✝. 915.
in 't gemeen, *Stokken*; hier, eigelijk, *Knodsen*: als blijkt uit het geene aanstonds volgt ✝. 919.

Wie so quam onder de stave
De moster emmer vallen ave.

zo leezen we IX. 812.

Oec quamen mede ande vaert
Der Hollanders vele met baren staven;
De bem grote smete gaven.

eñ VIII. 1160.

Beide met pieken eñ met staven.

Ferguut f. 19 b. van een gevecht in een schip:

Beide met riemen eñ met staven.

Walewein f. 49 d.

Si namen piken eñ ghisarmen
Eñ glavien eñ staven.

De twee laatste voorbeelden dienen hier enkelijk tot bevestiging van 't gebruik van 't woord *staven*. maar die van onzen Dichter strekken tot bewijs, dat ook de Hollanders, met zulke *staven* gewapend, den stoutsten vyand dorsten onder de oogen zien. Daar mede wist het gemeen, zo hier als elders, beter om te gaan, dan met zwaarden of ander scherp geweer. J. van Heelu p. 202. noemtze *Kluppels*; en *Prikelen*, prikkels:

B. VII. v. 915.

Maer ic sal nu vore vertellen,
Hoe dat, met baren prikellen,
Toe quamen ende voort voeren
Vanden Berge die coene Gheboeren,
Die, na die tale van Brabant,
Dorplieden sijn te rechte ghenant.
Dese quamen alle wel ten stride bereet,
Na die ghewoente die daer steet.
Diere badden een groot deel
Beide wambeys eñ beckeneel,
Eñ een deel baddender platen.
Maer diere swaert met scarpen waten
En wouden si ben niet onderwinden:
Maer clupple *baddens alle, tinden*
Met grooten boefden gheprikelt.

Dit waaren dan Boeren, of *geboeren*, die toen in Brabant *Dorplieden* genoemd werden. Sommigen der zelven dekten hun hoofd met yzeren *Bekkeneelen*, hun lighaam met *Wambeys* en *Plaaten*. Met *Zwaarden* scherp van snede of punt, bemoeiden zy zich niet. Maar elk hadt eenen goeden *Kluppel*, aan het dikke einde wel voorzien van yzeren *prikkels*; waarmede zy alles overhoop worpen, wat hun ontmoette; en de laatste hand leiden aan de overwinning, die de dappere Hertog Jan I daar behaald heeft. Hier was yder Boer een Herkules; die ook nergens met een *Zwaard*, overal met een *Knods*, verbeeld wordt. Deeze *geprikkelde Kluppelen* heeten in de Vert. van Barth. Angl. XVII. 131. f. 331 c. *Kusen, die vol naghelen steken.* Schaakspel f. 63 a. *doe dese vader doot was, quamen zijn zwagers eñ zijn dochteren mit groter blyscaep totten scrien, eñ boepten dat ghelt te vinden. Mar doe si tscrien ontsloten, en vonden si daer niet dan een grote* Kuyse, *andat een eynde beslagen* mit groten yseren nagelen, *eñ anden steel gescreven aldus: Ic Jan Ganasa maeck dit testament, datmen mit desen* Stock *enen ygeliken doot slaen moet, die enen anderen also besorcht dat bi bem selven verget.* Ik heb dat zelfde verhaal, met andere woorden, eertijds geleezen in het Kaatsspel p. 165. en vond daar, voor *Kuyse* en *Stok*, tweemaal *Codde.* Mat. der Sonden f. 50 d. *een groet boep* ——— *mit basunen eñ mit bongben, mit zweerden eñ mit* kuysen, *mit glavien eñ mit bardaxen.* Elders, *Kudse.* M. v. Vaernewijck III. 51.

To

Te Groeningben badde by ooc groote victorie, B.VII.
Daer broer Willems van Renesse cudse *zwaer woucb;* †.915.
Die vjc vermoeyde Fransoysen versloucb.

Men hietze ook *Kolven.* Du Cange: Colum, *ex Flandrico* Kolve, *clava.* Ik lees in Ferguut f. 2 d.

Alse dit des Dorpers sone vernam,
Sinen ploecb liet bi, eñ quam
Ten knape wert, so bi seerst mochte;
Sine grote colve *dat bi brocbte.*

doch beter ter zaake W. von Gravenberg f. 71 c.

Eyne kolbe *ber gevieng,*
Die ym an den armen bieng;
Die was von stale barte groz:
In beyde bende ber sie sloz,
En reyt den iungen Ritter an,

en hiervan *Kolfkerels*, of in 't Latijn *Colvekerli*, van *Kolf* en *Kerel.* zie du Cange, uit wien ik het volgende ontleen: Lamb. Ardens. in Hist. Comit. Guin. *in diebus illis fuerunt bomines quidam* clavati, *sive* clavigeri, *quos vulgo* Colvekerlos *nominatos audivimus, in terra Gbisnensium babitantes.* Chron. S. Bertini, van Rudolf graaf van Guines: *qui in terra sua Servitutem induxit, quæ* Colvekerlia *vocatur, per quam populares astrinxit, ut arma nullus nisi* clavas *deferret, & inde* Colvekerli *dicti sunt, quasi* Rustici cum clava; *nam eorum vulgare* Colve *clavam, &* Kerli *rusticum sonat.* [Jac. Vilt in Boët. B. II. Prof. 4. f. 61, 62. *dat by gbeboren is ende upgbegroyt van nedren luden eñ van nedren bloede, als buut* doorplieden *of* Keerels.] Wy zien hieruit, dat de naam van *Kolvekerels* in het byzonder t'huis hoorde in 't Graafschap van Guines, in Picardyen, anders, in betekenis, niet verschilt van de *Gbeboeren* van den Berge met hunne *Prikellen* of *Kluppels*, by J. van Heelu. En deeze *Kluppels, Kolven,* enz. waaren niet anders dan 't geen onze Dichter noemde, *Staven*: zonder daarom te beweeren dat die allen van een en 't zelfde maaksel zouden geweest zijn. Maar hierin moetenze overeen zijn gekomen, datze van eene groote zwaarte geweest zijn; en de slagen met de zelven al veel doodelijk, als Bisschop Willem ondervonden heeft. De Vlamingen, die 'er ook zeer handig mede wisten om te gaan, noemdenze, met eenen bynaam, *Goedendag*; om datze, onder het toeslaan,

B.VII. hunnen vyand *goeden dag* zeiden. Guill. de la Perene, by Mar-
v.915. tene Thes. Anecd. T. III. col. 1464 B.

Monsieur Selvestre la les trouva,
Ainsin com oyez les salua.

te weeten, hy floegze allen dood. zo plagten de onvervaarden ook hunnen vyand *Welkom* te heeten. de zelfde, col. 1468 E.

Adont lievent un tres grant cri,
Ja faux vilains n'arez merci,
Tantoust qui la furent venus
Ils y furent tous BIEN VENUS

boven VII. 764.

sGraven vianden comen tot u.
WILLEKOME! *spraken si* ——

Wy hebben II. 658. reeds van die Vlaamsche *Goedendags*, in 't voorbygaan, gewaagd, maar zullenze hier wat nader beschouwen, omdat G. Daniel 'er *Pieken* van gemaakt heeft, in de beschryvinge van den Slag van Kortrijk in 't jaar 1302, zeggende in zijn Hist. de Fr. T. III. p. 310. *Les Flamans armez de* longs batons ferrez *par le bout, ainsi que les Historiens les appellent, c'est à dire de* PIQUES, *qu'ils manioient avec beaucoup d'adresse & de force, perçoient ou assommoient tous les Cavaliers qui se trouvoient à leur portée.* En in zijn Hist. de la Milice Fr. L. VI. p. 315. onderstelt hy daarom, dat de Vlamingen zich, reeds ten tyde van Philips den Schoonen, van *Pieken* bediend hebben. *Les Flamands*, zegt hy, *se servoient de* Piques *dès le tems de Philippe le Bel. Ce fut principalement avec cette arme qu'ils repousserent les François à la sanglante journée de Courtrai l'an* 1302. *Et c'est cette arme que Guill. Guiart decrit à cette occasion sous le nom Flamand de* GODENDAC. En daarop laat hy volgen verscheiden vaarzen uit de Fransche Rijmkronijk van Guiart, een tijdgenoot, en die, onder anderen, ook daarin beschreeven heeft den Vlaamschen Oorlog in Zeeland van 't jaar 1304, daar hy ons mede zal te pas komen. Maar dewijl Daniel, even als ik, niet meer van dat Werk geleezen heeft, dan wy 'er by du Cange van vinden, zal ik die vaarzen, wat omstandiger, hier laten volgen uit du Cange, op 't woord GODENDAC; welk woord, noit in 't Latijn overgenomen, wel wat vreemd in een Glossar. Lat. te pas komt; doch dat

ik

Ik echter niet wilde of het ftondt daar. zo luidenze: B.VII. ℣.915.

A grans Baftons *pefans ferrez,*
A un lonc fer agu devant,
Vont ceus de France recevant.
Tiex Bafton *quil portent en guerre*
Ont nom GODENDAC *en la terre.*
Godendac *c'eft* BONJOUR *à dire*
Qui en François le veut defcrire.
Cil Bafton *font long & traitis,*
Pour ferir a deux mains faitis:
Et quant len en faut au defcendre,
Se cil qui fiert y veut entendre,
Et il en facbe bien ovrer,
Tantoft peut fon coup recouvrer,
Et ferir, fans s'aller mocquant,
Du bout devant, en eftocquant
Son ennemi parmi le ventre.
Et li fers eft agus, qui entre
Legierement de plaine affiete
Par tous les lieu, ou len en giete.
S'armeures ne le detiennent.
Cil qui les grans Godendac *tiennent,*
Qui l'ont à deus poins empoignez,
Sont un poi des rencs esloignez;
De bien ferir ne font point lafcbes.

De wapenen, waarvan zich de Vlamingen in den Slag van Kortrijk bedienden, worden in mijn *MS* Cronijk van S. Denis f. 475 c. verfcheidelijk genoemd: *Ceus de Bruges* —— *& a* Glaives *& a* Lances, *&* Efpees, *&* Bouteshaches, *&* GOUDENDARS, *ferrement & efpeffement ordonnez vindrent ou cbamp a pie.* Maar uit Guiart ℣. 23.

Sont un poi des rencs esloignez,

blijkt dat de *Goedendags* afgezonderd waaren van de welgefchaarde en dicht ineen geflooten benden; want zy hadden ruimte van doen om de armen te konnen roeren. De zelfde Dichter:

Car les Lances *d'eus esloignies,*
Les GODENDAZ *& les* Coignies
Metent à mors es berbejages
Cbevaliers, efcuiers & pages.

de ander wederom, ibid. d. *mais aus* Lances *agues bien amou-*

B.VII. ✝.915. *rees, que len appelle* Bouteshaches & Goudendars, *les Chevaliers des chevaux faiſoient tresbuchier.* daar hy drie naamen, die hy eerſt ſcheen te onderſcheiden, op een zelfde geweer toepaſt. Indien, gelijk ik giſſe, *Boutesbaches* het zelfde is dat Guiart *Coignies* noemde, zo ſchynen die drie naamen drieerlei geweer te betekenen. Guiart ſprak van 't geen hy gezien heeft. De anderen ſchynen meer de naamen te vermenigvuldigen, zonder de tuigen zelfs te onderſcheiden of te kennen. Rob. Gaguinus de Geſt. Franc. L. VII. f. 68 a. *Erant in exercitu Brugenſium plebei fere omnes*, Verubus *partim*, *partim* Clavis & præacutis Fuſtibus *inſtructi*; ſommigen met *Speten*, anderen met *Knodſen* en *gepunte Stokken* gewapend. Meyerus, weder, ſpreekt alleen van Yzeren en Looden Hamers, *Malleis ferreis plumbeisque*. Doch laat ons de *Goedendags* zelfs wat nader beſchouwen. De Hiſtorieſchryvers, zegt Daniel, noemdenze *Lange Stokken met yzer aan 't einde.* Ik beken, dit kan verſtaan worden van *Pieken.* Maar Guiart zeide ✝. 1. 2. *Groote* ZWAARE *Stokken met yzer, en van vooren met een lang ſcherp yzer.* De *zwaarte* is geen eigenſchap van *Pieken:* trouwen, daarom verzweeg ook Daniel dat woord, en veranderde, daarenboven, *groot*, in *lang*. Deeze *Goedendags* gebruikten de Vlamingen met beide de handen, heffende de zelven eerſt omhoog, om dus met meer kracht toe te ſlaan: *pour ferir a deus mains* ✝. 9. Maar als de ſlag miſte, het welk Guiart ✝. 10. leevendig uitdrukte.

Et quant l'on en faut au deſcendre,

zo kon iemand, die 'er wel mede wiſt om te gaan, zich ſpoedig herſtellen, door 't vervatten van het tuig (welk *vervatten* onze oude Dichters veeltijds noemden *verdraagen* en *verneemen.* Ferguut:

Sinen ſpiet beſt bi verdreghen.

elders:

Hare ſcachte ſi vernamen.

zie beide die plaatſen breeder aangehaald IX. 314. en de Franſche Dichter elders ſcheen te bedoelen, zeggende,

Godendaz que len repaumoye)

en zynen vyand met de vooruitſteekende ſcherpe punt op 't lijf vallen, en doorſtooten, enz. Zodat deeze *Goedendags* tweederlei gebruik hadden; eerſt, om te *ſlaan*, voorts, om te *ſteeken.* Wie ziet niet dat een *lange Piek*, met twee handen

den op een' yzeren kop geslagen, aan spaanderen zou vliegen, B.VI.
zonder goed of kwaad te doen? Dat slaan met twee han- ỳ.915
den kanmen, zo niet zeer keurlijk, echter natuurlijk genoeg, vergelyken by de houding van eenen Slager, die een' Os velt. Chron. *MS* de Betrand de Guesclin, by Daniel uit du Cange:

Olivier de Cliçon par la bataille và,
Et tenoit un Martel, *qu'a ses* deus mains *porta,*
Tout ainsi qu'un Boucher *abatist & versa*, &c.

en wat verder:

Bertrand de Glaiequin fu ou champ plenier,
Ou il assaut Anglois à un Martel *d'acier,*
Tout ainsy les abat comme fait le Bouchier.'

By Daniel, de la Milice I. p. 315. vindtmen een plaat, waarin elf byzondere maaksels van zulke Tuigen, betrekking hebbende tot deeze Aantekening, sierlijk verbeeld worden; als een, dat hy noemt *Massue*, en dat is een Knods, aan 't hoofd rondom bezet met prikkels of yzeren punten: een *Maillet*, of Hamer, hebbende de gedaante van onze houten hamers, doch het blok, zo 't schijnt, van yzer of staal: een *Hache d'Armes du Connêtable de Clisson*, daar verbeeld als een Heirbijl, bekwaam om met eene hand gevoerd te worden; schoonwe boven zagen dat O. de Clisson een *Martel* gebruikte met beide de handen: en voorts acht anderen die hy *Masses* heet, en wy beter *Staven* dan *Knodsen* konnen noemen. Onder deezen zietmen den Staf of de *Staaf* van Bertrand Guesclin, en twee anderen die Daniel zelf in de Wapenkamer te Chantilli gezien heeft. Maar vooral zijn hier aanmerkelijk de twee, van Roeland en Olivier (die Helden der Romans) die noch in de Abdye van Roncevaux vertoond worden. Deezen verschilden weinig. Daniel beschrijftze als bestaande in een' Stok of steel, ter dikte van eens mans arm, en ter lengte van twee voeten en eenen halven; hebbende aan het achterste einde een' ring, daarmen een keten konde doorsteeken, om het tuig niet te verliezen schoon het uit den klem der vuist mogte ontvallen; en aan het voorste einde eene driedubbele keten, ruim eenen voet lang (zo ik uit de afbeeldinge moet oordeelen) aan welker' einde hong een yzeren kloot van acht ponden. Inderdaad een vreesselijk tuig, en bekwaam, gelijk Daniel zegt, om den sterkstgewapenden met eenen

B.VII. slag te vellen: ja, vervolgt hy, daar leeft geen mensch be-
ꝟ.915. kwaam, of sterk genoeg, om zulk een geweer wel te gebruiken. Of hier mede niet wat Romansch onderloope, en of die *Masses* van Roeland en van Olivier wel meerder zekerheid hebben dan zo veele andere *Reliquien*, laat ik in 't midden. Dit is zeker, dat ook de grootste Helden, en Koningen zelf, plagten te stryden met zulke Wapentuigen, die alleen dienden om te slaan, en zynen vyand te verdooven, en buiten staat van tegenweer te stellen (zie onze Aantek. II. 658. p. 528.) en dat elk het zyne liet maaken naar zyne zinlijkheid; geevende het byzondere maaksel geen verandering aan de natuur des tuigs; en elk zodaanig eene zwaarte aan het zyne, als hy best oordeelde met de krachten zijns arms overeen te komen. Joinville, Chron. de S. Loys Ch. 29. *mais se combattoit on main a main, tout meslé l'un parmi l'autre, a grands coups d'Espees & de* Masses. En zo spreekt die Schryver van den Koning zelven wat verder: *& tant donnoit de coups d'Espee & de* Masse, *que les Turcs n'osoient approcher de lui.* Merk voor 't laatste aan, dat Guiart de Vlaamsche *Goedendags* prijst, als wel, en naar de kunst, gemaakt; *fais a grant estuide*, zegt hy by du Cange: en boven ꝟ. 8.

Cil Baston sont long & traitis.

de zelfde woorden die Jan van Meun gebruikte, om een' welgemaakten Neus te beschryven, Roman de la Rose ꝟ. 1194.

Le Nez avoit long & tretis,
Yeulx vers rians, sourcilz faitis.

en ꝟ. 2686.

Les yeulx ryans, le Nez tretis
Qui n'est trop grant ne trop petis.

anders hadtmen, uit de eerste plaats konnen opmaaken, dat een *lange neus* toen onder de schoonheden geteld wierde.

ꝟ. 1153. ꝟ. 1153 **Dusent drie hondert en twee**) dit is te verstaan van 1303. Want de *Donderdag voor Palmdag*, waarvan Melis hier spreekt, was gevolgd na den Slag van Kortrijk, voorgevallen den 11 July 1302, kortelijk by onzen Dichter gemeld ꝟ. 1077, omdat 's Graaven Oudste Zoon daar dood bleef. Is dan deeze leezing echt, zo telde Me-

Is nu allerzekerst *Paaschjaaren*. Want die *Donderdag* was, B. VII. in 1303, 28 Maart; die, het jaar van 25 Maart gerekend, ⱽ. ook behoord zou hebben tot het jaar 1303. Nochtans zei- 1153. den wy B. I. ⱽ. 1300. p. 316. onbepaaldelijk, *Melis Stoke bemoeide zich niet met Paaschjaaren*. Heb ik daaraan miszeid, zo beroep ik my op het voorrecht, dat allen Schryveren toekomt; dat, naamelijk, niemand aansprakelijk is om eene verzinning, om eenen misslag, dien hy, vooral in hetzelfde Werk, zelf verbeterd heeft. Evenwel ben ik zelf noch niet ten vollen overtuigd, of myne, dan of des Dichters woorden, verbetering noodig hebben. Alsmen hier, voor *twee*, leezen wil, *dre*, zal de zwaarigheid uit den weg geruimd zijn. *Vresen* voor *Vriesen*, *vreenden* en *vrenden* voor *vrienden*, *deen* voor *dien*, *de* voor *die*, was by Melis, volgends H, zeer gemeen: en het ontbreekt niet aan voorbeelden van *dre* voor *drie*. Zo leezen we in 't voorgaande Boek ⱽ. 366. DRE *boden* —— VIII. 180. en IX. 318. *bi dreen bi tween*. IX 791 *dander dre*. en zo meermaalen. Ja het zelfde jaar, dat hier heet

Dusent drie *hondert eñ* TWEE,

wordt vervolgends genoemd, VIII. 469.

M DRE *hondert eñ* DRE.

Doch 't is jammer, dat ik my genoodzaakt gevonden heb, het laatste *dre* daar te veranderen in *drie*, om dat het Rijmwoord is *mie*; welk *mie* voor *mi* zelf ook niet van 't beste soort is, gelijk het ook, buiten het Rijm, niet gevonden wordt. Wat hier verder, voor en tegen, zou konnen ingebragt worden, laat ik aan den Leezer. Ik zal geene moeite aanwenden, om eene verandering in den text, vooral die tegenspraak onderhevig is, door te dryven, in eene zaak die ik zelf in verschil trek. En in allen gevalle, dat Melis, die op 't jaar 1296 noch niet droomde van Paaschjaaren, aanstonds, met het begin der Regeeringe van den Graaf van Henegouwen, als Graaf van Holland, ook zynen Stijl veranderde, belet niet dat myne gansche Aantek. I. 1300. in haar geheel blijft. Zie het weinige dat wy aldaar p. 322. aangetekend hebben wegens JAN II. en gy zult 'er duidelijk zien, dat, en de Graaf zelf, en de Steden, en byzondere persoonen, in die eerste verandering, zo onderling als met zich zelfs, telkens verschilden. Die maalstroom sleepte ook onzen Dichter mede. De

B.VII. Graaven zijn in die verwarring gebleeven, tot dat Hertog
Y. Aelbrecht allereerst invoerde die onderscheiding van, *naar*
1153. *den Stijl van onzen Hove:* terwijl, in tegendeel, alle anderen, aanstonds na Melis, dien Stijl weder den zak gaven. Hadt Melis zijn Werk noch eenige jaaren laater vervolgd, ik twijffel niet, of hy zou het zelfde gedaan hebben.

RIJM.

RIJMKRONIJK

VAN

MELIS STOKE.

ACHTSTE BOEK.

Alst aldus was comen/ JAN de Twee-de.
Joncheer Willam hevet ghenomen
Raet/ wat hi best dade
Met sinen lieden. Men wort te rade;
Dat hi hem orlof soude gheven/
Eñ danken al sijn leven.
Hi dede al dat men hem riet.
Hi gaf hem orlof/ eñ hiet
Dat si souden sijn ghewerre/
Waert dat quame also verre/

Dat

℣. 9 souden sijn ghewerre) dat is, volgends Alk. *haar tot tegenweer souden gereed houden*: dat ik niet verwerp. Men kan het, uit den saamenhang, verscheidelijk uitleggen. Maar welke de eigelyke betekenis van *gewerre* zy, is niet klaar. Walewein f. 59 a.

> *Sijn Ridderscap was hem* ghewer
> *Eñ ghehulpich tallen pongise.*

dit voorbeeld komt minder overeen met dat van onzen Dichter, dan met het volgende van Strickerus II. 12.

> *Czu Got was er* gewere.

daar Scherzius 't verklaart *attentus*, van WARA, *custodia*, *cura*. Dat zelfde leestmen in Fragm. de bello Karoli Magni ℣. 186. aldus:

> *Ze Gote was er* geware.

en

[redacted]

JAN de Twee-de.

Dat de viande quamen met here/
Dat si trecken mochten ter were/
Eñ weder staen de felle scaren.
Si lovedent alle/ beder waren/
Eñ voeren thuus/ als men dat hort.
Dat Jonchere Willem bleef inde port/
Te Middelborch in de veste/
Dat dochte sinen rade tbeste;
Eñ voer aldaer/ want hi woude
Weten/ wats ghewerden soude.
Daer lach hi/ tote leden was
Paesschen. Doe quam niemare das/
Dat de Vallinghe hem ghereiden/
Eñ sullen een groot here leiden
Ute Vlaendren/ eñ willen comen
In Zeelant te haren vromen/
Alsi deden up de tijt.
Jonchere Willem/ sonder respijt/
Ontboet int lant harentaer/

Dat

en de zelfde uitlegger verklaart het daar *attendens*. Op dien voet zou men hier dienen te leezen,

Dat si hem *soude sijn ghewerre*,

doch dat *hem* vind ik nergens.

ỷ. 16 Dat Jonchere Willem bleef) de Andd. kwaalijk, *Eñ* Jonchere Willem *voer*. want *voer* volgt ỷ. 19. Hier zegt Melis alleen, wat Willems Raad best oordeelde dat hy deede. En dit was, dat hy vooreerst te Middelborg *bleef*. Daarop volgt zeer wel, *Eñ* (of liever, *Hy*) *voer aldaar:* te weeten, van Arnemuiden, daar dit besluit genomen was VII. 1149.

ỷ. 21 Daer lach hi) daar bleef hy; te weeten, te Middelborg. In Allen staat, *Doe lach hi.* zonder zin. *Doe* is daar ingesloopen uit ỷ. 22.

ỷ. 23 Dat de Vallinghe hem ghereiden) hier dutte Wouter de Klerk, schryvende,

Dat.

Dat hem comen was niemaer/
Datte Ballinghe met groter crachten
Comen/ ende dat si achten
Zeelant te zoeken haestelike/
Eñ dede bidden vreendelike
Allen lieden vanden lande/
Dat si hem helpen/ de grote scande
Keren/ de hem mochte ghescien.
Tfolc quam altoe mettien.
Tote hem quam menich man/
Also alsic ghemerken can/
Dat noyt in Zeelant was vernomen/
Dat so menich man was comen
Ter lantwere/ als men sach
Daer op sente Joris dach.
Hi ghinc met enen sconen here
Te Vlissinghe an dat mere.
Hi ontmoette een heer wel also goet/
Dat hem helpen woude ter noet.

JAN de Twee-de.

Daer

Datte Baliu *hem was gaen reiden.* En deeze verzinning van *Baliu* voor *Ballinghe* heb ik meermaalen in zijn Handschrift gevonden; gelijk aanstonds weder ℣. 31. enz. In tegendeel lees ik in 't Charterb. II. p. 76. *Ballingen* voor *Baliuwen;* gelijk daar ook aangetekend is.

℣. 44 sente Joris dach) dat is 23 April 1303. zie beneden ℣. 469.

℣. 46 an dat mere) de Andd. kwaalijk, *op dat mere.* want zy, te weeten Willem en de zynen, begaven zich naar Vlissingen *aan zee:* terwijl de Vlaamsche vloot noch lag *aan de andere zyde*, by Kadsand; en 'er geen wind was om te zeilen. Vandaar begaf Willem, hebbende noch een goed heir, t'zyner hulpe, ontmoet, zich naar Arnemuiden, daar hen de Vlamingen, met de vloed, tegen eenen styven Noordenwind op laveerende, wel haast kwamen vinden.

℣. 49

Jaer de Tweede

Daer sach men ten selven tide
Die Vlaminghe ligghende an dander. side
Met menighen scepe wel ghereet.
Dat weder was scone eñ heet/
Ente wint en waeyde niet.
Het es so vele/ dat ghesciet/
Dat gheen man te rechte sal
Van sinen ghelucke maken ghescal:
So sciere keert de avonture/
Dat enen man wort te suere
Al dat hi oyt ghesach.
Dat heer keerde op deen dach/
Eñ ghinc t'Arnemuden waert.
Het wort waeyende ter vaert
Uten Norden redelike.
Ic wane/ God wilde van hemelrike/
De vloet ghinge; eñ si quamen/
Met haren scepen alte samen/
Loverende recht inden wint.
Ic wane/ noyt eer noch sint
Oyt man gheloveren sach
So menich scip op enen dach
In so nauwen onreynen diepe/
Eñ so naer te gader liepen/

Als

℣. 49 Daer) in A Dat. gansch kwaalijk.

℣. 67 Loverende) in de Andd. *Loveren.* Si *quamen loverende*, is de zelfde spreekwyze als *bleeven zittende*, *staande*, *liggende*, waarvan elders. *Quamen ridende*, vindenwe I. 1113. in Allen. en het tegendeel, *quamen lopen* IX. 1163. mede in Allen. *Quamen seilende* IX. 1243. in A en B: maar in U *seilen.*

℣. 72 so naer) in de Andd. *so nauwe*, even als in het voorgaande vaars. doch daar is *so nauwe*, zo eng; hier, *so naer*, zoo naa, zo dicht by een. Voor *Eñ so*, waar beter *Die so.*

℣. 77 Hine soudse voeren) dat is, zo hy zijn volk niet bragt

Jan de Twee-de.

Als haer ter selver wilen deden.
Jonchere Willem was ter steden
Met sinen luden op den lande;
Dient dochte wesen grote scande/
Hine soudse voeren dar si quamen:
Eñ riep sine liede te samen/
Eñ bat hem/ ende gheboet/
Dat si ghinghen in scepen groet/
Eñ jeghens hem souden varen
Alle gader teenre scaren.
Het was om niet/ dat hi bat.
Niement woude daer ter stat
In de grote scepe gaen.
Dus worden si herde zaen
In de havene daer beleghen
Tote Arnemude ēn allen weghen.
Aldus hadden si haren wille/
Eñ bleven liggende al stille
In haren scepen/ dien dach doer/
Eñ hadden haer ghevoercht ter roer.
Tsanderdaghes ginc men te rade/
Wat men hier nu beste dade.
Wallic riet hier toe sijn beste.
Men wort te rade hoe int leste

Dat

bragt, niet aanvoerde, ter plaatse, daar de Vlamingen kwamen: en ten dien einde geboodt hyze scheep te gaan. doch daar haddenze, te dier tijd, geen' lust toe; 't welk hun leelijk opbrak. Voor *Hine soudse voeren*, hebben de Andd. *Sine soudense weren*: waarop ik geen bedenking zou hebben, zo 't ook in W stondt. Maar het blijkt aanstonds, dat hy de zynen wilde *aanvoeren* te water, den vyanden te gemoete.

℣. 92 hadden haer ghevoercht) hadden zich geplaatst. maar in W leestmen, *haer gevoech*: en in B *hare ghenoechte*. zodat we hier keur hebben, doch geen reden om verandeing te maaken.

℣. 102

Jan de Twéede.

Dat alle de van Remerswale/
Ende van Cruninghen alsó wale/
Eñ de van Bevelant/ teenre scaren/
Te bant thuus souden varen.
Hier toe reden si hem ter spoet/
Eñ voeren tote de naeste vloet
Voort bi den vianden met ghenende/
Om te weren des lands ende/
Daer si toe deden hare macht.
De Vlaminghe bleven met hare cracht
Lichghende al stille dien nacht aldaer.
Des ander daghes wort men ghewaer/
Dat si luden vut haren here
Senden voert toter Vere.

Nu

ỳ. 102 tote de naeste vloet Voort bi) zo staat in A. maar in B en M aldus:

Eñ voeren doe *die naeste vloet*
Vor bi *die viande met ghenende.*

Maar den eigelyken zin zoekende in 't voorgaande, schijnt my ỳ. 100 *Te bant thuus*, in B *Te bans thuys*, in M *Tbant thuys*, bedorven, en *thuus* gesprooten te zijn uit het voorgaande *tbant* of *te bant*. lees dan,

Te bant UTE *souden varen.*

Welk een besluit! men zendt die van Remerswale, Kruningen en Beveland *naar huis*; terwijl men alle de magt der vyanden voor zich ziet. Neen: men zondtze *uit*, dat is *uit de haven* van Arnemuiden. Maar zy waaren ỳ. 87.

In de havene daer BELEGHEN.

hoe konden zy 'er dan uitkomen? Doch verstaa dat *belegen* zo, dat zy 'er niet licht hadden konnen uitkomen, indien de Vlamingen hun werk gemaakt hadden van zulks te beletten. Maar dat deeden zy niet. Hun oogmerk was, een Landing te doen; en die deeden zy, den volgenden dag, by Ter Veere, omtrent een uur van Arnemuiden. Om diergelijk te beletten, waaren die van Remerswale, Kruiningen en Beveland, *uitgevaaren*, langs de vyandlyke Schepen heenen, *met genen-*

Nu droech men hus over een; JAN de Twee-de.
Want hem daer dat beste sceen;
Datte Maerscalc soude gaen
Ter Veren/ en dat volc bestaen.
Des wort men te rade sciere.
Doe nam hi onder sine baniere
De Oudelanders/ entie van Scouden/
De seiden/ datsi niet en wouden
Hem beghevenn toter doet.
Hem volghden na/ teser noet/
De goede lude van Sirixe/
Diet gherne deden. wat wildijs mee?
Si mochtent doen sonder scande.
Daer na de Noertside van den lande/

De

nende ✝. 103. dat is *stoutelijk*, *onversaagd*.

✝. 108 wort men) dit is overal bedorven: in A *wormen*. in B en C *wert*. in de Eerste Uitgaave ook *wert*; doch met een verkeerd bericht in de Drukfeilen, datmen moet leezen, *werter*; en zo staat in de Tweede, en daarom ook in die van Alk. *wert 'er*. Alles kwaalijk. 't Is zeker, dat *wormen* in A een schrijffout is voor *wortmen*.

110 toter Vere) de Andd. *ter were*. In C staat een [.] onder de eerste helft der *w*. Die 't naarschreef begreep niet, dat hy daarom *vere*, en niet *were*, moest leezen.

✝. 114 dat volc bestaen) Alk. verklaart *bestaen* door *aanvoeren*. Hoe kan iemand de woorden van eenen ouden Schryver verklaaren, als hy niets van de zaaken verstaat of begrijpt? Men *voert* zijn eigen volk *aan*: maar men *tast* zyne vyanden *aan*. en dat is hier *bestaan*. zie onzen Dichter II. 753. III. 318. VIII. 1224. IX. 1043. zodat ik hier geene andere bewyzen noodig hebbe.

✝. 124 Daer na de Noertside) daarna volgde hem die van de Noordzyde.

JAN de Tweede.

De ghene van den vijf Ambochten/
De altoes niet eens dochten.
De afterhoede hilt de poert
Van Middelborch. verstaet mi woert.
Men begonde dat volc te scaerne/
Eñ men brucgede over de Aerne/
Met heren cogghen/ sonder ghilen.
Tvolc ginc over ter selver wilen/
Also recht alst was ghescaert/
Eñ streken ter Veren waert.
Joncheer Willam bleef tArnemuden
Licghende met sinen luden/
Eñ sach de scaren henen gaen/
De hem dochten wel ghedaen.

Si

℣. 125 van den vijf Ambochten) anders, *Noordwatering*; eene der vier Wateringen van Walcheren. zie Tegenw. Staat van Zeeland II. p. 257.

℣. 126 De altoes niet eens dochten) de Andd. — *niet eens* en *dochten*. Mogelijk schreef Melis, *niet en dochten*; dat is, *niet deugden*, gelijk men nu spreekt. En waarom deugden die van de Vijf Ambachten niet? Ik gisse, omdat zy de zelfde waaren, die ℣. 149. genoemd worden, *Pouwels Blauvoet en de zynen*.

℣. 127 de poert) dat is, *de poorters* van Middelborg hielden de achterhoede.

℣. 131 Met heren cogghen) de Andd. *met heer cogghen*. 't welk Alk. na Seb. verklaarde, *oorlogsschepen*. Dit luidt nu wat vreemd; datmen oorlogsschepen gebruikte om bruggen te maaken. Winschoten in zijn' Zeeman, noemt *Kog* of *Kogge* een soort van *Koopvaardyschepen*, en wijst ons daarmede naar 't oude wapen van Amsterdam. Limborg f. 5 c.

Van den coemannen, die vernomen
Hadden, datter ware comen
Een cogghe *met coemenscepe.*

Privilegien van den Lande van Voorne, No. XL. wegens Tonnen-

Si ghinghen wech met haesten groet.
De Vlaminghe saten in haren woet/ JAN TWE de.
Eñ saghen toe al wat ghesciede.
Doe vergaderden sGraven liede
Wider Vere aude viande:
Eñ ghinghen roeren doe de hande
De waren op den dike boven/
Dat mense te rechte mochte loven:
Want si vochten met ghenende.
Doe viel of/ met groter scende/
Pouwels Blauvoet ente sine/
Alst den onsen was an scine.
Daer mosten si vlien voer den noet/
Of si mosten bliven doet.

Diet

neugeld in de Maaze 1358. *elk Schip, het sy* Cogge, Ever *of* Hulk, *die met Coopmansgoet geladen is, eñ van der Zee koemt, ende die Mase versoekt, eñ dat soo groot is, dat voeren mag* 60 *lasten barinx*, enz. zoude, yder reize, betaalen 21 grooten Holl. alle minder Schepen, hoe genoemd, met Koopmans goed, 14 gr. By Kiliaan zijn Koopvaardyschepen *Hulken*, groote en zwaare schepen, die veel laaden konden: maar *Kogghe* vertaalt hy *Celox*, dat is, een snel en licht vaartuig. H. Wolteri Chron. Brem. p. 57. *fecit* [Episc. Brem.] *catbenas per Weseram. sed per* magnas naves, *proprie* Coggen, *Bremenses duas fregere catbenas, & pala extraxerunt.* Dit was in 't jaar 1220.

℣. 149 Pouwels Blauvoet ente sine) honderd jaaren te vooren, toen de Gravin Weduwe van Vlaandren, Macheld, in die Vlaamsche Landen, waaraan zy verlijftogt was, met een deel haarer onderzaaten geraakt was in openbaaren oorlog, werden haare vyanden *Blavotini*, haare helpers *Isangrini*, genoemd. zie Meyerus ad an. 1204 en 1206. Tot verklaaring van den laatsten naam zegt hy, dat Jacob van Maerlant, in zyne Rymen, den *Wolf* noemde *Isengrin*, gelijk den *Vos*, *Reynaert*. van den eersten, *Blavotinos dictos puto ab Blavotorum familia.* Van dat geslachte der *Blauvoeten* zal mogelijk dees *Pouwels Blauvoet* geweest zijn; en daarom, misschien,

Jan de Tweede.

Diet riet / worde vermaledijt.
Hadden si ghevolghet ter selver tijt /
Alse si te voren hadden bestaen /
Dandre waren niet ontgaen;
Si waren ghewesen metter vaert
Weder te haren scepen waert.
Dat heb ic seder wel ghehoert
Van hem diet mi seide voert.

Dus

schien, van geboorte een *Zeeuw*, maar van afkomst een *Vlaming* zijnde, tegen zyne oude Vaderlanders niet hebben willen vechten.

✝. 154 Hadden si ghevolghet) hadden zy, te weeten des Graaven luiden, zonder zich des afvals van dien Blauvoet en de zynen te bekreunen, voortgegaan gelijk zy begonnen hadden; de Vlamingen zouden niet ontkomen zijn. De uitlegging van Alk. is, Hadden *de vianden haar vervolgd*. enz.

✝. 156 Dandre) de Vlamingen.

✝. 161 Dus sconfierde) in A *confierde*. in M *sconfierde*. in B *scoffierde*. zie onze Aantek. IV. 215. Men kan niet twijffelen of in A is de *s*, by verzinninge, versmolten in de laatste Letter van 't voorgaande woord *dus*. Anders waar het ook te verdeedigen. Want het Latijnsche *Conficere*, betekent niet alleen Toemaaken, Bereiden, enz. in welke betekenis de Franschen, en wy in naarvolginge, daarvan, noch zeggen, *Confire*, *Confyten*, *Confiture*: maar ook het tegendeel, Vernietigen, Verdoen, enz. In die betekenis zeiden de Franschen lang daarna *Desconfire*, en daarvan nu noch *Défire*; en van ouds in 't Neerduitsch *Sconfieren*, en nu noch, doch in een' anderen zin, *Schoffeeren*. En dewijl Caseneuve en Menage, schoon zy spreeken van *Confire*, echter niets melden van *Desconfire*, zal ik 'er hier iets van zeggen. Zeer dikwils komt het voor in myne oude *MS* Chron. de France; als f. 278 a. *comment les genz le Roi furent* desconfit *par leur folie*. En: *comment li Cuens issi hors a batalle contre le Roi*, & *commant il fu* desconfit. Te vooren f. 124 b. *sa gent fu* desconfite. En weder: *comment il mena les Suines* [Saxons] *par ij fois a sovraine* desconfiture. J. de Troyes, Cron. Scanda

leuse

Dus sconfierde dit scone heer/ Jan de Twee-de.
Eñ bleven doet inde weer
Vele luden van sGraven vrienden/
De hem inder noet dienden.
Daer ontflo/ de lopen mochte.
TArnemuden quam tgherochte/
Dat men seide al openbare/
Dat aldaer ghewonnen ware/

Eñ

leuse p. 33. & *d'icelle* desconfiture *en vint incontinent le bruit a Paris.* Dit laatste betekende ook allerlei ongeval. Roman de la Rose, van den Nyd, ℣. 247.

Quant elle voit desconfiture
Sur aucun preud' homme cheoir,
Cela luy plaist moult a veoir.

Van *Desconfiture* hebben de onzen gemaakt *sconfelture.* Walewein f. 45 d. *In hebbe gheen aerch* (dat is, *ik en heb geen letsel, ik ben niet gekwetst*)

In hebbe gheen aerch: haelt mijn zwaert.
Van nieuwes willic up hem striden.
Gawie toe van allen siden,
Hine sal niet langer mogen geduren,
Eñ hi sal in den sconfelturen
Doot bliven ofte mat.
Niemen wese traghe no lat.

Der Vrouwen Stede B. II. c. 67. f. 253 b. *inde groote* schoffelture, *die gheviel te Cannes, daer Hannibal de groote victorie ghecreech.* In het Hoogd. by W. v. Gravenberg f. 112 a. heet dit *schunpfenture*, het welk, door de verdere afwykinge van den oorsprong, en ook door des zelfs klank, zyne barbaarscheid aantoont. Zo lees ik in dat zelfde *MS entschumfiert*, dat is *desconfit* of *gesconfiert*, f. 100 c.

Miner vrouwen Lamiere,
Der werden Kuniginne,
Ist ir stete Minne
Mit gewalt entschumfiert.

dat is daar, geweldig vermoord: te weeten, haar *Man;* hier genoemd *ir stete Minne:* en voeg dit by de vóórbeelden aangehaald VI. 254.

 ℣. 174

JAN de Twee-de.

Eñ sGraven vrienden hadden ghewonnen.
Doe quamen donse toe gheronnen/
Eñ liepen over daer na doe/
Eñ setten den Vlaminghen toe/
Met haesten groet/ ghenendelike/
Die daer stonden op den dike
Ghescaert/ eñ haddent ziene/
Jeghen enen man wel tiene/
Eñ deden donse met crachten tonder.
Dat sijt bestonden/ dat was wonder/
Dat so onghelike sceen.
Si bleven doet bi dreen/ bi tween/
De daer niet mochten ontgaen.
Dit hevet scamelheit ghedaen/
Dese dwauc in deser noet.
Daer bleven sGraven vrienden doet
Een groet ghetal in desen stride.

Wil-

ỿ. 174 Die daer stonden) te weeten, de Vlamingen.

ỿ. 178 Dat sijt bestonden) naamelijk, de onzen.

ỿ. 180 bi dreen/ bi tween) in A *bi dren.* in de Andd. *bi drien.* Maar IX. 318 staat in A *bi dreen bi tween.* Zie by VII. 1153. p. 89.

ỿ. 182 scamelheit) dat is, volgends Alk. *dombeid*, *onbedagtheid.* maar volgends Melis is het *schaamte*, of *vreeze voor schande.* Walewein f. 43 d.

> *Ne ware dat haer die* scamelhede
> *Een weder trecken gaf tier stede*,
> *Soe hadde* ———

hadt haar de schaamte niet wederhouden, zy hadt, enz. Die geen schaamte heeft is tot alles bekwaam. Limborg *B.* X. f. 101 b.

> Scamelheit *moet bi laten*
> *Sal bi comen teneger baten.*

dat wel wat zachter klinkt, maar anders al veel overeenkomst heeft met dit zeggen van Jan van Meun, Roman de la Rose ỿ. 12249.

Qu'en-

JAN Tweede.

Willem moeste ten zelven tide
Voer de noet vlien inde port:
Want tfolc vlo rechte wort/
Sonder were/ siere straten.
Dus moste hi de were laten;
Eñ sine vrient/ de bi hem waren/
Quamen in Middelborch ghevaren/
Eñ bleven daer liggende stille.
Doe haddens de wande haren wille.
De Grave de was onderzien/
Beide van spisen eñ van dien/
Dat hem behoeve tsulker dinc.
Int ende men te rade ghinc/
Dat men makede ene sprake/
Op sulke covent/ op zulke zake/
Dat men Willem soude laten varen/
Eñ alle de ghene de mit hem waren/

Eñ

Qu'envis peut à grant chose attaindre
En ce siecle, qui Dieu veult craindre.

Anders zegt onze Dichter *scáme.* zie VII. 1000. VIII. 392. enz. Gloss. Lips. SCAMA, *Reverentia.*

℣. 183 Dese dwanc) dieze, die hen, dwong.

℣. 188 vlo) vloodt, vluchtte. In de Andd. *voer.*

℣. 197 Dat hem behoeve) de Andd. kwaalijk, *Dat bi:* en voorts, *bebovede.* Maar *beboeve* is ook *beboefde;* gelijk overvloedig getoond is I. 1099.

℣. 199 ene sprake) een gesprek. Alk. zegt, *in onduits Conferentie.* Beneden ℣. 419.

Hier binnen wast so comen,
Dat daer een sprake was genomen.

't Is 't zelfde dat Melis elders noemt *parlement.*

℣. 200 covent) zie hier achter.

℣. 201 Dat men Willem soude laten varen) zo lees in de Andd.

JAN de Twee-de.

Eñ de met hem varen wouden/
Ongheſcaedt eñ onbeſcouden/
Eñ dien gheven goet gheleide/
Den luden eñ den goeden beide/
Tote men quame t'Zirixe/
Enen dach daer na eñ niet mee:
De porte ſoude ghiſele gheven/
Dat ſi met her Ghyen bleven/
Die men coes eñ die men gaf?
Wat holpe hier vele gheſeghet af?
Willem voer doe ſiere ſtraten:
Eñ her Ghye woude niet laten/
Hine gheleidene hoveſſchelike.
Dit was recht inde weke
Na Meidaghe/ eñ Manendach/
Dat her Ghye dus gheſach
Van ſinen Neve ſijn ghevoech;
Daer menich Vlaminc omme loech/
Eñ menich valſch Zelander mede.
Doe hi quam toter ſtede/

Die

Andd. in A ontbreekt het Rijmwoord *varen*. Maar liever las ik dit vaars aldus:

Dat men Willem liete varen.

ŷ. 204 onbeſcouden) in A ſtaat *ongheſcouden*; 't welk geſprooten is uit het voorgaande *ongheſcaedt*. Zie wat verder ŷ. 232.

ŷ. 207 Tote men quame) zie hier achter.

ŷ. 209 De porte) de Stad Middelborg, die in de magt der Vlamingen zoude blyven.

ŷ. 216 Dit was) zo ſtaat in A en in B; en zo hadt ook Seb. gevonden in C. Nochtans behieldt hy *wach*; waarin hem Alk. gevolgd is, die het verklaarde, *gewag*, *geviel*. Tuſſchen *wach* en *was* is ook elders gebrabbeld: zie by III. 241.

ŷ. 217

Jan de Tweede.

Die men Bordendam hiet/
Woude her Ghyse ghedoghen niet/
Dat sijn volc iet vorder voere:
Misselike/ of het worde in roere:
Eñ deedse varen an tander lant/
Dat den Orde is ghenand:
Eñ liet doe Jonchere Willem varen
Tote Sirixe/ met sinen scaren;
Eñ alle/ de met hem varen wouden,
Voeren wech al onbescouden.
Dus voer Willem in Sirixe.
Al was siere herten wee/
Dat en sceen ghene ōmate/
Doe hi quam op de strate/
Hiet men willecome wesen.
Hi bleef rechte voert met desen
In de port/ met sinen vrienden/
De hem trouwelike dienden/
Eñ sierre comste blide waren/
Na dien dat daer was ghevaren.

Rech-

ỳ. 217 Na Meidaghe eñ Manendach) de Maandag *na Meidag*, in 1303, was 6 Mei. Maar in de Andd. ſtaat, *Na Meye*, en dat zoude ons wyzen tot 3 Juny.

ỳ. 228 Dat den Orde) de Andd. *Datten Oerde.* volgends Alk. *de Noord*, een Polder in Noord Beveland, recht over de haven van Zieriksee. Het welk niet kwaalijk ſluit op 't verhaal van Melis. Ook is de verwiſſeling, tuſſchen *den Oord* en *de Noord*, niet ongemeen. Zo vondenwe boven, VII. 1140, *te Noerde* en *ten Oerde.* En wat is 'er bekender dan *de narm* voor *den arm?* enz.

ỳ. 242 Na dien dat daer was ghevaren) naar de omſtandigheid van tijd en zaaken: of, na het ongeluk dat hem *wedervaren* was. Van *gevaren* in de betekenis van *wedervaaren*, zeidenwe kortelijk iets in 't ſlot onzer Aantek. II. 92.

 ỳ. 245

JAN de Tweede.

Rechte voert so bleef hi daer.
Eñ her Ghye quam daer naer
Met sinen luden voer de poert/
Eñ bleven ligghende rechte voert
Vorde habene ene wile.
Onderlinghe scoten si pile
Menighen enen eer si scieden.
De Vlaminghe hen doe berieden/
Eñ voeren hare strate doe.
De Visscop Ghye sette toe/
Eñ gaderde een here groet/
Den Neve tontsettene uter noet/
Hadde hi dat volc willich vonden.
De Grave quam ten selven stonden
Ute Henegouwen/ als hi best machte/
Eñ leider aen sijn ghedachte/
Den Zone tontsettene uter port.
Hi bat eñ gheboet rechte vort

Alle

✝. 245 voer de poert) voor Zieriksee.

✝. 249 Menighen enen) in A lees ik *Menighen enighen:* maar in de Andd. *Menighen eenen.* Hiervan zeggen wy ook noch *menig een;* of, by verkortinge, *menigen.* En dus is, *pilen menighen enen*, niet anders dan *menigen pijl.*

✝. 259. Den Zone tontsettene uter port) deeze leezing is niet gansch te verwerpen. Zag de Graaf weinig kans om de Stad te behouden, hy zocht 'er ten minsten deezen Zoon, nadat hy de twee Oudsten reeds verlooren hadt, uit te redden. Maar in de Andd. staat, *eñ de poert.* en dit schijnt noch wel zo natuurlijk voor te komen. Hy wilde niet alleen zynen Zoon, maar ook de Stad, ontzetten. 't Behoud van die Stad was hem alles waardig; en Vader en Zoon hebben 'er vervolgends alles voor op gezet.

✝. 273 Her Gye was sonder poert) uit de Aantek. van Alk. schijnt hy dit verstaan te hebben van den ouden Guy, Graaf van Vlaandren, die toen met zyne twee oudste Zoons in Vrank-

rijk

Alle ſinen ghetrouwen vrienden/
Dat ſi teſer noet hem dienden;
Eñ vergaderde/ teſer noet/
Te Sciedamme een here groet/
Als diet herde gherne begrepe.
Eñ doet reden grote ſcepe/
Om te vechtene op de viande/
Eñ te wrekene ſine ſcande.
Hier binnen eeſt alſo ghesciet/
Datte Vlaminghe wouden niet
Achter laten haer beghin/
Sine woudden meerren haer ghewin.
Her Gye was ſonder goet.
Daer omme ſette hi ſinen moet/
Den Zeuſchen Heren oec dat dochte/
Hoe hi den Grave verdriven mochte.
Mochten ſi haren wille beiaghen/
Hem ne rochte/ in wat plaghen

JAN de Twee-de.

Dat-

rijk gevangen zittende, zou konnen gezeid worden *zonder goed* geweeſt te zijn. Maar om zulks uit te drukken zou Melis deeze ſpreekwyze niet gebruikt hebben. Hy ſprak van den jongen Guy: en het zal genoeg zijn te zeggen, dat die was de *Zevende* Zoon zijns Vaders, en de *Tweede* zyner Moeder. Zie onze Aantek. IX. 1349.

✝. 275 Den Zeuſchen Heren oec dat dochte) dit en 't volgende vaars zijn in de Andd. van plaatſe verwiſſeld. 't Zou weinig verſchillen, indien dit, daar, ook niet bedorven was door het uitlaaten van *dat*. Anders behaagt my de orden der vaarzen in de Andd. ruim zo wel, mids menze aldus leeze en onderſcheide:

Her Gye was ſonder goet.
Daer omme ſette hi ſinen moet,
Hoe hi den Grave verdriven mochte.
Den Zeuſchen Heren oec dat *dochte.*
Mochten ſi ———

dat, te weeten, den wettigen Graaf uit Zeeland te verdry-

ven,

JAN de Twee-de.

Dattie Vlaminghe mochten comen/
Up dat hem quame te vromen.
Dus trecken si vor Sirixe/
Eñ brochten daer lude/ mee
Dan si te voren hadden daer.
Ic hoerde segghen wel vor waer/
Dat si hem des vermaten/
In Duvelant daer si saten/
Dat si de port winnen souden/
Up dat sise stormen wouden/
Sonder verlies/ met cleenre pine:
Assi sint deden in scine.
Want si vermaten hem openbare/
Dat niewerna so vaste en ware
Als ment makede; eñ seiden mede/
Hen ware ghene vaste stede:
Tessines was vaster vele.
Doe mochtemen horen menighe kele

In

ven, *dochte ook den Zeeuschen Heeren* goed. Dat was hun oogmerk; en zy waagden 'er ook de Vlamingen aan ℣. 277-280.

℣. 281 Dus trecken) de Andd. *Doe streken.*

℣. 282 mee) dat is, *meer.*

℣. 288 Up dat sise stormen wouden) dat is, *Indien* zy de Stad wilden *bestormen.* en niet gelijk Alk. daarnevens zette, *al souden se die met stormen winnen.* Dat *Up dat*, of *Op dat*, hier, gelijk elders, betekene *Indien*, hadt Seb. reeds aangetekend. Van *Stormen*, voor *Bestormen*; zie by VI. 974.

℣. 290 sint deden in scine) de Andd. *anscine* 't is het zelfde; en Alk. verklaart het wel, *sedert deden blyken.* Maar hy vergat 'er, als Uitlegger, by te voegen, dat de Dichter dit spottende zegt; want het viel heel anders uit. Zy stormden vruchteloos.

℣. 293

In dat here over al/ **Jan de Tweede.**
Ende maken groet ghescal:
Nu toe metter vaert/
Hannin/ Pieter eñ Gheraert/
Laet ons winnen dit crayen nist.
Crouwen/ wi wanen dat ghijs mist/
Dat ghijt so langhe hebt ghehouden:
Ghi waerts bleven onbescouden/
Had ghijt te tide up ghegheven;
Ghi hadt alle behouden tleven.
Nu suldi doen quaden sijn.
Mijn her Gye hadde u ghesijn
Een goet Here/ hadt ghine ontfaen.
Crouwen/ nu eest al ghedaen.
Dit riepen si alle uut enen monde/
Eñ ginghen op ter zelver stonde
Biden bakene/ ande Noꝛtside.
Daer was menich Vlaminghe blide/

De

v. 293 **Als ment makede**) dat is, *als men voorgaf.* Zo spreeken wy noch dagelijks, zonder 'er acht op te geeven; iets *groot* of *klein maaken*, dat is, grooter of kleiner voorstellen dan het is. *maaken* is hier *fingere.* In gelyken zin is het ook dikwils *speelen.* Want *den meester maaken*, zegtmen in de zelfde betekenis als *den baas speelen.*

v. 295 **Lessines**) zie VII. 1095.

v. 299 **Nu toe metter vaert**) zie by VII. 457.

v. 300 **Hannin**) in A staat hier duidelijk *Hamini.* maar vervolgends v. 320. even duidelijk *Hannin.* In de Andd. zo hier als daar, *Hannijn:* dat is, *Hanneken*, *Hans*, *Jan*, enz.

v. 313 **Biden bakene**) in B en C *Biden kakenē*; waar van men in U gemaakt heeft, *Biden kakenem.* en waarop Alk. aantekende: *Misschien de Keeten of Kakenheim, dat is, Galgenbord.* In den voorgaanden regel verklaarde hy *ghingen op*, door *gingen storm*, *stormden.* Te weeten de Vlamingen, die v. 286. reeds

Jan de Twee-de.

De voer abonts was wel moede.
De porters waren op haer hoede/
Eñ hilden de porte beloken toe.
Ente Vlaminghe quamen doe.
Daer riep een al openbare:
Hannin/ bi Gode/ du gaets te nare/
Du sult lopen in dat net.
Ic sal steken int wiket/
Te Tessines dedic also.
Eñ hi maecte hem voren doe/
Eñ dander volgheden/ in diere ghebare/
Of de porte sonder were ware/

Eñ

reeds in Duiveland zaten: zodatze de Stad Zieriksee achter hunnen rug moesten laaten, om ze by *de Keeten* te gaan bestormen. Zy voeren uit Duiveland, over de Gouwe en *gingen op*, dat is, stapten op 't land van Scouden, aan de Noordzyde der Stad, by het *baken*. Van *bakene* is *kakene* gemaakt, op de zelfde wyze als *lolende* van *dolende*, *li liepen* van *si liepen*, enz. die wy elders aangemerkt hebben.

℣. 322 Ic sal steken int wiket) dat is, volgends Alk. *Ik sal my in de bresse stellen.* Voor *wiket* hebben de Andd. *winket.* beide vindtmen 't ook by Kiliaan. Het is de *kleine deur*, die men van alle oude tyden plag te maaken in de groote deuren der Stadspoorten. Walewein f. 34 b.

Eñ dit wiket *staet al ontploken.*

De Franschen zeggen *guichet;* het welk Menage afleidt van 't Fr. *huis*, in de betekenis van *deur.* Ik verstaa deeze twee regels als het antwoord van Hannin op de twee voorigen.

℣. 327 op de stonde) dat is, *terstond.*

℣. 330 Die daden enen korten keer) zy *keerden* zeer schielijk te rug. kwaalijk verklaart Alk. *keer* door *aanval.*

℣. 335 Met grooter druust) de And. *drust.* Seb. en Alk. namen 't voor *gedruis.* Het is *geweld*, of liever, een *dringend geweld*, dat niet, of naauwelijks, te wederstaan is. By Kiliaan vind ik alleen *drustig* en *droestig*, in 't Latijn vertaald

Eñ woudse winnen op de stonde.
Also alsmen ghemerken conde/
Quamer vijf dusent ofte meer/
Die haden enen corten heer.
Alse si vider porten quamen/
Vaste ghedronghen wel te samen/
Ondede men de porte sonder luut/
Ente van binnen liepen uut
Met groter druust onder de Vlaminghe.
De wech wort hem alte inghe/
Doe si waren comen daer.
Want si hadden sulken vaer

JAN de Twee-de.

Dat

wald *violentus* en *impetuosus.* Wal. f. 29 b.

De Vos viel neder metter druust.

en f. 47 d.

Eñ mijn heer Walewein staken weder
So sere, dat ors eñ man ter neder
Metter druust vloech ter erde.

noch eens f. 49 d.

Eñ ontwranct hem metter druust
Eñ met crachte uter vuust.

elders *vander druust:* zie de plaats boven V. 1216. Vert. van Boëtius f. 2 b. *de oude, alse Tullius seecht, sterven als sonder pine, ghelijc de ripe vruchten vanden boome vallen; de jonghe voorwaer met swaren* druste, *gelijc men de groene vruchten vanden boome met crachte werpt.* Vert. van Cassianus Coll. I. c. 18. *recht also wort oec tgemoede vander aanstotinge des tegenwoerdigen levens, eñ vanden* invallenden druusticheiden *der temptacien menichsins omgemaecht.* Zie hier de woorden van Cassianus: *ita igitur etiam mens per vitæ præsentis incursus* undique ingruentibus *tentationum* torrentibus *circumacta, &c.* In de vertaalinge voldoet het eene woord *invallenden*, geenszins aan de twee Lat. *undique ingruentibus.* doch dit in 't voorbygaan. *Drustighe tiran*, heb ik geleezen in der Sielen Troest f. 55 c.

℣. 337 Doe si) dit kan bestaan. Maar de Andd. hebben hier, *Die si.* 't Welk weezen moest *Dien si:* te weeten,

weg:

Jan de Tweede.

Dat si storms al vergaten.
Si mochten wel hem selven haten/
Dat si hem des hadden vermeten.
Oec suldi de waerheit weten/
Dat Nortwaert uter porten sprongen
Die oude lude metten jonghen/
Eñ liepen Oestwaert al omme/
Om enen hoec/ om ene cromme:
So datte porters dat vernamen/
Dattie liede van Norden quamen/
Waenden si wel/ dat Vlaminghe waren/
Eñ volgheden dwars de Vlaemsche scaren.

Doch

weg: en dan waar dit beter. Volgends de gewoonte van A zoude ik hier liefst leezen *De si.*

℣. 339 Dat si storms) in B *Dat sijs stormens.* in U *Dàt sijs storms.* doch dat is tegen de gewoonte van onzen Dichter. Zie IX. 441. 448 465. *storms* is *'s storms*. door versmeltinge van de eene *s* in de andere.

℣. 341 des) in A staat *dus.* niet wel.

℣. 345 liepen Oestwaert) om de Vlamingen van achteren op 't lijf te vallen, en dus tusschen twee vuuren te zetten. Maar welk een verzuim, dat zy zulks bestonden zonder hunne Medepoorteren, die den vyand van vooren aantastten, van hun voorneemen te verwittigen! Nu verschrikten zy Vrienden en Vyanden. Doch de dapperheid vervulde 't gebrek van voorzigtigheid, die ook, aan de andere zyde, niet grooter was.

℣. 346 om ene cromme) in A lees ik, *om enen tromme.* In U *om enen cromme.* in B *om ene cromme.* Dit laatste is alleen goed. *Cromme* is nu *kromte;* gelijk *boghe*, hoogte; *scame*, schaamte; enz. al welke woorden, zo by de ouden, als noch by ons, bestendig gevonden worden in het Vrouwl. geslachte.

℣. 352 om haer goet) t'hunnen beste.

℣. 354

Doch worden sijs te lesten vroet/
Dat si quamen om haer goet/
Eñ waren hare vriende/
So dat haer spel daer mede siende.
Ne hadt nochtan de vaer ghedaen/
Der Vlaminghen waren min ontgaen:
Men hadder upt lant gheslaghen meer.
De Vlaminghe waren so uten keer/
So dat si met groten hopen
Recht toe in den watre lopen/
Ghelike of het scape waren.
Men sach daer menighe moederbaren

JAN de Twéede.

Hem

ꝟ. 354 siende) beter gedaante kreeg. zie I. 1002.

ꝟ. 362 moederbaren) dat is volgends Alk. *moeder naakt.* Maar hoe kwamenze *naakt?* Wie hadtze ontkleed? Zy waaren gekomen om eene Stad te overrompelen: zekerlijk gekleed en gewapend. Juist wordenze zelfs overrompeld, en loopen watze loopen konnen, zelfs regelrecht in het water. Geen kleine kunst, zeker, zich, te post loopende, *moedernaakt*, te ontkleeden. Maar Melis zegt ook III. 1134. *moederbaren naect:* en ik zelf heb die plaats voorlang in myne Proeve p. 202. aangehaald als betekenende het zelfde met *moedernaakt.* Maar dat is 't niet. *Naect* staat daar op zich zelf, in de betekenis van *naakt en berooid*, gelijk wy noch spreeken, in verscheiden betrekkingen, zonder te denken om eene geheele *naaktheid;* want dan zegtmen *moedernaakt*, dat is, zo naakt alsmen van de moeder gekomen is. Maar wy allen zijn van de *moeder* gekomen; wy allen zijn *moeders kinderen;* en daarom heeten wy allen *moederbaren;* dat is, met één woord, MENSCHEN. Oordeel verder uit de volgende voorbeelden. De Dichter van den Roman van Limborg bediende zich vooral dikwils van dit woord, als B. I. f. 7 d.

In Grieken soe nes moederbaren;
Die weet, wanen si es geboren.

II. f. 19 b.

Her Arnout hadde droeven sin,
Dat die Riddre woude varen

 Ieghen

Jan de Twee-de.

Hem selven drinken vor de vrese.
Daer wort menighe weduwe eñ wese
Vor Sirixe ter selver stont/
Als den vrienden wel wort cont.
Hine was so coene noch so stout/
Hine besuerde daer sijn sout/
Dat si te voren hadden outsaen.
So lettel bleser daer ontgaen/
Dat sijs ne lien nemmermeer.
So vele verdronker inden keer/
Sonder desi daer versloeghen.
Ic wane de vriende lettel loeghen/
Ten eersten male dat sijt wisten/
Eñ si haren vrienden misten.
Si verloren/ met desen lope/

Een

Iegben ſo menicb moederbaren.

II. f. 26 a.

Int bere en was moederbaren
Diene dorſte wederſtaen.

III. f. 31 b.

Daer weende menicb moederbaren
Dore die wel gberaecte vrouwe,
Die daer ſtont in groten rouwe,
Eñ weende menegben beten traen.

V. f. 47 b.

Buten en was daer moederbaren
Si en prijsden den vremden Here.

der Yſtorien Bloeme f. 2 a.

Hem en volgde maer EEN moeder baren
Van alden lieden die dar waren.

ook in 't Hoogduitſch. W. v. Gravenberg f. 81 b.

Her iſt eyn ſelig muter barn,
Swer diſe werlt gebuët alſo
Daz ſines todes ſin ſele iſt vro.

en f. 104 c. wordt het ganſche menſchelyke geſlacht aldus aangeſproken; *ir aller muter barn.* Voor *Kinderen Iſraels*, Luc. I, 16. heeft de A-Sax. overzetting, *Israbela bearna.* Enz.

℣. 379

Een groot deel van haren hope/
Dat si voer hem drinken saghen.
Ic waent de porters lettel claghen;
Want si haddens haer ghevoech/
Daer men den menighen neder sloech.
Doe wort te rade in corter ure
Her Gye/ dat hi davonture
Woude nemen/ ende varen
Te Hollant waert/ met sinen scaren.
Want men dede hem verstaen:
Quame hi/ men zonde hem zaen
Tlant opgheven/ of men soude
Sere vechten also houde
In sGraven here/ als hi daer quame.
Dat ne lieten si dor ghene scame.

JAN de Twee-de.

Dus

ỽ. 379 drinken) verdrinken. zo ook ỽ. 363. maar in de Andd op beide die plaatsen, *drenken*.

ỽ. 382 Daer men) dit vaars wordt in B en H niet gevonden: maar, voor dit eene, in vergeldinge, 47 anderen, waarvan wy reeds iets gezeid hebben III. 1173. en waaraan ons verder niets gelegen is.

ỽ. 383 Doe wort te rade) om 't verband, of om 't Rijm, weder te vinden, heeft de lapzalver van het éene woordeken *Doe*, een heel vaars gemaakt,

Alst aldus was ghesciet,
Wort te rade ———

ỽ. 389 of men soude) de Andd. *en men soude.* en dat *en* voor *of* bederft daar alles. De raadgeevers, die dit Heer Guy in 't oor bliezen, waaren, zekerlijk, de zelfden, die diergelijk te vooren aan den Keizer hadden wijsgemaakt. Guy, zeidenze, hadt maar in Holland te komen, men zou hem 't Land aanstonds opgeeven, OF men zoude, in 's Graaven here, wel vreesselijk moeten vechten.

ỽ. 392 Dat ne lieten si dor ghene scame) in de Andd. wordt dit aldus geleezen:

 En

JAN de Twede

Dus wast bereit/ seide men hem.
Doe sprac her Ghye: Eñ ic bē
Ghereet te vaerne/ vorstijt mi raden/
Eñ ghi mi staen wilt in staden.
Si seiden; Jawi; diene daer brochten.
Ic en weet of sijt alle dochten.
Eñ hi voer slechts te Hollant waert.
Des de van Sirixe verbaert
Mee waren op de stonde/
Alse als men ghemerken conde/
Dan si waren bin deen daghen/
Dat so vaste vor hem laghen/
Eñ si hem daghelix pine daden.
Si ontsaghen/ dat men verraden
Soude den Grave/ eñ al sijn heer/
Eñ alt lant winnen sonder weer.
Dat was haer duchten inde port.
Eñ her Ghye die voer voert/
Tote dat hi inde Widel quam.
Alse de Grave dat vernam/
Ontboet hi sijn volc/ groet eñ clene/
Dat tot hem quame alghemene.
Dat volc quam van allen siden.

Tote

Eñ dat niet laten dor scame. 't welk daar afhangt van 't voorgaande, *men zoude hem 't Land opgeeven*, *en dat niet laaten.* Wegens *scame* zie boven by ℣. 182.

℣. 397 Si seiden; Jawi; diene daer brochten) zy, die hem daar, in Holland, brogten, zeiden, *Ja wy.*

℣. 399 slechts) zonder te denken op de gevolgen.

℣. 411 in de Widel) zie de Aantek. IX. 611.

℣. 418 Vede porters eñ alt lant) *alt* heb ik hier ingevoegd uit de Andd.

℣. 424

Ente Grave began verblijden /
Dat hi sijn volc ghewillich vant /
Bede porters en alt lant. JAN de Twee-de.
Hier binnen wast so comen /
Dat daer ene sprake was ghenomen /
Of ment iet ghevreden mochte.
In can gheweten / wiet toe brochte.
So datter een vrede was gesproken /
De na weder was te broken.
Want de ghemeente vanden lande
Riepen: Wapen der grote scande /
De ons hier nu over gaet!
Wie hevét ghegheven desen raet?
Dus wort dat volc al ontbonden:
So dat men ten selven stonden
Den volke seide al openbare /
Datter gheen vrede en ware:
Men woude nemen davonture.
Des ander daghes / up de ure /
Liet hem tfolc wel ghenoeghen.
Op de nacht ginc men voeghen /
Hoe men den luden dede ghenoech.
Doe vant men daer al sulc ghevoech /

Dat

ỷ. 424 De na weder was) in A staat, *De daer na was*. tegen de waarheid; want de vrede ging door, maar was *byna weder* gebroken. Ik volg hier B, waarmede ook U overeenstemt, behalve datmen daar *naer* leest voor *na*; dat is *byna* of *wel na*.

ỷ. 426 Wapen) zie de Aantek. III. 1572.

ỷ. 427 over gaet) dat is, *overkomt*. Fl. en Bl. f. 13 c.
Hine wiste wat hem over ginc.

ỷ. 437. Hoe men) dit- en 't volgende vaars worden in de Andd. niet gevonden.

JAN de Twee dc.

Dat men den volke oorlof gaf;
Dat sere tornich was hier af:
Ende vrede de ginc voort,
Also als ic hebbe ghehoort/
So wast besproken sonder waen/
Dat de vrede soude staen/
Na tontsegghen/ maenden viere.
Aldus wast besproken hiere/
Eñ beseghelt also wale.
Dus wast bescreven ten zelven male/
Datten de Grave of her Ghy
Mochte ontseggen/ welc dat si/
Met openen brieven/ eñ daer naer
Soude gheburen/ weet vorwaer/
Vier maenden al gheheel:
Eñ her Ghy soude/ voor sijn deel/

Al

℣. 440 Dat sere tornich was hier af) niet *toornig*, in dien zin, gelijk wy dat woord nu gebruiken: want men hadt middelen aangewend om het volk, dat over deezen geslooten vrede ten uitersten gestoord was, ℣. 425-429, genoegen te geeven ℣. 435. maar *droefgeestig*: en niet zonder reden.

℣. 450 welc dat si) in A lees ik, *weel dat si.* in B en C *wel dat si.* in de vroegere Uitgaaven, *wie dat sie.* Ik heb *welc* verkoozen, omdat *wie* verder afwijkt van de *MSS.* anders is 't het zelfde. *Si* rijmt in A op *Gye*, waarvan ik liever de *e* heb willen wegwerpen, dan die, met de Andd. achter *Si* byvoegen. Want dit strijdt tegen de taal: maar dat *Ghy* zo goed is als *Ghye*, blijkt hier aanstonds ℣. 454. Men spreekt dien naam uit als *Gi* of *Gië.*

℣. 458 de poorten) in 't Meerv. en zo ook, ℣. 459, *waren*, maar in de Andd. Eenv. *die porte* en *ware*: alsof dit alleen te verstaan waare van Zieriksee, dat de Graaf behieldt. zie Vaderl. Hist. p. 158. Nu zien wy hier, dat dit Artykel Heer Guy zo wel verbondt als Graaf Jan. Ook werdt gansch Zeeland tot aan de Maaze toe aan Guy geenszins *afgestaan*. Dan waar 't uit geweest, en Guy hadt zich Graaf van Zeeland mogen noemen, doch ver vandaar. 't Was geen *af-*

stand.

Al toter Masen hebben Zeelant. Jan de Twee-de.
Die Grave soude hebben in hant
Sine porte van Zirixe:
Eñ men soude de porten niet mee
Vesten / dan si ghevest waren.
Maer si moghen openbare
Haers goets ghebruken / waer dat lage /
Sonder moyness eñ claghe:
Eñ de coepmans mochten wanderen
Met ghemake / deen onder den anderen:
Eñ / sonder ballinghe / alle liede
Mochten wanderen. Dit ghesciede /
Als ic hebbe vernomen twaren /
Als men screef ons Heren iaren
M. drehondert eñ drie 1303.
Inden somer / seghet men mie.

Den

stand. 't Was ook eigelijk geen Vrede, maar een Bestand, een stilstand van wapenen, geduurende het welke alles moest blyven als het was: zonder eenige bepaalinge van tijd. Elk mogt den anderen weder ontzeggen als 't hem luste. Maar na de ontzegging moest het noch vier maanden duuren. De dag van het ingaan des Bestands wordt niet bepaald; en vruchteloos hebben zo veele Schryvers (zie Tegenw. Staat van Zeeland I. p. 262.) daar verscheidelijk naar gegist. Melis zegt zelf ℣. 472. dat hy dien niet wist: Maar dat het was *in den Zomer* 1303. ℣. 469.

℣. 465 Eñ / sonder ballinghe / in de Andd. *Eñ sonder die ballinghe.* Voor *Eñ*, schoon het in Allen gevonden wordt, lees *Daer:* en dan hebbenwe niet noodig *ballinghe* te veranderen in *de ballinghe;* als hier niet aanduidende de bekende Zeeusche Ballingen; want die waaren toen weder in Zeeland, en dus geen Ballingen meer; maar allerlei slach van volk, dat zo uit Zeeland als uit Vlaandren gebannen was. Lees dan,

Daer, *sonder ballinghe, alle Liede*
Mochten wanderen. ———

dat is, verkeeren, omgaan.

JAN de Tweede.

Den dach can ic niet besceden/
Bede van verdrinkene eñ van vreden.
Maer tene was voer/ eñ tander was na/
Cortelike/ als ic versta;
Daer an legghet ghene macht/
Opdat wi hebben des sinnes cracht.
Dus ghevielt/ dat weet ic wale.
Her Ghye de voer ten selven male
Weder thuus/ aldaer hi woude.
De Grave sende also houde
Tote Sirixe staphans ter stede.
Eñ onboet dat si helden vrede/
Diet node horden/ hadt moghen wesen.
Men dede dat ghescrifte lesen/
Hoe de vrede was ghegheven
Eñ beseghelt: dus eist bleven.
De Grave hielt op sijn sout/
Es hi ionc of es hi out/
De doer hem hem liet verdriven/
Dus mochte hi onbescouden bliven.

Hi

℣. 472 Bede van verdrinkene eñ van vreden) voor *verdrinkene* lees ik in de Andd. *verdingbe.* doch dat kan hier geen plaats hebben. Melis (zo hy ℣. 471-476 zelf geschreeven heeft) spreekt van twee Dagen die hy niet bescheiden, dat is bepaalen, kon. De eerste was, toen de Vlamingen, by Zieriksee, in zulk een menigte, *verdronken:* zie boven ℣. 360. 363. 372. 379. De andere, toen zy deezen *Vrede* maakten.

℣. 489 doer hem) *door sijn toedoen*, zegt Alk. en, *dat is*, vervolgt hy, *by stondt 'er voor in.* En daarop hadt nog wel een, *dat is*, mogen volgen. Seb. verklaarde *doer hem*, in zyne taale, zeer wel, *fines halven.* en dat is, *om zynen wil*; of korter, *om hem.* zie II. 354. VI. 1250. enz. Het tweede *hem* is *zich.*

℣. 493 als hem sceen de winter) op 't naderen van den winter. Ik gisse, in 't laatst van October. want deeze ziekte

van

Hi woude rusten al hier naer.
Doe viel hi in siecheden suaer
Als hem sceen de winterstonde/
Dat hi hem selven niet ne conde
Ghehelpen/ teniger naet/ met dade/
Het ne waer allene met rade.
Dit ghevreischeden sine viande/
Eñ pensden hem te doen mere scande;
Eñ rieden heren Gyen/ dat
Hi dede scriven up de stat
Brieve/ eñ ontseide den vrede.
Dat dede hi staphans ter stede
Als men hem riet/ min ne mee.
Men riep enen Monich van Ninive
Vander ordine van Premonstreit/
De de boetscap hadde ghereit/
Eñ een Pape de met hem quam
In de Haghe. Als dat vernam
De Grave/ dede hise wel ontfaen/
Den Monich eñ den Cappellaen/

JAN de Twee-de

Eñ

van Graaf Jan gaf Guy gelegenheid tot het breeken des vredes: en de ontzegbrief was reeds den 9 November in den Haage, zie wat verder by ℣. 540.

℣. 497 sine viande) naamelijk, de Zeeuschen.

℣. 504 van Ninive) in de Andd. ganschelijk bedorven, *van Nonne.* en Alk. wien alle kost wel smaakte, verklaart het, *Renommé*, *van Naam.* treffelijk voorwaar! *Ninive* is *Nienbove* in Vlaandren: vanwaar zich de beroemde J. Despauterius, aldaar geboren, noemde en schreef, *Ninivita.* zie J. B. Gramaye in Gandavo p. 45 a. En dees Monik van Ninive hoorde t'huis in de Abdye van S. Kornelis, van de Orden van Premonstreit; welke Abdye daar gesticht is in den jaare 1137. Zie Val. Andreas Chorogr. Belg. p. 47. En, *de primis* Ninivæ *seu* Ninoviæ *Dominis*, Miræus, Op. Dipl. p. 542. Enz.

Jan de Tweede.

Eñ nam enen brief van hem beden/
De den dach zoude bescreven/
Dat hi den brief van hem ontfinc;
Dat dede hi op sulke dinc:
De brief die was eer ghegheven.
Hi woude de saken staende bleven
Van deen dat hi der quam/
Want hijt niet eer vernam.
Eñ dede hem gheven brieve mede/
Dat hi van hem aldaer ter stede
Sulke brieve hadde ontfaen/
Eñ lietse henen varen saen/
Eñ deedse gheleiden vut sinen lande/
Dat men hem ne ghene scande
Soude doen/ hoe dat ware.
Eñ hi beriet hem doe daer nare/

Wat

℣. 511 Eñ nam enen brief van hem beden) de Vrede moest, na de ontzegging, nog vier maanden duuren. De ontzegbrief van Heer Guy was geschreeven in Vlaandren, gevolgelijk eenige dagen oud, eer de zelve in den Haage, aan Graaf Jan plegtelijk overhandigd werdt. En dat was de Ontzegging, waarna die vier maanden moesten gerekend worden. Daarom nam hy van die Vlaamsche Boden eenen anderen brief, ten blyke op wat dag hy den Ontzegbrief ontvangen hadt: en gaf hun weder eenen brief aan Guy mede, in den welken hy hem daarvan verwittigde, en zekerlijk bepaald zal hebben den dag op welken de Vrede stondt te eindigen.

℣. 515 ghegheven) dat is, *gedagtekend*; of, gelijkmen gemeenlijk spreekt, *gedateerd*. en wat een brief *zonder datum* zy, behoef ik niet te zeggen. Voor *datum* zeidemen van ouds ook *daet*. Limborg in 't slot:

Alse men den daet *gescreven vent.*
Vander Geborten ons Heren.

doch dat is oneigen, en betekent daar het *Jaar* na de Geboorte des Heeren. En niet minder oneigen is, datmen

nu

Wat hi best dede hier toe. | JAN de Twee-de.
Eñ hi wort te rade doe/
Dat hi sinen sone ōboet/
Eñ al den porters cleen eñ groot/
Den dach dat de brief was comen.
Ic ghelove wel/ dat hem zomen
Lief was/ eñ hem somen niet.
Recht aldus eist ghesciet/
Alst is voerscreven/ min no me.
Dus wistent de van Zirize.
Men telde/ naden dach/ de weken/
Wanneer de vrede soude breken.
Doe liep/ als men proeven mach/
Na half vasten den Manendach/
De leste dach vanden vrede/
Eñ inden selven iare mede/

Alst

nu in den Almanak kijkt, om te zien, wat *datum* het is, dat is, welke *Dag* van de Maand. Want dat woord, *datum* of *data*, betekent, onder Latijnsche Brieven, niet anders, dan *Gegeeven* onder Duitschen. Doch *daet* betekende allerlei *tijd*. Vaernewijk, Vlaemſ. Audtvr. I. §. 57.

Om langhe te dueren, ja t'eeuwigher daten.

en zo meermaalen.

℣. 533 Lief was/ eñ hem somen niet) hiervoor lees ik in de Andd. met verwaarloozing van 't Rijm:

Leet *was, eñ hem somen* lief.

℣. 535 voerscreven) zo ook in B en in C. en ik teken dit aan, omdatmen in A leest *ghescreven*.

℣. 540 den Manendach) en zo wederom in B. niet, *die Maendach*, gelijkmen tot noch toe kwaalijk in A geleezen heeft. De zin is, dat de laatste dag van den Vrede liep op den Maandag na Halfvasten. In 't jaar 1304 is het Paasch geweest 29 Maart; gevolgelijk, Halfvasten, dat is de Zondag, als men zingt *Lætare Jerusalem*, 8 Maart, en de volgende Maandag, 9 Maart. Waaruit blijkt, dat de dag, waarop

Graaf

Jan de Tweede.

Alst bescreven is hier voren.
De Grave dede/ dat moghedi horen/
Hi was cranc. om tgone
Omboet hi Willem/ sinen Sone/
Tote hem te comen alte hant.
Hi woude hem bevelen tlant/
Want hi sijn oudste Zone was.
Een deel heb ic vergheten das/
Iet te segghene van Heinrike/
Sinen Broedere/ de sekerlike
Een goet kint was: de was doet.
Des hadden de vreende rouwe groet.
De was de Outste naest Janne.
Nu wast op Willem comen danne/
Dat hi was doutste eñ deerste/
Eñ most bliven de gheheerste.
Daer omme ontboet hine daer/
Want het was al openbaer/
Dat hijs berechten conde niet mee.
Doe nam hi oerlof in Sirixe/
Jonchere Willam/ eñ voer ten Vader/

Eñ

Graaf Jan, in den Haag, den ontzegbrief ontvong en aannam, geweest is 9 Nov. 1303.

℣. 544 De Grave dede) hier schijnt wat te haperen, maar nergens verandering vindende, laat ik 't als 't is. De meening was, *Wat de Graaf deede, dat zult gy hooren.*

℣. 557 doutste eñ deerste) doch niet de eenigste; want hy hadt noch een' Broeder, ook, gelijk de oudste, Jan geheeten. dees was Heer van Beaumont; en is door zijn' Broeder Willem beleend met de Steden Gouda en Schoonhoven, en het Land van Texel. Hy heeft geleefd tot 11 Maart 1356. en hadt by zijn Vrouw, Margriet van Soissons, eene dochter Johanna van Henegouwen, getrouwd met Lodewijk van Chastillon, Graaf van Blois, die gesneuveld is in 't jaar 1346,

na-

Eñ dede sijn ghebot al gader
Sonder enighe weder tale.
De Grave beval hem alte male
Tlant te berechtene in sine stat.
Ende lude wilcoerden dat
Ghemeenliken met vrien moede/
Eñ nament al in groten goede.
De Grave nam oerlof/ eñ rumede tlant/
Eñ voer in Henegouwen te hant/
Eñ keerde weder nemmermeer/
Eñ liet den Zone bliven Heer.
Jonchere Willem dede eñ liet
Inden lande/ datmen hem riet/
Eñ pijnde hem vreende in tlant te maken/
Tote dien dat begonde naken
De tijt datte vrede vut ginc.
Doe bat hi/ te deser dinc/
Den edelen luden ghemeenlike/
Beide arm ende rike/
Dat si hem helpen teser stonden
Op haren cost: want hine conde

Jan de Tweede.

Nu

nalaatende drie Zoons, Lodewijk, Jan en Guy; met welken laatsten de nakomelingschap van Jan van Henegouwen, Graaf Willems Broeder, in 1397 een schielijk einde nam.

℣. 558 gheheerste) zie wegens dit woord, en deeze plaats, onze Breeder Aantek. III. 1222.

℣. 561 niet mee) zo lees ik in alle de *MSS.* Maar in A worden die twee woorden niet gevonden.

℣. 579 De tijt datte vrede) kwaalijk in B/ *Dattie tijt eñ vrede.*

℣. 580 te deser dinc) in A *ter selver tijt.* doch dat rijmt niet. *te deser dinc* heb ik genomen uit B. in A staat, *teser dinc*, dat het zelfde is. zie I. 1019.

℣. 585

JAN de Twee-de.

Nu den coſt niet volghelden.
Dit heeft men ghehoert ſelden
Datte wel gheboerne liede/
Onghelevert eñ ſonder miede/
Dienden den Grave teniger tide/
Sonder doe/ des was hi blide;
Eñ nam den Oem met hem te rade/
Den Biſſcop/ wat hi beſt dade.
Men wort te rade/ dat men ghewoet
Ene heervaert/ alſo groet
Als opt in Hollant was ghegheven/
Entie oec alſo bedreven/

Dat

℣. 585 volghelden) de Andd. *vergbelden*: en dat ſchijnt hier natuurlyker. *Volgelden* zou eigelijk betekenen, gelijk men nu zegt, *tot een duit toe betaalen.*

℣. 587 wel gheboerne liede) ℣. 581 en 599 genoemd, *edele lieden*

℣. 595 ghegheven) dit woord ſtaat hier in Allen, doch is my verdacht. Zou onze Dichter ook gemeend hebben, *gbebeven?* zie by V. 692. Ik beſlis dit niet.

℣. 597 tuiwout) met dubbele manſchap. zie Vaderl. Hiſt. p. 159.

℣. 606 liegen) *liegen*, in de Uitg. van Alk. is een drukfout.

℣. 607 woeden) is het Imperfectum van *waaden*, dat ook *zwemmen* betekende. zie onzen Dichter IX. 468 en 837. Claes Willemsz B. II. c. I. van Leander:

So dat hi niet en was ghesint
Over *te* waden *inder vloet.*

oneigelijk vind ik dit *over waden* in Limborg B. XI. f. 109 c. daar eene Jonkvrouw, op een duiſtere vraag zullende antwoorden, vooraf zegt:

Here, dies ben ic onberaden.
Ick ben ghewacht, dies moetic waden
Over, *ſoe ic beſt can.*

Dit

Datte meente al twiwout
Den Grave dienden ionc eñ out/ JAN de Twee-de.
Ente edele liede ghemeenlike
Op haren coſt arm eñ rike.
De vrede ghinc vut/ wat wilgis me?
Ente porters van Sirice.
Streken vut ten ſelven stonden
Te Blodenborch/ daer ſi vonden
Luden/ de hem ter were ſetten.
Si liepen toe/ ſonder letten/
Eñ woeden over de gracht/
Eñ vochter an met zulker cracht/

Dat

Dit ſchijnt een Spreekwoord van dien tijd, en overeen te konen met het ónze, *Ik ben geſcheept, ik moet 'er over.* Maar *waden* betekende van ouds ook *vloeien* of *vloeden* by Kiliaan, die het Vlaamſch noemt. Doch ik vind dat alleen van *bloed*, dat, met kracht, uit eene verſche wonde ſpringt. Bedied. der Miſſe f. 4 d.

Biden wine verſtaen wi BLOET
Dat Ihesus uter ſiden woet.

Walewein f. 54 b.

Ten neſe, ten monde, moeſte waden
Dat BLOET *ute* ———

f. 8 c.

——— ——— *bi wranc zijn bande,*
So dat hem dat rode BLOET
Voren uit ſinen naglen woet.

f. 49 d.

——— ——— *daer dat rode* BLOET
Dapperlike vut liep eñ woet.

noch eens f. 4 a.

Dus lach Walewein onder dat dier
Inden pit, onder tſerpents BLOET,
Dat hem ten ſcoudren over woet.

Ferguut f. 13 d.

Dat BLOET woet *hem ten oren vut.*

En f. 19 b.

Eñ hi ſach ſijns ſelfs BLOET,
Dat hem ten maelgien dore woet.

dat

JAN de Twee-de.

Dat si boden/ al wast scande/
Diere op waren/ hare hande.
De porters woudse niet ontfaen:
Haers dancs souder niet een ontgaen.
Si hadden hem so lede ghedaen.
Ten lesten eist also vergaen/
Dat sise niet en verdroeghen;
Maer dat sise also versloeghen/
Also alsmen gheweten conde/
Eñ keerden weder ter selver stonde
In de porte al onghescent.
Stappans men doe boden sent
An Willem/ den ionghen Here/
Dat hijt ne late in ghenen kere/
Hine quame; het waer ghewonnen.
Want het is also begonnen.
Si hopent lant te crighen wale.
Wat holpe hier of langhe tale?

Jonc-

dat is door de gebroken maalien van zynen halsberg. Maar dit laatste, *door woet*, vind ik, in 't Hoogd. toegeschreeven aan *Zwaarden* en *Speeren*. Strickerus III. 37.

Das SWERT durch wuet *uber al.*

de zelfde VI. 4.

Ir SPER *warn so guet*
Das ir manges durch *den schilt* wuet.

en daar is het *doorsnyden*, *doorbooren*.

ỽ. 630 Een deel met sijns selfs gheleide) voor *Een deel* staat hier in A *Eñ voer*. doch dat *voer* is hier kwaalijk herhaald uit het voorgaande vaars. *Een deel* hebben hier de Andd. en dat dit de echte hand van Melis is, kuntge zien by hem-zelven X. 996. daar dit zelfde vaars voorkomt,

Een deel met sijns selfs gheleide.

Kinderlijk, dierhalve, is de verklaaring van Alk. die hier, *met sijns selfs gheleide*, nam voor, *in eigen persoon*. Voer het *eene deel* van den persoon van Jonkheer Willem naar Zeeland, en bleef het andere in Holland? *Met sijns zelfs gheleide*;

Jonchеer Willem deet/ voꝛ tbeste; JAN de Twee-de.
Eñ wort te rade doe int leste/
Dat hi voer al sonder beiden/
Een deel met sijns selfs gheleide/
Doe hi daer of niemare hoerde/
Met lude de hi met hem voerde
Ter selver wilen uter Seie;
Tsaterdaghes wast/ seitmen mie.
Dus voer hi wech sijnre straten.
Si hadden den wint goet te maten/
Eñ quamen doe/ min noch me/
Van bindeen daghe/ te Sirixe/
Al gherust eñ wel te vreden.
Doe si quamen binder steden/
Bleven si in rusten daer.
Des Sonnendaghes daer naer
Woꝛden si te rade gheineenliken/
Dat si vut wouden striken/

Al

de, nam voor, *in eigen persoon*. Voer het *eene deel* van den persoon van Jonkheer Willem naar Zeeland, en bleef het andere in Holland? *Met sijns zelfs gheleide*, is eenvoudig, met zijn eigen volk. De Dichter voegt 'er by, *een deel*; hier, omdat Willem, op deeze tyding, schielijk vertrok, met een gedeelte van zijn volk: in het tiende Boek, omdat hy toen ook reisde onder 't geleide van den Drost van Bergen op Zoom. Zie onzen Dichter III. 1415. daar Alk. *met sijns selfs gheleide*, al mede verklaart, *selfs in persoon*. zie by VII. 299.

℣. 634 Tsaterdaghes wast/ seitmen mie) ik volg hier de Andd. in A staat,

Tsaterdaghes wast ghesegbet mie.

Die *Zaturdag* was de eerste na 't uitgaan des vredes, en dus 14 Maart 1304.

℣. 636 den wint goet te maten) dat is, *zeer goed*. Boven VII. 453.

De wint wayde wel te maten.

elders, *goet ter cuere*. zie by IX. 29.

JAN de Twee-de.

Al was theer niet comen toe.
Eñ Joncheer Willem die ghinc doe
Uter porten/ ande Zuutside/
Als deen therte stont ten stride
Jeghen hem/ die laghen tote Oert zee.
Want si waren hem ghevee/
Eñ si laghen met haren scaren/
Daer si quaet te zoekene waren.
Joncheer Willem dede hem segghen/
Eñ oec dat te voren legghen;
Of si cumen wilden de velde/
Eñ comen ieghens hem te velde/
Hi wout corten op deen dach:
Winne daer/ die winnen mach.
Des wouden si niet anegaen.
Binnen desen heeft men bestaen/
Ridder te maken up de stede
Jonchere Willem/ eñ oec mede
Her Niclaes/ here van Putte/
Enten bastaerde here Witte/

Gra-

℣. 645 **Al was theer niet comen toe**) te weeten, de Bisschop van Utrecht met de Stichtschen, als ook de Kenemaaren en Vriezen, die eerst den volgenden Woensdag by hem in Zeeland kwamen: zie ℣. 699. Voorts zijn hier de Rijmwoorden, *toe* en *doe*, in de Andd. verplaatst.

℣. 667 **mach**) in B *mochte*. Maar deeze zes regels, 667-672, zijn niet van Melis, maar, geloof ik, van den zelfden Broddelaar, die, van de Geboorte van Florens af, van den zelven niet kon hooren gewaagen, zonder 'er een soort van klaaglied over des zelfs jammerlijk einde aan te hechten.

℣. 676 **diene dede Ridder**) van Ridder *doen*, voor *maaken*, hebben we gesproken I V. 1055. Maar wat is hier *diene?* Alk. verklaart het, *die hem:* alsof de Heer van Voorne Jonkheer Willem Ridder gemaakt hadde. Het is de waarheid, dat *diene* by onzen Dichter elders, overal, betekene

die

sGraven Neve was de gone/
Eñ was sGraven Florens Zone/
Daer men te voren of mach horen/
Doer wies doet quam dese toren/
Daer ic nu af hebbe gheseit/
Eñ daer toe noch menich leit:
Dat suldi hier na horen wale/
Eer ic ende dese tale.
  Als Joncheer Willem hadde ontfaen
Ridders name; doe maecti saen
Menighen Ridder daer ter stede.
De here van Voorne/ diene dede
Ridder/ ic vermete mi das/
Dat hi de achtende viertichste was/
Dien si maecten Ridder daer.
  Doe quam hem boetscap daer naer/
Dat si met haren ghetelde
Nu comen wilden te velde
Eñ wouden si comen men waers blide/
Eñ soudse ontfaen met nide.

Mijn

JAN de Twee-de.

die hem: maar hier betekent het *dien by.* De overeenkomst der *MSS* laat niet toe, in dit woord, een schrijffout te onderstellen. Willem maakte Voorne Ridder, nevens 47 anderen ℣. 678. Dit kon Willem doen, omdat hy zelf eerst Ridder gemaakt was, nevens den Heer van Putte en zijn Neef Witte. Maar Geraard van Voorne kon die plegtigheid aan Willem niet verrichten, omdat hy toen zelf noch geen Ridder was. In Walewein f. 53 d. vind ik *diene* in de betekenis van *dien men.* doch dat houd ik, in dat ééne *MS*, voor een kennelyke Schrijffout.

℣. 681 met haren ghetelde) boven ℣. 655. hadt Jonkheer Willem hen uitgenoodigd,

Dat si rumen wilden de telde,
Eñ comen iegbens hem te velde.

Nu wordt hem geboodschapt, dat zy komen wilden *met haren ghetelde.* Zo lees ik in Allen, en daarom laat ik 't zo; schoon

JAN de Twee-de.

Mijn heer Willam ginc te rade/
Wat men hier toe best dade.
Sijn raet droech over een/
Dat hem daer dat beste sceen/
Dat men ghinghe inde poert/
Na deen dat men heeft gehoort/
Dat si ten stride niet en comen.
Si ligghen vaste te haren vromen
Of si binnen eenre veste laghen.
Graven vrienden/ doe si dat saghen/
Keerden weder inde stede/
Eñ hielden/ den dach vore/ vrede.
Binder port lach her Willem/
Eñ menich vroem man met hem.
Swoendaechs quamen de Vriesen naer
Eñ Kenemaers oec aldaer/
Her Gye/ de Bisscop van Utrecht/
De coene volc brocht echt/

Dat

schoon ik vast stelle, datmen, voor *met*, moet leezen *uit*, of *wt*, enz. Deeze vyanden lagen *te Oortzee* ✠. 649. daar zy *kwaad te zoeken* waaren ✠. 652. even of zy *binnen eene veste* lagen ✠. 693. *Telde* en *getelde* zijn doorgaands *tenten*; maar ook eene geheele *legerplaats*, als hier ✠. 655. Daar moesten zy niet *met*, maar daar moesten zy *uit* komen, indien zy lust hadden, om te voldoen aan de uitnoodiging van Jonkheer Willem.

✠. 690 Na deen dat) dat is, gelijk wy nu korter zeggen, *nadat* Willem begaf zich niet naar de Stad, toen hy hoorde dat de Vlamingen wilden ten stryde komen; maar *nadat* hy gezien hadt, datze niet kwamen.

✠. 699 Swoensdaghes) den 18 Maart.

✠. 705 Nu was) nu hadt Heer Willem al zijn magt, die hy wachtte, byeen.

✠. 712 Hoghe op haren torne trakken) om door dit teken hun-

Dat men met rechte mochte prisen
Van scoenheden in alre wisen.
Nu was dat heer vergadert al.
Nu hoert voert hoe wesen sal.
'sDonredaechs ghinc men voert/
Eñ streec met alden here Noert
Uter porten/ te Bridorp waert.
Daer mocht men sien op de vaert
Die viande/ daer si haer baken
Hoghe op haren torne traken/
Als Ghise Nobbels sone bede.
Doe was ghemaect daer ene vrede/
Dat hi soude sijn teyken vellen/
Eñ bliven thuis met sinen ghesellen/
Toten naesten Sonnendaghe:
Dit brochten toe sine maghe
Doer tbeste: eñ soude dan incomen/
Sal hi doen dat hem zal vromen.

hunne nood aan de Vlaamsche vloote bekend te m is hier leelijk bedorven. voor *torne traken*, staat *braken*.

ℽ. 715 sijn teyken vellen) doen vallen, nederlaa

ℽ. 717 Sonnendaghe) den 22 Maart, die, in weest is Palmzondag.

ℽ. 719 eñ soude dan incomen) dit is bedorven. leestmen in H eveneens: ook in B/ behalve *sou* *soude*. Ik denk datmen leezen moet, *souden si*, *soudsi*: te weeten de Vlamingen. Met één woord, h dat hier, te Bridorp, tusschen Heer Willem en bels, voor drie dagen, werdt aangegaan, behelsde, Melis, dat „ Ghise zou zijn Baken of Teken intr „ geen vyandlijkheid pleegen tot den volgenden Z „ Maart: Maar, zo de Vlamingen, ondertusschen, „ mogten inkomen, zo zoude hem vryſtaan te d „ hem goed dacht ". Doch het duurde geen d

Jan de Tweede.

Dus wort men te rade daer.
Men keerde weder te hant daer naer;
Inde port/ ten avont male.
Nu hoert ene iamerlike tale.
Des Vridaghes heeft men vernomen/
Dat den vianden toe sijn comen
Vele scepe met Vlaemschen here.
Daer ieghen soude men ter were
Vele scepe opt water legghen.
Dit dedemen alden here segghen.
Grote scepe een groet ghetal
Dede men wel mannen al.
De soude men voeren dan in Goude,
Dat niement op den lande soude
Gaen/ des droech men overeen.
Dat hilt men qualijc/ alst wel sceen,
Als een ries vermeent/ de sinen wille

Voer

want de vyandlyke vloot kwam in, dat is, *in Zeeland* op den volgenden Vrydag ŷ. 725, dat is 20 Maart. En toen was dat verdrag uit.

ŷ. 730 **alden here**) in A en in B staat *beren*. Maar ik volg hier weder B/ daar ik *bere* vind: En zo moet het zijn. De *Heeren* namen 't besluit ŷ. 734. en dat deeden zy aan al den *bere*, aan al 't volk, bekend maaken. Wat het geholpen hebbe, zullenwe aanstonds zien.

ŷ. 733 **in Goude**) Alk. p. 210. tekende hier aan: *'t Gouwe, de Gouwe, is een Riviere of Waterloop in Duyveland, be-Oosten Ziriczee, uitwaterende in de Ooster-Schelde.* Deeze beschryving is gansch niet juist. Die niet beter weet, moet 'er noodzaakelijk uit begrypen, dat beide de *Gouwe* en de Stad *Zieriksee* te vinden zijn in *Duiveland*. *Goude*, of *de Goude* als ŷ. 790, was een doorgaand Water tusschen *Schouden* en *Duiveland*, strekkende van *Grevelingen* tot de *Ooster Schelde.* Tusschen de gemelde Eilanden hiet het *Goude*. By 't Land van *Dreischor* verdeelde het zich Noordwaarts in twee armen, waarvan de Westelijkste, loopende tusschen *Dreischor*

en

Doet altoes/ lude eñ stille/ Jan de Twee-de.
So wil hi broeder sijn allene/
Dan een heer is alghemene/
Eñ acht sghebocts niet/ dat men doet.
Gaetet wel/ so eest goet:
Eñ gaet het anders iet dan wale/
Sone wilhijs horen ghene tale.
Dus ghevielt daer ment toe sach/
Dat ment Hollant verwiten mach/
De grote dwaesheit/ de daer ghevel:
Als ghi moghet merken wel.
Tierste datmen quam an Duvelant/
Spranc ene uten cogghe te hant
Na enen man/ de voer hem liep.
Wapene! dat hi niet ne sliep
Up de wile dat hi uut spranc.
Want hem volgheden/ eer iet lanc/

Uten

en Schouden, den naam droeg van *Noordgouwe*; de Oostelyke, tusschen *Dreischor* en *Duiveland*, dien van *Noorderdiep*. zie Tegenw. Staat van Zeeland II. p. 469, 470. Dit Noorderdiep heet by Melis het *Dijkwater*. Dit alles zal nader te pas komen tot verstand van het volgende Boek.

℣. 737 als een ries) wy hebben I. 196. van deeze fraaie plaats gesproken, en daaruit voornaamelijk getoond wat een *ries* zy.

℣. 740 een heer alghemene) in de Uitg. staat hier 't woord *heer* met eene groote Letter, *Heer;* ten bewyze datmen 't nam in de betekenis van *Dominus*. En zo staat daar ook *Heren* (voor *here*) ℣. 730. 't Is voor veelen wat lastig, dat Melis *heer* of *here* gebruikt, zo wel in de betekenis van *Leger* en van *Vloot*, als van eenen *Persoon*. Maar hier is de misvatting wat dommelijk, om de tegenstelling van *bi allene*, en *een heer algemene*.

℣. 749 an Duvelant) de Andd. kwaalijk *in Duvelant*.

℣. 754 hem volgheden) gelijk Varkens en Schaapen ge-

woon

Jan de Twee-de.

Uten scepe alghemene
Dat volc groet eñ clene.
Hier of quam een wederstoet/
De den Grave was te groet:
Want dies niet was ghewaghen/
Noch oec over een ghedraghen/
Doe men uter porten sciet.
De een en woude den anderen niet
Laten gaen/ hine ginghe mede.
Dus ghesciede aldaer ter stede/
Dat harde clene was vor acht.
Dus bleven si daer al toter nacht/
Eñ ten quaetsten dat si mochten.
De vianden hem doe bedochten/
Eñ quamen onder den roet ghegaen/
Daer si de onse saghen staen

On-

woon zijn. als 'er een buiten boort valt, springenze altemaal naar.

ỽ. 757 een weder stoet) in C/ en, daaruit, in de Eerste Uitg. leest men kwaalijk, *een weder stont:* daar, 't echter verklaard wordt *wederstoot*. Alk. heeft het wijsselijk veranderd in *wederstoet*. 't Is belachlijk, zo als deeze twee vaarzen geleezen worden in B.

Hier of quam een vader stout
Die den Grave wart te gout.

die dat schreef, zal niet licht om een Rijmwoord verlegen geweest zijn.

ỽ. 765 Dat harde clene was vor acht) dat is, *dat weinig voorzien was*, of, daarmen te vooren geen *acht* op gegeeven hadt. Van ouds was *achten* ook *roeken*; en *achte* en *roek* het zelfde. Hiervan ook noch by ons het zelfde, *achteloos* en *roekeloos*. Den zulken bejegent veel daar zy niet om gedacht hadden.

ỽ. 769 onder den roet) de Andd. *onder den roec*. en dat is volgends Alk. *onder de wind*. 't Is zeker, dat *onder den roet* hier niet anders betekene dan VI. 703 *onder de rote*, dat is,

in

JAN de Twee-de.

Onvorssien/ eñ strevense an.
Doe wert daer vluchtich menich man/
Doe mense sloech op dat hoeft
Van achter. Sine haddens niet gheloeft/
Sine hadden met hem daer ghewesen
Diese sloeghen. Recht met desen
Wort dat here vluchtich al.
Doe wort daer een groet ghescal
Van den ghenen de Lewe riepen;
Daer sGraven lude int water liepen
Toten scepen: eñ het ginc vloet.
Menich hadde quaden spoet
Voert te comene vor den slike.
Daer wart menich iamerlike
Daer ghesleghen sander were.
Ic wane/ noyt man so sconen here

in den hoop. Het onderscheid van geslachte tusschen *den roet* en *de rote*, is lichtelijk goed te maaken. zo lees ik in 't Fransch *le pré* en *la prée*: en zulks in twee regels, die wy aangehaald hebben by IX. 348. Anders is *de rote* wel meest in gebruik geweest. Boven VI. 46.

Quam si over tere roten.

rote an rote, dat is, by hoopen, leezenwe X. 327. Ferguut f. 2 d.

Hi stont eñ sweette als een das,
Tes die rote *leden was.*

Maerlant Evang. c. 129. f. 138 d.

Buten bleef die andre rote.

℣. 779 **de Lewe riepen**) de Vlamingen.

℣. 781 **eñ het ginc vloet**) het water wies, of het was hoog water. In de Andd. is dit bedorven, *inder vloet:* en Alk. bederft het noch eens, als hy *vloet* verklaart door *vloot*. Maar ik denk niet, dat hy *Vloot*, in de betekenis van *Scheepsvloot*, ergens by onzen Dichter, of eenigen der Tijdgenooten, geleezen hebbe. Evenwel hadt hy 't geleezen in zynen MS Kakolijn ℣. 117.

Mitte baxen ende VLOOTEN.

Jan de Twee-de.

So sere sciere sach ondaen.
Daer bleef menich man ghevaen/
Eñ menich verslaghen eñ verdronken/
Eñ inde Gouwe daer versonken.
De Bisscop en const niet ontgaen/
Hine bleef aldaer ghevaen.
Her Willam ontquam van daer/
Al voghede hi groten vaer/
Dat gheen cleen wonder sceen.
Van alden here wasser gheen/
Hine wonde wel/ ter selver wilen/
Hebben ghesijn over dusent milen/
Hadde dat moghen wesen.
So sere varenteert waren si van desen.
Ghi moghet wel ter waerheit weten:
Hadde dat volc al stille ghesetten
Op den dike al sonder were;
Sine hadden in enen daghe dat here

Niet

ŷ. 787 sach ondaen) A heeft, *was onderdaen.*

ŷ. 791 De Bisscop) dit en 't volgende vaars is 'er in B en M maar een. Integendeel volgen daar 41 anderen, die niet waardig zijn dat wy 'er ons eenen oogenblik by zouden ophouden.

ŷ. 801 Ghi moghet) en hoe deeze zes regels, ŷ. 801-806, hier te pas komen, weet ik niet. Het volk moest niet stil gezeten hebben *op den dijk;* maar *te scheep* gebleeven zijn. Tusschen ŷ. 800 en 807 is een goed en natuurlijk verband.

ŷ. 805 met liever lade) zo ook III. 1282 en IX. 626. maar IX. 1243 *bi liever lade.* en zo vind ik 't verscheiden maalen in Walewein. als f. 53 b.

Gheseten bi fiere amie
Up die fonteine bi *liever laden.*

enz. 't Schijnt niet veel te verschillen van *al scoenkine*, in dat zelfde Werk f. 34 b.

Ter porte waert ghingen si mettien
Al scoenkine *onder hem beden.*

waar.

Niet ghesteghen met lieber lade/ JAN de Twee-de.
Al hadden ſijs ghehadt goede ſtade.
De mochte ontcomen/ hi ontquam.
Des anderdaghes men raet nam/
Dat men de luden orlof gaf/
De meer vloen dan den draf,
Hadden ſi ghelopen opder eerden/
Si hadden gheronnen/ oft waren peerden.
Haerlijc en beide anders niet:
So leide was hem daer ghesciet.
Tfolc voer al ſijnre ſtraten/
Eñ hevet den ionghen Grave ghelaten
In de poert bliven allene
Met ſinen gheſinde/ dat was clene.
Maer de porters alghemene
Stondens hem bi met herten rene;
Entie/ dor ſinen wille/ waren
Ghesceiden vanden Vlaemſchen ſcaren/

Daer

waaromze ook te ſaamen gevoegd worden f. 35 b.

Hi ruſte hem, eñ volghede mede
Al ſcoenkine bi liver lade.

ỽ. 813 Haerlijc en beide anders niet) voor *Haerlijc — anders*, lees ik in B *Deen — den andren.* en in H *Haerlijc — den andren.* Strickerus VIII. 4.

Niemant des *anderen* paite.

dat is, *beidde.* MS by Butkens Preuv. p. 108.

Soe quam ſin broeder heer Godewaert
Eñ ſom die Ridders in ſine vaert,
Deene vore eñ dander na:
Die vore mochte, als ic verſta,
Hine beide des *achters niet.*

Wegens *haerlijc*, zie by IV. 80.

ỽ. 821 dor ſinen wille) dat is, volgends Alk. *met ſijn wil.* doch dat kan hier geen plaats hebben. 't Is wel dommelijk, een woordeken, een ſpreekwyze, die ontelbaare reizen by ons

Jan de Twee-de.

Daer hi an hant trouwe claer.
Dit ghesciede int selve iaer/
Des Vridaechs voer Palmedach/
Des Hollant langhe denken mach:
Entie Vlaminghe warens blide.
Des Saterdaechs/ te Vollen tide/
Quamen de Vlaminghe vor de port
Met haren scepen; eñ laghen voert
Totes Woensdaghes in Paeschdaghe.
Ic wane/ si hadden clene claghe/

Eñ

onzen Dichter voorkomt, dikwils uit te leggen, en noit te leeren verstaan. Zie boven by ỷ. 489. enz. Melis spreekt hier van Zeeuwen, die zich gevoegd hadden by de Vlamingen, maar die zich *door*, dat is *om*, *zynen wille*, weder van de Vlamingen hadden afgescheiden. Deezen bleeven hem nu ook getrouw in de uiterste nood. *Door* voor *om* wordt by alle oude Duitsche Schryvers gevonden. maar Kakolijn wist dat zo weinig als Alkemade.

ỷ. 825 **Des Vridaechs voer Palmedach**) den 20 Maart, alswe juist honderd regels te vooren aantekenden. Men leest in de Vaderl. Hist. B. X. p. 161. dat dees Vrydag toen *viel op den vijfentwintigsten van Lentemaand.* Buiten twijffel is der zelver Schryver misleid geworden door de Egmonder Doodlijst, aldaar p. 160. aangehaald. Maar hier gelden geen Kloosterboeken, noch Brieven, noch wat het zy, alzo wy met zekerheid weeten, dat het Paaschfeest in 1304 heeft moeten invallen op 29 Maart; en dat, by gevolge, Vrydag voor Palmdag geweest is 20 Maart; en 25 Maart, niet *Vrydag*, maar *Woensdag*.

ỷ. 828 **te Vollen tide**) dat is, volgends Alk. *op de middag*: maar het was, by ongeluk, *laat in den avond*. Onze Dichter spreekt hier zuiver Duitsch. *Volle tijd* is, het geen in de Kloosters enz. genoemd werdt *Compleettijd*: welk woord gy kunt vinden in onze Aantek. VI. 565. in 't Latijn, *Hora Completoria*, *Hora Completa*. Want *Completa* &c. noemdemen den Dienst, met welken alle de Diensten van den dag *vervuld* en besloten werden. zie du Cange, die het verklaart, *sub noctis initium*, dat is, *tegen den Nacht*.

ỷ. 831

Eñ luttel duchten op de tijt. *Jan de Twee-de.*
Want si altoes/ sonder respijt/
Trompten/ ende maecten feeste.
Dat dochte mi wesen tmeeste/
Dat si/ up de tijt/ beghinghen.
Men sachse dansen eñ springhen/
Eñ sere trompen alsu wale/
Witten Donredaghe ten avontmale.
Daer waren Freren eñ Jacopine.
Ic wane/ dat si clene pine

Had-

℣. 831 **Totes Woensdaghes in Paesch daghe)** dat is, tot den 1 April. Schandelijk is hier in de Andd. gebroddeld. Vooreest is de *Woensdag* daar veranderd in *Maandag*. Ten anderen, *Paeschdaghe*, in *Paeschweke*, volgends **B** en **H**: maer by Alk. in *Paepsch weke*. De schrijffout, in 't Rijmwoord begaan, veroorzaakte verder, dat 'er wat by moest, om niet zonder Rijm te spreeken: en daardoor zijn drie regels, 831-833, uitgedeegen tot vijf, die volgends **B**/ luiden aldus:

Tot des Manendaghes in die Paesch weke
[Dat si en hadden ghene breke]
Ik wane si hadden clene claghe
[Opten goeden Vridaghe]
Eñ luttel duchten optie tijt.

Doch wat men verkiest, het is altijd Broddelwerk: zie wat verder by ℣. 869.

℣. 837 **beghinghen)** dit is betrekkelijk tot ℣. 835. de Vlamingen, nu uitgelaaten van vreugd, deeden niets dan *trompen en feestmaaken*. En dus *begingen*, dat is *vierden*, zy *het Paaschfeest*. zie onze Aantek. T. II. p. 263.

℣. 840 **ten avontmale)** in **B**/ ook in **C**/ *alte male*. maar in **H** *alse wale*: en dat zijn juist de zelfde Rijmwoorden in het voorgaande vaars. Voorts volgen hier weder vier regels in de Andd. die in **A** niet gevonden worden.

℣. 841 **Freren)** zo lees ik in **B**. maar kwaalijk in **A** *fieren*; in **H** *frieren*. *Frer-mineur* vindtmen by Kiliaan in Peregrinis; dat is *Minderbroeder* of *Franciskaan*. Deezen droegen inzonder-

Jan de Tweede.

Hadden vanden dienste ons Heren/
Eñ in castien eñ in leren.
Eñ waest oec dat si songhen ho/
Het waren Propheten pseudo:
In Dietsche pleghet mense te heten/
Dat si sijn valsche Propheten:
Want si verkeerden de liede.
Waest om vreenscap/ of door miede/
Dat si de waerheit al verswegen?
Beghevene lude soudens niet pleghen.
Si souden al de waerheit segghen/
Eñ trechte voer den oghen legghen/

Eñ

derheid den naam van *Freren*, dien Buchananus niet alleen wel uitdrukte door *Fratres*, maar zeer krachtig door *Fratres Fraterrimi.* en verstaa deezen onder *Freren.* Maerlant f. 123 b. van de Apostelen:

Marcus horic gewaghen,
Dat si sölen moesten draghen
Alse die Freren *doen al nu.*

De *Jacopine* zijn *Dominikaanen;* anders ook *Predikheeren* genoemd. Deeze Sprinkhaanen, die wel haast den aardbodem overdekten, vertoonden zich allereerst in 't begin der Dertiende Eeuwe, enz.

ỷ. 845 **ho**) dat is *boog:* en niet *ho man ho*, gelijk Alk. zong. Hoorde menze met luider keele zingen, het was om de werreld te bedriegen. Beneden X. 373.

Entie te voren songhen hoghe
De liepen de tranen nu int oghe.

ỷ. 846 **pseudo**) wat dit zy word hier zelfs verklaard. De letteren *ps* zijn voor eenigen bezwaarlijk uit te spreeken. Ik heb iemand gekend, die zeer wel bespraakt was, en echter geen *eklips* kon zeggen; altijd *eklisp*, even gelijk *pseudo* hier in B veranderd is in *speudo.* maar in A noch slimmer in *prosendo.* Van EKLISP voor *eklips* zoumen het woord *lispen* niet onvoegelijk konnen afleiden.

ỷ. 852 **Beghevene lude**) dat zijn, volgends Seb. *geschikte;*

vol-

Eñ sonderlinghe op de tijt.
Laetsijt doer vrienscap of doer nijt/
So sijn si harde buten kere/
Eñ mi dinket dat si haer lere
Al verkeren in losen doene.
Mi wondert/ dat si sijn so coene.
Gherne wistic/ mochtet mi ghescien/
Hoe menighen man/ eñ wien/
Si moneghheden in Paeschdaghe/
De mes weende eñ met claghe
Sine biechte hadde ghedaen.
Dat soudic wel gherne verstaen.

Daer

volgends Alk. *begaafde*, *geschikte* luiden. Doch het zijn, in de taale van Melis en andere ouden, *Kloosterlingen*, Monikken of Nonnen. Wy spreeken 'er breeder van ṽ. 1097. Zie ook 't slot der volgende Aantek.

ṽ. 863 moneghheden) de Andd. *monichden*, 't welk Alk. verklaart *vermaanden*, *haar sonden kwijtscholden*. Maar *monigen* komt niet van *monere*, dat is *vermaanen*. Het is verkort en verbasterd van *communicare*. Zo hadt Seb. het reeds verklaard, *hi hen communiceerde*. Kiliaan: MONIGHEN is *Muynighen*, *communicare*. Walewein f. 23 b.

Hi nam aerde, *daer hi stoet*,
Onder zinen rechtren voet,
Eñ seide: Nu gaept in Gods name,
Ic moneghe *jou. dat moete bequame*
Gode zijn, *eñ zire Moeder mede!*
Dus staerf hi daer ter zelver stede.

en by herhaalinge van 't zelfde geval f. 46 c.

So dat mijn heer Walewein
Dootsloech den fellen vilein:
Maer hi biechtene *oec eer*,
Eñ muenichdene, *dats meer*,
Metter aerde ———

met aarde, omdat 'er niet anders byder hand was, dat voor een *hostie* konde dienen. In 't *MS* genoemd Jesus Collacien, Coll. XXVIII. f. 42 b. *die Siele wort alsoe dicke gheestelic*

ghe-

JAN de Twee-de.

Daer ne was gheen ſo coene waert/
De ſi trecht hadden gheſpaert/
Eñ hadde hem beiden doen verſtaen/
Dat enich hadde ontfaen
Onſen Here/ ten ſelven tide.
Des moghen ſi worden onblide/
Dat ſi dus ſterken de ghevechte
Jeghen redene eñ ieghen rechte/
Dat ſi met recht ontraden ſouden
Bede den iongheu enten ouden.
  Nu moghedi horen eñ verſtaen/
Hoet in Hollant is vergaen/
Na dat gheſciede deſe plaghe.
Des Woensdaechs inde Paeſchdaghe/
Voeren de Vlaminghe te Hollant waert.
Wat hem gheſciede inde vaert/

Mo-

ghemoenicht, enz. Mat. der Sonden f. 24 a. *begheerde ſi* ghemonighet *te werden mit den licbaem ons Heren, dat ſi ontfenc.* Onder den inboedel van de Oude Kerk te Delf was *een cleyn arck daer men op Hoocbtyden mede* municht. zie van Rijn op de Oudh. van Delfland p. 63. Een ander woord is *moncben*, of *moencben*, in der Sachſen Spiegel B. I. Art. 25. *moncbet man aber ein kind*, dat is letterlijk, *monikt men een kind:* zaakelijk, *ſteektmen een Kind in een Klooſter.* Dit komt van 't Latijnſche *monacbari*, 't welk daar dikwils voorkomt, en eigelijk betekent *monik maaken;* maar in 't Sax. dikwils wordt uitgedrukt door *begeben.*

℣. 869 hem beiden) in U *bem bede.* doch in C meen ik dat niet ſtaat *bede*, maar *liede.* immers in B lees ik duidelijk *bem luden.* Ik verſtaa hier noch 't een noch 't ander, ja byna niets van deeze vijf regels, 867-871. En nu alles nader overweegende, beſluit ik weder, dat deeze Uitweiding over 't onbetaamelijk gedrag der Vlaamſche geeſtelyken, die ik lang onderſteld heb echt en van Melis te zijn, zulks geenszins is. Nu verwerp ik dien brok, die op zich zelven niets ter zaake doet; en vertrouw, dat Melis, aanſtonds na ℣. 831, voort-

ging

Moghedi verstaen/ wildijt hören.
Her Gye sende boden voren
Inden lande harentaer
Tote al den luden/ wie dat waer:
Diene outfinghen over Here/
Hine besweer hem nemmermere:
Waer oec yement/ de anders dochte/
Hi souden crenken waer hi mochte.
Dus onboet hi in dat lant/
Eñ voer liggen alte hant
In de Widele voer Gherbliet.
Al Northollant conde niet
Dat ghevinden te wederstaen.
Het dede zulc/ na minen waen/
Her Gyen boetscap te dien male/
Voer sinen wille herde wale/

Jan de Twee-de.

Vra-

ging met ℣. 879 en 881, aldus:

Totes Woensdaghes in Paeschdaghe.
Na dat ghesciede dese plaghe
Voeren de Vlaminghe te Hollant waert.

En deeze verbetering behaagt my te meer, omdat de verstrooide vaarzen onzes Dichters, dus weder vereenigd zijnde, het verhaal der zaaken in veel beter orden en saamenhang opgeeven; en ik, daartoe, niet noodig gehad hebbe, eene enkele letter te veranderen.

℣. 888 Hine besweer hem nemmermere) Fragm. de bello K. M. ℣. 374.

Thaz wir u niemer ne geswiken
Noch nebeiner not ontwiken.

daar Scherzius *geswiken* kwaalijk nam voor *bedriegen.* zie boven by V. 452.

℣. 895 Dat ghevinden) zó hebben de Andd. In A leez ik, *Raet te ghevene:* hier, in alle opzigten, kwaalijk.

℣. 896 Het dede sulc) dat is, *zulk deedt:* zie boven by III. 69.

JAN de Twee-de.

Vraghedmens/ dies missaken soude/
Al sijn nochtanne sijn de scaude/
Eñ dient leet was doet was leden.
Men siet opden dach van heden/
Hoe een man hem versinnet/
Eer hi hem selven wel bekinnet:
Als heden raet hi wel daer toe;
Eñ eer dan comet morghen vroe
Es hi ander sins bedacht/
Eñ valt der ieghen met al siere cracht.
Dus ghebielt alst wesen soude.
Het ginc in hant/ ionc eñ oude;
Bede porten ende lant
Ghinghen in haer Ghien hant/
Eñ ontfinghen aver Here/
Eñ swoeren hem hulde/ dat was mere/
Eñ gaven ghisele vut elker stede/
Beide Delf eñ Leiden mede.
In al dat lant toten Houte
Ne was so coene noch so stoute/

De

℣. 899 Vraghedmens/ dies missaken soude) ik gifte, dat dit zeggen wilde, *die het, alsmen 't hem vraagde, ontkennen zoude.* Maar Alk. verklaart het, *wie is 'er, die 't ontkennen kan?* Verder heb ik van dit vaars niet te zeggen, dan dat ik 't ontleend heb uit de Andd. want in A ontbreekt dit, of een ander. Ook wil ik geen borg blyven dat hier alles echt is. Maar de volgende zeven regels, 902-908, schat ik ten eenenmaale verwerpelijk.

℣. 922 tonberne) *te ontbeeren.* die zulks niet doen, dat voorbeeld niet volgen wilden, zochten hunne vryheid elders.

℣. 923 in hant) kwaalijk in A *in Hollant.* kwaalijk ook *woude* en *voer*, voor *wouden* en *voeren.*

℣. 925 en zulc Noert) misschien hadt Melis geschreeven:
Zulc voer Oest, eñ zulc voer Noert,
Eñ zulc te Dordrecht inde poert.

℣. 929 Het trac in/ ten selven tide) uit de Andd. behalve

Jan de Twee-de.

De vorste segghen anders iet
Dan: Lieve Here/ dat ghi ghebiet
Willewi doen herde gherne.
Maer si/ dient wel stont vanderne/
Eñ niet wouden gaen in hant/
De vorren werch eñ rumeden tlant.
Sulc voer Oest/ eñ sulc Noert/
Eñ sulc voer te Dordrecht inde poert/
Sulc te Haerlem in Keenmaerlant/
Alst hem was best becant.
Het trac in/ ten zelven tide/
De Hertoghe Jan/ an vander zide/
Te Waelwijc op dat vene.
De vanden lande vreischen tgene/
Eñ trecten teghen up de were.
De Hertoghe brocht een groot here.
Suuthollant was al beseten/
Dat si niet conden ghewceten/
Waer mense eerst soeken soude.
Het sceen of hem elc weren woude.

Dus

re dat daar *Oec* geleezen wordt voor *Het*. 't Is beide goed. Maar in A wordt het geheele vaars aldus geleezen,
Het tracb inden zelven tiden.

ℽ. 930 De Hertoghe Jan) die 'er niet veel eere mede nleide. Zo spreekt 'er de Brabantsche Butkens van L. IV. ›. 356. *Nostre Duc selon les convenances traictés devoit aussi 'armer, mais il ne sceut etre si tost en equipage, parce que plusieurs de ses subiects jugeoient cette guerre mal fondée, comme n'estant pour le bien de l'estat, ou pour vengeance de quelque injure ou outrage soffert, mais simplement procuré à la ontemplation du Flaman: & parainsi quelques principaux seigneurs remonstrerent au Duc, que l'*Hommage de Zuyt-Hollande, *qu'il pretendoit lui estre deu, avoit esté absolument uitté au Comte Florent d'Hollande par le Duc Jean son Pere, &c.* Wy hebben dit stuk breeder behandeld by II. 1359.

ℽ. 933 trecten teghen) de Andd. *traken daer ieghen.*

ℽ. 939

Jan de Twee-de.

Dus ghevielt/ dat si te zamen
Al te gader niet en quamen/
Dus bleef elc tote siere stede.
De Hertoghe en hilt ghenen vrede/
Hine wilde trecken rechte voert
T'Sinte Gheerden berghe in de poert;
Eñ trac voert met sinen here.
Tfolc sette hem ter were/
Al was haer lude niet vele.
Men soude daer inden spele
Wonder groet hebben vernomen/
Waert niet alsoe toe ghecomen/
Dattie verradre van den lande
Niet ontsaghen de grote scande/
Sine deden als si dochten/
Daer si groten mort an brochten;

Want

℣. 939 Dus ghevielt) de Zuidhollanders bleeven daar zy waaren, alsof elk in staat geweest waar zijn eigen te beschermen; in de plaatse van zich te vereenigen, om den vyand het hoofd te konnen bieden. Dus was 't niet vreemd, dat de eersten, die den Hertog tegenstonden, verslagen wierden. Doch zie ℣. 933.

℣. 951 verradre van den lande) al weer *Landverraaders!* En wat voerden deezen toch uit? Zy weezen den Brabanteren de paden ℣. 955. waarlangs die, hun leger verdeeld hebbende, de Hollanders, die zich niet vereenigd hadden, omsingelden, en 'er eenigen doodsloegen. En dus waaren die verraaders oorzaak, dat daar niet een *wonder groot* gebeurd is, ℣. 949. En waarin zou dat wonder bestaan hebben? of zouden die *luden niet vele* ℣. 947, het *groot bere* des Hertogs ℣. 934, geslagen en op de vlucht gedreeven hebben? 't Vliegt hoog, datmen weet te vertellen van *wonderen*, die, overmids een *natuurlijk* toeval, zijn achter gebleeven. Ik ben verzekerd, dat het korte verhaal van Melis, wegens dit eerste voordeel des Hertogs, door den Broddelaar, naar gewoonte, vermeerderd en bedorven is.

℣. 955

Want hem de pade waren cont; Jan de Twee-de.
Eñ ghinghen omme ter selver stont/
Eñ sticken there in tween siden/
Eñ leeddense omme ten selven tiden/
Dat si beloken de goede liede/
Daer iamer groet aen ghesciede/
Al bleder niet so vele doet.
Bi Gode! dat es iamer groet/
Dat man om sine ghetrouwicheide
Sterven moste aldaer ter stede/
Daer hi hem sculdich es te weren.
Maer de ghenade ons Heren
De es hem ter zielen bi.
Dat is de ghelove mi.
Dus wert verloren vechtender hant.
Doe trac hi voert in dat lant.

In-

℣. 955 **Want hem de pade waren cont**) dit en de vijf volgende vaarzen geloof ik dat echt zijn, doch dat de Dichter dit zeide van de Brabanters; maar de Broddelaar zegt het van de Verraders, die hy zelf hier in het spel had gebragt. Als of 't onmogelijk waar, dat, in een Brabantsch leger, iemand te vinden zou geweest zijn, dien alle wegen, paden en toepaden, tusschen *Waalwijk* en *Geertruidenberg*, bekend waaren.

℣. 961 **Al bleder niet so vele doet**) evenwel geschiedde daar een *groote moord*, ℣. 954. Ik acht, dat dit vaars gevoegd is achter de voorgaanden, om te rymen op het volgende. Alle die goede lieden, die hier belooken, dat is, ingeslooten werden, waaren *niet vele* ℣. 947. by gevolge konden 'er niet veel dood blyven. Dees regel is geheel overtollig. En de zeven volgenden hadden wy beter konnen missen.

℣. 968 **Dat is de ghelove mi**) de Andd. iets beter;

Dat is tgbelove van mi.

maar noch 't een noch 't ander is taal van Melis. Wy leezen IV. 1390. en eveneens X. 92.

Dat

Jan de Twee-de.

Inde poert toten Berghe
Nam de Hertoghe sine herberghe.
De poerte most hem sweren hulde/
Beide de goede ente wulde/
Eñ gaven ghisel herde swaer.
  Nu waent de Hertoghe over waer
Suuthollant wel hebben algader/
Oft hem hadde gheerst sijn vader.
Besuder Merwede was dorp en ghene/
Sine gaven ghisel al ghemene;
Tote Dordrecht ande port.

Eñ

Dat segbet mi tgbelove mijn.
en IX. 1356.
Maer mi segbet tgbelove mijn.
't Vaars, dat wy hier onderhanden hebben, is dan, als blijkt, gerabraakte taal, 't zymen leeze, *mi*, of *van mi*, in de plaatse van *mijn*. En zo vind ik, voor
Dat is ae gbelove mi,
beter by Jan van Heelu p. 196.
Dat is die gbelove mijn.
Wy zien hieruit, dat DE *gelove*, in dien tijd, goed was. Maar by Melis is het elders niet te vinden; en zelfs hier, in B en C / veranderd in *tgbelove*. 't Woord was, van ouds, zo wel Vrouwelijk als Onzydig. Profectus (een zeer taalkundig werk) B. II. c. 3. f. 51 a. *die redene* DER *gelove*. en f. 52 a. *tot starckingbe* DER *gbelove*. f. 53. *want weer* DIE *gbelove alleen inden ondervinden, fie en weer mitten* (met DEN) *gbelove niet te verdienen*. Daar hebt gy 't beide: en zo elders. DE *gbewelt* leezenwe by onzen Dichter I. 65, in Allen. en dikwils by Maerlant, daar ik ook DE en DER *gewout* gevonden heb. Enz. Maar by onzen Dichter, II. 1190, leestmen volgends A / ook DE *bisscopdoem*. Doch dat was een verzinning voor *dbisscopdoem*, in plaatse van *tbisscopdoem*. De Schryvers, of Uitschryvers, gebruikten, in zulke bewoordingen, de *d* en *t* onverschillig. Zo was *dbeste* en *tbeste* even goed. Alleen in dit Boek VIII, heb ik in B aangemerkt, eens *dweder* voor *tweder*; en zevenmaal *dlant* voor *tlant*: enz. Doch in de minstbeschaafde *MSS* vindtmen zulks meest.

✝. 974

JAN de Tweede.

Eñ her Gye hevet dit ghehort/
Dat al is gegaen in hant
Besuder Merwede Zuuthollant/
Dattie Hertoghe an hem trac/
Eñ ghene dinc dut en stac.
Doe voer hi te Woudrichem/
Eñ ontboet den Hertoghe tot hem;
Want hi woudene spreken daer.
Ic hoerde segghen wel voer waer/
Dat si bi naer hadden ghescouden/
Om dat si tLant daer delen wouden.

Oec

ꝟ. 974 de goede ente dulde) voor *goede* staat in M *grote*. Seb. verklaarde *dulde* eerst door *dulle was*; en dit door *kwaad-willigen*. Alk. nam alleen het laatste over. Uit het eerste blijkt, dat Seb. *dulde* hieldt voor het Imperf. van *dullen*, dul zijn.

ꝟ. 979 Besuder Merwede) in M staat, zo hier als ꝟ. 984, *Besider*. in de Andd. *Besuden*. Eigelijk moest het zijn, *Besuder Merweden*: dat is, *bezuiden der Merweden*. even als wy voluit leezen I. 291. *bewesten der Masen*: en wederom by verkortinge IX. 177. *benorder bavene*. Op de zelfde wyze zoude ook *besider* moeten verstaan worden *bezyden der*. doch dat woord kan hier niet bestaan. Melis spreekt van geheel Zuidholland aan de *Zuidzyde* der Merwede; niet slechts van dat gedeelte, dat *bezyden*, of *langs*, de Merwede gelegen was.

ꝟ. 981 inde port) in M lees ik, *inde port*. maar ik volg hier de Andd. Zuidholland algader *tot aan* de poorten, of *tot aan* de Stad van Dordrecht, gaf den Hertoge gyzelaars. Dat deedt de Stad Dordrecht niet.

ꝟ. 986 Eñ ghene dinc dut en stac) en niets uitzonderde. Alk. verklaart, of verduistert, dit vaars, *niets hem tegenstond*. Hadt hy Kiliaan geraadpleegd, hy zou 'er gevonden hebben, dat *Wt-steken* betekende *Excipere*, uitzonderen.

ꝟ. 991 bi naer habben ghescouden) voor *bi naar*, hebben de Andd. *daer na*. kwaalijk. en zo verklaart Alk. ook *ghescouden* door *den andren beschuldigd*.

 ꝟ. 993

JAN de Twee-de.

Oec so heb ic daer ghehoert/
Dat de Hertoghe seide: De noert/
De staet inden groten Waert/
De behoert herwaert:
De Poertside bestaet mi niet.
Men hoert dicke ende ziet/
Dat een man dat ticht te voren
Als ghewonnen; het es verloren/
Eer hi omme can ghesien.
Dus ghevielt daer na dien.

Dis

℣. 993 daer ghehoert) lees, met de Andd. *dat ghehoert.*

℣. 997 De Poertside) lees *de Noertside.* By Balen, Beschr. van Dordrecht p. 731 wordt dit aldus verhaald: *In 't jaar 1304, omtrent half April, waren Jan Hertoge van Brabant, en Gwye Grave van Vlaanderen, verdraagen, als zy Dordrecht vermeesterden, dat als dan Hertog Jan de* LAND-ZY, *en Grave Gwye de* POORT-ZY, *zou ten deel hebben:* enz. Maar dewijl hy dit, met veranderinge van letteren, heeft doen drukken, schijnt hy te hebben willen te kennen geeven, dat hy die aantekening, elders gevonden, alleenlijk overgenomen hadt. En dan zouze zijn *Poort-zy* eenigszins konnen ondersteunen. Maar waar hy de zelve ontdekt hebbe, dat zegt hy niet. Dan, dewijl dit verhaal aanstonds volgt op eenige Uittreksels van Trezoriers rekeningen van de jaaren 1303 en 1304, zoumen konnen vermoeden, of hy zynen Leezeren niet wel een' indruk hadt willen geeven van iets, dat hy zich gewacht heeft duidelijk te zeggen. Zo schreef hy ook p. 62. *En dit Tweede deel der Stad, te weten, den Nieuwen-dijk, in tegenstelling van den Ouden, genoemd in Schepenen Brieven 1363. &c. en de* POORTZY, *ook genoemd de Hoog- of Voor-straat, enz.* Waarop ik eenvoudig aanmerke, dat dit zaakelijk ontleend is uit Beverwijk p. 119. doch daarmen NOORTSY, en niet POORTSY, zal vinden. Voeg hierby Oudenhoven in zijn Zuidholland p. 47. *Dit Nieuwe deel van de Stadt, bestaende nu uyt de Voor-straet, van het Groot Hooft af, tot achter de Groote Kerck in de lengbte, ende van de Oude tot de Nieuwe-haven in de breete [is] genoemt de* NOORT-ZY. *Dit vergroote deel is gevoeght en vast gemaakt aen het oude deel, geseyt de* LANDT-ZY. Waaruit

na-

Die den Hertoghe dat toe brochte/ JAN de Tweede.
Hoe miſſelliken dat hi dochte!
Hadde hi niet het verſtaen/
Hoe verre dattie palen gaen
Van den Groten Weerde/ dan ic doe/
Dat ne had hi niet ghebrocht dus toe.
Dus wilden ſi Dordrecht delen daer:
Eñ ſine quamen nait ſo ñaer
Dat ſi ter Merweden dorſten landen/
Sine moſtent rumen te haren ſcanden.

Dat nader blijkt de tegenſtelling tuſſchen *Landzyde* en *Noordzyde*, die men ook *Waterzyde* zou konnen noemen; maar *Poortzyde* is niets. zie Balen p. 65. Melis ſprak van de *Noordzyde van Holland* (of van de *Merwede*) en niet *van Dordrecht*.

℣. 1003 Die den Hertoghe) deeze twee regels hebben geen verband met de naaſtvoorgaanden: en de vier volgenden zijn zo miſſelijk gedacht, datze niet konnen van onzen Dichter geſchreeven zijn. Tweemaal hadt hy *Zuidholland* reeds bepaald *bezuiden de Merwede*. En nu vertelt hy ons, dat hy niet wiſt, *hoe verre de paalen van den Grooten Waard*, dat is van Zuidholland, *gingen*. Ik verwerp dan deeze zes regels, 1003-8, als hier gansch niet behoorende.

℣. 1009 Dus wilden ſi Dordrecht delen daer) het Verdeelen van Dordrecht houde ik voor een' Droom. *Gemeenſchap* van éēne Stad tuſſchen twee Mogendheden is bekend; maar geen *Verdeeling*, waardoor, naamelijk, het eene deel door de eene, het andere door de andere, in vollen eigendom zoude bezeten worden. Die een weinig denkt op de gevolgen, zal my dit, geloof ik, lichtelijk toeſtaan. Maar, zal misſchien iemand zeggen, Melis herhaalt het beneden, ℣. 1245, allerduidelijkſt in deeze regels:

Eñ hine woude niet meer kiven,
Noch DELEN *de porte van* DORDRECHT,
An welker ſiden hi hadde recht.

Doch ik heb hierop niets te antwoorden, dan het weinige, dat ik voorlang, ik zeg, lang eer ik dit tegenwoordige gedacht of geſchreeven had, gedaan heb. zie het hieronder by ℣. 1253. Naamelijk, dat die regels, en noch zeven anderen al-

Jan de Twee-de.

Dat huus was beset so wale:
Eñ men hielt ten selven male
Met deen van Dordrecht de goede veste,
Tsgraven behoef/ tsinen beesten.
Si pijnden om sGraven vromen.
De here vander Leve was comen
Inden lande van Oestwaert/
Eñ bernde eñ sloech metter vaert
sGraven vriende/ eñ vincse mede.
Dus was Hollant/ telker stede/
Beleghen/ ende seer onvaen.
Eñ her Gye lach sonder waen
Anden Dam tote Alblaes/
Eñ en prijsde niet een aes
Sijn ghewin/ hine hadde mede
Tlant van Utrecht entie Stede.

Die

daar, niet zijn van Melis. Wat zullen wy dan hier maaken van ✝. 1009? Is dat ook niet van Melis? Ja: maar bedorven. Twee bedenkingen, ter verbeteringe, zijn my ingeschooten. De eerste was, of men, voor *delen*, niet behoorde te leezen, *winnen:*

Dus wilden si Dordrecht WINNEN *daer.*

waartoe de twee aanstonds volgenden eenige aanleiding geeven. Doch die bedenking verviel, zo ras ik begreep, dat dan Guy den Hertog zou hebben willen helpen om Dordrecht te winnen. Maar elk plukte hier voor zich zelven; en Guy hadt zijn hoofd zo vol eigen ontwerpen, dat hy, by het toen genoemde Noordholland, niet minders wilde voegen dan het gansche Land van Utrecht ✝. 1028. Voeg 'er by ✝. 1012.

Sine mosten't rumen te baren scanden.

Wat moesten zy *ruimen?* Daar gaat niets voor, waartoe dit gebragt kan worden, dan *Dordrecht;* en dan zou Melis tegen de waarheid geschreeven hebben. Zy zijn niet geweest *in Dordrecht*, en konden het by gevolg niet *ruimen.* Maar zy waaren beide *in Holland*, en dat hebben zy beide *met schande moeten ruimen;* te weeten elk zijn DEEL, de Hertog *Zuid-*, de Vlaming *Noord-Holland.* Het wijst dan zich zelf, en is nu wat meer dan eene bedenking, dat men hier moet leezen,

Dus

Die grote valscheit vander Stat
Bescrebe men niet in al dit blat.
De Bisscop hadde versoent te voren
Heren Lambrecht den Vriese/ als wi horen/
Eñ heren Jacob onderlinghe
Van Lichtenberch/ van alre dinghe.
Dat sceen ene vrienscap wesen.
Alst verkoerde dus in desen/
Dattie Bisscop was ghevaen/
Ghinghen si houwen eñ slaen/
Her Lambrecht met siere partien/
Eñ sloeghen/ hoer ic lien/
Heren Jacob/ eñ een deel siere maghen;
Des de vriende dreven claghe.
Dus ghevielt/ als ic menne.
Eñ Ghisebrecht is op Yselsteine/

JAN de Tweede.

Dat

Dus wilden si HOLLANT *delen daer.*
of, zo gy liever wilt, *tLant delen.* want zo ſprak onze Dichter zelf ỷ. 992.
Om dat si T-LANT *daer* DELEN *wouden.*
waarna ik niets meer te zeggen heb.

ỷ. 1026 **Eñ en prijsde)** uit de Andd. In **A** ſtaat *Eñ pijnde.* Even te vooren, ỷ. 1017, daarmen in **A** zeer wel leeſt, *Si pijnden*, dat is, werkten, yverden, leeſtmen zeer kwaalijk in **M** *Si peynsden:* in **B** *Eñ peinsde.* Zo licht ſchreefmen het eene woord voor 't andere. *Prijsde* is hier, ſchatte, *aestimabat;* en niet *laudabat.* zie Kiliaan.

ỷ. 1032 **Lambrecht den Vriese)** Alk. zegt hier, dat Buchel op Heda [p. 232] deezen Heer Lambrecht noemde *de Vrese.* 't Was Biſſchop Guy, die hem zo noemde, in de Uitſpraake van 't jaar 1310, waarby die hem en eenige anderen eeuwiglijk de Stad ontzeide. Wegens deeze Utrechtſche onluſten kanmen daar goed bericht vinden. Alk. wiſt niet, dat de *Vriezen* van ouds ook dikwils *Vresen* genoemd zijn.

ỷ. 1038 **houwen)** zo ook in **M**. maar in **B** *kerven.*

ỷ. 1047

Jan de Tweede.

Dat sine hadde gheweest te voren.
Hoe dat hijt hadde verloren/
Hebdi ghehoert segghen wale.
Dus wast verloren alte male
Dat den Bisscop toe behoerde;
Sonder Zweder van Montforde/
Eñ van Vianen haer Hubrecht/
Entie hem toe behoerden echt/
Van Sulen eñ van Bosinchem/
Entie ghene de waren met hem/
Bleven houdende hare vesten/
Toter tijt dat quam ten besten.
Aldus heb icket verstaen.
Eñ her Ghye de voer zaen
Metter vaert inde Stat;
Diene ontfinghen doe op dat/
Datmen den Bisscop doden soude;
Eñ men dan core also houde
Willam van Guleke/ sinen Neve.
Si wouden dat hi Bisscop bleve.
So mocht alden lande vromen.
Hier binnen est also comen/
Dat her Witte was ghevaren
Vut Sirixe met cleenre scaren.

Met

℣. 1047 Hebdi ghehoert segghen) wy hebben 't geleezen in het Zesde Boek. Wegens de uitdrukking, *gehoord zeggen*, zie wat wy gezeid hebben by II. 28.

℣. 1055 Bleven houdende) de Andd. *Bleven houden.* Wy lazen II. 112.

Eñ si bleef houdende *vort an*
Die Graefscap van Hollant.

en zo lees ik daar ook in de Andd.

℣. 1063 van Guleke) in 𝔄 *van Gulike.* in 𝔅 *van Gulke.* Dit laatste was, in de uitspraake, van ouds gemeen. By

J. van

Met enen scepe/ eñ niet mee/ JAN de Twee-de
Voer hi buten bider zee/
Eñ quam an bi Zantvoerde.
Daer vernam hi ende hoerde/
Dat Hollant was al verloren;
Eñ ment Haerlem leide te voren/
Eñ den luden in Kenemaerlant/
Of si gaen wilden in hant/
Eñ her Gyen tlant op gheven.
De ghene/ de dit hadde bedreven/
Was noch inden lande daer.
Dit verstont hi wel vorwaer.
Hi dede vraghen/ hoet daer stonde/
Eñ of men iet gheweten conde/
Van wien men wilde houden tlant?
Men antworde hem te hant:
Ts Graven behoef eest noch ghehouden.
Dans niet bi menich mans scouden/
Dat niet up ghegheven en es/
De hem hevet ghepijnt des;
Eñ noch est bleven achter/
Seide men hem. Dat waer lachter/
Sprac hi: soudemen in deser noet/
Sonder slach eñ sonder stoet/

Tlant

J. van Heelu p. 70. lees ik ook, *van Gulke*: elders, *van Guulke*.

v. 1075 Eñ den luden) in A *Eñ hem luden.* kwaalijk. Kwaalijk ook zijn in B dit en het volgende vaars van plaatse verwisseld.

v. 1078 de dit hadde bedreven) die deezen voorslag aan Haarlem gedaan hadt.

v. 1092 sonder slach eñ sonder stoet) deeze spreekwyze was by de Ouden zo gemeen als by ons. X. 323.

Datmen so menighen vangen sach

Son-

Jan de Tweede.

Clant up ghehven? dat waer scande
Bede den luden enten lande.
Het wort gheseert/ heb ics raet/
Datte dinc niet voert en gaet:
Want het waer lachter eñ onwitte.
Wie sidi dan? Ic hete Witte/
Eñ was sGraven Florens kint;
Eñ her Willem heeft mi ghesint
Alhier van Sirixe/
U te troestene. wat wildi mee?
Dat volc was blide utermaten/
Eñ hen wiste hem hoe ghelaten/
Eñ ontfaent inde port.

Als

Sonder stoet eñ sonder slach.
Walewein f. 2 c.
Hier moet ic sterven dor die noot
Sonder slach eñ sonder stoot.
Oud MS by Butkens, Pr. p. 222.
Want sonder slach eñ sonder stoot
Bleven daer veel Heeren doot.
Jan van Heelu p. 236.
——— ——— *alsoe bleef bi doot*
Sonder slach eñ sonder stoot.
op eene andere wyze p. 97.
——— *op die vaert bleven doot*
Sonder slach eñ sonder steke.
steeken betekende van ouds *stooten.* zie by I. 1145. *Dood blyven zonder slag of stoot* schijnt verklaringe noodig te hebben. Gy kuntze gereedelijk vinden hierboven ✠. 785. daar Melis zegt:
Doet ghesleghen zonder were.
dat juist het zelfde is.

✠. 1096 dinc) het geen met den Vlaming reeds *besproken* was. Zie by I. 304. en II. 495. zie ook hieronder ✠. 1137.

✠. 1097 onwitte) dat is *onrecht*, *onwettig*. In de Andd. bedorven, B *onmitte*, U *onnutte*. 't Is het zelfde woord, dat Kiliaan schreef *on-wette*, *on-wet*, en vertaalde *res illegitima.* want *wit* is *wet.* *In witachtigen Huwelyke*, zeide-

Als men te Haerlem hebet ghehoert/ *Jan de Tweede.*
Entie waerheit heeft vernomen/
Dat her Witte daer es comen/
Liept al uut dat lopen mach.
Eñ was op enen Zonnendach.
Tfolc ghinc al uut te stride/
Dene biden anderen/ zide an zide:
Juden dunen liepen si teghen/
Recht alse lude pleghen/
De haren Here willen sien/
Eñ hieten willecome. Mettien
Voer hi te Haerlem inde stede/
Eñ tfolc toghede ghetrouwichede.

Voe

demen van ouds: en ook daarvoor veel korter, *inder wit.* Saamenspr. f. 82 a. *die ghene die lichaemlic oncuuschs* [onkuisch] *sijn, eñ doch niet en sijn inder heiliger* wit. dat is, gelijk daar volgt, *inder heiligher echten.* En f. 125 b. *alle die ghene die niet inder* wit *en sijn.* enz. De Vertaaler van Bartol. Eng. XV. 68. f. 252 c. *si hielden hoer* ewe *ende* witte *vast.* en XVII. 3. f. 291 c. *want die heylige Scrift en wil haer onder die* witte *niet werpen, of onder die* ewe, *noch en wil van niemant geregiert wesen.* Cl. Willemsz. B. III. c. 1.

Want si en houden ewe *noch* wet.

ewe en *wit* zijn 't zelfde. *MS.* 1431. Actor. XVIII. 15. *van den dynghen die uwer* ewen *aengaen.* Mat. der Sonden f. 29. a. *bi der* ewe *ghebot.* f. 36 b. *die* ewe *des rechtes.* Sp. der Moniken c. 27. *een* ewe *des levens ende der zeden.* Profectus II. 87. f. 144. *inder oelder* ewe. Cl. Willemsz B. IV. c. 9.

Het heeft oec inder ouder ee
Veel gheweest, eñ huden mee.

èn zijn die woorden daar gemeen, voor, *in oude tyden.* En hiervan noch onder ons *ouwerwetsch.* Actor. V. 34. *Gamaliel, een leerre der* ee, *ende een eersaem man voer alle den volke.* Hiervan ook *Eesetter* voor *Wetgeever*, Jac. IV. 12.

℣. 1104 Eñ hen wiste hem) *hen is het en.* in B lees ik, *Eñ wisten niet.* in H *Ende wisten hem niet.*

℣. 1110 Zonnendach) ik gisse, 26 April.

℣. 1119

JAN de Tweede

Doe hi toende sine brieve/
Wortten luden alsa lieve:
Sine wisten in wat ghelate wesen/
So blide waren si van desen/
Dat Heer Witte comen was.
Doe worde men te rade das/
Dat hi stille en̄ overluut
Sine brieve sende uut/
In allen steden/ an allen lieden/
En̄ bede hem daer mede bedieden/
Dat hi in den lande ware/
En̄ hi stille en̄ openbare
Woude de saken onderstaen/
Wouden sijt met hem anegaen.
Deer middach was dit bescreven/
En̄ tsanderdaghes waest bedreven/
Dat alle poorten screven so/
Dat si sijns waren vro;
En̄ wat datter ware ghesworen/
Dat algader ware verloren.

ỽ. 1119 toende) zo ook in B. en dierhalve kwaalijk i *togbede*; uit den voorgaanden regel.

ỽ. 1120 Wortten) dat is, *wordt den.*

ỽ. 1128 daer mede bedieden) dit is een merkelyke v tering. In de Andd. *dat men bedieden:* waarin noch ſlot i zin is. hoewel in C/ *dat dat.*

ỽ. 1137 datter ware ghesworen) de Trouw, aan den ming gezwooren, werdt nu weder afgezwooren.

ỽ. 1143 Dat te Delf) dat is, *Dat 't te Delf.*

ỽ. 1150 in Dordrecht) zeer kwaalijk leeſtmen hier *in Middelborch.* Kwaalijk ook, in de Rijmwoorden, en *nitte.* dit laatſte is geen woord; en *Pitte*, voor P is een misbruik. In den Legger van 't Kapittel te Geer

Si woudent met hem avonturen/
So wat dats hem mochte gheburen.
Dit was dantworde van hem allen.
Hier binnen eiſt alſo ghevallen/
Dat te Delf keren begonde;
Eñ oec op de zelve ſtonde
Dordrecht al in roeren wert;
Ende voeren metter vaert
Voer Yſelmonde/ eñ wonnen daer
Een deel ſcepe/ dat es waer.
Her Niclaes/ here van Putte/
Was in Dordrecht herde nutte/
Eñ ſtreec vut/ te lande waert/
Eñ luden met hem inde vaert/
Der porters een groet ghetal/
De met hem wouden bliven al/
Eñ ghinghen recht alſo voert
Ses milen/ heb ic ghehoert/
Te Waelewijc. Daer laghen dan
Up de were sHertoghen man.

JAN de Twee-de.

Daer

door deezen Heer Niklaas in 't jäar 1307 geſticht, lees ik altijd *Putte*, uitgezonderd nu en dan *Put*.

ℽ. 1152 (Eñ luden met hem) te weeten, *ſtreeken met hem uit*. ik laat dat zo. Maar in de Andd. vind ik *leede* of *ledē*: en dat is *leidde met hem*. het welk zekerlijk goed is.

ℽ. 1157 (Te Waelewijc) de Andd. voegen hier *toe* achter. niet kwaalijk. ook leezenwe hier III. 184. *te Leiden toe*. maar beter II. 218. *tote Haerlem toe*. en IV. 219. *tote Alcmaer toe*. In de Vaderl. Hiſt. B. X. p. 163. wordt dit wat breed uitgemeeten, alsof de Heer van Putte met de Poorters van Dordrecht, eene volkomen verwinning op het Leger des Hertogs behaald hadt. Ik lees hier van geen ander gevecht, dan tegen het volk des Hertogs, dat te Waalwijk op de Weere lag. Die overvielenze, die verdreevenze; en de plaats in den brand geſteeken hebbende, keerdenze te rug naar Geer-

Jan de Twee-de.

Daer ghinghense toe/ eñ brekense ave/
Beide met pieken eñ met staven
Mocht men sien roeren/ eer sise verdreven/
Eñ menighen groten slach gheven.
Dit was met crachte sonder omgaen/
Dat si dit hebben ghedaen.
Dus wonnen si die were sciere/
Eñ verbernden metten viere
Walewijc metter vaert/
Eñ traken weder achter waert
Inde porte t'Sente Gheerden berghe/
Eñ namen ruste eñ herberghe/
Eñ bleven daer den nacht al doer.
Hem ne stont niement voer.
Die viden Hertoghe waren daer/
Mostent dar rumen/ dat is waer/
Sonder de bedwonghen waren/
Volgende vaste hare scaren/
Eñ waren blide dat dus es comen.
Doe pensden si echt om hare vrome/
De van Leiden/ eñ ghinghen vut/
Stillekine sonder gheluut/

In-

troidenberg, daar zy den nacht uitrustten: hebbende, met deezen stroop op 's vyands bodem, genoeg gedaan, om ook aan dien kant den schrik te brengen onder de Brabanters.

v. 1161 sien roeren) in A *boren roepen*. doch dat kan hier geen plaats hebben.

v. 1175 bedwonghen) Alk. verklaart dit *beset*. Het is niet anders dan *gedwongen*. Die by den Hertog waaren [verstaa *Brabanters*] moesten Holland ruimen; behalve die door dwang, of *gedwongen*, by hem waaren [verstaa *Hollanders*, Gyzelaars, enz.] deezen voegden zich by hunne landsluiden, en verheugden zich over eenen zo schielyken omzwaai van zaaken.

v. 1178 Doe pensden si) de voorige Uitgeevers hebben dit

Jan de Twee-de.

Inder nacht/ om dat si wouden
Rechte gaen al toter Gouden/
Eñ halen hare Ghisele daer.
Doe het dach was worden claer/
Quamen si ter Goude up de strate
Met also vreseliken ghelate/
Als of al Hollant daer had ghewesen;
Entie viande vloen met desen
Vanden bedde al moeder naket/
Eñ waenden niet daer sijn gheraket
Daer mense dus sciere verdriven soude.
Daer ne was niement/ hine woude
Uten lande hebben ghewesen.
De van Leyden namen met desen
Haer Ghyselen daer sise vonden/
Eñ keerden weder. Ten selven stonden
Hadde doe Delf eñ Delflant
Rechte vort ghekeert de hant.
Van Sciedamme alle de wive
Liepen vut/ hier vier/ hier vive/
Eñ deden de manne lopen mede.
Tlant wort al uten vrede/

Om-

dit verstaan van de Brabanters, en hechten het aan 't voorgaande: doch 't behoort tot het volgende, en is te verstaan van de Poorters van Leiden; als blijkt uit het Koppelwoordeken *eñ*, dat in A gevonden wordt, doch niet in de Andd.

Doe pensden SI om hare vrome,
De van Leiden, eñ *ghinghen vut.*

zie de Aantek. I. 455.

ỷ. 1187 daer had ghewesen) in A staat *hadde ghewesen*; zonder *daer*. Het kon zo bestaan. Maar de leezing der Andd. acht ik beter.

ỷ. 1191 dus sciere) eene, niet juiste, uitspraak deezer twee woorden deedt Wouter den Klerk kwaalijk schryven, *dus ghiere*.

 ỷ. 1205

Jan de Twee-de.

Omme de Vlaminghe te verslane.
Het riep al: Loeps an/ loep ane:
Slawi doet onse viande/
De ons hebben ghedaen de scande/
Eñ onse vriende hebben versleghen/
Eñ haer hande niet ghedweghen/
Daer si onse vriende mede versloeghen:
Des wi harde lettel loeghen.
Slawise doet/ eñ wise wreken.
Men salre ewelike af spreken.
Dus wort tfolc al in roere.
Men hadde nopt alsulke voere.
De Vlaminghe waren al ondaen.
In Scoenhove hevet men dit verstaen/
Daer her Niclaus was comen inne.
Dat men den Vlaminghen dese ãminne
In Hollant dede over al/

Wort

℣. 1205 slawi) en zo weder ℣. 1211. J. van Heelu p. 163.
Slawi *te hem*, *si sijn verwonnen.*
zo vindenwe hier verder, *gawi* VI. 473. *hebwi* V. 451. *weetwi* V. 895. *wilwi* IX. 1372. en te vooren ℣. 58. *siwi* voor *zijn wy*. Ferguut f. 21 d.
Aldus so siwi *hier gewone.*
Vert. van Cassianus, Coll. III. c. 7. *daer om so* siwi *sculdich te haesten.* en elders. Zo mede *siewi*, voor *zien wy:* Profectus B. I. f. 40 b. *in iegbenheden* siewi *volcomeliker hoe veel wy sijn voertgbegaen.* f. 34 b. *al* doewi *al onze neerstichheit daer toe.* f. 119 b. *dan* doewi *dancbarheit.* Enz.

℣. 1208 ghedweghen) zie hier achter.

℣. 1209 Daer si) dit en het volgende vaars zijn in de Andd. kwaalijk van plaats verwisseld.

℣. 1217 Daer her Niclaus was comen inne) zo moetmen noodzaakelijk leezen; en niet *Dat*, gelijk hier in de Andd. daar dit vaars, met het voorige, van de volgenden ganschelijk wordt afgezonderd; alsof men in Schoonhoven ver-

Wort inde port een groet ghescal. JAN de Twee-de.
Her Niclaus, de der was,
Was inde porte, sijt seker das,
Eñ is vanden casteel ghegaen.
Dien so hebben si bestaen,
Eñ lieten niet op ganghen weder.
De boven was, mochte niet neder.
Dus moste de vader ente zone,
Haers ondankens, doghen tgone,
Dene was binnen, dander buten.
Si ghinghen hem doe vaste besluten,
De binder borch waren beseten.
Dit lieten si te Dordrecht weten,
Eñ heren Witten, sonder merre.
De Vlaminghe worden droeve eñ erre,
Eñ seer ondaen: si ghinghen vlien.
Want si alle de doet ontsien.

Her

verstaan hadt dat Heer Niklaas van Kats binnen Schoonhoven gekomen was. 't welk niets waardig is. Melis zegt wél, dat hy 'er *gekomen* was: want hy was 'er niet lang geweest, gelijk we straks nader zullen zien.

℣. 1218 **Dat men**) dit is bedorven. Alk. verklaart *Dat* door *Toen*. doch zulks betekent het noit. Of gaf hy 't voor een verbetering van den Text? zo moest hy 't gezeid, en daarenboven niet *toen*, maar *doe*, geschreeven hebben. Doch wat dacht hy om verbeteren, die noit eenen misslag in de vroegere Uitgaaven gezien heeft? ondertusschen sloeg hy hier, mijns oordeels, den nagel op 't hoofd. Want ik meene, dat *Dat* hier by verzinning geschreeven is voor *Doe*. En alsge hier zo wilt leezen, zullen dit en de twee volgende vaarzen eenen goeden saamenhang hebben; en de voorgaanden daar door niets verliezen.

℣. 1221 **de der was, Was inde porte**) wegens 't gebrek deezer woorden, en den persoon van Heer Niklaas, zie hier achter.

℣. 1237

Jan de Tweede.

Her Ghye de was inde Stat.
Als hi doen vreisschede dat/
Wort hi droeve en̄ seer ondaen/
En̄ wiste cume wat bestaen;
En̄ welc hi moste gheraken/
Dat hi hem henen mochte maken.
Hine dorste daer niet langher bliven/
En̄ hine woude niet meer liden/
Noch delen de porte van Dordrecht/
An welker side hi hadde recht.
En̄ den Hertoghe van Brabant
Luste niet meer te soekene tlant/
Noch te lidene om de port/
Als men te voren heeft ghehort.
Des moghen si hem scamen sere.
Her Gye de was al uten here.
Doch so quamt hem also an/
Als hem riet van Heneffe her Jan/
Dat si voeren toter Goude.
Hi hopede dat hi dan wel soude
Over de Ysele hene varen.

Want

℣. 1237 Her Ghye de was inde Stat) in A lees ik *ginc* voor *was*. Maar in welke Stad was Heer Guy? Niet in *Schoonhoven*, gelijk Alk. zich verbeeldde in zijne Historische Kanttekeningen: maar in *Utrecht*, daar wy hem laatst gelaaten hebben. zie boven ℣. 1059 en Vaderl. Hist. p. 167.

℣ 1241 welc hi moste gheraken) in diergelyke omstandigheid zeide Heer Wolfaard VI. 741.

Als ic te nacht mi henen make,
Ic sal lichte hebben de rake
Dat ic ontga ———

℣. 1253 Doch so quamt hem also an) als gy dit vaars, en 't geene volgt, met eenige oplettendheid, aanstonds leest na ℣. 1242, zult gy haast gewaar worden, dat er, tusschen die twee een volmaakt verband is; en dierhalve met my oor-

Want si hadden teenre scaren
Torghen noch een groot ghetal/
De met hem zouden varen af.
Dus voeren si wech haerre straten/
Eñ mosten Hollant aldus laten/
Dat si sciere hadden verwonnen/
Eñ dat si niet behouden connen;
Des hadden si scande eñ onnere.
Si verloren/ an desen here/
Scepe/ have eñ oec liede.
Nu sal ic u segghen wat ghesciede
Binnen deser tijt tote Sirize.
Al gheviel daer binnen mee
Dan ic sal segghen/ dat comt bi dien/
Al en can ics niet vertien
Dat daer ghesciede/ eñ dat mer sach.
Het gheviel op enen dach
Anden avont/ dat men int lant
Bernen sach menighen brant
Up de huse harentare.
De porters pensden wat dat ware/

Jan de Twee-de.

Eñ

oordeelen, dat de tien, daartusschen ingevoegde, regels, niet anders zijn dan een onnutte ballast, waardig buiten boord geworpen te worden. Dat het geene hier ℣. 1245 weder gezeid wordt van het *deelen van Dordrecht*, op zich zelf, valsch is, hebben wy sedert uitvoerig beweezen hier boven by ℣. 1009. *Kyven*, welk woord in die tien regels tweemaal voorkomt, leestmen ook in Bothonis Chron. Brunsw. an. 1139. *In dussen jare was grot krich in Sassenland unde in Wentlande: Hertoghe Hinrick unde Marggrave Albrecht, de* kiveden *umme dat Hertogedom to Sassen; wol weren dat twyer Suster kinder.* Wegens de drie laatste woorden, zie onzen Dichter I. 853.

℣. 1263 sciere) niet *byna*, maar *schielijk*, waarvan elders gesprooken is.

℣. 1279

Jan de Twee-de.

En haddens menigherhande dochte/
Wat dat vier bedieden mochte:
Want men bernde al Scouden dure
Tote enen male / op ene ure.
Te Bordendamme borndemen mede/
Hier niet verre vander stede/
Ene clene halve mile/
Daer berndemen/ ter selver wile
Viere baken alde nacht:
So datten ghenen/ de dat wacht/
Ontfiel dat vier; en daer lach stroe
Binden torne; en het wert toe

Bern-

v. 1279 **menigherhande dochte**) Alk. verklaart *dochte* door *gedachten*. Het welk voor zo verre niet afwijkt van de waarheid, als die van Zieriksee veelerleie *gedachten* moesten hebben, wat dat vuuren beduiden mogte. Maar *dochte*, voor *gedachten*, is my onbekend Hier is het niet anders dan *duchte* of *ducht*, vreeze; gelijk by ons noch *duchten*, en vooral *beducht*, in gemeen gebruik zijn. Van ouds werdt het doorgaands geschreeven met eene *o*. Ferguut f. 16 b.

Want si Ferguuts slage dochten.

dat is *vreesden*. Maar datmen ook *ducht*, met eene *u*, schreef, besluit ik uit Maerlant VII. 16. f. 44 a.

Die daer waren ter brulocht
Hadden van Sampsoene groten ducht,

hoewel Maerlant zelf daar buiten twijffel *docht* geschreeven hadt.

v. 1284 **Hier niet verre**) de andd. *Vier niet verre*.

v. 1292 **gheueten**) in de Andd. *gheuten*. *Uten*, *uiten*, is uitdooven, blusschen.

v. 1294 **slapen ghelaten**) de Andd. *slapende laten*. zie de Aantek. II. 28.

v. 1296 **Voor den solre**) zo ook in B *dorden solre*. en Seb. heeft aangetekend, dat ook in C *solre* geleezen wierdt. en nochtans leestmen in M *dor der dolre*. Uit die waarschouwinge van Seb. heeft Alk. geleerd, dat *dolre* betekent *solre* of *solder*.

Bernende so zere/ dat hine mochte
Niet gheueten. Doe hem dat dochte
Ghinc hi stille siere straten/
Eñ hevetse alle slapen ghelaten/
Want hine wilder wecken gheen.
Mst vier door den solre sceen/
Wortsi herde seer ontdaen/
Eñ waren blide/ mochtsi ontgaen.
Si vielen vut als si eerst mochten.
Lettel goeds si voer hem brochten.
Dat huus bernde ter eerden toe.
Opten daghe streken doe

JAN de Tweede.

De

solder. Gloss. Lips. SOLRE, *Solium. an Solarium?* Ja: en niet *Solium*.

ꝟ. 1298 mochtsi) dat is, *mochten si*, gelijk even te vooren *wortsi*, voor *worden si*, en zo leestmen hier in de Andd. Ferguut f. 24 b.

Mochtsi, [*si*] *souden gerne slaen*,
Si ontsagene altemale;
Mochtsine *doden*, *si wisten wale*
Die andere souden lettel duren.

Dit was zeer gemeen, en wy hebben 'er meermaalen van gesproken. Doch het geschiedde niet anders dan op de volgende wyzen. Eerstelijk als 'er, na het Werkwoord, volgde het Voornaamwoord, *wi*, of *si*, of *se*. als *hebwi*, *weetwi*, enz. zie boven by ꝟ. 1205. maar het geen we daar voornaamelijk zeiden wegens *gawi*, *siwi*, enz. heeft alleen plaats met *wi*: want *gasi*, voor *gaensi*, of diergelijk, wordt, zo ik meen, nergens gevonden. *Deedsi*, deeden zy, kuntge hier vinden VII. 1141. gelijk *deedse*, deeden hen, en *deedsise*, deeden zy hen IX. 786 en 371. Ten anderen, met *en* of *ene*, in de betekenis van *hem*; gelijk in de bygebragte woorden uit Ferguut, daar *mochtsi si souden*, betekent, *mogten zy*, *zy zouden hem*: waarvan zie by II. 1406. Ten laatsten met *er*, 'er; als in *maecter*, maakten 'er: zie by I. 115. 439. II. 696. enz.

ꝟ. 1302 Opten daghe) dat is, *op den dag;* toen het dag was geworden. In A staat *Des anderdaghes*. doch zo spreektmen

men

Jan de Twee-de.

De porters uut/ eñ hievent neder/
Eñ streken voe Ter porten weder.
Doe was ghevelt de veste side.
Des ander daghes/ vro bi tide/
Ghinghen si uut Sirice/
Eñ hiewen den anderen weech ontwee;
Eñ lieten staen een teiken daer/
Dat men weten mochte vorwaer/
Dat sonder sake niet ghesciede.
Daer om eist dat ict bediede.
Dat huus stont der porten naer/
Eñ was haer de wile swaer.

Ho-

men met betrekkinge tot den voorgaanden *dag*; niet tot den voorgaanden *nacht*. ook volgt dat vier regels verder.

ỳ. 1305 Doe was ghevelt de veste side) in de Andd. *de veste sider*, of *zider*. 't welk Alk. aanzag voer *sedert*. gelijk-men kan afneemen uit deeze zyne verklaaringe: *De sterkte bleef* sedert *gesloopt*, *geslegt*. doch hy begreep hier niets. Ondertusschen heeftmen in de Andd. opdat *sider* niet onberijmd bleeve, ook het volgende *betide* bedorven tot *betider*. Maar vanwaar is die *r* gekomen achter 't woord *side*? niet van buiten, maar door verplaatsing. Lees, met een woord, *de Wester side*; gelijkwe leezen IX. 1342. Want ook *de Veste side*, kan hier niets betekenen.

ỳ. 1308 Eñ hiewen den anderen weerch ontwee) in Allen staat hier *wech* voor *weech*. Wy hebben 't echter veranderd, met de zelfde vrymoedigheid, waarmede wy VIII. 232. en IX. 154. *weech* veranderden in *wech*. Het zaakelyke van dit verhaal behelst dan; Dat die van Zieriksee, by nacht den brand in het Huis te Bordendam gezien hebbende, zich *in de morgenstond* derwaarts begaven, en aan 't sloopen vielen, waarmede zy, den eersten dag, zulks vorderden, dat de *weeg*, of muur, *aan de Westzyde*, *geveld* lag. 's Anderen daags kwamen zy weder, en *hieuwen ook den anderen weeg aan stukken*; laatende nochtans een overblijfsel staan tot een teken.

ỳ. 1314 Eñ was haer de wile swaer) in de Andd. vind ik dit

Hoburch/ de daer af was here/ JAN de Twee-de.
Hoe mochti dat doen emmermere/
Dat hi hem sette teghen den Grave/
De hem dicke van sijnre have
Hadde ghegheven te menigher stonde?
Also als men ghemerken conde/
Hadden de Grave sere vercoren.
Dat hi qualike hevet verloren
Door enen/ dien hi nogt en sach
Sonder op den selven dach;
Dat ter Veren verloren bleef;
Als ic hier te voren screef.

Dus

dit aldus,

Eñ was barde dicwile swaer.

Natuurlijkst schijnt, dat men leeze,

Eñ was baer dicwile swaer.

Maar aan den anderen kant, schijnt *barde* gesprooten te zijn uit *baer de*; en *de wile* verdeedigd te konnen worden uit iet zonderlings, dat ik hier in A vinde. Want Wouter schreef ook eerst: *Eñ was barde* — doch haalde aanstonds de pen door *barde*, en vervolgde, *baer de wile swaer.* Dewijl dan *baer de*, eene uitdrukkelyke verbetering is van *barde*, komt het my niet raadsaam voor, *de wile* te veranderen in *dicwile*. *de* is in A *die:* en *de wile*, die wile; dat is *te dier tijd*, voornamelijk terwijl de Vlamingen in Holland waaren.

v. 1324 Sonder op den selven dach) dat is, *behalve op* —— gelijk Alk. wel zegt. Limborg f. 2 d.

Dat si niemen en vernamen
Sonder *iegben avont* ——

Doctrinale B. II. f. 22 a.

Wet, dat niement minnen en can
Sonder *alleene die wise man.*

Floris en Bl. f. 13 b.

Hine badde bliscap no ioie gene
Sonder *om Blancefloer allene.*

Walewein f. 56 a.

In laet nieuwer omme sekerleke

Son-

JAN de Tweede.

Dus eist aldaer vergaen.
Nu heb ict aldus verstaen/
Dat dit de voerboetscap was/
Als ic hier te voren las/
Hoe de Vlaminghe waren verdreven/
Eñ Hollant in de ere verheven/
Om dat si keerden so haestelike.
Dat was in de eerste weke
Vanden Meye/ dattie Vlaminghe
Lettel helden meer ghedinghe
In Hollant/ tote enigher stede.
Hem was ontseit alle vrede.
Si voeren wech sonder sparen.
Alsi dus quamen ghevaren/
Vreischedement tSierixe binnen/
Datsi waren met dminnen

Ute

Sonder *om dat mi de Ridder lichte*
Kennen mochte in mijn ansichte.

Melis zegt, dat Hobuch, of Hobuc, heer van Bordendam, den Graave, zynen byzonderen weldoener, was afgevallen, ter liefde van Eenen, dien hy noit gezien hadt, dan alleen *op dien dag*, toen die ongelukkige Slag by ter Veere was voorgevallen, waarvan in 't begin van dit Boek gesproken is. Die Een was dan Guy van Vlaandren; en geenszins de Hertog van Brabant, gelijk Alk. droomde in zyne Hist. Kanttek. zeggende dat Hobuch *een Gunsteling van den Brabander was.*

ꝟ. 1329 Dat dit de voerboetscap was) dat dat Vuuren, op éénen nacht, door gansch Schouden, de voorlooper was van de eigelyke boodschap, dat de Vlamingen uit Holland verdreeven werden.

ꝟ. 1347 Men ghinc reden) naamelijk die van Zieriksee, om den Vlamingen 't voorbyvaaren, of het naderen voor de Stad, langs de Gouwe te beletten. zie Vaderl. Hist. p. 167.

ꝟ. 1351 Waren si vor die porte comen) in de Andd. leest men:

Wa-

Ute Hollant dus veriaghet: | Jan de Twee-de.
Datten poorters wel behaghet.
Men sachse comen op Grevelinghen.
Doene was daer gheen langher dingen.
Men ginc reden harde sciere
Grote scepe/ meer dan viere
Ofte vive ten zelven male/
Om uut te vaerne/ weet ic wale/
Waren si vor die porte comen.
Doe pensden si om hare vromen.
Sine mochten liden niet de port/
Na dien datmen heeft ghehoort
Dat si sijn ghesconfiert.
Doe wort de raet anders verkeert;
Eñ worpen omme ter selver ure/
Eñ voeren voer Scerpenisse dure.

Dus

Waren si comen voer die poert.
en dus rijmt het daar op ỳ. 1354. waardoor de twee tusschenkomende, ỳ. 1352 en 53, aldaar geheel zijn achtergebleeven; niet zonder bederf van den saamenhang. Dit vaars hangt alleen af van 't voorgaande, en de meening was: dat de Poorters, met hunne gewapende schepen uit de haven zouden gevaaren zijn, indien de Vlamingen omtrent de Stad waaren gekomen.

ỳ. 1355 Dat si sijn ghesconfiert) dat zy, ten eenenmaale, uit Holland verdreeven zijn.

ỳ. 1357 Eñ worpen omme) Guy met al zyne Vlamingen, en Zeeuschen aanhang, was nu zo moedeloos, dat hy geenen tegenstand meer dorst afwachten; en slechts een goed heenkomen zocht om t'huis zyne gedachten te vergaderen. Gelijk hy deedt. In 't volgende Boek zullen wy hem zien wederkeeren met eene ongelooflyke magt van Volk; om Zieriksee te vermeesteren. Doch schoon hy daar meer blyken van moed en dapperheid gegeeven heeft dan in Holland; de uitslag was hem noch veel schandelyker. Tot besluit van dit Boek, zal ik hier kortelijk aanmerken, dat de Stad Haarlem

al-

JAN de Twee-de.

Dus voeren si te Vlaendren waert/
Eñ hadden beiaghet ande vaert
Lettel eren eñ vele scanden/
Dat si Heren vut andren landen
Aldus wouden slands verdriven;
Eñ selve Heren wilden bliven/
Daer si nogt an hadden recht.
Es hi here/ of is hi knecht;
Die altoes onrecht gheerne dade/
Ic woude over hem ghinghe de scade:
Eñ diese sterkede inde dinghe/
Ic wout mede over hem ghinghe.

alleen den Vyand in Holland gestuit heeft: dat Heer Witte alleen geweest is de Hersteller van de Vryheid des Lands: en dat de onvermoeide onverzaagdheid der Poorteren van Zierikzee in 't vervolg alleen oorzaak geweest is, dat de Vlamingen ook Zeeland, met schade en schande hebben moeten ruimen.

BREE-

B R E E D E R
AANTEKENINGEN
OP HET
ACHTSTE BOEK.

℣. 200 𝔒𝔭 𝔰𝔲𝔩𝔨𝔢 𝔠𝔬𝔳𝔢𝔫𝔱/ 𝔬𝔭 𝔰𝔲𝔩𝔨𝔢 𝔷𝔞𝔨𝔢) in 𝔄 ſtaat *co-ment*, dat zo wel bedorven kan ſchynen uit *convent*, als uit *covent*. Doch *convent* wordt hier nergens gevonden, dan eens in 𝔄/ naamelijk IV. 781, daar wy boven geleezen hebben, B. VIII. ℣. 200.

Hi badde ghemaect binnen deſen
Een covent *ende vorwaerde.*

zo ook in Walewein f. 18 d.

Maer jou ſo iſt al ghereet,
Up een covent, *up een beheet,*
Dat ghi mi bi uwer ghenaden
Van ere bede wilt gheſtaden.

't is aanmerkelijk, dat dit onduitſche woord, in deeze drie voorbeelden, telkens wordt opgehelderd door een tweede Naamwoord: als *zaake*, *voorwaarde* en *beheet* (dat is *belofte*: zie by II. 189) waaruit klaar is, dat *covent*, in 't gemeen betekende *verdrag*; gelijk ook ſomtijds 't Latijnſche *conventus*; het zelfde woord. het welk nochtans eigelijkſt betekende *Vergadering*, en *plegtige byeenkomſt*. Hierom noemt Melis ook de vergadering, of ſaamenwooning, van Mônikeu in één Klooſter, *'t covent*, B. I. ℣. 576.

TCovent *woent aldaer ter ſteden.*

En hiervan is het, dat de *Klooſters* zelfs den naam van *Covent*, *Couvent*, of *Convent* gekreegen hebben. De echte ſpelling was zekerlijk *Convent*; maar de Franſchen zeiden van ouds, en zeggen noch, *Couvent*, en daaruit ſchijnt ons *Covent* geſprooten te zijn. Alleen heb ik noch iets te zeggen wegens het Franſche. Mr. le Duchat, in zyne Aantekeningen op Rabelais L. I. ch. 22. n. 47 (Amſt. 1741) zegt, datmen van *Conventus* en *Monaſterium*, allereerſt gemaakt heeft *Convent* en *Monſtier*; *ainſi*, vervolgt hy, *qu'on écrivoit & prononçoit anciennement ces deux mots.* Eene verzekering, die moeilijk te bewyzen zou zijn; omdat het verſchil enkel

B. is tusschen *n* en *u*, die in zeer veel *MSS* niet te onderschei-
VIII. den zijn dan uit den saamenhang der rede; waarvan wy dik-
✝.200. wils hebben moeten gewaagen. Zy schijnt echter zeer aannee-
melijk: maar myne toestemming kan ik haar noch niet geeven. In de nieuwe Uitgaave van den Roman de la Rose (Amst. 1735, in welk jaar le Duchat te Berlijn overleeden is) wordt naauwkeurig onderscheid gemaakt tusschen *Convent*, Verdrag, en *Couvent*, Klooster. Vroeger Uitgaave van dat Werk heb ik noit gezien, en bepaal dierhalve niet, wanneer dat onderscheid eerst gemaakt zy. Dit alleen weet ik, dat het altijd kwaalijk gemaakt is, en zo weinig proef kan houden als de verzekerende uitspraak van le Duchat. Ik begeer hier geen' anderen Rechter dan Jan van Meun, Schryver van den Roman de la Rose, zelven, die een Tijdgenoot van Melis geweest is, en noit anders geschreeven heeft dan *Couvent*. Om het welke te bewyzen ik noch oude Uitgaaven, noch ouder *MSS*, noodig heb: maar alleen, dat, het zy men 'er nu leeze *Couvent*, of *Convent*, het Rijmwoord altijd is, *souvent*. Die wat kennis heeft van de Fransche Rijmkonst, weet dat daar (geheel anders dan by ons) *armer* en *charmer* beter rymen dan *armer* en *juger*. Anders kanmen 't ook leezen by le Duchat zelf, als boven I. 2. n. 4. waarom onbegrypelijk voorkomt, dat hy hier op het Rijmwoord niet gedacht zou hebben. Voor veele jaaren heb ik uit dien Roman uitgeschreeven deeze drie plaatsen, als ✝. 4651.

Et mue son propos SOUVENT,
Ou se rent en auculn COUVENT.

dit is zeer goed. maar 't volgende is zo goed niet, ✝. 5289.

Dangier se prent garde SOUVENT
Se je luy tiens bien mon convent.

en ✝. 7587.

Se je ne vous tenoye convent,
Car je vous ay bien dit SOUVENT ——

En die zelfde Rijmwoorden kunt gy vinden ✝. 20145. 20635. 22625. Bewijs genoeg, dat Jan van Meun noit schreef *Convent*; altijd, *Couvent*. ENZ.

✝.207. ✝. 207 (Tote men quame) dit is klaar. Maar in de Andd. staat hier *Des men quame*. en dat is zo klaar niet. ten minsten Alk. verstondt het niet: *dus quam men*, zegt hy. Maar Melis zeide, dat het vrygeleide duuren zoude *Tot men quame*
te

te Zieriksee, en noch éénen dag daarna; langer niet. Het is evenveel, of men hier leeze *tote* of *des*. Fl. en Bl. f. 5 c. B. VIII. v. 207.

——— ——— bi derre saken
Seldine ter Montorien ter scölen finden,
Daer te leerne met andren kinden,
Des *sijn meester is genesen.*

Tot zijn meester, enz. Doch het eigelyke woord is *Tes*. Walewein f. 50 b.

Latene in den karker bliven
Tes *ic come ———*

Limborg B. III. f. 31 b.

Toen reden si met cracbte
Tes *si quamen ———*

Voorts in dat zelfde Werk B. I. f. 6 b.

Vrouwe, ic wilse met u woene,
Tes *icse bestade na minen wille.*

noch, II. f. 16 d. ——— *ic salse zoeken* ——— tes *icse vinden macb*. Ferguut f. 1 c.

Doe swoer die Coninc enen eet,
Dat bine sal laten die jacbt
Dore boscb, dor bagbe, nacbt no dacb,
Tes *bi gevaen sal bebben den bert.*

Fabelen van Esopet f. 2 d.

Doe was die Vossinne gram,
Eñ liep tes *si ten bome* quam
Daer die Aren op sat met sinen broede.

Bedied. der Misse f. 2 b.

Van allen sinen kinscben dagen
Tes *bi aent cruce wert geslagen.*

Tes is *Tot des*, of *Te des*; even als *Tien*, te dien; *Teser*, te deser; *Tier*, te dier; *Tordrecbt*, te Dordrecht; enz. gelijk zich noch klaerer vertoont in het Lidwoord *des*, met deszelfs Naamwoord. Walewein f. 52 a.

Der Walewein sprac: ic ne weet
Waerwaert ic best neme mine vaert
Tes Conincs *Amorijs bove waert.*

en zo weder f. 61 b.

So was tes Conincs *bove comen.*

Jan de Weert van Ypren f. 2 a.

Het zelen liden der jaren zeven
Eer gby sult comen tes menschen *leven.*

[redacted]

B. Doctrinale f. 18 c.
VIII. *Oec seggben some eñ bouden,*
v.207. *Dat die liede bem boeden selen* [souden]
Tetene alrebande spise,
Die de milde God, die wise,
Wassen doet ende werden
In lucbt, in zee, eñ opter erden,
Eñ tes menschen *boef algader.*

dat is, *tot des*, of korter *te 's* menschen behoef, *te 's* konings hove. Enz.

v. v. 1208 ghedweghen) dat is *gewasscben*. De Rijmklanken
1208. zijn in A de zelfden als hier; maar in B *verslagben* en *gbedwagben*. By den Vert. van Bart. Eng. vind ik *gedwogben*, VI. 22. f. 105 d. *die gasten en gaen niet sitten, baer banden sijn eerst* gedwoghen. Maar het gebruikelijkste was *gedwegen*. Walewein f. 1 b.

Daer die Heren aldus saten
Na den etene, eñ badden ghedweghen,
Also bogbe liede plegben.

en f. 7 a.

Eñ bevet ghedweghen, *eñ es gbeseten*
Tere taefle, eñ soude eten.

Macrlant IX. 68. f. 69 c.

Micbeas doe sijn ansicbte dwouch.
Acbab kendene, eñ volx genoucb,
Ten eersten dat bi gedwegen *was.*

daar hebtge ook het Imperf. *dwoeg*. De zelfde f. 142 b.

Pylatus sacb dat niene diet
Sijn roupen. bi dwoech *sine bande.*

Schaakspel f. 21 a. *doe Pylatus zijn banden van bem* dwoech.
Walewein f. 5 d.

Doe dwoughen *si zine scone lede.*

en f. 7 a. —— —— —— *eñ men* dwouch

Die bande scone vander spisen.

Zodat *Dwaen*, *dwoecb*, *gedwegen*, tot hier toe, overeenkomt met het oude *Slaen*, *Sloecb*, *geslegen*. Maar ik weet niet dat de Ouden oit zeiden *sleet*, voor *slaet*: nochtans zeidenze veeltijds *dweet*, voor *dwaet*. Walewein f. 15 c.

——— ——— —— *ende* dweet
Sijn ogben eñ zijn bande scone.

en f. 18 a. ——— ——— *eñ men* dweet

Die

Die bande scone vander spise. B.
Bedied. der Misse f. 2 a. VIII.
Alse die Priester die Misse reet, ✝.
Tierst dat hi dan ane veet, 1208.
Dats dat hi sine bande dweet,
Eñ trect ute sine ane cleet.

doch dat is om 't Rijm, gelijk *ane veet*, voor *ane vaet*, want boven die zelfde woorden staat met roode letteren: *die pape* dwaet *sine bande*. En wederom in het roode f. 4 d. *noch* dwaet *die pape sine banden.* en daar volgt onmiddelijk:

Echt nader offerande
Dwaet *die Pape sine bande.*

Maar zouden die Hooge lieden, onder het eeten, hunne monden en handen geveegd hebben, aan het *tafellaken?* Immers ik zie niet, wat *dwaal* anders betekenen kan in deeze plaats van Walewein f. 6 a.

Doe leide men taeflen uptie scraghe,
Daer boven spreedde men die dwale.

Vert. van Bart. Eng. XVII. 164. f. 340 b. *Tabula dats een tafel — of men seyt tenabula, daer omme dat si die bolos, dat zijn brocken eñ sneden, bout, eñ die vaten eñ soutvaten, en* dwalen, *eñ dat broet, mitten spisen, die daer op gheset worden.* Doch daar dientmen het zo naauw niet te bepaalen. In dat zelfde Werk f. 320 c. wordt ook gesproken van *Tafellaken:* waarvoor men vroeger zeide *Ammelaken;* zie boven B. IV. ✝. 1376. of *Dischlaken;* Cl. Willemsz. IV. 2.

Men reyde dischlaken *eñ* dwalen,
Si reeden om die Bruut te halen.

en hier zijn *Dwaalen* 't geenmen nu niet anders mag noemen dan *Servetten;* waarvoor Heemskerk in zijn Bat. Arkadia p. 579. noch zeide, *Handdwalen.* 't welk ons nu naast doet denken om *Handdoeken*, ook van ouds *Dwalen* geheeten, en geschikt om de handen, na 't wasschen, te droogen. Walewein f. 6 b.

Men gaf hem water, eñ hi ghinc dwaen:
Soe brochte men hem die dwale *zaen,*
Daer hi zine hande mede droghen soude.

en f. 15 c.

Een scone beckiin eñ ene dwale
Vont daer Walewein ghereet;
Daer es hi comen ende dweet.

 wel-

B. VIII. ℣. 1208. welke drie vaarzen daar noch eens voorkomen f. 37 c. alleen met verandering van 't eerste aldus:

Scone beckin en witte dwale, *Enz.*

welk laatste ik hier alleen byvoeg, omdat ik in Ferguut f. 2 b. gemeld vinde eene *purperen dwale:*

Men brochte hem dat water saen
In ij guldine beckine
Eñ ene dwale purperine.

Deeze *Dwaalen* zijn nu by ons in 't volle bezit van den tytel van *Handdoek;* en daarom zoude ik, voor *Servet*, gelijk ik met andere spreek, liever schryven *Monddoek;* dien men, wederom, veel zinlyker zou noemen *Vingerdoek* dan *Handdoek.* doch ik zal dit niet verder uithaalen. 't Woord *Monddoek* zal misschien eenigen den neus doen ophaalen, zonder datze eens denken om *Neusdoek*, die oneindig minder aangenaame denkbeelden in zich behelst dan mijn *Monddoek.* Heemskerks *Handdwaal*, welk woord my voorheen zeer behaagde, te veranderen in *Monddwaal*, zou nu alles gezeid zijn wat onlieflijk is. Want de Adeldom van het woord *Dwaal*, daar Koningen oudstijds mond en handen aan veegden, is tot het allerdiepste vernederd, alzo 'er nu de Schippersknechts hunne voeten aan veegen. Daar heet het noch *Dweil.*

℣. 1221. ℣. 1221 Her Niclaus/ de der was/ Was in de porte) zo in Allen. Ondertusschen ziet elk licht, dat dit bedorven, of dat 'er iets uitgevallen is. Boven, VII. 473, daar, gelijk hier, ook van Schoonhoven gesproken wordt, lazen wy,

Her Nyclaes, de der was HERE.

waaruit natuurlijk voorkomt, datmen hier, om het Rijm te behouden, moet leezen,

Her Nyclaes de der HERE *was.*

Maar dan moet ik vraagen; wat betekent hier het woord *Heer?* Wilde Melis zeggen, dat dees Heer van Kats toen was *Heer van Schoonhoven?* Of enkelijk, dat hy daar *Meester* was, omdat hy Meester was van het Slot? Dit laatste moet Alk. gedacht hebben, want daar heet hy p. 219. *Slotvoogd.* Maar de Schryver der Vaderl. Hist. B. X. p. 148. dacht het eerste, want die noemt hem voluit, *Heer van Schoonhoven.* Evenwel schroom ik niet te verzekeren, dat Heer Niklaas, in 't jaar 1304, niet kon genoemd worden *Heer van Schoonhoven.* En zo noemt ook Melis hem nergens. Het Charterb. II. p. 16. geeft ons aan de hand eenen Brief van Graaf Jan II, geschree-

schreeven den 21 Aug. 1300 (en dus byna vier jaar vroeger) B.
waarby hy zich plegtig verbindt, zich *noit te zullen verzoenen* VIII.
met Heer N. van Cats, dan by zyner goede luiden wille van ỷ.
Schoonhoven; die hy allen in zyne beschermінge neemt, uit- 1221.
gezonderd die zich met Heer *Liclayse* (zo staat driemaal in dien Brief, en maar eens *Niclayse*: zie het ook boven by VI. 395) *gezet hebben, of zetten zullen*: geevende hun verder vryheid, de Stad *te vesten en vast te maaken, waar zy willen*: En dit alles, zegt hy, *om den goeden dienst, dien zy ons gedaan hebben in onzen oorloge*. Naamelijk toen de Poorters van Schoonhoven het heer van Zeeland, dat voor hunne Stad was gekomen, afweezen, en Kats zelven op 't Slot belegerden en gevangen namen: gelijk Melis in het voorgaande Boek verhaald heeft. zie onze Br. Aantek. aldaar ỷ. 473. Sedert is Jan van Henegouwen geworden Heer van *Schoonhoven* en van *ter Goude*. Kats is ook geweest Heer van *ter Goude*. Toen Florens V, den 23 July 1272, de eerste Privilegien gaf aan *ter Goude*, gaf hy die aan *eenen Edelen man Heere* Nicolaes van Catse, *Ridder, omme sonderling getrouwen dienst, dien hy den Graave gedaan hadt en noch doen zou mogen*. Toen was Heer Niklaas zekerlijk heer van ter Goude. Willem III gaf, 15 Aug. 1308 (Chart. II. p. 77) aan zynen Broeder Jan van Henegouwen, al 't Goed van der Goude; in der zelver manieren, als de *Heer vander Goude* dat van de Graaven plag te houden. Ik teken dit voornaamelijk aan; omdat Graaf Willem, in den zelfden Brief erkent, dat die gifte aan zynen Broeder geschied is ter voldoeninge aan den laatsten wil van hunnen Vader, Graaf Jan II; die dan zekerlijk Heer Niklaas, vroeger, van al zijn Recht op *ter Goude* en *Schoonhoven* ontzet moet gehad hebben. Maar laat ons den Persoon zelven eens wat meer van naby beschouwen; doch alleen volgends onze Dichter.

Toen Wolfaard, in 1299, de Schepenen van Dordrecht, te Delf, gegyzeld hadt, en ondertusschen een nutteloos Speelreisje naar Yssélstein deedt, hadt hy Kats in zijn gezelschap. En het was met nadruk dat onze Dichter, zulks verhaalende, zeide VI. 395.

Her Niclaes van Kaets wasser mede.

Ook werdt hy door den zelven, ter benaauwinge van de ontzeide Stad, geplaatst te Alblasserdam, gelijk de Baljuw Aloud op 't Huis te Slidrecht, en Heer Witte op 't Huis te Putte; doch de laatste tegen zijn' zin: zie VI. 605-618. Maar op de

 eerste

[redacted]

B. eerfte tyding van Wolfaards dood, verliet Kats dien poft, en
VIII. haaftte zich, om zynen vriend Aloud te waarfchouwen, en,
✝. waar 't mogelijk, te redden: VI. 980. Waarna hy zich, bui-
1221. ten twijffel, naar Zeeland begeeven zal hebben, om van verre te aanfchouwen, hoe dit Treurfpel in Holland zoude afloopen.

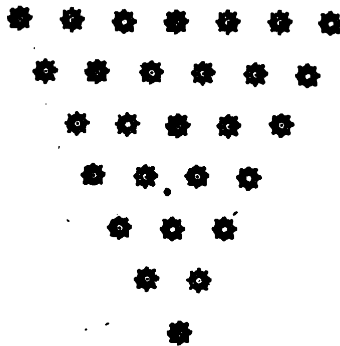
Toen, kort daarna, de Zeeufche Heeren openlijk tegen den Graaf begonnen te oorloogen, was Kats onder de zelven, denk ik, niet van de minften. En federt vinden wy hem tweemaal weder op het Slot te Schoonhoven, naamelijk in de jaaren 1300 en 1304. Maar dewijl Melis niet zegt hoe hy 'er op kwam, zo vereifcht dit noch eenige opheldering. Dat hy 'er gekomen is als Vyand van Graaf Jan, is zeker, alzo hy en zijn Zoon, beide die reizen, het Slot op, en zich zelfs gevangen, hebben moeten geeven: waartoe de Poorters der Stad telkens grooten dienft hebben gedaan. Dat hy 'er evenwel gekomen is met oogmerk, om zich in deeze Heerlijkheid te herftellen of te handhaaven, is kenbaar uit de omftandigheden der tyden. In 1300 meende hy Schoonhoven te bewaaren voor den Keizer, tot dat die zich meefter van Holland zoude gemaakt hebben; in 1304, voor den Vlaamfchen Heer Guy, tot dat die Graaf van Holland zouden geworden zijn. Zo een van die gevallen gelukt waare, kon hem niet miffen, in zyne Hollandfche Heerlijkheden en Goederen beveftigd te worden. Wegens het eerfte geval zie onzen Dichter VII. 472-503. wegens het tweede hier ✝. 1216-1233; en het vervolg van dit verhaal IX. 79-111. Uit het eerfte kan ik niet anders opmaaken, dan dat Kats, federt zijn vertrek naar Zeeland in 1299, niet weder in Holland gekomen is dan in 't gezelfchap der andere Zeeuwen, die den Keizer te gemoete trokken. Deezen, fchoon zy de *Waal* weder afkwamen, VII. 413, waaren, in hunne heenreize, de *Lek* opgevaaren ✝. 349. Mogelijk alleen met inzigt om zich te verzekeren van Schoonhoven, dat, als voorzien van een fterk Slot, en aan de Rivier gelegen, hun van groot nut hadt konnen zijn; en daar Kats, onder de Zeeuwen, de naafte was om 't bevel te voeren. Hoe het te dier tijd met hem afliep, hebben we gezien: maar hoe, en wanneer, hy uit zyne gevangenis ontflagen zy, wordt niet gemeld.

In 1304 is Kats met de Vlamingen in Holland, en by die gelegenheid weder op 't Slot te Schoonhoven, gekomen. Melis

his zegt dat eigelijk niet; maar het blijkt zonneklaar uit het laatste gedeelte van zyn verhaal in het volgende Boek. Want toen de Oude Kats wederom door de Poorters gevangen en naar Dordrecht gevoerd was, en de jonge Kats, na eene hardnekkige verdeediging, het Kasteel eindelijk overgegeeven hadt, bleeven zy beiden, voor de tweede reize, in 's Graaven gevangenisse; maar de overige *Zeeuwen*, die by hen en mede gevangen waaren, werden uitgewisseld tegen de *Hollanders*, die KATS ZELF *in Duiveland gevangen genomen bad;* naamelijk op den *Vrydag voor Palmdag*, die in 1304 geweest is 20 Maart, gelijkwe, in dit zelfde Boek omstandig geleezen hebben. Vervolgends lagen de Vlamingen te water voor Zieriksee, tot *Maandag, tweeden Paaschdag*, ✝. 831, en voeren *'s Woensdags*, den eersten April, naar Holland, ✝. 880, daar zy, in de *eerste weeke van Mei*, ✝. 1334, weder uitgeklopt werden. Zodat de laatste Slotvoogdy van den Ouden Kats te Schoonhoven, even lang geduurd heeft als de Heerschappy van den Vlaamschen Guy in Holland. dat is omtrent ééne maand. B. VIII. ✝. 1221.

RIJM-

RIJMKRONIJK VAN MELIS STOKE.

NEGENDE BOEK.

Her Willam/ de ionghe man/ Jan de Tweede.
Was in Zirixe nochtan/
Eñ ghinc metten porters te rade/
Wat hi vort an beſt dade.
Quamen de Vlaminghe inden lande/
Hem mochte ghescien mere scande:
Eñ wort hi inde port beleghen/
Sone weet hi in ghenen weghen/
Hoe dat ſi mochten ſijn ontſet.
Waer hi in Hollant/ hi mochte bet
De porte onſetten eñ ſtaen in ſtaden/
Waert dat ſi waren verladen.
Doe moſte hi ghelobeu daer/
Dat hi ſoude over waer

ŷ. 6 gheſcien) zo ook in B. maar by Alk. *ſien:* het welk
ıy geleerdelijk verklaart door *Scbien*, *geſcbieden*. Maar
ndien hy de Eerſte, en niet de Tweede, Uitg. gebruikt
adt, gelijk hy den Leezer wilde doen gelooven, hy zou 'er
:ien gevonden hebben.

ŷ. 13 Doe moſte hi ghelobeu daer) het ſchijnt dan dat
r zich hiertoe, op eene plegtige wyze heeft moeten verbin-
n: en op die beloſte hebben zy 't uiterſte doorgeſtaan. Dit

JAN de Tweede.

De port onsetten/ daets haer noet/
Of nemen davonture ter doet.
Heren Bouden van Yerseke beval hi
Sine stat te houdene. dat was bedi/
Dat sine over Hoestman houden/
Eñ/ ghelike hem/ horen souden.
Her Jan was Overste Raet/
Here van Cruminghen/ teser daet/
Eñ bleef mede in sGraven stede.
Ente Grave ghereden dede
Heimelike sine vaert/
Om te vaerne te Hollant waert;
Eñ was comen in sulc ghedachte/

Dat

vaars wordt in de Andd. aldus geleezen;

Dat mochte bi loven aldaer.

ÿ. 15 daets haer noet) dat is, *dade baer des nood.* Hiervan noch, *des nood zijnde;* of korter, *des nood:* waarvoor nu, by misbruik, al veel, *des noods.* In de Andd. is *daets* hier weder verbasterd in *dats.*

ÿ. 18 Sine stat te houdene) zijn Stadhouder te zijn; zyne plaats te bekleeden: mids raadpleegende met Heer Jan.

ÿ. 21 Her Jan) dees Heer van Cruningen hadt te wyve Margriete van Borselen, volle Nicht van den te Delf vermoorden Heer Wolfaard.

ÿ. 25 Heimelike) de Andd. *In stilre wise.* Boven III. 11. lazenwe, *in stilre ware.*

ÿ. 29 De wint was goet ter cuere) zulks, dat zy om geen' anderen wind zouden gewenscht hebben. Boven VII. 55. en eveneens in Walewein f. 52 c.

Si badden den wint goet ter cure.

elders *goet te maten:* zie by VIII. 636. Ferguut f. 18 c.

Die Scilt is van witten yvore,
Geplaneert wel ter core.

Roman van Grimbergen, by Butkens onder zijn Proeven p. 37.

De-

Dat hi varen wilde bi nachte.
De wint was goet ter cuere.
Eñ recht op de selve ure/
Dat hi te scepe soude gaen/
Liet de wint sijn wayen staen/
De sere ghewayt hadde langhe.
Trouwen/ doe wort den Grave anghe/
Eñ dorste sonder wint niet varen;
Eñ ghinc op al sonder sparen/
Eñ beide tote men varen mach.
Het was een herde Hoech dach/
Eñ was op de Opvaert ons Heren/
Die men met rechte soude eren.

Jan de Tweede

Hi

Dese Heer Arnout was wel te cuere
Gewapent, eñ rijckelijc,
Scilt, wapenroc, al gelijc.
en wat verder: *Sijn Baniere* ———
Was van kele, sy u becant,
Met dry Staken, scone ter coere,
Van silver eñ van lasoere
Gevarieert ———

ℽ. 34 doe wort den Grave anghe) kwaalijk in de Andd. *die Grave. Ang* is *eng.* dus is den geenen, die benaauwd is, alles te eng, of te naauw. Nu zegtmen op veele plaatsen, niet overal, *bang:* dat is *be-ang*, en zo veel als *benaauwd.* hiervan onverschillig, *'t is hem bang*, en *hy is bang.* maar *ang* is niet *benaauwd*, maar *naauw:* en daarom zegtmen niet wel, *hy is ang*, maar zeer wel, *'t is*, of *wordt hem ang.* vergelijk B. X. ℽ. 588.

ℽ. 37 tote) in de Andd. *des*, voor *tes.* zie de Br. Aantek. VIII. 207.

ℽ. 38 een herde Hoech dach) voor *Hoech* vind ik in B *groot.* in A *grote.* De Dag van de Opvaart des Heeren viel, in 't jaar 1304, op den 7 Mei.

ℽ. 53

Jan de Twee-de.

Hi hoerde Misse vanden daghe/
Eñ ghinc eten sonder claghe;
Eñ hadde clene scepe doen reiden.
Voet vlogen ghinc/ wilde hi niet beiden.
Voer middach een lettel ginc de vloet:
Eñ voer wech metter spoet/
Dat hi metten ghetide quam
Tordrecht. Als ment vernam/
Wort dat volc al in roere.
Men hadde nogt alsulke voere
Van vilscepen/.alst wel sceen.
Want daer ne was huus en gheen/
Daer ne was tortise of lanteerne
Uutghesteken. Si dedent gheerne.
Dat volc was over blide.

Men

℣. 53 tortise) dat zijn Toortsen of Fakkels. *Tortijtse* komt dikwils voor in Walewein, als f. 6 d.

> *Walewein sach binnen der sale*
> Tortijtsen *staen up candelaren.*

en f. 25 c.

> *Met* tortijtsen *eñ met* stallechten
> *Scoten up knapen eñ knechten.*

en weder f. 26 d.

> *Quam bi den doden also naer,*
> *Dat hi sach bernen bi hem claer*
> Tortijtsen *eñ* stallichte *vele.*

In diergelyke omstandigheid, vind ik ook *Stallicht* gebezigd, Rom. van Limborg f. 2 d.

> *Doe saghen sijt daer binnen clare blaken* ——
> *Eñ ghinghen in. Mettesen*
> *Hebben si vernomen, dat* stallicht *ware,*
> *Eñ daer stoet bi ene bare,*
> *Daer twee doede boven laghen.*

en *Stalkaars* in de oude Costuymen van Utrecht 1342: *Nyemant en sel meer keersen hebben, daer een dode is, dan vier* stalkeersen, *ende elke keerse van 6 ponden groet; eñ tuee keersen opten dode, elc van 2 ponden groet.* Utr. Pl. III. p. 280 a.

Stal-

Men riep/ Willecome/ al te stride/ Jan de Twee-de.
Edele Here/ ionghe Grave!
Dit prisewi voer alle have/
Dat wi u hebben inden lande.
Ghi sult wreken uwe scande/
Of God wilt/ eer iet lanc.
Tfolc van bliscepen spranc.
Het was so blide utermaten.
Sine wisten hem hoe ghelaten/
Eñ dankens Gode onsen Here/
Dat hi hem/ desi minden sere/
Uter persen brocht hadde daer/
Daer si om hadden menighen vaer.
Die nacht ginc: de dach quam.
Alse tlantvolc dat vernam/

Eñ

Stallicht is, in 't gemeen, *standlicht*; het welk bepaaldelijk op zekere plaatse gesteld is. Kiliaan verklaart het door *Lamp*, *gesteld op outers en hooge plaatsen.* doch by een' dooden waaren 't *Waskaarsen.* Ondertusschen zien wy hier, dat de gewoonte van *Illumineeren*, by openbaare vreugdenbedryven, hier te lande al vry oud is; schoon de wyze zeer verschilde. Eene toorts, eene lantaarne, uit te steeken, was toen voldoende.

ỷ. 56 al te stride) dat is, elk om strijd. Kwaalijk wordt in H geleezen *ten stride.* Walewein f. 41 b.

Gone Camerieren saghen te stride
Up Walewein, daer menne brochte,
Om dat hi hem [d. i. haar] *so scone dochte.*

elders *te prighe*; waarvan zie by I. 276.

ỷ. 66 desi) dat is, *dien zy.*

ỷ. 69 Die nacht ginc: de dach quam) zo ook in H. maar kwaalijk in B

Die dach ghinc, die nacht quam.

Ferguut f. 14 d.

Die dach quam, die nacht leet.

Mo

[redacted]

JAN de Twee-de.

Eñ vanden Grave dat verhoert/
Quamen si al inde poert;
Eñ her Witte quam aldaer/
Eñ brochte met hem de Kenemaer/
Eñ der Vresen een ghetal/
De sere blide waren al.
Men ghinc doe aldaer te rade/
Wat men best nu teerste dade.
Her Niclaes van Caets was brocht
Te Dordrecht; eñ hem allen docht/
Dat best ware dut de vrede/
Eñ men de borch ane strede
Te Scoenhoven/ daer sijn Sone
Binnen was. Men dede tgone.
Men voer daer/ eñ lach daer voren
Ene wile/ als wi horen.
Men warp met bliden/ eñ scoet met pilen.
Si wonden vele liede ter wilen/

Eer-

anders f. 30 d.

Het es nacht, die dach is woch.

Hist. van Zeghelijn p. 46 b.

Den dach was comen, die nacht ghegaen.

dat hier *Den dach* staat voor *De dach*, zal toegekomen zijn door dien dat Werk voorlang gedrukt is. Gravenberg f. 62 b.

Die nacht entweig den liechten tage.

¥. 79 Her Niclaes) zie de Br. Aantek. VIII. 1221.

¥. 81 Dat best ware dut de vrede) dat is, datmen, nu de Vlaamsche en Zeeusche vyanden vertrokken waaren, niet moest *stil zitten*, noch den Jongen Kats, op het Slot te Schoonhoven, dat hy noch inhadt, langer *met vrede* laaten. zie de Aantek. VII. 392.

¥. 88 Si wonden vele liede) die van binnen kwetsten veelen der belegeraaren, die zich daartegen, op eene zonderlinge wyze, voorzien.

¥. 90.

Eermen enen raet ghevant/ JAN de Twee-de.
Daer men halen dede te hant
Her Niclase op darte/
Datmen bonde an ene catte/
Of an enen evenhoghen toren/
Daer men sien mochte eñ horen/
Eñ lieden onder hem sculen zouden.
Scotene doet/ of si wouden.
Ten lesten wast so ghesproken/
Dattie strijt wert te broken/
Entie Sone thuus op gaf.
So dat hire doe ginc af
In Graven vanghenesse/ dandre mede/
Behouden lijf ende lede.
Men soude de knapen laten gaen
Om ander lude/ de ghevaen
In Duvelant hadde her Niclais.
Dus was daer ghemaect de pais;

Dat-

ỷ. 90 Daer men) de Andd. *Dat men.* En dit is hier beter.

ỷ. 96 Scotene doet/ of si wouden) wilden zy hem dood schieten, dat mogten zy doen; daar was weinig aan verbeurd. Zo dachten die van buiten: maar die van binnen dachten anders. Joinville, Hist. de S. Louis Ch. 66. verhaalt, dat Wouter van Brienne, Graaf van Jaffa, door den Keizer van Persien gevangen zijnde, op des zelfs last, voor het belegerde Kasteel van Chamelle gebragt, en daar, in 't gezigt der belegerden, by de armen in eenen wip opgehangen werdt; met bedreiginge, dat hy daar zoude hangen, tot dat zy zich overgaven. Maar Heer Wouter, noch even onversaagd, schreeuwde hun toe, dat zy, wat pynen hem ook mogten aangedaan worden, niet moesten denken om 't Slot op te geeven, dewijl zy dan allen lyveloos waaren: waarop de Keizer hem deedt ontbinden, Enz. Te Schoonhoven, daarmen zo wanhoopende niet was, deedt de Zoon wel, dat hy, om zijn' Vader te redden, het Huis wat eerder overgaf dan hy anders zou hebben moeten doen.

ỷ. 115

JAN de Twee-de

Datte knapen haerre straten
Voeren; eñ hebben ghelaten
Haer twe Heren daer te samen/
Daer si mede inden lande quamen.
Sine mochtens anders comen af.
Eermen den Grave thuys op gaf/
Was comen inden lande daer
Ene galeide/ weet voer waer/
De dAmmirael daer hadde ghesant
Te siene hoet daer stont int lant.
Doe de Meester sach den Grave/
Prijsde hijt voer grote have/
Eñ togheve den Grave sine brieve/
Daer hem toe was herde lieve.
Als hi verstaen hadde sGraven wille/
Bleef hi daer niet ligghende stille.
Hi voer weder alte hant
Daer hi den Ammyrael vant/
Eñ seide hem vanden lande tstaen.
Dammirael ghereedde hem saen/
Eñ quam ten Grave/ sonder merre.
Hier binnen wast ghegaen so verre/
Dat her Gye was weder comen
Met groten here; als hi vernomen
Hevet/ dattie Grave Willem

ŷ. 115 dAmmirael) zie hier achter.

ŷ. 125 vanden lande tstaen) in A *staen:* gelijk in dit l
meer dan in eenig ander, die *t* (*'t* of *het*) aan 't hoofd van
Naamwoord achtergebleeven is. Ik heb het, meen ik, o
al verbeterd, ook somtijds stilzwygende. *Het staan* is
de staat, *stand*, *toestand:* zie even boven ŷ. 116. Zo la
we VI. 887. van heer Wolfaard:

Waer bi bleven in desen stane.

en *dit gescbien*, voor *deeze gescbiedenis*, by J. v. Heelu

Jan de Tweede.

Uter porten ontfaren es hem /
Daer hi herde clene up achte /
Eñ waende de porte winnen met crachte /
Of dat sise zullen op gheven ;
Eñ is daer voren liggende bleven /
Met groter crachte / met sconen here.
De porters setten hem ter were /
Als goede ghetrouwe liede.
Nu hoert / wat aldaer ghesciede.
Her Gye de wort te rade /
Dat men niet bet en dade /
Dan men de havene over sloeghe /
Eñ de vol corens droeghe ;
Eñ enen dike daer over make.
So mach men liggen met ghemake /
Al omme de porte / met onsen lieden.
Dit seide hi ; eñ deet ghebieden /
Dat men droeghe corens toe.
Hadden de porters gheweten doe /
Hoe verre si hadden moghen scieten /
Sine haddens niet moghen ghenieten
Dat si den dam hadden gheslaghen.
Men souder hebben wech ghedragen
Hondert voet / ofte mee.
So verre scoten si vut Sirixe

Met

Want de yeeste eñ dit ghescien
Es rechte ghelikenesse van dien.

v. 133 Daer hi herde clene up achte) trok Guy zich zo weinig aan, dat Graaf Willem hem, uit Zieriksee, ontvaaren was naar Holland? Ik geloof liever, dat het hem zeer zal gespeeten hebben. Hadt Willem zich binnen Zieriksee laaten opsluiten, het zou 'er aan alle kanten deerlijk uitgezien hebben.

v. 148 Dit seide hi) ganschelijk bedorven in de Andd. *Sprac hi.*

JAN de Twee-de.

Met hoefstelle grote pile.
Maer sine wistens niet ter wile.
Doe de havene was verslaghen/
Ende de dam over ghedraghen/
Ghinghen si logieren op dat velt/
Ende sloeghen daer haer ghetelt;
Also als elc hadde te doene/
Sloeghen si haer pauwelioene
Ende tenten om de port.
De Vlaminghe laghen rechte Noert/

℣. 157 Met hoefstelle) zie beneden ℣. 968.

℣. 176 Weghende dre hondert pont) Alk. zegt hier: *se Klooten sijn in onse Eeuw uit de Graft gehaald, en aldaer te sien.* te weeten in 't jaar 1621: zie Teg. Staa Zeeland I. p. 267. of breeder by Boxhorn II. p 114. daar hy, onder anderen, verhaalt, gezien te hebben van deeze *bollen*, van zodaanige groote en zwaarte, als en zijn van die yzeren kogels, die in onze kartouwen h ten dage gebruikt worden. Dat blijft noch verre bened 300 pond. Maar hadt Boxhorn geen gelegenheid om *bol* te laaten weegen? dat kan zijn. Maar my verwon dat de geleerde Heer Adr. Hoffer, die in 1621 zelf Tre van Zieriksee geweest is; en de naauwkeurigheid gehad om den afstand tusschen het stuk lands, van die Vlaa Katte, gelijkmen gelooft, noch de *Kattemeet* genoem laaten afmeeten (welke afstand bevonden is te zijn v Schoudsche Roeden) ook niet schijnt gedacht te hebben eenen, of eenigen, der zwaarsten te doen weegen: imm schijnt, in zyne Brieven aan Boxhorn, daar niets van ge te hebben. Waaruit men mag gissen, dat die gevonden nen veel lichter zullen geweest zijn. Veldenaar, dieze lijk ook niet gewoogen heeft, verzwaartze tot 800 doch Boxhorn oordeelde te recht, dat Veldenaar, in da gen, wel wat te wijd mogt gegaapt hebben. Wat z dan geoordeeld hebben van dien anderen, die vertelde men geschooten hebbe met steenen van 1300 pond? Ik den Vertaaler van Beka, by Ant. Matthæus p. 279. d

sj

Jan de Tweede.

Ende Zelanders in dat Zuut/
Eñ maecten dicke groot gheluut/
Eñ liepen dicke op de grachte.
De porters dedense of met crachte/
Eñ deden hem dicke scade groot/
Eñ scoten menighen man ter doot.
De Vlaminghe op dier Nortsiden
Deder voren rechten bliden/
Eñ worper mede swaare stene/
Weghende dre hondert pont allene.

Be-

spreekt van Bisschop Florens, die in 1380 het Huis te Eerden in Overyssel bestormde: en noch eens, toen die zelfde Kerkvoogd Montfoort belegerde. Doch dat gedeelte des Werks is niet vertaald uit Beka, maar uit het Latijnsche aanhangsel van Beka; daar echter van dat ongelooflijk gewigt van 1300 pond, geen woord te vinden is. Sedert, evenwel, zijn die zelfde steenen, daarmen 't Huis te Eerden in 1380 mede beschoot, noch ongelijk grooter geworden, volgends deeze Aantek. van Dumbar op zijn K. en W. Deventer p. 558. *zijnde door de beleggers, naer het verbael van* Brumanus *en* Revius, *op de vesten van dit Kasteel, uit hunne Blyden, steenen* ruim 2000 *ponden zwaer geworpen, die daer van als ballen wederom kaetsteden.* men zou dan konnen twijffelen, ofze niet noch groeien. De Stad Utrecht hadt, in dien tijd, een geweldig Werptuig, datmen noemde, *de groote Donderbusse.* De Steenen, diemen met het zelve uitworp, waaren zeer zwaar, te weeten van 400 pond. Want zo leestmen in eene Aantek. van A. Matth. op zynen Beka p. 285. uit eene Rekening van 't jaar 1378. *Item, betaelt enen man, van* CLIX *Stien van Rosselare, van* CCCC *pont wegens, totten* grooten Donrebusse, *die gecoft was, elc Steen om* XXXIJ *groote: Facit* VIJ ꝉꝉ XIX *schell.* IX *den.* Wat boven dit gewigt gaat, kan ik, zonder goed bewijs, niet aanneemen. Dat voorts de Heer Hoffer, met die bovengemelde meetinge, gedaan, gelijk Boxhorn schreef, *om te weten van hoe verre men met de* Bliden *en* Catte *soude moghen hebben soo swaere bollen ghesworpen;* in een verkeerd begrip is geweest, zal nader blyken hieronder by ℣. 399. H. Maundrell, in zijn reize van Aleppo naar Jeruza

ruza

Jan de Tweede.

Benorder habene stonder twee:
Ande Zuutside ene / eñ niet mee.
Binnen hadden si bliden vele /
De nutte waren te sulken spele.
De meester conster mede wale.
Hi warp dut te sulken male /
Dat hi den steen bestede wel.
Al waren dander meesters fel /
Hine spaerder nemmer een /
Alse daer wel enen steen.
Hi hadde ghewoꝛpen met sinen werke
Enen steen tot op de kerke
Ter Jacopinen inde port.
Als de Meester dat verhort /
Dede hi den steen halen doe /
Eñ deden in sinen scoe.
Aldus heb ict ondervonden.

Als

ruzalem, getuigt, dat hy den 21 Maart 1698, by de puinhoopen van Akers, heeft zien liggen *verscheiden groote steenen ballen, ten minsten van 13 of 14 duim over den Diameter.* enz.

ỷ. 178 **Ande Zuutside)** daar de Zeeuwen lagen. Ik geloof niet, dat die, met hunne Blyde, veel steenen naar de Stad hebben gezonden; want Boxhorn heeft uitdrukkelijk aangetekend, dat, aan de Zuidzyde der Stad, noit eenige overblijfselen van deeze *bollen* gevonden zijn.

ỷ. 181 **De meester conster mede wale)** verstaa *speelen:* welk woord, hoewel verzweegen, zich van zelf aanbiedt uit ỷ. 180. of anders *omgaan*; gelijk Reigersberg het aanvulde; *die metter blijden soo wel konsten omgaen,* daar hy deezen Meester noemt, *Mr. Willem, een Smidt binnen die Stad.*

ỷ. 184 **Al waren dander meesters fel)** die van buiten. Doch uit ỷ. 187 schijnt hier geleezen te moeten worden, in 't Eenv. *Al ware dander Meester fel.*

ỷ. 195

Als dander te halven hadde ghewonden/ — Jan de Tweede.
Trac hi de clinke eñ werp uut/
(De steen maecte groot gheluut)
Eñ raecte twindaegs metten steen;
Want de worp en was niet cleen.
Twindaegs bloech alte sticken/
Eñ raecte den Meester/ eñ deden nicken
Up de hant also sere/
Dat hire ghesonde nemmermere
Ane ghecreech in sinen daghen.
Dit mochte hi te rechte claghen/
Dat hire verloes sine ghesonde.
Hi mochte vloeken wel de stonde/
Dat wort beleghen Zirixe.
Het moghen oec claghen lude mee/
De haer vriende hebben verloren/
Des si int herte hadden toren.

Nu

℣. 195 (Trac hi de clinke) zie hier achter.

℣. 200 eñ deden nicken Up de hant) de persoon werdt gekwetst, en zo, dat hy noit zijn gezondheid wederkreeg. dat blijkt uit het volgende. Maar deeze woorden zeggen eenvoudiglijk, *en deedt hem*, met het hoofd voorover, *bukken* tot *op de handen*. Ferguut f. 24 a.

De Witte Ridder dedene nicken
Met enen slage tote up tgereide.

dit heet daar te vooren f. 11 c. *bukken op 't artsoen.*

Eñ elc sloech andren metten swerde
Van haren helmen grote stucken,
Dat si op *hare aertsoene* bucken.

Jason f. 17 b. *Jason gheraecte hem int doechste van sinen scilde mit sulker cracht, dat hy hem thoeft* dede nicken up *den rug van sinen paerde.* Dat was dan met het hoofd achterover. zo ook f. 10 b. *Jason gaf den Draeck enen slach soe onghemeten mit sijn zwaert tusschen sijn oghen, dat sijn hoeft* nickede up *sijn rugghe.*

Jan de Twee-de.

Nu keeric weder daer ic liet.
De Amirael en lette niet/
Hine quam ten Grave in Hollant/
Eñ brochte an sine hant
Een deel luden in galeyden/
Diene op de zee mochten gheleyden.
Doe hi comen was aldaer/
Toghedemen hem al openbaer
Van Sirixe de grote noet.
Hi seide weder doe al bloet:
Ic helpe ontsetten Sirixe/
Of ic verlieser lieden mee
Dan Sirixe binnen hevet.
Het nes niement/ de nu levet/
Deetmi ontriede sekerlike:
Ic wil u helpen trouwelike.
Verevaert suldi ghebieden
Al uwen goeden lieden/

Up

℣. 211 Nu keeric weder daer ict liet) de oude deun. Als wy de zes laatste regels, 205-210, die nergens nut toe zijn, hier uitworpen, zou ook dit zevende van zelf vervallen. Beter waar een vaars zonder Rijm.

℣. 216 Diene op de zee mochten gheleyden) dat is, slechts zo veel, als hy, tot geleide op de zee, noodig hadt. Want de vooraf gezonden Bode hadt hem bericht, dat de Vlamingen naar huis waaren gekeerd. Nu vindt hy Zieriksee op nieuw belegerd: daarom vertrekt hy weder naar Vrankrijk om krachtdaadiger hulp te haalen. Voor dit vaars leestmen in de Andd. zeer kwaalijk:

Doe ne woude men niet langher beiden.

℣. 225 Deetmi) dat is, *die het my*. Kwaalijk in M *De mi.*

℣. 232 Eest dat ic van wedere mach) indien 't weder my zulks toelaat.

℣. 240 Eñ riet den Grave) in Allen staat *biet*, voor *riet*: maar de welvoeglijkheid kan het niet lyden. Alk. zag zulks ook,

JAN de Twee-de.

Up enen dach ghereet te sine:
Eñ ic sal varen om de mine/
Eñ bringhense up den zelven dach.
Eest dat ic van wedere mach
Comen/ ic salre wesen van/
Eñ met mi brenghen menighen man/
Up sConinx cost van Vrancrike;
De dat wil sekerlike/
Dat men Sirixe ontsette.
Eñ hi besciet/ sonder lette/
Wanneer hi weder comen woude;
Eñ riet den Grave/ dat hi soude
Hem ghereden ter selver tijt.
Eñ hi voer wech sonder respijt.
De Grave dede dat hi hem riet.
Dat en stont hem te latene niet;
Want de zaken waren sine/
Eñ deder omme te meerre pine.

Hi

ook, en verklaarde daarom *hiet* door *versogt.* maar dat kan geen proef houden. 't Is waar, wy hebben B. VI. ỷ. 1245. ook geleezen,

De Grave dede dat men hem hiet.

doch daar was de Graaf een Kind, dat bestraft werdt door zynen Voogd. Maar de Fransche Vlootvoogd hadt den Hollandschen Graaf noch te heeten noch te gebieden. Melis schreef hier zekerlijk, *riet*; gelijkmen kan opmaaken uit ỷ. 243, daar ook in Allen geleezen wordt,

De Grave dede dat hi hem riet.

want hier is *riet* slechts eene herhaling van het voorgaande ỷ. 240. Zo sprak hy ook van eene Moeder en haaren Zoon II. 1262.

Maer si riet *hem ene dinc.*

en voorts ỷ. 1271.

Maer so wat dat men hem riet,
Dat ne diedde algader niet.

ỷ. 245 de zaken waren sine) gewisselijk waaren het des Graaven zaaken; en niet die des Konings, gelijkmen eeuwen

JAN de Tweede.

Hi dat alle sinen vrienden/
Dat si hem teser noet dienden.
Het ghelovede menich man.
Eñ hem quamen daer toe nochtan
Vele luden ongheheden.
Dies men hem danken mach noch heden/
Eñ haren nacomelinghe wale/
Dat si dienden tote dien male
Den Here alsa ghetrouwelike/
Bede de arme ende rike.
Hen was te voren noit ghesien
In Hollant/ des ghelijcs ghescien/
Hoe de edele lude hem dienden/
Met haren maghen eñ vrienden/
Op enghenen cost altenen gader;
Al had elc sinen vader

In

daarna in Vrankrijk schijnt gemeend te hebben. Wy zullen gelegenheid hebben om 'er nader van te spreeken.

℣. 261 **Op enghenen cost**) zo in **A**. In **B** *op enighen cost*. In **C** *op enghene cost:* waarnevens Seb. schreef *eigene*, 't welk nu hier bevestigd wordt. De leezing van **B** is niets waardig. die van **C** zou betekenen *zonder cost*, gelijkmen leest VI. 826. doch in eenen anderen zin. Maar *op eigenen kost* is het zelfde dat aanstonds, *℣.* 269, en boven, VIII, 584, heet, *op baren cost*. Daar zagen wy juist de zelfde omstandigheden, die Melis hier *℣.* 257. zegt, NOIT *te vooren in Holland gezien te zijn.* en daar *℣.* 586. zegt hy, *dat bet* ZELDEN *gehoord was.* Dus wederspreekt hy zich grovelijk, of vertelt ons hier meer dan hy oit geschreeven of gedacht heeft. Hierop heb ik het tegenwoordige verhaal met een scherper oog ingezien, en genoegsaame redenen gevonden, om deeze 24 regels, 252-275, als onecht te verwerpen. Ik bid u, lees met aandacht *℣.* 252, 3.

Dies men bem danken macb NOCH HEDEN
Eñ baren NACOMELINGHE *wale*, enz.

en overweeg tevens, dat het geene Melis hier zegt, behoort tot de Maand July 1304; en dat hy zijn Werk besloot met de

vol-

In Sirixe ghewreten/
Dat hi daer binnen waer beseten/
So waerre ghenoech toeghedaen.
Der dienden hem porters sonder waen/
De hem doe der eren onden/
So si alre scoenste conden/
Op haren cost met haren vrienden;
Sonder de hem anders dienden/
Op der porten cost ghemene.
Men mach wel weten hoe ic mene.
Clantvolc diende ghemeenlike;
Eñ anders/ arm ende rike/
Dienden trouwelike eñ wale.
De Grave voer ten selven male
Tote Sciedamme/ om dat hi woude
Dat heer daer vergaderen soude

JAN de Twee-de.

Een

voltrekking van het Huwelijk van Graaf Willem op Hemelvaartsdag 1305, toen Willem noch geen negentien jaaren oud was; enz. Als wy flechts de herhaalingen, in die 24 regels voorkomende, daaruit namen, zouden zy zeer inkrimpen. Melis gebruikte, naar zijn gewoonte, ook hier, ℣. 247, de Rijmwoorden *vrienden* en *dienden*: maar wy vindenze aanstonds tweemaal, ℣. 259 en 269, herhaald. *Armen en ryken* worden hier niet alleen genoemd ℣. 256, maar ook ℣. 274. *Dienden*, reeds gemeld ℣. 248, wordt in den onechten Brok, zesmaal herhaald: en daaronder tweemaal, *dienden getrouwelike* ℣. 255 en 275. Dit zy genoeg. Dat *getrouwelijk dienen*, waarvoormen de vrienden en der zelver *nakomelingen*, *noch heden*, moest danken, smyten de goede orden van 't verhaal des Dichters in 't wild. De gelegenheid, om zich zo wel te kwyten, was noch niet daar. De Ammiraal hadt Graaf Willem geraaden, ℣. 227, 8, dat hy al zynen goeden lieden Heerevaart zoude gebieden; enz. Willem, ziende dat de Ammiraal hem ten besten riedt, deedt zulks, gelijk gy kunt leezen ℣. 247-251. De 24 volgende regels loopen veel te verre vooruit, en zijn hier dus gansch ontydig.

[redacted]

Jan de Twee-de.

Een daghe alst voersproken was.
Dammirael vergat niet das/
Hine sende enen boet/ eñ ene galeide/
Een daghe die hi selve seide;
Dat si den Grave souden segghen/
Dat hi up volc quame legghen/
Hi soude comen sonder respijt.
Nochtan merrede hi up die tijt
Dre weken ofte meer:
Dies die Grave hadde therte zere/
Eñ alle/ die met hem waren
Begonden hem zere vervaren/
Om dat hi merrede so langhe;
Eñ duchten dat hi bedwanghe
Sirixe soude gaen in hant/
Ende Grave daer hi sijn lant
Mochte verliesen sonder were.
Des verdroevede al dat here.

Hier

℣. 284 **Dat hi up volc quame legghen**) de Andd. *op tfolc.* Indien Melis zo geschreeven heeft, beken ik, hem hier niet te verstaan. 't Geen ik voorheenen gegist, en sedert verworpen heb, zal ik hier begraaven.

℣. 288 **Dies die Grave**) 't woord *Grave* ontbreekt in **A.**

℣. 314 **sprieten**) zo lees ik in **A.** in **B** *pieten.* in **C** *pieken.* Het laatste rijmt niet op *schieten*, en is daarom eerst te verwerpen. Wat *pieten* zijn, is my onbekend. En dat Melis *sprieten* gekend, en dat woord hier geschreeven zou hebben, geloof ik niet: en zulks om twee redenen. Eerstelijk om het woord zelf. Ten anderen om 't verband, waarin het hier voorkomt met de andere woorden. Wat dan 't woord aangaat, zo moest het zijn, *spieten.* Want *spriet*, gelijkmen nu spreekt, by voorbeeld, in *Jagt-* en *Zwijnspriet*, hiet ten tyde van Melis *spiet.* J. van Heelu p. 185.

Want ghelijc dat die ever swijn,
Daer si moede ghejaget sijn,

Ver-

Hier binnen eeſt alſo gheſciet/ JAN de Twee-de.
Datte van Vlaendren ruſten niet/
Sine droeghen alle daghe drachte
Mede te vulne der porten grachte.
Eens daghes doe de porters ſaten
Alle ghemeenlike ende aten/
Worden ſi buten des te rade/
Dat ſi even vro eñ even ſpade/
Tenen male de porte ſochten;
Alſiere alre miuſt up dochten.
Callen porten tenen male
Quamen ſi toe/ weet men wale/
Eñ waenden de porte hebben ghewonnen.
Men ſloech de clocke/ het quam gheronnen
Elc man doe in ſine wachte/
Eñ ſaghen dandre up de grachte.
Daer ghinc men werpen eñ ſcieten.
Men ſcoet met boghen eñ met ſprieten/

Nog

Verbeiden ſpiete *ende ſwert.*
(waarvoor de Vert. van Bart. Eng. *ſpietſe* ſchreef XVIII. 6. f. 358 d. *al ſietet* [wilt zwijn] *enen iagher tegen hem comen met enen yſeren* ſpietſe, *het en ontvliet hem niet.*) Ferguut f. 1 d.

Doe quam Pertſevale ter vaert,
Ridende op een hoge paert,
Dat hi den Roden Ridder nam:
Den hert, *iagende, hi vernam:*
Sinen ſpiet *heſt hi verdregen,*
Eñ waenden wel hebben geſlegen;
Mar hine wilde noch ſterven niet.

ook het Ridderlijk geweer, anders *ſpeer* genoemd: f. 11 b.

Uwe halsberch en hevet gene were,
Ic ſtekene dore met minen ſpere.

n een weinig verder:

Hare ſcachte *ſi vernamen.*
Sere ſi weder te gader quamen.
Si ſaten vaſte in haer gereide.

Si

Jan de Twee-de.

Hostalle scoten grote pile.
Ic weet wel / dat men ter wile
Met bliden vut werp menighen steen.
Men trac de lude / bi dreen / bi tween /
Weder achter / seer ghewont.
Daer quamer dusent al ghesont /
De up hem streden nemmermeer.
Behalve de in desen here
Worden ghescoten dor thovet.
Men souds qualiken hebben ghelovet /
Eer sijt bestonden / wat si wrochten /
Die aldaer ter weren dochten.

Si

Si waren goede Ridder beide,
Datsi daer ute niet en vielen.
Haer orsse moesten op derde knielen.
Ferguut stac den Riddere wel.
Scilt no halsberch meer dan een vel
Sone halp den Ridder niet.
Want dore den lichame sinen spiet
Hi wel na een elle stac.
Die scacht *binnen den Ridder brac.*

En in deeze laatste betekenis, zegtmen nu, niet *spriet*, maar *spies*; 't welk gesprooten schijnt uit het Hoogduitsch, daar onze *t* zeer gemeen wordt uitgedrukt door *s* of z. Strickerus V. 4.

Ein spies *nam er in die hant:*
Ein weissen vanen er dran pant.

dran is *daar an.* het zelfde wordt in Fragm. de bello K. M. ✝. 1881. aldus gespeld en geleezen:

Einen spiez *nam er an thie hant:*
Einen wizen van er ane bant.

by Kiliaan ook, zijn *Spriet* en *Spiesse*, geheel wat anders. maar *Spiet* is by hem *spiesse*, niet *spriet*. Gloss. Lips. SPIETIS, *Hastæ: nos*, Spiesse. J. van Heelu noch eens p. 73.

Eñ [tfolc] *ran met* spieten *eñ met staven*
Iegben heeren Walraven.

Spiegel Hist. II. 52. p. 145. *de Hertoge* ——

Die den pas boetde metten spieten.

Men zou dan by Melis ook *spieten* moeten leezen. Maar 't kan

Si drevense met groten crachten
Over rugghe vander grachte.
Si verloren so menighen man/
Dat ict ghesegghen niet en can/
Noch dat segghen over waer.
Ghi moghet weten/ dat si so naer
Der muren waren met alden lieden/
Dat si sonder scade niet scieden.
Daer si/ haers ondancs/ waren verdreven/
Het moste sijn/ dat daer bleven
Vele doet eñ ghewont/
Eñ van quetsinghen onghesont.

JAN de Twee-de.

Maer

't kan hier geen plaats hebben. Hoor hem nu zelven:

Men scoet met BOGHEN *eñ* met SPIETEN;
HOSTALLE *scoten grote* PILE;
Ic weet wel, dat men ter wile
Met BLIDEN *vut werp menighen* STEEN.

Men worp *steenen* MET blyden; men schoot *groote pylen* MET *Hostalle*; en,

Men scoet MET boghen *eñ* MET spieten.

wat schootmen *met boogen?* kleine pylen, in tegenstellinge van de grooten, die volgen. dit is klaar. Maar wat schootmen *met spieten* of *sprieten?* Dit vaars is bedorven. Melis was niet gewoon zyne denkbeelden dus te verwarren. Men leest by hem wel dit, of diergelijk: *Men schoot met pylen en quareelen.* waardoor hy tweederlei soort van *pylen* aanduidde. Ook dit: *Men schoot met armborsten en met boogen;* tot aanduidinge van tweederlei *boogen.* Maar nergens zegt hy: *Men schoot met boogen en met pylen.* en dit is geen gezonde taal. nochtans het zelfde als, *men schoot met boogen en met spieten.*

†. 337 Vele doet eñ ghewont) dees regel is wat kort. en dat zal mogelijk de reden geweest zijn, dat Alk. tegen de voorige Uitgaaven en mijn *MSS*, *doet* veranderd heeft in *ghedoet.* liever vulde ik 't aldus aan.

Vele doet eñ vele *ghewont.*

alleen in B staat, *doot.*

†. 338 quetsinghen) in B vind ik hier *quetsueren.*

†. 346

Jan de Twee-de.

Maer de Vlaminghe eñ claghen niet/
Hoe grote scade hem ghesciet.
Dus worden si dander poort ghedaen.
Ente porters sijn ghegaen
In haer ruste harentare.
Den Grave quam hier of nimare/
Des hem wel was te moede/
Eñ dat Gode dor sine goede/
Dat hijs altoes ghesterken moeste.
Si leden menighen zware joeste.
De vrouwen onder hem ghemene
Droeghen ter mure alde stene/
Die daer laghen op de straten:
Sine wouden de mannen niet laten
Doen anders dan si hem weren.
Ghevielt brant/ si wouden keren/
Si wouden selve zien ten vure/
Ente mans bleven ten mure/
Eñ wederstaen den Vlaemschen voten.
Op ene tijt so wort ghescoten
Vier in huse/ de sGraven waren:

Daer

℣. 346 dor sine goede) Alk. verklaart dit, VOOR *fijn goedheid*. Het betekent, OM *zyner goedheid*, of *goedertierenheid*, *wille*. in B lees ik, *dor fijn ootmoede*. van welk woord ik meen elders gesproken te hebben.

℣. 348 joeste) zie hier achter.

℣. 355 zien ten vure) zo in Allen, *zien* of *fien*. Alk. verklaart het, *na den brant fien*, *bluſſen*. Doch ik las liever, ZIJN *ten vure*; het welk veel beter tegenstelling maakt met het volgende, BLYVEN *ten mure*. doch *zien* is ook goed, voor *toezien*.

℣. 359 in huse/ de sGraven waren) kwaalijk in de Andd. *in een huys die tsGraven waren*. dat is geen taal. Zie Teg. Staat van Zeeland I. p. 269. in de Aantek.

℣. 358 Recht tot op) in B *Rechte doe al op*. in A *Recht*

toe

JAN de Tweede.

Daer mocht men vrouwen ſien gebaren/
Als of ſi mannen hadden ghewesen/
Eñ vielen inden brant met vesen:
Al was worden groet de gloet/
Si traken die huſe onder de voet.
  Doe waende there al openbaer/
Datte port ghewonnen waer/
Eñ liepen toe met crachte
Recht tot op die grachte.
Daer deelde men hem echter mede
Des ſi hadden hinder ſtede:
Daer deedſiſe weder achter ſtaen/
Waſt lief of leet. De mochte ontgaen
Onghequetſt/ dat was wonder.
Daer vloech ſo menich ſcerp pijl onder
Van ſterken hoeſtallen eñ boghen.
Weet datte quarele vloghen
Dichter/ dan oſt waren bien:
Men conder cume doer ghesien.
Bleder dan niement doet/
Dat was wonder alte groet;

Si

te al op. Dit en het voorgaande vaars zijn hier wat kort. Beſt behaagt my de leezing van 𝔅

Eñ liepen toe, met alre *cracht,*
Rechte doe, al *op die gracht.*

Recbte doe, is een ſpreekwyze van onzen Dichter, en betekent, *aanſtonds*; ter zelver tijd dat zy den brand in de Stad zagen. Zo lazenwe IV. 169.

Eñ onderwant bem rechte doe
Des gberecbts ———

zie ook aldaar ℣. 653.

℣. 378 ghesien) dit heb ik uit 𝔅 overgenomen. In 𝔄 en 𝔚 alleen *ſien.*

℣. 379 niement) zo lees ik in 𝔄. in 𝔅 *yemēt.* in 𝔚 *nemet.* hoe kanmen zo brabbelen in zo bekend een woord?

℣. 381

Jan de Twee-de.

Si haddens meer dan gheval.
Maer de Vlaminghe mesachtens al/
Hoe grote scade si ontfaen.
Dit liet men echt den Grave verstaen/
Eñ clagheden hem haren noet.
Den onwille hadden si groet
Van haren beesten/ de si claghen;
Want sise met haren oghen zaghen
Van den husen eten dac:
Dies dogheden si groet ongemac/
Dat hem moste staen also.
Si aten vanden bedde tstro.
Dit deden si den Grave verstaen.
Eñ teersten dat hi hadde ontfaen

Den

v. 381 **meer dan ghevall)** meer dan geluk. zie by IV. 760.

v. 387 **de si claghen)** dat is, *die zy beklaagen*: en geenszins, *dat klaagden zy*, gelijk Alk. wil. die ook, in den voorigen regel, *onwille*, kwaalijk verklaart, *ongemak*; in plaatse van *droefheid.* vergelijk onzen Dichter III. 242. Walewein f. 32 b.

Eñ ic liep wech te minen onwille,
Dar ne keerdic zider nemmere.
Ic was omberaden zere.

v. 389 **Van den husen eten dac)** in de Andd. is dit vaars gansch bedorven door het, in den beginne, te verryken met de woorden, *Den beesten*: dat, ten minsten, hadt moeten weezen, *De beesten.* doch die worden hier *v.* 388. verstaanlijk genoeg, aangeduid door het Voornaamwoord *se* in *sise:* in de Andd. alleen *si.* Voor *dac*, staat in B *tac.* beide is 't een verkorting van *'t dak.* zie by I. 227.

Ten opzigte van 't woord *dak* is aan te merken, dat het van ouds bepaaldelijk gebruikt werdt in de betekenis van *riet.* Utr. Plac. III. p. 279 b. *Voert so en sel niemant sijn huys, dat mit* leyen *of* tegellen *gedect is, ontdecken, eñ deckent weder mit* dake, *ten zi bi oirlove der Stat.* En te vooren: *de een out huys, dat mit* dake *gedect is, ontdecket, eñ dat*

we-

Den brief/ eñ over ghelesen/
Sinen volke toghede hijt mettien/ JAN de Tweede.
Dien sere iamerde deser tale.
Echt ghevielt tote enen male/
Dat si catten eñ evenhoghen
Hadden doen maken/ aldat si moghen/
Eñ woutse driven opte gracht/
Eñ van draghen grote dracht:
Si waren der gracht also naer
Met ene catte/ de was aldaer;
So groet/ so hoech eñ so sterc
Was dat vermaledide werc/
Dat men mochte sien al inde port
Vanden werke weder eñ vort/

Eñ

weder decken wil mit leyen of mit tegellen; deen sel men eens tegellen of leyen geven. Dit behoort tot het jaar 1342. En dient mede tot verklaaringe van deeze plaatse onzes Dichters.

ꝟ. 399 catten eñ evenhoghen) zie hier achter.

ꝟ. 406 dat vermaledide werc) zie hier achter.

ꝟ. 408 weder eñ vort) dat is, ten kortsten, overal. van dat Werk, van die hooge Katte, zagen de belegeraars overal in de Stad. Doctrinale B. I. f. 2 c.

Eñ oec weder eñ vort
Onder broederscap sayen discort:

en B. III. f. 32 d.

Also verre weder eñ vort
Als men baren name nomen bort:

Spiegel Hist. B. I. c. 26.

Si sagen op, *si sagen* dale;
Si gingen weder, *si gingen* vord;
Maer sine sagen no hebben verbord
Noch van viere noch van spisen.

van *op eñ dale* zie beneden by ꝟ. 1056. Fl. en Bl. f. 16 a.

——— ——— *dat bi hem houde*

 Met

JAN de Tweede.

Eñ was comen vider gracht /
Eñ ghinghen draghen grote dracht /
Eñ maecten damme te menigher stede /
Eñ brachten vijf brugghen mede /
De op wielen ghinghen voort;
Eñ men dammede om de poort
Te seventien steden wale /
Eñ met vijf brugghen tenen male /
Eñ stormden / dien dach al dure /
Dat si en rusten niet een ure /
Eñ stormden aldat si mochten;
Tote inder gracht sise sochten
Te groten damme ende breden /
Met sterken toeganghe eñ met wreden /

Als

Met sinne, *eñ pense* weder eñ vort.
dat is, *op alles*; op het voorleedene en op het toekomende. Van *met sinne* zie onze Aantek. B. I. ℣. 2. Ik lees by Jan van Heelu p. 5.

Te Woeronc viel een torre neder;
In al den Rike voort eñ weder
En vant men soe groet engbenen.

Maar wat is daar *voort eñ weder?* Is het *overal?* of is het *nergens?* Immers wy zouden nu 't vaars,

In al den Rike voort eñ weder,

natuurlijkst uitdrukken in deeze woorden; NERGENS *in het gansche Rijk*. Doch vergaap u hier niet aan. *Voort en weder*, of *weder en voort*, kan noit de betekenis hebben van *nergens*; omdat de ontkennende kracht, die in *nergens* heerscht, niet ligt in *voort en weder*; maar in het volgende vaars,

EN *vant men soe groet* ENGHENEN,

dat is, *en* vondtmen *geenen* zo groot. Het welk, alsmen in den voorgaanden regel, *weder en voort*, wilde neemen voor *nergens*, zou moeten vertolkt worden, *vondtmen* EENEN *zo grooten* [toren].

℣. 415 Te seventien steden) dit is eene merkwaardige omstandigheid, waarvan niets gevonden wordt in de Andd. daar-

men,

Als of si met crachte wouden
De porte winnen/ ende souden
Met fortsen boven ten mure ingaen:
Dat volc moste niet stille staen.
Het liep oft ware uten sinne.
Maer men dede hem zulke ōminne
Uter porten/ dat sijt becochten
Dat sise so naer den mure sochten.
Ic wane/ nogt mensche up enen dach
So menighen man in Scouden sach.
Daer wasser wel bi ghetale
Twe hondert dusent ten selven male/
Of meer/ als ic verstoet.
De porters setten haren moet/

Jan de Twee-de.

Al-

men, voor dit en het volgende vaars, deeze jammerlyke taal moet leezen.

En met vijf bruggben tenemale
Dat gbemaect was barde wale.

Nu leerenwe, voor 't eerst, uit Al, dat de Vlamingen zeventien Dammen in de gracht voor Zieriksee geslagen hebben. Waartoe dienden dan die vijf Bruggen, die op wielen voortgingen? hiertoe, om de Katten daarop te zetten, en dus, langs de Dammen, tot aan de Stad aan te voeren. Dit blijkt klaar uit Guiart:

Un Chat *font sus le* Pont *atraire*;

te weeten de zelfde Kat, waarvan die Dichter, drie regels daarna, zeide:

Li Mineur dessous se lancent;
Le fort Mur a miner commencent, &c.

zie hier achter by ♈. 399. zo gy het niet, gelijk ik vertrouwe, reeds geleezen hebt.

♈. 425 boven ten mure ingaen) de Andd. *in die poert gaen*. dat weder ganschelijk bedorven is. Wy hebben genoeg doen zien, dat de Katten en Evenhoogen ook dienden *om boven*, over de muuren heen, in de Stad te komen.

♈. 434 Twe hondert dusent) en was zulk een schoone menigte niet in staat om meester te worden van dat zogenoem-

Jan de Twee-de.

Al te winnen of al te verliesen/
Of alle de doet te kiesen.
Dus weerden si hem van den mure/
Dat menighen man wort te sure
Eer si storms wilden begheven/
Eñ vander gracht worden verdreven
Van dien van binnen met groter were.
So moghedi proeven/ of in dat here
Enighe scade was ontfaen/
Daer si met crachten worden ghedaen
Achter rugghe/ eñ wech verdreven
Eer si storms wilden begheven.
Dat mochte een kijnt merken wale/
Dat si daer ten selven male

Har-

de *Kraaienest?* Wy hebben reeds gemeld van 't Beleg van 't Kasteel van Puiset, uit de Hist. van Suger, ter gelegenheid van de Stormtuigen die daarvoor gebragt werden. Daar was de Koning van Vrankrijk in persoon, verzeld van den Adel, en aan 't hoofd van een goede menigte geregelde troepen. Hem was te hulpe gekomen de jonge Graaf van Blois, met al zyne magt uit het Graafschap van Chartres, en een deel uitgezocht volk, gereed tot alles. Noch waaren, van alle kanten, uit eigen beweeginge, toegeschooten meer dan Honderdduizend Armen [*de linker armen mede geteld*, denk ik] om deel te hebben in het uitrooien van dat schadelyke Roofnest. Zie hier eene korte beschryving dier plaatse: *Toute la force consistoit dans une Tour ronde & un Donjon de bois elevez sur une éminence, & fortifiez d'un rempart, deffendu par une palissade & un fossé avec un parapet; le long d'un second fossé il y avoit une grande courtine, un peu flanquée, accompagnée de tourelles & de redoutes.* Voor deeze plaats, voor deeze *Bicoque*, die thans een Regement van onze Dragonders (zegt de Schryver) aangevoerd door een goed Officier, in minder dan twee uuren tot reden zou brengen, stiet de Koning van Vrankrijk zelf, met al zyne magt, met alle zyne helpers, een en andermaal het hoofd. Dit verhaal komt, tot hier toe, eenigszins overeen met dat van onzen Dichter: en men zoud 'er

uit

Harde groten scade ontfinghen.
Want men mach / met zulken dinghen /
Sonder scade bliven niet.
Al is dat also ghesciet /
Dat mens missaken wil algader.
Kijnt dat miste wel sijns vader /
De vader miste wel sijn kijnt /
Als ment heeft ghebreischet sijnt:
Skijnts miste wel sine moeder:
De suster miste wel haers broeder:
De nichte miste wel haers neven.
Dus hebben si haers storms begheven /
Eñ sijn ghetrect bet op hore /
De so sere droeghen te voren /

Jan de Twee-de

Eñ

uit mogen besluiten, dat 'er, in die eeuwen, genoegsaam geen middel was, om een Stad of Kasteel te bemagtigen, zo lang de Verweerders geen gebrek, en moed hadden om zich te verdeedigen. Ik zal hier byvoegen, dat de Koning evenwel meester werdt van dat Kasteel, niet door zyne magt, maar door de ondemeeming van eenen Don Quichot van dien tijd. Want een Paap van Chartres, den ongelukkigen uitslag der aanvallen gezien hebbende, ontstak in zulk eenen toorn, dat hy, gansch alleen, de plaats ging aantasten; en gelukkiglijk gekomen zijnde tot aan den voet der *palissade*, de zelve, door de kracht zyner handen, verbrak, en dus den weg opende, waarlangs de belegeraars naar binnen trokken. Enz.

ỽ. 456 **miste**) dit woord leezenwe hier vijfmaal in zes regels. Heeft Melis dat zo geschreeven? Ik geloof 't niet. Heeft Melis geschreeven, ỽ. 434, dat 'er op dien éénen dag, *tweemaal honderdduizend Vlamingen, of meer*, in Schouden geweest zijn? Ik geloof 't niet. Ook twijffel ik, of hy dit vaars,

Eer si storms wilden begheven,

tweemaal in acht regels, 441 en 448, gebezigd, en dan noch tweemaal, 462 en 465, de zelfde spreekwyze herhaald hebbe.

ỽ. 463 **Eñ sijn ghetrect bet op hore**) 't woordeken *bet*, dat

[redacted]

Jan de Twee-de.

Eñ begaven stormś alte male.
Dit quam den porterś harde wale,
Si worpen knechte over de mure/
De over woeden ter selver ure/
Eñ haelden troren/ dat si daer brochten/
Also vele als si draghen mochten/
Datte beesten souden eten.
Hier bi so moghedi weten/
Dat gheen dinc es so quaet/
Up dat menre up hevet raet/
Sine mach worden tenigher vromen/
Eñ te groten baten comen/
Als de dracht der porten dede.
Nu voeden sire haer beesten mede,
Dus es haer stormen vergaen.
Des anders daechs/ heb ic verstaen/
Nam oerlof de ghemeente daer.
Oec verstont ic overwaer/
Dat hem allen wel dochte/
Dat men met stormen niet en mochte
De porte winnen/ wats ghesciede.

De

dat ik hier noodig achte, staat in de Andd. niet in A. W
gens *op bore* zie hier achter.

v. 475 tenigher vromen/ Eñ te groten baten) in de An
aldus, *te menigber vromen Eñ tot enigben baten.* Voor w
tot in alle drie de Uitgaaven, vry slordig, geleezen wo
toet. In A staat ook kwaalijk *Ente* voor *Eñ te.* want e
is *ende de;* niet *ende te.*

v. 479 vergaen) dit uit B en H. In A lees ik, *gheda*

v. 481 Nam oerlof de ghemeente) de meeste Vlaming
die in zulk stormen geen' zin hadden, keerden naar huis:
wijl heer Guy voor de Stad bleef liggen, alleen met zo v
volks, als genoeg was, omze ingeslooten te houden; en
te niet verdreeven te worden: v. 490. Daar zullen 'er d
volgends v. 434, ten minsten 150,000 naar huis gekeerd z

v.

Daer waren binnen so goede liede.
Des droeghen si over een.
Doe dochte hem allen dat best sceen/
Dat si vor der porten bleven
So starc/ dat sise niet verdreven.
Si soudense verhongheren sciere.
Her Gye sprac: ic wil alhiere
Bliven liggende toter doet:
Ic ne rumet door ghene noet/
De mi ane comen mach/
Tote op minen sterf dach:
Ic ne worde verslegen of ghevaen/
Of met crachte wech ghedaen:
Dus seide hi selve/ als wijt horen.
Coenre Vlaminghe wort nie gheboren.
Men mach wel segghen openbare/
Als ghi horen sult hier nare.
Si lieten haer stormen alte male/
Eñ waenden de porte verhongheren wale.
Si bleven ligghende op datte/
Eñ hadden hoede hare catte/

JAN de Twee-de.

Die

℣. 484 Dat men) hier volg ik weder de Andd. deeze twee regels luiden in A aldus:

Dat ment met stormen niet winnen mochte
De porte so wats hem ghesciede.

℣. 500 Coenre Vlaminghe) 't is loffelijk in Melis, dat hy de dapperheid ook in den gemeenen vyand prijst. Maar wat lof verdiende hier Guy, die, terwijl zijn Vaderland door Vrankrijk was t'onder gebragt, en zijn Vader zelf in Vrankrijk gevangen was, zich aan dat alles niet bekreunde, en alleen werksaam was om Zeeland te winnen voor zich zelven?

℣. 504 waenden) kwaalijk weder in A *wouden*; om het volgende *wale*. Vergelijk ℣. 491.

℣. 506 hate) voor *baerre*, dat is *baarer*.

 ℣. 508

JAN de Twee-de.

Die groot was ende sterc/
Eñ een vreselijc ghewerc/
Eñ vaste wider grachte gedreven/
Eñ ter stede staende bleven.
Si stont vander muren Noort.
Een Meister was in de poort/
De sulke pile conste maken/
Mocht hise ter ponte gheraken/
Hi soudse bernen up de stat.

Dit

℣. 508 vreselijc ghewerc) in M *vreislijc werc.* daar ook in den volgenden regel *bedreven* staat, in de plaatse van *ghedreven.*

℣. 510 Eñ ter stede staende bleven) dat de gedachten van Wouter, toen hy eenigen der voorgaande vaarzen schreef, van huis waaren, kanmen afneemen uit de aangetekende verschryvingen. Hier schreef hy:

Eñ al stille ligghende bleven.

alsof hy van eene leevende, en niet van eene houten Kat, gesproken hadde. De woorden heb ik weder ontleend uit de Andd. maar niet in die orden, als ze daar voorkomen, naamelijk,

Eñ staende ter steden bleven.

℣. 513 sulke pile) 't is wonder dat de Meester daarmede zolang toefde; omdatwe boven ℣. 359. reeds gezien hebben, dat ook de Vlamingen met vuur schooten, waardoor eenige huizen ontsteeken werden. Men schoot zulke pylen van de houten Torens, in de Steden; of uit de Steden tegen zulke Torens. Torens hieten van ouds *Falæ;* en daarvan, zomen wil, de Pijl, *Falarica.* de Monik Abbo, boven by ℣. 399. gemeld:

Mittitur arte Falâ *vexare* Falarica *binos*
Artifices, nervis jaculata, uno quoque plectro.

Maar dewijl daar geen woord gerept wordt van vuur of brand, weet ik niet, waarom Daniel, de la Milice Fr. L. II. p. 49, de *Falarica* van Abbo, bepaaldelijk, beschrijft als een' *brandpijl.* Isidorus, de *Falarica* kortelijk beschreeven hebbende, voegd' er by: *dicitur etiam & ignem habere affixum.*

Dit hordic segghen dat hi vermat. Jan de Twee-de.
Oec so en woude hijs niet vergheten;
Hi dede dat hi hadde vermeten.
Op enen avont scoet hiere in
Sijn ghescot/ noch meer noch min;
So dat de catte wort ontsteken/
Eñ diere binnen waren/ weken
Uter catten/ eñ riepen zere:
Brinct water! Edel Here!

De

fixum. dat is, men zegt, dat 'er ook vuur aangehecht was. De werpspies van Turnus, die Virgilius *Falarica* noemt, hadt zekerlijk geen vuur: gelijk echter die hadt, waarvan de Saguntynen, door Annibal belegerd, zich bedienden; en welke omstandig beschreeven is door Livius XXI. 8. Zie, behalve du Cange *v.* PHALARICA en anderen, vooral Stewechius, Comment. ad Vegetii L. IV. c. 18. Wy hebben te vooren reeds aangemerkt, datmen, uit eene zelfde benaaming van eenig Oorlogstuig, zich niet altijd een zelfde denkbeeld moet maaken.

✝. 524 Brinct water! Edel Here!) alsmen deeze vier woorden aaneen hecht, gelijk tot noch toe geschied is, luiden zy vreemd; alsof deeze schreeuwers Heer Guy verzochten om water te brengen. Doch ik meen datze ongemeen kunstig, en eenigszins Horatiaansch zijn; als uitdrukkende 't verwarde geroep van veelen, met achterlaatinge van die, ook nu veeltijds verdrietige, herhaalingen van *zeide hy*, enz. De een riep; *brengt water.* een ander, als Heer Guy te hulp roepende; *edel Here!* een derde; *de Catte sal al verbernen.* enz. Dat deeze Konstgreep aan Melis niet onbekend is geweest, kanmen zien uit dit eene fraaie vaars VIII. 1098.

Wi sidi dan? Ic bete Witte.

Ik lees in de Fab. van Esopet f. 1 b.

Ja, seide die Wolf, vloecstu mi toe?
Dlam antworde: Here, in doe.
Du doest, sprac hi. ———

daar, in sierlyker stijl, alle die woorden, *dlam*, dat is 't Lam, *antworde*, en *sprac hi*, hadden konnen verzweegen worden. Als blijkt uit de volgende saamenspraak tusschen den

[redacted]

Jaar de Twee-dé.

De catte sal al verbernen!
Dit begonde hem sere tornen/
Eñ ghinghenre toe water dragen.
Hier omme moghedi mi vragen/
Of de porters stille saten/
Die blide waren uter maten?
Neen si niet: dat suldi weten.
Sine hebben alle niet vergheten
Des spels/ des si te voren ploen/
Eñ segghe u wel/ wat si doen.
De te blusscene waren vlugghe/
Liepen vaste achter rugghe/
Want si scoten so over sere/

Dat

yverigen Floris, en de Moeder van Blancefloer f. 9.

Vrouwe, seit hi, waer is Blancefloer
Mine Amie, die ic hier liet?
U Amie? des en weet ic niet.
Ghi houd u sceren. In doe. Gi doet.

Ik geloof niet, dat iemand onzer dit laatste vaars, in nieuw Duitsch, zal verbeteren, of evenaaren.

℣. 526 Dit begonde hem sere tornen) 't woord *hem* is in de Andd. kwaalijk vergeeten: en Alk. verklaart *tornen*, door *aan te vatten*. Wat hy meende, weet ik niet. Het Rijmwoord is daar ook *verbornen*; maar in A *verbernen*. beide even goed. Dat ik hier geen verandering gemaakt heb, is, omdat ik achte dat het evenveel is, of men leeze *tornen*, of *terne*: het eerste voor *toornen*, het andere voor *te erren* of *te errene*: en beide in de betekenis van *spyten*, *bedroeven*. Van *erre*, droevig, zie by V. 329. van *toorn*, droefheid, beneden ℣. 1230. Maar de Werkwoorden *toornen* en *erren*, heb ik elders, by deeze oude Dichters of Schryvers, niet aangemerkt (immers niet aangetekend) zelfs ook niet, zo veel my bekend is, *vertoornen*: maar wel *vererren*. Walewein f. 50 d.

Dat seidi, om hem te vererren.

dat is, te *vertoornen*. en f. 51 a.

Den here Walewein, die sijn seer
Vernieude, eñ begonde vererren.

dat

Dat sine mochten in ghenen kere
Der catten te helpen comen/
Hadt hem de werelt moghen bromen.
Dus wart de brant also starc.
Men warp met vliden in dat warc/
Dat so hoghe vloech de brant/
Dat ment sach in Hollant.
Tusschen Vlaerdinghen eñ Sciedamme
Sachmen besceidelic de vlamme;
So dat men waende min no mee/
Dant hadde gheweest Zirixe.
Doe men sach den groten brant/
De porters senden altehant

JAN de Tweede.

Na

dat zeer naby komt aan ons *begonde te erren.* Hoedaanige Infinitiven, als er *te* voorgaat, eerst eene *e*, achter, aanneemen, *te errene;* en dan de naastvoorgaande *e* wegwerpen, *te erne;* alleen, geloof ik, na de letteren L en R. Zo vindtge hier *te eerne* I. 338. *te baelne* IX. 1241. *tontberne* VI. 128. VIII. 922. IX. 696. *te scaerne* VIII. 129. *te telne* IV. 244. VII. 1071. *te vaerne* I. 145. en dikwils. *te velne* IV. 493. *te vulne* IX. 300. *te waerne* IX. 574. *te weerne* en *te werne* IV. 1489 en 1505. VI. 651. Dus blijkt, ten minsten, dat *terne* niet afwijkt van den stijl van dit Werk. voor 't overige laat ik elk zijn keur.

✝. 533 **Des si te horen ploen**) zie hier achter.

✝. 536 **achter rugghe**) de Andd. *over rugghe.* het komt op een uit. Wy vinden in dit zelfde Boek, in Allen, ✝. 328 *over rugghe:* en ✝. 447 *achter rugghe*: dat is, *te rugge.* Maar in 't volgende voorbeeld is 't, *ruggelings*, of *achteruit.* Der Zielen Troest f. 55 b. *Sijn* (Chams) *Broederen namen een cleet ende henghent op hore scouderen, ende ghingen* after rugghe, *op dat si hoer Vader niet en sagen.*

✝. 548 **Dant**) in **A** *Dat.* Ik heb hier de Andd. liever gevolgd, omdat, in den voorigen regel, *waende min no mee*, 't zelfde is als, *waende niet anders*: te weeten, *dan het* (dan dat het) *Zieriksee geweest hadde.*

✝. 554.

JAN de Twee-de.

Anden Grave enen bode/
Diet hem seide. Hi dankes Gode.
Oec ontboedsi hem daer naer/
Dat si hem niet meer vorwaer
Senden bode ofte brieve
Door enighe noet/ door enighe lieve:

Quaem-

℣. 554 Dat si hem niet meer) 't woord *meer* is in de Andd. vergeeten; 't welk Alk. misschien verder van den weg afholp. Hy verklaart *dat* SI door *dat* HY, *de Graaf*. De boodschap, die de Poorters aan den Graave lieten doen, was: *Dat Zy hem geene Boden of Brieven meer zenden zouden, noch om nood van hunne eigen persoonen, noch om liefde voor den zynen: hy kon komen omze te ontzetten, als 't hem goeddacht.*

℣. 555 Senden) ook in C. Dus kwaalijk in K *Sonden*.

℣. 557 Quaemse onsetten) dat is *Hy quame se* —— Welk Voornaamwoord, *Hy*, hier niet vergeeten, maar verzweegen is. Zo lazenwe boven III. 1393.

Quame, of hi coene ware.

dat is, *Hy quame*, eigelijk, hy *mag*, hy *kan*, *komen*, als hy 't hart heeft. En te vooren ℣. 1030. *nu doe voert*, dat is, nu, *Zy* doe voort: zy *mag* voorts *doen*, enz. Zo is ook, hierboven ℣. 96. *Scotene doot*, zy *mogen* hem doodschieten.

℣. 560 Ende dat/ dats hem niet verdochte) Alk. verandert *dats* in *dat s'*; 't welk zou weezen *dat zy*. maar dat betekent het noit by onzen Dichter; altijd *dat is*, of *dat des*. 't laatste heeft hier plaats. Ten andren verklaart hy *verdochte* door *verdacht bielden*. Deeze betekenis van *verdacht houden*, is, by de Ouden, mijns weetens, noit uitgedrukt door *verdenken*, gelijkmen nu spreekt. Zelfs Kiliaan kent *verdenken* niet anders, dan voor het geene wy nu heeten *uitdenken*. Behalve dat dan ook *hem* zou betekenen *Graaf Willem*; doch het is hier Meerv. en te verstaan van de *Poorters*: gelijkmen kan afneemen uit de drie volgende voorbeelden, in 't verhaal van ééne zelfde geschiedenis; welker kort begrip hier dan noodig is, om in deeze duistere Oudheid een spoor te ontdekken. Walewein ontmoette eenen welgemaakten Knaap, zittende op een zeer flecht paard, dat niet meer voort kon.

daar-

Quamse ontsetten/ of hi woude.
Hi ontboet hem/ dat hi soude
Comen/ als hi eerst mochte:
En dat/ dats hem niet verdochte/
Hi soudse ontsetten derde wale:
Hi beide naden Ammirale;

Jan de Twee-de.

De

daarop zegt de Dichter f. 8 c.

Dit sach Walewein, donvervaerde,
Dien *dat* VERDOCHTE *van den knape,*
Omme dat hi maercte diere sake,
Dat hi was van so sconen leden,
Eñ zulc een paert quam ghereden.

En verder, na eene uitvoerige beschryving der schoonheden van dien knaap (want die werkten, vooral, op de gedachten van Walewein) f. 8 d.

——— *maer hi wranc zijn hande,*
So dat hem dat rode bloet
Voren vut sinen naglen woet.
Dit sach Walewein, dies VERDOCHTE.
Hi groete den knape so hi eerst mochte.

Walewein, om kort te gaan, vernomen hebbende, dat dees knaap, dienmen van zijn eigen paard en wapenen beroofd hadt, goed en eere stondt te verliezen, zo hy zyne reize niet spoedig vervolgen kon, geeft hem zijn eigen paard, Gringolette genoemd; waarmede de ander ten Hove rijdt by Koning Artur, aan wien hy, 't voorgevallene verhaalende, onder anderen zegt f. 10 d. nadat de Koning hem gevraagd hadt, hoe hy aan dat bekende paard kwam?

Here, also ic u seggben macb,
Dies es beden die derde dacb,
Dat mi gaf een Rudder snel.
Hem dochte, ic bads te doene wel;
Eñ dede ane mi zine dogbet groot.
Hem VERDOCHTE *so miere noot.*

Belangende de woordschikkinge, zo blijkt uit deeze drie plaatsen (want *dies*, in de tweede, is te verstaan, *dien des*) dat ook de plaats van onzen Dichter,

—— —— DATS HEM *niet verdochte,*

woordelijk moet verklaard worden, *dat* DES HUN *niet* VERDOCH-

Jan de Twee- de

De soude comen in corter tijt.
Hi sende boden sonder respijt.
De eerste bode was de galeide
Ente vaet; de voeren beide
Al tote Caleis over zee.
Daer na sende hi boden mee
Met anderen scepen ten Ammirale/
De sine boetscap dede wale;
Eñ was een beghebeu man/
De hem de boetscap doe nam an.
Van Sirixe heb ic ghewaghen
Hoe si hem te waerne plaghen/
Wat si deden of wat si dochten/
Eñ wat wonder dat si wrochten;
Alne can ic ghesegghen niet
Elc bi hem dat is ghesciet:
Maer vanden meesten openbare
Heb ic wel na ghesiet dat ware.
Nu hoert vanden anderen spele/
Dies men niet ghesien heeft vele/

Want

DOCHTE: en zaakelijk, dat zy zich hierover niet verlegen maakten; het argste niet dachten. Voeg 'er by, uit den Sp. Hist. III. 31. ℣. 1.

Die Coninc, die hier af was verdocht,
Hoe dit wonder wer toebrocht.

het welk le Long zeer wel verklaart, *die hier over in gedachten was.* Lees nu eens, voor den eersten regel,

De Coninc, dien des verdochte;

en de betekenis zal juist de zelfde zijn en blyven.

℣. 579 vanden meesten openbare) van de voornaamste omstandigheden, die bekend zijn.

℣. 581 Nu hoert) dit en het volgende vaars worden niet gevonden in A: daar ook ℣. 583. *wane ic* veranderd is in *want ic.* doch dat levert geen' zin uit; en is een bewijs dat

wy

JAN de Twee-de.

Wane ic/ in de werelt al/
Als ic u vertellen ſal/
Dat gheſciede ande vaert.
   Als dAmmirael ghewaere waert
Datte Grave hem ontboet/
Sette hi toe met haeſten groet/
Eñ ghinc daer omme lopen ſelve/
Eñ maende ſiere galeiden elve:
Jan Paydroeghe ſette oec mede/
Eñ maende daer ter ſelver ſtede
Acht eñ vertich groter ſcepe:
Eñ quamen met deſen gheſelſcepe
Up enen dach in de Maſe ghevaren.
De Grave eñ ſine lude waren
T'Sciedamme/ eñ ſaghen dat.
De Grave ſette ſtaphans ter ſtat/
Eñ ghinc varen dat hi mochte.
Over Maſe was ſijn ghedochte
Te weſene/ mocht hem gheſcien.
Het wayde wel ſere mettien/

Eñ

wy hier die twee vergeeten vaarzen niet konnen miſſen.

℣. 590 maende) en zo weder ℣. 592. doch op beide die plaatſen, in de Andd. *mande*. Maar moeſten nu, als op 't laatſte oogenblik, die elf Galeiden en 38 groote Schepen noch *bemand* worden? dat heeft geen' ſchijn. De Ammiraal *maande de Galeiden*, en Jan Paydroge de groote Schepen: dat is, zy zonden aan de Bevelhebbers van die Galeiden en Schepen, hunne laatſte orden om onder zeil te gaan. enz. Zie Kiliaan.

℣. 599 Eñ ghinc varen) de Hollandſche Vloot is van Schiedam gevaaren den 25 July 1304. want het volk was den 9 Aug. *vijftien*, en den 11 Aug. *zeventien* etmaal aan boord geweeſt; gelijk wy wat verder by ℣. 738. uit onzen Dichter nader zullen zien.

℣. 603.

Jan de Tweede.

Eñ ghinc op Mase herde rieghe.
Ic weet wel dat ic niet en lieghe;
De cogghen condent gheherden niet.
Dies si doechden groet verdriet/
De van Haerlem/ in de zee.
Want de cogghe brac ontwee/
Eñ verdorven een deel liede/
Daer groet iamer an ghesciede.
In Bornesse quam dAmmirael/
Eñ Pandroghe also wael/
Eñ bleven ridende dat ghetide.
Des de Grave wel was blide/
Eñ woude vorder varen niet/
Eñ bleef des nachts te Gherbliet.
Tsanderdaechs was tweder sochte
Dat men over Mase mochte/
Ende theer quam/ dat was bleven
In Hollant/ eñ daer an verdreven.

Die

ỳ. 603 Eñ ghinc op Mase herde rieghe) dat is, volgends Alk. *'t ragde: een konstwoord*, vervolgt hy, *der Seeluiden*, *ten anker leggende in een swaare storm, als de See sterk aanhaald*, *datse vresen in haar Touw te schieten*. Maar ik weet niet of dit dienen kan tot verklaaring van deeze plaats; die my eenvoudig schijnt te betekenen, dat het op de Maaze *zeer bol ging*. En onze Koggen, die daardoor leeden, lagen niet *ten anker*, maar *zeilden*. Ik heb eenig bescheid gezocht in den Zeeman van Winschoten en elders; maar vruchteloos. Ook geloof ik niet, datmen iet diergelijks by G. Brand in 't Leeven van de Ruiter zal vinden. Ik laat ondertusschen de uitlegging, die Alk. hier geeft van *'t ragde*, in haar geheel.

ỳ. 611 In Bornesse) zie hier achter.

ỳ. 613 ridende) in de Andd. *driven*, kwaalijk.

ỳ. 620 eñ daer an verdreven) en die, t'zeil gegaan zijnde, door den harden wind, weder aan den Hollandschen wal te rug gedreeven waaren.

ỳ. 624

Jan de Tweede.

Die Ammirael porrede voren/
Eñ liet dat den Grave horen/
Dat hi hem volghede in Gods name.
Dit was den luden wel bequame.
Dus voermen met goede staden/
So datmen quam met lieder laden
Tote in Scarden an der warf.
Doe ghinc men varen anderwarf/
Eñ men mochte vorder niet/
Dan nauwelike in Harincvliet.
Daer bleef men ligghende aldẽ nacht.
Het wort wayende met sulker cracht/
So datmen lach der nachten drie.
Doe sochte tweder/ seidemen mie;
So dat men op Greveninghe voer.
Doe dede men teyken ende voer/
Dattie porters mochten sien/
Eñ bernden opde maste mettien

Hier-

ỳ. 627 (Tote in Scarden) zo in A. maar in B Tot Nidscarden. in U Tote Nidscaerden: 't welk Alk. verklaart, *den Hitsaard*. Van den Hitsert, of Groot-Zuid-Beierland, zie Tegenw. Staat van Holland VII. p. 200. Gissingen, zonder bewijs, lust my niet te maaken.

ỳ. 628 anderwarf) *andermaal*. maar *an der warf*, in 't voorgaande Rijmwoord, is *aan de werf*; in de Andd. *an den werf*, of *weerf* als in B.

ỳ. 634 Doe sochte tweder) dat is *bedaarde*. zie by VI. 1269.

ỳ. 635 Greveninghe) *of de Bieningen*; zegt Alk. Deeze mistasting is gemeen, zo in Boeken als in Kaarten. Maar dat het een mistasting is, leerenwe thans uit den Teg. Staat van Zeeland II. p. 344. alzo *de Bieningen*, aan de andere zyde van Overflakkee, naar den kant van Voorne, zig heenstrekken.

ỳ. 636 Doe dede men teyken ende voer) Alk zegt: *bornde, brande; seinde met vuur*. Maar wat zullen dan ỳ. 638 en 639 betekenen? Ik vertrouwe, dat *voer* niet anders zy,

Jan de Tweede.

Vierbakene te menigher stede:
Ende porters werden mede/
Als men noch in Zeelant pleget.
De nacht men daer al stille leget
Want men vorder niet en mochte.
Des anderdaghes men bedochte
Dat men voer in Sonnemaer.
Doe al dat volc was comen daer/
Ghinc men scaren doe dat heer/
Welc voren varen soude ter weer/
Eñ wie doen soude de achterhoede.
Den volke was so wel te moede/
Dat men emmer trac het naer.
Doe mochte men sien al openbaer/
Dat si emmer vechten wouden.
Eñ alsi quamen recht an Scouden
Voeren si al einsken vort/
Doe si leden Dreyscher ort.
Si voeren cume op enen daghe
Die langhe van enen armborst slaghe.

Dit

zy, dan 't geen Kiliaan noemde *beur*, *bore;* en vertaalde, *elevatio:* en *teyken en boer*, het zelfde als een *teken in de boogte.*

v. 645 Dat men voer in Sonnemaer) ,, 't geen Alkemade, naar de tegenwoordige Landsgesteldheid daar over ,, zyne uitlegging maakende, verkeerdelijk verklaart, *tot op* ,, *de boogte van Zonnemare*": lees ik in de laatstgemelde nieuwe Beschryvinge van Zeeland II. p. 432. werwaarts ik mynen Leezer hier wyze. Alwaarmen, even te vooren, ook volkomen bericht kan vinden wegens 't hier volgende *Dreischor.*

v. 656 Doe si leden Dreyscher ort) voor *Dreyscher*, staat in Al *Drenscher.* in de Andd. *Dreyster.* Deeze verbetering is buiten bedenken. Maar, voor *Doe*, dat in Allen gevonden wordt, lees noodzaakelijk *Tot.*

v. 660 dat it micke) zie hier achter.

v. 663

JAN de Twee-de.

Dit ghevìel hem harde dicke.
Hier bi eest/ dat ic micke/
Datte Vlaminghe iet haren segghen/
Eñ Hollant uten prise legghen/
Noch den Grave haren here.
Oec moghen si lachtren nemmermere
Den Ammirael ende sine/
Noch Paydrogen/ de grote pine
Metten goeden lieden dede;
Eñ waren van Caleis uter stede/
Eñ vut Potan eñ vut Galissen:
Want si connen hem bewissen.
Oec waren daer Gasscoenaers mede/
Diene begheerden ghenen vrede/
Want si om vechten waren comen/
Ghinct te scaden/ of te vromen.
Nochtan seiden de Vlaminghe/
Eñ maecten daer of groot ghedinghe:
Mocht ons nu dat ghescien/
Dat si ons niet wilden ontflien/

Si

ỳ. 663 Noch den Grave haren here) zo staat in Allen. voor *noch*, zouden wy nu zeggen, *of*.

ỳ. 668 Caleis) in de Andd. zo hier, als ỳ. 567, *Caleys*. Doch in A staat *Calijs*. 't welk wy verbeterd hebben.

ỳ. 669 Potan) in A aldus, *Potã*. in B *Paytan*. in C *Poytan*: 't welk Alk. verklaart, *le Poictou*.

ỳ. 670 Want si connen hem bewissen) zo ook in C. maar in B. ontkennender wyze,

Want sine connen hem niet bewissen.

kwaalijk. De meening is, zo ik my niet bedriege, Zy, Vlamingen, konnen 't zelfs in overweeginge neemen; alsof Melis 't overliet aan hun eigen *gewisse*.

ỳ. 676 ghedinghe) zo in de Andd. In A *dinght*. zie by I. 304.

ỳ. 679

Jan de Twee-de.

Si waren sekerlike al use/
De scepe/ groot alse huse:
Si warenre nach also vele.
In weet/ of si in spele/
Of in eernste/ seiden dat.
Want men sach aldaer ter stat
Den Grave van Hollant emmer naken.
In weet/ wat de Vlaminghe maken.
Si clappen emmer gherne quaet.
Dat dinct mi ene erme daet.

Wat

ỷ. 679 use) is *onze*: gelijk Seb. en Alk. het reeds verklaard hebben. *Us*, *use*, *usaerd* of *uswaerd*, voor *ons*, *onze*, *onswaart*, zijn te vinden by Kiliaan. Fabelen van Esop. f. 2 c.

Die waert seide: het es al use,
Dat hier es in desen huse.

Oud Hoogd. Rijm by Meiboom Rer. Germ. T. III. p. 227.

He Christum usen *Heren bat.*

Luc. I. 1. vindtmen reeds in 't Gott. van Ulphilas, IN UNS. maar in 't A-Sax. IN US. gelijk ook Matth. XXVII. 4. TO US, *tot ons*. en ỷ. 25. *ofer* US *and ofer* URE *bearn*: over *ons* en over *onze* kinderen. Want *onze*, was daar niet *use*, maar *ure* zo weder Luc. I. 55. *to* urum *fæderum*: tot *onze* vaderen. maar *ure*, in oud Neerduitsch, was *uwer*: Fergunt f. 12 c.

Maer segt mi van ure *niemare.*

dat is, *van uwer.*

ỷ. 682. in spele/ Of in eernste) voor 't laatste woord hebben de Andd. *naerste*. Boven VI. 522. *in* nernste *no in spele*: alwaar in B *naernste*: in M *naerste*. Walewein f. 47 c.

In weet, of ghijt hout in spele,
Sprac Walewein; hets nerenst *met mi.*

Doctrinale B. II. f. 16 a.

No in nerste, *no in spele.*

ỷ. 690 Also goet) vergelijk deeze twee vaarzen,

Also goet so es de man
Dien ic hate, als dien ic minne,

met dit éene V. 933.

Al-

Wat moghen sire winnen an?
Also goet so es de man/
Dien ic hate/ als dien ic minne;
Al es de vreenscap daer wel dinne.
Noit en hordic man ghepriſen
In enigher ſlachte wiſen/
De van vianden quaet ſprac gherne.
Ic raets elken man tonderne.
De Vlaminghe mochten niet ſegghen/
Noch in ghenen lachtre legghen/

JAN de Twee-de.

Dat-

Also goet man viant als vrient.

℣. 694 In enigher ſlachte wiſen) zo leestmen ook in I; daar Alk. 't verklaart, *BY eenig slag van wyse, verstan-ige.* 't welk, zekerlijk, by geene verstandigen zal goedge-eurd worden. Voor *enigher slachte*, staat in B *enigher sach-r.* in A *enigherbande slachte*: daar het laatste, *slachte*, eene onelyke verbetering is van 't voorgaande *bande*, dat Wou-r te schielijk uit de penne gevallen was: misschien omdat em 't andere wat ongewoon voorkwam. In 't Neerd. heb : 't elders niet gevonden; doch meermaalen in 't Hoogd. ythmus de S. Annone ℣. 656.

Mit manigir slahtin *gigerwa.*

welk daar vertaald wordt, *multiplici industriâ.* Stricke-s V. 6.

Mit maniger slacht *guete.*

ragm. de bello K. M. ℣. 1990.

Mit menegere slahte *gote.*

tavenberg f. 42 c.

Waz her da schoner vrouwen vant,
Die hatten sich in rich gewant
Gecleyt maniger slachte.

dat zelfde Werk heb ik dikwils ontmoet, *decheiner slach-*, voor *geenerbande.* Strickerus III. 2.

—— *durch silber, noch durch golt,*
Noch durch cheiner slacht *solt.*

aarvoor in 't gemelde Fragm. ℣. 1611. *neheiner slahte.* zie ze Aantek. by III. 421.

JAN de Tweede.

Datse her Willem iet besloep/
Of met haesten iet beroep/
Of met roke/ of met miste
Iet quam/ dat niemene wiste/
Eñ vorster of maken ghene claghe.
Hi quam al einsken xiiij daghe
Eer hi Bettenweerde leet.
De Zeelanders/ de hem waren wreet/
Eñ sommige noch sijn/ sine connen
Niet swighen/ al sijn si verwonnen.
Dats een plaghe/ de ic hate.
Ay God! doer dine goede/ verwate
De quade tonghen vut Zeelant;

Of

℣. 702 niemene) by verkortinge, voor *niemen ne*. de Andd. hebben hier, *niement en*.

℣. 704 Hi quam al einsken) boven ℣. 655.
Voeren si al einsken vort.
al einsken is *allengsken*. De Andd. hebben hier *allenkijn*, of in B *allencken*. maar ℣.655 vind ik in die beiden *al enskijn*; dat nader komt aan 't onze.

℣. 705 Bettenweerde) *in Duiveland, digt onder Zirikzee:* heeft hier Alk. reeds gezeid. Nu een Polder, die noch dien naam voert: maar toen een Schorre, die, sedert, ook de Ruige Plaat is genoemd geweest. zie Teg. Staat van Zeeland II. p. 533.

℣. 710 doer dine goede/ verwate) wy zullen hier eerst bezien, hoe onkundig de Uitleggers; en voorts, hoe onbetaamelijk de Uitschryvers, omtrent deeze plaats, gehandeld hebben. In de Eerste Uitgaave staat hiernevens: *Verwete, wijsheidt*. Wat dit betekene, zal ik niet onderzoeken, omdatmen, achter die zelfde Uitgaave, onder de Verbeteringen, vindt, datmen, voor die woorden, moet leezen *verkloeke met wijsheyt*. Doch het eene is zo goed als het andere. Ondertusschen heeftmen die zogenoemde verbetering, in de Tweede Uitg. op den kant geplaatst; en daar is het dat Alk. *verkloeke* geleezen, en daaruit deeze zyne verklaring, DOOR *uwe goedheid verkloekt*, opgebaggerd heeft. Dit zy genoeg van

de

Of maecse te mate altehant.
Alle beesten sijn bedwonghen
Vanden menschen: mar de tonghe
Ne mach men bedwinghen niet.
Ghelijker wijs dat men siet/
Dat ene vonke onsteket al/
Eñ verbarnt/ groet eñ smal/
Al dat es in ene stede.
Dus eest beghin van alre quaethede
De tonghe/ diet wel merken wille.
Men siet/ datmen hout al stille
Metten breidele een starc rosside;
Al houwement met sporen inde side/

JAN de Twee-de.

Men

de Uitleggers. wy gaan over tot de Uitschryvers. Tot noch toe heeftmen geleezen, en ik lees ook in B,

—— *dor dine goede verwate*
Die quade tonghe van *Zelant*,
Ende *maec se* te niete *al t' bant*.

Wy hebben, voorlang, in onze Proeve getoond, dat *verwaaten* betekende, Verbannen uit de kerke, *Excommuniceeren*, Vervloeken enz. volgends welke betekenisse, de Dichter God aldus gebeeden zoude hebben: *Om uwer Goedheid wille, vervloek de kwaade Zeeuwsche tongen, en verdelgze baastelijk!* Maar wie, die eenigszins acht gegeeven heeft op het Karakter van onzen Dichter, kan hem verdacht houden, zulk eene taal geuit, geschreeven, te hebben? Doch de vervalsching der woorden blijkt nu uit A, daarmen die zelfde regels aldus leest, gelijk wyze ook hier geeven:

—— *doer dine goede, verwate*
De quade tonghen VUT Zeelant;
OF maecse TE *MATE altehant*.

en dit is: *Om uwer Goedheid wille,* VERDRIJF *de kwaade tongen* UIT *Zeeland; OF beteugelze baastelijk!* Dat is taal van Melis; en geenszins het andere. *Verwaaten* betekende, dan, van ouds, *bannen*; zo wel uit een Land, als uit de Kerke. NB. zie hier achter by ℣. 738.

℣. 723. een starc rossde) uit de zaak zelve, en uit het bygevoegde *starc*, schijntmen te mogen besluiten, dat *Rossde*,

 welk

JAN de Twee-de.

Men houtet nochtan inden monde/
Dat staende blivet ene stonde/
Eñ alle de lede sijn bedwonghen
Metten breidele/ die up der tonghe
Hem leget/ al est starc/
Dat ment stille hout in het parc.
Dien mensche woudic prisen mere/
In allen doen/ in allen kere/
Eñ dat hi starker waer allene/
Dan een lantscap al ghemene/

Di

welk woord hier elders niet voorkomt, in 't byzonder betekend hebbe een schoon, weelderig paard. Ferguut f. 21. 22.

Ic sal u wisen een rosside;
Sijns gelike gi noit en saget.

Limborg f. 66 c.

Colette, die wel gheraecte,
Nam der Coninginnen rosside
Met samhuwen eñ met siden.

Ferguut weder f. 6 c.

Men brochte heme vollic hare rossiden;
Want si te bove wilden riden.

Wy gewaagden boven ℣. 560. van Walewein, die zijn dierbaar paard, Gringolette, gaf aan eenen verlegenen knaap, die op een slecht paard zat. Dit laatste heet daar niet anders dan *Paert*; maar Gringolette, *Ronside*: f. 9 a en b.

— *die u gave een* ronside.
— *neimt hier mijn* ronside.

zo staat daar; niet *rosside.* Walewein zelf beschrijft het aldus;

Het sal jou wel sochte draghen,
Het can wel telden eñ wel draven,
Eñ lopen enen boghen walop.

dat is, *galop*, gelijkmen nu spreekt. Gravenberg f. 23 d.

Quam her gewalopiert ———

Met deeze Aanmerking schijnt echter niet overeen te komen, dat, in Walewein f. 56 c. by herhaalinge van het zelfde geval, gezeid wordt:

Tmagere rosside, *dat sine voete*
Cume mochte verroeren iet.

Of

De sine tonghe dwinghen can/
Men soudene heten een machtich man/
Eñ sterker/ als wi proeven connen/
Dan of hi enen Rose verwonne.
Tfolc hadde langhe tijt ghelegen
Up den watre/ eñ seer verslegen
Langhe wile met nauwer spise/
So datte sommighe boeren lise
Uten here daer si mochten/
Eñ spise te cope sochten.

JAN de Twee-de.

Want

Of zulks by die Dichters meer voorkome, kan ik nu niet zeggen, omdat ik 'er, onder 't leezen, weinig acht op gegeeven heb. Dat evenwel myne aanmerking niet geheel ongegrond is, heb ik sedert gevonden in de Memoires d'O. de la Marche L. I. Ch. 14. p, 250. daar ik leeze: *montez sur les meilleurs coursiers, ou* RONSSINS, *qui fussent en la court du Duc de Bourgongne.* En p. 251. *& estoit son* Cheval (*qui fut un puissant* RONSSIN) *couvert d'une barde de cuir de bousle, &c.* Waarvoor in de zelfde betekenis elders meermaalen, *destrier*, als Ch. 9. p. 189. 197. 198. enz. Wegens dit laatste woord zie den Heer F. B. p. 179.

ỷ. 733 Eñ dat hi) deeze twee vaarzen,

Eñ dat hi starker waer allene.
Dan een lantscap alghemene,

zijn eene naervolging van B. VIII. ỷ. 739.

So wil hi vroeder sijn allene
Dan een heer is alghemene.

ỷ. 738 Dan of hi) wegens het voorgaande Sermoen, zie hier achter.

ỷ. 741 met nauwer spise) waarmede het dan, gevolgelijk, niet *ruim* omkwam.

ỷ. 742 lise) dat is, gelijk Melis en anderen dikwils spreeken, *stillekine*: Ferguut f. 9 a.

Stillekine *es si gegaen*
Toter cameren, eñ bestse ondaen,
Al met gemake ginc si voort.

P 5 Dit

JAN de Twee-de.

Want men nogt te voren sach/
Dat Hollansche here upt water lach
Alsa langhe sonder lant.
Want ic dat ter waerheit vant/
Dat leden was der daghe vijftiene
Dat sijt nie en hadden so stene
Dat si in husen waren comen/
Hadt hem groet goet moghen vromen/

Sine

Dit *stillekine* is de echte verklaaring van *lise* en *liselike*. Walewein f. 29 a.

Al lise *so quam bi ter stede,*
Daer Walewein lacb mettesen dingben,
En stal bem tswaert metten tween ringben.

en f. 31 c.

Hi nam die Ioncfrouwe acbemant,
En ledese met bem, sonder gbeluut,
Al liselike *ten karker vut.*

Ferguut f. 9 a. b.

Wel naer badsi baer weder gemaect
Ten bedde, daer si lacb te voren:
Maer die Minne riet bare in doren,
Dat sine wecte liselike.

't laatste vaars eveneens in Limborg B. III. f. 30 a.

Doe kerese weder ten Ridder stout,
Minne makese berde bout,
Dat sine wecte liselike.

Cl. Willemsz. B. II. c. 4.

Lijssentlijck *sloet zi die deer.*

Vert. van Boëtius f. 11 a. *zo leide sou baer bant al* liselic *up mine borst.* Boëtius zeide L. I. Pr. 2. *admovit pectori* leviter *manum.* Gravenberg f. 59 a.

Vil lise *sie do traten,*
Unde giengen ztu ir vrouwen sa.

Paræneſ. Tyrolis R. §. 2. *da er* lise *gie.* zo leest Scherzius, en vertaalt het, *ibi* TACITE *ibat.*

ỷ. 747 sonder lant) zonder voet op land te zetten.

ỷ. 750 nie en) dit heb ik uit B. in H staat alleen *ne*; zo goed

Sine mosten ligghen in den scepen.
Recht aldus wast begrepen.
Eñ recht op enen Sonnendaghe/
Sente Laurens avont/ leiden laghe
De van Zeelant al ghemene/
Te nemene die spise al rene/
Sonder der Hollanders danc.
Vier cogghen namen sGraven wanc.

JAN de Twee-de.

Si

goed niet. maar in A *mede*, dat gansch verdorven is. *Nie en*, is *noit*: te weeten, sedert zy scheep gegaan waaren.

ꝟ. 756 Sente Laurens avont) den 9 Aug. die *Zondag* geweest is in 1304.

ꝟ. 758 al rene) zeer kwaalijk in de Andd. *allene*, zie by I. 288.

ꝟ. 760 Vier cogghen namen sGraven wanc.) men heeft deeze vier koggen aangezien voor *Zeeusche* koggen, die een *Hollandsch* Schip met 95 *vaten biers* zouden *genomen* hebben. Doch het waaren *Vriessche* Koggen (zie ꝟ. 790) die de *Hollandsche* Voorraadschepen tot geleide dienden; waarvan 'er zich een door de Zeeuwen liet neemen, en de drie anderen schandelijk de vlucht namen. Maar wat zal hier, *namen*, betekenen? Doch laat ons eerst zien, wat het betekene, in het aanstonds volgende vaars, met des zelfs aanhang. zo luidenze:

Si namen *daer ten selven male*
Voer Briderp, dat weetmen wale,
In enen scepe, vive min
Dan hondert vate biers waffer in,
En zouten zalm eñ vleesch.

dit is geen taal; nochtans heeftmen tot hier toe zo geleezen: want in de Andd. is hier geen verschil. alleenlijk kan in aanmerkinge komen, dat voor *biers*, gelijk ik leeze in A en B (waaruit blijkt dat ook die oude Uitschryvers, *vaten biers*, te saamen voegden) in H geleezen wordt, *bier*. En zo moetmen leezen; en onderscheiden, als volgt:

——— ——— *vive min*
Dan hondert vate. Bier *waffer in,*
Eñ zouten Zalm *eñ* Vleesch.

Si

JAN de Tweede.

Si namen daer ten selven male
Voer Bridorp / dat weet men wale /
In enen scepe / dide min
Dan hondert vate biers wasser in /
Eñ zouten zalm eñ vleesch.
Daer of hadden si haren eesch.
TSeusche here voer voer bi
Nessens Duvelant / seidemen mi /
Tusschen there eñ den lande.
Hem soude dinken wesen scande /
Soude hi spise laten comen /
Sine soudse hebben te haren vromen.
De galeiden wordens ghewaere /.

Eñ

Si namen, is dan, *Zy loeden 95 vaten* (waaronder die met *zouten Zalm* en *Vleesch* mede behoorden) *in een Schip*: dat ook in 't vervolg onderscheiden wordt van de vier Koggen. Deezen nieuwen voorraad, vooral in Bier bestaande, haalden zy van *Briedorp*, daarze voor lagen, en daar toen de Stapel der Hollandsche Bieren moet geweest zijn, die sedert den naam en de opkomst aan *Brouwershaven* gegeeven heeft. En let wel, dat *Briedorp* zelf niet anders is dan *Brouw-* of *Brouwers-dorp*: want *Brieden* was, van ouds, *Brouwen*, volgends Kiliaan. Wat is dan, eindelijk, *namen*, in dit vaars,

Vier cogghen namen *'s Graven dranc?*

namen zy ook Bier in? neen. het is bedorven, en gesprooten uit het aanstonds volgende, *Si namen*. Men zou 'er verscheiden woorden voor in de plaats konnen stellen: als by voorbeeld, *volgden*, gelijk ✝. 795.

Dese vier cogghen, als ic versta,
Volgheden *der spisen na.*

doch hoemen 't ook zou mogen veranderen, het zou altijd een bloote gissing zijn. Dit alleen acht ik zeker, dat wy hier het echte woord van Melis kwijt zijn.

✝. 767 TSeusche here) de Zeeusche Ballingen, die met hunne Koggen, noch op de Gouwe, omtrent Zieriksee lagen, ziende de voorraadschepen van *verre comen* ✝. 782 hadden aanstonds zin in den buit; maar de onzen lagen hun in 't vaarwater. Echter meenden zy, tusschen de Vloot en Duiveland

Eñ ghinghen voe roopen nare/ JAN de Twee-de.
Dat sise in Dijcwatre dreven/
Daer si voz hem ridende bleven.
Alst vloet was een deel ghegaen/
Hebet dat Zeusche heer bestaen
Voer ene creke te roopen alle/
Eñ hapeden sere/ te haren ghevalle/
Alde spise te hebbene ghenomen/
De si verre saghen comen.
De galeiders versaghen dat/
Eñ setter teghen staphans ter stat/
Eñ onderroyden hem den ganc/
Eñ deedse keeren al ghemanc

Als-

veland te zullen doorkomen. Dit doorkomen mislukte hun niet geheel en al. Maar de Noord-Gouwe, daar zy weezen wilden om de voorraadschepen te ontmoeten, werdt hun door de Galeiden afgesneeden; zodat zy wyken moesten in het Dijkwater.

℣. 775 in Dijcwatre) Alk. verklaart dit: *de Vaart of Rivier naar Ziriczee, 't Scheid tusschen Schouwen en Duyveland.* En dus smijt hy het nette verhaal van onzen Dichter ganschelijk in den war. Melis noemt het Water tusschen Schouwen en Duiveland noit anders dan *Goude* of *de Goude*, die hy hier allerduidelijkst onderscheidt van het *Dijkwater*, loopende tusschen Duiveland en Dreischor: en dat was, ten opzigte deezer Zeeusche Koggen, die van Zieriksee kwaamen, de Vaart naar Grevelinge; doch daar wilden zy, als gezeid is, niet weezen. *In Dijcwatre* is te verstaan of 'er stondt, *in 't Dijcwatre:* even als *dac* voor *tdac*, enz. De Andd. hebben hier, *int dijcwater.*

℣. 779 voer ene creke) tusschen de ondiepten door, om alzo, uit het Dijkwater, in de Noordgouw te komen.

℣. 783 De galeiders versaghen dat) kort te vooren ℣. 773.
De galeiden *wordens ghewаre.*
Deeze verwisseling van *Galeiden* en *Galeiders* vind ik eveneens in Allen.

℣. 785 onderroyden hem den ganc) sneeden hun al weder den pas af. zie de Aantek. I. 847.

℣. 787

JAN de Tweede.

After rugghe. der cogghen twee
Ontroyden/ eñ waren ghevee
Enen cogghe ondersien
Van Vrieslant/ eñ verslegghen dien.
Dander dre leiden ter vlucht/
Eñ ontroyden vor den vucht/
Dien si hadden vor tgrote heer;
Want sine setten te gheenre weer.
Dese vier cogghen/ als ic versta/
Volgheden der spisen na
Al van Meerlant/ daer sise vonden/
Eñ lieten hem nemen ten selven stonden
Enen Zeuschen cogghe een scip met biere.
Ente drie ontfloen nu hiere.
Het doecht menich in sinen lande/
De buten hevet grote scande.
De spise quam vort al sonder danc.

En-

✝. 787 der cogghen twee) twee Zeeuſche Koggen, die alleen, terwijl de anderen te rug moeſten keeren, eenen doorgang hadden weeten te vinden; en dus by de voorraadſchepen gekomen waaren.

✝. 788 waren ghevee) dat is, gelijk Seb. zeer wel zeide, *overvielen viandelijk*. Doch Alk. dit voor oogen, en zelf *ghevee*, al viermaalen, door *vyandig* verklaard hebbende, maakt 'er hier *veeg*, *in gevaar*, van. Zou hy *ghe vee*, by letterverzetting, wel aangezien hebben voor *vee-ghe?* Met *gevee* komt naa overeen het Sax. *gehaſs*, in de Poeetiſche Voorrede van Heer Eck van Repkauw op zijn' Saxen Spiegel f. 2 2.

Die mich mit worten plagen
Und meiner lehr ſind gehaſs.

dat is *haatig*, nydig.

✝. 791 Dander dre) hier zietge de oorzaak, waarom Melis dit verhaal ✝. 760. met die *vier koggen* begon. Een der zelven wordt door de twee Zeeuſchen genomen: de drie anderen, in plaats van zich te weer te zetten, neemen de vlucht: nadatze zich ook het Schip met 95 vaten voorraads hadden laa-

Ende daer na/ eer iet lanc/
Wouden de Zelanders keren weder/ JAN DE TWEE-DE.
Dat ſi comen waren neder
Tuſſchen tlant eñ dat here.
Ene galeide werp haer ter were/
Eñ rogde daer bi/ eñ ſcoet ſo ſere:
Sine conden ghedoen ne ghenen kere/
Sine moſten blien te lande waert.
Oec quamen mede ande vaert
Der Hollanders vele met haren ſtaven/
De hem grote ſmeten gaven;
So dat ſiſe ten leſten dwonghen/
Dat ſi meeſt uten cocghen ſprongen.
Dit deden ſi/ al hadden ſi ſcande/
Eñ moſten waden daer te lande/
Eñ treckeden de coggen naer.
Ic ſegge u al over waer/

Hadde

laten ontneemen door eenen Zeeuſchen Kogge, gelijk volgt ỳ. 798. en dit is de reden, dat hy boven ỳ. 763 ook van dit Schip, in het byzonder, melding maakte. En dus verre van deeze aventuur; waarin Melis byzonderlijk het oog hadt op het ſlechte gedrag van die vier Koggen *van Vriesland*, als blijkt uit den ſchimpſchoot, dien hy hun, ten beſluite, geeft ỳ. 801, 2.

ỳ. 806 Dat ſi) zo in Allen. doch lees, *Dar*, of *Daer*, *ſi*.

ỳ. 810 conden ghedoen ne ghenen kere) in de Andd. aldus: *condent ghedoghen in ghenen kere*. *ghedoghen* is zekerlijk bedorven uit *ghedoen*.

ỳ. 813 ſtaven) zie de Aantek. VII. 915.

ỳ. 814 grote ſmeten) zwaare ſlagen. Het Eenv. *ſmete* vind ik by Kiliaan; die ook *ſmyten* niet anders verklaart dan *ſlaan*. Waarvan, *Wyvenſmyter*.

ỳ. 816 uten cocghen) kwaalijk in A *uten cocghe*: gelijk ỳ. 819 *den cogge*, voor *de coggen*.

ỳ. 821

Jan de Tweede.

Habde de galeide bliven legghen
Ene wile/ ic dar wel segghen/
De cogghen waren al daer bleven;
Want si haddense beghheven.
Het was oke op ene zee.
Hadt gheebt/ wat wildijs mee?
De cogghen waren bleven opt lant/
Ente luden waren te hant
Wel ghegaen haerre veerde:
Want darne was niement diet werde.
Dus was al Zelant inde vlucht.
Dat dede der galeyden ducht.
Daer dreven cogghen sonder man/
De hem de wint iaghede an/
Daer si om woeden toter kele.
Der lude was herde vele

De

℣. 821 Habde de galeide bliven legghen) de Bevelhebber van deeze Galeide wordt hier flecht gepreezen. Ik denk dat Melis dit gebôekt heeft volgends het algemeene gerucht.

℣. 825 Het was oke op ene zee) dat is te zeggen, de vloed ging; gelijk blijkt uit het aanftonds volgende, in tegenftellinge, *Hud 't geëbt*. Maar in de Andd. lees ik,

Het was op ene volle zee.

zie by I. 717. waaruit echter dit OKE niet wel goed te maken is. En het is my te meer verdacht, omdat 'er volgt, *op* ENE *zee*. Welk *ene* veel natuurlyker valt in de leezing der Andd.

Het was op ENE VOLLE *zee.*

En dit zoude ik verkiezen boven 't onze.

℣. 837 natscoe) die uit hunne Vaartuigen in 't water fprongen, en om de zelven *woeden toter kele* ℣. 835. maakten wat meer nat dan hunne fchoenen. Ik denk dat *Natfcoe*, in dien tijd, een gemeene fpotnaam geweeft zy, waarmedemen de zulken begroette, die in 't water gelegen hadden.

℣. 839 Inde porte) wy volgen hier de Andd. in S lees ik

deeze

De natscoe worden ande vaert.
Doe men des gheware waert
Inde porte/ doe waersi blide
Dat dus verghinc an sGraven side:
En t,Seusche heer/ ghesconfiert/
Also scandelike wederkeert.
Dit was Sondaerchs hare dade.
Ente Grave wort te rade/
Dat hi den nacht rusten woude/
En tsanderdaerchs vechten soude/
Jonste hem God der aventuren/
En nemen dats hem mocht ghebuuren.
Also als wi segghen horen/
So hadde de Grave aldaer te voren
De grote scepe ghemannet wale
Met sinen luden tenen male/

Jan de Twee-de.

Al

deeze twee vaarzen, met de zelfde woorden, doch in eene andere orden, aldus:

Inde Porte an sGraven side
Dat dus vergbinc doe waersi blide.

daar de woorden, *an sGraven side*, zekerlijk kwaalijk geplaatst zijn.

℣. 850 **So hadde de Grave**) men kan vraagen, wie, in deezen gewigtigen zeeslag, het Opperbevel gevoerd hebbe? de *Ammiraal*? of *Paydroge*? of *Graaf Willem*? De eerste hadt onder zijn bevel de 11 *Galeiden*; de tweede, de 38 *Groote schepen*. Maar, en deeze Groote schepen, en die Galeiden, met hunne Hoofden, stonden allen ten bevele van onzen Graaf. Dit blijkt hier ten vollen uit onzen Dichter. Hy zegt duidelijk, dat de Graaf zyne Hollanders (of een gedeelte der zelven) *plaatste op de Groote schepen; dat hy de vloot ten stryde geschaard heeft, en den Voortogt gaf aan wien hy wilde.* Toen vier van die *Schepen* op eene Zandplaat vervallen waaren, was 't alleen de Graaf, die bevel gaf, watmen tot der zelver beveiliging te doen hadt: hieronder ℣. 886. Dat hy ook, zelfs na de overwinning, eenigen van de *Galeiden* afzondt, daar zy

hem

JAN de Twee-de.

Al metten luden diere in waren/
Eñ hadde gheset sine scaren/
Eñ voren ghescaert/ de voren soude.
Men wort te rade/ datmen woude
Al becorten daer de dinghe/
Ten eersten dat die ebbe ghinghe/
Eñ nemen dats hem werden mach.
Het was up sente Laurens dach/
Dien si ghetrouwelike baden/
Dat hi hem staen moste in staden
Met sijnre beden tote onsen Here.
Dit baden si hem alle sere.
Die ebbe ginc/ eñ in Goeds name
Vorreden si doe alte samen/

hem dienst konden doen, zullen wy hierna zien: X. 300. sluit niet buiten, dat Graaf Willem, eer hy den vyand : tastte, raadpleegde met den Ammiraal, met Paydroge en deren, die meer ondervinding hadden dan hy, toen pas a tien jaaren oud. Daarom wordt gezeid, ℣. 856, niet H maar MEN *wort te rade*, enz. Maar het geene men te de geworden was, of beslooten hadt, kon alleen door Graaf, of op 's Graaven naam, afgekondigd worden. W om ik dit aantekene, kuntge zien beneden by ℣. 1323.

℣. 867 Alle te vaerne up de viande) dit vaars is in All meer of min, bedorven. Het geen we in A leezen, is ongerijmdheid zelve:

Als te vorren *al dat bere die viande.*

De Uitschryver hadt, by verzinninge, geschreeven, *dat b* en ziende, dat *bere* niet rijmde op het volgende vaars, vo hy 'er de echte woorden achter, *die viande.* Het zelfde, wy, niet lang te vooren, ℣. 694, ook aangemerkt hebbe A, *enigberbande slachte*, voor *enigberslachte.* Maar vo is geen woord. In B staat:

Als te voeren *alle die viande.*

al mede geen taal. In A lees ik:

Alle te porrene *up de viande.*

Maar dat *porrene*, 't welk op zich zelf goed zoude zijn,

Alle te vaerne up de viande/
De vaer laghen lancs den sande/
Eñ dwers den diepe/ ten zelven male.
Doe waende de Grave wale
Hebben de viande an ghestreden/.
De vor hem inden diepe reden;
So dat sulke hier omme pinen/
Eñ worpen vut/ met langhen linen/
Ankers verre te lande waert/
Eñ trecten toe mettet vaert.
Eñ van Kaleys Pandroghe/
De voren voer in haer oghe
Met vier scepen tsamen bonden/
Bleef sittende ten zelven stonden

Jan de Twee-de.

Up

in dit vaars geen plaats hebben, omdat het in 't voorgaande reeds uitgedrukt staat. Ik besluit dierhalve, zelfs uit die bedorven woorden *vorren* en *voeren*, datmen moet leezen *varen*, of liever *vaerne*, volgends het aangetekende boven by ✝. 526. aldus:

Porreden *si doe alte samen*,
Alle te vaerne *up de viande*.

en ik heb geen zwaarigheid gemaakt, om deeze verbetering in den Text in te voegen.

✝. 868 lancs den sande) niet wel in A *lanx den lande*. erger in B *lanx te lande*. Een gedeelte der Vlaamsche vloot lag dicht aan de *Zandgronden*; het andere *dwers den diepe*. Uit die Zanden, van tijd tot tijd sterk aangegroeid, zijn sedert verscheiden Polders bedijkt; waardoor de plaats, daar dit Zeegevecht voorgevallen is, geheel, of genoegsaam geheel, Land is geworden.

✝. 873 sulke) de Andd. *si alle*. kwaalijk. Zy allen deeden niet het zelfde; maar de een dit, de ander dat, gelijk by zodaanige gelegenheden geschiedt. *Sulke* is hier *sommige*. Niets gemeener dan dit.

✝. 878 De voren voer) die vooruit voer. Ik volg hier B. In A staat *De voeren vort*. in C *Die voeren voer*. waarvanmen in A gemaakt heeft, *Die voeren voer baer*.

 ✝. 884

JAN de Tweede.

Up enen zande vorde port/
Dat legghet vander havene Nort:
Des men sere was tonghemake/
Dat hijs hadde al zulke rake/
Eñ ment ghebeteren niet en mach.
Als de Grave dat versach/
Dede hi de ankers uut setten
Achter eñ voren/ sonder letten/
De scepe te binden vaste.
Want de Vlaminghe/ de wrede gaste/
Waren doe van hem niet verre.
En was gheen wonder/ al was hi erre/
Dat hem gheviel de aventure/
Dat vier scepe/ up de ure/

Van-

✝. 884 al zulke rake) dat is, *zulk geval*; of hier liever *ongeval*. Zie by VI. 742. In de Andd. kwaalijk, *an sulke sake*.

✝. 889 De scepe te binden vaste) voor *te binden*, in de Andd. wederom, *te samen binden*. kwaalijk; want die vier schepen waaren reeds *te saamen gebonden* ✝. 879. *Binden vaste* is hier eenvoudig, *vast maaken*; te weeten, door middel van *ankers, vóór en achter uitgezet*: gelijk onmiddelijk voorgaat.

✝. 895 sitten bleven) beter waar *sittende*, gelijk even te vooren ✝. 880. IV. 1012. X. 556. Cl. Willemsz. B. III. c. 9.

Mit ghescrey zo quam si claghende
Daer haer broeders liepen jaghende. ENZ.

✝. 896 hem beneven) by, of naast hem. zie by V. 868.

✝. 905 Enen cogghe) Guil. Guiart zegt *twee*, in deeze vaarzen by Daniel, Milice Fr. T. II. p. 466.

Flamens font emplir deux nacelles
De pois, de sain & de bûche,
Leur geu, feu & huile embûche.
Cil qui en cest sens les attirent
A mont le rivage les tirent,
Au dessous du vent à l'escourre
Les font vers les quatre nez *courre.*

Zo-

Vanden besten sitten bleven
Upden zande hem beneven;
Eñ mosten sitten dat ghetide.
Des de viande waren blide:
Want si waenden openbaer/
Dat daer bi verloren waer
'sGraven doen altenen male.
Want si waenden herde wale
De scepe bernen inden gront:
Want si vulden up de stont
Enen cogghe met droghen stro
Eñ met peke; eñ waenden zo
De scepe bernen/ daer si laghen/
Eñ toghen vort. Als douse zaghen/ JAN de Twee-de.

Dat

Zodat de Vlamingen die twee Branders eerst tegen den stroom opvoerden, enze vervolgends, voor wind en stroom, op de vastzittende schepen lieten afdryven. Laat ons nu Meyerus eens hooren f. 104 a. *Est in Historiis Hollandicis* [de Vlaamschen, zegt hy wat verder, spreeken 'er geen woord van] *initio pugnæ quandam* MIRÆ MAGNITUDINIS NAVEM *à Flandris fomento lardi picisque et sulphuris apparatam, incensam, missamque in hostium classem, ut in illam incendium inferret, sed* PER MIRACULUM *in diversum reflante vento repulsam reversamque in nostrorum classem, suisque fabricatoribus magnam intulisse stragem, &c.* Doch dat verhaal gaat geweldig mank. Een *verwonderlijk groot* schip moest natuurlijk vastraaken, eer het komen kon by de vier vastzittende schepen, en die in den brand steeken. En het geen hier toegeschreeven wordt aan een *Mirakel*, is niet anders dan natuurlijk, volgends 't geene wy, op de woorden van Guiart, zo even aangetekend hebben. Want, wanneer die vier schepen zich van den brandenden Kogge, volgends Melis, of van die twee vaartuigen, volgends Guiart, konden ontdoen, gelijk zy gedaan hebben, zo moesten die noodzaakelijk, voor wind en stroom afdryvende, wederkeeren vanwaar zy gekomen waaren; dat is by, of onder de Vlaamsche vloot. Wegens de legging der twee vlooten, merk ik kortelijk aan, dat die der Hollandsche

JAN de Tweede.

Dat ſi dat vier brochten vort/
Hinghen ſi ſeile buter vort:
Eñ om dat vier van hem te weren/
Neden ſi glavien eñ ſperen/
Als om tſier van hem te ſtoten.
Dandre met armborſten ſcoten
So over ſeer; de tſier brochten/
Dat ſijt gheherden niet en mochten/
Eñ moſten keren dan ſi quamen;
Eñ waren wel na alte ſamen
Verbernt metten ſelven viere.
Maer ſi voeren te lande ſciere/
Eñ begaven des bernens al.
De Grave prijsde dit gheval/

was benoorden, die der Vlaamſche, bezuiden Zieriksee. toen de Ebbe ging; en gevolgelijk de gemelde Brander w naar de Vlaamſche vloot moeſt afdryven. Met de *Ebbe* t Willem de Vlamingen aan, boven ✝. 865 enz. Maar m volgende *Vloed*, werdt hy zelf door hen aangetaſt, ben ✝. 939 enz.

✝. 910 Hinghen ſi ſeile buter vort) in B is *Hingben* eene beſpottelyke wyze, veranderd in *Gbingben*. *Byter*, d meen is, is in M *buten der*. en dit is de verklaaring van 't c

✝. 917 dan ſi quamen) *dan* is *daan*. In de Andd. *da* dat wederom 't zelfde is.

✝. 926 de ſlapens luſte) in Allen vind ik, te deezerpl *ſlapen luſte*. kwaalijk, en tegen de gewoonte van o Dichter. Zo lees ik VII. 431, in A en B

——— ——— *als hem* ſlapens luſte

ſchoon ook daar in M geleezen wordt, *ſlapen*. Maar IV. in Allen:

Want hem begonſte ſlapens luſten,

en IX. 1292. insgelijks in Allen:

Dochte mi dat nu vechtens luſt.

✝. 928 de hem God an) zie hier achter.

Dat den sinen was comen soe;
Eñ was in sulken wille doe/ JAN de Twee-de.
Dat hi woude nemen de ruste/
Eñ slapen laten de slapens luste/
Eñ tsanderdaghes nemen dan
De avonture/ de hem God an.
Want mochte hijt enichsins liden/
Sone woude hi niet bi nachte striden.
De Grave eñ sine partie
Waenden/ datte sier her Oye/
Daer hi lach/ soude bliven stille/
Eñ haers onbeiden: eñ hadde wille
De nacht te rusten/ dat waer dach/
Eñ nemen dan dats worden mach/

Eñ

℣. 933 Daer hi lach/ soude bliven) in de Andd. gansch edorven. in B *Dat hi bliven soude ligghen.* in H *Dat hi gghen soude bliven.* Al wederom *dat* voor *daer;* hoewel *dat* eeds in den voorgaanden regel uitgedrukt staat.

℣. 934 eñ hadde wille) hier is Broddelwerk. Geef slechts cht op deeze woorden, in verband met de twee volgende egels:

——— — *eñ* [de Grave] *hadde wille*
De nacht te rusten, dat waer dach,
Eñ NEMEN *dan dats worden mach.*

n vergelijkze met ℣. 924-928.

Eñ [de Grave] *was in sulken wille doe,*
Dat hi woude nemen de ruste,
Eñ slapen laten de slapens luste,
Eñ tsanderdaghes NEMEN *dan*
De avonture, de hem God an.

let een en 't ander, zo veel het zaakelyke aangaat, is volomen het zelfde. Maar dat een en ander is, noch eens, volomen het zelfde met het geene wy kort te vooren, ℣. 844-48, reeds geleezen hadden. Zo luiden daar de woorden:

Ente Grave wort te rade,
Dat hi den nacht rusten woude,
Eñ tsanderdaechs vechten soude,

 Jon-

Jan de Tweede.

Eñ souden alle eten gaen
Vanden avont als sijt bestaen /
Begonde de vloet te gane;
Ente Vlaminghe quamen ane/
Metten strome drivende toe.
Eñ sGraven lieden wapenden hem doe/
Eñ troesten mallic den andren sere/
Eñ bevalent onsen Here.

De

Jonste hem God der avonturen,
Eñ NEMEN *dats hem mocht gheburen.*

Let ook, dat het woord *nemen*, op de zelfde wyze gebezigd is in alle drie deeze plaatsen, waarvan 'er, ten meesten, maar één echt is. Geef ook acht, dat deeze plaats behoort tot de nacht tusschen 9 en 10, de twee anderen tot die tusschen 10 en 11 Aug. Vraagtge my, welke der drie ik voor echt houde? Ik *gisse*, dat de plaats, ✝. 934-936, voegelijkst, als zodaanig, geleeden kan worden. En volgends die gissing, zouden eerst ✝. 844-848 moeten verworpen worden. En dus ook ✝. 924-928. Doch hier hapert veel meer. ✝. 929 en 930, die hier zeer gepast zijn, zouden niets verliezen, als zy geplaatst waaren achter ✝. 936. Enz.

✝. 938 Vanden avont) zo in Allen. Doch 't is geen taal. *t'avond*, *van avond*, *van den avond*, zegtmen alleen van dien avond, die naast op handen is: anders, *'s avonds*. Is evenwel dit en het voorgaande vaars echt, zo geloof ik datze aldus moeten geleezen worden:

Si *souden alle eten gaen*
Anden avont. *Als sijt bestaen* ——

an den avond is *tegen den avond:* zie het beneden X. 161.

✝. 942 Eñ sGraven lieden) ook dit *Eñ* staat in Allen. doch 't past hier niet.

✝. 945 De goede) deeze 22 regels, 945-966, acht ik alle genade onwaardig. In de zeven eersten verdeelt de Broddelaar 's Graaven lieden in *Goeden* en *Kwaaden*; dat is, stouten en blooden: die verblijdden, deezen bedroefden zich. Maar Melis verbeeldtze allen als *goeden*, die, op 't onverwacht nade-

De goede worden herde blide;
De quade droeve an dander side.
Goede Knapen / de dar waren /
Comen indes Graven scaren /
Worden Ridders / diet wesen woude
(Dandre latic onbescouden)
De hem stouteliike wouden weren.
Ic wane / noyt man zulke twee heren

JAN de Twee-de

Sach

deren van den vyand, zich wapenen, malkanderen ten ftryde aanmoedigen, en den uitflag beveelen aan den Heere, ŷ. 942-944. 't Geen hierop nu volgt, is loutere beuzelpraat. Voor den flag weetmen niet, wie daarin lof of lafter zal verdienen; en de bloodften zelfs belooven dan dikwils het meefte.

ŷ. 946 **De quade droeve**) dat is, *worden droeve*. In A ftaat, *droven*. maar *droeve* heb ik genomen uit B en C. 't welk ik alleen aanteken, omdat *droeve* in geene der Uitgaaven geleezen wordt.

ŷ. 950 (**Dandre latic onbescouden**) dat is, *onbefproken*. Maar wie waaren die *anderen*? Waaren 't die geen Ridders wilden worden? Want hiertoe fchijnt dit alleen betrekkelijk. Doch hoemen het draaien en plooien wil, uit het eerftgeftelde moet altijd volgen, dat die *anderen* reeds begreepen zijn onder de *kwaaden*. En dat is eene groote ongerijmdheid. Kanmen iemand, dienmen vooraf *kwaad* genoemd heeft, *onbefchouden* laaten?

ŷ. 952 **Ic wane**) deeze drie regels,

Ic wane, noyt man zulke twee heren
Sach comen des ghelijcs te ftride,
Als defe twe op elke zide,

geeven aan allen, dieze eerft leezen, noodzaakelijk een denkbeeld van twee groote Heiren of Vlooten, die, in magt, elkanderen niet geheel ongelijk waaren. En dat is veel waarfchijnlyker, dan dat de Vlamingen, in vergelykinge der Hollanders, zouden gehad hebben, te water *tien*, te lande *drie man, tegen één*: gelijk omftandig gezeid wordt ŷ. 955-963.

Jan de Twee-de,

Sach comen des ghelijcs te stride/
Als dese twe op elke zide.
De Vlaminghe hadden volc so vele/
Dat sijt waenden al te spele
Metten lope hebben ghewonnen.
Hier omme wast/ dat sijt begonnen.
Want si haddent herde siene:
Jegen enen man hadden siere tiene/
Upden watre gherekent/ ten stride:
Eñ opden lande ten selven tide
Driewerf also vele liede.
Ic wane/ dat noyt eer ghesciede/

Dat

963. Stel nu die negen regels eens, voor een poos, ter zyde; en lees aanstonds, na de drie, zo even aangehaald, de drie laatsten van dit Broddelwerk, 964-966.

Ic wane, dat noyt eer ghesciede,
Dat so clene menechte vacht
Ieghen also grote cracht.

En overweeg dan, of deeze drie de drie bovenstaanden niet ten eenen maale vernietigen en gansch onbestaanbaar maaken. Zy beginnen beide met *Ic wane.* Dit heeft my doen twijffelen, of de drie eersten, 952-954, niet wel echt, dat is van Melis, mogten zijn, doch gerukt uit hun natuurlijk verband. Want zy konnen onmogelijk bestaan met de drie laatsten 964-966; noch met het geene tusschen beide gesteld wordt van *tien tegen een.* Ik geloof niet, dat Melis oit gesproken heeft van zulk eene ongelijkheid. 't Zweemt meer naar 't verhaal van de Goudſ. Kron. p. 95. daarmen leest: *In desen stryde worden verslaghen* CXLVIIJ DUIZEND *Vlaminghen; ende sy verloren* XI HONDERD *schepen*, enz. Of speelde den Beuzelaar in 't hoofd het geene Melis hierna zegt B. X. ℣. 459—463

De meente en was haer [of *niet*] *groet,*
Die den swaren wederstoet
Wederstonden in Sirixe;
Of metten Grave . . . . . .
Op Goude vochten alle de nacht; enz.

Maar dat doet hier niets ter zaake. Melis spreekt daar niet, noch van de 38 groote schepen onder Paydroge van Kaleis, noch

Dat so clene menechte dacht JAN de Twee-de.
Jegen alsa grote cracht.
Doe de Vlaminghe quamen toe/
Met groten oestal scoten si doe/
Eñ met springalen menighen quareel,
De Grave hadder/ doer sijn deel/
Vele menighen/ seg ic u.
Doe sprac de Grave: Het is nu
Wel tijt/ datmen hem gelde.
Wine moghen niet vlien te velde,
Laet ons weren/ of wi connen/
Sterkelike; ic siet ghewonnen.

De

noch van de II galeiden onder den Franſchen Ammiraal, noch van de Hollanders; maar bepaaldelijk, en alleen, van de Zeelanders, die meeſt al tegen hem waren. zie aldaar ℣. 454.

℣. 968 Met groten oestal) zie hier achter.

℣. 969 Eñ met springalen) zie hier achter.

℣. 973 datmen hem gelde) kwaalijk in de Andd. *dat men ghelde*. Want ſchoon 'er naauwlijks iets gemeener is by onzen Dichter, dan *men* voor *men hem*; zo kan 't echter hier geen plaats hebben om de kortheid van deezen regel. Alk. verklaart die drie woorden; *dat het ons ſal gelden*. Kinderlijk! Melis dacht, of de moedige Willem zeide: Nu is het de rechte tijd, dat wy den Vlamingen al het leed, al het geweld, dat zy ons tot hier toe gedaan hebben, op eens betaald zetten. *Gelden* is *vergelden*.

℣. 974 Wine moghen niet vlien te velde) dat is, *te lande*; gelijk Alk. voor my gezeid heeft. In deeze leezinge komen de Andd. overeen. Maar in A ſtaat,

Wine moghen niet vlien vanden *velde*.

dat ik niet zie hoe hier verdeedigd zou konnen worden.

℣. 976 Sterkelike) in de Andd. luidt dit vaars aldus:

Want ſekerlike ic ſiet ghewonnen.

zekerlijk niet kwaalijk.

℣. 978

JAN de Tweede.

De hem weert / ic salt hem lonen.
De hier sterft / God salne cronen
In hemelrike al hier boven.
De blijft te live / men salne loven
De werelt doꝛ vort an.
Dus troeste de ionghe man
Sine luden toten stride.
Eñ men scoet ten zelven tide
Met lx oestal eñ springale;
Eñ banc armborst / weet men wale /
Stoeter twe hondert ofte mee.
De pile vloghen / alst waer snee.
Hier mede scoetmen met ghenende.
Doe si quamen so ghehende /
Daer dene partie dander sochte /
Datmen met clenen boghen mochte
Scieten doen inden hoep /
Woꝛt der quarelen goeden coep.
Met dusent ermboꝛsten / of mere /

Scoet

✝. 978 De hier sterft / God salne cronen) voor *hier* hebben de Andd. *oec*. maar voor *cronen* lees ik alleen in 𝔄 *connen*; dat gesprooten is uit ✝. 975.

✝. 986 banc armborst) zie hier achter.

✝. 987 Stoeter) dat is, *Stondt* of *Stonden 'er*. In de Andd. zonder zin, *Scoter*. by Alk. *Scot 'er*.

✝. 998 De pile vlogen / dat si roten) *swermden*, zegt Seb. en na hem Alk. die het echter, in de eerste plaats, verklaarde door *ruysden*; alsof Melis gedoeld hadt op het geluid dat de Byen maaken, wanneer zy *zwermen*. Kiliaan: ROTEN, ROTTEN. *Coire in unum, congregari*.

✝. 1001. Int vergaderen) niet alleen in 𝔄, maar ook in 𝔄 staat *In vergaderen*. Doch ik heb 𝔅 gevolgd. Die zelfde woorden komen by meer anderen voor. Ik hebze geleezen in den Sp. Hist. doch kan nu de plaats niet noemen. Jan van Heelu zeide p. 185.

Int

Scoet men wel vut sGraven here/
Sonder dat si weder scoten.
De pile vlogen/ dat si roten
Ghelike recht oft waren bien.
Ic waent noyt eer was ghesien/
Int vergaderen so sere scieten.
Doe men der stene macht ghenieten/
Ghingen si velen sonder ghetal.
Int Hollantsce heer was groet ghescal.
De baniere nam in de hant
Een scoen vrome ionc seriant/
Eñ maecter hem mede te hant/
Daer hi de meeste perse vant/
Eñ droech aldaer sGraven baniere.
Hem volgheden goede liede sciere/
De hem wel proeveden inder noet.
Doe wort daer een gheruchte groet.
Men riep over al te hant
Met luder stemme: Hollant! Hollant!

Jan de Twee-de

Doe

Int vergaderen vanden stride.
't welk genoegsaam 't zelfde is met het geene Melis aanstonds zal zeggen ✝. 1019.
Alstie (Als die) *strijt vergadert was.*
Boven lazen we B. VIII. ✝. 142.
Doe vergaderden *sGraven liede*
Bider Vere ande vianden.
Dit *vergaderen* is het geen wy nu noemen, *handgemeen worden;* het welk wy alleen zeggen van *Vyanden;* maar de Ouden zeiden 't van *Vrienden*, die malkanderen *de hand* gaven. zie onze Aantek. VI. 814 en 1286.

✝. 1005 De baniere) zie hier achter.

✝. 1011 wel proeveden) in A lees ik *volgheden*, dat daar, door onachtsaamheid, herhaald is uit het voorgaande vaars. Wy hebben 't verbeterd uit de Andd.

✝. 1013 Men riep) dit en het volgende vaars vind ik in B aldus:

Eñ

JAN de Twee-de.

Doe riepmen: Hollant! Parijs!
Des ben ic vroet eñ wijs/
Dat noyt man horde roepen so
In enen stride/ als men dede doe.
Alstie strijt vergadert was/
Hoerde noyt man sulc gheclas.
Men stac/ men sloech/ eñ men warp/
Men scoet menighen pile scarp
Mallic anderen ieghen thoeft.
Si vochten so/ des gheloeft/
Dat men ene mile horen mochte
Bede worpe eñ gherochte.
De Vlaminghe wonnen/ ter eerster ioesten/
Drie scepe/ die donse moesten
Alle rumen vor de noet.
Die sire in vonden sloeghen si doet.
Si waren worden des te rade/
Dat si souden/ sonder ghenade/
Al verslaen dat si wonnen/
Eñ dat si belopen connen.
Des droeghen de Vlaminghe over een.
Daer was ghewor pen menich steen
Vanden kokerten nederwaert

Eñ

Eñ riepen doe al te bant
Ay Hollant, Hollant, Hollant.

ỳ. 1015 Hollant! Parijs!) zie hier achter.

ỳ. 1020 Hoerde noyt man sulc gheclas) *Hoerde* lees ik ook in B. maar in U *Hoe*. Dit is vreemd, omdat Seb. 'er op aantekende, dat in C geleezen wordt, *Hoerde*. Voor het eene woord *gheclas* heeft Meyerus 'er zes: *Hic fragor, clangor, sonitus, strepitus, clamor fremitusque tantum invaluisse narratur, ut per tria nostratia milia exaudiretur.*

ỳ. 1027 ter eerster ioesten) waarvan gesproken is hier achter by ỳ. 348.

ỳ. 1030 Die sire in vonden) in A staat, *Diere in spongben:* dat

Eñ vanden castelen / dat veel hart
De Hollanders hadden int beginnen. JAN de Tweede.
Sulc verliest / hi waent winnen.
Si waenden bi naer sonder were
Verslegghen hebben tHollansche here:
Daer omme be stonden si teghen nacht.
Alsmen int starcste vacht /
Recht alste zonne was onder /
Sach men daer ghescien een wonder.
In een casteel van enen maste
Eñ int coket / so waren gaste
Die tHollansche heer seer quelden /
Eñ menighen man ter eerde velden:
Want si worpen menich steen.
Ten lesten male sach mense een /
Dar hi vanden casteel spranc
Inden watre / eñ eer iet lanc
Viel tkoket alte male
Vanden scepe neder te dale.
Dan mochte sonder scade niet liden.
Nu waren de Hollanders / in dat striden /
Sere verloest met desen doene.
Dies waren si te bet coene.

Want

dat ik voor geen taal houde. In **L** *Die sire in pronden:* en dit zou betekenen, die zy daar gevangen namen. Maar natuurlyker is de leezing van **B** *Die sire in vonden.* Vergelijk ⅴ. 1067.

ⅴ. 1038 **castelen**) die in **A** veranderd zijn in *stenen.*

ⅴ. 1047 **In een casteel van enen maste Eñ int coket**) zie hier achter.

ⅴ. 1053 **Dar hi**) in **A** staat *Dan bi:* doch met een punt onder het tweede been van de *n*, die daardoor veranderd werdt in eene *r*. Zodatmen hier leezen moet, *Dar* of *Daer hi;* en niet, *Dat bi*, gelijk in de Andd.

ⅴ. 1056 **neder te dale**) zie hier achter.

ⅴ. 1062

JAN de Twee-de.

Want si te voren waren verladen.
Nu ne mach hem niet scaden
Die stene/ de van boven quamen.
Haren loep dat si doe namen/
Eñ sprongen int scip hem luden toe/
Eñ drevense al der ute doe/
Of sloeghen doot die si vonden.
Dus keerde tspel te dien stonden.
De te voren hadden tbeste/
Si verloren nu int leste.
Die vier scepe/ de te voren
Upt zant zaten/ als wi horen/
Waren comen drivende an.
Si hadden binnen menighen man/
De sere droeve waren te voren/
Eñ rieu hem dat si waren gheboren/
Dat si so spade quamen te stride.
Si waren nu so over blide
Dat si mede striden mochten.
Hoert wattie meesters dochten/

Dies

℣. 1062 Nu ne mach) voor *moghen.* En zo ook in de Andd.

℣. 1076 Eñ rieu hem) in A *reu hem.* in B *rouden;* dat is, *roude hem.* in C *rou hem.* Limborg II. f. 26 b.

Oec rau *hem, datsi den Ridder stout*
Hadden alsoe begheven.

Zie onze Aantek. VI. 98.

℣. 1080 Hoert wattie meesters dochten) van de *Meesters* zie onzen Dichter hierboven ℣. 181, enz. en onze korte Aantek. V. 356. Maar zynen vyanden brandende houten in 't gezigt te werpen, met zo gewenschten uitslag als hier, was te vooren misschien noit gezien of gehoord.

℣. 1097 De mane liet haer scinen wesen) boven ℣. 32 zeide Melis, dat de Wind *zijn waaien liet staen.* Dat heeft geen

Dies si hem berieden sciere. Jan de Twee-de.
Si deden maken grote viere
Van droghen houte/ dat bernde seer.
De dat beriet/ wiste meer.
Alst was inden besten brande
Sloeghen siere an de hande/
Eñ worpent den anderen tegent hoeft.
Daer mede worden si verdoeft.
Dat sijt aldaer ter stede wonnen/
Entie Vlaminghe/ diet begonnen/
Verloren daer dat si brochten;
Also dat si niet langher vochten.
Dit duurde toter middernacht
Dat men horen aldus vacht;
Eñ men seide al openbare
Dattie strijt verwonnen ware.
De mane liet haer scinen wesen.
Men gaf drinken; eñ mettesen
Quam een bode/ eñ seide: Here/
Men vecht hier Norden also sere;

Ghint

geen verklaaring noodig; want kleine kinderen, onder ons, weeten reeds wat *laat staan* te zeggen is. Maar wat bedoelde hy, zeggende,

De mane liet haer scinen wesen?

Vilde hy te kennen geeven, dat de Maan *begon te schynen?* f datze *bleef schynen?* of datze *opbieldt van te schynen?* Om it bescheidelijk te beantwoorden, zoumen dienen te onderoeken, hoe oud de Maan geweest is in den Nacht van S. aurens, dat is, tusschen 9 en 10 Aug. 1304. Doch dat laat voor de geenen, die hiervan met meer zekerheid konnen reeken, dan ik. Maar ik heb ook redenen om te gelooven, it zulk onderzoek van geen nut zoude zijn. Want hoe komt melding der Maane hier te pas, vooral in zo ongewoone woordinge, daar Melis, geduurende dit gansche nachtgeecht, van geen Maanlicht gerept hadt? Ten anderen, de ag was nu op handen: zie onzen Dichter ℣. 1143. en onze

Jaer de Tweede.

Ghine sent hem helpe / si sijn verloren /
Want si hebben zulken toren:
Daer sijn verscer liede noet.
Si sijn vermoyt / de perse is groot:
Sent hem helpe / si sijn behouden.
Mach ics bliven onbescouden /
Of ic selve come daer /
Sprac de Grave; breng mi mare /
Ofs hem doet sulke noot.
Ic avontuert toter doot;
Eer icse so late verderven /
Ic sal liever met hem sterven.
Dus ginc de bode weder ten stride:
De cortelike keerde blide /
Eñ seide: Here / hets al ghewonnen /
Also als wi ghemerken connen
Eñ wel gheproeven moghen tware.

De

Aantek. aanstonds hier onder by ✠. 1118. Laatstelijk, voor dit vaars leestmen in de Andd.

Des si blide waenden wesen.

het welk, in 't verband geleezen met de twee voorgaanden en de helft van het volgende, hoe eenvoudig ook de woorden mogen zijn, eenen gezonden saamenhang maakt: terwijl de Maan hier, in 't onze, als uit de lucht schijnt te komen vallen.

✠. 1104 **Si sijn vermoyt)** dat is *vermoeid.* Kwaalijk in de Andd. *vermoert:* gelijk ten vollen blijkt uit het geene volgt: *Sent hem helpe.*

✠ 1118 **Siet / hier; en dare Ligghen)** van deeze woorden wordt, noch het eerste, noch het laatste, in de Andd. gevonden. Verbeeld u den Bode, met den Graaf op het schip staande, en hem alles met den vinger aanwyzende: *Ziet,* zegt hy, *hier liggen de vyanden; en daar,* vervolgt hy, *liggen de groote schepen op 't land,* zijnde het volk gevangen of gedood. *Dat groote schip,* enz. Daar moet toen al eenige schemering van den dag geweest zijn. Doch de Bode kon lichtelijk

Jan de Twee-de.

De viande legghen/ ziet/ hier; en hare
Ligghen opt lant de scepe groot/
Die lieden ghedaen ofte doot.
Dat vaste scip/ merke ic wale/
Dat hier leget te desen male
Alre naest u sonder een/
Daer en es twivel gheen/
Het sijn viande openbare.
Want ic warter in ghewaere
Den Swarten Lewe inde baniere
Ghetandeert den stoc. Doe wertmen sciere
Roepende; Hollant/ Parijs/ Hollant!
Slach/ werp/ hier is viant.
Men werp al dat men mochte.
Ende als den ghenen doe dat dochte/
Dat sijt ghehelden niet en conden/
Hieuen si tseel ten selven stonden/

Daer

telijk van verre aanwyzen, 't geen hy even te vooren van naby gezien hadt.

v. 1123 Alre naest u sonder een) dat is, *naast op een na;* of, het tweede van u. Oude Lijst der Bombaerdsteenen te Utrecht, by Matthæus, Anal. T. III. p. 283. *Inden eersten totter meester Bussen, die sijn* 38 *steenen* ——— *Item totter meester Busse* sonder een, *enz:* dat is, tot de grootste Busse, en tot de grootste op een na. Vertaaler van Bart. Angl. XIII. 3. f. 220 b. *als Ysidorus seyt li. xiij. int leste ca.* sonder een. En XVIII. 29. f. 378 a. *die gloze seit over Genesi int leste capittel* sonder een. Ordonn. 1456. in 't Utr. Plakaatb. T. III. p. 309. *een silveren scael, die beste* sonder een, *des by der drie beest; beest bi der twee, die beste.* Enz.

v. 1128 Ghetandeert den stoc) zo ook in de Andd. doch met eene letter minder, *ghetandert.* Volgends Alk. betekent het, *gebegt aan de Vlaggestok.* Ik weet niet het woord elders geleezen te hebben.

v. 1134 Hieuen si tseel) in M staat, *Hieuen sijt tseel.*

in

AN de Tweede.

Daer si mede ghemeret waren/
En dreven voer sGraven scaren
Metten stroom/ want ebbe ginc.
Ic hebbe verstaen in waerre dinc/
Dat inden scepe was her Ghy/
Die den Mede lach also bi.
Hi dreef wech uut sMeden handen.
En rechte voert so es bestanden
Den dach te blasene over al.
De pipen maecten groot ghescal
Dus duerde de strijt van vesper tide
Toten daghe sonder miden/
Datter clene ruste was.
Oec dat ic mi vermeten das/
Dattic ghene/ de doe laghen
Inder porten/ en toesaghen/
Meer int herte verdroevet waren/

Dan

in B *Hieuen si tjeyl:* met een *v* gesteld boven de *u*; waardoor *bieuen* schijnt veranderd te zijn in *bieven*, om 't volgende *seyl* voor *seel*, alsof Melis gemeend hadt, *baalden zy 't zeil op*. In A leestmen duidelijk *Hiewen*; maar almede *seil* voor *seel*. 't welk nochtans door Seb. wel verklaard is, *het touw daer si mede vast waren*. Maar *zeil* en *zeel* zijn byzondere woorden, en 't laatste betekent een *touw*; niet het eerste.

✝. 1135 **ghemeret**) beide in A en in B staat hier *ghemerret*, met twee *rr*. En zo vindtmen ook by Kiliaan, *meerren het schip*; dat echter veel verschilt van *het schip merren*. doch 't een is niet beter dan 't ander. By geluk is de rechte leezing, *ghemeret*, bewaard in A, en die heb ik overgenomen. Wy zouden ons hierover verder uitbreiden, indien wy niet dachten genoeg gezeid te hebben in onze Proeve p. 544.

✝. 1142 **so es bestanden**) dat zal zijn, zo is *besllooten*; of misschien, zo heeftmen *bestaan*. Van *standen* voor *staan* hebben wy meermaal gesproken.

✝. 1151

Van de vochten teghen de ſcaren.
Want ſi ſaghen de liede ſtriden/
Eñ deen den andren niet vermiden/
Voer haren wille diere waren beſeten;
Eñ ſine conden niet gheweten
Hoet met hem is vergaen/
An wien haer leven ſoude ſtaen
Naeſt Gode/ ten ſelven tide.
Waſt wonder dat ſi waren onblide?
Want ſi horden inder nachte/
Dat onſcamel dorper knechte
Quamen lopen ande mure/
Eñ riepen up/ te menigher ure:
Trouwen/ nu eſt al ghedaen:
U Grave es doot of ghevaen.
Wat ſal uwes nu gheſcien?
Sulc verbaerde hem in dien;

Jan de Tweede.

Eñ

℣. 1151 Meer int herte verdroevet) de belegerde Poorters, die de Vlamingen zo dikwils hadden afgeſlagen, en des te moediger waaren, moeſten nu ſtil zitten, en van verre zien, zo veel de duiſternis toeliet, dat anderen voor hun leeven en vryheid ſtreeden, zonder van den uitſlag te konnen oordeelen. Verſtandig vraagt Melis ℣. 1160. *Waſt wonder dat ſi waren onblide?*

℣. 1162 knechte) dit rijmt hier op *nachte:* waarom 'er in B ook *knachte* van gemaakt is. Trouwen, alle de woorden van dit vaars zijn daar bedorven. zo ſtaat 'er:

Die ontſcamel dorperlike knachte.

℣. 1163 ande mure) deeze woorden, en de laatſte helft van het volgende vaars, *te menigher ure*, zijn in de Andd. van plaatſe verwiſſeld. Diergelijk hebben wy ook elders aangemerkt.

℣. 1168 Sulc) ſommigen ſchrikten op dat valſch geroep; en ſommigen lachten 'er om.

℣. 1170

JAN de Tweede.

Eñ sulc hilt over sceren/
De hopeden/ men salt wel verweren.
Ten was gheen wonder sekerlike:
Want daer te voren in aertrike
Wart port so vromelike ontset;
Daer de van binnen niet bet
Mochten toe doen/ noch oec deden:
Want si hadden menighen wreden
Viant voer hem/ diet benam.
Recht alst op den daghe quam/
So verre datmen mochte sien
Den enen volghen/ den anderen vlien/
Worden die van Sirice
Sere blide/ wat wilgijs mee?
Doe si de galeiden zaghen
Al omme sGraven here iaghen/

Eñ

℣. 1170 De hopeden/ men salt wel verweren) alsmen hier *hopeden*, of, gelijk beter waar, *hopede*, wil behouden, zou 't beter luiden, datmen, voor *verweren*, las *weren*, 't welk hier zekerlijk, ten minsten, even goed is. In de Andd. aldus:

Eñ hoepte *men salt* het *verweren.*

℣. 1075 Mochten toe doen/ noch oec deden) dit uit de Andd. In A lees ik, *Mochten doen noch niet deden.*

℣. 1189 Dat gheen cleen wonder en sceen) in de Andd. recht het tegendeel:

Dat doe gheen wonder en sceen.

Doch 't is beide goed, naar datmen het toepast. Het scheen hun *geen klein*, maar *een groot*, *wonder*, dat zy zich zo schielijk gered zagen uit de handen van eenen magtigen vyand, vooral na eene zo kommerlyke nacht. Maar het scheen *geen wonder*, dat zy, zich op eens zo volkomen verlost ziende, *Gode dankten en blyde waaren*; gelijk we leezen ℣. 1188. En dat was zekerlijk *geen wonder*. Melis heeft niet beide, maar slechts een van beiden, geschreeven en bedoeld. Ik

acht

Eñ ropen ende trompen/
Entie blande Zuutwaert crompen;
Saghen sijt ghewonnen ten selven tide
Ende danctens Gode/ eñ waren blide;
Dat ghene cleen wonder en sceen:
Want si troest eine geen
Hadden/ hadt de Grave verloren/
Alsi ghesproken hadden te voren/
Dan uut te gaen up een ure/
Eñ te nemene de avonture
De hem God hadde ghegeven:
Man eñ wijf hadden haer leven
In davonture dan ghezet.
Nu wast hem allen comen bet/
Dies si dat waren in hoghen/
Dies si Gode danken moghen.

Jan de Twee-de.

Si

acht dan, dat het *MS* A hier weder uit de Andd. moet verbeterd worden.

ỳ. 1191 hadt de Grave verloren) ik volg hier weder de Andd. In A lees ik, *hadden si den Grave verloren*. Maar zy hadden den Graaf konnen verliezen, en evenwel ontzet worden. Maar als de Graaf het (verstaa den strijd) verlooren hadt, was 'er voor hun geen ontzet meer te hoopen.

ỳ. 1195 hadde ghegeven) zoude gegeeven hebben.

ỳ. 1199 waren in hoghen) Alk. zegt, *te boven gekomen*, hoewel Seb. het reeds verklaard hadt, *verheuginge*. zie wat wy van *verhoghen*, verheugen, kortelijk aangetekend hebben V. 282. Zeer gemeen was deeze spreekwyze, *in hoge zijn*, voor vrolijk en wel gemoed zijn. Walewein f. 37. d.

Enen nap met goeden wine
Nam hi, eñ dranc enen toghe;
Doe wart Walewein in hoghe.

Fl. en Bl. f. 16 c.

Mescomt u van derre herberge enege dinc,
Dat icker u ane gebetren moge,

Dat

Jan de Twee-de.

Si daden hare rechte scout:
Dit mach verstaen ionc eñ out.
Si dienden haren gherechten Here,
Dat was hem te prisen sere.
Eñ de Here/ sijt seker das/
Dede hem/ dat hi scoudich was.
Hier latic de tale bliven/
Eñ sal u voert een deel bescriven
Hoet verginc up den dach.

Als

Dat salic u betren: sijt wel in hoge.
Ferguut f. 18 d.
Vaer wel eñ sijt in hogen.
daarom wordt het vereenigd met *blide*. Limb. III. f. 27 a.
Nu sijt in hoghen *ende* blide.
Ferguut f. 21 c.
Wi quamen in dit foreest in hogen,
Lude singende ende blide.
en te vooren f. 18 b.
Hi dede sijn ors ter selver stont
Drinken, eñ het wart gesont
Eñ in hogen *ende* blide.
Limborg I. f. 6 c.
Nie en sagben sise gram
Maer altoes blide *en* in hoghen.
daar het tevens, met nadruk, gesteld is tegen *gram*: want een *gram* mensch is noit *verbeugd*.
Eñ alse een tornich *man lacbt*
Soe est misselijc watbi acbt.
lees ik in 't Doctrinale B. II. f. 12 a. Spieg. Histor. B. II. c. 41. p. 131.
Ic make u blide *eñ* in hoge.
Wal. f. 58 c.
Gram *was Walewein, eñ niet* in hoghe,
Dattene so moyde die Hertoghe.
Spotswijs staat *zijn in boghe* tegen *nedervallen*, in Ferg. f. 19 b.
Ferguut grepen biden toppe,
Eñ gaf hem enen slacb daer oppe,

Dat

Als dat volc dat versach/ Jan de Twede.
De alre lest hadden ghestreden/
Dat de ghene bi hem reden/
De binnen der nacht op hem vochten;
Hort / wes si hem bedochten.
Si worden roepende te hant:
Au ha! Parijs / Hollant!
Eñ ghinghense houwen eñ luken/
Eñ lietens hem niet ghebruken/

Dat

Dat heme verkeerden beide sijn oghen:
Die dief en was *niet wel* in hoghen,
Hi viel neder *in ommachte.*

in de laatste plaats uit Walewein staat, niet *in* maar *an* hoghe; zekerlijk by verzinninge.

℣. 1201 Si hadden hare rechte scout) dit heb ik genomen uit de Andd. In A staat, *Si hadden haer* —— Melis wil zeggen, dat zy alles gedaan hebben wat zy schuldig waaren te doen: en zo deedt hun de Graaf ook van zynen kant ℣. 1205.

Eñ de Here, sijt seker das,
Dede hem, dat hi scoudich was.

't welk men verstaan kan zo van het Ontzet zelf, als van de Handvesten en Voorrechten, die hy vervolgends aan deeze getrouwe Stad verleende. Een gedeelte daarvan bestondt hierin, volgends Smallegange p. 492. *dat Willem, Grave van Henegouwen, met syne brieven, gegeven in den jare* 1304 [6 Febr. 1305] *verbod gedaan heeft, dat niemant, Beoosterschelde, Verwers, Wevers, Vollers, Touwers, en Scheerjaers Ambacht doen mochte, dan alleen binnen der Stede van Ziericzee; het welk de Stad in Inwoonderen en neringe sonderling heeft doen toenemen.* zie ook Boxhorn II. p. 127. en Charterb. II. p. 46. Merk hier *Scheerjaers* voor *Scheerers*, overeenkomstig met *Speeliare*, Speeler; aangehaald by VI. 922. uit de Zeeusche Keure van Florens Mombaer.

℣. 1212 bi hem reden) kwaalijk in A *de bi hem* reden. *Reden* is hier *ten anker lagen.*

℣. 1217 Eñ ghinghense houwen eñ luken) in A alleen *ghinghen.* ik heb 'er *se* uit de Andd. bygevoegd. Maar wat is

JAN de Tweede.

Dat si te lande ghevaren waren.
Si sprongen tot hem sonder sparen/
Eñ dreveñse uten scepe daer/
Den enen voren/ den andren naer;
Eñ oec dat mer zulc ghepcant.
Dandre voeren in Oudelant
Sac op pac/ eñ ghinghen vlien.
Oec so mochtemen wel daer sien

Dat-

-is bouwen eñ luken? Alk. zegt, *bakken*, *slaan en steeken*. 't Is waar, *bouwen* is *bakken*: maar *luken* is, noch *slaan*, noch *steeken*; maar *sluiten*, *insluiten*, *bezetten*: zie by VIII. 961. Hierom denk ik, dat, voor *bouwen*, geleezen moet worden *houden*, in de betekenis van *weder-* of *tegen-houden*: en dat dus dit gansche vaars niet anders betekene, dan, *hezettenze*. En deeze verklaaring wordt genoegsaam bevestigd uit het aanstonds volgende, want dat *houden en luken*, diende vooreerst *om hen te beletten aan land te vaaren*, en dus te ontkomen: en, dat gedaan hebbende, *sprongen zy tot hem*. Enz.

ʏ. 1225 Sac op pac) in A staat *Sach op pach*. deeze uitdrukking heb ik elders noch niet gevonden by eenigen der Ouden.

ʏ. 1228 Daren) dat is, *Daer hem*, gelijk ik hier vinde in B. maar in A *Daerne*. Voor *daren*, konmen ook schryven *darem*, gelijk *vorem* in Walewein f. 12 d.

Dien hi daer vorem *ligghen sach*.

dat is, *voor hem*.

ʏ. 1230 De stene deden hem zulken toren) dat is, met één woord, zulken *verdriet*; even als boven ʏ. 1102.

Want si hebben sulken toren.

dat Alk. wel verklaarde, *zijn in zulken nood*. Dikwils komt het by onzen Dichter voor. zie III. 862. 1303. IV. 292. enz. Walewein f. 39 d.

——— ——— *dat iu groot* toren
Staet te nakene eñ swaer verdriet

Fl. en Bl. f. 1 b.

Hoe menighen rouwe, *hoe menighen* toren
Si beide ghewonnen in haren dagen

Van

Datter menich int water ſpranc/ JAN de Tweede.
Waren de grote noot toe dwanc/
Eñ waenden ontſwimmen: het was verloren.
De ſtene deden hem zulken toren/
Daer menſe mede werp ter doot.
Dus ontfinghen ſi ſcade groot
Eñ van goede/ eñ van lieden.
Het ware iammer te bedieden.

Hen

Van rechter minnen, die ſi plagen.

Ferguut f. 19 d.

Wildi beſtaen die avonture,
Die menegen man es worden tſure,
Ghi moges wel hebben toren.

die zelfde gedachten vind ik in Walewein aldus uitgedrukt f. 21 d.

Ne latijs niet, ghi zullets toren
Hebben; ic ſect jou wel te voren.

en dat is even het zelfde, dat nu een Moeder tegen haaren ſtouten, en zich te veel waagenden, Jongen zegt: *Alsje 't niet laat, je zelt een ongeluk krygen; ik waarſchouwje. MS* by Butkens, Preuves p. 63.

Hi ſach ſijn lant tongemake;
Eñ bedroeft eñ in groten toren
Die hare vrienden hadden verloren.

waarmede overeenſtemt onze Dichter V. 1029.

De ſulken vrient hadden verloren
Mochten te rechte hebben toren.

Sp. Hiſt. B. I. c. 38.

Al ſijn ſi ruut eñ onbeſet,
Si hebben dit alſoe belet,
Dats die Coninc hadde toren.

Le Long las daar *coren*. De Dichter ſpreekt van de Vriezen, die Koning Willem vermoordden. Gravenberg f. 55 b.

Sie ſprach: Herre, hat her den lib
Verlorn umme mich, armes wib,
So ware ich bezzer ungeborn.
Der Herre ſprach: La dinen zorn
Unde din ungemute.

v. 1246

Jan de Tweede.

Hen mochte niet wesen sonder scade/
Dat men so dacht sonder ghenade
Enen nacht al durenture.
Daerna/ in wel corter ure/
Begonde een scip vele zaen/
Dat uten stride was ontgaen/
Sijn seil te haelne/ eñ woude voꝛ bi.
De vloet ginc/ seide men mi/
Eñ quamen seilende/ bi liever lade/
Verbi alt here/ sonder scade.
Dit mochte men herde wel sien.
Want alt here lach nochtien
Vaste ghecoppelt/ zide an side.
Dat si ontquamen/ waren si blide.
Zeelanders warent alle gader:
Eñ heren Gyen/ haren vader/
Lieten si doe bliven achter.

Dat

ỳ. 1246 **nochtien**) Alk. verklaart dit kwaalijk, *te dien tyde*. en heeft het ook niet wel gescheiden, *noch tien*. Het komt niet alleen in de Eerste Uitg. maar ook in **A** en in **B** voor, als een enkel woord, *nochtien*. Doch ik weet niet, het elders geleezen te hebben. ondertusschen is de betekenis klaar. Vergelijk dit, *lach nochtien*, met het volgende ỳ. 1268. *lach nochtan*; en gy zult zien, dat het het zelfde is, en niet anders betekent, dan *noch*, of *tot noch toe*.

ỳ. 1247 **Vaste ghecoppelt**) te samen gebonden. zie hier achter.

ỳ. 1250 **haren vader**) een spotnaam: en tevens een verwijt aan deeze Zeelanders, die, gelijk elders aangemerkt is, zich, tegen hunnen wettigen Heer, bedienden van de magt der Vlamingen; en, als deezen in 't onderspit raakten, gelijk, by slot van rekeninge, altijd, zich der zelver tegenspoed weinig bekreunden. Enz.

ỳ. 1253 **vlucst**) in **B** *vloechs*. in **A** *vluchts*: dat het rechte woord is. want het verschilt, in betekenisse en oorsprong, niet

Dat si ontfloen/ dat was haer lachter.
Si seilden vlucht te Bettenweerde/
Dat hem niement en deerde;
Eñ zeilden der an een zant.
Si souden winden alte hant
Tseil het hogher; de maste vel.
Si mochten van ghelucke seggen wel/
Datse de mast niet doot en sloech:
Der so wast haer ongheboech.
Doe si vorder niet en mochten/
Quamen de scepelkine/ de se brochten
Ant lant van Scouden/ anden dike/
Of der buten anden slike/
So dat si mochten henegaen.
Anders heb ics niet verstaen.
  Die fiere Libaert/ de stoute her Gy/
Lach nochtan/ seghet men mi/

Jan de Twee-de.

Met

niets van *ter vlugt*. Kiliaan schreef *vlughs*, *vleughs* en *flughs*. Nu zegtmen *fluks*; en 't gemeen dikwils *vliegende*, of *vliegens*, enz.

ꝟ. 1261 Doe si) in A *Dat si*. In de Andd. zijn deeze twee vaarzen weder van plaatse verwisseld, aldus in H.

Doe quamen scepelkijn, diese brochten,
Doe si *vorder niet en mochten.*

voor *scepelkijn*, in A *scepelkine*; staat in B *sceepkine*.

ꝟ. 1263 Ant lant van Scouden) zo staat in Allen (behalve in B *Ant dlant*, even als ꝟ. 1069 in A geleezen wordt, *baddent dbeste*) echter vrees ik, dat Melis geschreeven hebbe, *An Duvelant*. Want *Bettenwaarde*, werwaarts deeze vluchtende Zeelanders zeilden, behoorde tot *Duiveland*. Daar raakten zy aan den grond, en werden met klein vaartuig, aan land gehaald. Waarschynelijkst, aan 't naaste, dat is *Duiveland*. En deeze bedenking wordt genoegsaam zeker uit ꝟ. 1224, in zijn verband geleezen.

ꝟ. 1267 Die fiere Libaert/ de stoute her Gy) van deezen

zen

Jan de Twee-de.

Met viif ſcepen upden ſtroem/
Eñ ſach, vandre varen; des nam hi goem.
De ſtroem wort gaende/ eñ hi want
Van enen ſcepe tſeil te hant/
Eñ woude vort/ bepenſic wale.
Het ſtreet an ten ſelven male
Die Ammirael met eenre galeiden/
De ſi van hem daden ſceiden.
Si weerden hem met crachte ſoe/
Eñ corven haren cabel doe.
Dē wint was clene eñ cranc.
Doe quam ghedreven an ſinen danc
De Ammirale/ ſeidemen mi/
Up sGraven kabel; eñ her Gi
Quam na ghedreven oec her an;
Dat hem coſte menich man.
Daer mochtemen ſien ſtriden ſere.
Daer vacht elc als een here.
De te voren inder nacht

Van

zen fieren *Liebaert* maakte Alk. een *Labarum* of *Admiraals vlag*. By gevolge zouden *Heer Gye* en de *Admiraals vlag*, één ding geweeſt zijn. *Liebaert* is *Leeuw*, en geen *Luypaert*, gelijk Kiliaan zegt. Melis noemde het Wapen van Vlaandren, boven ỹ. 1127 den *zwarten Leeuw*. hieronder ỹ. 1307 den *zwarten Liebaard:* in tegenſtelling van den Hollandſchen *rooden Leeuw*.

ỹ. 1271 **eñ hi want)** dat is, volgends Alk. *won hem den wind af*. Doch men heeft niet veel verſtands noodig, om te zien, en te begrypen, dat hier, *want van enen ſcepe tſeil*, het zelfde is, dat Melis ỹ. 1256 noemde, *winden tſeil be hogher*.

ỹ. 1274 **Het ſtreet an)** van deeze ſpreekwyze zie boven by III. 69. en elders. Maar in B lees ik hier, *Hem ſtreet an*. In A *Hem ſtreec an den ſelven male*. dat verward is. wy mogen hier aan de leezing van A niet twijffelen.

ỹ. 1283

Van onscamelheiden niet en vacht / JAN de Twee-de.
De moeste hem scamen / eñ ginc striden.
Men scoet / men warp / an beiden siden.
Die des nachts hadde gherust /
Dochte mi dat nu vechtens lust.
De van vare te voren en mochte /
De verhoude hem / als mi dochte /
Eñ ghinc vechten so utermaten /
Dat hem selven mochten haten
De Vlaminghe wel / om dat si
Den Hollanders waren so bi;
De daer pensen om de scande
De si hem deden in haren lande.
Dus verloes her Gye den seghe /
De hi te voren alle weghe
Plach te hebbene in elken stride:
So dat hi ten selven tide
Bat / dat menne vanghen soude.
Men warp af also houde

Den

℣. 1283 **her an)** dit *ber*, voor *bier*, of voor *der*, daar, schijnt, by verzinninge, gesprooten te zijn uit het geen 'er boven staat, *ber Gi*. De Andd. hebben *daer an*.

℣. 1293 **De van vare te voren en mochte)** *van vare* is van of uit *vreeze*. In de Andd. aldus:

Die vechten *te voren* niet *en mochten*.

doch dat *vechten* is overtollig, zo om het voorgaande, als om het volgende, *ghinc vechten*:, waarvoor weder in de Andd. *vochten*.

℣. 1305 **Bat / dat menne vanghen soude)** hadt Guy den dans konnen ontspringen, hy zou 't gedaan hebben. Hoewel Meyerus hem beschuldigt van roekeloosheid, omdat hy, toen hy kon, niet wilde. Anderszins vondtmen, in die eeuwen, menigen Ridder, die de Eere van gevangen te worden verre stelden boven ongevangen weder te keeren, nadat men verwonnen was. gelijk, onder anderen, klaar blijkt uit dee-

Jan de Tweede.

Den Swarten Libaert onder de voet;
Eñ stac op metter spoet
Den Roden Lewe in sine stat.
Alstie Grave versach dat/
Ghinc hi ten Neve/ de hem ghevaen
Gaf. eñ doemen van daen
Leden soude/ woudemen slaen
Doet. Dus moste hi gaen
Inde galeyde/ of hi waer doet.
Hier toe dwancse de noot.

Dus

deeze woorden van J. van Heelu, spreekende van den Slag van Woeringen, p. 217.

Menich Ridder eñ menich Seriant,
Die beste van al Gelrelant,
Eñ daer toe vele van anderen landen,
Die niet en wouden met scanden
Weder keeren onghevaen.

De reden is licht te begrypen. De gevangenen *vlooden* niet.

ỳ. 1313 **woudemen slaen Doet)** die dit doen wilden, waaren de Hollanders, die tegen Guy zeer verbitterd zijn geweest. en hierdoor kwam hy op eene Fransche Galeide.

ỳ. 1323 **Der waerheit soudi missen sere)** in **A** wordt dit vaars aldus geleezen,

Dan de waerheit, hi soude missen sere.

Doch dat was onnoodig gezeid te worden: want die van eene gebeurde zaak anders spreekt dan de waarheid, die kan niet anders dan missen. Ik heb dan hier de Andd. gevolgd, die alleen daarin verschillen, dat 'er in **B** staat *soude hi*, in **A** *soudi*. Deeze waarheid is, dat Guy zich gevangen heeft gegeeven aan zynen Neef Willem; en geenszins gevangen is geworden door den Franschen Ammiraal. Melis ontkent dit laatste rond uit. En dit doet my gelooven, dat 'er, over den persoon van Guy, en 't vervoeren van den zelven naar Vrankrijk, onder de Hollanders gemord, en niet onwaarschynelijk, eenige redewisseling, tusschen Graaf Willem en den Ammiraal, gevoerd zal zijn. Maar de gewigtige dienst, dien Willem hier van Vrankrijk ontvong, en zijn aanstaande Huwelijk

met

Dus es hi inde galeide comen. JAN de Twee-de.
Ter waerheit heb ic vernomen;
Die Ammirael en vincs niet:
Maer aldus eist ghesciet/
Dat hi quam inde galeide.
Die hier of anders iet seide/
Der waerheit soudi missen sere.
Dus was ghevanghen dese Here/
De hevet bracht in deser noot/
Eñ met overmaeden doot

Me-

…et eene Fransche Prinsses noodzaakten hem hier, den min-…ten te zijn. Wy hebben by ỳ. 1047, hier achter, ter loops …ezien, hoe Daniel, in zijn Werk de la Milice Fr. sprak van …eezen Zeeslag, alsof die rechtstreeks behoord hadt tot den …orlog tusschen Vrankrijk en Vlaandren; schoon het inder-…aad geweest is een byzondere oorlog tusschen Vlaandren en …lolland; of liever, tusschen den jongen Guy en graaf Wil-…em, over 't bezit van Zeeland; waarin Vrankrijk, buiten …it eene ontzet van Zieriksee, geen deel genomen heeft. …aatenwe nu eens hooren wat Vader Daniel 'er van gezeid …eeft in zijn groot Historiewerk T. III. p. 314. *L'Amiral qui …connut au grand Etendart le Navire où étoit Guy de Flandre, …fit attaquer par quatre Galeres. Les soldats* François & Ge-…*ois, après la premiere décharge de flecbes, sauterent dedans l'épée à …main, s'en rendirent maîtres, & prirent* Guy prisonnier. …*e reste de la flotte ayant perdu son General se dissipa, plusieurs …isseaux furent pris dan la fuite. Les Flamans qui étoient …meurez devant Ziricsée levérent le siége après cette deroute. …étoit* TOUT *ce qu'avoit prétendu Grimaldi, qui rentra triom-…ant dans un des Ports de France, & envoya au Roy Guy de …andre à Paris.* Hieruit zietmen, wat staat 'er te maaken … op de Historische verhaalen van Vader Daniel. De Ko-…ng was toen niet *te Parijs*. De Benedictynen, Art de vérifier …Dates, p. 505, zeggen: *La flotte Françoise, commandée par …nier Grimaldi, Genois, défait celle des Flamans. Phi-…pe part de Paris le 1 Juillet 1304, se met à la tête de son …mée, & gagne la bataille de Mons en Puelles le 18 d'Août.* …e onze eerstvolgende Breeder Aantekening op ỳ. 115.

JAN de Twee-de.

Menighen man/ alst wel sceen.
Daer bleef levende nemmer een/
De met hem int scip quamen/
Sine bleven doot alte samen/
Of ghevaen; des was niet vele.
Wat lach hem an desen spele?
Eñ wat rechte lach hem an tgone/
Dat hi woude sijns Oems zone
Onterven/ eñ siere Moyen kint?
Ic weet wel/ dat ment niet en vint
Yewer bescreven/ dat Hollant
Soude behoren ter Vlaemscher hant;

Noch

Vergelijk nu alle de omstandigheden, by onzen Dichter gemeld, met die van het bovenstaande verhaal van Daniel, en 't zal ras blyken, wie hier *der Waarheid gemist* hebbe. zie vooral boven by ℣. 850.

℣. 1339 **Noch dOestside vander Scelt)** deeze stoffe hebben wy voorlang afgehandeld in onze Breeder Aantek. IV. 15.

℣. 1345 **Her Gyen en bestonts niet)** dat is, *het kwam heer Gyen niet toe.* In de Andd. aldus,

Her Gye bestonts emmer niet.

en dan is het, *Heer Gye hadt 'er zekerlijk geen recht op.* 't Komt op 't zelfde uit: maar dit is krachtiger dan het onze uitgedrukt. Eenvoudig komt het onze beter overeen met VIII. 997.

De Noertside bestaet MI *niet.*

dat is, *komt my niet toe.*

℣. 1347 **Hi hevet ouder Broeders dan hi es)** Wouter dutte, of dacht om wat anders, toen hy hier schreef:

Hi hevet ouders broeder *dan hi* was
Mer eens dinc *bin ic* seker das
Onghegoemt *was hi doe.*

Ik heb het verbeterd uit de Andd. daarmen echter, niet *broeders*, maar *broedere*, leest. doch *ouders broeder* wees my den weg; zijnde de *s* gevoegd achter 't eerste, in plaatse van achter

Noch dOestside vander Scelt.
Maer dicke wile hebet men ghetelt
Dattie Vlaminghe spraken an
De Westerside/ entie Man
Soude de Grave daer of wesen.
Eñ oec hoe dat quame in desen
Her Gyen en bestonts niet:
Al est nu aldus ghesciet.
Hi hebet ouder Broeders dan hi es.
Mer eens dincs sijn ic ghewes:
Onghegoet was hi doe.
Hadt hem moghen comen hier toe/ Jan de Twee-de.

Dat

ter het tweede woord: even gelijk in de Andd. de letter *r*, in *weste zider*, voor *wester zide*, VIII. 1305, by verzinninge gevoegd is achter het tweede, in plaatse van achter 't eerste woord. Van die *ouder broeders* zo aanstonds.

ꝟ. 1348 eens dincs) zo in A. maar in B zo wel als in A *eens dinc.* doch dat is geen taal.

ꝟ. 1349 Onghegoet) datmen zo moet leezen, kan niet in twijffel getrokken worden; al waar 't alleen, omdat Melis reeds gezeid heeft VIII. 273.

Her Gye was ſonder goet.

En daarom hadt hy te meer drift om zich Graaf van Zeeland te maaken. De reden, die Melis geeft, waarom Guy *ongegoed* was, is, dat hy *Ouder Broeders* hadt. Zo is 't: want hy was de *Zevende* in rang. Zijn Vader Graaf Guy is nergens gelukkiger in geweest, dan in 't voortzetten van zijn geslacht. Hy heeft twee Vrouwen gehad; de eerste was *Machteld van Betbune*, die hem gebaard heeft *Vijf* Zoonen. Deeze Vijf Broeders behoorden allen tot *Vlaandren*. De tweede Vrouw was *Izabelle van Luxenborg*, *Gravin van Namen*, die hem met noch *Drie* Zoons verrijkt heeft, onder welken onze jonge *Guy* de tweede geweest is. en deezen behoorden tot *Namen*. Ik zwijg van de Dochters, die noch een grooter getal uitmaakten. In het geen ik van de Zoons gezeid heb komen genoegsaam overeen Meyerus f. 108 a, Butkens p. 336. du

Chesne,

JAN de Tweede.

Dat hi den Neve hadde verdreven/
So waer hi ſelve Grave bleven:
In can gheweten niet hoe lange.
Hi mochte meſſcien bi bedwanghe
Ene wile hebben gheſijn.
Maer mi ſegghet tghelove mijn;
Alſte pertye van Zeelant/
De hem dit brochten in hant/
Onderlinghe hadden ghekeven/
Eñ hi an deen ſide waer bleven/
Dandre pertie ſoude van ſciere
Hebben gheſeit: wi brochten hiere.
Waer an ſiwi gheraect?
Wi hebbene groot here ghemaect:
Hi leget ons nu onder de voet.
Een ander raet waer ons goet.
Wi hebben trechte Oer verdreven/
Eñ deſen man alſo verheven/
Eñ hi doet ons allen ſcande/
Eñ wil ons jaghen uten lande.

Eñ

Cheſne, in zijn Hiſt. de la Maiſon de Chaſtillon Liv. IV ch. 1. Zodat Vredius, in zijn Genealogia Com. Flandr. tab. XI, verre van den weg was, geevende aan *Guy*, onder *Zes* Broeders de *derde* plaats. Maar ten opzigte van *Guy* was niemand erger verdwaald dan J. B. Gramaye in Namurco p. 31. daar hy, van éénen *Guy*, twee gemaakt heeft, die hy beide zeer kwaalijk noemt; den eerſten, *Graaf van Namen*; den tweeden, *Heer van Ricbebourg*. Immers du Cheſne noemt dit laatſte uitdrukkelijk eenen miſſlag van ſommigen, die in den perſoon verbijſterd waaren. En het ander vervalt van zelf uit het gezeide. Gramaye liet zich te licht verleiden door het woord *Graaf*, by eenen byzonderen Schryver gevonden. Het was de rechte *Guy*, by hem de tweede, die, volgends du Chesne, den bynaam droeg *van Namen*; geenszins *Graaf van Namen*. Sommigen der Onzen, en veele Franſchen, verwarren hem ook, toen hy Zierikſee belegerde, met

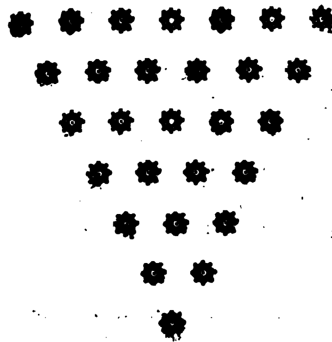
JAN de Twee-de.

Eñ heffet ons viande boven.
Dit ne willwi niet langher loven.
Wi hebben mesdaen alte sere
Jeghens onsen rechten Here.
Dit souden si pensen eñ werker na/
Eñ haelne weder/ alsic versta.
So soude tghemeente van Hollant
Herde sciere keren de hant
Metten porten alghemene:
Sone mocht hijs niet berechten allene
Met eenre pertien van den lande,
Elc soude pensen om de scande/
De hem te voren waer ghesciet.
Dus ne mochte hi langhe niet
Here bliven over een;
Want staphans ter stede sceen.
Her Jan van Renesse moste varen
Sijnre verden wt sijnre scaren/
Want hi hem niet ghelovede wel/
Daert hem daer na messiel.

met zynen Vader, en noemen hem *Graaf van Vlaandren.* In 1304 kan hy omtrent 30 jaaren oud geweest zijn; want de eerste Vrouw van zijn' Vader overleedt terwijl haar Man met Lodewijk IX in Afrika was, dat is in 1270. en in 1310 is hy zelf in Italien gesneuveld. Zijn Moeder storf 25 Sept. 1298.

En hiermede zal ik myne Aantekeningen op dit Boek besluiten. Want de volgende 34 regels, 1353-1386, zijn niet van Melis. Zy zijn gansch kinderlijk. De vier laatsten schynen te kennen te geeven, dat Renesse mede uit den Slag voor Zieriksee ontvlucht was. Doch behalve dat dit valsch is, zo komt hier die persoon, vooral daar niet zaakelijks van hem gemeld wordt, weinig te pas. X. 515 zal Melis ons eerst het verdrinken van Renesse verhaalen, als eene zaak die toen al *te vooren* gebeurd was; en zulks alleen by gelegenheid van drie aanmerkelyke gevallen in éénе Weeke.

BREEDER
AANTEKENINGEN
OP HET
NEGENDE BOEK.

℣. 115 (Ammiraal) Reinier Grimaldi, van Genua. Dat hy den tytel van *Ammiraal* gevoerd heeft, blijkt uit onzen Dichter, die hem noit anders noemt; uit le Gendre, Hist. de France T. II. P. II. p. 190, die getuigt, dat hy hem ook zo genoemd gevonden heeft in eene Rekening van 't jaar 1307; en uit Anselme, Hist. Geneal. p. 897 (of T. II. p. 9) daarmen leest, dat hy Vrankrijk gediend heeft als *Ammiraal van de zee*, in de jaaren 1302, 3, 4 en 7. Hy heet, by den laatsten, niet *Grimaldi*, maar *de Grimaut*, *Ridder*, *Heer van Neuville in Normandye*. Anselme wist echter niet, waartoe de Vloot onder Grimaldi in 1304 gediend heeft. *Il se trouva*, zegt hy, *à la Bataille de* Monts en Puelle *donnée contre les Flamans en* 1304, *au gain de la quelle il contribua beaucoup*. En hy laat 'er op volgen, dat de Koning, voor Rijssel liggende, hem, tot belooninge zyner diensten, by Brieven van 2 Sept. 1304, beschonk met eene rente van Duizend Pond, voor hem en zyne Nakomelingen. Maar de Ammiraal Grimaldi kan geenen dienst gedaan hebben in dien Slag van *Mons en Puele*; eene plaats midden in 't Land, drie Mylen van *Douay*, en vier van *Rijssel*, gelegen, volgends Jo. Buzelinus in zijn Annal. Gallo-Fland. L. VII. p. 318 D. Zelfs kan hy 'er niet geweest zijn: want de Zeeslag in Zeeland is voorgevallen op een' Maandag, en de Veldslag in Vlaandren op den volgenden Maandag, gelijkwe verder, B. X. ℣. 613, uit onzen Dichter zullen aantoonen. De dienst, dien Koning Philips, den 2 September 1304, zo mildelijk vergoldt, was dan zekerlijk 't geen Grimaldi in Zeeland verricht hadt; en, zo ik vertrouwe, voornaamelijk, omdat hy gelegenheid gevonden hadt, om den jongen Guy gevangkelijk naar Vrankrijk te voeren. De plaats, daar de Veldslag voorgevallen is, wordt verscheidelijk genoemd, *en Puelle*, *en Puelles*, *en Puele*, B. IX. ℣. 115.

B. IX. *en Peuele, en Peule.* Omte weeten, hoe zy, in 't Nederd. moest ge-
✱. 115. noemd worden, leesde ik raad met de groote Vlaamsche Kronijk, en vond daar T. I. p. 447 *den Berg Peuvel;* en p. 451 *den Peuvelberg.* De zelve is vooral vermaard geworden door deezen Slag, die by veelen, doch op verschillende wyze, beschreeven is. Buzelinus heeft 'er, Gallo-Fland. L. I. c. 20. verscheiden woordelijk aangehaald, waaruit ik hier kortelijk overneeme de begrootinge van het getal der gesneuvelden. Volgends Villaneus, *qui prælio interfuit*, zegt Buzelinus, bleeven 'er van de Vlamingen 6000, van de Franschen 1500. En dat getal vindtmen eveneens by Antoninus, Paulus Æmilius en Papirius Massonus; welke laatste echter die 1500 Franschen noemt *Ruiters:* waaruit Buzelinus, niet zonder schijn van reden, opmaakt, dat 'er een ongelijk grooter getal *Voetknechten* moet omgekomen zijn. Hy zelf, een Vlaming zijnde, volgde den Vlaamschen Meyerus, die het verlies, aan de Fransche zyde, begrootte op 9000, aan de Vlaamsche, op 4000 Man. Vanwaar hadt dan de vermaarde Historieschryver Gaguinus, dat 'er gesneuveld zijn 20000 Vlamingen? of Anselme T. I. p. 52, zijn 25000? of lang te vooren, Nicolle Gilles, zijn 30000? Maar dees laatste, nu genoegsaam verouderd, begrootte ook het Leger, waarmede de Koning in Vlaandren gekomen was (f. 141 a.) op *wel viermaal honderdduizend gewapenden:* welk Leger door Buzelinus, Annal. p. 318 A, bepaald wordt op *twaalfduizend* Ruiters en *Vijftigduizend* Knechten. Ik meen, dat zulke Vergelykingen, die veelen konnen gemaakt worden, ook niet geheel onnut zijn.

Wy hebben B. I. ✱ 292. p. 199. ter loops aangetekend, dat de Koningen van Vrankrijk, te deezer tijd, zich noch bedienden van gehuurde Schepen en Ammiraalen. Anselme, Chap. des Amiraux p. 889. zegt duidelijk, dat de Zeevaart in Vrankrijk, geduurende veel Eeuwen, gansch verwaarloosd geweest is; en de Koningen, in de eerste Kruistogten, hunne toevlucht naamen tot de Staaten van Genua en Piza, en daar Schepen huurden om de troepen over te voeren. Want onder de Kaarlingen was het Rijk zeer verdeeld geworden, dewijl de Hertogen en Graaven, die het bevel voerden in de Gewesten naast aan Zee gelegen, minder moeite hadden, om de zelven, eerst, onafhangkelijk te regeeren, en, vervolgends, in hun Geslacht erffelijk te maaken. Op de Lijst der Ammiraalen, by Anselme, is de eerste, *Florent de Va-*

ren-

rennes, die Koning Lodewijk IX, in 1270, naar Tunis heeft B. IX.
overgebragt. De tiende is daar *Gentian Triſtan*, die in 1324 ℣. 115.
Koning Karel IV, in den Gaskoenſchen Oorlog, gediend heeft met den tytel van *Ammiraal der Zee*, en onder een Daggeld van Zeven en een' halven Stuiver, 7 *ſols*, 6 *deniers de gages par jour*: gelijk ik voorlang ook uit le Gendre had aangetekend. *Grimaldi*, die de zevende in rang is, overleedt in 1314.

℣. 195 (Trac hi de clinke) uit deeze plaats van onzen ℣. 195.
Dichter heeft Schotanus, in zyne Frieſche Hiſt. B. V. p. 160. die beſchryving der *Blyden* opgemaakt, tot de welke Alk. zynen Leezer boven ℣. 87, by hem p. 224, verzondt. De zelve luidt aldus: „ Dit waren balcken in d'aerde gheſet oft op een baſe ſtaende, aen de welcke boven dwerſche balcken in 't ghewichte op ghehanghen waren, 't een eynde door de lichticheydt, ende dunheydt om hoog van ſelfs ſpringende, 't ander eynde door de ſwaerte ter aerden dalende. Met het hoogher eynde werden ſtenen opgeheven ende om verre geworpen, door dien men 't ſwaer eynde met een *Wind-aes* neer-trock, in een behendige ſnelheydt. De worpſteenen werden in een lederen *ſchee* ghedaen, zijnde voor 't gat van de *ſchee* een KLINCK gheſteeken, om te beletten, dat de ſteen voor ſynen tijdt, oft eer hy hoogh genoech was, niet ſoude glyden. De Schutsmeeſter moeſte met een raſſicheydt ende behendicheydt ter bequamer tijdt (als 't *wind-aes* getrocken werde) DE KLINCK TRECKEN, opdat de ſteen wel gheſlingert mochte werden". Volgends deeze beſchryving moet alle de kracht, die zo zwaare ſteenen in zo ſnelle beweeging brogt, beſtaan hebben in de ſnelheid of rasheid, waarmede het zwaare einde der *dwarsbalken*, met een *Windas*, werdt nedergetrokken: en de *klink* getrokken geweeſt zijn in 't midden van die beweeginge, wanneer de ſteen, of de *ſchoe*, tot eene zekere hoogte gekomen was. Ik beken, dat ik, hierin, geen' ſchijn van mogelijkheid kan vinden. Een *Windas* is een traag werktuig, en niet bekwaam om ſteenen door de lucht te jaagen. Ook plaatſt Schotanus de *klink* zeer kwaalijk *voor 't gat van den Scboe.* enz. Doch laat ik u liever, in orden, zeggen, hoe ik het begrype. Het ruwe opſtel eener Blyde, volgends de meening van Schotanus, neem ik, in zo verre, over, dat het beſtondt uit *zwaare balken*,

 in

B. IX. *in de aarde wel vastgezet, aan de welken boven* EEN *dwarsbalk*
℣. 195. *in 't gewigte opgehangen was, welks achterste einde was dik en zwaar, het voorste dun en licht.* De *Schoe*, waarin de Steen gedaan werdt, hing, wel verzekerd, aan het dunste einde van den beweegbaaren *dwarsbalk;* en werdt, alsmen werpen zoude, eerst neder en achterwaarts getrokken, en van onderen vastgemaakt aan eenen stevigen paal, of onbeweegbaar blok, door middel van een yzeren kram, of iet diergelijks; waardoor een ander yzer, en dit is de KLINK, werdt heenen gesteeken. Dit gedaan zijnde, werdt het zwaarste, of achterste, einde van den *dwarsbalk*, dat nu in de hoogte gereezen was, door 't geweld van een *Windas*, neder getrokken, waardoor die *balk* noodzaakelijk heeft moeten buigen, en eene kromte krygen: uit welke kromte, meerder of minder, het oog van den Meester (hiertoe behoorde kunst en ervaarenheid) moest afmeeten, hoe verre zijn Steen, naar evenredigheid van des zelfs zwaarte, zoude gaan. Als hy 't van pas oordeelde, deedt hy 't *Windas* stilstaan. Docht hem, dat de Steen te verre zou vliegen, zo liet hy 't zwaare einde des *dwarsbalks* weder wat ryzen: of niet ver genoeg, zo liet hy 't noch wat nedertrekken. Dan, wanneer het *Windas* nu rustte en stille stondt, *trok hy de klinke;* waardoor het dunne of lichte einde, met eene geweldige kracht naar boven springende, den steen, uit den *Schoe*, door de lucht deedt vliegen.

Deeze beschryving der *Blyde* wordt, zo veel de staande Balken aangaat, bevestigd door den Monik Abbo, dieze in de negende Eeuwe *Mangana* noemde, by du Chesne T. II. p. 507.

Conficiunt longis æque lignis geminatis,
Mangana *quæ proprio vulgi lubitu vocitantur,*
Saxa quibus jaciunt ingentia ——

En die des Dwarsbalks door Blondus, aangehaald by Kiliaan, op 't woord BLYE: Ballistam *dixerunt majores prisci* TRABEM *validam, ita* LIBRATAM, *ut cum pars densior ponderibus attracta descenderet, elevata proceritas sua funiculis quos habebat alligatos fundâ saxum maximi ponderis longe emitteret.* 't Is my genoeg, dat hy de *Blyde*, of *Ballista*, beschrijft als *éénen Balk, hangende in zekere maate van evenwigt.* en daartoe bragt Kiliaan die woorden by. Want BLYE betekent by hem, in de eerste plaatse, *Trutina, Statera;* dat is, *Balans:* in de tweede, *Ballista*, dat is *Werptuig;* het welk hy oordeelde dat in 't Latijn ook voegelijk kon genoemd worden, *Trutina bellica*, of *Statera petraria:* daar ik niets tegen heb.

heb. Boxhorn op Reigersberg II. p. 113. noemtze, *sterke en boogsgewyse ingespannen touwen of pesen, die, ontbonden werdende, den ingelegden steen snellijk en krachtelijk voort dreeven.* Maar een weinig verder lees ik: *Dit Instrument wordt ook in ouder Duitscher taele genoemt* Mangene, *een woordt ongetwyfelt afkomstich van 't woordt* Machina, *met het welke soo wel de Grieken als Romeynen;* VAN DE WELKE *onse voorouders dusdanige Werken, ende neffens dien de Naemen,* ONTLEENT *hebben, die te kennen gaven.* De reden, waarom ik die woorden bybrenge, is, kortelijk, dat Boxhorn zelf, deeze plaats, na de Uitgaave, herleezende, de woorden, *van de welke* en *ontleent*, onderstreepte, en 'er op den kant nevens zette, *nunc aliter sentio* [nu gevoel ik anders] gelijk ik vinde in mijn Exemplaar, onlangs gekocht op de Auctie van den Heer Emtink. Welke woorden niemand, buiten den Schryver zelven, daar kan gesteld hebben. Die herroeping van Boxhorn behaagt my zeer. Want het is eene groote dwaaling, dat veelen zich verbeelden, dat onze Vooroaders zo de *Gedaanten* als de *Naamen* hunner Oorlogstuigen, van de Romeinen zouden ontleend hebben; en in 't byzonder, dat de Hollandsche *Blyden* van een zelfde maaksel zouden geweest zijn, als de Romeinsche *Ballistæ.* Van dit gevoelen, nochtans, was ook M. vander Houve, in zijne Handvest Kronijk I. p. 129. daar hy, boven de afbeelding van een onbegrypelijk werktuig, tot opschrift stelde: *Dit is de* BLYDE *die den E. Graef van Hollant dede brenghen voor het Huys te Roosenburch* (in 't jaar 1351). En onder die afbeelding zegt hy, dat hyze genomen heeft *uit Vitruvius;* die ruim dertien Eeuwen ouder was. Dan volgen daarna noch twee tekeningen, de eerste onder den naam van *Evenbooge*, de andere onder dien van *Mol*, beide Stormtuigen, ter zelver tijd tegen de Huizen Roozenburg en Polanen gebezigd; *tot bewijs*, zo hy meende, *dat onse Voor-Ouderen haer Krijchs-Instrumenten van de Romeynen als sijnde haer Bontghenooten ontleent hebben.* Ondertusschen is de eerste een afbeeldsel van de Romeinsche *Sambuca;* niet naar 't leeven, maar simpelijk volgends 't begrip van Stewechius, die zelf bekent, dat anderen dat tuig anders vertoonen: zie hem ad Veget. IV. 21. p. 262. De tweede is de Romeinsche *Musculus*, ook by Stewechius te vinden IV. 16. p. 251. volgends de gedachten van Rob. Valturius. Eene andere van den *Musculus* kanmen zien by Daniel,

B. IX. v. 195.

B. IX. niel, de la Milice L. II. p. 43. te weeten, zo als Lipsius die begreẏ 195. pen hadt. Zie ook wat verder by ẏ. 399. het laatste gedeelte.

Voor *de klinke trekken*, zeiden de Ouden ook, *de klinke slaan*. Zeghelijn p. 63.

Die Ruese daer over lacb
Metten hoofde, eñ Zegbelijn
Sloech die clinke, *dat die Heidijn*
Dat hoeft vanden buycke droech.

te weeten, die Reus hadt doen maaken eene tombe, met een opstaand dekfel, aan 't welke vastgehecht was p. 61.

Een egghe *van stale claer*
Snidende als een scbaermes.

Dit dekfel stondt open, vastgemaakt door een *klink*, die, geslagen of getrokken zijnde, het zelve met geweld deedt nedervallen door zijn eigen zwaarte.

Zie hier noch een voorbeeld van *de klinke slaan*, doch dat op zachter toon roit. Cl. Willemsz. I. 10.

Die Vrouwen en bebben niet te clagben.
Het moet doch anden Vrouwen staen:
Om boirre lieft ist al gbedaen.
Si vermogben veel eñ meer.
Twijff moet altoes wesen beer;
Eñ die man moet wesen knecbt:
Te spreken inder Lieften recbt,
Daer die Minne slaet den clinc.
In Echtscap ist een ander dinc;
Daer sal die Man een Voeget wesen.

Maar wy zagen boven, uit Zeghelijn, een *eggbe, snydende als een scbaermes.* Wat is *egge*? niet anders, dan *de scherpte*, of *snede*, van een scherpsnydend geweer, en met name van een Zwaard. Walewein f. 19 a. b.

Walewein antwoorde mettien:
Den appel *entie* hilte *bede*
So togbedi mi, entie snede:
Laet mi docb den egghe *zien.*
Die Coninc treckt vut mettien.

Die Koning vertoonde aan Walewein een zwaard in de scheede. Zo zag hy de *bilte* en den *appel*, dat is 't *gevest*; maar hy wenschte te weeten, of het lemmel, of *lemm*, gelijk ik meer dan eens in Ferguut gevonden heb, goed van *snede* was; daarom verzocht hy den *egge* te zien. Gravenberg f. 76 d.

Eyn

Eyn ſwert *trug her in ſiner hant*, B. IX.
Des ecke *nach tem tode ſneyt.* ✝. 195.
:erus X. 24.
Dar obe fuert er ein ſwert,
Das wol zu paiden ekken *ſnait.*
ras dan een *tweeſnydend* Zwaard. Eindelijk, van *klink* it gemaakt te zijn het Franſche *decliquer*, alsof wy zei- *ontklinken.* Froiſſart Vol. II. ch. 103. *Quand celle arde* decliquoit, *on l'oyoit bien de cinq lieues par jour, & x par nuit; & menoit ſi grande noiſe au* decliquer, *qu'il oit que tous les diables d'Enfer fuſſent en chemin.* Van : *Bombarde*, die vijftig voeten lang was, bedienden zich entenaars onder Arteville, in 't beleg van Oudenaarden, eer zwaare ſteenen te werpen. Zie Daniel de la Milice .. VI. ch. 5. p. 320.

348 *ioeſte*) dat is, *aanval.* Beneden ✝. 1027. ✝. 348.
De Vlaminghe wonnen ter eerſter ioeſten
Drie ſcepe ———
an vertaalt het *Impetus.* Het is, even als *Tornoy*, een ſch woord, en behoort eigelijk tot de Steekſpelen, en erlyke Tweegevechten. Zie hier eenige voorbeelden. aut f. 30 b.
Mijn her Keie was herde fiere;
Tote Arture reet hi ſciere.
Hi ſprac: Here, wien ſo het coſte,
Ic moet hebben die ierſte ioſte,
Eñ ioſteren *vore deſe Vrouwen.*
e *ioſte* werdt hem *gegeeven.* Walewein f. 22 a.
Eñ haer twier ſcachte braken:
Deen was den andren herde fel.
Die orſſen waren beide ſnel;
Si canſelierden *ende vellen.*
Van ſulke joſte *mochte men tellen*
Hier na over menighen dach.
canſelieren is mede van 't Franſche *chanceler*, het welk age afleidt van 't Lat. *cadere*: doch, mijns oordeels, komt ıader aan ons *wankelen.* Boileau Sat. I. ✝. 31.
Qu'on ne voit point mes pas ſous l'âge chanceler.
s *wankelen*; of *waggelen.* Vert. van Caſſianus Coll. IV. *dat gebet is ongeſtadich eñ* waggelt *vanden enen totten ·en, recht oft droncken waer.* Nadat Ferguut heer Keie,
ter

B. IX. v. 348. *ter eerster joeste*, uit den zadel geligt hadt, zeide Koning Artur f. 31 a.

——— ——— laet ons festeren
Den Ridder, die Keien dede canceleren.

Walewein f. 47 d.

Elc keerden omme in dat plein
Een verre stic metten orssen groot,
Om dat si te meeren stoot
Metter joeste *soude gheven.*
Elc speelde om anders leven.
Elc hadde een glavie *na sijn ghevouch*,
Van bliscepen die Ridder louch
Dat hi joste *hebben soude.*

glavie is 't zelfde met *speer*, *schacht*, *spiet* of *spies*. Jan van Heelu p. 74.

Want Jan ende sine ghesellen
Reden ane met soe fellen
Joesten *daer den vianden*,
Datsi braken toten handen
Hare glavien, *dat si vlogen:*
Eñ daer na worden swaerde getogen;

Walewein weder f. 58 b.

Daer daden si ene bittre joeste,
Daer si ridende quamen te hope.
So groot was tsHertoghen ors van lope,
Dat hi den Castelein daer ter stede
Al metten orsse vallen dede.

Limborg B. III. f. 28 b.

Hare orsse loepen te samen,
Die soe vreeselec te gader quamen;
Dat die scachte te gader braken.
Mochten si noch selke ioeste *gheraken*,
Den vroemsten ware si te swaer.

daar schijnt een misslag te zijn in het tweede *te gader*. Eñ IX. 96 b.

Die ioeste *was starc die si reden*,
Want si deen den anderen niet en meden,
Eñ gheraecte so swaer ene ioeste,
Dat haer ne gheen was, hine moeste
Rumen stegereep eñ gereide.

Josteringhe, voor Steekspel, vind ik in Jason f. 5 a. straks te

den. doch dit is van wat jonger tijd. Maar *jostement*, B. IX.
lewein f. 60 c. ✝. 348.

Dat jostement *dat dedi steden.*

emt daar de Dichter eén onbloedig en meer vermaake-
eekspel, waarvan hy, een weinig te vooren, aldus kor-
gewaagd hadt:

Vor enen casteel, daer si vernamen
Scone Ridderscap te samen,
Eñ badden ene Quintaenge *gbestelt,*
Eñ redere jegben met gbewelt.

uintaenge, of beter *Quintane*, was eén paal, of stuk
, of een gewapende molik, daar de jonge luiden tegen
i en hunne lanssen braken; dat is, *joesteerden.* Case-
zegt, dat Bertran du Guesclin, noch zeer jong zijnde,
anes deedt oprechten, en, *y joûtoit & fesoit joûter.* Ro-
an Jourdain de Blaye *MS* by du Cange:

A la Quintaine *& a l'escu* jouster.

betekenis zeidemen ook *beborder* of *boborder.* zie du
V. BOHORDICUM; *Bobourt.* en aldaar Roman d'Au-
MS:

Emmi le pré ot Quintaine *levée,*
Li Jouvencel behordent *par la prée.*

n de Garin *MS:*

Apres mengier se sont as chevax pris,
Peur Bohorder *isent bors de Paris.*

itste is: Na den eeten klommen zy te paard, en gingen
i Parijs om te *beburdieren.* W. von Gravenberg f. 27 c.

Si saben da behurdieren,
Die knappen iustieren,
Tanzen unde singen,
Scbiezen unde springen, enz.

plaatsen, daar de Tornooispelen, en plegtige Tweege-
en, gehouden werden, waaren *afgescbooten.* Jason f.
p een plaetse bequaem eñ ghescut *ter josteringbe.* Roman
vestre Budes, by Martene Anecd. T. III. col. 1459 D.

Un jour estoit en Allemaigne
A combattre en une plaine,
Close de lices *tout environ,*
A un Cbevalier de grand renom.

s genoemd in 't Fransch, *champ clos.* Als de tweestrijd
aangaan, mogt 'er niemand binnen blyven, dan die daar-
toe

B. IX. toe benoemd waaren, of zelfs in beslooten perk gestreeden
℣. 348. hadden. Memoires de Messire O. de la Marche L. I. ch. 9 p. 183. *Pendant ce temps se faisoient les cris par les Roys d'armes & Heraux aux quatre coins* de la lice, *& commandoyent de de-par le Duc de Bourgongne, que nul ne demourat* en la lice close, *s'il n'estoit commis du Duc, ou de son Mareschal, ou s'il n'avoit de sa personne combattu* en lices, *ou* camp clos, *&c.* De Heer K. Burman Utr. Jaarb. op 't jaar 1441. p. 10. *de plaats, waar in de Ridders ryden zouden, was met* staketzelen *afgeschoten.* Dees heeten in het logenachtig Thurnirbuch van G. Ruxner, *schrancken;* die ook zouden gediend hebben, als een houten paard, om 'er de misdaadigen op te zetten. der Sachsen Spiegel B. II. art. 12. *der man, der do kempffen sol, wann er in den* ring *oder* schrancken *kommet:* in 't Latijn alleen *circulus* genoemd: dat is *krijt.* En hiervan by Goldastus Part. II. der Reichsfatzungen n. 11. *beschrenckte Crayss*, dat is, *afgeschooten krijt:* zie G. Schubartus de Ludis Equestr. C. IV. §. 16. *Lynen* en *koorden* vind ik bepaaldelijk van een Kampveld. Zeeusche Keure van den Voogd Florens Art. 40. *Soo wanneer twee Kampe of Kempe sullen vechten, die verwonnen sal heeten, hy sal vallen op die aerde, of men sallen worpen op die aerde, of jaegen* over die lyne vuyten kryte. — *ultra funem, vel extra* circum, *qui* CRIIT *dicitur:* staat 'er in 't Latijn Art. 37. Spiegel Hist. I. 29.

Werpt over die corde *uten* crite.

waarvan zie onze Proeve p. 470. daar wy *krijt* verklaarden, eerst, met Vondel, door *Ren-* of *Strijd-perk;* en voorts in 't gemeen, door *kring*, in 't Latijn *circus;* welk *circus* in gemelde Keure eveneens door *krijt* vertaald en verklaard is. Maar wy bestraften daar Le Long, omdat hy *krijt* verklaard hadt door *perk met* KRIJT *afgetekend.* Van welke verklaaringe hy, in 't Kabinet van Nederl. en Kleefs. Oudheden III Deel p. 209, 210. de *rechtzinnigheid* zo wel verdeedigd heeft, datze *blijkt.* En waaruit *blijkt* die? Uit vier plaatsen van ALKEMADE, en eene van M. Brouerius van Nidek, daar zy het zelfde gezeid hebben. Dit is dan al mede een *Leerstuk*, volgends de *Rechtzinnigheid* der Taalkunde van Alkemade; en daarom roeren wy het aan: geenszins om Le Longs of Brouerius van Nideks wille; die de eenigsten niet zijn, die van Alk. geleerd hebben, ongerijmdheden te zeggen. Overweeg alleen, of de Grond, de Bodem, waarop, in de Steekspelen, zo veele

le Ridders en Paarden moesten tuimelen, geweest zy, *Steen*, B. IX.
Hout, *Zand*, *Gras*, of *Heide*. *Heide* vind ik in Walewein. ♈. 348.
f. 11 c.

Nochtan ghincmen up die tijt
Buten castele ghereden een CRIJT,
Daer die Heren in vechten zouden,
Quame die knape, eñ si wouden:
So dat die Vrouwen entie Joncfrouwen
Uten castele mochten scouwen
Den camp buten, ander HEIDEN.
Dus ghincmen dapperlike ghereiden,
Eñ STAKEN *in die aerde slaen;*
Men deder CORDEN *ommegaen,*
Datter niemen in soude comen,
Dan die den camp hadden ghenomen.

Gras, in Ferguut f. 30 c. in de beschryvinge van die eerste *Joste* van Heer Keie, boven gemeld, tegen den onbekenden Ferguut, die wy op de voorgaande nette beschryving van een *Krijt* laaten volgen:

Hi sach wel Keien, eñ waer hi hilt;
Dapperlike nam hi den scilt,
Eñ noepte Pennevaren [zijn paard].
Van allen den genen die daer waren
Sone wiste niemen, wie hi was.
Mijn Her Keye quam dore dat GRAS
Sere met sporen te hem wert,
Blide, in hogen eñ onververt.
Mijn Her Keye den Ridder stac
Up sinen scilt: sijn scacht brac.
Ferguut stac Keien weder,
Droech hem thoeft ter erden neder
In ene beke, die daer liep,
Daer hi in lach, eñ lude oec riep.

Zand, in de uitroeping van dat zelfde Tornoy, f. 29 d.

Dese Tornoy sal een maent geduren
Buten Cardoel, op dat SANT.

Nu wenschte ik geleerd te worden hoemen in 't *Zand*, in 't *Gras* of op de *Heide*, een Perk kan *aftekenen met* KRIJT; waarmede men naauwelijks kan schryven dan op *Hout* of op *Steen*. maar hier om een' *houten vloer* te denken, waar kinderlijk; en om eene *steenen straat*, onvernuftig. Maar, de

IX. 348. Steekſpelen zijn ook gehouden binnen Steden, zo wel als daar buiten; en de Steden *zijn beſtraat*. dit ſtaa ik toe. Maar daaruit volgt niet, datze toen al *waaren* beſtraat. Zie hier de aanmerkelyke woorden van den Heer Burman, reeds gemeld, wegens het Steekſpel dat in den jaare 1441 (en dus nieuw, in vergelykinge van die tyden, waarin het woord *krijt* meeſt gebruikt werdt) gehouden is binnen Utrecht: *Dit Steekſpel wierd gehouden op de Neude, welke te dier tijdt noch niet* beſtraat *geweeſt moet zijn, dewijl my uit der Cameraaren rekeninge gebleken is, dat de daar leggende* aarde *weggenoomen, en* zant *en* meſſie *in de plaats gebragt is, zijnde 362 karren* zants *daar toe gebruikt.* En dit is my genoeg, om te beweeren, dat alle, met plegtige voorbereidſelen gehouden, Steekſpelen geſchied zijn in 't ZAND, daartoe, vooraf, geëffend, enz. Die my anders leeren wil, moet my ander bewijs vertoonen.

Van *krijt* zeiden de Ouden ook *bekryten*; en zelfs, dat hier te paſſe komt, *in 't zand*. Walewein f. 27 a.

Doe beetti, eñ ghinc het naer
Den doden, eñ bant zijn paert
An ſinen ſcacht, eñ nam zijn ZWAERT,
Eñ BECRYTTER *hem mede* INT SANT,
Dat hem ne gheen Gods viant
Ne mochte ghenaken ——

Hy *becrijtte hem*. beſchreef hy zich zelven dan *met krijt?* neen. hy maakte een *cirkel* of *kring* rondom zich. en zulks *in 't zand*. doch niet met *krijt*; maar met zijn *zwaard*. Het is genoeg. Voorts mag ik wel lyden, dat de gelykenis van *eene kinderen binkelbaan*, waarvan in myne Proeve, van de rekening van Le Long, overgeſchreeven werde op die van zijn' rechtzinnigen taalmeéſter Alkemade. En wil ik geenszins ontveinzen, dat le Long, ſchoon geen beter Criticus dan Alkemade, en zich zelven ook veeltijds tegenſpreekende, met dat alles, veele oude woorden beter verklaard heeft dan Alkemade.

r. 399. §. 399. **Catten eñ Evenhoghen**) tot verklaaring van 't woord *Catten*, zegt Alk. *Is een* groot *gevaarte van hout, boven op 't welke* Blyden *geplant wierden om te werpen of ſchieten*. Waarop ik kortelijk aanmerke, dat het planten van Blyden boven op de Katten, my voorkomt als ondoenlijk; en, zo al doenlijk, onnut. *Blyden* dienden van verre; *Katten*,

van

van naby. Deezen werden aangevoerd tot onder de Muuren. Men schoot van de zelven, wanneer zy, daartoe, hoogge- noeg gemaakt waaren, met *Armborsten* en met *Boogen:* en daarmede konnen in eene Stad veel menigvuldiger en gewisser schade doen. Dat Alk. hier de Katte ook noemt, *een groot gevaarte*, is gesprooten uit de beschryving van die *groote*, *booge en sterke Katte*, die ons stoffe verschaft heeft tot de naastvolgende Aantekening. Doch zo was 'er maar één. De anderen, waarvan Melis hier spreekt, noemde ik, in 't gemeen, liever, *een klein werk*. Immers zo heetenze by den Monik van Vau-de-Sarnay (Vallis Sarnaii) in Hist. Albig. c. 42. in deeze woorden, zo als ik die voorheenen verduitscht heb: *Hy liet een zeker* klein werk, *dat in de gemeene taal een* Kat *heet*, *aanvoeren*, *om den muur te ondergraaven.* En die naam is zeer gepast. Want, gelijk het Dier, waarvan die ontleend is, wanneer het op eenen buit loert, zich zo klein maakt als mogelijk is, en 't geen het bejaagt, zachtkens bekruipt; zo bekroopen ook de belegeraars de Steden, onder hunne gemaakte Katten; het zy 'er een Gracht te vullen was, of datmen den Muur wilde ondergraaven of doorbooren. Op deezen naamsoorsprong doelde Guil. Brito, Philipp. L. VII. zeggende: B. IX. ℣. 399.

Huc faciunt REPTARE CATUM, *tectique sub illo*
Suffodiunt murum. ———

Zy deeden *de Katte aankruipen*, enz. Van dat ondergraaven, of ondermynen, spreekt ook Guil. Guiart:

Devant Boves fu l'ost de France,
Qui contre les Flamans contance;
Li mineur *pas ne soumeillent,*
Un Chat *bon & fort appareillent:*
Tant euvrent dessous, & tant cavent,
Qu'une grant part du mur destravent.

en elders:

Li mineur *dessous se lancent,*
Le fort mur a miner *commencent,*
Et font le Chat *si aombrer,*
Que rient ne les peut encombrer.

Zy waaren, onder de Katte, zo wel gedekt, dat niets hun kon hinderen. *Aombrer* is overdekken, van 't Lat. *adumbrare*, overschaduwen; even als *Aorer* van *Adorare*, enz. En *Encombrer*, waarvan de naaste oorsprong schijnt te weezen

B. IX. *Combre*, heeft groote overeenkomſt met ons *bekommeren* en
ỳ. 399. *kommer*, of *komber*, gelijkmen ook leeſt by Kiliaan. Dien niets kan hinderen, die *bekommert* zich ook niet Van het ondergraaven der Muuren van Zieriksee rept Melis geen woord (ook niet Guiart, zo ik meen) en ſpreekt alleen van het dempen der Gracht; en dit kan licht ontvangen uit de volgende vertaalde woorden van Guil. de Podio-Laur. (Pui-Laurent) die de beſchryving der oorlogen tegen de Albigenſen gebragt heeft tot het jaar 1271, c. 30. *Eindelijk werdtmen te raade, een bouten Werk te maaken, dat zy een* Katte *noemden, waarmede zy aarde en andere ſtoffen aanbragten, om de* Gracht *te vullen.* Dat waaren de *groote dragten* van Melis ỳ. 402.

De Monik Abbo, in de beſchryvinge van 't beleg van Parijs door de Noormannen, in 't jaar 886, welk beleg hy bygewoond heeft, zegt by du Chesne T. II. p. 503.

Qui vero MURUM *cupiunt* SUCCIDERE MUSCLIS,
Addit eis oleum, ceramque picemque miniſtrans,
Mixta ſimul liquefacta foco, ferventia valde,
Quæ Danis cervice comas uruntque trahuntque;
Occidunt autem quosdam, quosdamque ſuädent
Amnis adire vada. ———

Odo of Eudes, naderhand Koning van Vrankrijk, liet de Deenen, die, met hunne *Muskelen* den muur zochten te breeken, van boven zo wel begieten met een brandend mengſel van olie, waſch, pik, enz. dat eenigen op de plaats doodbleeven, anderen, noch brandende, in de Seine ſprongen. Gy zult miſſchien vraagen, Wat hebben deeze *Musculi* gemeen met de *Katten* boven gemeld? Inderdaad niets. Laat ons de woorden van Abbo wat nader inzien. Vooreerſt blijkt uit de zelven, dat die Deenen of Noormannen, niet, of ganſch kwaalijk, gedekt waaren; ten anderen, dat deeze *Musculi* niet waaren *Katten*, maar de *Werktuigen* zelfs, waarvanmen zich bediende om den muur te ondergraaven of te *doorbooren*. Zeer natuurlijk. Want *Musculus* betekent een *Muisken* of *Muisje*; welk gedierte overal *inboort*, en gaten en holen maakt. Hierom zeide ook Iſidorus L. XVIII. *Musculus* — *quo murus perfoditur.* Gelijk 'er nu een blijkbaarſt verſchil is tuſſchen een werk te verrichten MET *iets* en ONDER *iets* (of *Musculis* gelijk Abbo, en *ſub Musculo* gelijk Brito ſprak) zo moet het te vreemder ſchynen dat Daniel de la Milice L. II. daarop

geen

geen acht gaf, en de *Musculi* van Abbo vermengde met de B. IX.
Katten, gemeld in de aangehaalde plaatsen van G. Brito en ✝. 399.
G. Guiart: en met den MUSCULUS, dien Vegetius L. IV. c. 16. beschreef; en welke beschryving volkomen overeenstemt met die der *Katte*, boven genoeg verklaard. De oude Romeinen bedienden zich van het zelfde Tuig, dat de Schryvers der Middeneeuwen noemden *Catus* of *Katte*. maar de Romeinen noemden het niet *Catus*, maar *Musculus*. Deezen beschrijft Cæsar de Bello Civ. L. II. c. 10. 11. als zo wel bezorgd, dat, schoonmen 'er van boven de zwaarste steenen, en vervolgends allerlei brandstoffen op nederworp, die 'er onder waaren echter veilig met hun werk voortgingen. *Interim*, zegt hy, SUB MUSCULO *milites* VECTIBUS *infima saxa turris bostium*, *quibus fundamenta continebantur*, *convellunt:* zodat, na 't verbreeken des grondslags, de toren eerlang ter neder stortte. De echte Latijnsche *Musculus* was dan de laater *Katte*: maar de *Musculi* van Abbo waaren de *Vectes* van Cæsar; dat is, de *Breekyzers*, waarmedemen, *sub Musculo*, of *onder de Katte*, de Muuren verbrak.

De EVENHOOGEN paart onze Dichter met de *Katten*, gelijk hier, zo ook B. VI. ✝. 143. welke plaats aangehaald wordt in de Nieuwe Aanmerkingen van den Heer Frans Burman p. 128. Wegens de *Katten* merk ik hier alleen aan, dat hyze noemt, na du Cange, *bedekte Galeryen*. En wat verder zegt hy, dat de EVENHOOGEN *geweest zijn zulke* Torens *welken op die* Galeryen *gemaakt werden : Of misschien andere* Torens *die op raderen stonden*, *en overal vervoerd konden worden*. Enz. Dus smelten, als 't waare, de *Evenboogen* en *Katten* in één: en zoude *dat vermaledyde Werk* by Melis, zo wel een *Evenboog* als een *Kat* geweest zijn. En waarom niet? Dat Werk was een *Toren:* want men zag van het zelve in de Stad Zieriksee, over de muuren heen. Het was een *Houten Toren :* want het verbrandde tot den grond toe. En *Evenboogen* waaren ook *Houten Toorens*. Dit blijkt ten vollen uit de Rekening van den Rentmeester van Noordholland 1351. *Item wtgeven by Jannes witten Lardier van eenen* Evenhoge, *diemen* TIMMERDE *in den Hage op 't Hof*, *Polanen mede te stormen*. En even te vooren: *tgemiene Ambocht*, *die den* Evenhooge *uten Haga voerden voor Polanen*, *van Polanen in Haga*, enz. zie de Handvest Kronijk I. p. 32. Dat Werk, dat toen op 't Hof in den Haag getimmerd

 is,

B. IX. is, ens. werdt dan, als met zynen eigen naam, genoemd een *Evenbooge*. Doch verbeeld u daarom niet, dat alle *Evenboogen*
ꝟ. 399. geweest zijn *Timmerwerk*, of van hout. Wat Melis 'er door verstondt, is nu kwaalijk te bepaalen. In 't gemeen geloof ik, dat hy 'er door verstondt allerlei *boogten*, die de Vlamingen, tegen de Stad Zieriksee, hadden gemaakt of opgeworpen; 't zy van hout, of van aarde. Want datmen ook *Evenboogen* van aarde maakte, is licht af te neemen uit de volgende woorden van Maerlant J. O. f. 156 c.

Met vechtene, ic wille ghijs seker sijt,
Wort op den xiiijsten dach
Ghewonnen, datter there voren lach:
Want EVEN HOGHE *wert die dracht*
Boven ten Mure *gedregen met cracht.*

waarin duidelijk de naam van *Evenbooge*, schoon niet gemeld als een eigen naam, opgesloten ligt. Zo waaren ook de Torens op den rug der Elefanten, by W. von Gravenberg f. 111 a.

Die Elfande volgeten mide
Dem here, nach irm gelernten side,
Kegen den Vyenden uf den graben.
Die Wichhus *warn dar uf irhaben*
GELICHE HOCH *der Muren.*
Vil herte nakebure
Waren in die Sariande.

Hier waaren de *Wijghuizen*, of *Torens* op den rug der Elefanten, *Geliche hoch der Muren*; dat is, met één woord, *Evenboogen*. 't Welk geen nader uitlegginge noodig heeft: want niemand is onkundig wat de twee woorden, *even boog*, zeggen willen. 't Woord vind ik ook by Jan van Heelu p. 111. maar, zo 't schijnt, tweemaal bedorven:

Voor Lonsies, dat si aselgeren
Daden seere, ende anestriden,
Met Ewenhoden *ende met Bliden.*

Voor *Hoofd* zeimen van ouds ook *Hood*; noch te vinden by Kiliaan. Limborg B. IV. f. 40 a.

Hi hief tsweert, eñ heeften geraect
Boven opt hoet, *eñ heeft hem gemaect*
Ene grote wonde tere snede.

en wat verder b. in 't Rijmwoord:

Daer leit die Buuc, *eñ daer t*-Hoet.

An-

Anders, in dat zelfde verhaal, meermaalen, *thoeft*. Maar B. IX.
wat betekenis ligt 'er in *Evenhoofd*, die hier plaats kan hebben? En *Ewenboden*, gelijk 'er ſtaat, is voor my ganſch onverſtaanbaar; terwijl niets verſtaanbaarer, niets eenvoudiger is, dan *Evenboogen*. ℣. 399.

℣. 406. dat vermaledijde Werk) deeze *Katte*, gelijk Me- ℣. 406.
lis dat werk noemde, behoort onder die werken, die begreepen zijn onder den naam van *Wandelende Torens*, gebruikt in belegeringen van Steden, ſedert aloude tyden. De Schryver der Hiſt. van Suger, Abt van S. Denis, verhaalende het beleg van 't Kaſteel van Puiſet, door Koning Lodewijk den Dikken, omtrent het jaar 1110. zegt I. p. 156. datmen daarvoor gebragt hadt alle de ſtormtuigen, die toen in gebruik waaren, uitgezonderd den *Wandelenden Toren*, in deeze woorden: *Les Mangoneaux, les Baliſtes, & les Dondaines; la Truie, le Belier & le Boutouers; la Tortue, le Taudis & le Beffroi; en un mot, excepté la* Tour Ambulatoire, *toutes les Machines de ce temps-la y étoient.* Welke Franſche benaaming ſlechts een verbuiging is van de Latijnſche, *Turris Ambulatoria*. Livius XXI. 11. zegt *Turris mobilis*, ſpreekende van 't beleg van Saguntum door Annibal; daarmen zien kan, dat de zelve alle de Sterkten der Stad in hoogheid te boven ging; en tot aan de muuren aangevoerd zijnde, de wallen van de verdeedigers ſchoon vaagde: waarop Annibal 500 man, met booren en breekyzers, zondt, om den muur te doen nederſtorten, gelijk geſchiedde. Niet min vreeſſelijk was de *Turris Ambulatoria* by Vegetius IV. 17. beſchreeven. De hoogte rees niet alleen boven de Muuren, maar zelfs boven de ſteenen Torens der Stad; en uit de zelve beſtormde men de Stad op drie wyzen. In het onderſte gedeelte was een Stormram, die de Muuren beukte, zonder eenig gevaar van de perſoonen, die hem in beweeging hielden. Omtrent het midden, konmen een groot deel van den wand, by wyze van een nederſlaand luik, laaten vallen op den Muur; en dus, langs het zelve, als langs eene brug, in de Stad komen. Terwijl boven op dien Toren, of in des zelfs hoogſte gedeelte, veele krijgsknechten waaren, die de verdeedigers der Stad, van boven, met pylen en ander werptuig, ónophoudelijk, afmatteden of ganſchelijk verdreeven. Waarlijk, een vreeſſelijk gezigt voor belegerden, die, al veel, hun vertrouwen ſtellende op de hoogte hunner muuren, eenen noch veel hooger

B. IX. ger muur, van verre, op hen zagen afkomen. Waarom lich-
℣.406. ter te begrypen is, dat de Gallen, die, ziende dat, in 't Leger van Cezar, een zodaanig gevaarte wierdt toegemaakt, daarmede, omdat zy 't niet kenden, openlijk van de Muuren den spot dreeven; maar toen zy zagen dat het naar hen toekwam, en de Stad naderde, gemagtigden zonden aan Cezar, en den vrede verzochten. Zie Stewechius over Vegetius p. 256. daar hy noch diergelijk een voorbeeld uit Ammianus bybrengt.

℣.463. ℣. 463 Eñ sijn ghetrect het op hore) Seb. zweeg hier. Alk. verklaart het, *Trokken op 't bare: in baar beschansingen.* kwaalijk. Jan van Heelu verhaalt, dat, in den Slag van Woeronc, de Graaf van Luxemborg, den persoon des Hertogs van Brabant missende, des zelfs Broeder, Heer Godevaard, meende op 't lijf te vallen: maar twee vroome Ridders stelden zich voor hunnen Heer, om den eersten aanval te keeren. zie hier 's Dichters eigen woorden p. 179.

—— —— —— doen dat sagen
Twee Ridders, die daer waren
Bi Heeren Godevaerde, dat soude varen
Die Grave van Luthsenborch te haren Heere,
Vreesden si dat ontmoet seere,
Want ongelijc noch doen sceen:
Her Wouter van Revie wasser een,
Dander was Her Gheraert die Moer:
Die voeren *beide ute doen* op hoer,
Vore in des Graven ontmoet
Van Luthsenborch ——

Dit stel ik hier vast, dat de bewoording van den Hollandschen Melis Stoke, *trekken op bore*; en die van den Brabantschen Jan van Heelu, *vaaren op boer*, juist het zelfde betekenen. En dus vervalt de uitlegging van Alk. die geenszins sluit op de woorden van Heelu. Maar dees gebruikt die spreekwyze van persoonen, die *vooruit* trekken, den aankomenden vyand te gemoete; Melis, integendeel, van de zulken, die *achterwaarts* trekken, en de wijk neemen. Dit schijnt te stryden: doch ik maak 'er slechts dit besluit uit op, dat de betekenis niet ligt in *vooruit*, of *achteruit*; maar alleen in *vaaren* of *trekken*, en wel met haast, *met eene schielijkheid*. Heugt u niet, datge in de dagen uwer kindscheid, gezeid hebt, of hebt hooren zeggen, *hy gaat* HOR, of HOR-

RIK?

RIE? my heugt het flaauwelijk. Dat is een overblijffel van het oude *trekken* of *vaaren* OP HORE. Welk *bor*, *boer*; *bore*, van ouds in Vrankrijk plag te heeten, *oirre*. Zo lees ik in mijn groote Chron. de France *MS* f. 470 d. *En la quele Vile le Roy de France fist un pou son ost prendre recreation, & puis resprist isnelement son* OIRRE, *pour aler vers Gant.* Dees Koning was Philips de Schoone. De Stad Brugge was hem even ingeruimd: *In welke Stad* (dit is de vertaaling der Fransche woorden) *de Koning zijn Leger wat deedt uitrusten; waarna by zynen* WEG schielijk [of, naar de letter, *snelijk*] *hernam, om naar Gent te gaan.* Ik vertaal hier *oirre* door *weg*, zo, omdat ik geen gepaster woord heb konnen uitdenken, als, om het aangetekende II. 967, wegens de natuurlyke eigenschap der letter R. En nu twijffel ik niet, of hiertoe behoort ook dat geschreeuw, *toe*, *borre* of *bore*, *voere*, waarvan zie by VII. 457. en 't welk my nu toeschijnt zo veel te zeggen als, *toe*, *borrie*, *vaar*; of *tsa! weg! voort!* Voeg 'er by, uit G. de la Perene col. 1481 C: B. IX. ✶. 463.

Avisons, disoint, OR OULTRE, OR OULTRE!
Nous leur ferons passer tout oultre
Tous leur fousses & leur barrieres.

En uit Rabelais II. 11. HARRY BOURRIQUET; waarop le Duchat n. 7. aantekende: *Termes dont on se sert en Languedoc pour exciter les Anes à marcher.* en zegt verder: *Merlin Cocaie dans le 8 de ses Macaronnees:*

Non tibi subsstigans Asinum pronunciat ARI.

Bet op bore zal dan zo veel zijn als, *verder weg.* Want de Vlamingen trokken *verre van de Stad af.* En dat was 't, dat den Stedelingen gelegenheid gaf, om over den muur te klimmen, en het Koorn, uit de Gracht, in de Stad te haalen.

✶. 533 weg si te roven ploen) kwaalijk in W *der wiploen.* Seb. en Alk. verklaarden 't door *pleegden.* Dat is nieuw; en dus verstaanbaar genoeg. Maar beter waar geweest, *plagten;* 't welk nochtans, schoon nu algemeen, bedorven is, en behoorde te zijn, *plagen.* Zie het hier I. 144. IV. 286. VI. 1284. IX. 574. De Vert. van Boetius f. 14 a. *dese Epicurienne* —— plaghen *omme langhe balse, ghelijc Cranen, te weinschen.* Ferguut f. 17 c. ✶. 533.

In een foreest, daer wi verrieden
Alle die gene die wi sagen
Bi ons, wi te roven plagen.

Tt 5 *Vn*

B. IX. *roven* is *berooven*. By Melis is zeer gemeen, *plegben*, hy *ple-*
℣. 533. *gbet*; hy *placb*, zy *plagben*. Maar voor *plegben* en *plegbet*, was ook, by anderen, in dien tijd, gemeen, *plien* en *pliet*. Zie hiervan mede eenige weinige voorbeelden. Wal. f. 18 a.

Naden watre gasmen wijn,
Alst pliet *daer boghe liede zijn,*

waarvan we de verklaaring vinden f. 7 a.

Naden etene gasmen wijn,
Alst doet *daer boghe liede zijn,*

dat is, als *gebruikelijk* is. Waaruit blijkt, dat *pleegen* en *plien*, wel betekenen, *doen*; maar bepaaldelijk, 't geenmen *gewoon is* te doen. Limborg VIII. f. 85 b.

Ghetrouwe berte en waent niet
Dat iemen valscheiden pliet.

en B. IV. f. 36 a. —— —— *in allen dien,*

Dies men mi tote nu sacb plien.

Walewein f. 30 a.

Soe (zy) leerde mi Tafelronde plien.

Vert. van Boet. B. I. Rijm 4. f. 16 a.

Ja blixem de torren tontstekene pliet.

Het Participium van dit Werkwoord *plien*, *ploen*, was *geploen*: Limborg B. IV. f. 35 c.

Dat ic moghe eerlike
Varen, alsic bebbe gheploen.

maar dat van *plegen*, *plag*, was *geplogen*: Vert. van Boet. f. 7 d. *also onder tghemeene volc ghescbiet of* gheploghen *is*. Gy zult het hieronder noch eens ontmoeten. Want dit vooraf gezeid hebbende wegens de verschillende buiginge des woords, staat ons noch iets te zeggen met betrekkinge tot eene voornaame betekenis van het zelve by de Ouden, nu gansch onbekend. Zie dan vooreerst onze Aantek. B. IV. ℣. 286, die ook hier behoort. Daar sprakenwe van Koningen en andere Grooten, die gezeid werden *iemand*, of liever *zijns*, *te pleegen*, wanneer zy iemand, van buiten komende, wel ontvongen, alle eere beweezen, alle vermaak deeden. Maar of ik zegge, dat een *Koning zyner Gasten pleegt*, of dat een *Schoolmeester der Klerken*, dat is zyner Schoolkinderen, *pleegt* (zie hiervan een voorbeeld in onze Br. Aantek. VI. 35. p. 550.) de spreekwyze en betekenis zijn altijd de zelfden. 't Verschil der betekenisse zou alleen liggen in de wyze, *Hoe*. En zulks blijkt genoeg uit het woord PLIGT. Want van den grootsten

tot den kleensten, is elk mensch schuldig *des te pleegen*, waar- B. IX.
toe elk in zyne Waardigheid, of in zijn beroep, gesteld is: ✝. 533.
en dat is zijn *pligt*. Hoewel de pligten van Grooten en Minderen zeer verschillende zijn. Zo lees ik in de Zettingen des Spetaels Zente Marien des Duutschen Huus van Jherusalem *MS* f. 34 b. *Eñ zoe wie* DER FERMERIEN PLEGHET, *die sel hem des vliten* [bevlytigen] *dat bi al den Broederen ghelike wale* toezie. *Den zal die Grote Commenduer die cost gheven ter noetdorft*, DER ZIEKER *Broedere* TE PLEGENE. *Wert oec enen* [zieken] *Broder iet zonderlinghe ghesant, die zal te hant opghéven den* PLEGERE DER FERMERIEN. Ik vind daar altijd *Fermerie* voor *Infirmerie*, dat is Ziekenhuis; gelijk ook altijd *Spetael* voor *Hospitaal*, dat is Gasthuis; enz. Dat Hospitaal is begonnen in de belegering van Akers, 1190, in die groote sterfte, daar ook onze Graaf Florens III omkwam, en waarvan, by die gelegenheid, vroeger gesproken is. Dit wordt daar kortelijk gemeld f. 1 a. en verder gezeid: *Ten selven tiden was inden here een deel goeder lude van Bremen eñ van Lubeke*, — *die hem ontfermden over die menigherhande ghebreke, die de zieken hadden inden here. End begonsten des voerghenoemden Spetaels onder enen zeghel van enen scepe, dat een Cogghe ghebeten is, daer si die Zieken mit groter andacht onder brachten, en* DERRE [der zelver] *mit vlite* PLAGHEN. Men kon dit ook noemen *achterwaaren*, gelijk ge zien kunt in onze Aantek. by IV. 65. Om kort te gaan, yder, wien een byzonder *Ambacht* (welk woord daar gemeen is) een byzondere Post, aanbevolen was, was daarvan *Pleeger*, en moest *pleegen der dingen*, waarvan hem de toezigt vertrouwd was. Zo leezen we f. 12 b. Scoen *zolen die Broeder draghen, zonder snoere, end zonder becke, eñ zonder gaspen. Des zolen oec de Broeder vlitelike nemen ware, die* PLEGHEN DER CLEDER *eñ* DES GESCOETS. Merk in 't voorbygaan, dat *scoen* is het Meerv. van *scoe*: schoon wy nu zeggen *schoen*, *schoenen*: En dat *gescoet* (*schoeisel*, of volgends Kiliaan *geschoeite*) regelmaatig vloeit uit *scoe*, niet uit *schoen*. Zie hier, eindelijk, noch een ander gebruik van *pleegen*, dat by onze oude Dichters verscheidelijk gevonden wordt. Zo zeidemen, *der Stad pleegen*, voor, de Stad bewaaren: Limb. VII. f. 82 b.

Maer die Heren seidenre ieghen,
Wie dan DER STAT *soude* PLEGHEN

Och

B. IX. *Ochte si alle varen mede?*

℣.533. *Ochte* is *ofte*, *of;* hier, *indien.* *Ochte* komt ook meermaalen voor by J. v. Heelu. Boven, III. 1222. p. 168. haalden wy uit de Brunsw. Rijmkr. onder anderen dit vaars aan:

De PLAG DES RIKES KRONEN *sint.*

dat is, die werdt sedert Keizer. *Der minne pleegen*, voor beminnen, lees ik, Flor. en Bl. f. 5 a.

Dit badden si so lange gedaen,
Eñ DER MINNE *so lange* GEPLOGEN.

Rydens pleegen, voor ryden: Walewein f. 47 b.

Morghen moeten wi RIDENS PLEGHEN,
Eñ varen den Cō Wonder souken.

der dood pleegen, voor sterven: ib. f. 51 b.

——— ——— *ic bebbe verslegen*
Den Karcwaerdere: bi moeste PLEGHEN
DIE [Der] *bitter* DOOT ———

der hulpe pleegen, voor helpen: f. 51 d.

God wilde SIERE HULPE PLEGEN.

waarvan, zaakelijk, niet veel verschilt het geenwe leezen by onzen Dichter X. 824. van den overleeden Graaf Jan II.

Nu is bi in die Gods gbeleide;
God bi moet der zielen pleghen.

℣.611. ℣. 611 In Bornesse quam d'Ammirael) Alk. zegt: *op 't Haringvliet*, voor *of* in Bornisse; *Dit was de doorvaart (nu gebeel verland) uit de Maas, voorby Geervliet, Abbenbroek, 't Suidland, Simons Haven, &c. tot in 't Haringvliet.* Hoe is te begrypen dat Alk. die deeze vaart, uit Holland, naar Zieriksee tot op 't Haringvliet, zo net wist te beschryven; Graaf Willem I, om van *Vlaardingen* naar *Zieriksee* te reizen, de Maaze uit, door den woesten Oceaan, derwaarts stuurde? Zie boven B. III. ℣. 38. Wegens BORNESSE hebben ons, sedert weinig jaaren, verscheiden kundige handen zeer nutte Aanmerkingen medegedeeld. Ik heb 'er echter ook noch iets van te zeggen; niet, aangemerkt als eene Grensscheiding van Zeeland (waaromtrent zie de Aantekening in de Vaderl. Historie B. VII. p. 251. en Tegenw. Staat van Zeeland, in 't begin) maar, enkelijk, om te zien, wat het geweest zy. *De Bornesse* wordt geplaatst tusschen de Landen van Voorne en Putte. Haar loop wordt, in den Tegenw. Staat van Holland, T. VII. p. 72, aldus beschreeven: „ Van den oorsprong der BORNISSE is geen zeker-

„ heid:

„ heid: maar zy kwam door *Zuid-Beierland* in het Land van „ *Putten*, tusschen den *Koorndijk* en *Piersbil*, dwars door „ het *Spui*, dat toen nog onbekend, of nog maar een kleine „ Watering was. Voorts liep zy tusschen *Velgersdijk* en *Oud* „ *Schuddebeurs*, langs het Dorp *Zuidland*, verby *Abbenbroek*, „ tot dat zy, tusschen de Steedjes *Geervliet* en *Heenvliet* in „ de MAAZE viel.“ Maar't geen hier de *Bornisse* genoemd wordt, was oudstijds de loop van de *Oude Maas*, dien C. Velsen, in zyne Rivierkundige Verhandeling p. 109. aldus beschrijft: „ De MAAS heeft geloopen van omtrent de plaats, „ daar het Huis te Boekhooven legt, door het Land van „ *Heusden*, naar den kant van *Geertruidenberg*; daar van „ daan over den naderhand verdronken *Zuid-Hollandschen* „ *Waard*, over een gedeelte van het tegenwoordige *Eiland* „ *van Dordrecht* op *Maasdam* en *Westmaas*, door het Land „ van *Putten* (nu *Beyerland*) tot daar nu *Geervliet* legt, al- „ waar zy zig met de WAAL vereenigde.“ Ik weet niet waarom die kundige Schryver hier de WAAL noemt voor de MAAS. Want, sedert lang, heeft de *Waal* haaren Naam, reeds boven *Gorkum*, verlooren in dien van de *Merwe*, die nu by, of over, Geervliet, even als van ouds de *Waal*, in de *Maas* valt, en door den *Mond der Maaze*, in Zee. Zie Cluverius de Rheni alveis cap. 5. vooral p. 35. Ed. 1611. Maar noch Cluverius, noch Velsen, spreeken van *Bornisse*. Wat 'er Alkemade, en de Schryver des Tegenw. Staats van Holland, van dachten, kanmen zien in der zelver bygebragte woorden. Doch 't zy my geoorloofd, hierin van andere gedachten te zijn. Want het komt my zeer klaar voor, dat het niet anders geweest is dan de *Mond der Maaze*. Op 't bewyzen zal het aankomen.

B. IX. ¥. 611.

De laatstgemelde Schryver gewaagt zelf, na dien van de Vaderl. Hist. van de Keure aan Middelborg verleend door Koning Willem in het jaar 1253. als waarin MAASMUNDE met BORNISSE verwisseld wordt: of waarin *Bornisse*, TE REGT, *Maasmunde* verklaard wordt. Men vindt in die Keure Art. XIV en XXXV. Zeeland bepaald *tusschen* MAASMUNDE *en Heydenzee*. En alleen Art. LIV. *tusschen* BORNISSE *en Heydenzee*. Wat zeide Koning Willem dan anders dan ik nu zeg? Naamelijk, dat *Bornisse* was de *Mond der Maaze*. Want eene andere betekenis in 't woord *Maasmunde* te zoeken, zou kwaalijk besteede moeite zijn. Hierte-

B. IX. tegen in te brengen, dat de Vaart tusschen *Voorne* en
✝.611. *te*, geweest is de *Mond van de Oude Maas*, en d
Maasmunde heeft konnen genoemd worden; zou inde
ongerijmd zijn. Want het geen thans is, was reed
tyde van Cezar en Tacitus, de *Mond der Maaze:* e
dan, te dier tijd, de *Maas* in de *Maas* hebben moete
len. Vraagtge nader, wat wy dan eigelijk door den
der Maaze, die van ouds, *Bornisse* genoemd is, te ve
hebben? Ik antwoord kortelijk, *Het gansche gedeelte v*
Maas, *van Geervliet af*, *nederwaarts*, *tot in de Zee.*
Ik nu kan aantoonen, dat die ruime betekenis van *Mon*
Maaze reeds zo begreepen geweest is door Tacitus, zo
niet meer tegenspraak konnen vallen. In de Vertaalin
het reeds gemelde Werk van Cluverius cap. 5 (Tom.
83) leestmen: *Van Geervlied* BEGIND, GELIJCK T
TUS ZEGT, *die overgroote Mond van de Maas*, enz.
al zacht! En ik moet myne Landsluiden, by deeze gel
heid, wel ernstig waarschouwen, dat zy niet konnen dan
wils mistasten, als zy zich moeten behelpen met, of, o
gemak, zich bediennen van Vertaalingen. Want Tacitus
noit gezeid, dat de Mond van de Maas *begint van*
vliet. Het kwaalijk vertaalde Latijn van Cluverius lui
dus: *A Geroflito* IMMENSUM *illud*, UT VOCAT T
TUS, *Mosæ os* INCIPIT, *quo Rheni amnis pars*, *verso c*
mento Vabales, *in Oceanum effunditur.* Dat is zaakelijk,
lijk ook Cluverius hier het zeggen van Tacitus (wiens
woorden hy aanstonds daar op laat volgen) niet woorde
maar zaakelijk, meldt, dat een gedeelte van den Rijn,
naam van Waal aangenomen hebbende, in Zee viel, door
zeer grooten, eigelijk *ongemeeten*, *Mond der Maaze*, g
Tacitus dien noemt. 't Is my genoeg, dat de zeer gel
Cluverius, voor anderhalve Eeuw, het zelfde gezeid h
dat ik nu zeg, naamelijk, dat de *Mond van de Maas* zich
strekte van Geervliet af tot in de Zee: en dat hy dit zeer
uit de woorden van Tacitus opgemaakt heeft: schoon 'er
noch in lang geen *Geervliet* bekend was. Ik zie niet wat
tegen, met schijn van reden, ingebragt kan worden. Im
de paalen van Zeeland worden daardoor niet verzet.
Graaf Jan II, zo onlangs, dat onachtbaare Verdrag met
Vlaming aanging, waarby Guy bedong, dat hy *geheel Zee*
tot de Maas *toe* (zie B. VIII. ✝. 455) zoude behouden,

nderd alleen de Stad Zieriksee, is daar de MAAS wat an- B. IX.
, dan 't geen de Hollanders, in 't bepaalen van Zeeland, ✝.611.
gaands noemden BORNISSE; Koning Willem, onver-
lig, nu eens BORNISSE, dan weder MAASMUNDE,
emd heeft? Maar in de Vaderl. Hist. B. VII. p. 252.
dt, ten bewyze dat het Water tusschen *Voorne* en *Putte*,
NISSE genoemd is, voluit gezeid: *Melis Stoke plaatst het*,
het nog is, VOOR GEERVLIET, AAN DE MAAZE: *in*
den II. bl. 231. En dat is de plaats van onzen Dichter, die
hier bezig houdt; want elders spreekt Melis niet van *Bor-*
. Het welk my noodzaakt, de zelve hier wat omstandi-
e verklaaren, dan ik gedacht had te doen. Melis zegt
11-616.

In Bornesse quam dAmmirael,
Eñ Paydroghe also wael,
Eñ bleven ridende dat ghetide.
Des de Grave was wel blide,
Eñ woude vorder varen niet,
Eñ bleef des nachts te Ghervliet.

den Ammiraal en Paydroge hadt hy reeds te vooren ge-
✝. 594.

Eñ quamen met desen gheselscepe
Up enen dach in de MASE *ghevaren.*

verhaalt hy, hoe Graaf Willem, zulks te Schiedam zien-
zich aanstonds te scheep begaf en de Maas overvoer,
on het een' storm waaide, waardoor zelfs een der Kog-
, te weeten die van Haarlem, verging, en de anderen het
kwaad hadden, en veelen der zelven te rug gedreeven wer-
, Hierop keert hy weder tot den Ammiraal ✝. 611.

In BORNESSE *quam dAmmirael*, enz.

ien dit vaars aanstonds volgde na ✝. 595, ik zou konnen
taan, dat die twee Naamen door den Dichter onderschei-
waaren. Doch ik ben verzekerd, dat hy, het afgebroo-
verhaal weder opvattende, hier *Bornesse* noemt het zelf-
dat hy eerst *de Maaze* genoemd hadt. Wat zegt hy dan
leeze zes regels? In de eerste drie niet anders dan dat de
miraal en de zynen het anker worpen, en, *dat getyde*,
is geduurende de Ebbe, bleeven daar zy waaren: In de
laatsten, dat de Graaf, om die aankomst verheugd, en
r de Maas gekomen zijnde, dien nacht te Geervliet heeft
rgebragt. Volgends de meening van onzen Vaderland-
schen

B. IX. ✠. 611. ſchen Schryver, zou de Ammiraal eerſt gekomen zijn *in de Maaze* ✠. 595. en vandaar verder gevaaren in het Water, *tusſchen Voorne en Putte*, dat hy *Borniſſe* noemt. Maar ik vraag, of dat, te dier tijd, wel mogelijk geweeſt zy? Het ſtormde, toenmen de Franſche Vloot van verre zag aankomen: en de Wind moet uit den Zuiden geweeſt zijn, dewijl ſommige Koggen, of niet dorſten, of niet konden, van den wal ſteeken; anderen, die het onderſtonden, weder aan den wal te rug gedreeven zijn (zie ✠. 619, 620). Daarenboven hieldt het begin der Ebbe de Vloot tegen, en noodzaakte hen om Ty te ſtoppen. Of zijn die kundige Zeehelden, Grimaldi en Paydroge, in 't midden van den Storm, tegen Wind en tegen Stroom, die Vaart tusſchen Voorne en Putte ingeloopen? Wie kan dat gelooven? Melis zegt zekerlijk niet het geen de Vaderl. Hiſt. hem doet zeggen, naamelijk dat *Borniſſe* was *voor Geervliet aan de Maaze.* En zo hy 't gezeid hadt, ik zou 'er, misſchien, uit beweezen hebben, dat de Ammiraal en Paydroge den *Mond der Maaze* of *Borneſſe* waaren opgezeild, tot op de hoogte van Geervliet, en daar *rydende gebleeven* waaren; dat is het Anker geworpen hadden. Maar hoe zeer BORNISSE VOOR GEERVLIET tegen de meening van onzen Dichter ſtrijdt, blijkt genoeg uit dit eene vaars VIII. 893.

In de WIDELE VOER GHERVLIET.

daar bleef Guy liggen, terwijl hy zyne Boden vooraf in Holland zondt. Het jaar te vooren wilde Guy reeds naar Holland (dat toen niet voortging vermids het tusſchenkomende Verdrag) en Melis zegt 'er van VIII. 410.

Eñ her Ghye die voer voert
Tote bi INDE WIDEL *quam.*

en Alk. tekend 'er onverbeterlijk op aan: *De Wydele voor Geervliet;* wyzende ons naar zijn p. 213. dat is naar het vaars 893, reeds gemeld. Maar dat was hy vergeeten, toen hy hier, IX. 611, *Borniſſe* noemde *de doorvaart, uit de Maas, voorby Geervliet —— tot in 't Haringvliet:* gelijk we gezien hebben. Anders moeſt hy ons getoond hebben, dat *Borneſſe* en *de Widel* het zelfde geweeſt zijn. Doch het tegendeel blijkt uit de Paalſcheidinge der Heerlijkheid Putte, zo als die, in het jaar 1314, aangeweezen is door Heer Niklaas van Putte (den zelfden, die, met de Poorters van Dordrecht, de Brabanters uit Zuidholland verdreef, gelijk onze Dichter wat verder verhaalt) daar hy, onder anderen, zeide: *Item, van Zanthof-*

hofde, te halven diepe, tote ABBENBROUKE OP WIDELE. B IX.
Item, van Abbenbrouke, *te halven diepe, tote* BORNISSEN. *f.* 611.
Item, van op de BORNISSEN, *tot den gescheyde van Yselmonde:* zie Boxhorn op Reigersberg T. I p. 70. Uit welke plaats yder ziet, dat *Widel* en *Bornisse* niet waaren het zelfde; en tevens, dat daaruit moet verbeterd worden de Tegenw. Staat van Holland, T. VII. p. 166, daar gezeid wordt: *Zuidland, voorheenen* Blenkvliet, *en naderhand* Westerrijk *geheeten, welke naam thans nog in zwang gaat, is een aanzienelyke Ambachtsheerlijkheid. Zy paalt ten Noorden aan* ABBENBROEK *en* aan de BORNISSE. Moest zijn, *aan de* WIDEL. Voor welk *Widel* men sedert, by natuurlyke verkorting, gezeid heeft, *Wiel.* In den Legger van 't Kapittel te Geervliet, vind ik een' Brief van Heer Jacob van Putte, gegeeven den 3 November 1412, onder een Vidimus van 't Klooster van Rugge by de Stad Briele, die aldus begint: *Wi Jacob, Heere van Gaesbeke,* enz. *Want wy die Gorsen* aen die Westside vander WIELEN, *te weeten Drencweerde, den Zuutoert, den Andel en Quateen, gheerne souden doin dijcken tot eenen Corenlande,* enz. Zie de eerste Kaart van Cornelis van Velsen, geplaatst achter zyne Rivierkundige Verhandeling, die ik hier den Leezer raade in te zien: vooral om de zigtbaare aanwyzing van de verlande kil der *Oude Maaze,* die hier weder in aanmerkinge komt. Want die *Oude Maas,* van *Bornesse* of *Maasmunde* af, met naame by *Geervliet, Abbenbroek* en *Blenkvliet,* heet by Melis, en by de Heeren van Putte (die het vooral moesten weeten) niet anders dan *Widel* of *Wiele.* En als wy, in gemelde Kaart, die verloopen Rivier vorder, opwaarts, naarspooren, tot binnen het Eiland van Dordrecht, zo vindenwe daar *Wieldrecht*: welke naam klaargenoeg te kennen geeft, dat daar een *overtogt over de Widel* geweest is. Of zullenwe dien liever afleiden van de *Wilten,* gelijk Douza deedt, Annal, VI. p. 247? En *waar toe,* zegt Beverwijk, Beschr. van Dordrecht p. 83, *vry wat schijnt te helpen, datter lant ontrent* Wieldrecht (*welck dorp in de groote Vloet* 1421 *mede verdroncken is*) *noch den naem draeght van* Wilterlant. Hadt van Loon dat geleezen, hy hadt 'er de woonplaatsen zyner *Wilten* in Holland, mede konnen vermeerderen. Ik beken, dat dit aanneemelijk kan voorkomen by de geenen, die noit van de *Widel* gehoord hebben. Nu die meer bekend is, is licht te begrypen, dat *Wilterland*

B. IX. (zo men daar ter plaatse zo spreekt, en niet zegt *Wilderland*)
ỳ. 611. slechts een bedorven uitspraak is, voor WIDELER-, WIELER- of WIELDER-LAND. Dit nu zo zijnde, wat zullen we dan maaken van die *Oude Maas*, zo als de zelve door Cluverius en Velsen beschreeven is, en wy gezien hebben? Doch daar zal ik my niet weder inlaaten. Mijn inzigt was, om te toonen, vooreerst, dat *Bornesse*, voor meer dan vijf Eeuwen, geweest is de *Mond der Maaze:* ten anderen, dat de *Vaart tusschen Voorne en Putte*, ten tyde van Melis, niet geheeten heeft BORNESSE, maar WIDEL. En dit meen ik ten vollen beweezen te hebben.

ỳ. 660. ỳ. 660 **hat ic micke**) wat is hier *micke*? Alk. verklaart het door *rame*. Zijn Oog vestigen op iets, 't welkmen, met eenig schiet- of werp-tuig, voorneemt te treffen, is nu de gemeene betekenis van *Mikken*, by Ons. Maar zijn *Gedachten* ergens op vestigen, was de betekenis van *Mikken*, by de Ouden. Doctrinale f. 14 c.

Dat het God an hem wrect
Als hire minst op meet.

d. i. op *denkt*. Walewein f. 4 b.

Nochtan ne micte *Walewein niet*
Up die pine eñ up tverdriet,
Dat hem tserpent adde ghedaen.

d. i. hy *dacht* 'er niet om: hy *bekreunde zich* des niet; en zo mede, Ferguut f. 21 a.

Mettien scachte, die hi brochte,
Stac hine op dat kanebeen.
Lettel no vele het ne scheen
Datter die Rose iet op micte.

de Reus hadt 'er geen *weet*, geen *gevoel*, van. Noch, ter zelver plaatse:

Eñ sloeghem metten swerde in thovet;
Maer die Rose en mickes *niet*.

in 't hovet is *op 't hoofd*. Anders aldaar f. 21 b.

Want hi micte *in sijn* gedochte,
Dat hi den Ridder soude verdrinken.

d. i. hy *overleide* by zich zelven. Zo leezenwe by onzen Dichter III. 386.

—— —— —— *die ummer* meet
Te soeken den Grave Lodewijc.

Limborg B. II. f. 19 c.

Ghi moetet laten, of besterven. B. IX.
Nu siet, wat micti *te doene?* ✝.660.
§ a. — — *ic ben u gevangene.*
Micti *mi te doedene, of te hangene,*
Ghi doet wel; inne mages niet weren,
vee laatste plaatsen kan 't verklaard worden *verkiezen,*
n. Wy zagen boven dat *niet mikken* op iets, beteken-
ı iets *niet bekreunen.* integendeel was *mikken* op iets,
bruikelijk, voor zich, in zyne gedachten, het aller-
e voor te stellen, gelijk zwaarhoofdige luiden gewoon
an gevangenen op den hals, die geene genade te wach-
len, vind ik dit in Walewein f. 46 c.
Dene mict, *dat mense sal delven*
Levende, of bernen in een vier.
Dander mict, *nu werdic hier*
Verhangen, of up een rat gheleit.
icke, voor *net van passe*, lees ik aldaar f. 33 b. van
n:
Si waren hem wel ghemicke,
No te dinne no te dicke,
Hi waser mede wel ghecleet.
icke, voor *micken*, zeide Maerlant IX. 15. f. 51 a.
Als David uten stride keerde,
Daerne menich omme eerde,
Vraghede die cō openbare,
Wanen David geboren ware?
Hine kennets niet, dat verstant,
Om datten dwanc die Viant,
Eñ haddene also in sinen strecke,
Dat hi up niemen hadde mecke.
er laatste regels aldus in 't *MS* van Emtink verhan-
:
Hine kennes niet, want die Viant
Dye hadden in sijn bedwanc,
Eñ dwanken so in sinen sin
Dat hy ghedochte *veel te myn.*
zijn daar onnut: zie I Sam. XVII. aan 't einde. Cl.
ı zegt *micken*, eenvoudig voor *merken*, III. 9.
Dat zijt dan also heymelic scicken,
Dat die melders niet en micken.
onzen Dichter III. 1100. en VII. 401.

B. IX. ℣. 738. ℣. 738 Dan of hi) 't Sermoen, dat hier eindigt, en begonnen was met ℣. 660, heb ik voorheen ter goeder trouwe behandeld, alsof het zo uit de penne van Melis gevloeid waare. Nu verwerp ik alle die 79 regels: en alswe daar ℣. 659, ſchoon op zich zelf niet kwaad, doch dat wy lichtelijk misſen konnen, byvoegen, zullen wy, zonder met het Rijm verlegen te zijn, ℣. 739 aanſtonds konnen leezen na ℣. 658. Doch laat ons reden van ons zeggen geeven; en 't zal kort werk zijn. Het ganſche Sermoen verdeelt zich zelf in Vijf Stukken. Het Eerſte begint aldus, ℣ 661-674.

Datte VLAMINGHE *iet dorren* SEGGHEN, enz.

te weeten, tot ſchande of nadeel van Graaf Willem of iemand zyner Helperen. maar van dat geene, dat de Vlamingen zouden gezeid hebben, en daar 't hier op aankomt, geen woord. Integendeel vertelt hy ons, 't welk daar niet te pas kwam, dat de *goede lieden* van Paydroge *waaren van Caleis*, *uit Potan*, *uit Galiſſen*, *en Gasſcoeniaers.* Het Tweede ℣. 675-696.

Nochtan SEIDEN *de* VLAMINGHE, enz.

En wat zeiden zy dan? Zy ſnorkten, *als de Hollanders het hart hebben om ons nader te komen*, *zy zullen ons zijn*, *al hadden zy noch eens zo veel groote ſchepen.* En hy wiſt niet, ofze dat zeiden uit jok of uit ernſt: en nochtans noemt hy 't ℣. 687 *gaarne kwaad klappen*, en ℣. 695 *kwaad ſpreeken van vyanden.* Het Derde, ℣. 697-705.

De VLAMINGHE *mochten niet* SEGGHEN, enz.

naamelijk, dat Willem hen onverhoeds, onder begunſtiging van Damp of Miſt, op 't lijf was gevallen, en zy dus verraſt waaren geworden. Hier zou de inhoud van ℣. 684 en 685 beter geplaatſt zijn geweeſt dan daar zy nu ſtaan. En dan noch hadt dit alles aanſtonds moeten volgen na ℣. 661, dat, zaakelijk, het zelfde is met ℣. 697. Doch hy rijmde al voort, en wiſt niet te komen tot het geene hy gedacht hadt te zeggen. Het Vierde, ℣. 706-712.

De ZEELANDERS, —— —— *ſine connen*
NIET SWIGHEN, enz.

en daarop laat hy zelfs eene Bede tot God volgen, waarvan wy boven geſproken hebben; en zulks met naame tegen *de kwaade tongen van Zeeland.* Maar hier weder geen enkel woord van het geene de Zeelanders gezeid zouden hebben. Dus vertelt ons de Beuzelaar in 53 regels, 660-712, niet anders dan 't geen hy beter gezweegen hadt. Eindelijk het Vijfde of laatſte, ℣. 713-738.

Alle

Alle beesten sijn bedoungben, enz. B.IX.
Maar deeze 26 regels zijn, geloof ik, niet van den zelfden ỳ.738.
Broddelaar. Zie het Derde Hoofdstuk des Briefs van den Apostel Jacobus, waarvan de voornaamste inhoud in zo oude vaarzen vry wel is uitgedrukt. Maar de vraag is hier, of zy van Melis zijn? En dat geloof ik ook niet. Want, gelijk meer gezeid is, onze Dichter was niet gewoon, zulke afgetrokkene Aanmerkingen te maaken. Daarenboven konnen deeze 26 laatste regels in een Historisch Werk niet wel plaats hebben, dan tot besluit van eenig stellig verhaal en merkelijk voorbeeld van Achterklap of Lastering: waartoe ik hier geen stoffe vinde, die behoord hadt ons op te houden.

ỳ. 928 **de hem God an)** dat is *gunt*, of *gunnen zoude*. in ỳ.928.
B ook *an;* maar in **H** *gan*. Fl. en Bl. f. 12 a.

Gevallet oec dats mi God an.

Fabelen van Esop. f. 9 a.

Die meer begheert dan hem God an.

Limborg f. 16 c. *op dats mi God* an. En f. 19 b. *ofts mi God* an. En f. 37 b. ans *mi onse Here*. Boven III. 667. *die u wel* an: welke woorden in de Andd. niet voorkomen. Zo besloot ook Wouter de Klerk dit *MS:*

Dat ic den Pape her Florens an.

dan dat was niet veel goeds. Ferguut f. 2 b.

Doe dede die Coninc den cop bringen,
Eñ gaffene mijn her Perchevale,
Eñ seide: Vrient, ic ans *u wale.*

Ferguut, eener Jonkvrouwe om huisvestinge vraagende, krijgt ten antwoord f. 5 b.

Ic ans *u wel, willet mijn Here.*

te weeten, haar Vader. *Gan*, gelijk hier in **H**, vind ik ook in Zeghelijn van Jerusalem p. 22 b.

Dat hi hem quaet gan *of goet.*

in Walewein *jan*, f. 18 a.

Al dat ic hare zielen jan,
Dat moet haer heden comen te staden.

en f. 23 b.

—— —— *hebbic die macht*,
Eñ jaens *mi die Gods cracht.*

en f. 56 d.

Sniemen so doet hi hem bekinnen
Wat hi hem jan *hertelike.*

I. IX. [*Sniemen* is ras, schielijk. f. 45 c.
.928. *Si waren om sijn lijf vervaert,*
Si daden hem of den helm sniemen.
noch f. 52.
Dat wi scepeden, waert iu wille.
Sine hilden doe niet langher stille,
Eñ reden daerwaert harde vaste,
Snieme *saghen si die maste*
Vanden scepen in die zee.
Ferguut f. 27 c.
Vore Rikenstene hi snieme *was.*
Gloss. Lips. SNIUMO, *Velociter, Confestim*] In 't Meerv. vindt-men doorgaands *onnen.* Ferguut f. 31 a.
Hets recht dat wi hem sprijs onnen.
en zo mede in de Onbepaalende Wyze: f. 7 c.
Hine mochte niewer sijn verwonnen,
Bedi willic hem sprijs onnen.
f. 9 c. *wils mi God* onnen. J. van Heelu p. 165. *God moets mi* onnen. Doctrinale f. 4 a. *God wouds hem* onnen. In Walewein *jonnen*, f. 21 b. *ghi moet mi* jonnen. Het Imperf. is doorgaands *jonste:* zo vind ik 't hier in Allen I. 298. ook in 𝔄, IX. 847. maar in de Andd. *onde.* Doch X. 835. staat in 𝔄 *gonde;* in 𝔘 *jonde;* in 𝔅 *jonste:* doch dit laatste kan daar geen plaats hebben om 't Rijm. Limborg B. I. f. 6 b.
Datse alle die ghene, diese kinden,
Van goeder herten alle minden,
Eñ onsten *hare alder ere wale.*
Ferguut f. 8 c.
In wil niet dat mi yemen veronste,
Dat ic seide, dat Minne conste
Scichte scieten of quarele.
veronste is daar, *kwaalijk name;* van *veronnen.* Zo zegt Ferguut tegen de gemelde Jonkvrouwe, spreekende van haaren Vader f. 5 b.
Ic sal gerne henen varen,
Eest heme leet alse hi comt,
In wille niet dat hijs u veront.
Walewein f. 12 d.
Hi hevet onrecht, dies hem verjan.
in 't Meerv. f. 34 d.

Si

Si hebben onrecht, *dies ons* veronnen. B. IX.
zo ook *Wanconnen*, f. 29 c. ℣. 928.
Ondanc hebbe, *dies u* wanconnen.
Fl. en Bl. f. 10 a.
Niemen wancons *mi*, *dat ic di clage*.
en kort daarna:
Niemen darf mi wanconnen *dies*.
Hiervan hebben wy noch *wangunst*. En in deeze vijf laatste plaatsen is *veronnen* en *wanconnen* eigelijk *benyden*: in welke betekenis ik ook *vergonnen* vinde; Saamenspraak *MS* f. 72 a. *of is hem leet sijns* [d. i. eens anders] *gheesteliken toenemens tot God waert*, *eñ hi hem dat* vergont, *dat is ghesondicht*. En te vooren f. 71 d. *of du haet eñ nijt in di draghebste die di haesteliken invallet*, *ende dattu in eenre haestichheit yement* vergonste *sijns ghelucs*, *dat en is ghien dootsonde*. En deeze betekenis schijnt noch, ten tyde van Kiliaan, in gebruik geweest te zijn: want zo leestmen by hem: Vergunnen: *Favere*, *concedere*: en, *Invidere*, *non favere*. Daar is geen woord in onze taale, in welks spellinge onze oude Schryvers zo onzeker waaren als in dit.

℣. 968 Met groten Oestal) in de Andd. *Oestelen*. Dit woord komt, alleen in dit Boek, eenige reizen voor. Alk. hadt het reeds driemaal verklaard door *Swaar Schietgeweer*. maar hier zegt hy niet anders dan, *Gallice*, *des Oestels*. Maar zo hy *Gallicè* verstaan hadt, zou hy, voor 't allerminste, de twee eerste letters veranderd hebben in *o* of *ou*; want de Franschen kennen geen *oe*; en maaken 'er daarom, als zy die twee letters ontmoeten, twee greepen van, *oë*. Dus zeggen zy, als zy leezen van den Professor *Voet*, *Vo-et*. Waarom Monnoye, ergens op den Anti-Baillet van Menage, zyne Landsluiden waarschouwde, dat de Hollanders *Voet* uitspreeken als *Vout*. Ik wenschte dat Boileau zulks ook hadt geweeten. Dan zou hy, spreekende van onze Stad *Woerden*, van dien naam geen drie greepen gemaakt hebben, *Wo-er-den*. Het geheele vaars schiet my nu niet meer te binnen. Maar 't volgende heb ik aangetekend uit Dancourt in Sancho *Pança* IV. 3. ℣. 968.
Bonteko-é *soûtient qu'elles donent la mort*.
Ik denk dat Alk. zal gedacht hebben om 't Fr. *Outil*; 't welk Du Cange, en veele anderen, afleiden van 't Lat. *Utensile*. Maar Menage stelt die afleiding twijffelachtig, omdat, in een Wet van Karel VIII, Koning van Vrankrijk, gevonden wordt

B. IX. het woord *Ostilia*: 't welk Charles du Moulin verklaarde:
v. 968. *verbum Gallicum, & sic comprehendit omne aratorium instrumentum &c.* Maar is *Ostilia* een Fransch woord, dat is, uit het Fransch ontleend; zo kan het veel voegelyker afgeleid worden van *Ost*, Leger: waarvan zie een voorbeeld boven p. 297. dan van *Outil.* en, dierhalve, zou *Ostilia* alzo wel konnen betekenen allerlei Oorlogs- als Landbouw-gereedschap. Ja, dan zoumen ook daarvan konnen afleiden het Fr. *Outil*, en, ouder, *Outillement:* vooral het laatste in de betekenis van *Wapentuig*. Want die heeft het in 't Opschrift van een Fransch Rijmwerkje, geschreeven, zo men meent, onder Lodewijk IX, of vroeger, naamelijk *l'Outillement du Villain;* dat is, *het Wapentuig der Boeren:* of, gelijk het Daniel, de la Milice T. I. p. 104. in zijn eigen taale uitdrukt: *les Armes du païsan.* Doch dit geef ik over aan anderen, omdat het geen gemeenschap ter werreld heeft met ons *Oestal;* een' gemeenen naam van verscheiden tuigen: en vooreerst van zulk een verheven tuig, waarinmen de misdaadigers, diemen pynigen en uitrekken wilde, deedt ophangen. Der Sielen Troest f. 23 a. *doe wert die Rechter toernich —— eñ greep sinte Vincencius an, eñ lieten hangen in een* Oestel, *eñ lieten wtrecken, dat dat een lit vanden anderen ginc.* En f. 25 a. *eñ lietse ophangen in een* Oestel. en zo mede f. 26 d. en 56 c. Het tweede tuig, dat ik *Oestal* genoemd vind, is, het geen wy nu heeten, een *Stut.* Kiliaan: OESTAL: is *Hoefstal, Noodstal:* en hy vertaalt het *Statumen.* Het derde is 't geen by onzen Dichter voorkomt, een Stormtuig, daarmen zwaare pylen mede schoot; ook by Kiliaan bekend, onder de naamen van *Oestal, Oestele, Oestael, Oystal, Oostal.* Doch dat is te veel; en zulke verscheidenheid van spellinge en uitspraake, is de moeder van de verwarringe der Taalen; en verduistert den oorsprong der woorden. Niet minder ruim gaat hy in zyne Latijnsche vertaalinge. Eerst noemt hy 't *Catapulta;* en laatst, *tormenti bellici genus:* welke woorden zo algemeen zijn, als het *swaar schietgeweer* van Alk. Maar tusschen beiden zegt hy: *Sagitta cum ferro bipenni, Telum catapultarium.* Kiliaan, denk ik, zou dit laatste niet geschreeven hebben, indien hy 't niet elders gevonden hadt. Ik heb het tot nochtoe nergens gevonden. En zo *Oestal*, voor Kiliaan, ergens gebruikt is voor den *Pijl*, zo geloof ik doch, dat het niet wel gezeid was. Want uit de andere betekenissen van *Oestal;* en

uit het laatste gedeelte des woords, *stal* of *stel*, blijkt klaar dat het iets betekende, dat vast stondt; lijnrecht strydende tegen de betekenisse van *Pijl*. Daarenboven, schoon wy hier leezen *Oestal*, zo vindenwe in 𝔄, ✠. 157 *Hoestelle*. ✠. 315 *Hostalle*: en ✠. 375 *Hoestalle*. maar hier kort onder ✠. 985 leezenwe in 𝔄, gelijk hier, *Oestal*: in 𝔘 wederom *Oestelen*: maar in 𝔅 ook met de *H* aan 't hoofd, *Hoestelen*. Mogelijk is het, in zynen oorsprong, niet anders dan *Hoogstel*. A Matthæus op Beka p. 284. maakt 'er ook gewag van, en telt onder de Stormtuigen, *Bliden*, Ostelen, *Tumelaars*, *Donrebussen*. Maar of daar de *Tumelaars* wel geplaatst zijn, weet ik niet; en noch minder, dat die tuigen waaren, waarmede men, even als met *Blyden*, zeer zwaare Steenen schoot. Immers de Schryver, op wien hy dit aantekende, geeft 'er ons een geheel ander denkbeeld van, zeggende, volgends een myner *MSS* f. 102. *ende badden oock ghemaeckt van teene*, *ende van telligen*, *datmen* Tumelaers *biet*, *daer si mede gingen op die gracht*, *dat hem gheen schutte van Steenbussen schenden en mochten*. In 't Latijn, niet van Beka, maar van 't aanhangsel van Beka, worden zy genoemd, *Instrumenta defensiva*, *quæ vulgariter* Tumelaers *nuncupantur*. Misschien heeftmen die beschutsels *Tuimelaars* genoemd, omdat de geenen die daar achter gingen, niet recht op hun lijf maar al bukkende gingen, in de gedaante van iemand, die struikelt, en gevaar loopt van te *tuimelen*, of te vallen. Evenwel lees ik ook by Kiliaan: Tuymeler: *Tormenti bellici sive Bombardæ majoris genus* : *vulgo*, Mortarium, dat is *Mortier*. Doch *Mortier* is van laater tijd: en de naam van *Tuimelaar*, waarschynelijk, aan dat tuig gegeeven, uit hoofde der gelykenisse, die 'er is tusschen de beweegbaarheid van een *Mortier* op zyne assen, en de beweeging van een' *Dolfijn*, die nu den kop, en straks weder den staart, boven 't water vertoont. want de *Dolfijn* werdt, volgends Kiliaan, in Holland, *Tuymeler* genoemd. Vert. van Bart. Eng. XIII. 28. f. 228 a. *delphijns*, *dat sijn* tumelaers *of meerswijn*. lees, *tumelaers*. B. IX. ✠. 968.

✠. 969 **Ende met Springalen menighen quareel** in 𝔘. leestmen, *met menighen quareel*: kwaalijk; want dit tweede *met*, staat niet in ℭ. kwaalijk ook in 𝔅 *sprinalen*, voor *springalen*, zo hier als ✠. 985. Alk. geeft ons hier deeze verklaaring: *Springarda is een Boge*, *Kluitboog of Klovener*, *drie voeten lang*, *geweldig schietende een Loot of Kogel*, *ter* ✠. 969.

B. IX. *groote van een Hafelnoot.* Maar dewijl uit onzen Dichter, ṽ. 969. op wien hy dit aantekende, en anderen, blijkt, datmen, met de Springaalen, *Quareelen* of *Pylen* schoot, zo komt hier die *Kogel* niet veel te pas. By du Cange, en in de Latijnsche voorbeelden die hy bybrengt, vind ik geen *Springarda*, maar *Spingarda.* waarom ook Menage in 't Fransch schreef *Espingales*, voor *Espringales.* kwaalijk. Want in die taale wordt de *r* in alle de voorbeelden, die menigvuldig zijn, gevonden. Lipsius, Poliorc. III. 3. brengt deeze woorden by, uit een Luiksche Kronijk: *l'Evesque fit faire des Engins & Magoneals &* Espringalles. Maar hy betuigde niet te weeten, wat het eigelijk was. Kiliaan schrijft dit woord weder verscheidelijk, *Sprinck-bael*, *Springael*, *Sprinck-gael*, *Springbel*: en vertaalt het, *Catapulta*, *Ballista*, *&c.* Hy voegt 'er by, dat het gemeenlijk genoemd werdt *Trebucbetum*; *Fr. Trebucbet.* Maar men worp met *Trebucbets* steenen. Monachus Vallis Sarnaii c. 86 *Jaciebant siquidem bostes super nostros, creberrimos* lapides *cum duobus* Trabuchetis, *Mangonello & pluribus Matafundis.* Henr. de Knyghton, de Eventibus Angliæ L. V. *posuerat unam macbinam magnam, & unum* trepget, *cum una magna gunna, vocata gunna Cantuariensis, contra unam turrim super unam portam &c.* waarop Guil. Somnerus, in glossario v. TREPGET, aantekende: *Macbina bellica*; saxa *ejaculans ingentia, ad muros diruendos, Cbaucero nostro*, trepeget; *aliis*, trebuchettum; *Gallis*, trebuchet; *ab eorum* trebucher, *quod est ex alto aliquid deturbare &c.* Phil. Mouskes in Phil. Aug.

D'un Trebukiet *fit* trebukier
Mult grant partie de lo murs.

't welk met Quareelen niet doenlijk was. Deeze soort van Pylen, in oud Fransch, *Quarel*, *Quarriau* en *Garrot*, geheeten, zoude dien naam gekreegen hebben, volgends Menage, omdat zy *vier punten* hadden. Du Cange beschrijftze als *kort*, *dik en vierkant.* Daniel, de la Milice Fr. T. I. p. 305. geeft ons ook de afbeelding van den *Quareel*, met eenen *langen ronden* schacht; maar met één punt, die van achteren, *dik*, *plat* en *vierkant* is; het welk wel overeenkomt met de *cuspis quadrata*, of *vierkante punt*, die 'er Guil. Brito aan toeschreef, spreekende van den Pijl, die den Engelschen Koning Richard in 1199 den dood deedt. Maar die is gesneuveld *d'un coup d'Arbaleste*, gelijk le Gendre T. III. p. 380 spreekt; en zeker is. Chron. Gervasii Dorobern. in fine, noemt

dien zelfden pijl, *quadratum telum*, in 't wild uit- B. IX.
oten *mediante balista*. Want men schoot ook *Quaree-* ✝. 969.
t *Armborsten*. en Daniel schijnt vooral zijn werk ge-
te hebben, om zulks te bewyzen, terwijl hy van de
gales geen enkel woord rept. 't Klemt hier, dat Guil.
, op 't jaar 1304, spreekende van de zelfde *Springaa-*
Quareelen, waarvan Melis spreekt, de zelfde woorden
kte:

Espringales *font leur service*,
Dont li Garrot *en maint lieu faillent.*
✱ ✱ ✱
Et font geter leurs Espringales,
Cà & là sonnent li clairain,
Li Garrot *empené d'airain*
Lessent leur lieus. —

hyze, even als Melis, ook op de schepen plaatst:

Et chascune Nef *bonne & male*
Ra-il au moins une Espringale.

k Sanutus L. II. P. 4. c. 8. *indiget dictum* Navigium e-
r *Balistarum* , *Silvestrarum vel* Spingardarum &c.
gelijkmen de *Quareelen* ook schoot met *Armborsten*: zo
tmen, met *Springaalen*, ook *Musketten*, toen mede
soort van Pylen. Guil. de Guigueville, Pellerinage de
ime:

Ne nuls tels dars ni peut meffaire,
Combien que on i sache traire
Malevoisine des sajettes,
Ne Espringalle *ses* Mouschettes.

us II. 4. c. 22. *potest præterea fieri quod hæc eadem Ba-*
tela possent trahere, quæ Muschettæ *vulgariter appel-*
r. Waaruit blijkt dat Caseneuve zich bedroog, toen
len zelfden Sanutus zeer gebrekkelijk aanhaalende, *ba-*
quæ Muschettæ vulgariter appellantur, daaruit besloot,
et Schiet- of Werp-tuig zelf, *Muschetta* genoemd werdt:
lat gevolg, dat hy Menage, die die gebrekkelyke woor-
iit hem ontleende, ook in de zelfde dwaaling gebragt
: te lichter, omdat *Musket* sedert geworden is de naam
een bekend Schietgeweer. Du Cange was van gevoe-
dat *Muschetta*, een Pijl, zynen oorsprong hadt van
cheta, in het Fransch *Mouchets*, betekenende de Man-
ns onder de Sparwers; die, zegt hy, in 't Hoogd. ge-
noemd

B. IX. noemd worden *Sprintz*, waarvan hy de Fransche woorden
℣. 969. *Springalles* en *Espringales* afleidt. Bart. Eng. XII. 4. f. 206 c. *sommighe meysters seggben dat Aliertus een* Sparwer *is*, *of een* Musket, *die cleyne vogelen vangt*; *en die Walen bietent een* Muschet. Dat veelerlei Stormtuig van ouds, en veelerlei Schietgeweer in laater tijd, zynen naam ontleend heeft van gedierten, is waar; en men kan 't breeder zien by Stewechius, by Menage op 't woord *Coulevrine*, en vooral by Jo. Henr. Meiboom, not. in Henrici Rossæ Herlingsbergam ℣. 80. Zo ik dan ook ons *Springaal* naar eenig dier wilde benoemen, wat was my nader dan *Sprinkbaan*? want het een en 't ander is, by Kiliaan, bekend onder den naam van *Sprink-baal*. Jac. Beyaert, Vert. van B. Eng. XII. 25. noemt die dieren *Sprengerkens* en *Bouten*. Maar het Opschrift van dat Hoofdstuk is: *Van den Sprincbael*. Gloss. Lips. SPRINCO, *Locusta*. Deeze afleiding kan waar zijn. Nochtans wil ik liever eenvoudiglijk zeggen, dat, gelijk *Sprinkbaan*, zo ook *Springaal*, volgends de taal van Melis, gekomen zy van *Springen*. Daar de Klink getrokken wordt (zie boven by ℣. 195.) daar de Haan overgehaald wordt, gelijkmen nu spreekt, daar *springt* iets. En hier van ook *spreng* of *spring*, voor *val*. Begin en Voortgang der Oost-Ind. Comp. T. I. p. 26. a. *soo maeckten zy eenige* sprenghen *van dicke planckken*, *daer sy steen op leyden* ——— *en vingben soo altemet sommighe Vossen*. en p. 31. a. *hebben sy baere* vallen *en* springen *wederom schoon gemaeckt*. In den Roman de la Rose is *esprinquer* gemeen, in de betekenis van ons *springen*. En dit zet onzer meeninge geen geringe kracht by.

℣. 986. ℣. 986. **En bancarmborst)** van *Armborsten*, in 't Fr. *Arbalêtes* genoemd, hebben wy slechts in 't voorbygaan gesproken B. II. ℣. 658. p. 528. en B. III. ℣. 75. ook hier even te vooren. Het waaren, met één woord, *Boogen*; doch die onderscheiden moeten worden, even als van ouds by ons, in *Hand-boogen* en *Voet-boogen*. Doch men begreepze doorgaands onder den gemeenen naam van *Armborsten*. Hier alleen maakt Melis onderscheid tusschen *Armborsten* en *Bancarmborsten*. Seb. noemt de laatsten, *Grote Voetboogen die men op* Banken *afschoot*. En zo ook Alk. alleen met achterlaatinge van het eerste woord, *grote*. Indien Seb. dit niet geschreeven hadt eer het Woordenboek van Kiliaan het licht zag, ik zou gelooven, dat hy het daaruit geleerd hadt. Want daar

wordt, p. 26, dat zelfde woord aldus verklaard: *Cata-* B. IX.
ı, Balista major, Termentum bellicum, in Scamno *collo-* ℣.986.
solitum. Maar Kiliaan dacht daar niet om een' *Voet-*
. Deezen noemt hy p. 632. (onder anderen) ARCUS
starius, qui pedibus, dum tenditur, deprimitur. Verge-
deeze twee verklaaringen van Kiliaan by malkander, en
zult zien, dat hy een gansch ander denkbeeld gehad heeft
eene *Banc-armborst*, dan van eenen *Voetboog.* Wat hy
er 't eerste verstondt, weet ik niet: en even weinig, wat
geweest zy. Wy hebben zeer dikwils aangemerkt (en
den 't noch met zeshonderd voorbeelden konnen bevesti-
) dat de letteren *c* en *t* in de oude *MSS* veeltijds niet
onderscheiden zijn, en de eene voor de andere geschree-
, of naargeschreeven, is geworden. Zou het dan wel ge-
l mis zijn, als ik giste datmen hier, voor BANC-, beter
ı leezen, BANT-*armborsten?* En zo staat hier niet alleen
B allerduidelijkst: Maar zo kan elk het ook leezen in de
udsche Kronijk p. 69. *Cort hier na quamen die Vriesen*
grooter macht om dat Casteel [Wydenesse] *te bestor-*
n: maer die van 't Casteel schoten so over seer met Bos-
, *ende met* BANT-armborsten, *ende met ander* cleynen
ghen, *dat sy die Vriesen veel volcks of schooten, eer dat*
stormens wilden beghеven. Scriverius zette daar wel ne-
ıs op den kant, *Banck-armborsten;* doch zonder meer: en
hadt hy, waarschynelijk, uit de Eerste Uitgaave van Me-
Maar BANT- staat ook in de eerste Uitgaave van die
onijk 1478. En wederom in een oud *MS* van die zelfde
onijk, noch *banc*, noch *bant*, maar BLANC. Dus blijkt,
'er, in dit woord, op meer dan éene wyze gebrabbeld
Het laatste, *blanc*, wordt door geen tweede voorbeeld
vestigd; en dewijl des zelfs betekenis, daarenboven, een
nd raadsel is, acht ik dit eerst verwerpelijk. Wy moeten
ı kiezen tusschen *banc* en *bant.* Verkiest gy *banc*, zo
et ik niet, dat gy iet anders zoudt konnen bybrengen,
ı de Uitlegging van Seb. maar dan wenschte ik geleerd te
orden, hoemen *Voetboogen*, gelijk Seb. ze noemt, die
t de Voeten gespannen worden, *op Banken kon afschie-*
. Maar eindelijk, wat betekent dan *Bant*, of liever *Band*,
Bandarmborst? Zoumen 't ook mogen afleiden van het
ansche *Bander*, dat is *spannen*? 't Is waar, alle Boogen
orden *gespannen*, kleinen zo wel als grooten, maar die
met

B. IX. met minder, deezen met meer moeite. Dit viel my in on-
y. 986. der 't leezen van deeze woorden van Daniel, de la Milice Fr. T. I. p. 307. *c'étoit* AVEC LA MAIN *que l'on* bandoit *la corde dans les* PETITES Arbalêtes: *& cela par le moyen d'un bâton ou d'un fer en façon de levier, appellé pied de chévre.* ——— *Pour les* PLUS GRANDES, *on les* bandoit AVEC LE PIED, *& quelque fois* AVEC LES DEUX PIEDS, *en les mettant dans une espece d'étrier.* Dat waaren dan *Handboogen* en *Voetboogen.* Maar te vooren, p. 305, sprak hy van TRES-GROSSES *Arbalêtes que l'on* bandoit AVEC DES RESSORTS. Wat men hier door *Ressort* eigelijk te verstaan hebbe, is, geloof ik, te vinden in de volgende woorden van het vermeerderde Manuel Lexique, Paris 1755, T. II. p. 360. RESSORT: *Piece d'acier fin, qui étant* BANDEE AVEC VIOLENCE *dans une machine, presse d'autres pieces, & sert ainsi à leur donner du mouvement.* Zulk een *Ressort* was dan, in een' Boog, 't geen de oude Franschen noemden een *Cranequin* (waarvan de Boogschutters, of *Arbaletiers*, ook genoemd zijn *Cranequiniers*, en by Kiliaan *Kraenekiers*); Daniel, hierboven, een *Pied de chévre*: Zie den Hr. F. Burman in zyne Nieuwe Aanmerkingen p. 286. daar hy den *Cranequin* aldus beschrijft: „ *Cranequin*, welk „ een yzer werktuig is met twee takken onder krom omgeboo- „ gen, en een houten handvat, waarmede die *Boog* gespan- „ nen wordt, alsmen den zelven OP DEN GROND zet, en „ den *Voet* steekt in eenen *Beugel*, welke boven aan den „ zelven vastgemaakt is, om hem wel vast te houden: want „ hy moet MET GROOTE KRACHT *gespannen* worden". Men moet deezen Schryver te meer geloof geeven, omdat hy zulke *Voetboogen in zyne jeugd gezien, en met de zelven verscheiden maalen geschooten heeft.* Maar die Boogen, zegt hy p. 287, verschilden van die, welken Daniel beschreeven en in prent vertoond heeft; en besluit, dat Daniel *dien Boog niet wel gekend heeft.* Dan, dewijl de Hr. Burman ons hoop geeft, dat hy, *van dien Boog eens breeder zal handelen*, zal ik afbreeken, in verlangen naar zulk eene Verhandeling, die ik my verzekere dat veele fraaie Aanmerkingen zal aan de hand geeven. Ondertusschen moet ik dien Heer te binnen brengen, dat hy den ouden Duitschen naam van *Cranequin*, dien hy bekent niet te weeten, hadt konnen vinden by KILIAAN, die het noemt KRAENEKE, KRAECKE en KRAECKAERD; en verklaart, *Arcubalista*: *balista* LIG-

NEO

NEO BRACHIO *instructa.* Waaruit blijkt dat hy dit *oude* B. IX.
woord, want zo noemt hy 't, afleidde van dat burgerlijk werk- ℣. 986.
tuig, alom bekend onder den naam van *Kraan;* gelijk die
ontleend is van den *Kraanvogel*, om deszelfs langen hals. En
dus zou *Cranequin* mede geplaatst konnen worden onder de
Fransche woorden van Duitschen oorsprong. Daar ik echter
niet sterk op staan zal.

℣. 1005. **De Baniere**) niets dat scherper deedt vechten ℣.
dan de Baniere, waaronder men behoorde, in nood te zien. 1005.
Daarom werdtze dikwils in nood gebragt, om den strijd te
doen wakkeren. Zie Stewechius ad Veget. L. II. c. 6. Fraai
is de beschryving, die J. van Heelu ons geeft van den Persoon en Baniere van Hertog Jan I, voor het aangaan van den
Slag van Woeronc p. 150.

Die Hertoge was cortelinge
Bereet, eñ dede een ors bringen,
Ende daer toe twee orsse bereiden,
Die hi voor hem dede leiden
Overdect met covertueren;
Ende sine Baniere *daer bi vueren*
Ontploken, als ten stride bereet,

wat verder:

Sine lieden en merden niet,
Want si waren bereet sciere,
En volgeden na sine Baniere
Int velt, daer sise sagen houden,
Alse die ghene die bliven wouden
Bi hem, levende ende doot.
Vore dies Hertogen conroot,
En hilt Baniere *en ghene*
Van sinen Tekene *meer dan ene:*
Daer was sijn licbame altoes bi.
Daer die Baniere *was, daar was Hi*
Toten inde van dat began.
Al dat die Hertoge hadde an,
Wapenroc, helm en britsieren,
Dat hadde al Teken *van siere* Banieren,
Alst te rechte wesen soude,
Van sabele metten Leeuwe van goude.

Teken is het *Wapen* van Brabant. En p. 158.

Bl-

B. IX. *Biden Riddere, dien sijn* Baniere
ÿ. *Gegeven was in die bant,*
1005. *Hilt in elke side een Seriant,*
Die daer toe geset waren,
Datsi daer souden bewaren
Die Baniere, *ocbte si onder quame.*

zo stelde hy ook zijn' eigen Persoon in hoede van twee Ridderen:

Dese bilden bi bem in elke side.
Maer bine liet Riddre nocb Seriant
Aen sinen breidel slaen die bant.

zie hier, hoe het verder met die Baniere ging, p. 185.

Die Hertoge hadde beeten blasen
Sine Bosinen, na die manieren.
Daer men stormt, ocbte sal tornieren,
Om dat bire sine liede bi
Stout soude maken. Maer si
Lieten bare blasen tbant;
Want die Baniere *van Brabant*
Wouden die viande met nide,
Int vergaderen van den stride,
Met cracbte onderslaen.
Met dien wert soe seere bestaen
Die Riddere, Her Rase van Graven,
p. 186. *Van ben, eer sine besagben* [begaven],
Die des Hertogben Baniere *vuerde*
Eerlike. mare bem aventuerde,
Dat sijn ors gbevelt wert sciere.
Doen moeste sinken die Baniere
Van Brabant, sonder gbewere. enz.

Dit geval hadt byna de gansche nederlaag der Brabanters veroorzaakt. maar p. 187.

Die Bosinen bliesen weder,
Gbelijc als si te voren plagen,
Doen si die Baniere *sagen*
Op gåen, ende weder bladen. Enz.

bladen is *waaien*: zie boven by VII. 88. *Venteler au vent*, zeide Froissart by Daniel de la Mil. Fr. I. p. 348. *grande beauté estoit à voir les* Bannieres *& les* Pennons *de soye, de cendal, armoyées des Armes des Seigneurs, ventelans au vent, & reflamboyer au soleil.* Ondoyer zullenwe wat verder leezen

iit Guiart, p.325. In 't Neerduitsch hiet het van ouds ook B. IX.
ren. Ferguut f. 23 a. ✝.
Hi sach dakeren *die* Banieren 1905.
Metten winde, en menich Ponioen.
oenen zijn 't geen Froissart noemde *Pennons*; daarze ook,
ns de *Bannieren* (*bannieres & pennons*, lees ik ook meer-
en in de Mem. de la Marche) beschreeven worden, als
aakt *de soye*, *de cendal*. Het laatste *cendal* vind ik even
geschreeven in gemelde Memoires; als p. 187. *son che-*
estoit couvert d'un cendal VERMEIL. p. 189. *un de-*
r, *couvert de* cendal BLANC. Want Bannieren, Pon-
en, Wapenrokken, zo voor de Ridders als voor hunne
len, waaren altijd van kostelyke zyden stoffe, met ver-
ring van kleur. En hierom noemde Froissart eerst *soye.*
elk nochtans, vooral, verstaan kan worden van *Samijt.*
an de Garin *MS*, by du Cange, en uit deezen by Da-
:

Desuere sont li Panon *de* Samit.
—— *les Anglois à* Peñon *de* Sandal.

ewein f. 58 b.

Die vaste scilde daden si frotsieren
Metten glavien in die sconfelture;
Die Ponsoene *voeren dure*,
Die waren van Samite groot:
Elc andren gaven si wonden groot.

noodzaakelijk *Samite root*, gelijk aldaar f. 60 d.

Doe brocht men van Samite root
Ysabelen wel baestelike
Diere cledre ende rike,
Roc, sorcoet eñ mantel mede.

58 d. ——— Pongoene *van* Sindale
Vaeruden daer int rode bloet.

ning van 't Jaar 1351. 10 *ellen* Sindaels, *Tordrecht ge-*
voor iij ß. *iiij* ß. *d'elle : daervan gemaekt* 3 Banie-
enz. zie Handvestkronijk I. p. 132. *Samijt* is by Ki-
, die 't *Sammet* noemt, *Fluweel.* En *Sindale* is by Da-
dieze beiden noemt, kostelyke stoffen, geheel van zyde,
tas. Monast. Anglic. by du Cange : *capis nigris cum ca-*
s de Sindone *vel* Taffeta *utentur.* Waaruit dan licht te
an zijn de woorden van d'Aubigné, in zijn verhaal van
Slag van Coutras [1587] by Daniel p. 340. *cette grosse*

 trou-

B. IX. *troupe avec les* Lances *si pleines de* Taffetas, *qu'elles portoient ombre.* Want de *Ponjoenen* waaren boven aan de
V.
1005. *Lanssen* of *Glavien* vast. Walewein f. 57 d.

Gheordineert als ene bruut
Trocken die van binnen vut,
En hebben tander here versien
Ghewapent en ghescaert mettien;
Standaerde ontwonden van Singlatoene;
An die Glavien *die* Pongioene;
Vedren van Pauwen op die helmen.

en f. 58 d.

Menegben staemen durden buuc'
Metten Glavien, *dat die* Ponioene
Ute quamen ten achtersten artsoene.

Deeze *Ponjoenen* aan de *Glavien*, dienden ook voor *Banieren.* en daarvan heeten de *Glavien* zelfs *Banieren*, in Ferguut f. 27 d.

Die Banieren, *die si brochten,*
Braken si ontwee toter bant.

en, in 't Fransch, *Pennonier* voor *Banierdraager.* Guill. de la Perene, by Martene T. III. col. 1469 A.

Et vet prendre du Pennonier
De Monseignour de Malestroit
La Benniere *que il avoit.*

zo ook, dienen onder iemands *Pennon* of *Ponjoen*, col. 1466 D.

De bonne gens quatre cens lances,
Qui li firent bonnes fiances
D'estre o luy sous son Pennon.

ook zijn *Pennon* wel draagen, col. 1462 D.

A celluy jour là nous verron
Qui portera bien son Pennon.

dat is, zaakelijk, wie meester van 't veld zal blyven. want dat hong, alswe reeds gezien hebben, veel af van het wel draagen der *Banniere*, die onzigtbaar geworden, al dikwils een voorbode of oorzaak der nederlaage was. Doch daar was zekerlijk onderscheid tusschen *Bannier* en *Pennon*, zo in gedaante als in gebruik. zie de Printverbeelding by Daniel T. I. p. 1. en hem verder p. 348. De *Pennon* behoorde tot de Edelen, die *Bacheliers* genoemd werden: de *Banniere* tot de Ridders, die daarvan den naam droegen van *Bannerets.* En Froissart begrootte de Legers by zoveel *Bannieres* en zoveel

veel *Pennons*; gelijkmen omstandiger by Daniel kan leezen. B. IX.
De *Bannerets*, die Kiliaan *Bander-* of *Baner-beeren*, in 't v.
Vlaamsch, *Banderotse*, *Banrotse*, noemt; ook by J. van Hee- 1005.
lu *Baenrots*, maar by onzen Dichter altijd *Baroenen* geheeten, waaren des Vorsten Leenmannen, uit hoofde van eenige Vrye Heerlijkheid, waarvan zy *Baniere voerden*, gelijkmen van ouds sprak. J. v. Heelu p. 152.

Die Proefst van Nivele was daer mede,
Diet daer oec als Baenrots *dede,*
Want hi bilt Leen *ende* Lant,
Daer bi af Baniere BANT
Alse Heere *ende alse* VRIE.
Daer waren, sonder alle die,
Banieren *meer nochtan:*
Van Bruessele die Amman
Eñ die daer sijn in sine stede,
Van Antwerpen die Scoutbede,
Ende die Meyer van Thienen.
Vanden Ambachte, *daer si af dienen,*
Dede elc ene Baniere BINDEN.

deeze laatsten dan uit hoofde hunner *Amten* of *Bedieningen*, hier *Ambachten* genoemd; doch die mede tot de Leengoederen behoorden. Onder de Banieren behooren ook de *Standaards*, die van ouds, dikwils, op wagens *stonden*. In den Slag van Bovines [1214] werdt de Koninglyke Banier van Philips Augustus gedraagen door Gallon de Montigni, die de zelve, toen de Koning van zijn paard geworpen was, eenige reizen deedt zinken, ten teken van nood. Maar de Keizerlyke Standaard van Otto IV, aan de andere zyde, was een mast of paal, geplant op een' wagen, steekende, met het boveneinde, door eenen Draak, waarboven een verguldе Arend gezien werdt. zie Daniel p. 349. Strickerus X. 28. beschrijft den Standaard van Koning Palligan, tegen Karel den Grooten optrekkende, aldus.

Da was gesetz auf ein wagen
Ein Mast mit stabel wol geslagen,
Da was sijn Vane *gestechet an;*
Den zugen vor dem here dan
Czwen starcke mere Ochsen gros,
Die man vil vaste beslos
Mit geweffen und mit wenden,

B. IX. *Das seu niemant mocht erwenden.* Enz.

✝. Maar voortreffelijk is de beschryving van den Standaard van 1005. Bisschop Siewerd van Kölen, die mede tegen Hertog Jan, voor Woeronc, te velde kwam, by J. v. Heelu, die beschrijft dat hy gezien heeft, p. 199.

Die Standaert stont op enen wagen,
Daer op gheset was eñ beslagen
Van sterken planken een Casteel,
Daer liede binnen waren een deel:
Want dat Casteel hadde tinnen,
Daer men stont te storme binnen
Met ghescutte eñ met ghewere,
Alse men pleget ieghen there:
Starke Orsse, die men daer aen spien,
Dedemen den wagen vorwuert tien,
Daermen de Standaert hebben woude.
Eñ waer die Standaert bliven soude,
Groote boeme, die boven hingen
Aen die tinnen met sterken ringen,
Dedemen worpen dan daer buten,
Eñ neder vaste in deerde sluten;
Om dat te rechte noch te cromme
Den Standaert nieman en mocht omme
Worpen, noch vorwaert minnen. Enz.

zo maaktemen dat logge landschip, als met ankers, in den grond vast. Doch het werdt, terwijl de Bisschop zelf gevangen bleef, vermeesterd, en de Standaard geveld

—— —— *van bloten knechten*
Die daer niet waren bracht om vechten.

In de laatst aangehaalde vaarzen van Heelu, zoumen, voor *starke orssen*, misschien, beter leezen, *starke ossen*: gelijk Strickerus, in gelijk geval, zeide *starcke ochssen*; dat is *ossen*.

Maar Melis beschrijft hier een' Zeeslag of Scheepstrijd, en gewaagt alleen van *'s Graaven Baniere*, die door eene stoute hand gedraagen, en gebragt werdt daar het meeste gedrang der vyanden was, om de anderen derwaarts te lokken; gelijk wy boven, in 't algemeen, aangemerkt hebben. Wat verder, ✝. 1127, meldt hy ook, met een woord, van de Vlaamsche; doch by nacht, en buiten gevecht:

Den swarten Lewe inde Baniere
Ghstandeert den stoc ——

Maar

ır Guiart, in de beſchryvinge van deezen zelfden Slag, B. IX.
ekt, zo van *Schilden*, als van *Banieren* en *Ponjoenen*, †.
, naar dat de Schepen zich wenddden, aan duizend kanten 1005.
et oog ſpeelden:

Targes, Bannieres, Penonceaux,
Selonc ce que les Nez brandelent,
En mille partis i fretellent:
De loin les voit-on ondoyer.
Aux creneaux ſont li ſoudoyer,
Qui or ne penſe pas à dance,
Garnis d'epée & de lances.

ıiel, van wien ik deeze vaarzen ontleen, bragtze by, om ewyzen, datmen, voor 't aangaan van eenen Zeeſlag, al- e Banieren liet waaien, *van de Mars, van de Voor- en ter-ſteven, en op veel andere plaatſen.* Hy ſchijnt zich dan ıeeld te hebben dat al die Banieren vaſtgemaakt waaren, op wyze als nu de Vlaggen en Wimpels, op 's Lands en an- Schepen, in tyden van openbaare vreugde. De Heer Wit- zegt in zijn' Scheepsbouw p. 53. *Vlaggen wierden te de- tijd zeer groot, en in groote overvloed, op de ſchepen geſteld; r van de boorden zagmen die afwaaien: hier ſteldenze grooten bt in.* Zie ook zijn Byvoegſels p. 27. Doch hy beſchrijft geen gevecht; en ſpreekt, daarenboven, van 't geen gebrui- k was ſedert het jaar 1520. Ik wenſchte dat hy onzen ıter, immers dit gedeelte van des zelfs Werk, geleezen . Het eenige voorbeeld van 's Graaven Banier, by Melis eld, doet my gelooven, dat de Banieren, te Scheep zo wel e Land, in de hand gedraagen werden, en, naar tijds ge- nheid, zich op verſcheiden plaatſen vertoonden. Onder- hen is zeker dat der zelver getal op die drie Vloo- zeer groot moet geweeſt zijn. Men kan 'er van oordee- ıit Anſelme, Hiſt. Geneal. de France, au Chap. des A- ux N. IV. daar hy, uit de echte Rekeningen, aanteken- dat de Koſten der *Banieren* voor de Vloot, in 1295, be- n eene ſomme van 674 *Liv.* 9 *ſch.* 5 *den.* En boven za- ve, dat drie Hollandſche Banieren, in 1351, gekoſt heb- *twintig Stuivers:* enz. Maar Guiart, in de vier eerſte zen, ſchijnt byzonderlijk het oog gehad te hebben op de heid der vertooninge van zo veele ſchepen, waarin ıand geen vermaak vindt. Dit leert de ondervinding; en heiden Schryvers hebben het, als ooggetuigen, beveſtigd.

B. IX. Rapin Thoyras, die, in 1688, den overtogt van Prins Wil-
v. lem naar Engeland bygewoond heeft, zegt T. X. p. 127. *la*
1005. *Flotte entra dans le Canal, & s'arrêta entre Calais & Douvre* —— *On peut aisément imaginer la beauté d'un pareil spectacle. Ce n'est pas une chose commune, que de voir ensemble* cinq *ou* six cens Vaisseaux, *dans un Canal assez étroit, & les côtes de France & d'Angleterre, couvertes d'une multitude innombrable de Spectateurs. Pour moi qui etois sur la Flotte, j'avoue que j'en fus extraordinairement frappé.* Grooter was 't getal, waarmede S. Louis, in 1249, overstak van Cyprus naar Egypte, daar Joinville tegenwoordig was, en waarvan hy aldus spreekt Chap. XXI. *tout le monde se mit a naviguer, chacun en son navire, en tel nombre qu'il y avoit* dix-huit cens Vaisseaus, *que grans que petis, qu'il faisoit tresbeau voir; car on voioit tant de voiles en l'air, que toute la Mer que l'on pouvoit voir, sembloit estre couverte de toilles.* Enz.

v. 1015. v. 1015. Hollant! Parijs!) in B *Hollant prijs.* doch dat is om te lagchen. De Hollanders schreeuwden, *Holland;* de Franschen, *Parijs.* Beneden v. 1129.

Roepende: Hollant! Parijs! Hollant!

en v. 1215. —— —— *roepende te bant:*

Ay ba Parijs! Hollant!

De Vlamingen riepen *Leeuwe!* zie boven VIII. 779. Die Veldgeschreien waaren, te dier tijd, gemeen, en veeltijds bepaald volgends besluit van den Landsheere. Zo verhaalt Butkens p. 321. dat Hertog Jan I, na den Slag van Woeringen, waardoor hy 't Hertogdom van Limborg aan zyne Staaten gehecht hadt, het Geschrei zyner Voorvaderen, 't welk geweest was, LOVAIN AU RICHE DUÇ, veranderde in dat van LIMBORG. Want Koningen en Vorsten gingen hunne onderdaanen daarin voor. Een Vlaamsche Kronijk, by du Cange v. SECURES DANICÆ: *là faillit le Roy* [d'Angleterre] *avant, une basche Danoise en son poing, & cria:* GUYENNE AU ROY D'ANGLETERRE! Roman van Limborg B. VIII. f. 85 d.

Doe gaf Demopon een ghecri,
Doe riep hi, ARECUSE! *sijn Conincrike.*
Sie daden dandre ghemeenlike,
Eñ sloughen van achter int here.

J. v. Heelu p. 218. van Heer Walraven van Valkenborch:

En

Eñ sloech dapperlike met sporen B. IX.
Ten stride waert, eñ gheberde †.
Ochte bi des Hertogen begheerde. 1015.
Int porren crierde bi seere:
MONYOYE! MONYOYE! *al was hi Heere*
Van Valkenborch; *des wart geswegen.*

waaruit ik gisse dat die Heer anders gewoon was VALKENBORG, of liever VALKENBERG, te roepen: want deeze was de eerste onder zyne Heerlijkheden; en die waaren in rang, *Fauquemont*, *Monioye*, *Sittaert*, *S. Vit*, en *Bidekenbach*: Zie Butkens Troph. T. II. p. 312. daar hy *Walleran* heet; welke naam in het Nederduitsch is, niet *Walram*, maar *Walraven*. Vroeger was MONTJOIE, of, gelijk anderen willen, MOULT JOIE, het voornaamste veldgeschrei der Franschen, en met naame van Koning Clovis. waarvan, en van veel andere *Cris de guerre*, zie Philibert Monet, Origine & Pratique des Armoiries p. 29. of p. 68, zo gy 't liever in 't Latijn leest. Strickerus VI. 2.

Do hueb sich ein vroleich ruef,
Ir Herzaichen wart ein schal,
MUNSGOY! *rieffens uberal*
Alle die von Cherlingen.

alle de Kaarlingen. *Herzaichen* is krijgsteken. Zie aldaar de Aantek. van Scherzius (7). En X. 29.

MUNSGOY! *rieffens alle,*
Und sprancten mit dem schalle.
Do rieffen di Haiden ie sa:
PRETIOSA! PRETIOSA!

Pretiosa was de naam van het Zwaard van Palligan, Koning der Heidenen. Zie te vooren §. 24. In een *MS* overblijffel van zekere Kronijk, heb ik, voor veele jaaren, geleezen: *die de bannier in die hant nam, eñ diet begreep, hiet Ockenborch, eñ riep* tkry, HOLLANT! HOLLANT! Dit zelfde kunt gy leezen by Ant. Matthæus, Anal. T. I. p. 62. van de Tweede Uitgaave, doch met achterlaatinge van *tkry*; hoewel 'er in de Eerste voluit staat, *dat gekry*. *Kry* heb ik elders niet aangemerkt. *Krye* vindt ik by Kiliaan. *Cri* zeggen de Franschen. Chron. de France f. 462 a. spreekende van 't zelfde datwe uit Butkens gemeld hebben: *& laissa son* cri *de* LOUVAIN, *& cria* LEMBOURC A CELLUI QUI LA CONQUIS. Ik heb,

 be-

B. IX. bevoorens, spreekende van de Staven der Hollanderen, ook
✝. gewaagd van die Bergsche Herkulessen met hunne Knodsen,
1015. in den slag van Woeringen. Deezen hadden ook hun *Kry*, of *Ghecri*, gelijkwe hier boven zagen in de woorden uit den Roman van Limborg bygebragt. Ik kan 'er den Leezer geen natuurlyker denkbeeld van geeven, dan wederom met de schilderachtige woorden van J. v. Heelu, daar hy, verhaald hebbende, hoe deeze Helden, die noch Vriend noch Vyand onderkenden (want zy hadden geen Hoofd, dat hen behoorlijk aanvoerde) en al dood sloegen wat niet met hun schreeuwde, gelijkze ook wilden doen eenen Dienaar des Hertogs, die hun voorts tot Leidsman strekte, aldus voortgaat p. 204.

Maer hi riep: Ghi doet onrecht,
Ic ben des Hertogen knecht
Van Brabant, dies niet en verdient
Hier ieghen u, dat ghi sine Vrient
Eñ sine Manne slaet ter neder.
Doen riepen si alle weder:
„ *Sidi van Brabant, coenlike*
„ *Roepet:* Berge romerike!
„ *Wy hulpen u alle metter hant:*
„ *Gaet vore, ende leidt ons thant*
„ *Daer wi viande mogen vinden.*
„ *Wi selen sciere den strijt inden,*
„ *Als wise onderkinnen wale.*
Die Seriant riep, na hare tale,
Brabant! Berge romerike!
Volget na daer ic vore strike,
Ic sal u thant bringen
Daer ghi die viande moget vinden.

Voor den Slag van Cocherel 1364, pleegden de Franschen raad, aan wien zy, dien dag, het Opperste bevel [*Souveraineté*] zouden opdraagen; waarnaar dan ook 't Veldgeschrei gericht zou worden. De keuze viel op den Graaf van Auxerre, en men zou roepen Nôtre-Dame Auxerre. Maar die Graaf weigerde, om zyner jongheid wille, zo zwaaren last op zich te neemen. Toen koosmen den beroemden Bertrand du Guesclin, en riep Nôtre-Dame Guesclin. zie G. Daniel, Milice Franc. L. III. ch. 5. p. 88, die het verhaalt uit Froissard Vol. I. p. 250.

✝. 1047

✠. 1047 **In een castreel van enen maste Ende int comet)** B. IX.
was 't vreemd te zien een Kasteel op een' Wagen, gelijk ons ✠.
by ✠. 1005 ontmoette; niet minder vreemd is een Kasteel aan 1047.
den top van een' Scheepsmast. Dat kwam naby aan een *Kasteel in de lucht.* Daniel, de la Milice Fr. L. XIV. ch. 5. spreekt van deeze Kasteelen, maar hadt 'er geen begrip van; niettegenstaande zy by den Franschen Dichter Guiart eveneens beschreeven, eveneens genoemd zijn, als by Melis. Hy heetze *Torens*: alsof de Scheepstorens, waarvan de Grieken en Romeinen zich ter zee bedienden, noch in gebruik geweest waaren toen dees Slag in Zeeland voorviel. Want laatst gesproken hebbende van het Zeegevecht by Actium, tusschen Augustus en Antonius, gaat hy aldus voort: *Tout cela se pratiquoit encore sous la Troisiéme Race.* [zie boven by ✠. 115.] *Et dans la Bataille navalle qui se donna auprès de Ziriczée en Zelande sous Philippe le Bel, le jour de S. Laurent l'an* 1304, *entre la flotte de ce Prince & celle du* Jeune Guy Comte de Flandre, *il y avoit dans celle de ce* Comte *quatrevingt Vaisseaux avec de* TOURS. Slechte vertelling voor zo beroemden Historieschryver! Van onzen Graaf Willem, om wiens wettige bezitting, onder wiens bevel, hier gestreeden werdt, geen enkel woord: zie hiervoor p. 273. Integendeel, den *Jongen Guy*, dien ongegoeden Avanturier, noemt hy *Graaf van Vlaandren*; niet bedenkende dat de Graaf van Vlaandren zelf, te dier tijd, in Vrankrijk gevangen zat: enz. Waar hy dat juiste getal van *tachtig* schepen *met Torens*, gevonden heeft, weet ik niet. Mijn *MS.* Chron. Fl. Meyerus, Oudegherst, Buzelinus, spreeken 'er niet van. Ook niet Guiart, zo ik meen: en onze Dichter zekerlijk niet. Alleenlijk gewaagt Meyerus van *vier* Schepen, door de Vlamingen, in den beginne, op de Hollanders veroverd, die hy noemt, *maximas naves, quas* TURRITAS *vocabant.* Maar Melis zegt eenvoudig, *drie schepen*, ✠. 1028. 't Is aanmerkelijk, dat Daniel, die alle de Banieren liet waaien *van de Mars, van de Voor- en Achter-steven, en elders* (boven p. 325) ook zyne Torens wilde geplaatst hebben, zo *op de Achter- en Voor-steven, als in de Mars.* Maar eer ik overgaa tot de verklaaring van onzen Dichter; vooraf iets wegens de Zeegevechten der Ouden, om 'er dit van het jaar 1304 eenigszins by te konnen vergelyken.

Van den Slag van Actium kunt gy eene beschryving vinden in den Scheepsbouw des Heeren Witsen p. 357-360. *Torens*

B. IX. ontbraken daar niet op de schepen van Antonius. Florus IV.
ӿ. 11. spreekt 'er aldus van: *ad hoc turribus atque tabulatis alle-*
1047. *vatæ, castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit.* En uit het verhaal van Plutarchus blijkt, dat het eerste ongeluk van Antonius geweest is, dat zyne schepen groot en log, en slecht van Roeiers voorzien waaren; die van Augustus, integendeel, licht en snel, en ten vollen bemand. Want al het geweld der aloude schepen hong, in de eerste plaatse, af, van de kloekheid en bedreevenheid zo der *Roeiers* als der *Stuurluiden;* en bestondt voornaamelijk in de koperen *Nebben* of *Bekken*, waarmede de Galjoenen gewapend waaren; en met welken zy, niet zelden, een vyandlijk schip, vooral zo zy het in de zyde konden treffen, met den eersten aanval in den grond boorden. Zo verhaalt Herodotus L. VIII. c. 87 en 88, dat Artemisia, in de groote Nederlaag van Xerxes, dien zy te hulpe was gekomen, zich van naby door een Atheensch schip vervolgd ziende en vluchtende, in dien vaard, verviel, of aanviel (want dit stelt hy twijffelachtig) op een Koninglijk schip, het welk zy in dier voegen trof dat het aanstonds te gronde ging, en 'er geen leevende ziel afkwam. Zie Polyænus, Strateg. VIII. 53. Het volgende, dat meer omstandigheden vervat, vindtmen by Diodorus Siculus L. XIII. p. 376. Edit. Lat. 1559. in de beschryving van 't gevecht tusschen de Atheners onder Pericles en de Lacedemoners onder Callicratidas. „ Dees, der dood, die hem voorspeld was, getroost, „ zocht niets dan verwinnaar te sterven. 't Eerste schip, „ daar hy op aanviel, zonk voor hem weg. Veelen maak„ te hy met zyne Nebben reddeloos; anderen, door 't *ver„ bryzelen hunner Riemen*, onbekwaam tot den strijd. Ten „ laatsten viel hy met alle kracht op dat van Pericles, waar„ in hy een groot gat maakte, doch zelf met zijn Galjoen „ *bleef hangen*. Terwijl hy arbeidde om los te raaken, werdt „ zijn schip door Pericles aangegreepen met eene zo genoem„ de *yzeren band*, zonder hoope van uitkomst. Hierop schoo„ ten ook andere Atheners toe, sprongen in het belemmerde „ schip over, en sloegen al dood wat 'er in was." Want dat *blyven hangen* was den geenen, die verwinnaar scheen, somtijds doodelijk, altijd gevaarlijk, zonder hulpe van anderen. *Aminias Palleneus vir Atheniensis* (zegt Herodotus VIII. 84) *evectus navi in hostilem incurrit; cui implicitus quum hære-*ret,

ret, *nec abstrahi posset, ita ceteri Græci venientes auxilio conserti sunt.* Zelfs is 't gebeurd, dat die dus hun schip verlooren, zich bergden op dat van hunnen vyand, en het met den degen in de vuist vermeesterden. Het geen de Heer Witsen p. 38 b. wegens de Nebben aangetekend heeft, kunt gy breeder leezen by Diodorus XIII. p. 319. Die, gelijk boven, zo ook elders dikwils gewag maakt van het *verbryzelen der riemen.* Onder anderen XI. p. 234. *Athenienses, cognita Barbarorum trepidatione ac tumultu, concitatis remis in hostem feruntur; alias rostris impetentes suffodiunt; quarundam tabulata armentaque, discussis per impetum compagibus, avulsere; nonnullis* remigiorum alas detersere: &c. En dit moest, in zulk verwoed vechten, ook wel eens over en weêr gebeuren. Zo zegt hy XX. p. 679. *Cumque magna vi & violentia coactæ essent naves, partim sibi invicem* remos detergebant, *ita ut nec fugere nec prosequi valerent.* Want Zeilen gebruiktemen niet daarmen sloeg; zodat een Schip zonder Riemen was een Vogel zonder Slagpennen. Maar hadtmen, daar het zo toeging, ook *Torens* op de Schepen? Ik geloof 't niet; ten waar men, onder dien naam, wilde begrypen alles wat eenigszins verheven was. Zo lees ik in de Fransche vertaaling van Thucydides, door den Bisschop Claude de Seyssel, Liv. I. ch. 5. f. 8 d. gedrukt te Lyon 1534. in fol. (niet gemeld by J. A. Fabricius Bibl. Gr. T. I. p. 878) *& avoient ung chascun deulx mis grant nombre de gens de trect & daultres bien armez, ou plus hault des navires sur les* CHASTEAULX. Doch vergaap u daar niet aan. ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων, zegt Thucydides I. 49. en in de Latijnsche Vertaaling luidt die plaats aldus: *multos sagittarios & jaculatores in* foris *ac* tabulatis *navium habentes.* Welke twee woorden, *fori* en *tabulata*, Kiliaan gebruikte tot verklaaring van ons *Overloop van 't schip.* Zie Schefferus de Mil. Nav. II. 5. p. 130. Casaubonus ad Polyæn. III. 11. §. 13. en Jungermannus ad Pollucem I. 9. §. 92. daar hy den Leezer wijst naar Bayfius de Re Navali. Zie ook Witsen p. 39 a. Zo zegt Arrianus de Exped. Alexandri L. II. p. 94. *Parata jam classe, dispositisque ad* tabulata navium *scutatis, qui apti ad pugnam viderentur.* Wederom p. 97. *militibus delectis, qui ad pugnam ex* tabulatis navium *conserendam optime armati,* &c. Noch eens p. 98. *naves quæ sagittarios in* tabulatis *dispositos vehebant.* alles in het verhaal van 't Beleg van Tyrus door Alexander den Grooten: waarvan men ook eene omstan-

B. IX
¶.
1047.

B. IX. ſtandige beſchryving kan vinden by Diodorus L. XVII. waar-
ẏ. dig te leezen voor die in zulke ſtoffe behaagen ſcheppen. By
1047. den laatſten lees ik onder anderen p. 547. Corvis & Manibus ferreis *ex propugnaculis hoſtes arripiebant.* daar de *Corvi*, zo ik meene, niet anders waaren dan de *Manus ferreæ:* gelijk die naamen ook elders verwiſſeld of ſaamengevoegd worden; ſchoonze zekerlijk verſchilden. Zie Schefferus II. 7. En dat de Naamen van Oorlogstuigen niet altijd evenseens gebruikt zijn, hebben wy ook elders aangemerkt. De *Corvi* zijn van laater tijd. Want Polybius L. II. p. 23. verhaalt dat het Tuig, κόρακες, *Corvi* of *Ravens*, allereerſt gevonden is op de Romeinſche Vloot onder den Burgermeeſter C. Duilius, die door dat middel eene volkomen overwinning bevocht tegen Hannibal. Want de Karthagers, die zulk maakſel noch nooit gezien hadden, wiſten niet hoe de Romeinen daarmede ſpeelen zouden, voor dat zy het ondervonden. Men kanze vergelyken by Valbruggen, die recht op ſtonden alsmen den vyand naderde, maar diemen, een vyandlijk ſchip onder zijn bereik hebbende, plotſelijk op het zelve liet vallen; wanneer zy met een ſcherp yzer in de planken van het dek indrongen, het ſchip vaſt hielden, en terſtond dienden tot eene brug om in het zelve over te ſpringen. Omſtandiger zijnze beſchreeven by Polybius zelf. Florus II. 2. van dat gevecht ſpreekende, noemt die Werken, *Manus ferreæ machinaque aliæ.* Zie ook Calviſius, die 'er melding van maakt op het jaar 258 voor de Geboorte des Heeren: en dus 72 jaaren na de verovering van Tyrus door Alexander. Maar ongemeen was het geweld van die *Yzeren banden*, met welken men ſchepen, op de reede ten anker liggende, wegſleepte en medevoerde. Diodorus p. 380. *Lyſander, triremibus cunctis in aciem inſtructis, in hoſtis ſtativa irrumpit, naves in ancboris ad littus ſtantes, injectis* manibus ferreis, *abſtrabit.* En diergelijk hadt hy te vooren, p 346, verhaald van Alcibiades. Maar deezen komen noch niet in vergelykinge met die, van welken de groote Meeſter Archimedes zich bediende ter verdeediging van Syracuze, dat door Marcellus, aan den Zeekant, beſtormd werdt. Gy kunt het in 't Neerduitſch leezen in den Lof der Zeevaart van El. Herckmans B. II. p. 61. daar hy onder anderen zegt:

——— ——— ——— Gins word een ſchip gelicht
Gantſch uyt het water: maer die tot de muuren dicht
Genaken, werden opgetild met yſ're haken

In

In 't midden, en ROND-OM *geslingert datse kraken* B.
Te barsten, tegen 't klippigh grondvest, dat gescbraegbt v.
De ringmuur van de Stad gantscb onverwricklijck draegbt. 10
:looft gy dit, Leezer, op het zeggen van eenen onzer niet de Dichteren? My dunkt, dat gy 't hoofd schudt. Maar : dan, of gy ook Plutarchus verdacht kunt houden, wiens ›orden, in het Fransch van Amiot (in Marcellus p. 518) lus luiden: *Et quant aux Vaisseaux qui assailloient du costé la mer, les uns estoient mis a fond —— les autres enlevez ıt debout par les prouës avec des* mains de fer *& des crocbets* :*ts en maniere de becs de gruë, plongeoient les poupes en la r: les autres saisis par dedans, avec des engins tendus au ıtraire l'un de l'autre, qui leur faisoient* faire la PIROUETTE l'air, *venoient à se briser & froisser contre les rocbers estans pied de la muraille —— & bien souvent il y en avoit de tout int enlevez bors de l'eau: &c.* Zie daar de bron, waaruit erckmans het zyne geschept heeft. Natuurlyker (schoon ook ı vreemd genoeg) luidt het verhaal van Polybius, tusschen 'ee en drie Euwen ouder dan Plutarchus, L. VIII. die al- :n spreekt van het opligten der voorstevens, waardoor de hepen als op hun achtereinde gezet werden; en, schielijk ıgelaaten, een' vreesselyken smak deeden, zodat het eene › de zyde nederkwam, een ander het onderste boven, de :esten vol waters raakten. Het welk echter door Livius XIV. 34. noch verzacht is in deeze woorden: *dein, remissa bito* [manus] *velut ex muro cadentem navim, cum ingenti :pidatione nautarum, ita undæ adfligebat, ut, etiamsi recta :iderat, aliquantum aquæ acciperet.* Dus verre van de *Ma- ıs ferreæ.* Noch een woordje, eer ik deeze uitweiding ıite, wegens de *Sambukaas* van Marcellus, die ter zelver tijd ›or Archimedes overhoop gesmeeten werden. Polybius, vol- :nds de vertaaling van Casaubonus, zegt: *Ad bæc quinque- mibus* OCTO, *quæ altero remorum ordine adempto (aliis xtro, aliis sinistro)* BINÆ ET BINÆ *ab lateribus nuda- r* JUNCTÆ INVICEM *erant, exteriorum laterum remigio uris quas vocant Sambucas admovebat.* Het welk, overge- :t zijnde, deezen zin uitlevert: „ Daarenboven voerde Mar- cellus op *acbt* Vijfriemen, ontbloot van de helft hunner Rie- men (deezen ter rechter, geenen ter slinker zyde) en met de ontbloote zyden, *twee en twee, onderling te saamen ge- bonden*, zyne zogenoemde Sambukaas, met de buitenste

„ rie-

B. IX. „ riemen, tot aan de muuren der Stad." Uit het Griekſch
℣. zal ik hier alleen byvoegen die woorden, waarover bedenking
1047. valt: *ὀκτὼ πεντήρεσι —— συνεζευγμέναις πρὸς ἀλλήλας σὺν δύο*. Kan dit, eenvoudig geleezen, in eene deezer drie taalen, iet anders betekenen, dan dat Marcellus *acht* ſchepen afzonderde, die hy *twee en twee* te ſaamen koppelde, en op welken hy zijne *Sambukaas* tegen de Stad aanvoerde? Konnen die woorden voegelijk betekenen, dat hy alle die *acht* ſchepen aan elkander bondt? Als een Landman ſpreekt van *honderd* Schaapen, *twee en twee* gekoppeld, zegt hy dan, dat al die *honderd* Schaapen aan malkander gebonden zijn? Dat, nochtans, wilde de groote Lipſius, Poliorc. I. 6. Doch zijn meening was daar niet om Polybius te verklaaren, maar om Livius XXIV. 34. daar die zelfde hiſtorie verhaald wordt, te verbeteren. Men leeſt daar by Livius §. 6. 7. *Junctæ aliæ bina ad quinqueremes, demtis interioribus remis, ut latus lateri adplicaretur, quum exteriore ordine remorum velut naves agerentur, turres contabulatas machinamentaque alia quatiendis muris portabant.* Een duiſtere taal, zegt Lipſius, en kwaalijk te verſtaan zonder hulpe van POLYBIUS, uit wien blyken zoude, datmen by Livius moet leezen, *binæ ad* OCTO *quinqueremes*: dat is, wil hy, *usque ad octo*, tot acht toe. Hierop wachtte ik de eigen woorden van Polybius; maar eerſt vind ik die van Plutarchus in 't Griekſch, en daaronder, *ὀκτὼ νεῶν πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων*, te vergelyken met die van Polybius: en voorts deeze Latijnſche vertaaling: *in magno ponte octo navium, ſimul junctarum, machinam* (Sambucam) *tollens, navigabat ad murum.* Maar dit bewijſt anders niet, dan datmen, reeds ten tyde van Plutarchus, het rechte denkbeeld van de *Sambuka* verlooren hadt. Gelijkmen ook kan afneemen uit Athenæus, Dipnoſoph. XIV. 8. p. 634 A. daar over de zelve geredeneerd wordt, gelijk wy nu doen; dat is, volgends het geene ouder Schryvers daaromtrent te boek geſteld hadden. Dit zal nader blyken. Dan volgt de naam van Polybius; maar niet, daar het nochtans alleen op aankwam, zyne woorden, noch in 't Griekſch, noch in 't Latijn. Een kwaad teken: en dat lichtelijk aanleiding kon geeven om te denken, dat Lipſius iets zag, 't welk hy niet goedvondt te zeggen. Zo heft hy op: *Sed Polybius* CLARISSIME & UBERRIME. dat is: Polybius zegt *allerduidelijkſt en omſtandigſt*. En daarop doet hy dien ouden en

acht-

aaren Schryver zeggen, het geen die noit gezeid, noit B. IX.
:ht heeft, ja niet heeft konnen zeggen, naamelijk, *octo* ℣.
: *junctas fuisse* —— dat 'er acht schepen te saamen ge- 1047.
l waaren. En uit Livius, door hem vooraf aangevuld,
it hy, *corpus erat navium octo, quæ utrimque quatuor sitæ, & binæ in seriem ita junctæ*: dat is kortelijk, een am van acht schepen, *vier voor*, twee nevens, *malkan.*
Maar deeze schikking, *utrimque quatuor*, is geheel en n zyne vinding. En, zo doende, verklaart hy, niet-al-Livius, maar ook Polybius, uit Plutarchus, die ongelijk er was. Beter gezigt hadt hier Schefferus III. 7. p. 240. daar e zelfde woorden van Polybius, hiervoor p. 333. byge-:, aangehaald hebbende, aldus voortgaat: DISSENTIT *Plu-nus, nec* BINAS ET BINAS, *sed* OMNES OCTO *inter se conne-uisse scribit.* En hier verwonder ik my, dat hy dit zegt er Lipsius te bestraffen; te meer, omdat hy hem op die e bladzyde over eenen anderen misslag, door Lipsius ter r plaatse begaan, schoon van minder belang, berispt . En wie kan zich verbeelden ééne *Machine*, die T schepen noodig hadt om op te rusten? om vervoerd orden? Waaren die schepen zo stevig verbonden, dat wind noch stroom magtig was om de achtersten eenigs-te doen zwaaien? Of was die *Machine* zo buigsaam als taart van een' Visch in het water? Doch bezie slechts de elding die Lipsius 'er zelf van heeft doen maaken, en 't zal vollen blyken, dat alle de ZES ACHTERSTEN een on-e nasleep zouden geweest zijn. Tot eene *Sambuka* gebruik-n altijd *twee schepen.* Dit bewijst hy zelf, zo uit Heron, it Appianus in Mithridatico, *de machinis ejus Regis ad icum*, zegt hy. Maar voor *Cyzicum* rechtte Mithridates, nd, veele Werken op, die ik hier voorbygaa: te water gde hy twee schepen te saamen, en plaatste daarop eenen en met Bruggen (met Luiken, die, nederslaande op de ren, dienden tot Bruggen, gelijk wy elders gezien heb-) enz. zonder eenige melding van de *Sambuka.* Lipsius s ons hier een' verkeerden weg. Voor *ad Cyzicum*, lees iem *ad Rhodum*: hoewel gy dan ook, *de Machinis*, dient eranderen in, *de Sambucâ*: want in dit verhaal spreekt ianus alleen van deeze, en van geen andere *Machine.* t eene verzinning van geheugen is licht te verschoonen. volgende zo licht niet. Want dus het getal van *twee* sche-

pen

B. IX. pen bepaald hebbende, gaat hy aldus voort: Maar de Sambu-
ỳ. ka van Marcellus viel zo groot (van *acht* schepen, scilicet)
1047. omdat, gelijk Livius 'er byvoegt (ADDIT, zegt hy) *turres contabulatas machinamentaque alia quatiendis muris PORTABAT.* Dit is wat flinks. *Livius voegt 'er by.* Waarby? By 't woord *octo*? maar dat woord is niet van Livius. Of by den naam van *Sambuca*? maar die naam is by Livius niet te vinden; die, daarenboven, niets zegt, dat naar eene beschryving der zelve gelijkt. Want die *gezolderde torens en die andere tuigen waarmeê men de muuren beukte*, waaren vreemd van de *Sambuka*; die nooit in staat geweest, nooit gebruikt is, om *muuren te beuken.* Maar, met wat inzigt veranderde hy, in de woorden van Livius, *portabant* in *portabat*? Te weeten, om zyne Leezers te doen gelooven, dat Livius, al wat die zeide van een onbepaald meerder getal van schepen, gezeid hebbe van éénę enkele *Sambuka.* Doch 't komt wel, dat Lipsius zelf erkent, dat de *Sambuka* van Mithridates, volgends Appianus, weinig, of niet, kleiner moet geweest zijn; en Mithridates daartoe evenwel niet meer dan *twee* schepen noodig gehad heeft. By Athenæus ook leestmen van eene *Sambuka* op *twee* schepen: en dat wel volgends de verbetering van Lipsius zelf. Het onderscheid tusschen *twee* en *acht* is te groot. Vervolgends keert hy weder tot Polybius, uit wien hy, zo 't schijnt, eene zeer omstandige beschryving ontleent van den *Trap*, waarmede men de Steden beklom, en dien hy noemt het voornaamste gedeelte van de *Sambuka.* En wat vinden wy daar? Weder als vooren; niet, de eigen woorden van Polybius; maar, gelijk hy 't zelf noemt, eene *summa verborum & sententiæ.* Maar zo doende kanmen verkleinen en vergrooten, by en afdoen, watmen wil. Doch dat hoort zo niet, *maximè cùm de re agitur, in quâ verbum additum, aut omissum, aut laxiùs etiam redditum, magnas facit vel mutationes vel errationes:* gelijk hy zelf zegt, de Milit. I. 9. 't Is wat anders, goede lessen te geeven, of die zelf waar te neemen. Overweeg slechts, dat Lipsius in de woorden van Polybius, tweemaal op éénę bladzyde [36] voor ons verbergt, het geen wy voornaamelijk in 't oog moeten houden. Voor eerst, de woorden, ἀνὰ δύο, *twee en twee*, reeds gemeld. Ten anderen, gaat hy, in zyne beschryvinge van den *Trap*, de volgenden, waaruit nochtans blijkt, dat ook de *Sambuka* van Marcellus slechts op *twee schepen* gerust heeft, naamelijk,

Sca-

Scalæ pedibus UTRIQUE NAVI *insistentibus*, met een diep B. IX.
stilzwygen voorby. Volgends die beschryving was het „ een ✝.
„ *Trap*, vier voeten breed, liggende op de saamgevoegde zy- 1047.
„ den der [twee] schepen, en steekende verre voor de boe-
„ gen uit: aan het einde hadtmen touwen, loopende over
„ schyven, die boven aan de masten waaren; met welke
„ touwen de *Trap* werdt opgetrokken door de geenen die
„ achter, terwyl anderen die voor op het schip stonden, hem
„ onderstennden, tot dat het boveneinde de hoogte des muurs
„ evenaarde; *rustende de voeten des Traps op* BEIDE DE
„ SCHEPEN." Dus *beklom* men de Zeesteden: doch wy oogen nu alleen op het maaksel, niet op het gebruik. Onmiddelijk hierop gaat de Grieksche Schryver, volgends Casaubonus, aldus voort: *Merito autem huic fabricæ id nominis est inditum, quoniam eâ sublatâ in altum, figura tam* Navis *quam* Scalæ, *quæ res ambæ unum corpus constituunt*, Sambucæ *est similis*. Dat is, „ Te recht wordt dit Tuig een *Sambuka* genoemd,
„ omdat, als het in de hoogte opgeheven is, de gedaante,
„ zo van het *Schip* als van den *Trap*, die te saamen één lig-
„ haam uitmaaken, naar eene *Sambuka* gelijkt." te weeten, naar zeker Speeltuig van deezen naam. Maak nu, zo gy kunt, eene gelykenis tusschen acht groote Schepen, belaaden met eene Machine, en een enkel Speeltuig. Dat Polybius hier spreekt als van één schip, en niet van twee, is een bewijs dat de geen, die deeze gelykenis eerst maakte, dat lighaam recht op de zyde beschouwde, wanneer twee schepen, naast elkander liggende, zich vertoonen als een enkel schip. Dus geplaatst, zagmen, vooreerst, den *Mast* rechtop staande; ten anderen, den *Trap*, van voor den mast schuin opryzende, en van den zelven meer en meer afwykende; ten derden, de *Touwen* tusschen het bovenste zo van Mast als van Trap. En deeze drie, nu beschouwd als één lighaam, vormden dus te saamen eenen *Drieboek;* gelykende naar eene *Sambuka*, die ook zelve *drieboekig* was, volgends Athenæus IV. 23. of, gelijk Lipsius schreef, *formâ trigoni*. Veelen meenen, dat het een *Harp* geweest is. Zo vertaalde het Amiot by Plutarchus. Turnebus, Adversar. XX. 1. Sambuca, *quam vulgo in Gallia* Harpam *appellamus*. Het woord komt voor by den Profeet Daniel III. 5. daar de Onzen het vertaalen door *Vedel:* maar op den kant zeggen zy, dat eenigen het overzetten een *Harpe*, anderen een *Hakkebord*. Op dit spoor konnen verscheiden Vertaalin-

B. IX. gen en Uitleggingen naargezien worden. Hier, nu, meen ik
✝. u eene genoegsaame schets gegeeven te hebben van de gansche
1047. *Sambukaas*, waarvan Marcellus zich bediend, en die Polybius beschreeven heeft. Ik zeg *Sambukaas*, in 't Meerv. Getal: want zo sprak Polybius, alswe gezien hebben (en die wist het beter dan Plutarchus) en zo sprak ook Marcellus zelf, toen hy, zo kwaalijk getoetd zijnde, scherssend zeide: *Sambucas suas, colaphis male acceptas, è convivio & compotatione ejectas esse.* Zo vertaal ik 't, zegt Lipsius. Hoe wy? Om de zelfde aardigheid, zo veel mogelijk, te behouden, deed ik Marcellus aldus spreeken: *Eer ik recht aan den Dans was, heeft Archimedes mijn* Violons *met oorvygen van 't Bal gedreeven.* Vraagtge nu, of 'er dan geen gebrek is in de woorden van Livius, *junctæ aliæ binæ ad quinqueremes?* Ik ben niet gehouden deeze vraag te beantwoorden. Daar alle de oude *MSS* overeenstemmen, moetmen niet licht verandering maaken. En is 'er een gebrek, dat moet op eene andere wyze verholpen worden. Met den eersten opslag kan 't schynen, of Schefferus de plaats heeft willen verbeteren, p. 239. daar hy de zelve op deeze wyze aanhaalt: *junctæ aliæ binæ quinqueremes, demotis* — Maar het komt my klaar voor, dat deeze veranderingen, niet van hem, maar van den Letterzetter herkomstig zijn: het welk te meer geloof verdient, omdat dat Werk krielt van Drukfouten, en men 'er, alleen in de zeven laatstvoorgaande regels, noch wel drie kan vinden. Immers, *demotis*, is een zigtbaare verzinning, voor *demptis*, gelijkmen toen schreef; en onder zo veele misslagen kan ook het woordeken *ad*, door onachtsaamheid, lichtelijk vergeeten zijn. Hadt hy den wil gehad om Livius te verbeteren, hy zou 'er iets van gezeid hebben. Nu geeft hy het tegendeel te kennen, laatende daarop aanstonds volgen: *perobscura sunt hæc verba, & nescio an satis integra.* Het geene dan door de Geleerden duister geoordeeld wordt, zal ik duister laaten, en hier geene gissing te grabbel gooien, van welker gegrondheid ik zelf niet overtuigd ben. Zeker is, dat de zogenoemde verbetering van Lipsius alleszins verwerpelijk is. Doch laat ons eindelijk wederkeeren tot onzen Dichter.

Het zou my een ongemeen vermaak, en in allen gevalle nut geweest zijn, indien iemand, die de Fransche Rijmkronijk van Guil. Guiart in zijne magt gehad heeft, zo goed geweest was van de zelve het licht te doen zien. Wy zouden 'er, buiten twijffel, veel meer gevonden hebben, dienstig tot ophel-

heldering van onzen Dichter. Doch het geheel missende, hebben wy echter verpligting zo aan Daniel, als voornaamlijk aan du Cange, die ons verscheiden brokken uit de zelve bewaard hebben. Deezen zijn ons al meermaalen van dienst geweest, en zullen het hier niet minder zijn, ten opzigte van de *Kasteelen aan den top der Masten;* waarvan wy zeiden dat Daniel geen begrip gehad heeft. De eenige plaats van Guiart, by hem aangehaald, is deeze; B. IX. ꝟ. 1047.

Les Veissiaux son si bel menez
Que je croi que miex ordenez
Ne vit boms nuz en un tas tel.
Au BOUT *des* MATS *sont li* CHATEL
Bien crenelez *à quatre quieres,*
Garnis de quarriaux & de pierres
Que l'on la endroit aüna:
Quatre bons Sergeans en chacun a.

Dat is: „De Schepen worden zo fraai aangevoerd, dat ik „ geloove dat geen mensch oit zulk een menigte in beter „ orden gezien heeft. Aan den top der Masten zijn de Kas„ teelen, met *tinnen* aan de *vier zyden*, wel voorzien van „ *schichten en steenen*, die daar by een gebragt zijn: Binnen „ elk zijn *vier* kloeke gasten." Natuurlyker dacht Daniel hier aan de *Mars*, dan aan de *Voor-* en *Achter-stevens:* en dat zelfde dacht ook Alk. op ꝟ. 1047 en 1063. Beide kwaalijk, gelijk vervolgends van zelf zal blyken. Ondertusschen leeren ons die vaarzen eenige omstandigheden, die wy by Melis niet vinden. By voorbeeld: 't getal der Krijgsknechten, binnen yder Kasteel, was noch meerder noch minder dan *vier*. Guiart spreekt van *pylen en steenen*, die zy worpen; Melis noemt alleen *steenen* ꝟ. 1036. 1051. 1063. De Kasteelen waaren *vierkant*, indien ik de woorden, *à quatre quieres*, wel begreepen heb; en voorzien van *tinnen*, gelijk ook de Schepen zelfs waaren: Wederom op het zelfde jaar 1304.

La ne furent mie nacelles,
Mais vingt-huit Nez grans & belles
Et de tous costez crenelez.

En ik acht dat het alleen geweest is uit aanmerkinge van de *Creneaux* of *Tinnen*, dat die maaksels den naam van *Kasteelen* gekreegen hebben. Jan van Heelu beschreef in de volgende woorden (reeds te vooren breeder aangehaald, maar ook hier noodig) het *Wagenkasteel* van den Keulschen Kerkvoogd in 1288.

 Van

B. IX. ℣. 1047.

Van sterken planken een, Casteel,
Daer liede binnen waren een deel,
Want dat Casteel *hadde* tinnen,
Daer men stont te stormen binnen
Met ghescutte eñ met ghewere,
Als men pleget ieghen there.

en ik geefze u, zonder bepaalinge, tevens voor eene beschryving der *Mastkasteelen* in 1304. Dees regel,

WANT dat Casteel hadde tinnen,

behelst niet anders dan de reden, waarom hy dat houten stelsel op eenen Wagen, pas te vooren, een *Kasteel* genoemd hadt, te weeten, *omdat het tinnen hadt*. Want de Muuren van oude Steden en Kasteelen zietmen doorgaands zo afgebeeld. Zo lees ik in Walewein f. 58 d. van een belegerd Kasteel, uit het welke Walewein eenen uitval deedt, terwijl

——— *de scone Ysabele*,
Die goedertieren Waleweins vriendinne,
Lach boven hoghe ten tinne,
Eñ sach Walewein metten swerde
Wonder maken, eñ vellen ter erde
Menich man daer ende hier.

[*Eñ menighen man ter eerde velden*, zegt Melis ℣. 1050.] Heelû leert ons dan ook, dat die Kasteelen gemaakt waaren *van sterke planken*. Alswe dan alle de byzonderheden uit de drie Dichters van dien tijd te saamen voegen, zal 't vooreerst niet noodig zijn, breeder van deeze *Kasteelen* te spreeken. Maar wat zijn nu de KOKETTEN? Het zelfde? of wat anders? Zekerlijk wat anders: want onze Dichter voegt die twee woorden zo te saamen, dat hyze tevens onderscheidt. Zo zegt hy ℣. 1036.

Daer was ghheworpen menich steen
Vanden Koketten *nederwaert*
Eñ vanden Kastelen ——

hier, ℣. 1047.

In een Casteel *van enen maste*
Eñ int Coket *so waren gaste* —

laatstelijk ℣. 1052.

Ten lesten male sach menre een
Dar bi vanden Casteel *spranc*
Inden watre, eñ eer iet lanc
Viel tKoket ———

Daar

ras dan, als blijkt, eene groote gemeenſchap tuſſchen B. IX.
ee. Maar hier mag gevraagd worden, of de *Koketten* ✝.
n Franſchen Dichter ook zijn bekend geweeſt? En, 1047.
waarom Daniel 'er geen woord van rept? Ik denk, om-
niet wiſt, wat hy 'er van maaken zou. En ik denk
e meer, omdat du Cange hem hier geen licht gaf. Ook
hy, om 'er niet van te ſpreeken, ſlechts die eene plaats
iart aangehaald te hebben, waarin geene *Koketten* ge-
vorden. Ten waare men onderſtellen wilde, dat hy
volgende woorden van dien Dichter niet geleezen
by du Cange v. COGO:

> *Aucuns d'eus haut es* MAS *repuient,*
> *Pour traire & pour lancier à plain,*
> CHATEL & COQUET *ſont jà plain*
> *D'autres gens que de garconciaus.*

ebtge de drie zelfde woorden, *Maſt*, *Kaſteel* en *Koket*,
e Dichter hier, in anderhalven regel, ook te ſaamen
. Doch 't is waar, dat du Cange die plaats enkelijk
gt, niet om de zelve te verklaaren, maar om te bewy-
at *Coquet* mede is een der Diminutiva van *Cogo*, een
Latijnſch woord, geſmeed uit ons *Kogge*. En dus is
iet anders dan *Koggetje*; dat is, *Schuitje* of *Bootje*. In
n was het dat de zelfde Dichter zeide, alles op 't jaar

> *Ains refait ſes Veſſiaus bourder,*
> *Dont il ot là* Quoquez & *Barges,*
> *Et grans Nez profondes & larges.*

ermaal:

> *Environ les Nes n'a Batel,*
> *Tant ſoit bien fermé à loquet,*
> *Petite Barge ne* Coquet.

en, noch tegenwoordig vindtmen in Vrankrijk, tuſſchen
en Parijs, *kleine vaartuigen*, bekend onder dien zelf-
am. Manuel Lex. T. I. p. 243. COQUET: *nom qu'on*
entre Rouen & Paris, à une ſorte de petits Bateaux.
ketten van Melis en Guiart waaren dan *Booten*, op wel-
plaatſt werden de *Kaſteelen*, dienende tot borſtweerin-
r de geenen die zich daarbinnen bevonden, en met de
by de Maſten opgehijſt werden, om, zelfs buiten
, hunnen vyand, beneden handgemeen zijnde, van bo-
t ſteenen en pylen in verwarring te brengen. Onze

B. IX. v. 1047. Dichter schetst dit alles vry leevendig in het volgende verhaal van dien Vlaming, die uit het *Kasteel* in 't water sprong, om dat hy zag aankomen 't geen straks gebeurde. Want het Koket viel: en dus moest alles wat 'er in en op was, Kasteel, Menschen, Wapenen, enz. te gelijk nederkomen; tot groote verlichting der Hollanders, die zich daarop aanstonds meester maakten van het schip. Ondertusschen was deeze vinding, van uit Booten in de Lucht te vechten, toen geenszins nieuw. Want Procopius, Hist. Goth. L. I. in de Latijnsche Vertaaling van Grotius p. 152. verhaalt, dat Belizarius, Syracuze belegerende, en geen kans ziende om 'er te lande meester van te worden, zulks uit zee beproefde: ten welken einde hy, aan de *toppen der Masten*, die verre boven de Muuren uitstaken, deedt ophijssen alle de *Booten* zyner Schepen, uit welken zo vreeslijk met pylen van boven in de Stad geschooten werdt, dat die van binnen, daar toen geen Archimedes was, de zelve opgaven. Zie hierover Casaubonus, Not. in Æneam Tacticum cap. 24.

v. 1056. v. 1056 neder te dale) in A kwaalijk, *ten dale*. Deeze woorden zeggen hier eigelijk, *tot beneden op den grond*. zie wat wy II. 790. van *int dal*, voor *op den grond*, gezeid hebben. Walewein f. 31 a.

Soe scuerde hare cleder altemale
Van den hoofde neder te dale.

van 't hoofd tot de voeten. Gravenberg f. 52 c.

Von dem houbte hin zu tal
Stunt uf ym eyn scharfer grat,
Als der Cocodrille hat,
Da her die kiele snidet mite.

dat is, van 't hoofd tot den staart. Uit die woorden blijkt, datmen van ouds, gelijk in 't Neerduitsch gemeen was, zo ook in 't Hoogduitsch, voor *Krokodil*, somtijds schreef *Kokodril*. Op een derde wyze vind ik 't, in eene derde taal, by Bald. Rousseus, Venatio Medica p. 5.

Diffugient, veluti canis aspecto Cocrodilo.

Hoe gaarne de letter R van plaatse verwisselt, hebben wy meermaalen gezien, en weeten sommigen, zo ik my niet bedriege, by ondervinding. In de Gesta Tankredi, by Martene, leestmen telkens *Trankedus* voor *Tankredus*. In de Fransche vertaaling van Thucydides door Seyssel f. 41 c. lees ik,

Cyllene ou les Eliens ont leur acernal: voor *arcenal.* &c. B. IX.
dale is eigelijk het tegendeel van *te berge*, naar boven: ꝟ.
ıarvan zie onze Aantek. I. 642. Gravenberg f. 89 c. 1056.

Von dem tor gieng her ztu tal.

: is, *naar beneden.* Strickerus VI. 2.

Und gab im aber een slac
Durch den helm und durch die schal,
Und also durch die brust zu tal.

VII. 8. *Gab er dar nach einen swanc,*
Der durch den man zu tal *chlinc,*
Das sein wurden zwei stucke.

:h eens VII. 13.

Sein slege gaben grossen schal:
Im ran das pluet sein swert zu tal
Von dem orte untz an die hant.

n *op eñ neder* spraken wy I. 1096. daarvoor zeidemen ook
eñ te dale. Der Ystor. Bloeme f. 25 c.

Eñ ghingen prediken op eñ te dale.

ıvenberg f. 27 c.

Das gevilde was uf und zu tal
Vollez paulunen geslagen.

ilde is veld: en *paulunen*, dat ook voorkomt by E. Benin-
ɔ. 140. in de Uitgaave van Matthæus, zijn *pauwelioenen*,
jkmen van ouds schreef. En 10 d.

Eyn rat mitten uf den sal
Daz gieng uf und ztu tal.

ar voor *te dale*, vind ik in 't Neerd. ook somtijds *tale*, vooral
Limborg, als B. VI. f. 72 b.

Die Coninc horet eñ spranc tale.

VII. f. 77 b.

Ware die slach volcomen wale
Hi hadden ghesleghen ten gordle tale.

ɔok VIII. f. 91 c.

Demopon achterhaelden binnen desen,
Eñ geraecte den helm van stale;
Dat swert scoet ten oghen tale.

wat verder f. 92 a.

Eñ Echites quam oec tale.

wordt volkomen opgehelderd uit Ferguut f. 1 b.

Die Coninc was, die alremeest
Meinde den Hert, eñ sach op eñ tale.

B. IX. en uit den Spieg. Hist. B. IV. c. 4.
✠. *Die Stat besach bi harde wale,*
1056. *Eñ ginc daer spelen* op eñ tale.

't welk le Long zaakelijk wel verklaarde, *op en daal*, *op en neder:* letterlijk is het, als boven, *op en te dale.* In 't zelfde Werk I. 26.

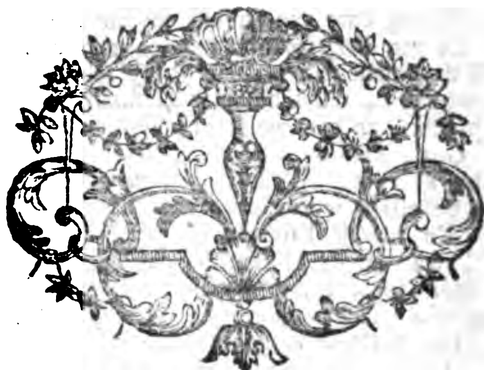
Si sagen op, *si sagen* dale.

dat is, gelijk ook le Long zeide, *neder.* Want beide, *tale* en *dale*, schreefmen voor *te dale;* even als *Tordrecht* en *Dordrecht*, voor *te Dordrecht*, waarvan dikwils gesproken is. Van *tak* en *dak*, voor *'t dak*, zie hierboven by ✠. 389. enz.

✠. ✠. 1247 **Vaste ghecoppelt / zide an zide)** Melis zegt dit
1247. van *alt bere:* doch verstaa het alleen van alle die Hollandsche schepen, in welker gezigt dat eene schip, waarin niet dan Zeeuwen waaren, *zonder* eenige *schade* te lyden, ontvluchtte. Want dat schip zelf was pas ontgaan uit eenen anderen strijd, dien Melis verhaald heeft ✠. 1210-1237. Gelijkwe ook vroeger, ✠. 1059, gezien hebben, dat een Bode den Graave tyding bragt, dat 'er elders strengelijk gevochten wierdt; en toen was 't noch geen Dag. Het welk my gelegenheid geeft, om hier kortelijk aan te merken, hoe onze Dichter, zonder zich tegen te spreeken, heeft konnen zeggen, ✠. 1093, dat het Gevecht duurde *toter middernacht:* ✠. 1145 *van Vespertide toten dage:* en ✠. 1037 *Enen nacht al durenture.* Want uit het gezeide blijkt genoeg, dat 'er den ganschen nacht door, hier of daar, by kleiner partyen, gevochten is: maar de emstigste, de algemeene Strijd, en waarin Graaf Willem zelf zijn deel gehad heeft, eindigde ter middernacht. Die dan toen dachten dat zy wat rust konden neemen, bonden hunne schepen, zyde aan zyde, te saamen. En dit is te verstaan in het algemeen. Als hier van de Hollanders. Ten opzigte van de Galeiden besluit ik het zelfde uit ✠. 1276. Ja, dat vreemder schijnt, Paydroge voer zelfs, toen hy den vyand naderde, *met vier saamgebonden schepen* ✠. 879. doch bleef 'er (was 't wonder?) mede *zittende op enen zande.* Maar van die onderlinge vastmaaking der schepen, by nacht, spreekt Meyerus omstandiger f. 104 a. Want gezeid hebbende (waarvan ik echter by den onzen niets vind) dat de wederzijdsche Vlooten, by laag water, op den grond of in 't slijk, hadden gezeten, zo vervolgt hy in deezen zin: „ By 't aanbreeken van „ den dag, en het wassen van 't water, lagen de vyandlyke „ sche-

„ schepen by een, met *yzeren ketenen* onderling te saamen ge- B. IX.
„ voegd: Maar onze groote schepen, die los en gescheiden ✝.
„ waaren, begonnen te dryven; zijnde de *zwaare touwen*, 1247.
„ met welken zy verbonden waaren geweest, des nachts,
„ listiglijk door de vyanden doorkorven: 't welk de oorzaak
„ van onze Nederlaage is geweest." En dus verre hiervan. Maar Meyerus gaat, in verband met het voorige, aldus voort: „ Men geloofde, dat dit heimelijk uitgevoerd was „ door sommige *Zeelanders*, die Guy meer aankleefden uit „ vreeze dan uit liefde; en tot welken men, dien nacht, „ ook eenige Hollanders hadt hooren roepen: *Keert weder, keert weder, gy edele Zeelanders, tot uwen gerechten Heer: zijt gedachtig der Vaderlandsche vryheid:* En „ tot bevestiging daar van strekt, dat die *Zeelanders*, waar- „ onder die van *Borselen* niet moeten geteld worden, al- „ lereerst de vlucht namen: enz." Hy schijnt juist het oog gehad te hebben op dat schip met *Zeelanders*, waarvan Melis hier spreekt, en aan welken hy spottende verwijt, dat zy Heer Guy, *hunnen Vader*, verlieten: zie onze korte Aantek. by ✝. 1250. Welk zeggen van onzen Dichter dus volkomen bevestigd wordt door den Vlaamschen Historieschryver. En hieruit kanmen oók allervoegelijkst afleiden de reden, waarom de Hollanders dat *Zeeusche* schip, in 't hoofd deezer Aantekening gemeld, zo gemakkelijk lieten voorbyvaaren en zich wegmaaken. En dit zy ook hiervan genoeg. Ten besluite moet ik hier nog byvoegen, dat Meyerus, in 't beschryven deezer Vlaamsche Nederlaage voor de vuist spreekt. De magt van zijnen Verwinnaar alte breed uit te meeten, is niet ongewoon. Beka begrootte die van den Ammiraal op *driehonderd en vijftig Oorlogschepen en vijf Galeien.* Meyerus herhaalt het, maar twijfelde of 't waar was. Hy tekende ook aan uit de Hollandsche Historien (uit Beka) dat 'er gesneuveld zijn *tienduizend menschen*, en veroverd *elfhonderd schepen*, benevens *negentig kostelyke paviljoenen.* En alleen tegen die 10000 gesneuvelden stelt hy de getuigenis van eenen Gendschen Minderbroeder, *die toen leefde*, en die slechts spreekt van *omtrent eenduizend.* En dit een en ander brengt hy by ten bewyze, hoe de Schryvers elkanderen veeltijds tegenspreeken. Dees Minderbroeder was een Profeet. Zo zegt Meyerus van hem op 't jaar 1359. *men vertelt, dat zekere Jan,*

B. IX. *Minderbroeder*, *al deeze rampen*, *vooral van de jaaren*
v. 47, 48 *en* 49, *voorzeid heeft*: *maar om zijn voorzeg*
1247. *smeet Paus* Innocent *hem te* Avignon *in den kerker.*
Was dan Innocent VI, die eerst Paus geworden is in I
1352. zodat die Br. Jan kan schijnen wat jonger geweest
zijn, dan hy boven voorkomt. of zyne Historie noch vo
handen zy is my onbekend.

RIJMKRONIJK
VAN
MELIS STOKE.
TIENDE BOEK.

Als her Ghye vangen was,
Eñ men upt lant ghewaer wert das,
Wort theer al te berteert,
Eñ elc te sinen lande gheheert,
Eñ droeghen met hem dat si mochten.
Ic wane si niet meer en dochten
De porte te soekene. Up enen dach,
Doe men de liede varen sach,
Eñ te voet wech ganghen mede,
Wort men blide binder stede. JAN de Twee-de.

Dat

℣. 3 te berteert) of *te barenteert*; dat is, verschrikt. zie de Aantek. III. 1145.

℣. 7 Up enen dach) zo vind ik in Allen: doch ik meen, datmen noodzaakelijk moet leezen *Up den dach*; het zy in de betekenis van, *toen het dag was*; het zy van, *op dien dag*, naamelijk toen de Poorters zagen dat de Vyanden het beleg opbraken en de vlucht namen: en dit zoude ik hier verkiezen. Van beide deeze betekenissen hebben wy kortelijk iets gezeid. Van de laatste by I. 280. Van de eerste zie by VIII. 1302. en onzen Dichter IX. 1178 en 1209.

℣. 9 te voet wech ganghen) *gangen* is *gaan*; en komt in dit Werk meermaalen voor. Zo leezenwe onder anderen VII. 465.

Dat si te Huesden varen souden,
Eñ overt lant ganghen *wouden.*

De

Jan de Tweede.

Doe ghinghen si wt om ghewin/
Eñ haelden doe dat goet in.
De winnen woude/ wan aldaer.
Dit was in ons Heren iaer
1304. Dusent drehondert eñ viere/
Dat Grave Willam/ in dese maniere/
Den wijch op Gouwe met scepen wan/
Daer men versloech menighen man.
Oec verloes hiere selve liede.
De selve dach/ doe dit ghesciede/
Wast Manendach voer onser Vrouwen misse
Te halven Oest/ des sijt ghewisse/
Eñ was up sente Lourens dach/
Dat men de Vlaminghe comen sach
Jeghen den Grave daer ten stride:

Eñ

De voornaame reden, waarom ik deeze plaats bybrenge, is dat, en daar, en hier, *over 't land* en *te voet gaan*, duidelijk gezeid wordt in tegenstellinge van *vaaren*, naamelijk *te water*. Anders gebruikten de Ouden *vaaren* voor allerlei reizen, 't zy te scheep of te wagen, te voet of tè paard. *Op wagenen vaaren* hebbenwe gezien VI. 758. Trouwen, dit is noch geenszins overal buiten gebruik. Maar de betekenis van *gaan*, is by ons niet min onbepaald, dan die van *vaaren* was by de Ouden.

℣. 15 Dusent drehondert eñ viere) onze Dichter noemt dit jaar nergens dan hier, schoon alles, wat hy, van B. VIII. ℣. 575 af, tot het einde van B. IX, verhaald heeft, in het zelve gebeurd is, behelzende eenen tijd van vijf maanden, naamelijk, van 10 Maart, toen de vyandlijkheden, nà het eindigen des Verdrags, weder begonnen, tot 11 Augustus, toen Zieriksee volkomen ontzet is geworden, en de gevangenis van Guy een einde van deezen oorlog gemaakt heeft.

℣. 21 Wast Manendach) zo hebben de Andd. en dat heb ik verkoozen boven 't geen ik in A leeze, *Des Manendaghes*. Van *onser Vrouwen Misse te halven Oeste*, zie by VII. 351. 't Is aanmerkelijk, dat de Dichter deezen Dag omschrijft met aanwyzinge, niet van éénen Heiligen dag, maar van twee, *S. Laurens* 10, en *Vrouwendag* 15 Aug. 't Schijnt dat hy

niets

JAN de Twee-de.

En was omtrent vespertide
Doe si des strijds begonnen:
En waendent al hebben ghewonnen/
Want si vochten met groter crachte
Tote over die middernachte
En doe het ghinc dagen recht/
Begonde weder dat ghevecht
Voer primetijt; inder bloet/
Wast dat men den wijch bestoet;
En duerde toten middaghe.
Doe gheviel hem sulke plaghe/
Dat her Gye bleef ghevaen/
Als ghi te voren hebt verstaen.
Die Vlaminghe mochten te rechte claghen.
Nu so moghedi mi vraghen/

: Maer

niets heeft willen vergeeten van het geen dienen kon, om de geheugenis van dien Dag, die het behoud van gansch Zeeland geweest is, te vereeuwigen. Zie ook beneden ℣. 605-616. Voorts maakt Melis hier eene beknopte en gepaste herhaling van den tijd, dien het gevecht geduurd hadt, ℣. 20-38.

℣. 26 omtrent vespertide) zie IX. 1145.

℣. 30 over die middernachte) IX. 1237.

℣. 39 De Vlaminghe mochten te rechte claghen) beter in de Andd.

Dit mogben si te recbte clagben.

Maar 't zal evenveel doen; want dit vaars dient nergens toe, dan om te rymen op het volgende, daar wederom een Broddelaar doende geweest is. 't Geen ik zeg, blijkt uit de *MSS* zelfs. Wat mogten de Vlamingen beklaagen? zekerlijk 't geen laatst gezeid was: en daaraan moest het gehecht zijn. Nu vind ik dat het, in A en B, daarvan afgescheiden, en, door een' nieuwen regel met een groote letter, gevoegd is aan het volgende, daar het niet past. En zo staat het ook in U. Een klaar bewijs, dat het gevloeid is uit de zelfde pen, die het volgende, maar niet het voorgaande, geschreeven heeft.

℣. 40 Nu so moghedi mi vraghen) hier begint een Sermoen

JAN de Tweede.

Waer om dat ic niet en noeme
Die vanden stride was de bloeme/
Of de quaetste/ of de beste/
Of de eerste/ of de leste?
Mi dunct/ ic prijsse alle gader.
Al had elc ghesijn mijn vader/
In wiste hoe dat ghepriſen.
Eñ mine viande/ in alre wiſen/
Ne wistic waer omme ſprekẽ lachter:
Sonder den ghenen/ de nachts trac achter.

Crou-

moen van 112 regels, eindigende met ℣. 151. In 't welke echter eenige vaarzen van Melis ſchynen gevonden te worden, anderen verklad te zijn.

℣. 41 dat ic niet en noeme) als 't enkelijk op 't *noemen* aankwam, hadt Melis geen honderd vaarzen noodig gehad om zich te verſchoonen; en hy hadt met weinig woorden konnen zeggen, hier zo wel als beneden ℣. 532.

Al noem icker niet, wat legbetter an?

Maar ook dat en het voorgaande vaars houde ik voor valſche munt. zie de Aantek. aldaar. Te meer, omdat die woorden, *wat leget 'er an*, ook gevonden worden in dit armhartige en verdrietige Sermoen ℣. 132. Inderdaad, het *niet noemen* van de voornaamſte, ik zal nu alleen zeggen, Hollandſche Edelen, die toen met Graaf Willem in Zeeland geweeſt zijn, is een weezenlijk gebrek in dit Werk. En hadt Melis zich deswegen verſchoond, gelijkmen hem hier doet ſpreeken, hy zou zich, daarenboven, beſpottelijk gemaakt hebben. Jan van Heelu overtreft onzen Melis Stoke, in dit ſtuk, zeer verre. Die noemde zyne perſoonen by naamen en toenaamen: gelijkmen, in 't voorige, uit verſcheiden aanhaalingen heeft konnen zien; en zonder wien Butkens noit in ſtaat zoude geweeſt zijn, om eene zo omſtandige beſchryving van den Slag van Woeringen na te laaten.

℣. 56 niet ghesien) in A *niet mogben gbeſien*. Het is zeker genoeg, dat dit *mogben* hier, by verzinninge, is ingeſloopen uit ℣. 55 *mogben ontſlien*. In de Andd. leeſtmen gelijk ik

't

Crouwen/ der wasser vele/ Jan de Twee-de.
Die niet en quamen totten spele/
Daer si stene werpen mochten.
Ic wane si anders dochten.
Hadden si nachts moghen ontflien/
Men hadse daghes niet ghesien.
Dat toghedden si wel in ghelate.
Vanden galeiden quam dese bate/
De somme achter lagen doe.
Oec benamen si/ datter toe

De

hier geeve: behalve, voor *dagbes*, in A *tsdagbes*, in B *ıgbes*, en dit noch eens voor *sdagbes*. Bovendien is het rste deezer twee vaarzen in de Andd. niet te vinden: maar ɜn heeft 'er, om te rymen, zottelijk ingevoegd deeze niets ggende woorden,

Sine pijnden [of *pinen*] *bem wecb te vlien.*

'egens *dagbes* en *nacbts* zie by II. 99. daar wy deeze twee arzen niet duisterlijk preezen. En zo doen wy noch. Zy n te wel gedacht, te wel uitgedrukt, omze niet te onderıeiden van den overigen wildzang. Behalve dat ik niets ıtmoete in deeze elf regels, 51-61, waarom zy door de echhand niet zouden konnen geschreeven zijn. Dat allen, zo ollanders als Vlamingen, zich, in deezen langduurigen strijd, dag en by nacht, altijd even dapper zouden gekweeten hebn, is iets daarmen met recht aan mag twijffelen.

℣. 58 Vanden galeiden quam) bedorven in A *Van gaden quamen.*

℣. 59 De somme achter lagen doe) dat is, volgends Alk. *nmige aan de grond lagen.* gansch verkeerd. De dienst, ɜlken deeze Galeiden deeden, was, dat de geenen, die gaarverre vandaar geweest waaren, niet konden wegkomen; de kleine vaartuigen belet wierden de bloodaards over te emen, en elders in veiligheid te brengen. Wy hebben vroer gezien, dat de Galeiden *de acbterboede deeden*, gelijk Melis rak IX. 649.

℣. 62

JAN de Tweede.

De clene scepe niet en quamen.
Woude icse noemen oec bi namen/
Men mochte seggen/ dat ic/ bi nide/
Liede lachterde inden stride;
Of/ om miede/ gave prijs:
Des doe ic niet/ in gheenre wijs/
Yement te prisen voer sijn ogen.
Want wi alle merken mogen/
Dat hem de goede scaemden sere/
Ende pensden om de ere/
Eñ oec sijn lijf wilde verweren.
In gave te lone niet twe peren/
De mi den prijs gave allene/
Die alde goede liede ghemene
Metten live verdienden daer.
Ic dart wel segghen over waer/
Dat edele lude vochten wale/
Ende porters ten selven male/
Entie ghemeente vacht oec wel/
In weet/ wat daer toe segghen el.

Ic

ỳ. 62 Woude icse) hier wordt het heel en al wildzang.

ỳ. 63 dat ic/ bi nide) in A *dat ic benide*.

ỳ. 65 om miede) dat is, *om loon*. anders van ouds gemeenlijk, *door* of *dor miede*. en zo staat hier in de Andd. en IV. 636 in Allen.

ỳ. 67 Yement te prisen voer sijn ogen) voor *Yement* in A weder *Niemene*. *Voer sijn ogen* is 't geen wy anders zeggen, *in zijn aangezigt*. Prijst dan een Historieschryver iemand in zijn aangezigt, dien hy noemt, en aan wien hy den verdienden lof geeft? Of nam hy *voer sijn ogen*, in de zelfde betekenis als beneden, ỳ. 103, *in sijn leven?* Doch dit is daar al zo verstandig, als dat hier.

ỳ. 72 twe peren) wat van deeze uitdrukking te houden zy, kan men vinden in onze Aantek. III. 1290.

ỳ. 86

Ic mochte meſſchien pꝛiſen den enen/
Een ander ſout alſo niet menen.
Ic mochte oec verſwighen dien/
De ment vele bet hadde gheſien
Doen/ dan enich ander dede.
Dat waer gꝛote dorperhede/
Dat ic bi namen pꝛijs hier gave.
Een vꝛoet man wilde om gheen have/
Dat menne pꝛijſde openbare.
Oec ſal ic ſegghen tware;
De quade wil niet ghelachtert ſijn.
Dit ſeghet mi tghelove mijn.
Mallic kent hem ſelven wale.
Dat ic ſegghe deſe tale/
Dats/ om dat ic beghere/
Datte goede hem echter were/
Eñ hi bet doe dan hi doe dede/
Eñ houde altoes zulke ſede/
Dat men van hem ſpꝛeken mach
Na ſijnre doet menighen dach.

JAN de Tweede.

Dus

86 **Dat waer gꝛote doꝛperhede**) dat de betekenis van
rbeid in zich bevat alles wat verfoeilijk is, hebben wy
ndig getoond in onze Br. Aantek. II. 747. En hier durft
Beuzelaar zeggen, dat het, in hem, niet alleen *dorper-*
maar zelfs eene *groote dorperheid*, zoude geweest zijn,
iemand *by naame gepreezen* hadt.

91 **ghelachtert**) zie van dit woord hier achter.

96 **echter**) dat is letterlijk, *achter*, in 't vervolg, hierna.
oven IV. 505. en IX. 369. In de A-Sax. Kronijk, op het
55, vind ik *æfter*, en daarvoor, in de vertaalinge van
on, *postea*. Hooft bediende zich meermaalen van dit
d in de zelfde betekenis. Ook Vondel noch somtijds;
IV. 788. Maar de Tijdgenooten van Melis, en hy zelf,
n doorgaands korter, *echt*. Zie de Aantek. VII. 634.

Jan de Tweede.

Dies ſal leven na ſijnre doot
Sine name; dats ere groot.
Gave men hem prijs in ſinen leven/
Eñ hi der doghet dan wilde begeven/
So waert quader dan te voren/
Ente prijs waer al verloren/
Eñ wort in ſpotte verkeert al.
Hort/ wat ic u ſegghen ſal.
Waert/ dat ic worde des te rade.
Dat ic lachteren woude de quade/
Ic mochte ſulken ſpreken lachter
Bi namen/ hi ſoude mi volghen achter/
Eñ ſlaen mi doot/ of oec dien
Die dit laze/ mocht hem ghescien.
Daer om ſprekic int ghemene.
De vroede weet wel wat ic mene/
Eñ ſalre om penſen dach eñ nacht/
Eñ houdent vaert met alre cracht.
De blode/ deere niet en vacht/
Ken hem ſelven/ dats de macht/
Eñ penſe dat hi daer mesdede/
Eñ beter hem teenre ander ſtede.
Dats vele bet mijn raet/

Dan

℣. 103 Gave men hem prijs in ſinen leven) volgends de les, die ons hier geleezen wordt, zoumen, volſtrektelijk, noit een' menſch, zolang hy leeft, mogen pryzen, omdatmen niet weet, of hy altijd dien zelfden prijs zal verdienen. Maar Lof en Schande, Loon en Straf, zijn zo noodzaakelijk voor het Burgerlyke, als Eeten en Drinken voor het Natuurlyke Leeven.

℣. 113 Eñ ſlaen mi doot) dit is malgenoeg, om het ſlechts met den vinger aan te wyzen. Doch zie het ſlot onzer Aantek. IV. 292.

℣. 118 Eñ houdent) dit en het volgende vaars worden in de Andd. niet gevonden. Beter hadtmen dit en het voorgaande

Dan hi verdient dat men heet quaet. JAN de Twee-de.
So mach hi prijs ende ere ontfaen
Eñ den anderen name of dwaen.
Ghi moghet segghen / wine horden nie /
Men gaf prijs / wats ghescie /
An deen side van den stride:
Dit so sietmen alle tide /
Eñ ghine wilt niet prisen enen man
Sonderlinghe. Wat legeter an?
Hier mach ic up antworden u:
Ic hebs een deel ghesegghet nu /
Waer omme dat ics mi vermide
Prijs te gevene an sGraven side.
An dander side ken ic niet
Wie hi was eñ hoe hi hiet:
Eñ icken kenne niet hare dade.
Maer dits mi comen inden rade /
Dat icker omme achter late
Te prisene / die bi hare onmate /
Bi overmoede / eñ bi overrecht /
Willens comen in ghevecht /
Eñ trecken an / dies niet bestaet /
Hem meer cracht eñ overdaet;

Pijn-

achtergelaaten. Doch waartoe zalf verspild aan een onge-
eeslijk lighaam?

℣. 127 Ghi moghet segghen) zie het geene wy aange-
teend hebben VII. 599. enz.

℣. 138 Wie hi was eñ hoe hi hiet) in de Andd. aldus:
Der lude enich dus ghesciet.

℣. 145 Eñ trecken an / dies niet bestaet / Hem) zo ook de Andd. Maar wat woordschikking is dit, *an*, *dies niet staat*, *hem*, voor, *an hem*, *dies* —? En dan konnen die eenig woorden op zich zelfs betekenen, *die zich aanmaati- ? 't geen hun niet toekomt;* naamelijk, *meer kracht en over-*

daat.

Jan de Twee-de.

Pijnst der om in alre wisen
Te doene / sal mense daer omme prisen?
Dat dochte mi wesen ongheboert.
Diet beter weet / hi brenct woert /
Ic laets mijn rechte wel te niete.
De jonghe Grave / die in verdriete
Langhe tijt hadde ghewesen /
Eñ achter een ghelegen in desen
Seventien nachten inden scepen
Al ghewapent / moghen sine hepen

Eñ

daat. Laat ons nu zien, wat zin deeze twaalf regelen, 137-148, waarin van de Vlamingen gesproken wordt, zullen uitleveren. *Die van de andere zyde*, zegt hy, *ken ik niet; en daarom ben ik te raade geworden, niet te* PRYZEN, *die door* Onmaate, Overmoed *en* Overrecht (of *Onrecbt*, gelijk in de Andd.) *goedsmoeds eenen Oorlog beginnen, en zicb bedienen van* Kracht *en* Overdaad (of *Geweld*). *Die dat doen, zalmen die daarom* PRYZEN? 't Schijnt klaar, dat dit alleen ziet op Heer Guy, die zich een recht aanmaatigde op Zeeland, dat hem niet toekwam, daarom een' oorlog begonnen hadt, enz. maar hierop te vraagen, *zal menze daarom pryzen?* is praat van iemand die niet wist waar hy was.

℣. 155 **Seventien nachten**) dat is, volgends de hedendaagsche taale, *zeventien etmaal*. Dat de oude Duitschen den Tijd rekenden, niet by Dagen, maar by Nachten, heeft Tacitus reeds aangetekend: en Cezar getuigt het zelfde van de Gallen. Het is in 't gemeen waar omtrent alle de Noordsche volkeren. A-Sax. Kronijk an. 920. *xij nibtum ær middansumera*. en an. 901. wordt gezeid dat Koning Alfred overleedt, *zes nacbten voor Allerbeiligen:* dat is, volgends een ander *MS*, op de zevende Kalende van November. zie Th. Mareschallus, Observ in Vers. Evang A-Sax. p. 488. Doch meer voorraads is te vinden by du Cange *v.* Nox; by Eccard ad L. Salicam p. 74. en anderen, daar genoemd. Zie hier 't besluit van den Roman van Limborg:

Want alse die xiiij nacht *waren wt*,
Troude elc sine Bruut,

Die

Jan de Twee-de.

Eñ sine leden zere zweren,
Mochten lusten eñ begheren
Te comene / daer si ruste namen /
Dat mochten si doen al sonder scamen.
Hi voer up anden avont
Sere blide / eñ al ghesont;
Eñ alle / de up varen wouden /
Voeren sonder strijt an Scouden /
Eñ ghinghen binnen Sirixe.
Daer was doe gheen striden me.

Hier

Die alle ter Kerken ghingen tsamen,
Die vij Brude die daer quamen,
Eñ vij Conincghe mede
Diese trouden daer ter stède.

Capitulatio Karoli M. de Partibus Saxoniæ c. 23. *De latronibus* —— *si quis eos receperit in sua potestate, et* vij noctibus *secum detinuerit, &c.* daar Gærtner aantekende p. 144. dat die uitdrukking vooral gemeen is in der Saxen Spiegel.

℣. 156 moghen sine hepen Eñ sine leden zere zweren) *hepen* zijn *heupen:* dit is klaar. Maar *heepe* is by Kiliaan, die het ook Hollandsch noemt, *falx arboraria, putatoria, silvatica*, die wy eene *halvemaan* noemen. Voorts komt met deeze woorden vry wel overeen 't geen ik leeze in Ferguut f. 10 a.

Sere moede was die Joncbere,
Hine hadde een lit niet en swoer *hem sere.*

zweeren is *smerten*; of, gelijk Alk. zegt, *wee-doen.* In 't zelfde Werk f. 15 d.

Sine herte hem sere swoer.

Walewein f. 12 en 13.

De gone viel neder in dat sant;
Hi tuselde; ic wane, hem zwoer,
Nader voeren die bi voer,
Sijn hovet utermate zere.

in 't *MS* staat, *wanem zwoer:* zekerlijk by verzinninge. want *hem* behoort niet tot *wane*, maar tot *zwoer*. Hiervan ook *hoofdzweer, tandzweer,* by Kiliaan p. 545.

Jan de Twee-de.

Hier te voren hebbic geseget/
Wes de vremde Here pleghet/
Eñ hoe hi wille bedwinghen tlant.
Hoe Middelborch ghinc in hant/
Eñ opgaf heren Gyen/
Wes derric herde wel ghelyen/
Dat bi Jonchere Willem was/
De hem selven dat das/
Dat si de porte up gheven souden/
Op dat hi mochte behouden

Varen

✝. 173 Dat bi Jonchere Willem was) dat is, Het welk geſchied is door toedoen, of op raad, van Jonkheer Willem: zie B. VIII. 192, enz. By Alk. heet Willem, ten einde toe, niet anders dan *Jonker* of *Jonkheer Willem*; en daarin is hy voorgegaan door den Schryver der Goudſche Kronijk, en door anderen gevolgd geworden. Doch dat ſtelt Willem beneden zynen rang; en maakt ſomtijds verwarring in de Hiſtorie. Die *Jonkheeren* hieten, eer dat, werden *Heeren* genoemd, na dat, zy *Ridders* geworden waaren. Maar in de tegenſtellinge van *Ridder*, was het algemeene woord, niet *Jonkheer*, maar *Knaap*. Hoe naauwkeurig dit onderſcheid van ouds, en alom, in acht genomen is, en hoe oplettende de Adel, in dit ſtuk, altijd geweest is, blijkt uit duizenden van Oude Brieven en andere Gedenkſchriften, waarin veele perſoonen van de voortreflijkſte Geſlachten, *Ridders* of *geen Ridders*, voorkomende, de eerſten, elk in 't byzonder, voor hunnen naam pronken met den tytel van Heer; achter de zelven, in 't gemeen, met dien van Ridders: de anderen, ſimpelijk genoemd worden Knaapen, zonder eenigen verderen opſchik. En dit heeft Melis ook zeer naauwkeurig in acht genomen. Want Willem was by hem altijd *Jonkheer*, eer hy *Ridder* was. Wanneer hy *Ridder* geworden is, kunt ge leezen VIII. 660. Zolang deeze plegtigheid geduurde, heet hy noch *Joncbere*. Maar de Dichter, tot zijn Hiſtoriſch verhaal wederkeerende, noemt hem aanſtonds, ✝. 685, met nadruk, Mijn Heer *Willem*; voorts ✝. 697, 793, 1100, en IX. 1. Heer *Willem*. Vervolgends, in de twee laatſte Boeken,

Waren wech/ aldaer hem dochte
Dat hi seker wesen mochte.
Doe gaven si ghisel bi vorwo2den/
Eñ oec bi besproken wo2den/
Dat hi de kore niet soude doen af/
De hem de Coninc Willem gaf/
Eñ haer besten soude breken/
Bi enighen rade/ bi enighen treken.
Dit swoer hi ten Heilighen daer/
Eñ gafs hem brieve/ dats waer.

Jan de Twee-de.

Oec

en, heet Willem altijd *Graaf*, ook by 't leeven zijns Va-
ers: want hy was 's Vaders *Stadbouder*, VIII. 567. dat is,
'oogd *des Lands*, omdat de Vader niet meer in ſtaat was.
n zulke *Voogden*, of *Stadbouders van Graaven*, werden
ok ſomtijds, ſchoon oneigelijk *Graaven* genoemd: zie B.
I. ℽ. 518. en de Br. Aantek. aldaar p. 131. Maar beter paſt
er, dat Willem niet alleen was *Stadbouder*, maar *Zoon* en
rfgenaam: en dierhalve, in de laatſte dagen zijns Vaders
wel *Graaf van Holland* kon genoemd worden, als de ou-
Guy, veele Jaaren, by 't leeven van zyne Moeder Mar-
iete, *Graaf van Vlaandren* genoemd is geweeſt. Nu vind
, dat de Heer F. Burman, in zyne Nieuwe Aanmerkingen
260 en 261, dit zelfde verſchil tuſſchen *Heer* en *Jonkbeer*
k beweezen heeft uit Melis, en 't Ridder worden van Wil-
m, VIII. 685. Dit heeft my hier veel doen wegneemen,
nu onnoodig. Ondertuſſchen is, geloof ik, het oog van
en Heer niet gevallen op dit vaars, waarop wy dit aanteke-
n, en daar wy duidelijk leezen *Joncbere Willem;* ſchoon
t zekerlijk geſchreeven is na VIII. 685. Dit ſchijnt eene
ſenwerping, en het is, inderdaad, eene bevestiging van
t geene Melis geſchreeven, en de Hr. Burman en ik uit
m beweezen hebben. Want het geen Melis hier zegt van
nkbeer Willem, was vroeger geſchied door *Jonkbeer* Wil-
n, dat is, toen Willem noch *Jonkbeer*, en geen *Heer*, of
dder, was. Zie, hoe verſtandig, hoe onderſcheidelijk,
ze Dichter redeneert, daar hy zyne eigen taal ſpreekt.

ℽ. 183 Eñ) zo in Allen; doch lees, *Noch.*

 ℽ. 188

[redacted]

Jan de Tweede.

Der ghelovedi openbare/
Waert dat de Grave quame daer nare
Te lande/ ende hi der ave
Here worde ende Grave/
Waert met striden of met vreden/
Of waert met eendrachticheden/
Of hoe dat ware/ in welker wise;
Hi soudse laten also als hise
Ontfinc op den selven dach/
Eñ haer ghisele sonder ghelach
Weder gheven quijt en vri:
Eñ gafs hem brieve/ seghet men mi/
Eñ daer aen seghelen twee/
Sijns eñ sijns broeder/ ofte mee.

Beset/

ỳ. 188 quame daer nare Te lande) dat is, in *Walcheren*, 't welk Willem toen, met de Stad Middelborg, aan Guy geheel inruimde. Van *te lande* zie V. 851. en voeg 'er by IV. 989. Belangende de woorden, die staan in de Andd. in deeze orden, *daer nare Te lande quame*. Welk *quame* in A eerst vergeeten was, doch door de zelfde hand achter ỳ. 188 geschreeven staat, met een teken dat het ingevoegd moest worden na het woord *Grave*.

ỳ. 196 sonder ghelach) kost en schadeloos. Ten waare gy liever met de Andd. laast, *sonder ghelach*: en dat is, volgends Alk. *zonder tegenspraak*. Doch lees, gelijk hier.

ỳ. 204 op den goeden Pinster dach) *goeden* is *heiligen*: zie by VII. 1155. Voor *Pinster*, staat in B *Sinxen*, in A *Cinxen*. Jan van Heelu p. 135.

Het was op enen Sinxen *dach*.

Dit laatste was van ouds, in het Nederduitsch, zeer gemeen. En zelfs schijnt Kiliaan het andere hiervan af te leiden, schryvende: *Pinckster*, *Pingst-dagh*, *Pingster-dagh*, is *Cincksen*. By Wirnt von Gravenberg f. 16 c. lees ik,

An den heyligen Pfingest *dage*.

en wat verder, doch zo goed niet, f. 17 a.

Nach Pfinegesten *vierzten tage*.

Na

Besiet/ hoe hijt heeft ghehouden/
Mach hijs bliven ombescouden/
Eñ of men hier om prisen mach.
Want op den goeden Pinster dach
Dede hi breken hare veste.
Dit dochte sinen Rade beste/
De Middelborch de porte haten.
Dit en dorst hi oec niet laten
Van den ghenen/ diet hem rieden.
Wat macht anderssins bedieden/
Dan hi was bedwonghen sere?
Hine was niet/ al hiet hi/ Here.
Sine Baliuwen hilden bedwonghen/
Beide oude metten ionghen/

Jan de Twee-de.

De

:hrijftmen gemeenlijk niet anders dan *Pinxter*. Doch alle
'oorden schynen my, by verloop van zo veele Eeuwen,
sterd te zijn uit het Latijnsche *Pentecoste*, 't welk zuiver
:sch is, en betekent den *Vijftigsten*, te weeten, *Dag*
aasschen, als bekend is. Dat is ook de betekenis van
en; maar dit schijnt gesprooten uit *Cinquiesme*, gelijk
)ag, volgends Kiliaan, in Walsch Vlaandren, even als,
anje, *Cinquesma*, genoemd wordt: welke twee woorden
rom grootelijks verbasterd zijn uit het Latijnsche *Quin-*
sima; omtrent langs den zelfden weg als 't Fransche
me gekomen is van *Quadragesima;* waarvan zie Menage
de la L. Fr. en du Cange wegens *Quinquagesima:* en
nd ik, in de Tafel der XXIV Collacien van Cassianus
Coll. 21. (c. 11) ook vertaald, *alle die dagen tusschen*
:chen en Pijnxteren. Enz.

213 Sine Baliuwen hilden bedwonghen) zo staat in
1 A *Baliw.* in B *Baeliuwen.* by Alk. *Barliuwen.* Uit
t welke, ten minsten, dit zeker is, datmen hier, vol-
; alle de *MSS*, zou moeten leezen, *Baliuwen.* Staat dan
zien, wat slach van *Baljuwen* dit geweest zijn. Zy wor-
eschreeven, alleen in dit en de twee volgende vaarzen.
waaren vooreerst, *zyne Baljuwen.* Hadt hy, *Guy*, ze

 dan

Jan de Twee-de.

De sine lude wesen souden/
Beide de jonghe metten ouden.
Consti bedwinghen vander Here;
Wat quam wedi/ hi vanter were.
Hi was bedwonghen alst wel sceen.
Daer hi ne moste niet een steen
Gheheel bliven ande port.
Oec so hebt ic ghehort/
Doe hi de veste moest doen breken/
Daer quamen lude met sulken treken/
Eñ deden nemen ghisele meer
Dan hi hadde ghenomen eer.

Eñ

dan uit Vlaandren medegebragt, of in Zeeland aangesteld? Ten anderen waaren 't *Oude en Jonge* Baljuwen. Ten derden, zy *bielden hem bedwongen.* Schoon zy, ten vierden, *Sine lude wesen souden;* dat is, behoord hadden hem onderdaanig te weezen. Wat is dit nu weer? Voor my, ik beken, dat die *oude en jonge Baljuwen* noit by my, voor *Baljuwen* zijn erkend geweest. Myne eerste gissing deswegen was, dat men hier, voor *Baljuwen*, moest leezen, *Ballingen*; welke misschryving wy reeds te vooren gezien hebben VIII. 23. en beneden, ℣. 957, weder zullen ontmoeten: naamelijk, de Zeeusche *Ballingen*, die nu met Guy weder in Zeeland waaren gekomen, en hem, in veele opzigten, *dwongen*, zijn' voornaamsten *Raad* uitmaakten ℣. 206. en Melis, niet geheel buiten de waarheid, deeden zeggen ℣. 212.

Hine was niet, al hiet hi, Here.

Maar hiertegen viel my in, dat die misschryving van *Baljuwen* voor *Ballingen*, elders in de Andd. nergens gevonden wordt. waarom niet waarschijnlijk is, dat B en C, hier, in die zelfde misschryvinge, met A zo net zouden overeen gekomen zijn. Wat dan? Werp deeze zes regels, 213-218, hier uit; en daar zal niets ontbreeken.

℣. 218 Wat quam wedi/ hi vanter were) dees regel ontbreekt in A. gelijk ook wat verder ℣. 236.

℣. 228 Bi Gode!) deeze uitdrukking komt by onzen Dichter al eenige reizen voor. Zie het IV. 1481. 1491. VI. 606. VII.

Jan de Tweede.

Eñ vutghelesen toe hi namen.
Bi gode! des mocht hi hem scamen
Dat hi dus brac sine vozwoerde.
Ic wane/ dat ic seggen hoerde/
Doe hi in Hollant comen was;
Wat hi belovede/ hijn hilt niet das.
Dus wondert mi/ dat men dus priset.
Maer mijn herte mi dat wiset;
Dat deden de ghene/ diene hilden
In banden/ eñ daer mede stilden
Haer viande eñ onder daden.
Noch so heb ic mi beraden

Hoe

VII. 762. VIII. 320. daar hyze legt in den mond van anderen. Hy zelf gebruikteze tweemaal, V. 1254 en 1266, daar hy jammert over 't geene Wolfaard den onnozelen Zoon deedt doen ten behoeve der Moorders van zynen Vader. De overige plaatsen, als V. 404. VII. 180. 976. en VIII. 962, naarziende, bevind ik, dat dat al brokken zijn, die ik, om andere redenen, of geheel afgekeurd, of ten minsten verdacht verklaard heb. En tot die plaatsen behoort ook de tegenwoordige. 't Komt niet zeer waarschijnlijk voor, dat Melis, de trouwloosheid van Guy, in 't afbreeken der muuren van Middelborg, verhaald hebbende (de waarheid daarvan blijkt nader uit het vervolg) eene verdere opstapeling van trouwloosheden zou gemaakt hebben. Doch laat ons het overige kortelijk doorloopen.

ẏ. 231 in Hollant) toen Guy in Holland gekomen was, zegtmen, hieldt hy niets van alles wat hy beloofd hadt. Maar, gemerkt Guy slechts eene maand in Holland geweest is, en van die dagen noch eenigen te Utrecht doorgebragt heeft, magmen vraagen, of hy den tijd wel gehad heeft om zulk een onbepaald verwijt te verdienen.

ẏ. 235 diene hilden In banden) *bedwongen* was niet genoeg, zie ẏ. 211, 213 en 219. Nu moest de arme Guy noch *in banden.*

ẏ. 238 Noch so heb ic) 't is of hy zeggen wilde, „ Ik
„ kan

Jan de Twee-de.

Hoe dat quam/ hine hadde te broken
Willem dat daer was ghesproken.
Trouwen/ dat was wonder groet/
Hine haddene ghevaen of ghedoet/
Bi sulken rade/ de hem was bi.
Maer ic wane/ dat bleven si
Dat els niemen toe en brochte
Dan mijn her Jan/ als mi dochte/
Van Renesse/ de hovessche viant.
Ic wane/ dat in al Zelant
So hovesch en was van alre dade
Sinen vreenden. Dat was groet scade/
Dat hi hem hielt an sulke lere/
Dat hi sinen rechten Here
Af ginc in desen toene.

Want

„ kan niet begrypen, dat hy zijn woord aan Willem gegee- „ ven, niet gebroken heeft". Naamelijk, toen Willem genoegsaam in de magt was van Guy, doch, door 't gewillig overgeeven van Middelborg, voor zich zelven vry geleide naar Zieriksee bedongen hadt. Maar zie wat 'er volgt. „ Trouwen (zegt hy) 't is wonder dat hy hem niet vong of „ doodsloeg". En hy geeft genoegsaam te kennen, dat Guy het gedaan zou hebben, zo Renesse het niet belet hadt. Vergelijk nu dit zeggen met het duidelyke verhaal van Melis, daar hy onder anderen zegt, B. VIII ℣. 213.

Willem voer doe siere straten;
En her Ghye woude niet laten,
Hine gheleidene hovesschelike.

En gy zult haast zien, waarvoor het te houden zy. Is het dan valsch, dat Guy zulks gedacht heeft, zo kan ook niet waar zijn, dat het door Renesse belet is; noch die lofspraak van Renesse hier te pas komen: van welke ik echter, VII. 10, als echt gesproken heb. Elders hebben wy Renesse verdeedigd, daar hy ten onrechte beschuldigd wierdt. Hier ontzeggen wy hem eenen lof, dien hy niet verdiend heeft; en waarvan de omstandigheden door Melis zelf wedersproken worden. Dierhalve verwerp ik myne Aantek. VII. 10. met de zelfde onverschilligheid, alsofze door een' anderen geschreeven was.

℣. 250

Want hi vrome was eñ coene/
Eñ sinen viant hovesch ghenoech.
Hadde hi ghedaen al sulc ghevoech/
Dat hi sinen Here hadde ghedient/
Eñ trouwelike ghesijn sijn vrient;
Ic hadde hem ghegheven alte male
Den prijs sonder ander tale.
Als de Grave hadde leden
Den strijt/ eñ vinder steden
Comen was/ danct hijs Gode;
Eñ sende sinen bode/
Eñ onboet/ wie in comen woude/
Dat hine gherne ontfanghen soude
Behouden lijf ende goet.
Eñ die ghene/ diet so stoet/

JAN de Tweede.

Dat

℣. 250 Sinen vreenden) dat is, gelijk in de Andd. *vrienden.* Doch hier is alles bedorven. In A staat,

Ic wane dat mi *al Zelant*
So hovesch was van alre dade
Sinen vreenden. ——

in de Andd. aldus,

Ic weet *dat* in *Zelant*
So hovesch en *was,* enz. ——

waaruit ik het onze zo wat verbeterd heb. Maar levert dat dan niet eenen zonderlingen lof uit voor Renesse, dat niemand in al Zeeland zynen VRIENDEN zo heusch was als hy? Doch voor *vrienden*, lees *vianden.* Niemand was zynen *vyanden* zo *hovesch:* te weeten, als, ℣. 247,

—— *Renesse die*, hovesche viant;

want die was, ℣. 255,

—— *sinen* viant hovesch *ghenoech.*

En dus blijft Renesse, in deeze negen regels, een driedubbele *hovesscbe vyand.* En kunt gy gelooven dat Melis dit geschreeven heeft? Ik niet.

℣. 267 Behouden lijf ende goet) elders meermaalen, *behouden lijf eñ lede.* Doch dan was het een eisch of voorwaarde,

Jan de Tweede

Dat hi ballinc hadde ghewesen/
Of diemen mestrouwede in desen/
Moste daren te ghisele legghen
Ter stat/ de men hem soude segghen/
Eñ haer goet dat soude hem volghen.
Ballinghe/ daer men up verbolghen
Te voren was/ de quamen in
Een deel. Dit was goet begin.
Oec warenre/ dies niet dorsten bestaen,
So vele hadden si mesdaen.
Die te voren waren vrient/
Hadden haren Heren so ghedient/
Sine dorsten niet bliven inden lande/
Eñ vloen wt: des hadden si scande;
Eñ lieten beide goet eñ erve/
Dat qualic was haer bederve.
In weet/ waert her Gye nemen sal/
Daer hise mede goedet al.
Dus es den Grave hulde ghesuoren.
De heren Gyen daer te voren
Hadden ghehouden over Here/

Sinne-

de, waarop de geenen, die niet konden ontkomen, zich aan hunnen verwinnaar op en over gaven: zie boven IV. 355. V. 615. VI. 194. VII. 497. IX. 102. en eindelijk hier kort onder ȳ. 306. Maar hier is, *behouden lijf eñ goet*, een vrywillig aanbod van den Overwinnaar, die zyne afvallige en uitgeweeken onderzaaten noodigt, om niet alleen tot zyne hulde, maar tevens tot hunne vaderlyke bezittingen, weder te keeren.

ȳ. 269 Dat hi) in H kwaalijk, *Of bi.*

ȳ. 270 Of die men mestrouwede) in de Andd. *Eñ diemen meest mistrout.* Welk *meest* my gansch niet mishaagt; en gemakkelijk kan versmolten zijn in de eerste letteren van *mestrouwede.*

ȳ. 284 Dat qualic was haer bederve) in de Andd.

Dat

Swoeren / dat si nemmermere
Den Grave Willem ghinghen af.
Hier mede hi vergaf
Wat hem was mesdaen.
Nu hevet hi verstaen /
Eñ sine luden mede /
Dat inden dunen teenre stede
Waren wel ses dusent man /
De alle wapene hadden an /
Behalven dandre diere waren.
De Grave dede staphans varen
Twe galeiden voer dat lant.
Si senden boden alte hant
Anden Grave / om ghenade /
Dat hi sine edelheit dade /
Eñ hise dinghe daer ter stede /
Behouden lijf eñ lede.
Die Grave wort te rade doe /
Dat hi boden sende doe
Te Palevoets heide / dese dinghen.
De Vlaminghe doe met hem ghinghen /

Jan de Twee-de.

Ene

Dat dochte mi qualiken baer bederve.
bederve spreeken wy breeder hier achter.

285 In weet) dit is geen onvernuftige aanmerking van
ι. *Ik en weet*, zegt hy, waar Guy, die zelf *ongegoed*
et *goed* halen zal, om den Zeelanderen, die nu, na zulk
anbod van vergiffenis, niet dorften wederkeeren in Zee-
, hun zeer groot verlies, eenigszins te vergoeden. Guy
zekerlijk de eenigfte, van wien zy vergoeding konden
en; zo zy die ergens te eisschen hadden.

300 De grave dede) het was de Graaf, die bevel
aan twee Fransche Galeiden, om te kruissen voor het
, daarmen ontdekt hadt, dat zich noch zesduizend Vla-
en in de duinen onthielden. Zie onze Aantek. IX. 850.

309 Palevoets heide) Alk. zegt, *Nu 't Palinxdal.* Zie
mw. Staat van Zeeland I. p. 277. en II. p. 381.

v. 313

JAN de Twede.

Ene so over grote scare/
Dat wonder te segghene ware.
Eist ommate/ dats mi wondert?
Elken behoerder meer dan hondert
Te levene/ diere om waren comen.
Die Grave en hadde/ tsinen vromen/
Niet so vele liede up Goude/
Doe ment eerst bestanden soude/
Eñ daermen den strijt mede wan.
Ic wane niet/ dat oit man
Tenigher stede ne ghequam.
Dar hi verhorde of vernam/
Dat men so menighen vangen sach
Sonder stoet eñ sonder slach/
Eñ sonder weder cronen iet.

Men

℣. 313 **Eist ommate/ dats mi wondert**) dit is weder de ſtijl niet van Melis, die zich zo licht niet *verwonderde.* Maar hy zeide, in 't naaſtvoorgaande vaars,

Dat wonder *te ſegghene ware.*

't welk eene algemeene uitdrukking is, waarin *wonder* niet anders betekent dan *vreemd*, *ongewoon.* En nochtans ſchijnt uit dat woord *wonder*, ℣. 313, en noch 37 volgende regels geſprooten te zijn. Doch gevoelt iemand anders, het ſtaat hem vry.

℣. 314 **Elken behoerder meer dan hondert**) *behoerder* is behoord'er. In **A** leeſt men *boerder*; by Alk. *boerd'er*, die het verklaart, *beurden 'er*, *kreeg 'er.* Doch Alk. kende geen onderſcheid tuſſchen den rechten en de geboogen Naamvallen; tuſſchen *elc* en *elken.* Wegens deeze, ganſch niet ongewoone, verkortinge, *boert* voor *beboert*, *boef* voor *beboef*, enz. Zie onze Br. Aantek. II. 1365. p. 570. Van *boerder* heeft men in **B** weder gemaakt *broeder.*

℣. 320 **Ic wane niet**) in plaatſe van dit en de twee volgende vaarzen, leeſtmen in de Andd. ganſch gebreklijk,

Tenigher Stede nie vernam.

℣. 323

Men dede gaen dat Vlaemsche diet JAN Twee- de.
Rote an rote / binnen Sirixe /
Ghelike datmen drivet vee.
Men dreesse in cloestren eñ in kerken.
Wildi verstaen / ghi moghet merken /
Hoe ment weet / hoe vele der was.
Men wort doe te rade das /
Dat mense riep alte samen /
Eñ dede bescriben hare namen /
Eñ ghincse delen harentare.
Aldus mochtment weten tware.
Want dat wistic herde wale:
Men leverder uut bi gi[illegible]etale /
Uter Minderbroeder porte /
Tueendertichondert sonder dorte /

Datter

ỳ. 323 **Dat men so menighen vanghen sach**) dit sluit niet op het voorgaande, ỳ. 302 - 306. De Vlamingen zelfs zonden Boden aan Willem, met verzoek dat hy hen wilde vangen; zy zouden zich gewillig overgeeven, mids, *behouden lijf en leden*. Wat konden zy anders? Zy waaren ooggetuigen geweest van de Nederlaag en Vlucht hunner Landgenooten; zy waaren in 's Vyands Land, op een Eiland, daar de zegepraalende Willem al zyne magt by een hadt. En het geen hunnen schrik ten hoogsten top voerde, is waarschijnlijk geweest het gezigt van die twee Galeiden, ỳ. 301 gemeld. Zy vertrouwden zich liever aan de genade der Hollanderen, dan op die der Franschen.

ỳ. 332 **Men wort doe te rade das**) ook dit vaars was in de Andd. verlooren; maar men heeft het gat dus gestopt,

Die rechte waerheit das.

ỳ. 340 **sonder dorte**) in de Andd. *borte* of *boorte*; welk eerste Seb. en Alk. verklaaren door *boerte*. Maar de Ouden zeiden, in dien zin, *boerde*. Boven V. 1260. *in groter boerden*. Maerlant, *favele no boerde:* zie by III. 1597. Der Vrouwen Stede B. II. c. 52. *truffe eñ boerde*. Molinet, Rom. de

JAN de Twee-de.

Datter ghesleet was uten strifte/
Naerte knechte eñ clene wichte.
Uter kerken/ wie soeg wondert/
Worder ghelevert xv hondert/
Behalven wijf eñ garsoene.
Dus weet ic bi desen doene/
Datter bleef behouden wale
Vijf dusent tenen male:
Behalven die daer ontgingen/
Eñ ontgaen waren doe sise vingen.
Dit was in de selve weke
Dat dit ghesciede/ daer ic of spreke/
Dat de Grave hadde den strijt.

Eñ

la Rose en prose chap. 19. f. 29 b. *il ment, il a amusé maint preudhomme par ses* bourdes. Voorts laat ik elk zyne keur tusschen *dorte* en *borte*.

℣. 341 strifte) rijmt hier op *wichte*, en daarom heeftmen 'er in de Andd. van gemaakt, *ghescrichte*. Het is bekend, dat in sommige woorden de klank van CH en F onverschillig gehoord, en daarom ook tweeszins uitgedrukt wordt; als in *zacht* en *zaft*, in *kracht* en *kraft*, in *gracht* en *graft*, over welk laatste sommigen zelfs gekeeven hebben. Maar men vindt het ook in woorden waarin het minder gemeen is. by voorbeeld, *gichte* voor *gifte*, dat en hier meer dan eens voorkomt, en wy by meer anderen gevonden hebben: zie by VI. 1205. Van *ochte*, voor *ofte*, hebben wy ook onlangs iets gezeid. *Vichtiene* voor *vijftien* kuntge vinden II. 31. *Niftelen* voor *nichten*, hier achter by ℣. 91. *Nifje* voor *nichje* of *nichtje*, heb ik meer dan eens gehoord van kinderen, enz.

℣. 342 clene wichte) voeg by deeze *kleine wichten*, de *wyven en jongens* ℣ 345 gemeld, en dan kan 't schynen, dat de Vlamingen, om Zieriksee te winnen, *Vrouwen en Kinderen* hadden medegebragt.

℣. 348 Vijf dusent) Melis zeide boven, ℣. 297, *wel ses dusent man*. Doch dat is te verstaan van de geenen die in de duinen gezien waaren. Maar van deezen zijn 'er verschei-

denen

Eñ recht op de selve tijt
Dat de strijt ghewonnen was/
Worden sGraven vriende das
Te rade/ dat si openbare
Seiden/ dat verwonnen ware/
Ende die van Hollant waren doet.
In Middelborch seide men al bloet/
Dat al doot waer gheslaghen/
Eñ enen man niet verdraghen.
Die so hadde Hollandsche herte/
De ghedoghede grote smerte:
Die therte droech vanden Libaert/
Hi drubbelde eñ spranc op waert

JAN de Twee-de.

Van

denen ontvlucht ℣. 349 en 50. Is nu de voorgaande opgaave echt, zo zouden 'er slechts 4700 gevangen geweest zijn. Meyerus spreekt maar van *omtrent* 3000, die hy zegt dat tegen gevangene Hollanders uitgewisseld zijn. Welk zeggen ik voor zyne rekening laat.

℣. 356 das) Wouter de Klerk schreef hier, voor 't eene woord *das*, uit onachtsaamheid, aan 't einde van dit vaars, *des te rade*. Evenwel bedorf hy daarom het volgende niet, aan welks hoofd hy, als recht is, noch eens schreef, *Te rade*. Een tweede onachtsaamheid is, dat hy, onder het eerste *te rade*, geen titels gezet heeft, zo hy 'er geen streep door wilde haalen.

℣. 362 verdraghen) in B *ontraghen*. 't welk bedorven is, als dikwils, uit *ontdraghen*, gelijk men in A leest; en 't welk Alk. naar zyne gewoonte, in de ruimte verklaart, *ontkomen*. Maar het echte *verdragen* is hier, *by verdrag opgenomen*, gespaard, in 't leeven gelaaten. Doch 't gerucht was valsch.

℣. 365 Die 't herte droech vanden Libaert) die Vlaamschgezind was.

℣. 366 drubbelde) *drikbelen* is tegenwoordig bekend in de betekenis van springen met de twee voeten vast gesloo-

Jan de Tweede.

Van bliscapen / ende sanc.
Na middaghe / datne was niet lanc /
So quam mare de bitter was.
Ic der mi wel vermeten das /
Dat die te voren ghinghen screyen /
Si ghinghen nu singhen eñ pleyen:
Entie te voren songhen hoghe /
De liepen de tranen nu int oghe.
Dus was verkeert in corter ure.
Dits der werelt avonture.
De eerste nimare aldus brochten /
Ic weet dat si anders dochten /

Eñ

ten nevens elkanderen. maar *drubbelde* is hier niet anders dan *trippelde*, *danste*.

℣. 369 de bitter was) te weeten, voor die Vlaamschgezinde Zingers en Springers. In de Andd. lees ik, *die beter was*: te weeten, voor de zulken, die een Hollandsch herte hadden. En dus is *bitter* en *beter* beide goed. Maar *beter* is beter.

℣. 372 Si ghingen nu singhen eñ pleyen) in de Andd. bedorven:

Dat si doe begonnen pleyen.

waaruit zelfs geen gissing te maaken is, wat *pleyen* wil zeggen. Alk. evenwel, verklaart het, *verblyden*; misschien om de overeenkomst van klank, dien hy waande te hooren in *bly* en *pley*. Ik weet niet of ik het beter zal raaden: maar 't schijnt my toe, Vooreerst, dat *pleyen*, even als 't voorgaande *zingen*, dient te betekenen een byzonder uitwerksel van het *verblyden*, en niet het *verblyden* zelf: Ten anderen, dat *pleyen*, als lijnrecht gesteld tegen het voorgaande *screyen*, allernatuurlijkst voor *lagchen* genomen kan worden.

℣. 374 De liepen de tranen nu int oghe) wederom bedorven in A

Screyen *dat hem die* trane *was in dogen.*

en zo ook in B, behalve *Screyden* en *tranen*: 't eerste wat beter, het laatste allerslechtst.

℣. 377

JAN de Twee-de.

Eñ si dochten dat si wrochten/
Eñ ghinghen vlien wat si mochten.
Si hadden de Vlaminghe brocht int strec/
Eñ selve bleven si niet int pec.
Wouden die Vlaminghe dit verstaen!
Si hebbent meer dan eens ghevaen/
Eñ emmer sijn si selve ontgaen
Entie Vlaminghe bleven ghevaen.
Hets wel te strede; alsa help mi God!
Si moghenre mede houden spot.
Si hebbense brocht inden strecke/
Alstie voghel biden becke/

Daer

℣. 377 De deerste nimare aldus brochten) deeze 38 regels, 377-414, schynen van een' nieuwen Broddelaar te zijn, die vooral gevat was op de konst van Rymen, gelijk elk Leezer aanstonds zien zal, dewijl in zo weinig vaarzen, een vierdubbele Rijmklank, tot viermaalen toe gehoord wordt. Dat zijn recht *nugæ canoræ*. Doch om 't Rijm zoude ik zo veele vaarzen niet verwerpen. Laat ons dan zien, of 'er niet anders aan scheele.

℣. 381 Si hadden) hy spreekt van de Zeelanders, en zegt ons 't geenwe, zaakelijk, al meermaalen geleezen hebben,

Si hadden de Vlaminghe brocht int strec,
Eñ selve bleven si niet int pec.

En, ofge dit noch niet verstondt, zo verklaart hy het aanstonds nader, ℣. 385.

Eñ emmer sijn si selve ontgaen,
Entie Vlaminghe bleven ghevaen.

Doch neem in aanmerkinge, dat deeze twee laatste vaarzen niet gevonden worden in de Andd. en wy dezelven ook hier hadden konnen missen. Maar wederom lees ik in Allen ℣. 389.

Si hebbense brocht inden strecke,
Alstie voghel biden becke,
Daer si mosten ghevanghen bliven.

En wat vogels zijn dit, die, *in strikken*, *by den bek*, gevangen worden? Doch 't kwam zo in 't Rijm te pas.

 ℣. 393.

Jan de Twee-de.

Daer si mosten ghehanghen bliven.
Dandre machten metten wiven/
Eñ metten kindren/ eñ metten nichten/
Dat goet besitten sonder vichten.
Ic wilde dat elken dus verginge/
De meer ghelovede sulker dinghe/
De men hem seghet/ dan hi siet.
Al eest dan dat hem messciet/
Dat soudic claghen herde spade.
Want het es wel te stade.

Maer

ꝟ. 393 **metten nichten**) die fraaie *Nichten* kwamen voorzeker in 't Rijm niet te pas: want om 'er die in te dringen, moest *vechten*, 't welk hier zo dikwils geleezen wordt, bedorven worden tot *vichten*, dat elders in dit gansche Werk niet te vinden is.

ꝟ. 400 **het es wel te stade**) en pas te vooren, ꝟ. 387, *Hets wel te stede*, dat is, gelijk Seb. zeide, *het is wel besteedet*: en niet, gelijk Alk. *'t komt wel ter snede*. Dat echter noch wat beter ter snede kwam, dan zijne tweede verklaaring, *men heeft 'er groote reden toe*. *Te stade* voor *te stede*, is even als *bestaden* voor *besteden*. Profectus II. 56. f. 103 a. *rijcbede te begheren om die qualike te* bestaden. Het een en 't ander is hier, gelijk Seb. zeide, *'t is wel besteed*: van ouds een gemeen zeggen, waaromtrent de Vertaaler van Boëtius f. 13 b. deeze aanmerking maakte: *Onder tvolc*, zegt hy, *dient ene solucie tot allen ghevallen*; *vaert yemant wel, men seit*, hets wel besteet; *vaert hy anders, men seghet tselve*. Elders past hy 't alleen toe op de laatsten, als f. 27 a. *wantmen ghemeenlic van elken, ghevallen zijnde, seit*: hets wel besteidt; *dit of dat was sijn ghebrec*.

ꝟ. 401 **Maer wouden si volghen goeden rade**) nadat nu alles by de Vlamingen verbrod was, zal dees Leeraar hun eenen goeden raad geeven. En waarin bestondt die? Vooreerst moesten zy *peinzen om oude daaden*, dat is, geloof ik, om 't geen de Zeelanders, van ouds, gewoon waaren. Ten anderen, zy moesten de Zeelanders, die hen zo dikwils, in nood, verlaaten hadden, *uit den lande doen*; dat is, uit

Vlaan-

Maer wouden si volghen goeden rade
Si souden pensen om oude dade/
Eñ souden uten lande doen
De hem so dorpelike ontfloen/
Entiese brochten inder noet;
Of binnen lants slaen ter doet.
Want men mach wel verstaen/
Dat si hem meer hebben mesdaen
Dan de Grave oit ghedede/
Alwilsi hem houden ghenen vrede.

JAN de Twee-de.

Dits

Vlaandren wegjaagen, verbannen. Maar als de Vlamingen dit in den beginne gedaan hadden, wie zou dan Guy in 't bezit van Zeeland, buiten Zieriksee, gesteld hebben? Ten derden; *of* zy moestenze *binnen lands slaan ter dood.* dat is, wilden zy de Zeelanders niet *uit* Vlaandren verdryven, zo moesten zyze *in* Vlaandren dood slaan. Uit het laatste ziet elk genoeg, dat dit alles geschreeven is door iemand, die alte driftig was om te overdenken wat hy schreef. De reden, die hy van 't gezeide geeft, naamelijk, dat de Zeeusche Vrienden den Vlamingen meer nadeels toegebragt hebben, dan de Hollandsche Vyanden, ✝. 408, 409, is kinderlijk. En 't geen hy, ten besluite, ✝. 411-414, van *der dwaazer Vlamingen zede* zegt, is niet zeer verstandig.

✝. 406 **binnen lants**) zoo ook in de Andd. niet, *binnen 's lants*, gelijkmen in de Uitgaave van Alk. leest. Eveneens sprakmen noch te Utrecht in 't jaar 1477 *die op dese tijt* binnen lants *zijn:* zie Utr. Jaarboeken III. p. 167. Zo ook boven VII. 779 en 781. *binnen dike* en *buten dike:* nu doorgaands *binnen 's* en *buiten 's dijks.* Voeg 'er by VIII. 315. *voor avonts.* enz.

✝. 410 **Al wilsi hem**) de Andd. *Al was hem.* Dat *wilsi* hier is, *willen zy*, verdient naauwelijks meer gezeid te worden. zie by III. 272. Zo was ook gemeen, *wilwi.* Der Ystor. Bloeme f. 1 a.

Wilwi *daer op mercken eñ besien.*

Meermaalen heb ik in Profectus gevonden *wil wy.* Doch zie onze Aantek. VIII. 1205.

 ✝. 415.

Jan de Tweede.

Dits der dwaser Vlaminghen sede.
Want sine houden ghene stede:
Men soudse met loghenen daer toe driven/
Dat mense alle soude ontliven.
Alst aldus was vergaen/
Eñ ment in Middelborch hevet verstaen/
Ghinghen si vanghen eñ iaghen.
Hier omme eñ dorvedi niet vraghen.
Hadden sijt ghewetẽ te primetide/
Daer maecte hem sulc herde blide/
Hi soude anders hebben ghesongen/
Eer hi van danen waer ontsprongen.
Doe wert daer een groot gheluut.
Tghemene volc liep al uut/
Manne/ wive ende kinder/
Bede meer ende minder/
Eñ ghinghen toe met groter vrachte/
Eñ droegen de stene uter grachte
Ghewillichlike ende blide.
De ionghe Grave sende tien tide
Sine vreende inde port/
De voer hem / als men dat hort/
Hadden tlant gherumet mede.

Doe

℣. 415 Alst aldus was vergaen) dit vaars moest aanstonds volgen na ℣. 376. Voor *vergaen* hebben de Andd. *volgaen*.

℣. 428 de stene) van de afgeworpen muuren der Stad.

℣. 432 De voer hem) dat is, die *om zynen*, om 's Graaven, *wille*, uit den lande geweeken waaren. Deezen waaren dan Zeelanders, die zekerlijk op de vloot, en in 't gevecht, geweest zijn; dewijl hier gezëid wordt, dat de Graaf hen gezonden hadt *in de poort*, dat is, *in Middelborg*; daar zy met groote blijdschap ontvangen werden. Maar deeze zelfde getrouwe Zeelanders kenden ook allerbest hunne ontrouwe Landgenooten, en kwamen daarom met last om te handelen

Doe si quamen binder stede/ *Jan de Twee-de.*
Wort dat volc blide sere/
Eñ dankedens Gode onsen Here.
De deden/ dat hem was gheheten/
Eñ ghiselden/ suldi weten/
Binder port/ dars was te doene/
Die men kende. Eñ die niet so coene
Waren/ dat si dorsten beiden/
Si ginghen staphans henen weiden.
Dus sijn die stucken hier vergaen.
Entie Grave de quam saen
In de porte/ als hi eerst mochte;
Eñ den goeden luden dochte/
Dat si hadden Gode biden voeten/
Daer si hem quamen te ghemoete/
Eñ elc hem te stride diende.
Der waren si blide om haer vriende/
De met hem weder inne quamen/
Eñ met hem ghevaren te samen
Of ghevolghet waren door minne.
In Zeelant waren si herde dinne/
De hem goet eñ ere togheden;
Sonder de ghene/ de ghedogheden

Dat

elen met de zelven, ofte gyzelen die zy oordeelden dat niet te ertrouwen waaren; dat is, gelijk Melis zegt, *die men kende*.

ỳ. 439 dars) dat is, *daar des*; nu, daar het.

ỳ. 449 te stride) om strijd: waarvan vroeger.

ỳ. 452 ghevaren te samen) in Allen vind ik *ghevaren aren te samen*. Maar behalve dat *waren* dit vaars te lang aakt; en *gevaren waren* niet alte wel klinkt; zo is 't ook vertollig, omdat het in 't volgende vaars uitgedrukt staat; *hevaren te samen of ghevolghet waren*. Dit scheen my reden enoeg, om dit woord hieruit te werpen.

ỳ. 455 De hem goet eñ ere togheden) men kan dit ver-

Jan de Twee-de.

Dat men hare huse brac/
Ofte bernde eñ al ontstac.
De meente en was baer groet/
Die den swaren wederstoet
Wederstonden in Sirixe;
Of metten Grave/ wat wildijs me?
Op Goude vochten alle de nacht.
Eñ in Middelborch binder gracht

Wa-

klaaren: *die hem gunstig aanzagen en eere beweezen.* Vergelijk deeze twee regels met de volgenden ✝. 653.

Die den Grave minnen sere,
Eñ doen weerdicheit *eñ* ere.

✝. 456 **Sonder de ghene**) Alk. verklaart hier *sonder* door *insonderheid.* Maar dat is noit geweest de betekenis van *sonder*; 't welk, integendeel, by Ouden en Nieuwen, voorkomt in die van *uitgezonderd.* Zo lazenwe VI. 941. dat *geen man,* dat is *niemand,* alleen Heer mag weezen, *zonder God;* dat is, *uitgezonderd,* of, 't welk het zelfde is, *behalve God:* zie by VIII. 1324. En zo is hier, *sonder de ghene,* uitgezonderd, behalve, de zulken, welker huizen en goederen door de Vlamingen verbrand en verwoest waaren.

✝. 459 **baer groet**) in B *niet te groet.* in A *niet groet.* en dat is de verklaaring, gelijk nader beweezen is by II. 586. Dat dit kleene getal, die *metten Grave op Goude vochten,* alleen te verstaan is van Zeelanders, hebben wy reeds aangemerkt IX. 952.

✝. 465 **Waren vriende**) dit en het volgende vaars worden weder in de Andd. niet gevonden; waardoor daar de draad van het verhaal gebroken is. En dit is, alleen in dit Boek, de derde reis, dat 'er van vier gelyke en achtereen volgende Rijmklanken, die wy in A vinden, aldaar twee zijn uitgelaaten. zie boven by ✝. 118 en 381. Het zaakelyke, dat hier gezeid wordt, ✝. 464-468, is dit: Binnen Middelborg waaren wel Vrienden des Graafs, die zulks ook getoond zouden hebben, in gevalle zy de magt gehad hadden, toen Willem zelf hun zo ernstig badt, datze de Stad aan den Vlaming zouden opgeeven. Zie B. VIII. ✝. 191. enz. Maar

even-

Waren vriende/ hadden sijs de macht · Jan de Twee-de.
Ghehadt/ doe Willem bat met cracht
Dat si de porte souden opgheven/
Al wast dat siere binnen bleven.
Dus verstandict in desen.
Alste Grave hadde ghewesen
In Middelborch viertien nachte/
Dochte hem dat de grachte

Of

evenwel, die Vrienden bleeven in Middelborg, schoon nu Vlaamsch geworden; en waaren gevolgelijk, geduurende den oorlog, onnutte Vrienden. En dit doet ter zaake; dewijl het oogmerk des Dichters hier is, te toonen, wat geringe hulp Willem, in de dringendste nood, van de Zeelanders gehad heeft.

℣. 472 **Dochte hem)** wat is hier *dochte?* Komt het van *Dunken*, van *Denken*, of van *Duchten?* Het eerste is *Videri*; het tweede, *Cogitare*; het derde, *Timere*. In eene der twee eerste betekenissen, *Hem docht* of *Hy dacht* (die dikwils, maar niet altijd, konnen verwisseld worden) zoumen, in het volgende vaars, voor *iet*, dienen te leezen *niet*. doch de *MSS* komen overeen. Ik nam het dan in den derden zin, voor *Hy duchte:* zie by VIII. 1279. Maar hier scheen die zelfde zwaarigheid zich op te doen. en 't is ook zo. Ik zal dan buiten die drie betekenissen, mijn toevlucht neemen tot eene vierde; naamelijk, *Hy overleide, nam ter herten;* het welkmen van ouds uitdrukte door *Hem verdochte:* waarvange de bewyzen kunt vinden IX. 560. Maar dan moet hier het aanstonds volgende *dat*, genomen worden voor *of* [*an*] onderscheiden van 't volgende *of* [*vel*]. Als wy 'er dan de woorden, *dat de grachte*, eens uitneemen, zo zullen de overigen,

Dochte hem — — —
Of de veste iet was so goet;

zeer natuurlijk betekenen: *Nam hy in ernstige overweeginge*, OF *de veste* EENIGSZINS *in dien staat was*. Want *iet*, voor *eenigszins*, komt, in dit Werk, en elders, dikwils voor. zie IV. 1223.

℣. 478

Jan de Tweede.

Of de veste iet was so goet/
Datter goet merren doet;
Eñ voer weder tote Sirixe.
De van Middelborch deden niet me
Dan setten toe/ al dat si mochten/
Eñ droeghen ende wrochten/
Eñ deder toe al sulke pine/
Datte veste wort an scine;
Eñ verbeterden de also/
Dat sijs en achten niet een stro/
Al quame van volke een wederstoet.
Ic wane/ nopt man also groet
Heer/ so sciere/ sach toe bringhen/
Dat van also clenen dinghen
Was voersien doe sijt bestonden:
Want si gheweten niet en conden/
Waer si nemen souden stene;
Sonder dattie Grave allene
Hem de steenhuse beval te vellen/
Die stonden int lant/ hordic tellen/
Bede Zuut waert ende Nort/
Eñ voerdense al inde port;
Eñ gingen doe maken met crachte/
Eñ so delven hare grachte/
Dat mense qualijc meer mach dwingen.

Wa-

℣. 478 wrochten) zo in de Andd. In A staat *vochten*. maar dat komt hier niet te pas.

℣. 480 wort an scine) de gedaante van eene veste kreeg, oprees. en nu weder van verre gezien werdt. zie de Breeder Aantek. III. 1297.

℣. 499 behoeft) de Andd. *bedarf*; waarvan zie hier achter by ℣. 281.

℣. 503 verweren) dat is hier *verhinderen*, beletten. Daar verraaders in de Stad zijn, baaten noch grachten noch

JAN de Twee-de.

Waren si voersien van andren dinghen/
Dat hem behoeft/ eñ oec mede
Dat volc al goet waer binder stede;
Sone dorsten si hem niet ontsien.
Maer hebben si binnen desen of dien/
Diet woude verweren inde noet;
Al waer dè grachte noch also groet/
Eñ oec dre werf also diepe;
Eñ een muer daer ommẽ liepe/
Twee roeden dicke/ dre roeden hoech/
So eest al dat niet en doech.
De trouwe liede eñ oec de goede/
Dat is vander stat de hoede:
Up dat si hebben wat te verteren/
Eñ waer mede si moghen weren.
Anders eist al pine verloren/
Eñ vele argher dan te voren.
Voert was mi ghemaket cont;
Dat daer te voren up ene stont
De Grave Willem gaderen soude
Sijn volc/ daer hi mede up Goude
Sider vocht/ alst was an scine;
Dat her Jan ente sine
Van Renesse/ pijnden metter Stat/
Of hi mochte benemen dat.

Ic

och vesten. *Verweren* is hier 't zelfde als *benemen* ✝. 522 n 535.

✝. 507 **Twee roeden dicke / dre roeden hoech**) voor *wee* en *dre*, lees ik de Andd. *twee* en *twee*. Dat zou ge-*r*eest zijn een Stadsmuur zo dik als hy hoog was. Het onze ; natuurlyker.

✝. 508 **So eest**) dit vaars ontbreekt in **B**.

✝. 511 **Up dat**) dat is, *indien:* hier eigelijk, *mids dat.*

✝. 521 **Renesse**) dees, met die van de Stad, naamelijk U-

Jan de Twee-de.

Ic verstont al over waer/
Datter met hem waren daer
Sheren sone van Aemstelle/
Eñ Aernt van Benscop sijn ghesellie:
Herman van Woerden habde daer ghesijn.
Oec seghet mi de segger mijn/
Dat vander Lede mijn her Jan/
Eñ daer toe menich man/
De ic ghenoemen niet en can/
Al noem icker niet/ wat leghetter an?
De met hem waren in de Stat;

En-

Utrecht, hadden eenen aanslag voor, om 't ontzet van Zieriksee te verydelen. Maar Renesse vischte altijd achter 't net. Overal kwam hy te laat, behalve in de schouwe, met welke hy in de Lek verdronk; gelijk nu volgt.

✝. 529 vander Lede mijn her Jan) zie hier achter.

✝. 531 Die ic) dit en het volgende vaars vind ik in Allen. Ik hadze 'er liever niet gevonden; ook, omdat de vierdubbele Rijmklanken, in dit laatste Boek, alte menigvuldig, en somtijds gezocht zijn. Wy hebben 'er reeds meer dan eens van gesproken. Zo vertrouw ik nu ook, dat B. VI. ✝. 95 en 96, verwerpelijk zijn, en daar alleen ingevoegd door iemand, die gemakkelyker rymen dan denken kon. Melis heeft niet geschroomd, eenen zelfden Rijmklank, nu en dan, aanstonds te herhaalen. Maar, dat hy 't liever niet deedt, blijkt uit II. 595-598. in welker twee eersten de Rijmwoorden zijn, *Gheraert* en *Allaert*; in de twee laatsten, *Gheraet* en *Everaet*. En dit bewijs is voldoende, omdat daarin alle de *MSS* overeen komen.

✝. 538 Doet) *Doe het*. In A *Dat*. Daar ook in den voorgaanden regel kwaalijk geleezen wordt, *tote Sirixe*.

✝. 540 Dat hem doe niet wel bequam) Alk. zette hiernevens: *Dat het kwalijk uitviel*. 't welk ik niet verstaa. De tyding van de nederlaag der Vlamingen, en het daarop gevolgde ontzet van Zieriksee, *behaagde* Renesse niet. Zie de Aantek. V. 724.

✝. 543

Entie hem allen pijnden / dat
Te benemene / hadsijt ghemogen /
Dattie Grave niet waer ghetoghen
Om tontsettene Stride.
Voert was ghesciet / wat wilgijs me?
En her Jan oec dat vernam /
Dat hem doe niet wel bequam /
Nam hi oerlof binder Stede /
Hi eñ sine ghesellen mede /
Eñ rumeden de Stat met haesten groet:
Si ontsaghen mere noet:

Jan de Twee-dé.

Eñ

ℽ. 543 rumeden de Stat) alleen in A *ruumde*; maar *de* *at* vind ik in Allen. Doch die woorden, *de stat*, zijn hier lleszins overtollig. want als wy leezen,

Eñ rumeden met baesten groet,

o vloeit het vaars beter, en de zin is volleedig. Lees hier echts de twee voorige regels met deezen;

Nam bi oerlof binder STEDE,
Hi eñ sine ghesellen mede,
Eñ rumeden de STAT ——

De Stad, het Land, het Huis *ruimen*, die hier meermaalen oorkomen, is *verlaaten*; maar zonder meldinge van de plaats, s het *vertrekken*. En zo moet het hier genomen worden, choon het elders in A, en dus ook in deeze Uitgaave, niet oorkomt; maar in de Andd. vind ik het nu wel driemaal. 'ooreerst VIII. 1012 volgends A

Sine moftent *rumen te baren scanden*.

: welk ik daar verklaarde, moesten *Holland* ruimen: en ontеende 'er zelfs een bewijs uit, voor het welke ik niet zal tryden, omdat het gestelde aldaar buiten dat genoeg is beeezen. Noch in 't zelfde Boek ℽ. 1174.

Die biden Hertogbe waren daer
Moftent *dar rumen*. ——

aatstelijk IX. 494.

Ic ne rumet *doer gbene noet*.

n welke drie plaatsen (meerder zijn 'er niet) de letter *t*, weemaal achter *mostent*, eens achter *rumet*, noch in B, och in A, te vinden is. Die *t* hoort dan Wouter toe.

ℽ. 545

Jan de Twee-de.

Eñ quamen ter Lecke / daer si souden
Over varen met ere scouden /
Eñ hadden de peerde voren ghesent.
Twe Jonghelinghe woender omtrent /
Hovesche / coene / van groten maghen.
Alse si dat horden eñ saghen /
Dat sire emmer souden liden /
Ghinghen si vaste an hem riden /
Dit was recht anden avont /
Eñ drevense ter selver stont
Inde scoude alte hant /
Dat si sittende bleef upt lant.
Doe souden si lopen int ander ende /
Deś hem ghevièl grote scende /

Sa

℣. 545 ter Lecke) deeze noodige woorden zijn in de Andd. vergeeten.

℣. 548 twe Jonghelinghe) deeze Jongelingen moeten gewoond hebben aan deeze zyde der Lekke, of tusschen Utrecht en de Lek; zomen het anderszins duidelijk verhaal van onzen Dichter niet ganschelijk wil in twijffel trekken: gelijk ik zie, dat de Schryver der Vaderl. Hist. B. X. p. 180. gedaan heeft, op het bloote gezag van den Ongenoemden Klerk, die, in de plaatse van *twee Jongelingen*, alleen noemt *Jan van Buesincbem Heere van Kuilenborg*; die, van de overzyde, Renesse, nu haast overgekomen, tegenvoer, aangetast en verslagen zou hebben. Melis schreef dit, mogelijk, om niet te zeggen zekerlijk, binnen 't jaar nadat het gebeurd was: de ander was, waarschijnlijk, toen noch niet geboren. Hierby komt, dat Zweder van Kuilenborg, in zyne Orig. Culemb. p. 593. eenvoudig verhaalt, dat Renesse *bleef IN de Leck*; dat is, dat hy in dien stroom verdronk: zonder by dat geval eenigen Heer van Kuilenborg te noemen, of van eenig gevecht te spreeken. Waar hy in dat gevecht gesneuveld, zo was hy gebleeven, niet *in*, maar *op* de Lek. Zie ook hieronder ℣. 618. en 't geene wy sedert, wegens dit verdrinken, breeder aangetekend hebben by ℣. 529 hier achter.

℣. 556

So dat de vroude bleef versonken/
Eñ si binaer alle verdronken.
Daer bleef her Jan eñ Arnout.
De here vander Lede/ al was hi stout/
Spranc al willens buter boert/
Eist waer als ic hebbe ghehoert.
Dus verdrenkeder meer dan hondert
Der meester viande/ wie soes wondert/
De de Grave hadde over een.
Mi dochte dat miracle sceen.
Dat dede God door sine ghenade/
Dat sGraven viande dus groten scade
Ontfinghen in so corten tiden/
Sinen lande an beiden siden;

JAN de Twee-de.

Te-

℣. 556 **upt lant**) in 𝔅 eñ in de Eerste Uitgaave lees ik, *opt sant*. Datmen nu by Alk. ook leest *lant*, is een nieuw bewijs, dat hy zich bestendig van den Nadruk bediend heeft.

℣. 560 **binaer**) in de Andd. *wel na*.

℣. 563 **buter boert**) in 𝔄 *uter boert*. in de Andd. *over boert*. Ik heb *uter*, dat hier niet bestaan kan, veranderd in *buter*: want zo leezenwe ook, IX. 910, *buter boert*, zo wel in 𝔅 als in 𝔄. maar in 𝔘 staat daar vol uit geschreeven, *buten der boert*. Anders is *over boort* mede oud eñ goed. Fergunt f. 19 a.

Wi selen u worpen over bort.

℣. 567 **over een**) volgends Alk. zou dit betekenen, *tegen hem alleen*. Zo ik my niet bedriege, betekent het *onophoudelijk*, nu lang *achter een*. Het waaren 's Graaven oude eñ onverzoenlyke vyanden. Zie by I. 125. en voeg 'er by uit Zegelijn p. 97 a.

Neemt nu sulphur ende peck
Ende smout; al dat ghereck
Suldy doen vallen over een.

dat is, *alles te gelijk*. En uit Walewein f. 38 b. 't geen wy aangehaald hebben B. IV. ℣. 1092. p. 330.

 ℣. 554

Jan de Tweede.

Dene op Goude / dander op Lecke.
Hier om eiſt / dat ict vertrecke.
Dit wile hebet men gheſien /
Dat God een dinc laet gheſcien /
Dat een lant heeft plaghe groet /
Eñ men vele lude ſlaet doet.
Maer als een man wil te verre /
Mach hijs lichte werden erre.
Want ommate ſtont noyt langhe.
De Grave moſt / bi bedwanghe /
Zelant rumen vor de noet.
Sine plaetſe was niet ſo groet /
De hi in Zelant doe behelt /
Hine moſte de ſelve mit ghewelt
Houden doen / waſt lief of leet.
Heren Ghyen was ſo heet /

Dat

ỽ. 574 vertrecke) verhaale. De volgende 30 regels, 575-604, had ik liever in 𝔄 niet gevonden.

ỽ. 584 Sine plaetſe) zeer kwaalijk ſtaat hier in 𝔄 *ſine plaghe*. Deeze plaetſe was de Stad Zieriksee.

ỽ. 587 Houden doen) in de Andd. *Houden doe:* daar dan *doe* zoude betekenen *toen*. Doch 't is klaar datmen moet leezen *doen*. *doe* ſtaat reeds ỽ. 585.

ỽ. 588 Heren Ghyen was ſo heet) dat is niet, *Heer Gbye* was zo heet, of, gelijk Alk. zegt, *zo heet gebakerd:* maar het was *Heren Gbye* zo heet. 't Was zyne onverzaadelyke begeerte, door eene korte voorſpoed in vollen brand geraakt, die het hem zo heet maakte. Vergelijk de Aantek. IX. 34.

ỽ. 596 ſoude doet doen ſlaen) voor my, ik vind my noch ganſch niet gereed om dit te gelooven. Guy zou wel bloeddorſtig moeten geweeſt zijn, dat hy eerſt zijn' Bloedverwant Willem, Graaf van Holland, naderhand zijn' vollen Neef Guy, Biſſchop van Utrecht, wilde ter dood brengen. Om de waarheid te zeggen, het ſchijnt, datmen in Holland

Dat hem Hollant eñ Zelant beide
Te nauwe waren tsinre weide.
Dat Bisscopdoem van Utrecht
Wilde hiere oec toe hebben recht/
Daer sijn Neve Bisscop was.
Oec hordic ghewaghen das/
Dat hi den Bisscop/ dien hi ghevaen
Hadde/ soude doet doen slaen/
Sijns Oems Sone/ van Utrecht:
Eñ men dan over recht
Sinen Neve hadde verloren/
Willem van Gulike/ als wi horen.
De wort verslegen op enen dach.
Dat seide mi een/ de dat sach/
Dat men sijn hoeft op enen schachte
Vorden Vrancsen Coninc brachte.

JAN de Twee-de.

Dit

land ook al gaarne wat kwaad sprak van de Vlamingen. Zie boven by ỷ. 238.

ỷ. 603 **sijn hoeft op enen scachte)** Meyerus verhaalt f. 106 a. dat Willem van Gulik gesneuveld is, doch datmen niets van hem gevonden heeft: waaruit in Vlaandren een loopmaar rees, dat hy door Toverkunst, waarin men zegt dat hy zeer kundig was, weggevoerd is, en eens zou wederkomen, als de Vlamingen zyner hulpe meer noodig hadden. De Nederd. Vlaamsche Kronijk I. p. 448. wil dat dat hoofd niet geweest is het hoofd van Willem van Gulik, maar van eenen Priester van Gend, enz. Door diergelijk een konstgreep bewimpelden de Franschen, aan den anderen kant, het verscheuren hunner dierbaare Oriflamme. Want de Dichter Guiart noemt die eene *naargemaakte* Oriflamme, gansch gelijk aan de waare, welke de Abt van S. Denis in bewaaringe hadt. Zie Daniel de la Milice Fr. L. VI. ch. 9. p. 359. die zelf twijffelt of 't waar zy. In den Sp. Hist. IV. 46. wordt verhaald, dat de Koning van Vrankrijk (in 1302)

Comen wilde te Vlaendren werd
Met al der macht, ongespard,

JAN de Twee-de.

Dit was waer sekerlike.
Eñ dit was al in eenre weke/
Inden Oeste/ telker tijt.
Smaendaghes so began de strijt
Vp Goude/ als ghescreven es.
Sondaechs avonts/ des sijt ghewes/

Ver-

Die de crone conde volbringen,
Ende daer met Vlaendren al beringen,
*Ende bringen mede d'*oli-flamme.

Ik meende te zeggen, lees *Oriflamme:* maar le Long leert my, dat *Oli-flamme* betekent *de Bourgogners, op haar wapen sinspeelende.* Vergelijk dit met dien *fieren Liebaard*, IX. 1267, dien Alk. aanzag voor een *Labarum* of *Admiraals vlag.*

ꝟ. 606 in ene weke) in deeze *Weeke* zullenwe zien, dat twee Maandagen geweest zijn: en dus *acht dagen.* Maar spreeken wy anders? Niets gemeener, dan datwe, voor *eene Week*, zeggen, *acht dagen.* En met reden. Want schoon een natuurlyke Week, buiten opzigt op eenige gebeurtenis, niet meer dan *zeven dagen* heeft; zo heeft, integendeel, de burgerlyke Week, met betrekkinge tot allerlei menschelyke handelingen en voorvallen (uitgezonderd alleen 't geene 's nachts te twaalf uuren geschiedt) altijd *acht dagen.* Want een Verdrag, by voorbeeld, dat zynen aanvang neemt op *Dingsdag middag*, en eene *Week* duuren moet, kan niet eerder ten einde zijn dan den volgenden *Dingsdag middag.* En dus hebbenwe dan ook in deeze Week, twee Dingsdagen. En dit is overal en altijd in gebruik geweest. Dat de Jooden *acht dagen* telden van den eenen Sabbat tot den anderen, kan men leezen by Grotius ad Matth. Evang. XVII. 1. En zeer voldoende moet hier zijn de volgende plaats van Frodoardus in Chron. an. 924. *ad Regem regreditur Willelmus, & octo* dierum *acceptis induciis, post finitam* ebdomadam, *sese Regi committit.* Dat is „ Willem keert weder tot den Koning, en „ verwerft een uitstel van *acht dagen:* de *Week* omzijnde, on- „ derwerpt hy zich aan den Koning.

ꝟ. 607 telker tijt) zo ook in U. kwaalijk in B *ter zelver tijt.*

Verdranc her Jan, alst es voerscreven,
Ende ghene de bi hem bleven.
Des naesten Manendaechs daer naer
Vacht de Coninc, wit vorwaer,
Jeghen de Vlaminghe, horic ghewagen,
Daer Willem van Gulic wort verslagen.

JAN de Tweede.

God

tijt. *Telker tijt* is hier, *elk op zynen tijd*: wel in eene weeke, maar op byzondere dagen.

℣. 608 Smaendaghes so began de strijt) 's Maandags, 10 Aug. zijnde S. Laurens dag, dikwils gemeld.

℣. 610 Sondaechs avonts) in A *navonts*. Renesse is dan omgekomen den 16 Aug. 1304. En dat houde ik voor waarheid; schoon wy, zo by den ongenoemden Klerk, als by Zw. van Kulenborg, leezen, dat zulks voorgevallen zou zijn *op onser Vrouwen dach Assumptio*; of, *die Assumptionis*. Doch die is altijd 15 Aug. en was in dat jaar *Zaterdag*. Het zijn echter twee Getuigen. Ik beken het, en mogelijk zijn 'er noch meer te vinden. Maar heeft een van die Schryvers oit zo veel oplettendheid aangewend, als Melis, in het overweegen, in het aantekenen, en in het bepaalen van deeze drie aanmerkelyke dagen gedaan heeft? Daarenboven bepaalt hy het geval niet alleen tot *Zondag*, maar nader tot *Zondag avond*: en in de *MSS* is geen verschil. En dat één Tijd- en Land-genoot dikwils zeer veele jonger Schryvers kan ophaalen, zal het volgende voorbeeld duidelijk doen zien.

℣. 613 Des naesten Manendaechs) op Maandag den 17 Aug. viel de slag voor tusschen de Franschen en Vlamingen, waarvan wy gesproken hebben in de Br. Aantek. IX. 115. en in welken Willem van Gulik dood bleef. Maar hier heeft Melis weer veel tegenspreekens moeten lyden. Buzelinus in zijn Annales Gallo-Flandr. L. VII. p. 319. noemt dien dag *XV Kal. Sept.* dat is 18 Aug. En dien dag vind ik, zo by Anselme, Hist. Geneal. T. I. p. 52. als by de Benedictynen, Art de vérifier p. 505. letterlijk genoemd, *le 18 d'Août*. Doch die dwaaling is gesprooten uit Meyerus, daarmen ook leest *XV Kal. Sept.* Maar dat het een dwaaling is, blijkt ten vol-

JAN de Twee-de

God de doet/ doer ſine ghenade/
Dat blivet metter minſter ſcade;
Dat moghedi merken wel in deſen.
Hadt op Goude alſo ghewesen/
Dat her Gye daer hadde gehad
Den seghe; dar en wars van plat
Ontgaen cleen noch groet;
Si haddent al ghesleghen doet:
Want het waſſer onſiene
Enen van honderden tontfliene.
Daerne was emmer geen toetiden.
Want het was/ in allen ſiden/
Al viant/ ſonder Zirixe
Eñ namelike Hollant/ eñ niet me/'

Eñ

vollen uit Meyerus zelven, die *XV Kal. Sept.* of 18 Aug. als in eenen adem noemt, *Maandag na Vrouwendag Aſſumptio*, welken Vrouwendag hy ook, gelijk buiten tegenſpraak is, *Zaterdag* heet. Dus wederſpreekt hy zich zelven; want was 15 Aug. *Zaterdag*, zo was 18 Aug. niet *Maandag*, maar *Dingsdag*. Maar hy komt overeen met Melis in den uitgedrukten *Maandag*. En die was, in 't Latijn, niet *XV* maar *XVI Kal Sept.* De naam van *Week*, dien Melis aan deeze 8 dagen, 10-17 Aug. geeft, bewijſt het op nieuw. 't Is onbegrypelijk, datmen op de aanwyzing der dagen met hunne eigen naamen, als *Maandag* of *Dingsdag*, enz. of, in 't Latijn, *Feria* 2 of 3, enz. zo zelden acht heeft gegeeven, ſchoon het een van de allerzekerſte Tijdmerken is.

v. 622 **plat**) dat is juiſt het geen de Latynen uitdrukten door *plane*.

v. 627 **Daerne was emmer gheen toetiden**) zy wiſten zekerlijk noch plaatſen noch perſoonen, werwaarts, of waar naar toe, zy hadden konnen *trekken*, om behouden te worden. Alk. verklaart *toetiden* zeer wel door *toevlugt*.

v. 630. **Eñ namelike Hollant**) de Leezer moet hier het voorgaande *ſonder*, in zyne gedachten herhaalen: ZONDER *Zieriksee*, *en*, *voornaamelijk*, ZONDER *Holland*. Anders

zou-

JAN de Twee-de.

Eñ datter toe behoert.
Dus wast buter poert
Gheen verlaet om ontgaen.
Men hadder niement ghevaen.
Maer doe si verwonnen waren/
Spaerdemen/ demen mochte sparen.
Hadt op Goude verloren bleven/
So en hadder behouden tleven
In Sirixe groet noch clene/
Men hadt versleghen al ghemene.
Entie her Ghyen hadden verdreven
Ute Hollant/ hadden verloren tleven;
Dordrecht/ Delf eñ Leiden mede/
Vlaerdinghen/ Sciedamme/ eñ elke stede/

Die

zouden deeze woorden luiden, alsof Holland *voornaamelijk vyand* geweest waare.

ỳ. 632 **Dus wast**) zo in Allen. doch lees, *Dus was.*

ỳ. 636 **Spaerdemen**) de Vlamingen, zegt Melis, zouden, na hunne overwinning, niemand gespaard, maar alles doodgeslagen hebben. De Hollanders, integendeel, spaarden alles wat zy konden spaaren. Wat hier van zy, ik heb my altijd verwonderd over 't gedrag van deezen Heer Guy, die zo veel volks naar buiten zondt, om Zeeland voor zich zelven te winnen, en ondertusschen zijn' Vader, Broeders en Vaderland liet, en overgaf, aan hunnen grootsten vyand, den Schoonen Philips. Ook is zijn gedrag, doch na zijn ongeluk, gelaakt by de Vlamingen zelfs, gelijkmen onder anderen zien kan by Meyerus f. 104 b. Was 't hem wel gelukt, men zou van hem eenen Cæsar, of, ten minsten, eenen Govert met den Bult, gemaakt hebben.

ỳ. 643 **Dordrecht**, enz.) hoe meer ik deeze gansche redeneering naargaa, hoe meer de zelve my verdacht voorkomt. Stel eens, dat Guy den Slag op Goude gewonnen hadt, en meester van geheel Zeeland gebleeven was; zou hy daardoor ook volstrekt meester geweest zijn van Holland, en in staat,

om

JAN de Tweede.

Die den Vlaminghen deden scande
Dat sise iagheden uten lande/
Souden des selfs hebben ghedronken,
Waren de ghene/ de versonken
In de Lecke/ bleven te live/
Si hadden tlant in groten kive
Ghehouden al haer levedaghe.
Som haer goet hebben de maghe/
De den Grave minnen zere/
Eñ doen weerdicheit eñ ere.
Hadde Willem van Guleke verslaghen
Den Coninc/ dat mochtemen claghen
Aldewerelt duerenture:

Van

om die van *Dordrecht*, *Delf*, *Leiden*, *Vlaardingen en Schiedam* (die van *Schoonhoven* mogten hier wel bygevoegd zijn) met de dood te straffen? Dit wordt hier nochtans ondersteld. Maar het gevolg wordt te verre getrokken. En Guy zou een monster, geen mensch, moeten geweest zijn, indien hy, in een overheerd Land, allen, die zich tegen hem verweerd hadden, om den hals hadt doen brengen.

℣. 653 minnen zere) in M, gansch kwaalijk, *minen here.*

℣. 655 Hadde Willem van Guleke verslaghen Den Coninc) dit is niet wel uitgedrukt. Willem van Gulik wordt hier te dicht by den Koning geplaatst. Die het schreef zou beter gezeid hebben,

Hadde Willem van Guleke ontdraghen
Sijn lijf ———

welke spreekwyze ik ergens by J. van Heelu geleezen heb. Maar wat dan? Zou dat ongeluk zo zwaar geweest zijn, dat men 't *al de wereld door en door*, hadt moeten *klaagen*? Toen dees Willem sneuvelde, waaren de Vlamingen reeds uit geheel Holland, Zeeland en Utrecht verdreeven. Wie zou toen, al hadt hy geleefd, gedacht hebben om hem Bisschop van Utrecht te maaken, in de plaatse van Guy 's Graaven Oom?

℣. 658 hadde ghezijn) in M *ghewees*t. Ik volg hier de Andd. Zie slechts het volgende vaars.

℣. 669

Dat hadde gesijn zwaer avonture/
Eñ hadde ghewest te mere scade.
Daer omme heeft/ doer sine ghenade/
God ghedaen op dese tijt.
Des moet hi sijn ghebenedijt.
Wat holpe/ dat ic segghe me?
Her Willam was in Sirixe/
Doe hem quam daer niemare/
Dat sijn Vader bleven ware
In Henegouwen/ eñ waer doet.
Des had hi rouwe groet.
Daer hi rechte scout had an;
Want hi verloes der enen man/

Jan de Tweede.

De

℣. 669 Daer hi rechte scout had an) noch een broddelwerk voor 't laatst. Vroeger hebbenwe te meermaalen bevonden, dat het geene in A kort en wel gezeid was, in de Andd. lang en slecht uitgebreid is geworden. Hier vindenwe het tegendeel. Naamelijk, in de eerste 112 regels, 669-780, een zeer uitgebreid Karakter van Graaf Jan, 't welk in veel opzigten kinderlijk is: en dan in de 46 volgenden, 781-826, eene tweede beschryving van den zelfden persoon, die veel gepaster en zaakelyker is, en die ik geloove door Melis zelven geschreeven te zijn: schoonze in A niet gevonden wordt. En daarom heb ikze uit de Andd. ontleend, en hier ingevoegd, in dien rang als zy daar staat. Anders had ikze liever geplaatst voor de 112, en aanstonds na ℣. 668. Wy hebben ook elders gezien, dat de Broddelaars, nu en dan, geheele vaarzen uit Melis overnamen: zo mede hier. Melis zeide ℣. 799.

Dat bi Gode ontsacb so sere.

hier leezenwe ℣. 675.

Eñ dat bi Gode ontsacb wel sere.

Melis weder ℣. 791.

Hine badde niet gbeweset so coene.

hier ℣. 718.

Sine badden niet gbesijn so coene.

℣. 670 enen man) spreektmen zo van eenen Vader in be-

JAN de Twee-de.

De langhe goet man hadde gewesen
Eñ ghetrouwe. Ic hoerde van desen/
Dat hi godelike waer in de kerke/
Eñ minde goede ghewerke/
Eñ dat hi Gode ontsach wel sere.
Bi hem waer nemmermere
Dinc ghesciet/ dan al goet.
Hi hadde gheset sinen moet/
Gode te dienen/ alst was tijt.
Ic seg u/ dat hi was verblijt/
Als men soude eten gaen/
Eñ hi de tafele sach gherecht staen/
Eñ hi gheret wiste ghenoech;

Dat

betrekkinge tot den Zoon? Verloor Willem, door de dood zijns Vaders, *eenen Man*, *die lang een* GOED EN GETROUW MAN *geweest was?* Neen: zo sprakmen van een' *Leenman*, met betrekkinge tot den *Leenheer*.

ỷ. 673 godelike) zo staat in A. in M *godlic.* maar in B *gbelijc.*

ỷ. 674 Eñ minde) voor dit en het volgende vaars lees ik in A dit eene,

Eñ minde gode, eñ ontsacb wel sere.

Wouters oog was verbijsterd tusschen *goede* en *gode*, die hier boven malkander staan. Hy schreef het laatste voor 't eerste; waardoor de overige woorden, *goede gbewerke*, *Eñ dat bi*, in den loop zijn gebleeven. Hy zag echter, dat 'er wat haperde; daarom voegde hy 'er een ander *eñ*, uit zijn eigen, in.

ỷ. 680 Ic seg u) nu zullenwe zien, hoe, en waarmede, Graaf Jan zynen tijd doorbragt. Zijn eerste vermaak bestondt in Eeten, Drinken en Vrolijk zijn. Want „ hy verblijdde „ zich als het tijd was om te gaan eeten, en zijn herte loeg, „ wanneer hy de tafel gedekt, rykelijk opgedischt zag, en „ goed gezelschap by zich hadt: en dat gebeurde hem *dage-* „ *lijks:*" opdat ik niet zegge, *den ganschen dag.* En ten bewyze dat dees Karakterschryver een kenner van goede orden

was,

Dat hem van sijn herte loech/
Als hi goede liede bi hem sach.
Dit ghevìel hem alden dach.
In allen doen dancte hi Gode.
Perlement so hoerde hi node/
Daer hijs hebben mochte verdrach.
Liever had hi alden dach
Metten valken omme ghegaen/
Dan hi te pleite hadde ghestaen/
Hadde hijs moghen wesen quite.
Nochtan est int verwite
Up ghelegghet te menigher steden/
Te scampe ente lelicheden.

was, zo plaatste hy dit alles juist tusschen twe waarvan de eene, ✝. 679, spreekt van *Gode te die* andere, ✝. 687, van *Gode te danken.*

✝. 688 **Perlement so hoerde hi node**) en dus i der te verwonderen, dat hy eerst recht vrolijk we het eetenstijd was. *Parlement* is eigelijk een *gesprek* vooral zulk een gesprek, dat Melis VIII. 199. noemc (zie onze Aantek. aldaar) en waarin gemeenlijk of S Rechts-zaaken verhandeld worden. Eene byeenk Afgezondenen uit verscheiden Landen, om eene te beraamen, heet by onzen Dichter een *Parlement* III. 1052. Maar hier is, meen ik, uit het volgend dat *Parlement* moet genomen worden voor *te Recht* te meer, omdat het zelfs, ✝. 692, door *Pleit* v wordt. Gelijk Melis ook, V. 551 en 552, de Parlement en *Pleit* schijnt te verwisselen.

✝. 691 **Metten Valken**) het tweede vermaak v Jan was dan, *Vliegen en Jaagen:* in zo verre, dat daarmede liever den ganschen dag ophieldt, dan de zyner Onderzaaten te hooren, en dien Recht te do nochtans schijnt de Vriend zich te verwonderen, d (niet, het Jaagen; maar, het Weigeren van Rec Graave dikwils, met schampere woorden, verweeter

JAN de Tweede.

Eñ sulc hevet gheroepen sere:
De duvel soude desen Here
Dienen, ofte moghen minnen;
Wine connen van hem niet ghewinnen
Vonnesse, recht, noch ghene wrake.
Ic seg u, in waren saken,
Dat zulc hier omme maect gescal,
Hadde hi moghen hebben al,
Na siere verdiente, recht vonnesse,
Het had hem gheweest een sware lesse;

De

℣. 698 De duvel) eveneens beneden ℣. 1082.

De duvel soude desen Man
Moghen dienen ofte minnen.

℣. 703 zulc hier omme maect ghescal) vergelijk dit en 't volgende met het geene wy geleezen hebben III. 842-846.

——— ——— *sulc nu misdoet,*
De lude roept: Doet mi vonnesse!
Waende hi hebben sulc ene lesse,
Als recht vonnesse draghen soude,
Dat hy 't lettel hebben woude.

Of liever, zo gy geen' haast hebt, vergelijk dat gansche Sermoen, daar dit voorkomt, met het tegenwoordige. Zy zijn buiten twijffel van de zelfde hand Zy handelen beide, even deftig, even verstandig, over de Zeden der Heeren. En gelijk hier 46 regels van Melis uitgedeegen zijn tot 112 anderen, zo zijn 'er daar 8 goeden vermenigvuldigd tot 46 kwaaden. Die Vergelyking kan dienen, om het Karakter van den Broddelaar, die dit Werk zo deerlijk mismaakt heeft, nader te leeren kennen.

℣. 708 horreest) een voorlang verouderd en vergeeten woord: zelfs hier in de Andd. niet te vinden, daar het reeds verbasterd is in *feest*. 't Verschilt weinig van *ghescal*, dat hier voorgaat ℣. 703. Zeghelijn p. 41 b.

Dit ghescal *ende* horreest
Was om Seghelijns minne aldaer.

te weeten, onder zeven Prinsessen, die malkanderen sloegen,

enz.

De nochtan riep alre meest/
Eñ dreef hier omme groot horeest/
De nochtan te rechte mochte
Den Here prisen/ de was sochte;
Want daer sijn vordeel ane lach.
Nochtan sach ment alden dach.
Die Baliuwe vanden lande
Deden den Grave dese scande.
Elc woude onbescouden bliven.
Hadden si willen bedriven/

Jan de Twee-de.

Alsi

enz. omdat elk Zeghelijn alleen wilde hebben. Walewein f. 49 d.

Die Vos bi maecte groot horeest;
Hi scuerde menighen te sinen scanden,
Bede met poten eñ met tanden,
In die bene eñ in 't ansichte.

℣. 713 Die Baliuwe) nu wordt het de schuld van de Baljuwen, dat de Graaf geen Recht oeffende. Maar wy zullen, op het volgende Karakter, ℣. 793, doen zien, dat dees Broddelaar zelf onzen Dichter niet verstaan heeft.

℣. 716 bedriven) is hier bepaaldelijk, *Recht oeffenen*; of, gelijk volgt ℣. 720, *'t Recht houden*. En dit laatste is juist het geen de Franschen noemen, *maintenir la Justice*; 't welk, in goed Nederduitsch, is, *'t Recht handhaaven*, geenszins *handhavenen*; noch ook *handhouden*; dat eenigen behaagt omdat het een letterlyke vertaaling is van *maintenir*. Doch in 't Fransch moetmen Fransch; in het Duitsch, Duitsch spreeken. *Bedryven* is dan *berechten*. Zo beloofde Hertog Aelbrecht, in 't jaar 1357, *zijns liefs Broeders landen en luyden te regeeren, te* bedryven *en te beschermen teghens eenen yeghelijcken*. Te weeten, de landen te regeeren, de luiden recht te doen, en deezen en die te beschermen. Zo is ook *bedrijf* niet anders dan *rechtsgebied*. Dit heeft geen ander bewijs noodig dan de bekende spreekwyze, *binnen den* bedryve *van den Hove*: het welk de Franschen noemen, *ressort du Parlement*. En welk woord, *ressort*, zich al mede in onze taale

in-

JAN de Twee-de.

Alsi scoudich waren te doene/
Sine hadden niet ghesijn so coene/
Datmen den Grave hadde bescouden.
Hadden si trecht willen houden/
Also alst hem bevolen was/
De Here hads wel ghevolghet das.
Maer daer wasser emmer gheen/
De so ghewillich in dienste sceen/
De enighe saken wilde enden;
De Grave en most hem senden
Opene brieve/ eñ hem dat heten.
Nu en can ic niet gheweten
Waer omme de Here settet dan
Te Baliuwe enen man/
De niet wille rechten int ghemene
Over grote als over clene/
Eñ over den riken als over den armen/
Hine laet de liede lopen carmen
Na den Here/ waer hi es.
Mochte die Here/ des sijt ghewes/

Sel-

ingedrongen heeft, vooral met betrekkinge tot de byzondere Kamers der Admiraliteit. *Bedryver* was van ouds zulk een, die bewind hadt over anderen. Maerlant IX. 48. f. 61 d.

Een Juede, die Duram biet,
Was bedrivere *over dat diet.*

't welk I Kon. V. 14. aldus uitgedrukt is: *Adoniram was over dit uitschot. Overste bedrijf*, met betrekkinge, niet tot den Koning, maar tot de eerste Amtenaaren, vind ik by den Vert. van Boëtius f. 30 c. *clagbende verbaelt bier Boetius, dat sine vianden int* overste bedrijf *gheseten sijn.*

ỷ. 727 Opene brieve) indien Graaf Jan zyne nalaatige Baljuwen, by opene brieven, beval goed recht te doen, schijnt hy, in dit stuk, zo nalaatig niet geweest te zijn, als hy hier voorkomt. Doch 't kwam hier niet te pas.

ỷ. 733 Eñ over den riken) beneden ỷ. 1089.

Recht

Selve die lude berechten wale/
Sone dorste hi ten ghenen male
Baliuwe setten te gheenre stede/
Of den luden bevelen mede.
De Here behoeft oec enigher raste.
De menscheit en es niet so vaste/
Dat si ghedurich moghe wesen.
Dus heb ict verstaen in desen/
Dat dese Grave was bescouden
Vanden jonghen en̄ vanden ouden/
Dat hi der sticken niet en dede:
Hi begerde altoes den vrede/
En̄ pays hadde hi gherne ghesien/
Hadde hem dat moghen ghescien;
Entie Baliuwen hadden gherecht/
En̄ benomen alle ghevecht/
Alsmen pleget in den lande:
Sone haddemen ghene scande
Achter lande dus ghesproken.
Hi liet nochtan al onghewroken/

JAN de Twee-dè.

Want

Recht over den riken als over den armen,
Ne laetſe niet lopen carmen.

✝. 741 raste) voor *ruſte*, om 't Rijm. Ten tyde van Kiliaan ſchijnt het, in Brabant, gemeen geweeſt te zijn. Elders weet ik niet het gevonden te hebben, dan by Kakolijn.

✝. 742 De meuscheit) hiervoor lees ik in A, *De men ſcrijft.*

✝. 745 Dat dese Grave was bescouden) boven ✝.719.
Dat men den Grave badde beſcouden.

✝. 754 Sone) dit vaars ſtaat niet in A.

✝. 755 Achter lande dus ghesproken) in A lees ik *hiet*, voor *dus*. en in de Andd. *Hem after lande*, voor *Achter lande*. Het eerſte heb ik verbeterd; maar *Hem* heb ik niet overge-

JAN de Twee-de.

Want hi verbroecht al in oetmoeden/
Eñ bevalt Gode/ den goeden.
Want hi hopede/ dat elc soude
Selve bekennen sine scoude/
Eñ dat in dogheden keren.
Echt so was de sede des heren/
Datmen niet mochte gheven scoude
Enen man/ des hi woude
Ghelouen/ het en ware gheproeft.
Bi minre weet/ dies behoeft
Nu te hove in elker stat.
So menich quaetspreker seget dat/
Eñ brenghet voert te menigher stonde/

Eñ

genomen, als reeds begreepen zijnde in het voorgaande *men*, voor *men hem*: waarvan zie by II. 1419. Alk. verklaart *achter lande* door *achter rugge*. 't Is waar, dat het laatste hier zo wel kon plaats hebben als het eerste: maar zy betekenen niet altijd het zelfde. Zie wat wy gezeid hebben van *achter lande*, III. 224. en van *achter rugge*, IX. 536.

℣. 762. Echt so was) dat is, *Voorts was*; en niet, *Loflijk is*, gelijk Alk. beuzelde. Wegens *echt*, zie VII. 634. Bediedenis der Misse f. 4 d.

Echt *nader offerande*
Dwaet die Pape sine hande.

℣. 766 Bi minre weet) de Andd. *Bi mire wet*; dat Seb. verklaarde, *na mijn dunken*: Alk. *na mijn gevoelen*. Doch dat is 't geen Claes Willemsz B. II. c. 6. noemde, NA *mijns sinnes wet*. Zie de plaats boven, VII. 206. Maar BY is hier van meer nadruk. Zie by VI. 243. *Weet* of *Wet* betekende van ouds *kennis*, *weetenschap*, enz. De zelfde Claes III. 9

Doch alre meest so vrucht ic,
Of dat vuyr yet wort so heet,
Dat sy verliesen wit eñ weet.

Der Vrouwen Stede B. I. c. 34. f. 81 b. *ooc hieten die van Athenen deze Maecht* [Minerva] *een goddinne der* Wete, *overmits de groote* Scientie, *die zy hadde.* Maar onze Beuzelaar

schijnt

JAN de Twee-de.

Eñ lachtert sulken metten monde/
Eñ spreket archeit ende quaet/
Dien hi met al siere daet
Niet ghebeteren en can van enen hare;
Al quaemt also/ inden iare/
Dat hine verheffen woude weder/
Dien ghenen/ dien hi so neder
Met enen worde hadde ghedaen/
Hine wiste hoet bestaen/
Eñ hoe ghebeteren sinen noet/
De hi hem dede also groet.
Dese Here minde altoes spel:
Hine was naradich na sel/

Noch

schijnt gedacht te hebben om zijn *Conscientie.* En zo dacht, geloof ik, ook de Schryver van den Roman van Jason, daar ik leeze f. 23 a. BY MIJN WET, *seide de Coninck, dat en sal mi niet ghescien.* En f. 92 b. BY MIJN WET, *antwoerde Mopsius, icken sieder noch en mercker gheen ander materie in dan druc.* Noch eens f. 97 b. BY MIJNDER WET, *antwoerdde Medea, ic heb goet betrouwen in uwe edelheit.*

✝. 770 lachtert) in de Andd. *arghet* of *arghert.* Daarentegen, in den volgenden regel, Al *arcbeit:* de Andd. *lachter*

✝. 780 De hi) hiermede eindigen die 112 regels, die wy, in den beginne, verklaarden niet te zijn van Melis; en waarvan wy, tot besluit, het zelfde zeggen met volle verzekering. Laat ons nu zien hoe Graaf Jan door onzen Dichter beschreeven is in de 46 volgende vaarzen; die wy, als reeds gezeid is, uit de Andd. ontleend hebben.

✝. 781 Dese Here minde altoes spel) lees dit aanstonds na ✝. 668. lees het ten einde toe, en ik denk niet dat gy bevinden zult, dat 'er iets ontbreeke.

✝. 782 Hine was naradich na sel) *naradich* verklaarde Sch. *arglistig;* maar Alk. *nar-agtig.* hem! Men zou 't konnen neemen voor *wantrouwig* of *achterdenkende:* want dat was Graaf Jan niet genoeg. Maar men kan 't ook neemen voor

JAN de Twee-de.

Noch vehendich in enighen quade.
Mer hi was vroet in allen rade/
Oetmoedich ende goedertieren/
Eñ ontfarmich van manieren.
Hem ontfarmde der armer zere.
Ic dart wel segghen: Had dese here
Scarper ghewesen dan hi was/
Sulc onderwant hem das/
Hine hadde niet ghewesen so coene/

Dat

geveinsd, *bedriegelijk*; of met Seb. voor *arglistig*: gelijk de zulken zijn, die, in den gemeenen Raad, anders spreeken dan zy denken, en altijd eenen *Achter-* of *Na-raad* houden, daar zy besluiten. Overweeg nu in hoe weinig woorden Melis aanstonds meer zegt, dan die voorige Snapper in menigte van regels gedaan heeft. Jan was niet *naraadig*,

Mer hi was vroet in allen rade,

gelijk volgt ꝟ. 784. dat is te zeggen, meen ik, dat hy, in alle Raadsvergaderingen, sprak, als een wijs en verstandig Prins toekomt. Hierom noemde Melis hem, volstrektelijk, *den wyzen Graaf*, V. 557; toen hy beter raad wist dan zijn Broeder Guy, om den Graaf van Kleef, die Holland met geweld dacht te regeeren, zachtkens naar huis te zenden. Dit toonde hy ook, by Nymegen, aan Koning Aelbrecht. De zulken werden van ouds ook genoemd *geraadig*. Fl. en Bl. f. 13 d.

Daer wert geradech *eñ vroet de domme*,
Daer dochte den bloden dat hi was coene,
Daers geen so arm onder die garsoene
Hem en dunct dat hi si so rike,
Dat hi den hogesten cume gelike.

dat is, met drie woorden, zy *werden dronken*. Een fraaie toespeeling op de bekende plaats van Horatius, *Quid non ebrietas*, &c. Noch lees ik aldaar f. 15 c.

—— —— —— *dat hi mi*
Gehulpech eñ geradech *si*.

waarvoor de Vert. van Boëtius zeide, *gheraedsaem*, Prol. f. 1 c. *Corts daer naer dedi den selven Boecium* —— *in den kaerker legghen*, *omme dat hy siner quaetheit ende wreetheit niet* gheraedsaem *wesen wilde*. Dat is, dat Boëtius hem, in

zyne

Dat hiit hadde bestaen te doene. JAN de Twee-de.
Haddi gherecht met scarpheden/
Hi en die sine hebben leden/
Des hadde ghedaen ghenen noet.
Had hire twintich gheslegen doet/
Hi hadder dusent mede behouden.
Dit quam al van dier scouden/
Dat hi Gode ontsach so sere.
In enighen doene/ in enighen kere/

Had-

zyne kwaadheid en wreedheid, noch *helpen* noch *raaden* wilde. *Raadzalig* hebbenwe in onze Proeve gemeld.

℣. 793 Haddi gherecht met scarpheden) hieruit blijkt, dat de Broddelaar zijnen Voorganger, gelijkweboven, ℣. 713, te kennen gaven, niet verstaan heeft. Hy verbeeldde zich, dat dit *rechten met scarpheden* betrekking hadt tot het *handhaaven des Rechts* (zie by ℣. 716) in het algemeen: en daarom maakte hy zo veele onnutte en buitenspoorige aanmerkingen omtrent het gedrag der Baljuwen; waarvan Melis in 't geheel niet sprak. Hy sprak niet, zeg ik, van gemeene Rechtsoeffeningen over, en tusschen, de Onderzaaten: maar van Strafoeffeningen over zulken zyner Onderzaaten, die hunnen Heer openlijk beoorloogden. Dit kanmen, vooreerst, afneemen uit de woorden, *scharp* ℣. 789, en hier *scharpheid*: die niet minder betekenen dan *streng* en *strengheid*. Dit ziet, met naamen, op die van Borselen, ℣. 807, en verder op alle de Zeeusche Wederspannelingen. 's Graaven oudste Zoon, nu reeds gesneuveld, was anders *scharp* of *streng*, toen hyze allen, die in zyne handen vielen, dood sloeg; waarom zy hem noemden *Jan zonder genade*; en, dat de vrucht was, Zeeland verlieten. Dit deedt de Vader, die te goed, en reeds zwak was, niet. Doch Melis oordeelde, dat hy 't moest gedaen hebben, als klaar blijkt uit deeze hartelyke taal ℣. 796.

Had hire twintich *ghesleghen doet,*
Hi hadder dusent *mede behouden.*

Is 'er iets in al die 112 laffe regels, dat by zulk eene taal, die op waarheid en op recht steunt, geleeken kan worden?

 ℣. 801

JAN de Tweede.

Hadde hi met wille verdaen
Enen man. eñ / sonder waen /
Ghelovede hem yement enighe dinc /
Hoe na dat hem oec ghinc /
Hi waende dat also ware.
Dat sceen wel al openbare
Doe die van Borsele waren ghevaen
In Hollant / dat hise liet gaen
Op haer belof eñ op haer eede.
Si deden hem sint leede /
Alst openbaer is an scine /
Die wile hi levede: eñ die sine
Wel dat hebben ondervonden /
Dat si hi na tot ener stonden

Had-

℣. 801 met wille verdaen) deeze woorden zijn my verdacht. Bezienwe de plaats eens, zo als die in Allen geleezen wordt:

In enighen doene, in enighen kere
Hadde hi met wille verdaen
Enen man. ———

Dit zegt het tegendeel van 't geen Melis dacht. Daarom verklaarde Alk. *Hadde hi*, op eene zonderlinge wyze: DAT IS, zegt hy, *Noit hadde hy.* Doch *dat is* het zekerlijk niet. Ten minsten eischte de orden, *Hadde hi noit;* of anders, *Ne hadde hi.* Maar de natuurlijkste verbetering schijnt my te zijn, datmen leeze.

In enighen doene, in enighen kere,
Hadde hi niet willen verslaen
Enen man. ———

welk *verslaen* wel sluit op *ghesleghen doet* ℣. 796.

℣. 821 Dat hi fel ware) met deezen regel begint Alk. telkens te verschillen van de voorige Uitgaaven. Zo heeft hy hier ℣. 821 *was* voor *ware.* 822 *Mer die* (zeer goed) voor *Die.* 823 *zulke* voor *sulke.* 824 *Godes* voor *Gods.* 825 *moete* voor *moet.* 826 *begheerde alle* voor *begaerde in allen.* En zo vervolgends; juist eveneens of hy hier een ander oud

MS

Hadden verdreven sijn gheslachte/
Bede met rade eñ met crachte;
Eñ hi wel na hadde verloren/
Dat hi gheloefde dat hem gheswaren
Was/ als hi te rechte soude.
Nochtan gaf men hem die scoude/
Dat hi fel ware eñ loes.
Die kennets niet altoes/
Die sulke dinc van hem seide.
Nu is hi in die Gods gheleide.
God hi moet der zielen pleghen/
Des hi begaerde in allen weghen.
Dese Here en lebede niet langhe
Nadien/ dat sijn Sone stranghe

JAN de Twee-de.

Den

MS gebruikt hadt. En zo is 't. Want hy hadt het oude Blad, waaruit Scriverius het Slot van dit Werk en den Naam van *Melis Stoke* eerst ontdekt en bekend gemaakt heeft, ontvangen van den Heer Westphalen, gelijk hy zelf zegt p. 262. Alleen kwam by my in bedenkinge, dat Scriverius, in zijn' Toetssteen op de Goudsche Kronijk p. 251, zegt: *Op welk Parckement gheleesen wierden dry geheele Kolommen van vaersen uyt de Rijm-Chronijck, en achter die een Slot van alles.* Begon dan dat Blad met ons ỳ. 821, zo hebben die drie Kolommen bevat 234 regels (want zo veel schieten 'er hier, buiten het Slot, noch over) en elke Kolom 78. Het welk omtrent de helft meer is dan ik in de *MSS* van Melis, en andere Dichtwerken op gelyke hoogte geschreeven, gevonden heb. 't Kan dan niet anders zijn, of 't *MS*, waartoe het gemelde Blad behoord heeft, moet geschreeven geweest zijn, op grooter bladen, met kleiner letter, in drie Kolommen nevens elkanderen. En dit geloof ik dat Alk. wilde te kennen geeven in zijn Voorb. p. 4. zeggende dat het was *met drie Rijm-reijen beschreven.*

ỳ. 827 **Dese Here**) de voorgaande 46 regels beginnen met de zelfde woorden, *Dese Here.* En dat kan lichtelijk de oorzaak geweest zijn, dat Wouter de Klerk, of zijn voorganger,

 ger,

JAN de Tweede.

Den wijch up Gouwe vacht met eren
Jeghen de wrede Vlaemsche Heren/
Eñ hise verwan al sonder lette/
Eñ Sirixe daer mede ontsette.
Dat wiste hi al voor sine doet:
Dies was sine blisscap groet/
Dat hem God der eren gonde/
Dat hi doch up ene stonde
Voer sine doet was getroest/
Eñ sine vreende waren verloest.
Want had hi ghestorven ere/
Men soude segghen/ dat hi van sere
Eñ van rouwen ware bleven/
Eñ so den gheest op ghegeven.
Der quaetsprekers is so vele/
De altoes vut hare kele
Laten gaen quaet eer goet.
De des pleghet/ hi mesdoet
Dat hijt alle in quade keert.
Godsat heb hi/ deet hem leert.
Hi versciet/ als ic versta/
Harde kortelike daer na/

Na

ger, die vaarzen over 't hoofd gezien heeft; vooral zo hy, na de woorden, *Dese Here*, de pen nedergeleid hadt, het zy om te gaan eeten, of om te gaan slaapen.

v. 845 Laten gaen quaet eer goet) zo lees ik in A. maar in de Andd.

Laten eer gaen quaet dan goet.

alleen by Alk.

Laten een *quaet dan goet.*

Ziet! zo heeft hy Melis gezuiverd. Want in zijn Voorbe-rigt p. 4. daar hy van dat oude Blad spreekt, snorkt hy, dat hy dit Werk deedt te voorschijn komen, *in een nieuwe gestalte*, —— GEHEELD *van zyne voorgaande* BREUKEN, *en* GEZUIVERD —— *van zyne* GEBREEKEN *en* WANSTELLINGEN.

v. 853

Na den stride / alst is bescreven /
Eñ hevet den gheest op ghegeven
Saterdaghes / alst wesen moeste
Na onser Vrouwen daghe in den Oeste;
Eñ wort begraven met groter eren
Inden selven iare ons Heren
Alst bescreven es vanden stride:
Des sine vreende waren blide.

JAN Twee de.

Al was de Grave Willam droeve /
Hi moest sien om sine behoeve;
Up hem was nu comen tlant;
Eñ voer doe alte hant /
Eñ dede hem hulden eñ sweren.
Des ne wilde hi niet onberen;
Eñ der mannen bleef en gheen /
Sine ontfinghen al haer leen
Als van haren rechten Here:
Si mochten doen met groter ere.
Als hi in Zeelant hadde ghedaen
Manscap / eñ hulde ontfaen /
Pynde hi hem / hoe hijt besette;
Eñ voer in Hollant sonder lette

WIL-LEM Derde.

Al

ỷ. 853 Saterdaghes) den 22 Aug. 1304. gelijk ook de Schryver der Vaderl. Hist. zeer wel aangetekend heeft. By anderen vindtmen dien Sterfdag verscheidelijk gemeld. 12 Sept. 1305 vind ik in de Lijst der Graaven achter de voorige Uitgaaven van dit Werk; en by Scriverius, Oud Batavien p. 307. Ook by Ant. Matthæus, Anal. T. I. p. 61. daar het Jaar aldus wordt uitgedrukt, CIↃ CCC *ende* V. Maar in mijn affchrift van die zelfde Schedæ, welken Matthæus daar uitgaf, vind ik het Jaartal aldus gesteld, M CCC IIII.

ỷ. 858 Des sine vreende waren blide) ik vind hier geen verschil. doch het kan niet bestaan. Voor *blide* lees *onblide*.

ỷ. 870 Manschap eñ Hulde) Willem, nu, uit eigen

hoofde

WILLEM de Derde.

Al te Dordrecht in de poert/
Eñ ondoet rechte voert
Omme alle de liede/ dat si quamen
Eñ sijt voert tghoede namen/
Eñ sine ontfinghen over Here.
Si dadent gherne/ wat wilgijs mere?
Eñ swoeren hem daer houde/
De porters alle jonghe eñ oude/
Entie lantliede alghemene/
Beide groet ende clene.
Tote Sciedamme voer hi van daer/
Eñ omboet/ dat es waer/
De lude vander ieghenode/
De voer hem quamen niet node/
En swoeren hem hulde mede
Alle lude daer ter stede.

Ge-

hoofde Graaf geworden, *doet Manschap*, en *ontvangt Hulde*. 't Is nadrukkelijk gezeid. Alk. verklaart die twee woorden door *Eed van Bescherminge*, en *Eed van Getrouwigheid*. Maar alsmen die Eeden wat dieper inziet, konnen zy beide verklaard worden door eenen onderlingen Eed van *Getrouwheid*, die eene wederzijdsche belofte van *Beschermінge* insluit. Dit volgt, meen ik, uit de uitdrukking, dat *de Graaf Manschap* DEEDT; en uit de omstandigheid, dat de Graaf EERST ZWOER.

℣. 876 voert tghoede) de Andd. *voer tgoede*: daar *voer* kwaalijk geschreeven is voor *voert*. Maar voor *tgoede*, lees *te goede*. *Te*, als 'er een Medeklinker volgt, is altijd *te*, behalve voor eene *s*, omdat de *t* en de *s* zich, in de uitspraake, lichtelijk vereenigen. Zo leezen we, B. VIII. ℣. 1341, *tSierixe*, voor *te Zierixe*. IX. 597 *tSciedamme* voor *te Sciedamme*. I. 1227 *tSint Omaers*. en 1248 *tSinte Pieters*. IV. 1259 *tSertogbenbossche*. VIII. 944 *tSinte Gberdenberge*. En meermaalen onverschillig, *te samen* en *tsamen*: *te scepe* en *tscepe*. Zo lees ik in Fergunt f. 19 d.

Wildi bestaen die avonture,
Die menegen man es worden tsure.

dat

Oer ne wasser ne gheen/
Sine ontfinghen al haer leen/ WILLEM de Derde.
Diere woenden inden lande/
Eñ setten hem in sGreven bande:
Want hi met rechte haer Here was.
Doe wort hi te rade das/
Dat hi te Delf voer in de port/
Te Leyden/ te Haerlem/ also vort/
Eñ voert tot Alcmaer in Vrieslant/
Eñ onboet alte hant
De Vriesen/ dat si tot hem quamen;
Of dat si senden tote hem bi namen/
Dien si betrouweden sonderlinghe/
Van wien dat hi hulde ontfinghe
Voer hem allen daer ter stede;
Eñ voer hem mochten zweren mede.

Die

dat is, *te zuidr*. En zo ſpreeken wy noch, *tſynen*, of ſchryven *t'ſynen buize*; maar noit *tmynen* of *t' mynen buize*.

✝. 885 De lude vander teghenode) kwaalijk in A *teghenbede*. Zie hier achter.

✝. 892 bande) in de Andd. *bande*. Alleen by Alk. leeſtmen ook *bande*. En daarom behoude ik 't; ſchoon *bande* hier immers zo gepaſt ſchijnt.

✝. 902 dat hi hulde ontfinghe) dit heb ik genomen uit de Andd. In A ſtaat, *ſi hulde ontfinghen*. Het waaren niet zy (de Onderzaaten) maar het was *hy* (de Graaf) die de *hulde ontvong*, alswe gezien hebben by ✝. 870.

✝. 904 Eñ voer hem mochten zweren) *mochten* ſtaat in Allen. 't Welk ik aanteken, opdat niemand hier denke om den Graaf, alsof die *mochte* zweeren. Ik vind niet, dat Graaf Willem, voor de Vriezen, iets bezwooren heeft. Oprecht en verſtandig ſchreef Eikelenberg, in zijn Alkmaar p. 107. *De Weſtvriezen, daar* (te Alkmaar) *als bewoonders van een* AANGEWONNEN Landſchap *ontbooden, deeden hem door hunne afgezondenen gewilliglijk den Eedt.*

✝. 914

WILLEM de Derde.

Die Vriesen stonden tsinen ghebode/
Eñ dankens onsen Here Gode.
Dus dede hi an dese vaert/
Eñ voer weder te Zeelant waert/
Eñ besette daer sijn lant.
Doe quam hem boetscap te hant/
Dat hi doer Brabant mochte varen/
Eñ hi quame sonder sparen
In Henegouwen sonder respijt.
Want men soude up de tijt
Dat segghen uten banden dinghe
Tusschen van Vrancrike den Coninghe
Eñ sierre pertie an deen side;
Eñ die van Vlaendren ten selven tide/
Eñ her Gye ende sine.
So mochte hi metter selver pine
Haren Karels dochter van Vrancrike
Te wive trouwen eerlike/
De hem ghesekert was te voren
Bi sVader tiden/ als wi horen.
Teersten dat de boetscap quam/
Eñ hijt waerlike vernam/

B

v. 914 soude) kwaalijk in A *mochte.*

v. 915 Dat segghen uten) zie hier achter.

v. 924 Bi sVader tiden) het woord *tiden*, dat hier ni gemist kan worden, staat in Allen, behalve in de gezuiver Uitgaave van Alk.

v. 929 Hoe hi) kwaalijk in A *Doe bi.*

v. 934 Vanden enen ant ander over) B *oever*. doch d verandering was onnoodig. *Opt over*, lees ik Mat. der So den f. 38 c. en, *op dat over*, in Profectus II. 61. f. 108. E daar hebtge 't ook Onzydig. Anders Manlijk; in 't eerstg melde Werk f. 45 a. *in den over des meers*. en f. 90 b. (de

Besette hi tlant van Zeelant wale/ WILLEM de Derde.
Eñ reedde hem ten selven male
Hoe hi in Hollant comen mochte;
Des had hi pine/ eer hijt volbrochte/
Vanden yse/ dat was starc.
Hadt moghen baten dusent marc/
Men had niet moghen comen over
Vanden enen ant ander over.
Dit ghevìel te meneghen stonde
Dat hi gheraren niet en conde
Van den yse/ dat was so groet.
Dat hi merrede dedem noet.
So wat hi ter zewaert sochte
Dat was dat hem niet en dochte/
Hine waert niet leden sonder scade.
Int ende wort hi te rade/
Dat hi boden sende zaen/
Eñ dede Godevaerden verstaen/
Van Berghen den Drussate/
Dat hi emmer niet en late/
Hine ombiede hem metter vaert/
Of hi quame derwaert/

Dat

den over. Samenspr. f. 12 c. *anden over vander zee.* Echter leestmen hieronder ℣. 976, *anden oever.* en zo vind ik 't in Allen, schoon het daar ook rijmt op *over.* Zo mede by Maerlant f. 126 b. en 145 c. *up den oever.* Walewein f. 21 b.

Eñ Gringolet die bezochte
Den hoever ———

℣. 938 Dat hi merrede dedem noet) de nood dwong hem te blyven daar hy was.

℣. 947 Hine ombiede hem) Alk. verklaart deeze plaats, alsofmen door *bi* moeste verstaan den *Graaf*, en door *hem*, den *Drost.* Doch 't is recht anders om. Willem verzocht, *dat de Drost hem ten spoedigsten liete weeten* (want dat is *ontbieden:*

Willem de Derde.

Dat hine dan mochte geleiden
Tote Breda / over der heyden;
De Hertoghe hadde hem ghegeven
Geleide / eñ oec dat bescreven:
Eñ dat hi ombode wat hi doen woude /
Want hi daer na werken soude.
Godevaert omboet hem weder saen /
Wat hi wilde / dat waer ghedaen.
Der ballinghe waer gheen so coene /
Dat hi hem iet dorste bestaen te doene /
Of den minsten banden sinen;
Hi soude ghetrouwelike pinen /
Eñ sekerlike gheleiden /
Eñ met hem riden over der heyden /
Eñ doen dat hem eñ betame;

Eñ

den: zie by IV. 862) OF *by*, Droſt, *derwaarts*, te Bergen op den Zoom, *zoude komen.* Willem zoù zich ſchikken naar het antwoord, dat hy van den Droſt ſtondt te krygen, als blijkt ✝. 954.

✝. 956. Wat hi wilde / dat waer ghedaen) dat is: Willem mogt vaſten ſtaat maaken, *dat al wat hy wilde, zekerlijk zou gedaan worden.* naamelijk, de Droſt zou maaken te Bergen te weezen, en den Graaf geleiden tot Breda toe.

✝. 957 Der ballinghe) wederom ſtaat hier in M *baliuwe* voor *ballingbe.* zie boven by ✝. 213. Het waaren de Zeeuſche Ballingen (nu alleen die geenen, die hun Vaderland voor altoos verlaaten hadden) die Willem eenigszins beſchroomd maakten, deeze reis, *over de beide* ✝. 950, te doen zonder goed geleide.

✝. 958 Dat hi hem iet dorste bestaen te doene) in M was *hem* vergeeten. Doch 't is hier noodig; want daarvan hangt de volgende regel af. Anders geeven wy dit vaers gelijk wy het vinden in Allen, behalve wederom alleen by Alk. die het op deeze barbaarſche wyze gezuiverd heeft:

Dat ſi hem beſtaen yet dorſten te doene.

Ik

Eñ hi der stoutelike quame/
Hine dorste niet ontsien.
Godevaert ghedoet mettien/
Waer der ballinghe een so coene/
De hem pijnde te mesdoene
Den Grave/ of iement vanden sinen/
Hi sout hem doen in scine/
Hi soude hem nemen lijf eñ goet.
Mettien de Grave reden doet
Sine vaert/ wat wilgi me?
Eñ porrede van Sirixe/
Eñ voer ten Bordendamme over/
In Noortbevelant anden oever
Eñ ginc te Caetse rechte vort/
Eñ scepede/ hebbic ghehort/

WILLEM de Derde.

In

: staa toe, dat het vaars, als vaars, verbetering noodig heeft.)e Leezer overweege of ik die gevonden heb in 't veranden van *Dat hi* in *Die*, aldus:

Die hem iet dorste bestaen te doene.

℣. 963. Eñ doen dat hem es betame) dat is, dat *hem*, ROST, betaamelijk was: zie onzen Dichter II. 691. Maar ı de Andd. lees ik, niet *betame*, maar *bequame*; en dat zou eezen, dat *hem*, GRAAVE, aangenaam was. Want *bequaem* ; *aangenaam*, zie boven by ℣. 540 enz. en niet *noodig of ienstig*, gelijk Alk. hier in den blinde schreef. Beide die leeingen zijn goed; doch ik verkies de onze.

℣. 971 Hi soude hem nemen) in de Andd. *Ende nemen.* aar by Alk. even als in A.

℣. 975 ten Bordendamme) in A, wordt geleezen, *ten Lederdamme.* Maar in B en H, *ten*, of *te Bordendamme.* y Alk. *te Bordamme.* en in de Kaart van Zeeland, in 't bein van den Tegenw. Staat enz. wordt de plaats aangeweezen nder den naam van *Beerendam.* Om al het welke ik *Lederamme* verworpen heb.

℣. 979

WILLEM de Derde.

In Zuutvliet / hi eñ sine man /
Eñ ghinghen te Wichvliet an /
Eñ voer vort te Remerswale /
Eñ quam daer ten avontmale.
Den nacht voer / eñ den dach /
Dat grote Vastelavont wesen mach /
Bleef hi daer / entie nacht daer na.
Sanderdaghes / als ic versta /
So reedde hi toe / eñ voer bi tide
Over ande ander side.
Sine paerde waren ghereet.
Voer de porte dat hi leet /
Toten Berghe sonder houden.
De ghene / de met hem varen souden /
Waren ghereet / eñ voeren mede
Twe milen buter stede.

†. 979. in Zuutvliet) *is verdronken*, zegt Alk. Melis, den Graaf gebragt hebbende tot Kats, aan de Oostzyde van Noordbeveland gelegen, doet hem *te scheep* gaan, niet *TE*, maar *IN Zuutvliet*; dat is, in 't Water, in den Stroom, zo genoemd. Gelijk noch tegenwoordig het Water, dat een scheiding maakt tusschen Noordbeveland en Wolfaardsdijk, den naam draagt van *Zuidvliet*.

†. 980 te Wichvliet) Alk. weder, *is verdronken*. En dit geloof ik. 't Schijnt eene plaats geweest te zijn in Zuidbeveland, tusschen 't Huis te Goes en de Stad Remerswale. zie het volgende vaars.

†. 984 Dat Grote Vastelavont wesen mach) dit vaars is korter in de Andd. *lach*, in de plaatse van *wesen mach*, en dat zoude ik verkiezen. Zie onzen Dichter I. 392. 758. II. 607. 1022. enz. Ik heb hier echter geen verandering gemaakt, omdat ik *wesen mach* ook vinde in de Uitg. van Alk. ten blyke dat het in meer andere Oude *MSS* post gevat heeft. Want Alk. kon dat wederom nergens gevonden hebben dan op het gemelde Blad. Wegens *Grooten Vastelavond*, zie hier achter.

Doe reet hi voert over de heide/
Een deel met sijns selfs gheleide.
De Here van Breda hilt der bi/
Eñ deden/ al dat hi
Doen mochte te weerdicheden;
Eñ wilden doer sijn lant gheleden:
Eñ sine helpe wies hem an.
Hem quamen toe sijns selfs man
Up der heyden/ hem der neghen/
Eñ deden alse goede liede plegen.
Dus reet hi voert t'Sente Gerden berghe/
Eñ nam daer ruste eñ herberghe.
Daer bleef hi ene corte stonde/
Eñ besette/ als hi best conde/
Sine lieden eñ sijn lant/
Eñ voer voert altehant

WILLEM de Derde.

In

℣. 997. De Here van Breda) Razo van Gaveren, Heer van Liedekerke en Breda, van 1302 tot 1312. De Baron Jac. de Roy, Notit. Marchion. Antverp. L. IX. heeft aldaar ingelascht een Bredaasch Kronijkje, daar ik leeze: *Anno* 1304. *Willem de Goede, dewelcke, mids d'ijsgang, uyt Seeland comende over Bergen en Breda, aldaer van Heer* Raso *wel ontbaelt en geleydt wierdt tot in Holland.* Dit laatste is mis. In de plaatse van, *tot in Holland*, waar natuurlyker en meer met de waarheid overeenkomende geweest, *door zijn Land*; gelijk Melis spreekt ℣. 1000. dat is, *door 't Land van Breda.* De Graaf wilde toen niet naar Holland, maar naar Henegouwen. zie ℣. 1011. Die Kronijkschryver was anders vry kundig, schoon niet oud: want hy eindigt met de Geboorte van Prins Willem III. 14 Nov. 1650; en met belofte van eerlang te zullen in 't licht geeven eene *Groote Kronijk van Breda, van de welke dit*, zegt hy, *een kort begrip is.* Ik wenschte die Groote Kronijk gezien te hebben.

℣. 1004 deden) in A *dogbeden*; dat bedorven is. *Deden* vind ik in de Andd. Ook by Alk.

℣. 1015

WILLEM de Derde.

In Henegouwen / voer Brabant /
Daer hi blide liede vant /
Diene wel antfinghen / als wi horen.
Nu was hem aldaer te voren
Een kint ghesekert van hoghen gheslachte.
Haer Vader was van groter machte /
Daer toe weldich ende rike /
SConinx Broeder van Vrancrike /
Her Karel was hi ghenant /
Als ic te voren seide te hant.
De Grave hadde hem vermeten /
Dat hi woude / sulvi weten /
De ionghe Bruut hebben te wive /

Ei

✝. 1015 ghesekert) dat is, ondertrouwd. *Ghesekerd maegbt*, zegt Kiliaan, en hy vertaalt het, *Virgo desponsa* Onze Dichter boven, ✝. 923, van de zelfde persoonen:

De hem ghesekert *was te voren.*

Limborg B. X. f. 104 c.

Soe gheloeft vore al dit Hof;
Dat gi mi die Maget wilt geven;
Ik wilse houden al mijn leven;
Eñ doens hare vaste sekeringe.

en kort daarop:

Nu es gedaen die sekeringe
In beiden siden. ——

✝. 1018 SConinx Broeder van Vrancrike / Her Karel) Alk. tekende hier zeer wel aan: *Karel van* Valois, *Broeder des Konings.* te weeten van *Philips IV*, of den Schoonen. Karel van *Valois* was dan de Vader van de *Jonge Bruid* ✝. 1023. Goed. Maar wiens Dochter was dan de *Jonge Bruid?* Vraag dat aan Alk. en hy zal u antwoorden: *Johanna*, Dochter *van Karel van* Alenson, *Broeder des Konings van Vrankrijk.* te weeten van *Philips VI.* Want *Karel van Alençon* was de tweede Zoon van *Karel van Valois*, en de Stamvader der volgende Hertogen van Alençon; niet *Vader*, maar *Broeder* van de *jonge Bruid.* Maar Alk. is rondom Alk.

✝. 1024

WIL-LEM de Derde.

Eñ trouwense tsinen live/
Eñ leider toe sijn ghedochte/
Eñ reder toe dat hi mochte.
Toet buter Vasten comen was/
Voer hi/ eñ pijnde hem das/
Dat hi quam op ene stont
Inde Abdie te Longopont/
Daer hi vant de ionge maghet/
De hem harde wel behaghet.
Daer was de Bisscop van Sissoen/
Diet harde wael conde doen/
Dese trouwede hede te samen;
Dat moste wesen in Goeds name.

God

℣. 1024. **Eñ trouwense tsinen live**) de verklaaring deezer woorden vindtge, op de voorgaande bladz. in het aangehaalde uit Limborg,

Ic wilse bouden al mijn leven.

Willem heeft haar ook al zijn leeven gehad. Hy ftorf 7 Juny 1337. Toen nam zy het Geestelijk gewaad aan in de Abdye van Fontenelle; en overleedt 7 Mei 1342. Zie Anfelme p. 58.

℣. 1030 **Longopont**) in **A** bedorven, *Lonogpond.* Diction. Universel de la France: *Longpont, dans la Picardie, Diocèse de Soissons.* De Abdye is gesticht in 1131. Het Inkomen van den Abt wordt daar begroot op Dertig duizend *Livres de rente.*

℣. 1033 **Sissoen**) dat is, *Soissons.* In **B** en **H** lees ik even als hier, *Sissoen.* alleen by Alk. *Chisoen.* Limborg B. V. f. 46 d.

Die Grave van Vermendoys,
Die mijn heer Herbrecht hiet ——
Hi was sGraven broeder van Seffoen.

℣. 1036 **Dat moste wesen**) dit heb ik genomen uit de Andd. In **A** staat, *Eñ besliepse.* Doch dat volgt ℣. 1041. en was geenszins noodig tweemaal gezeid te worden. Hier,

 zeker,

WIL-LEM de Derde.

God moetse sterken / als hi wel mach!
Dit was op enen Sonnendach
Voer de Opvaert ons Heren /
Dat hi nam / met groter eren /
Sijn wijf / eñ besliepse daer /
Als men screef ons Heren iaer
M. drehondert ende vive /
Grave Willam in ionghen live;
Eñ keerde weder / eñ voer te hande
Te Hollant waert / tsinen lande;
Daer mens was blide sere /
Eñ dankes Gode onsen Here.
Nu stont hem herde siere.

Een

zeker, daar gesproken wordt van den Bisschop, dieze trouwde, voegt het niet.

v. 1038 Sonnendach) den 23 Mei 1305.

v. 1045 voer te hande Te Hollant waert) in de plaatse van *voer*, hadt iemand al vroeg, by verzinninge, geschreeven *boet;* want zo staat in A. Doch dat is hier niets. Een ander, die 't wilde verbeteren, veranderde het in *ontboet*, gelijk in B en H: of *omboet*, gelijk by Alk. Dit zou betekenen, dat hy *in Holland liet weeten*, enz. Maar hy voer zelf, met zyne jonge Huisvrouw, *te Holland waert*, dat is *naar Holland.* En dierhalve heb ik geen oogenblik in twijffel gestaan om het bedorven *boet* te veranderen in *voer.* Zo lazenwe ook V. 1319.

De Coninc VOER *wech* TE HANDE.

v. 1053 dorwaden met ghenende) Seb. verklaarde dit zeer wel, *kloekmoediglijk uitgestaan.* Alk. vondt het ook te goed om 't niet uit te schryven: maar laat 'er eerst zyne eigen droomen voorafgaan, *doorgewadet sonder einde.* blyvende dus zonder einde hangen in die ongerijmde verbeelding, dat *met genende* konde betekenen *met geen einde.* Hy verstondt de taal van Melis, toen hy eindigde, even als toen hy begon. Van *genende* spraken wy breedgenoeg by IV. 1092.

Door-

Eer hi der jaren neghentiene
Hadde/ had hi leden al/
Alse eist bescreven/ groet en smal/
Eñ dorwaden met ghenende.
Hier makic mijns dichtens ende.

Here van Hollant, edele Grave/
U hebet ghemaect/ teenre gave/
Dit boec eñ dit werc/
Melijs Stoke, u arme Clerc/
Gode teren eñ uwen live!
Wacht/ dat niet verloren blive

WILLEM de Derde.

De

Doorwaden, is hier eigelijkst, *doorworsteld*. Willem heeft niet weinig *geworsteld*, eer hy al zyne Vyanden vernederd, of vernietigd, en zich zelven ten top van voorspoed verheven zag. Waarvan hy ook geen misbruik gemaakt heeft. Want het onthoofden van dien Baljuw van Zuidholland, op eigen gezag, en zulks voor zijn ziekbed, is een louter verdichtsel.

℣. 1054 Hier makic mijns dichtens ende) in B staat *mede ic*, voor *make ic*. daar dan het laatste woord *ende* zoude betekenen, *eindige*. Doch dit vaars betekent, zo klaar als eenvoudig, *hier maak ik een einde van mijn dichten*.

℣. 1055 HERE VAN HOLLANT) het Slot van dit Werk, eerst door Scriverius ontdekt, geeven wy nu hier uit ons *MS* A. Wy spreeken 'er breeder van hier achter.

℣. 1056 U hebet) in A lees ik, *De bevet*, dat hier niet bestaan kan. Ik volg hier Scriverius en Alkemade, die het zelfde Blad naargeschreeven hebben. Ik wenschte dat zy overal zo wel overeen kwamen.

℣. 1058 u arme Clerc) zie hier achter.

℣. 1059 Gode teren eñ uwen live) dat is, *ter eere van God en van uw leeven*; of korter, *en van u*. 't Geen Scriv.

WILLEM de Derde.

De name/ die ghi hebt nu.
Eñ dorvijs nu/ dat seg ic u
Dat quader wort dan te voren/
Ende pine es al verloren.
Altoes penset om die doghet/
Eñ ghevet als ghi gheven moghet:
Eñ wat ghi ghevet/ eñ wien/
Eñ den smekers suldi slen
Inden mont/ eñ merkte wale/
Waeromme si segghen hare tale;

Of

en Alk. in dat Blad geleezen hebben, is gansch bedorven. Zy geeven ons beide,

U te eeren ende uwen live.

en dat zou zijn, volgends Alk. *tot uw Eere en uit Liefde*. Praatjes! Alk. heeft noit konnen onderscheiden tusschen *live*, lijf, en *lieve*, liefde: in welk verschil van spellinge de Ouden noit mistastten.

ỷ. 1062 Eñ dorvijs nu) hiervoor vind ik by Scriv. *En doe dus niet.* by Alk. *En doe dy's niet.* Het eerste is zekerlijk bedorven. Het tweede zou konnen verklaard worden, *En doet gy des niet:* te weeten, *zo gy u niet wacht*, enz. maar de leezing van A fluit, dunkt my, beter op de twee voorgaande regels. *Dorvijs*, schoon maar twee lettergreepen, bestaat uit drie woorden, *dorft gy des*. Melis dacht; *Kwaamt gy des eerlyken naams, dien gy nu reeds verworven hebt, weder te* derven, *zo waar 't erger dan te vooren.* *Derven*, 't welk in verscheiden betekenissen by de Ouden voorkomt, is nochtans altijd het zelfde woord. In die van *ontbeeren*, *missen*, *kwijt raaken*, vinden wy 't ook by onzen Dichter B. VI. ỷ. 1035.

Wi en willen, om uwen wille, niet sterven,
Ons goeds ende der porten derven.

Doch de gemeenste betekenis was van ouds, *beboeven*, *boeven*, *noodig hebben*, enz. waarvan breeder gesproken is hier achter by ỷ. 284.

ỷ. 1063 wort) Scriv. en Alk. *sal worden*.

ỷ. 1068

Oft om ghewin is haer flateren.
Weest ghelike anderen heren.
Hout u liede eñ u lant te rechte/
Jeghens heren eñ knechte.
Elken man so doet vonnesse.
Dies verdient/ leert hem de lesse/
Dat recht is eñ vonnesse draghet/
So eist om niet/ eist dat hi claghet.
Roekijs niet/ ghi mesdoet.
Hi sal u werpen onder de voet/

WILLEM de Derde.

Mach

v. 1068 **den smekers suldi sien Joden mont)** zie de Aantek. IV. 275. 277.

v. 1071 **haer flateren)** Scriv. *si u smeren.* Alk. *si u fleren.* Dit laatste, *fleren*, is oogschynelijk bedorven uit *flateren.* En dit doet my denken, dat Scriverius het heeft willen verbeteren, en dat wy daaraan zijn *smeren* verschuldigd zijn.

v. 1074 **Jeghens heren eñ knechte)** lees, *eñ iegbens knecbte.* want zo staat niet alleen by Scriv. en Alk. maar ook boven III. 806.

v. 1076 **leert hem de lesse)** zie boven III. 844. en onze Aantek. X. 703.

v. 1078 **so eist om niet/ eist dat hi claghet)** de meening is: *Straf, die 't verdient, volgends Recbt en wettig Vonnis; zo beeft by geen reden van klaagen.* Dit is zekerlijk eene zeer getrouwe en verstandige Les. Maar dit vaars wordt by Scriv. en Alk. op deeze wyze geleezen:

Roekes niet wat men clagbet.

het welk daar voorkomt als een Vermaaning op zich zelf; en ook zeer goed zoude zijn, indien 'er volgde, *maar boor eerst den beklaagden* of *beschuldigden.* Maar hier niets, dat daarnaar zweemt. Laat ons zien wat de woorden konnen betekenen. Zy zijn gansch niet dubbelzinnig. *Roekes niet*, is *acbt niet*, of *geef geen acbt.* En dan zegt die regel, in goed Duitsch: *Sluit uwe ooren voor alle klagten.* Dit raakt noch Scriv. noch Alk. die geeven moesten dat zy gevonden hadden.

WILLEM de Derde.

Mach hi/ en segghen dan:
De duvel soude desen man
Moghen dienen ofte minnen.
Crouwen/ wildi dat bekinnen/
Ghi hebbets groten scade ontfaen/
Dat te voren niet was ghedaen.
Loent den ghenen/ de u dient;
So blijft hi u ghestade vrient.
Recht over den riken/ als over den armen,
De laetse niet lopen carmen.
Doedi dit/ so doedi wale.

Werk

den. De eerste bemoeide zich niet met uitleggingen. Maar de laatste verklaart die woorden aldus: *Siet op de Saak en niet op de Klagte.* Maar wat mensch, buiten Alk. kan zulks leezen uit de woorden,

Roekes niet watmen clagbet?

Evenwel, hy past 'er op toe, en brengt daar woordelijk by, Deuteron. XVI. 19. Alles even ongelukkig. Want ook in die aanhaalinge zijn *de* WOORDEN *der recbtveerdingen*, verkeerd in *de* OOGEN *der recbtveerdigen.*

ℽ. 1082. De duvel) zie boven by ℽ. 698.

ℽ. 1085 Ghi hebbets) Scriv. *Gbi bebbes.* Alk. *Gbi bebt 'es.* Doch dat gelijkt meer naar taal van Kakolijn, dan van Melis Stoke.

ℽ. 1089 Recht over) zie boven by ℽ. 733.

ℽ. 1093 Ende seer ghestade in ghelate) hiervoor lees ik by Sriv.

Ende gbestadicb sere in gbelate.

de zelfde woorden; doch kwaalijk verplaatst. Zie nu eens op wat wyze Alk. het gezuiverd heeft. By hem leestmen,

Ende gbestadicb in ghetale.

De twee woorden, by Scriv. *sere* en *gbelate*, zijn echt; want wy vindenze ook in 't onze. Het eerste, *sere*, is by Alk. niet te vinden: het tweede, *gbelate*, is by Alk. verbasterd in *gbetale.* Zulk zuiveren, is bederven.

ℽ. 1097

Weest hoefsch in daden eñ in tale/ WILLEM de Derde.
Eñ seer ghestade in ghelate.
Van allen dinghen houdet mate.
Eñ sult minnen de Heilige kerke/
Eren papen ende clerke;
Begheven lude so doet ere:
So sal u sterken onse Here.
De arme suldi niet versmaen.
Doet hem goet; dats wel ghedaen.
God gheve dat behouden blive
U werelt ere in desen live!

En

ỳ. 1097 Begheven lude) zie hier achter.

ỳ. 1099. De arme) in M staat, *De arme lude.* Doch dat *lude* is hier alleszins overtollig. En omdat wy het noch by Scriv. noch by Alk. vinden, hebben wy het te eerder verworpen.

ỳ. 1100 dats wel ghedaen) by Scriv. lees ik, *in uwe daden.* by Alk. *in uwen daden.* Doch die woorden zijn hier niets waardig. De oude Schryver van dat oude Blad, hadt, door onoplettendheid, op het einde van den voorigen regel, geschreeven *versmaden*, voor *versmaen.* En het was alleen om 't Rijm, dat hy, *dats wel ghedaen*, veranderde in, *in uwen daden;* dat hier zelfs geen' gezonden zin uitlevert.

ỳ. 1102 U werelt ere in desen live) als gy dit vaars in 't verband leest met het voorgaande en de twee volgenden, zo is het zeer klaar, dat de Christelyke wensch van onzen Dichter was, dat God den jongen Graaf, zo lang hy leefde, wilde bewaaren in die Eere, waarin hy toen bloeide, en hem, na dit leeven, der eeuwige Zaligheid deelachtig maaken, om de verdiensten van onzen Heiland, den Zoon van Maria. En dus besluit Melis zyne laatste Aanspraak aan Graaf Willem III. op de allerbeste wyze. Op 't oude Blad was dit vaars ganschelijk bedorven. Voor *U werelt ere*, heeftmen tot noch toe by Alk. geleezen, *U ware Heere.* by Scriv. *U wares eere.* Het een deugt zo weinig als 't ander. Maar hoe is het mo-

WILLEM de Derde.

Eñ na desen live comt daer boven
Daer d'Inghelen Gode loven!
Des onne u Marien Kint!
Seghet, Amen! de den Grave mint.

Eñ WOUTER, DEN CLERC, de dit screef,
Eñ lettel ghelts te voven bleef,
Dien bid ic Gode, dat hi versette
Sine armoede, eñ sine lette
De hem vanden Pape quam,
HEREN FLORENS, diene maecte gram,
Eñ diene sloech onverdient,
Nochtan dat Wouter was sijn vrient;
Eñ vor den Pape lach hi in bande.
Nochtan moet hi in vremden lande
Verre bedevaerden gaen:
Eñ tghelt, dat hi hevet ontfaen
Van desen boeke, moet sijn verteert
In dese verre bedevaert.
God doene met ghesonde keren!
Eñ behoude JANNE in deren
VAN PALANEN, eñ sine Joncvrouwe,
Sin Kindren, eñ diene minnen met trouwe!
Eñ alle dene hebben leet,
Eist dat hijt weet of niet en weet,
God, onse Here, sende hem an
Dat ic den Pape her Florens an!
AmeN. AmeN.

EINDE.

mogelijk, dat twee persoonen, uit een zelfde voorschrift, zo verscheidelijk konnen leezen?

v. 1105 onne u) by Scriv. en Alk. *jonne ons ende u.* dat ook niet kwaad is.

v. 1107 Eñ WOUTER den Clerc) zie, voor 't laatst, hier achter.

BREE-

BREEDER
AANTEKENINGEN
OP HET
TIENDE BOEK.

✝. 91 **De quade wil niet ghelachtert sijn)** Alk. verklaart hier *gelacbtert* door het nu alleen bekende *gelasterd*, dat is *belogen*. Maar dit vaars betekent integendeel, dat de *kwaade* niet wil, datmen hem *de waarheid zegge*, of datmen hem *berispe*. Jesus Syrach, Eccles. XI. 7. BERISPT *niet eer gy onderzocht hebt*. Waarvoor in den Delfschen Bybel 1477 geleezen wordt: *Eer du vraghes so en* LACHTER *nyemant*. Doch de betekenis is niet altijd de zelfde. Vergelijk de twee volgende voorbeelden, waarin de zorgvuldigheid van Martha (Lucas X. 41) gezeid wordt door den Heere, *niet gelacbterd*, en *gelacbterd* te zijn. De Vertaaler van J. Cassianus, Coll. I. c. 8. *Aldus bad Maria dat beste deel vercoren*: NIET, *dat Marthen deel van den Here* GELACHTERT *wort, mer dat bijt leger settede*. Die van Boëtius f. 9 b. *Die, seit Augustinus, sorcbvuldicheit* GELACHTERT *heift, en heift redelike provisie eñ voersienicheit niet verboden*. 't Geen hier *lacbteren* vertaald is, is, in 't Latijn van Cassianus, *vituperare*: en Kiliaan gebruikte geen ander woord dan alleen dit, tot vertaalinge van *lachteren*; Maar *lasteren* is, by hem, *criminari*, *calumniari*, &c. zodat hy zeer oneigelijk zeide, *Lacbteren is lasteren*; beter waar geweest, *is laaken*, het welk hy zelf ook verklaart door *lacbteren*. zie onze Proeve p. 66. Spiegel der Moniken c. 22. *Het is alte seer te* laken *in enen gheesteliken menscben, dat hi yet spreect van yemant diere niet bi en is, dat hi niet spreeken en solde dueren* (durven) *waer hier* (hy 'er) *by*. dat is: het is grootelijks te mispryzen, enz. In de betekenis van *laster* of *calumnia*, weet ik niet, *lachter* gevonden te hebben dan in deeze plaats van Walewein f. 32 c.

Ic sout hem sciere doen becant,
Den lachter *dien ghi hem tyet ane.*

dit is klaar. Iemand *eenen lacbter aantyen*, is *lasteren*. En zo kanmen ook verstaan, iemand *lacbter spreeken* B. V. ✝. 927.

B. X. ✝. 91.

B. X. 927. hoewel die zelfde woorden, tweemaal in één Sermoen
✠. 91. voorkomende, X. 49 en 111, daar niet meer zeggen dan *ßaken*. Noch leezenwe IX. 698, *in lachtre leggen*, 't welk daar niet eigelyker kan verklaard worden dan door ons, *te laste leggen*. Zie hier de woorden:

De Vlaminghe mochten niet seggben,
Noch in *ghenen* lachtre leggen,
Datse her Willem iet besloep, enz.

't Komt 'er hier niet op aan; maar van deeze vier plaatsen is 'er niet een van Melis. Nu *lastert* men anderen met woorden; maar van ouds *lachterde* men zich zelven door zyne werken. IX. 1252.

Dat si ontsloen, dat was haer LACHTER.

dat is, *haare schande*. Zo leezenwe IV. 531. *te haren* LACHTER. Waarvoor wy nu zouden zeggen, *tot hun eigen schande*. Hierom worden die twee woorden meermaalen te saamen gevoegd. Zo sprak Koning Lodewijk van Koning Willem, III. 1354.

Het waer LACHTER *eñ* SCANDE
Soude ic sijn Lant berechten.

Zo sprak de yverige Heer Witte, toen hy Holland zo naa verlooren zag, VIII. 1090.

—— —— *dat waer* LACHTER,
Sprac hi, soudemen in deser noet,
Sonder slach eñ sonder stoet,
Tlant upgheven: dat waer SCANDE
Bede den luden enten lande.

Men kan my hier tegenwerpen, dat ik, B. III. ✠. 1114, niet goed keurde, dat Alk. in de woorden,

—— —— *Het dochten* lachter,
Souder enig hem ontgaen,

lachter verklaarde door *schande*: en dat ik het daar zelf nam voor *logen*. 't Welk strydig is tegen het bovenstaande. Doch het komt aan op den persoon van wien Melis zo sprak. Wy toonden daar, dat het niet kon verstaan worden van *Koning Willem*; en verstonden het van den *Graaf van Giesen*, gelijk ik vertrouw dat yder, op eene bloote leezing, met my doen zal. en dan kan ik die plaats niet anders begrypen, dan ik voorlang gedaan heb. Volgends den saamenhang der redeneeringe, voor en na, zou het noodzaakelijk die Graaf moeten geweest zijn. Maar wy weeten, en hebben 't ook somtijds aan-

ge-

getekend, datmen dikwils aandacht noodig heeft, om te bepaalen, wien Melis bedoelde onder het Voornaamwoord *Hy* of *Hem*. De kortheid maakte hem duister. Dit heeft my sedert doen denken, dat Melis het oog gehad hebbe op B. X. ỷ. 91.

sConinx broeder, Florens den iongben,

genoemd ỷ. 1094, en van wien daar verder, tot ỷ. 1108, gesproken wordt. Dit zo zijnde (en wie kon hier zo spreeken of denken, dan Florens, die daar eenen beslissenden zege bevocht, waaraan hy, op dat oogenblik, de laatste hand leide?) keur ik de verklaaring van Alk. *lacbter* is *schande*, voor goed. En dan komt ook de gemelde plaats III. 1114, ten vollen overeen met die twee anderen, die wy laatst uit Melis bygebragt hebben. Ondertusschen is zeker, dat de gewoone betekenis van het oude *lacbter* minder scherp, minder hoonende, was, dan die van ons *laster*: waartoe ook vooral dient het volgende. Boëtius zeide L. I. Prosa 3. *quorum nec pervetusta nec* INCELEBRIS *memoria est.* 't Welk de Vertaaler aldus overbragt: *welker memorie niet al te oud noch* LACHTERLIC *es.* Als hy geschreeven hadt, *noch verachtelic es*, zou hy noch meer noch minder gezeid hebben dan hy nu zegt. In 't Hoogduitsch schreefmen van ouds, *niet lacbter*, maar *laster*; maar ook in andere betekenis, dan nu by ons. Voor *droefbeid* vind ik 't by Gravenberg f. 100 c.

Umme irre Niftelen LASTER.

want de Man van die Nicht was vermoord. Ook by Strickerus XII. 4. daar Koning Palligan, wiens Zoon in den strijd gesneuveld was, zegt tot Koning Karel:

Ich wil durch dein frumicheit
Mein LASTER *und mein* HERTZENLEIT
Baide verchiesen und verclagen;
Du hast mir mein Sun erslagen.

Scherzius, evenwel, verklaart daar *laster* door *injuria*, en beroept zich op zeker geschrift van het jaar 1441, daar hy gevonden hadt, *inen weder* LASTER *noch* LEID *tun*. Het voorbeeld sluit net op de woorden van Strickerus, *laster en hartenleed*: maar het is te onbepaald. Want *laster tun*, betekent daar mogelijk niet anders dan ons *overlast doen*. Maar by Strickerus, daar een Vader klaagt over *zijn' laster*, veroorzaakt door het omkomen van zijn' Zoon in openbaaren Oorlog, kan het niets natuurlyker betekenen dan *droefbeid*. Zo mede by Gravenberg. En hiertoe behoort ook de plaats van onzen Dichter V. 1194.

Dit

B. X. *Dit* VERNOY *eñ menich* LACHTER
Moste menich man verdraghen.

ỷ. 284. ỷ. 284 **Dat qualic mag haer bederve**) wy hebben dit woord, *bederve*, I. 22, verklaard door *nooddruft.* III. 1278 lazenwe, *om sine bederve;* dat is, *t'zynen beste;* of gelijk Alk. daar zegt, *tot sijn behoef. Van bederf*, voor *van node*, zijn, of hebben, zeide men noch in 't laatst van de Zestiende Eeuwe: Bor, Nederl. Hist. T. I. p. 411. in eenen Brief van den Hr. van Zwieten: *en also ik u luiden niet* van bederf, *dat is*, van node *en hebbe.* daar hebtge'r de verklaaring by. Noch eens, zonder de zelve: *om te besien of zijnder Genaden u* van bederf *hadde.* Want BEDERVEN is eigelijk BEHOEVEN. Welk een taal, zo wy die uit ons hedendaagsch Duitsch willen verklaaren, is deeze, Limborg f. 3 c.

God moet ons gheven dat ons bedarf!

doch dat is, het geene ons noodig is; dat wy *behoeven.* In dit Boek ỷ. 499. staat in **A**, *behoeft*, in de Andd. *bedarf.* Bedied. der Misse f. 4 a.

Want hi om onser sielen bederf
Bitterlike aen dat cruce sterf.

J. van Maerlant berijmde het Tiende Gebod, by hem het Negende, aldus II. 25. f. 25 d.

Dune sult ooc niemens goet
Begheren in dinen moet,
No sijn huus, no sijn aerve,
Om die vrome van diere bedaerve.

en in de Gelykenis van het uitdeelen der Ponden, Luc. XIX. zegt hy f. 138 d.

Eñ als hi weder quam ter steden,
Die twee diere bederve *deden*
Prijsdi, ende loonde hem zaen.
Eñ die geen profijt *hadden gedaen,*
Die scalt hi om hare traechede.

daar wordt *bederve* verklaard door *profijt*; even gelijk Seb. deedt I. 22. Fl. en Bl. f. 16 a.

Nu es Floris comen daer bi wesen soude:
Hem bedarf *wel, dat hi hem houde*
Met sinne, eñ pense weder eñ vort.

dat is, nu zal hy verstand, voorzigtigheid, noodig hebben. Walewein f. 14 d.

Ic

Ic wilde wel, waert uwe bedarve, B. X.
Ent u bequame ware ooc, here, ✝. 284.
Dat ghi ons blevet emmermere.

zo 't u *nut en aangenaam* was. 't Is opmerkelijk, dat, gelijk wy zeggen *be-hoeven*, van 't geene noodig is, en, van 't geene onnut is, doorgaands, *'t hoeft niet*, zonder het Voorvoegsel *Be*, ook de Ouden, op gelyke wyze, zeiden en schreeven, *be-derven* en *derf niet*. ook in 't Hoogd. Gravenberg f. 4 c.

Ich bedarf *wol uwers rates.*

Strickerus X. 19.

Baide der wille und diu craft,
Des man bedarf *zu Ritterschaft.*

Anders, Fragm. de Bello K. M. ✝. 173.

Man erkante in vile verre,
Nieman ne thorfte *vragen,*
Wer ther Kaiser were.

Volgends het oude Nederd. zou dat moeten zijn, *therfte*. Saamenspr. f. 64 c. d. *Maria — en* dorfte *niet biechten noch oec dat doepe ontfaen, noch des ghelijcs, als wi* behoven. Maria *hoefde* niet te biechten. Onze Dichter beneden ✝. 501.

Sone dorsten *si hem niet ontsien.*

Gemeener was, *darf, derf* of *dorf*: zo verscheidelijk schreef men dit woord. Boven III. 1381.

Hine darf- *er toe hopen nemmermere.*

dat zo veel is, of wy nu zeiden: Hy *hoeft* 'er noit meer om te denken. Cl. Willemsz. I. 6.

So en dorf *di daer aen twyfelen niet.*

der Ystor. Bloeme f. 5 b.

Dandre riepen mettien:
Wi sijn vrient, ghine derft *niet vlien.*

Doctrinale f. 13 d.

Die wel doet, ne derf *nergen*
Vlien, no hem oec bergen.

fierlyker vind ik dat uitgedrukt in Walewein f. 13 c.

Die niet misdoet, hine dar *niet boeten.*

doch lees *darf*. want *hi dar*, is *hy durft*: het welk daar niets is. Het oude *derven* is nu noch *derven, ontbeeren*; en dat is ook *behoeven*: zie by X. 1062. Maar ons *durven* (waarvoorwe p. 425 *dueren* lazen) is by Melis *dorren* III. 1178. IV. 628. enz. by J. v. Heelu *derren* p. 141.

Dat

B. X. *Dat selen wi so helpen weren,*
v. 284. *Dat ghi u niet en* dorvet *ontsien,*
Dat wi yet van u vlien;
Dies derric *mi wel vermeten.*

daar hebtge 't beide: *ghi dorvet* is *gy hoeft: derric* is *durf ik*: Maar het Imperf. van beiden was *dorst*. In de betekenis van *behoefde*, zagen wy 't boven. Eene plaats hebben wy voorlang, in onze Proeve, p. 341, bygebragt uit Notkerus; ten bewyze dat de Ouden zeiden, *dorst*, *gedorst*, niet *durfde*, *gedurft*. Voeg 'er by, uit Tatianus, Harmon. c. 237. §. 4. *inti nioman ni* gidorsta *thero sizzentero fragan inan*. dat is letterlijk: *ende niemand der zittenden* dorst *hem vragen*. daar Palthenius p. 398. zeer verkeerdelijk, *gidorsta* wilde veranderen in *gidorfta*, wyzende ons naar twee plaatsen, daar, *githarf*, geleezen wordt, in dien zin, alsge, *moest*, kunt vinden Luc. XXIV. 26 en 46. *Gitorstin*, dorsten, *audebant*, is te vinden in het oude Rijm, de S. Annone v. 357. daar Opitz 't verklaarde, *durfften*, gelijk nu ook onder ons gemeen is, *durfden*: maar hy voegt 'er zelf by, dat de Sileziers zeggen: *ich torste nicht*. en dat is, gelijk wy noch zeggen, en ook behooren te schryven, *ik dorst niet*.

v. 529. v. 529 **van der Lede mijn Her Jan)** in de Vaderl. Hist. B. X. p. 180. wordt gezeid: *Jan en Pelgrim van der Leede waaren Zoonen van Heere Gijsbrecht van Amstel*. doch zonder getuigen te noemen. Misschien op 't gezag van Alkemade; want die tekende hier aan: *Jan van der Leede, Soon van den Ouden Heer van Amstel*. Maar twee gewigtige redenen hadden Alk. hiervan moeten te rug houden. De eerste is, dat *Heer Jan vander Lede* hier, door Melis, allerduidelijkst onderscheiden wordt van

Sheren Sone van Aemstelle,

dien hy reeds genoemd hadt v. 525. De tweede, doch die alleen voldoende moet zijn, is de Zoenbrief tusschen de drie Broeders, Willem, Gijsbrecht en Arnoud van Aemstel, ter eene, en den Bisschop van Utrecht en Graaf Florens, ter andere zyde, van 27 October 1285, waarby *Heer Herbaren vander Lede* en HEER JAN HEER VANDER LEDE, onder andere Borgen, zich verbinden, en *met gezwooren Eede* belooven, den Graave tegen de gemelde Broeders, of *der zelver* NAKOMELINGEN, in gevalle die deezen Zoen verbraken, te zullen dienen, de eerste met twintig, de tweede

de met vijftien man. Welken Brief Alk. zelf achter dit Werk heeft doen drukken; doch, als blijkt, zonder den zelven geleezen, of immers, verstaan te hebben. In een' tweeden Brief van den zelfden dag wordt *Heer Jan*, als recht is, genoemd voor *Heer Herbaren*. Welke Heer Herbaren mogelijk geweest is de zelfde persoon, die zich in 't hoofd van eenen Brief, 5 Juny 1293 (Charterb. p. 553) noemde *Heer Herbaren, Heer van Haastrecht*; om redenen straks te melden. Maar die Brief komt hier ongemeen wel ter snede, omdat onder de Getuigen, daar gemeld, genoemd wordt, *Arnoud van Benscoep*, HAREN ARNOUDS SONE VAN AMESTELLE. En hierop schijnt Melis gedoeld te hebben, toen hy schreef: B. X. v. 529.

Sheren Sone van Aemstelle,
Eñ Aernt van Benscop sijn ghesellle.

Die twee *Gezellen* waaren dan *volle Neeven.*

Terwijl my in den zin speelde, gekeezen te hebben, dat de Heeren *vander Lede* gesprooten waaren uit het Geslachte van *Arkel* (zie het Vijfde Deel van van Loons Aloude Regeeringwyze van Holland p. 105) nam ik mijn toevlucht tot de eerste Uitgaave van de Analecta van Matthæus, die ik nu onlangs gelukkiglijk (daar ik de tweede, zo dikwils by my aangehaald, nu niet by de hand hebbe) ben magtig geworden; alwaarmen T. VIII. kan vinden een kort Verhaal van 't Leeven der Heeren van Arkel, in 't Latijn beschreeven door eenen onbekenden, in 't laatste der Vijftiende Eeuw. Ik zwijg van de Heeren van Arkel zelfs. Maar ik vind daar, p. 302-309, eene onafgebroken historie van FOLPERD en PELGRIM, Vader en Zoon, den een' na den anderen, *Heer vander Lede en Haastrecht*; beginnende ten tyde van Jan VIII, die in 1272 overleedt, en eindigende in 't begin van de volgende Eeuw. Daar komen beide, Vader en Zoon, voor, als een Verdrag gemaakt hebbende met den Duivel, om lang naar hun genoegen te leeven. Dit is 't eerste kenmerk. Het tweede is, dat wy boven, uit echte Brieven, gezien hebben, dat in 't jaar 1285 de Heer vander Lede geheeten was, noch *Folperd*, noch *Pelgrim*, maar *Jan*; en de Heer van Haastrecht, in 1293, *Herbaren*. Ik heb elders aangemerkt, dat ook uit de plompste verdichtselen somtijds goede bewyzen konnen ontleend worden, omdat zy niet zelden op eenige historische waarheid gebouwd

zijn.

zijn. en 't zal hier vervolgends zonneklaar blyken. Mid-
B. X. lerwylen onderstel ik, dat ook hier naar waarheid gezeid
†. 529. wordt dat de Heerlijkheid van *Haastrecht* behoord heeft aan de Heeren *vander Lede* En dit is de grond myner bedenkinge, dat *Heer Herbaren Heer van Haastrecht*, gemeld in 1293, de zelfde geweest is, die in 1285 simpelijk genoemd werdt *Heer Herbaren vander Lede*. Doch laat ons de Historie zelve, volgends den onbekenden Schryver (schoon het misschien niet anders is, dan een valsch invoegsel is van eene andere hand) kortelijk beschouwen. Van *Heer Folpert* zeg ik alleen, dat hy, schoon door zijn' Grootvader gesprooten uit den Huize van Arkel, echter een doodvyand des Heeren van Arkel was, dien hy door alle middelen zocht van kant te helpen: het overige kanmen daar leezen. Eindelijk werdt hy, in zyne Heerlijkheid *Haastrecht*, met zyne gezellen vrolijk zijnde, uit het midden der zelven weggenomen, zodat 'er van hem niets overbleef dan drie druppelen bloeds, ter plaatse daar hy laatst gestaan hadt. Hierna spookte het zo schrikkelijk, niet te *Haastrecht*, maar op 't Slot *ter Lede*, dat *Heer Pelgrim* het zelve liet afbreeken, en weder deedt opbouwen aan de Westzyde van *Lederdam*. Dees evenwel, niet afgeschrikt door 't voorbeeld zijns Vaders, was met den Duivel overeengekomen, dat hy in alles voorspoedig zoude zijn, *zolang hy niet, met een paard, over eenige rivier voer*. Hy, waanende den Duivel te bedriegen, beval den zynen noit eenig paard te dulden in een vaartuig, daar hy zelf in was. Dit duurde lang. Maar wanneer hy eindelijk, met veel volks, eenen stroop deedt in het Land van UTRECHT, en met zijne gevangenen en een' goeden buit meende te rug te keeren, zag hy zich vervolgd, zodat hy met haast scheep ging op de LEK, om naar BEUSICHEM over te vaaren. Maar eer hy daar was, verscheen 'er een eisselijk zwart paard, vreesselijk briesschende, 't welk in 't schip sprong, en 't zelve, door zyne zwaarte, deedt zinken als een' baksteen: zodatze allen VERDRONKEN. En verlangtge te weeten, wanneer dit geschied zy? Hy noemt Jaar en Dag; naamelijk, *anno* M CCC IV. *altera die post festum Assumptionis beatæ Mariæ Virginis*; ten allerovertuigendsten bewyze, dat onder dit snoode verdichtsel schuilt de waare gebeurtenis van het verdrinken van *Heer* JAN *vander Lede*, juist op dien zelfden Dag, 16 Aug. 1304, voorgevallen:

zie

zie by ✝. 610. Nu eisschen de verdere omstandigheden noch eene korte overweeging. B. X. ✝. 529.

De Vertelling, waarin alles bewimpeld is (en daarom mogt *Renesse* daar niet genoemd worden) heeft tot grondslag beide de Kronyken, zo van onzen Dichter als van den ongenoemden Klerk. Het *Verdrinken*, en de juiste bepaaling van den *Dag*, komt overeen met Melis. Maar het *Zwarte Paard*, dat het Schip, toen het reeds, in de *Lek*, by *Beusichem*, dicht aan den oever genaderd was, deedt te grond gaan, verbeeldt *Heer Jan van Beusinchem Heer van Kulenborg*, die de vluchtelingen, toen zy de *Lek* haast overwaaren, zoude aangetast en verslagen hebben, gelijk de Klerk vertelt, en, na hem, de Vaderl. Hist. Van de Verdronkenen noemt de Spookmaaker niemand dan deeze twee, PELGRIM *Heer vander Lede*, en *Arnoud van* BUREN, *Kanonik te Utrecht*. Het welk, op eene zigtbaare en schandelyke wyze, vervalscht is uit Melis, die (buiten Renesse) alleen genoemd heeft, JAN *Heer vander Lede*, en *Arnoud van* BENSCOP. Want die vier Naamen waaren maar twee persoonen. Nochtans worden 'er, tot zeven toe, opgeteld in de Vaderl. Hist. zich beroepende op Zweder van Kulenborg; by wien ik 'er nochtans maar drie vinde, naamelijk, PELGRIM *Heer vander Lede*, *Hubrecht van Everdingen*, en *den* KANONIK *Aernt van* BUREN. Van deezen zijn de eerste en laatste, als reeds getoond is, verdichte Naamen. En dit blijkt hier op nieuw, daaruit, dat Zweder de rechte persoonen, JAN *Heer vander Lede* en *A. van* BENSCOP, in 't geheel niet noemt. Zodat Zweder, die doch gewoon was, by gebrek van goede riemen, te roeien met alle hout dat hy vondt (want waar hadt hy zynen *Pelgrim* en dien *Kanonik* gevonden, dan by den Spookmaaker?) hier van valscheid overtuigd zijnde, ook ten opzigte van *Hubrecht van Everdingen*, geen geloof verdient. Maar de Vaderl. Hist. noemt, boven deezen, noch *Henrik* en *Bertolt van Schalkwijk*; van welken Zweder geen gewag maakt., 't Is waar, daar staat op den kant (zonder meer) *Henrick ende Bertolt van Scalcwijc gebroeders An.* 1287. *feria* 3 *post Quasimodo geniti.* Maar hoe komt dat te pas by 't verdrinken in 1304? Ik mag hier zekerlijk 't zelfde zeggen, dat Matthæus, wegens eene diergelyke kanttekening op het zelfde Werk, zeide p. 317. *Nec satis scio, an id tanti quod in margine.* En het is aanmerkelijk, dat ook nevens

B. X. den naam van *Aernt van Buren* gevonden wordt deeze kan-
✝.529. tekening: *Nota*, *staet in margine*, *Heer* Aernt van ARCKEL *sinen Oem*: waarvan in de Vaderl. Hist. geen melding gemaakt wordt. Dit blijkt 'er uit, dat de naam van *A. van Buren* al vroeger verdacht is geweest. Ik acht het een zo goed als het ander. Melis is ons genoeg.

✝.885. ✝. 885 De lude vander ieghenode) dit verklaart zich eenigszins uit het voorgaande, ✝. 880.

De PORTERS *alle iongbe eñ oude*,
Entie LANTLIEDE *algbemene*.

Daar sprak Melis van *Dordrecbt*: hier, van *Scbiedam*. En die daar eenvoudig heeten *Landlieden*, in tegenstellinge van *Poorters*, noemt hy hier, met eene fierlyke verandering,

De Lude *vander* IEGHENODE.

dat is, van 't *omgelegen Land*, of van dat gewest. Zo lazenwe boven VI. 607.

Men woude doe, dat Joncbeer Witte
Gbingbe liggben op 't Huus van Pitte
Te wacbtene die ieghenode.

Ferguut f. 9 d.

Te sinen Waert nam bi orlof,
Eñ seide, bi wilde rumen tbof;
Eñ daer na ane die Joncfrouwe,
Die stont bevaen met groten rouwe:
Doe ruemdi die iegenode.
Tors liep wecb, eñ deet niet node.

wederom f. 20 c.

Uten torre keerde bi doe
Tote sinen orsse met gbemake,
Het was gebonden ane j stake,
Biden togle bijt gegreep,
Eñ sette voet in stegereep,
Eñ ruemde die iegen ode.
Tors ginc lopen, eñ deet niet node.

Maar wat is dan de letterlyke betekenis van *Jegen-ode*? De plaatsen, uit Ferguut bygebragt, bepaalen ons hier eigelijk niet: maar uit die van Melis schijnt de grondbetekenis geweest te zijn, *Tegen-land*; en dus de *Jegenode van Schiedam*, het Land, *tegen*, *tegen over*, *Schiedam* gelegen. Zo ook de *Jegenode van 't Huis te Putte*, enz. Ons woord heb ik vruchteloos gezocht by Kiliaan; ook by geene Hoogduitsche Uitleg-

leggers van woorden konnen vinden. Ik noem die hier niet, omdat ik de zelven thans niet tot mijn' wil hebbe; herhaal ook niet, wat ik voor verscheiden jaaren, uit hun, aangetekend had; omdat die Aantekening, die geschikt was voor B. VI. ℣. 607. verlooren geraakt is; door wiens schuld, acht ik nu niet waardig te onderzoeken. Daar is weinig aan verbeurd. Onze Nederduitsche Kiliaan zal hier, al luidt het wat vreemd, de plaats van eenen Hoogduitschen konnen vervullen. Men leest by hem, eerstelijk, p. 105. EENOODE; Germ. Sax. *Solitudo*, *eremus*, *secessus*. Ten anderen, p. 149. GHEGHENE, Sax. Sicam. *Regio*, *locus*. Ten derden, p. 370. OODE, Germ. Sax. *Tesqua*, *loca inculta*. OODE, OEDE: *Incultus*, *desertus*. &c. Maar hoe hangt dat te saamen? *Eenode* is by Kiliaan, eene *Eenzaame plaats*. Zo ligt dan de betekenis van *plaats* alleen in *ode*. En dat acht ik als zeker. Maar *Ode*, op zich zelf, is by hem ook een *Woeste plaats*. Want het betekent beide, *Woest* en *Plaats*. Dit kan geen proef houden. Want dan kanmen van veele woorden, die meer dan eene betekenis hebben, byna al maaken, watmen wil. Behalve dat die betekenis van *woest* my noch niet aanneemelijk voorkomt. Gy denkt misschien, waartoe ik hier ook het woord *Ghegbene*, uit Kiliaan, bygebragt hebbe? Hiertoe. Voeg het te saamen met het laatste *Ode*, zo hebben wy (de onnutte letters achterlaatende) *Gegenode*; dat is, letterlijk, ons *Jegenode*. Want *jegen* is *tegen*; en *tegen* is in 't Hoogd. *gegen*, volgends Kiliaan zelf p. 552. En dit bevestigt myne verklaaring, van *Jegenode* door *Tegenland*, niet weinig. Dat *Gegen* in 't Hoogd. ook betekent een *plaats*, een *gewest*, staa ik volkomen toe. Maar of het zo oud zy als ons *Jegenode*, weet ik niet. Alleen weet ik, dat het by de Hoogduitschen noch in gebruik is, ook in 't Hoogd. Woordenboek van Kramer gevonden wordt; doch niet behoort tot het geene ik hier onderzocht heb. Waarom ik, tot noch toe, niet zien kan, dat 'er reden zou zijn, om in myne bovenstaande Verklaaring van *Jegenode*, eenige verandering te maaken.

B. X. ℣. 885.

℣. 915 **Dat segghen uten)** men zou den Vrede maaken tusschen Vrankrijk en Vlaandren. Maar waarom noemt Melis dat een *Zeggen uiten*, dat is, eene *Uitspraak doen*? Misschien omdat Koning Philips, die Graaf Guy met drie Zoons in hechtenis hadt, hun zulke wetten kon voorschryven als hem goed ℣. 915.

 dacht.

B. X. dacht. Die waaren ook allerschandelijkst, gelijkmen by de
✝.915. Vlaamsche Schryvers, op 't jaar 1305, kan naarzien: de Graaf Robert (den Vader middelerwyle overleeden zijnde) kon, zyne vryheid geenszins erlangen voor dat hyze getekend en bezegeld hadt. Maar waarom moest Willem, te dier gelegenheid, in den winter naar Henegouwen reizen? of moest hy daar, of verder, zijn, om mede in den Zoen begreepen te worden? Ik denk, ja. Nochtans zegt Meyerus duidelijk het tegendeel. Het laatste Artykel des Vredes geeft hy ons aldus op: *Ut omnes foederati utrarumque partium comprehendantur hac pace,* EXCEPTO COMITE HOLLANDIÆ, *quantum attinet ad* HOLLANDIAM *&* ZEELANDIAM. Doch dat is een Vlaamsch Verdichtsel, om het volgende Verdichtsel wat schijns by te zetten. Want op 't jaar 1306 verhaalt hy, dat de Oorlog tusschen Vlaandren en Holland weder begon te ontsteeken, omdat Graaf Willem geen Manschap wilde doen aan Graaf Robert, wegens Zeeland; die hy echter in 1311 zoude gedaan hebben: 't welk wy kortelijk aanroerden in onze Breeder Aantek. IV. 15. p. 309. Tot bevestiging van die gansche Aantekening dient my nu krachtelijk de Jezuit Jo. Buzelinus, dien ik toen noch niet kende, en die in zyne Annal. Gallo-Flandr. toont dat hy Meyerus door en door geleezen heeft; en nochtans nergens de minste melding van dat *Zeeusche Leen* maakt. Zelfs niet op het jaar 1252, daar hy, den oorlog tusschen Koning Willem en Margriet moetende verhaalen, des zelfs aanvang voorstelt in deeze woorden: *At enim huic illustrissimæ mulieri non parum laboris & moestitudinis peperit Cæsar Guilelmus, qui Sororem Joanni Avesnio copulaverat matrimonio. Scriptum ab eo PRIMUM diploma, quo Namurcensi territorio, totaque Imperiali Flandria eam exuebat: &c.* Dat bestendig zwygen van het Recht der Vlamingen op Zeeland is my een bewijs, dat hy van des zelfs ongegrondheid ten vollen overtuigd is geweest. Maar dat hy 'er ook, op 't jaar 1252, geen gewag van maakte, daarin deedt hy der waarheid te kort, om de gedachtenis van Margriet te spaaren. Meer behaagt my, dat by hem mede geen woord te vinden is van den Oorlog tusschen Vlaandren en Holland in 1167, dien wy voor verdicht houden; en gevolgelijk ook niet van dat bespottelijk Verdrag, waarby Florens III zich allereerst tot een' Leenman van Vlaandren gesteld zou hebben: waarvan wy in 't breede gehandeld hebben by II.

6ca.

602. Al het welk ingevoegd hadt konnen worden in de Br. Aantek. IV. 15. p. 302. Ik bewijs het hier slechts nader uit den Vlaamschen Buzelinus. Voor 't overige heeft die Vrede tusschen Vrankrijk en Vlaandren eerst zijn beslag gekreegen in Juny 1305, nadat het Huwelijk van Graaf Willem met 's Konings Nicht reeds in Mei voltrokken was. Hoe zou dan de Koning deezen nieuwen Neef, en dien alleen, buiten den Vrede uitgeslooten hebben? Het spijtme, dat onze Vaderl. Schryver het Werk van Buzelinus niet gekend heeft. Dan zou hy zich zekerlijk zo onbepaald niet beroepen hebben op *het verbaal der Vlaamsche Schryveren* B. X. p. 190. Enz. B. X. ℣. 915.

℣. 984 **Grote Vastelavont**) dit onderstelt eenen *Minderen Vastelavond*. Laat ons zien wat 'er van zy. In het Charterboek I. p. 583. komen twee Brieven voor, behoorende tot het jaar 1297. de eene getekend, *des Vrydaghes naer Groet Vasten aevent*; de andere, *des Saterdaegs na Groote Vastelavont* (zo werdt de *Aschdag*, van ouds, ook onverschillig genoemd, *Asschen-* of *Asschel-Woensdach*) op welken laatsten de Heer Mieris aantekende; *Ik meene, dat de Zaturdag naa Groote Vasten Avond in 't jaar 1297 viel op den Negenden van Maart.* In dat jaar is Paasch geweest 14 April: gevolgelijk, de Zesde Zondag te vooren, 3 Maart; en de Zaterdag daarna, 9 Maart. Dees Zondag, die de Eerste Zondag is in de Vasten, en bekend onder de naamen van *Quadragesima*, en van INVOCAVIT, was dan, volgends dien kundigen Heer, de *Groote Vastenavond*. Van alle de *Vastelavonden*, en met naame van die Vier, (waarvan Ch. G. Haltaus omstandig spreekt in zijn Calendarium Medii Ævi p. 48-62, was die Zondag de laatste; schoon reeds de Vyfde dag in de Vasten. Dat nu die, somtijds, de *Groote Vastenavond* geheeten is, blijkt daar, p. 61, uit deeze woorden: *Sontag* INVOCAVIT *genant die* GROSS VAST-NACHT. en wat verder, schoon niet zo klaar, uit den Brief van eenen Straatsburger Gemagtigden te Parijs, die verhaalt, dat de Koning naar Parijs reedt *uf der Pfaffen Vassnacht* (Zondag ESTO MIHI); dat hy zelf te Parijs kwam *uf die Rechten Vassnacht* [Dingsdag]; voor zyne Genade verscheen *uf den Schurtag* (Aschdag); en des *Donderdags* den ganschen dag by hem geweest is: *Geben zu Paris uf Fritag zu Abent van der* GROSSEN VASTNACHT. Beide deeze voorbeelden zijn ontleend uit Jac. Wenckerus; doch uit byzondere Werken. En dit ℣. 984.

B. X. ſtemt volkomen overeen met de meening van Mieris. Maar
†. 984. 't is jammer, dat Haltaus ganſch niet overeenſtemt met zich zelven.

De eerſte onder de vier Vaſtelavonden was de Zondag te vooren, dien men noemt, ESTO MIHI, en *Quinquageſima*; maar die ook geheeten is, de *Groote Vaſtelavond*: waartoe Haltaus, p. 51, bybrengt, uit Joh. Chr. Lunig, in Corp. Juris Feud. T. I. p. 1989. deeze duidelyke woorden: *Op den Sondag zo* GROISS VASTAVENDT, *den man nent* ESTO MIHI. Haltaus verdient onzen dank, dat hy de verſchillende verklaaringen van eenen zelfden naam, niet verzweegen heeft. Maar onbegrypelijk is het, dat hy, dien naam naderhand, in 't byzonder, toeeigenende aan den Zondag INVOCAVIT, ganſch vergeeten was het geen hy, des aangaande, zo kort te vooren, gezeid hadt van den Zondag ESTO MIHI. Te meer, omdat hy, hier, verſcheiden andere bewyzen opgezaameld heeft, ter beveſtinge dat ESTO MIHI geweeſt is de GROOTE VASTELAVOND. Want, vooreerſt, redeneerende als ik boven deed, dacht hy ook, dat de naam van *Grooten* onderſtelde eenen *Minderen Vaſtelavond*. Zie hier zyne eigene woorden p. 51. *Et quia etiam dies ſequens Lunæ vocatur* Vaſtel-Avend, *ut ex Botbone probabo*, *Dominica hæc ad ejus differentiam*, *a ſolenni Principum & Clericorum lætitia*, *dici coepit*, der GROSSE VASTEL-AVENT *apud Lunig*, *&c.* 't geen daar uit Lunig volgt, hebben wy reeds gemeld. En dit zelfde bewijs dringt hy nader aan p. 53. daar hy, ſpreekende van den volgenden Maandag, zegt: *Dies Lunæ poſt Dominicam* ESTO MIHI *vocatur* der Vaſtel-Abend, *ſcilicet*, MINOR, *ad differentiam* MAJORIS, *Dominicæ* PRÆCEDENTIS. Hoe kan iemand ſterker beweeren, dat de *Groote Vaſtelavond* geweeſt is ESTO MIHI; en dus niet, INVOCAVIT? Ten anderen; hy hadt by Vredius, Geneal. Com. Flandr. P. II. p. 12 en 25, geleezen den naam van *Groot Vaſtelavonde*, doch zonder bepaalinge van den dag: en hy paſt het toe, niet op INVOCAVIT, maar op ESTO MIHI. Ten derden; hy zegt in Not. p. 53. *Hoc nomen*, der Wenige Rinn-Abend, *ſimul tacite indicat*, *Dominicam* ESTO MIHI *fuiſſe dictam* der Merere *ſive* der GROSSE RINN-TAG: dat is *Rendag*. Want Rennen, Speerſteeken, Tomeeren, was een voornaam tijdverdrijf der Grooten in de Vaſtelavonds dagen. Men kan 'er voorbeelden van vinden

den by hem; daar ik dit byvoege uit Werlich (van wien straks nader) op 't jaar 1427. *Wurden zun* FASSNACHTEN (*welchs wol der Narrenfeest genent werden mochten*) THURNIER *gehalten*. Hoe kon dan Haltaus, na met al zijn vermogen beweezen te hebben, dat de Zondag ESTO MIHI geweest is de GROOTE VASTELAVOND, zo kort daar na, p. 61, zonder hiervan gewag te maaken, eenvoudig, en als zeker, stellen, dat die naam te houden zy voor een' eigen naam van den Zondag INVOCAVIT? B. X. ℣. 984.

Wat zullen wy nu kiezen? Doch eer wy onze keur bepaalen, is 't noodig, dat wy den oorsprong en de omstandigheden van die twee *Vastelavonds Zondagen* wat nader beschouwen. Datze beide zo genoemd zijn, is waar; doch waarschijnlijk naar de verscheidenheid der plaatsen. Van den laatsten, INVOCAVIT, zegt Haltaus alleenlijk, zonder eenig bewijs, dat alle dienstbaare luiden, als winkeliers, handwerksluiden, dienstboden enz. geduurende de drie eerste Vastelavonden, de handen vol werks gehad hadden, met den Heeren, en hunnen Meesteren, ten dienste te staan; en, gevolgelijk, zelfs geen deel in de Vermaakelijkheden van die dagen gehad hebbende, vermoeid en afgesloofd, niet in staat waaren om de strengheid der Veertigdaagsche Vasten te konnen doorstaan: en dat de Roomsche Kerk, die goede Moeder, deezen luiden, daarom, noch eenen byzonderen Vastelavond vergund heeft, om ook hun hart eens op te haalen, en zich in staat te stellen om te konnen Vasten. Wat hiervan zy, laat ik aan zyne plaatse. Maar de Zondag ESTO MIHI hiet ook *der* PAAPEN, en *der* HEEREN, *Vastelavond*. De eerste deezer twee naamen blijkt ten vollen uit het Chron. Belg. by A. Matth. Analect. T. I. „ *Anno* CIↃ. CCCC. *ende* XL. „ *mens. Februar. die* VII. *dat was* PAPEN VASTELA- „ VONT." In 't *Schrikkeljaar* 1440 is Paasch geweest 27 Maart. Tel zeven Zondagen te rug, en gy zult uitkomen op 7 Febr. Doch tusschen die twee naamen hebben sommigen geen onderscheid gemaakt; want alle *Paapen* zijn *Heeren*. En dat Haltaus zo gevoelde, besluit ik daaruit, dat hy, in 't Werk zelf, p. 49, de volgende woorden aanhaalt uit Hospinianus de Fest. Christ. fol. 38. *In ipsa Dominica* Quinquagesimæ *peccatur etiam a* Clericis *crapula, ebrietate, lusibus & luxuria, ad jejunium, quod sequenti die incboant, sese egregie præparantes: Unde & hæc Dominica a Germanis vulgo* der

B. X. HERREN FASTNACHT, *hoc est*, CLERICORUM *sive*
1.984. DOMINORUM BACCHANALIA *appellatur*. Maar anderen maakten onderscheid tusschen die naamen, verstaande, door PAAPEN, *Geestelyke*, door HEEREN, *werreldlyke Heeren*; gelijk Haltaus ons bericht in eene ondergevoegde Aantek. p. 50. uit deeze Hoogduitsche woorden van Tolnerus in Bibl. Spruchbuch p. 697. *Dieser Sonntag wird daher* HERREN FASTNACHT *geheissen, weil die* GROSSEN HERREN *und* ADLICHEN PERSONEN - - *ihre Fastnacht in grossen vornemen Orten erst angefangen, und ihre Turnieren mit allerley Rennen, Stechen und Ritter-spiel gehalten.* Dewijl dan ESTO MIHI geweest is de Vastelavond der *Groote Heeren*, en INVOCAVIT die der *Minderen*; zo zoumen mogen denken dat de naam van GROOTEN VASTELAVOND beter toekwame aan den eersten, dan aan den laatsten. En meer zeg ik 'er niet van.

De Tweede Vastelavond (want wy mogen nu ook de overigen niet stilzwygende voorbygaan) was dan de *Maandag na Esto mihi*; als wy boven reeds aangeroerd hebben. Deezen beschrijft Haltaus, p. 54, als den *Vastelavond der Leeken.* Maar onder de Leeken behoorde zekerlijk niet de Aartsbisschop van Maagdenburg, die op deezen Dag, in 't jaar 1382, zo onzacht op zijn hoofd nederkwam, dat hy het op den volgenden bestorf: p. 53. De Deenen, zegt hy, noemen deezen Dag noch *Fastelauns Mandag*. Verder wordt de zelve by de Hoogduitschen genoemd, *Blaue Montag*, *Frass-Montag*, *Narren Kirchweyh*, en vooral *Gaile Montag*, in 't Latijn, *Salax Lunæ dies.* Waaruit te oordeelen is van het overige. Omtrent Haltaus is aan te merken, dat hy ons getrouwelijk geeft wat hy vondt: maar dus gaf hy ook wel voor goed het geen verbetering noodig hadt, omdat hy zich niet in staat gesteld hadt, om het zelf te onderzoeken. Hy is ganschachteloos in het noemen der Jaaren, en dacht noit om de Paaschdagen, waaraan nochtans zo veel andere Feesten, ook de Vastelavonden, eeniglijk afhangen. Ik bepaal my hier tot den naam van *Geilen Maandag*. Ter bevestiging van dien, beroept hy zich op Crusius, Annal. Suev. P. III. L. VII. p. 376. en Werlichius, Chron. August. P. II. p. 180. En voegt 'er by, dat Gassarus, by Mencken T. I. p. 1596 D. dit aldus uitdrukte: *XII Febr. mensis luce, quam vulgus* SALACEM LUNÆ DIEM *appellat.* Was dan in het

Jaar,

Jaar, waarvan die Historieschryvers spreeken, de *Geile Maandag* en 12 Febr. de zelfde Dag? Op deeze aanwyzinge zijn wy niet in staat zulks te konnen onderzoeken, omdat hy noch *Jaar* noch *Paaschdag* noemt, alsof die niet eens in aanmerkinge kwamen. Van de drie aangehaalde Schryvers heb ik thans alleen by de hand de Augspurgische Chronica van Engelbertus Werlichius, verdeeld in twee Deelen, beide vertaald uit het Latijn; het eerste, van Marx Welser of Marcus Velserus; het tweede van *Gassarus*: gelijk *Werlichius* zelf, op het laatste blad van 't eerste Deel, vergeleeken met het Tytelblad, aangetekend heeft. Het Werk opslaande, volgends de aanwyzinge van Haltaus, vind ik, P. II. p. 180, dat daar drie zaaken verhaald worden, op drie byzondere dagen van de Maand February voorgevallen: de eerste, *den 15 tag Hornungs* (d. i. Februarii); de tweede, *den 22 tag Februarii;* de derde, *auff den letzten tag selbigen Monats, als nemlich am* GAYLEN MONTAG. Is het nu wel verschoonlijk, dat Haltaus dit verzwijgt, en ondertusschen vertelt, dat de *Geile Maandag* toen geweest is 12 February? Of sprak *Gassarus* daar van een' anderen tijd, van eene andere zaak, dan *Werlichius*? Zo is 't altijd eene verwarde taal. Te meer, omdat, van deeze twee Schryvers de een den anderen vertaald heeft. Maar ook hier blijkt weder de onachtsaamheid van Haltaus, die *Gassarus* hieldt voor den Vertaaler van *Werlichius*. Want p. 48 in Not. zegt hy, dat de *Zaterdag voor Esto mihi*, by Werlichius P. II. p. 228 (daar ik 't ook vinde) genoemd wordt *der Schmaltzige Samstag*: en dat *Gassarus* het VERTAALDE, p. 1682 A, *Butirosum Sabbatum.* Doch het was *Werlichius*, die 't Lat. *Butirosum S.* van *Gassarus* VERTAALDE, *Schmaltzige S.* Werlich sprak met naame van het jaar 1446. Slaa nu mijn Paaschtafel op (want in zulke gevallen is die altijd beslissende) en gy zult 'er vinden, dat de Paaschdag, in dat jaar, geweest is 17 April; waaruit volgt dat de *Geile Maandag* moet geweest zijn 28 Febr. gelijk Werlich zeer wel schreef. De Maandag na *Esto mihi* kan noit zijn 12 Febr. of het moet Paasch zijn 1 April in Gemeene, of 31 Maart in Schrikkeljaaren. Dat de gemelde *Zondag* en *Maandag*, ook hier te lande *Vastelavonden* geweest zijn, blijkt uit de Annal. Holl. & Ultr. by Matth. Anal. T. II (eerste Uitg.) cap. 67 en 68.

B. X. ſ. 984.

B. X. §.984. De Derde Vastelavond was de *Dingsdag*, die nu, zo in Duitschland als by ons, alleen onder den naam van VASTELAVOND bekend is. Volgends Haltaus, p. 55 en 56, hiet hy ook de LAATSTE, de RECHTE, de JONGE *Vastelavond*. Onder zyne voorbeelden vind ik deezen laatsten naam meest. Zie 'er hier één van, uit Hottingerus, Helvet. Kirch. Gesch. P. II. p. 194 *Als anno* 1384 *die Junge Fassnacht auf S. Matthias des Apostels Abend gefallen*, enz. Wy hebben hier 't uitgedrukte jaar 1384, en daaruit blijkt, dat in die woorden zelfs een misslag is. Paasch was toen 10 April: en dewijl het een *Schrikkeljaar* geweest is, zo volgt, dat de *Vastelavonds Dingsdag* moet geweest zijn 23 Febr. Nu is wel waar, dat, in Gemeene Jaaren, *Matthias* AVOND altijd is 23 Febr. maar in Schrikkeljaaren is 't altijd 24 Febr. Want de DAG *van S. Matthias* heeft dit byzonders, dat hy wel bepaald is tot éénen zekeren dag; en nochtans, dan op 24, dan op 25 Febr. gevierd wordt. Doch dat spruit uit het verschillig tellen der Dagen by de Latynen, die van achteren, en by ons, die van vooren beginnen. Want die Dag, het zy 24 of 25 Febr. is altijd de *Vijfde Dag voor Maart*, of *VI Kal. Martii*. Enz. En dus is het, ten dien opzigte, altijd de zelfde Dag. De misslag, in de woorden van Hottingerus, bestaat dan alleen daarin, dat, of hy zelf, of wie hy geweest zy dien hy volgde, en die eerst den *Vastelavonds Dingsdag*, in 1384, bepaalde tot den *Avond van S. Matthias*, niet gedacht heeft om het *Schrikkeljaar*. En dat is 'er meer gebeurd: zie boven B. I. pag. 297. Wy hebben het ongeluk van dien Aartsbisschop van Maagdenborg, die op deezen dag overleedt aan de wonden door eenen val veroorzaakt, kortelijk gemeld. In het Chron. Berg. by Meiboom, T. III. p. 305, daar dit verhaald wordt, heet dees dag, TERTIA BACCHANALIA; dat is, de derde dag der BACCHUSFEESTEN. En dit is de rechte naam van alle de *Vastelavonden*, die de Groote Heeren ook al veel begonnen zonder de vier bovengemelde af te wachten. En dees naam, het zy in 't Latijn *Bacchanalia*, het zy in 't Fransch, *Bacchanales*, is ook de allergemeenste, zo wel by Roomsche als Onroomsche Schryvers. Hierom zeide Pol. Vergilius, de Rerum Invent. L. V. c. 2. gesproken hebbende van de buitenspoorigheden op die dagen gepleegd, zeer wel;

ten besluite van dat Hoofdstuk: *Et hac omnia ex* ROMANORUM BACCHANALIBUS *ad nos fluxisse dixerim.* 't Is zo: doch dit niet alleen. B. X. ŷ. 984.

Den *Asch dag* kortelijk gemeld hebbende, gaat Haltaus over, p. 58, tot zekere *vier Dagen*, diemen voorheenen, als met hunnen eigen naam, in Duitschland, DIE VIER TAGE plagte noemen. En waarom zouden wy nu de *Vastelavondsweek* ook niet geheel doorloopen? De bepaaling die Haltaus 'er aan geeft, *qui currunt a Die Cinerum ad Dominicam Invocavit*, is ganfch niet klaar; want de zelve begrijpt, mijns oordeels, in goed Latijn, niet *Vier*, maar *Vijf* dagen. Zijn meening was, dat de eerste geweest is *Donderdag*. en de laatste, *Zondag*. Den Naam bewijst hy uit drie Hoogd. Schryvers; die echter niets melden wegens des zelfs oorsprong. Ook vind ik 'er alleen blijk van den *Donderdag* (daar *Pfinstag* geheeten: zie Haltaus p. 10. en Kiliaan by PINCKSTER) en van *Vrydag in den Vier Tagen.* Van den Vrydag spreekt hy aldus: *Crusius Annal. Suev. P. III. p.* 510. *anno* 1498 *Augustæ turrim* Lug ins Land *fulmine exustam refert noctu, die* VENERIS IN DEN VIER TAGEN, *nulla explicatione addita; quod Werlich. P. II. p.* 258 *factum scribit den* EYLFFTEN MARTII. Buiten twijffel wordt dees *Elfde dag van Maart* daar bygebragt tot verklaaringe van den *Vrydag in de Vier Dagen* by Crusius. En zo dwarrelt Haltaus met alle winden. Crusius en Werlichius verschillen in dat verhaal, zo veel den tijd aangaat, *negen dagen.* Want die Vrydag is in 1498 (Paasch 15 April) geweest, de *Tweede dag van Maart.* En 11 Maart was toen niet *Vrydag*, maar *Zondag.* Maar Haltaus heeft zich ook noit bemoeid met *de Zondagsletter.* Omtrent den naam van *de Vier Dagen* was hy niet minder spoorbijster. Hy gist, dat die daaruit gesprooten zy, datmen den *Zondag* INVOCAVIT, den vijfden dag in de Vasten, wederom gemaakt hadt tot eenen *Vastelavond*; gelijk wy boven, van dien *Zondag* spreekende, reeds uit hem gemeld hebben. En dit scheen hem zo zeker, dat hy, ten besluite, zeide: *Hæc (nisi omnia me fallunt) causa fuit, quamobrem Germani veteres hoc intervallum dixerint* DIE VIER TAGE. Ik zal 'er alleen op aanmerken, dat ik niet begrype, wat gemeenschap 'er geweest zy tusschen dien *Zondag* en de drie voorgaande Dagen, om ze gezaamelijk onder den gemeenen naam van *de Vier Dagen* te begrypen. De *Zondag* be-

B. X. behoort niet tot die *Vier*, welker eerste geweest is de Eerste
✝.984. dag der Vasten, *Caput Jejunii*, anders *Dies Cinerum*, by ons *Ascbdag*, geheeten, die altijd *Woensdag* is. Ik lees by de Benedictynen, in hun Art de Vérifier p. 87. *Avant le neuviéve siecle, dans l'Eglise Latine, on ne commençoit l'Abstinence que le premier Dimancbe de Carême, & l'on ne Jeûnoit point les* QUATRE *derniers* JOURS *de la semaine de Quinquagésime, comme nous les Jeûnons aujourd'hui.* Men begon dan, in die vroege tyden, de Vasten *vier dagen* laater dan sedert geschied is. En het komt my niet onwaarschijnlijk voor, dat, naderhand, die *vier dagen*, alleen daarvan, deezen naam konnen gekreegen hebben. En eens aangenomen naamen blyven somtijds noch lang in gebruik, als de zaak reeds vergeeten is. Ja het is zeker, dat die *Vier Dagen* geen anderen hebben konnen zijn dan de *Vier Eerste dagen der Vasten.* En dit blijkt, meen ik, ten vollen uit het geene Haltaus zelf, p. 58, bybrengt uit Recessu Foederis Suev. apud Datt. L. II. c. 28. n. 20. p. 461. naamelijk, DEN VIER TAGEN, ZU ANGEENDER VASTEN: dat is, in goed Neerduitsch, *de Vier eerste dagen der Vasten.* Maar dan blijft nog de vraag, waarom, juist, die dagen den naam van *de Vier Dagen* gekreegen hebben? En hier komt te pas de *Zondag* INVOCAVIT. Want die van een' *Vastendag* in een' *Vastenavond* veranderd, maakte zekerlijk eene inbreuk in de Vasten, en eene scheiding tusschen de *Vier* eerste Dagen en de volgenden. Nu kieze de Leezer wat hem best aanstaa.

Ondertusschen is dit zeker, zo uit Vredius en ons Charterboek, als uit onzen Dichter, dat de naam van *Grooten Vastelavond*, ook in de Nederlanden, aangenomen geweest is; en even zeker is, datmen dien Naam niet gegeeven heeft aan twee, maar aan éénen bepaalden *Zondag*. Of wy nu moeten denken om INVOCAVIT, of om ESTO MIHI, zal ik niet beslissen, voor en aleer ik een Nederduitsch voorbeeld, dat eenen dier twee Zondagen bepaalt, zal gevonden hebben.

✝. ✝. 1055 Here van Hollant) de Dichter, zijn Werk als
1055. Historieschryver geeindigd, en Graaf Willem III, pas negentien jaaren oud, door eene onstuimige zee, in de haven van alle zyne begeerten begeleid hebbende, besluit met eene voortreffelyke Aanspraak aan den zelven, waarin hy hem zeer

zeer verstandige, en tevens vrymoedige, lessen en vermaaningen geeft; die met grond doen denken, dat hy toen reeds eenen achtbaaren ouderdom bereikt hadt. In de eerste plaatse brengt hy hem te binnen, dat het beter is, geenen uitsteekenden Naam gehad te hebben, dan dien weder te verliezen: dat hy daarom verpligt was, 't geen hy toen in vollen luister bezat, wel te bewaaren, door het oeffenen van Milddaadigheid met bescheidenheid, van Rechtvaardigheid, Minzaamheid, Godsdienstigheid, enz. Waarin men als voor zyne oogen ziet eenen jongen Vorst, die zyne Regeering nu eerst, in vrede, stondt te aanvaarden: enz. Hierom meen ik, dat Melis dit alles noch geschreeven heeft in het jaar 1305, aanstonds na dat de Graaf, met zyne jonge Huisvrouwe, uit Vrankrijk weder in Holland was gekomen. Ondertusschen wil ik niet ontveinzen, dat my voorheenen wel eens in de gedachten gekomen is, of Melis niet slechts een Uitschryver van dit Werk geweest zy. Want dat de Uitschryvers ook hunnen naam wel eens meldden achter eens anders Werk, blijkt hier zelfs uit het voorbeeld van *Wouter den Klerk*, die deeze Kronijk als met een tweede Slot verrijkt heeft. Doch de voornaamste reden was, dat die gansche Aanspraak, met den naam van *Melis Stoke*, in de twee andere *MSS*, 𝔅 en ℭ, niet gevonden wordt; en het zeer bedenkelijk moet voorkomen, dat iemand, die met zijn' Eigen naam niet wilde pronken, de laatste regels van een Werk, waarin alleen de naam des Schryvers gevonden werdt, zoude achtergelaaten hebben. Maar, dat ik dit aanroere, geschiedt alleen om het te verydelen, en te verhinderen dat ook anderen zo denken. Ik heb Melis, van den beginne af, gehouden, en houd hem noch, voor den Maaker van dit Werk, voor zo verre het niet vervalscht is. Laaten we hem en Wouter slechts tegen elkanderen hooren. Wouter zegt eenvoudig, dat hy DIT SCREEF; dat is, dat hy slechts UITSCHRYVER was. Maar Melis, dat hy *dit* BOEC *eñ dit* WERC GHEMAECT *heeft*. Gevolgelijk was hy de MAAKER van dit Werk. Hadt hy 't slechts *uitgeschreeven*, zo zou hy zyne Aanspraak, die wy boven voortreffelijk en verstandig noemden, begonnen hebben met eene onwaarheid. Het welk, vooral by eene gelegenheid als deeze, van niemand, wie hy zy, vermoed mag worden, die elders geene reden gegeeven heeft, om zyne Trouwe te

B. X. ℣. 1055.

B. X. ℣. 1055. te verdenken. Wat nu belangt het ontbreeken van deeze Aanspraak in andere *MSS*, daaromtrent is niets te zeggen dan by gissinge. Zeer waarschijnlijk komt my voor, dat zulks het bedrijf is geweest van den ouden Broddelaar en Moralist, die veele vaarzen uit deeze 52 laatste regels, op verscheiden plaatsen van dit Werk ingelascht hebbende, gemeend zal hebben dat hy, door 't verwerpen van al het overige, zyne dievery des te beter konde bedekken: of, om wat zachter te spreeken, dat alle die regels in zijn Handschrift onnut zouden zijn. Scriverius schijnt hieromtrent in een verkeerd begrip geweest te zijn. Want in zijn' Toetssteen, p. 251, zegt hy: *welck Slot in den Druck niet bekent is*, ALSOO *daer voor staet d'Opdracht aen Graef Floris de vyfde*, enz. Waaruit, vooral uit het woord *alsoo*, genoegsaam blijkt, dat hy van gedachten was, dat de Opdragt aan Florens V niet te vinden zal geweest zijn in dat Oude *MS*, waarvan hy het laatste Blad zo gelukkiglijk ontdekt heeft, *omdat* 'er achter volgde een tweede Opdragt aan Graaf Willem III. Maar beide die zogenoemde Opdragten zullen in dat *MS* zo wel te vinden geweest zijn, als ikze vinde in A.

℣. 1058. ℣. 1058 u arme Clerc) dat is, volgends Alk. *geringe Sielboeder*. En dus zou schynen, dat Melis geweest waare *Biechtvader van Graaf Willem*. Maar in zijn Voorbericht tracht hy, uit dit zelfde woord *Klerk*, te bewyzen, dat Melis geweest zoude zijn *Priester des Bisdoms van Utrecht*, en *van een Geestelijk en Kerkelijk beroep*: laatende onzeker, *van wat Orde by een Monik, van welk Klooster by een Lid, of welke Gemeente zyne Harderlyke zorge en opzigt aanbevolen zy geweest*. Voor dit alles had ik liever gezeid, dat Melis ergens *Kanonik* geweest was. Doch al deeze goede luiden hadden te dier tijd geen reden om te klaagen van *armoede*. Maar dewijl anderen noch bepaalder spreeken, en onzen Dichter voluit noemen *Egmonder Monik*, zal ik hier vooraf zeggen, dat Melis geen MONIK geweest is, om reden, dat hy zich KLERK noemt. In den Regel van S. Benedictus cap. 60. wordt gesproken van *Klerken*, die *Monik* zouden willen worden. In de Capitula Karoli M. Lib. I. cap. 76. van *Klerken*, die zich valschelijk uitgaven voor *Moniken*. In Miscel. Baluzii T. III. p. 135. heb ik deeze woorden van eene oude Kerkvergadering gevonden: *siquidem*

dem Clerici *sunt*, *Canonum correptionibus subjaceant; si vero Laici aut* Monachi *fuerint*, *communione priventur.* Der Sachsen Spiegel L. I. Art. 25. Clericus *devidet cum fratribus*, *ad quam divisionem* Monachus *non admittitur.* De Kloosterlingen, die al veel door Tekenen spraken, hadden zeer verschillende tekenen om een' *Monik*, en om een' *Klerk* aan te duiden. *Pro signo* Monachi *cum manu capillum tene: Pro signo* Clerici, *digitum circumfer auri*: zie du Cange *v.* SIGNUM. De Monik Abbo L. II. p. 517. B. X. ℣. 1058.

Plorabant Monachi, *lacbrymatur* Clericus *omnis*.

Ja onze Dichter zelf onderscheidt, wat verder, *Klerken* van *Paapen*, dat zijn *Priesters*; en van *Begeeven luiden*, dat zijn *Kloosterlingen*, gelijkwe terstond nader by ℣. 1097 zullen aantoonen. Melis was dan niets van al wat Alk. redelijk verward opnoemt; maar simpelijk geschikt tot den Geestelyken staat. Hy was *Klerk*; dat is te zeggen, hy was *geschooren*. Want het *Kruinscbeeren* is alles wat noodig was om *Klerk* te worden. Daarom wordt het in de Nouvelles Ecclesiast. die nieuw waaren toen ik dit eerst schreef, genoemd, *le premier pas dans la* CLERICATURE: daar ook een jongeling, aan wien deeze plegtigheid verricht was, aanstonds genoemd wordt, *le jeune* CLERC. Jan de Weert in zijn' Spiegel f. 2 d.

Want als Beneficien worden gbestelt in Kerken,
Men gbeeftse dan gbeenen ARMEN CLERCKEN;
Maer om eere, *om bede*, *oft om gbelt*
So zijn die Beneficien nu alle gbestelt.
Al dus danigbe sonden noemtmen Simonien.
Wi sien oec mede in Canonisien,
In Abdien meerder eñ minder,
Dat sijn alle rike lieder kinder,
Die dit gbeestelijc goet besitten:
Want die en mogben diken nocb spitten;
Want sy siin teeder, *sy en mogben niet werken:*
Men doetse CRUNEN, *dan siint al* CLERCKEN.

Hieruit kanmen omtrent afneemen, waarom Melis zich noemde *Klerk*; te weeten, omdat hy *gekruind* was: en *armen Klerk*; omdat hy noch geen vet Beneficie in eenige *Kerke* bezat: waarvan misschien de oorzaak geweest is, dat hy niet behoorde tot der *rike lieder kinder*. En dit is mede te verstaan van *Wouter den Klerk*, die uitdrukkelyker klaagt over zyne *armoede*: maar zekerlijk geen *Monik* geweest is.

Want

B. X. Want de ſtraffe van eene *lange Bedevaart* te moeten doen,
§. en dus wat achter de werreld te loopen, zou menigen *Mo-*
1058. *nik* zo hard vallen, dat hy gelegenheid zoeken zoude om-
ze andermaal te ondergaan. Behalve dat Moniken geen eigen geld hadden, daar Wouter zijn eigen geld, dat hy voor 't uitſchryven van Melis Stoke ontvangen hadt, op die reize moeſt verteeren. *Clerici* zijn *Eccleſiaſtici*, Kerkelyken. Zelfs vertaalt Mabillon de *Clerici* by S. Benedictus, boven gemeld, *des Eccleſiaſtiques Inferieurs;* dat is, volgends zyne eigen verklaaring, die noch geen *Prieſters* waren. En dit doet my denken, dat *Clericus* niet komt van κλῆρος, *ſors*, *bedeelinge;* maar van *Eccleſia*, of, na afwerping van de eerſte greep, als gemeen is, van *Cleſia* (waarvan ook het Italiaanſche *Chieſa*) met verandering van S in R, gelijk in *Furius* van *Fuſius*, en meermaalen in 't Latijn: ook in 't Franſch, *Marſeille* van *Maſſilia*: ENZ.

Wegens die verminking van woorden, door het achterlaaten van de eerſte letteren, hebben wy, by gelegenheid, een en andermaal iets gezeid. Zo ontmoetten we, IX. 533. p. 299. *fermerie* voor *infirmerie; ſpetaal* voor *hoſpitaal*. En II. 932. *Conium* voor *Iconium*. waarby wel voegen zal de plaats van Plautus, Truc. III. 2. 19.

ST. *Tene hoc tibi:*
Rabonem *habeto*, *mecum ut hanc noctem ſies.*
AS. *Perii!* rabonem? *quam eſſe dicam hanc beluam?*
Quin tu arrabonem *dicis?* ST. *Ar facio lucri,*
Ut Praeneſtinis CONIA *eſt* ciconia.

Waarop Frid. Taubmannus aantekende, dat de Ouden niet alleen zeiden *Syria* voor *Aſſyria*, *Spania* voor *Hiſpania*, *ſtriculus* voor *biſtriculus* (daarmen ons *ſtcrie* voor *hiſtorie* kan byvoegen); maar ook, dat reeds by den Profeet Jeremias Cap. XXII. *Jeconia* genoemd is CONIA: by de Onzen, v. 24 en 28, *Chonia*. Terwyl ik hier noch meê bezig was, viel my gevallig in handen la I Face du Janus François van den onverſtaanbaaren Waarzegger Mich. Noſtradamus, en mijn oog op de woorden, *Sang Mathien*; het welk daar door zijn' Uitlegger, Jean Aimes de Chavigny, vertaald is, *Æmathius Sanguis*. In eigen Naamen is by ons niets gemeener dan dit. *Dries* is *Andries*; *Sander* is *Alexander*, ook in andere taalen. Van *Elizabeth* hebben wy *Lysbet*, van *Lysbet* wederom *Bet* gemaakt: enz. En

ik

ik meen dat uit de Historien zou konnen beweezen worden, dat de *Begynen*, in 't begin zo wel Mans als Vrouwen, zo genoemd zijn naar de *Albigenzen*. Enz. B. X.

v. 1097 **Beghevcn lude**) deezen zijn by Alk. *begaafde*, *geleerde*. Zie de zelfde benaaming by onzen Dichter IV. 1136. VIII. 852. IX. 571. Op de twee laatste plaatsen verklaarde het Seb. die 't ook niet verstondt, door *geschikt*. Waaruit Alk. zyne verklaaring van *begaafd* schijnt ontleend te hebben. *Begeeven luiden* zijn *Kloosterlingen*, 't zy Moniken of Nonnen, die de drie Beloften van Gehoorzaamheid, Reinigheid en Armoede, plegtelijk gedaan hebben; en behooren tot de *Inclusi* of *opgeslotenen*. Profectus B. I. f. 37 b. *als in der eerster heiligher kerke die ghelovighe menschen onder die Apostele waren, eñ als noch* BEGHEVEN menschen *in veel gheordinierden* CLOESTEREN *sin*. En II. 32. f. 76 a *nighen, knielen, eñ ander teykene, die* BEGHEVEN *lude in* CLOESTEREN *gebruken in den dienste Godes*. In 't Latijn van S. Bonaventura L. II c. 22. *Inclinationes, geniculationes, & in Horis pausiones, & omnes gestus, quibus* CLAUSTRALES *utuntur in divino officio*. Daar de woorden, *in Horis pausiones*, betekenende, datmen zijn Getyden onderscheidelijk en langsaam las of moest leezen, door den Vertaaler vergeeten of nagelaaten zijn. Aanmerkelijk zijn de woorden uit der Sielen Troest f. 94 c. *Du selste dat weten, dat die* Papen, *eñ die* halve Papen, *eñ die* BEGHEVEN luden, *beyde Vrouwen eñ Mannen, als si beginnen quaet te werden, dan werden si veel quader dan een* leecke *mensche*. En niet minder de volgende plaats, Mat. der Sonden f. 3 a. *Nadien dattu alre vuylheit eñ onreynigheit ghesadet biste, soe coemstu ons nu hier voert cuysch eñ* BEGHEVEN. Ik lees daar f. 42 c. BEGHEVEN *menschen in* OERDEN. Waarvoor Jan de Weert zeide f. 12 a. BEGHEVEN *in* RELIGIOENE. Want *Orden* en *Religie* waaren 't zelfde. Vert. van Boëtius f. 5 d *desen staet houden alle gheapprobeerde* Religioene, *updat zy haar Regelen eñ Professien gevolglich zijn*. In der Sielen Troest vind ik meermaalen *zich begeeven*, voor, Monik of Nonne worden: als f. 10 b *dese* BEGAF hem *ende wert een* Broeder, dat is, *Monik*. f 17 d *Doe loefde* [beloofde] *hi God, dat hi hem beteren soude eñ* BEGEVEN sich. En f. 101 a. *dat si Gode ende onser Vrouwen geloeft*

B. X. *badde, dat si hoer* BEGEVEN *woude; aldus* BEGAF *si hoer*
v. *in een* CLOESTER. Cl. Willemsz redeneerde niet kwaalijk,
1097. toen hy, in de Voorrede van zijn Vierde Boek, zeide:

Ic weet wel, dattet niet en betaemde
Dat wi alle BEGHEVEN *waren;*
Want so soude die werlt verwaren,
Of tsouden alle zijn bóstaerden.

merk hier *verwaren* voor *te niet gaan.* Uitspraaken van Schepenen van Maagdenburg, Eerste Deel, cap. 16. achter den Sachsen Spiegel 1569. *Monich, die gehorsam gethan haben oder nicht, in welchem Orden sie sein, als Feldtmonich, der Beller Orden, Prediger, Barfusser, Augustiner, oder des gleichen Orden, die* BEGEBEN *sind.* In dien Spiegel zelven B. I. Art. 25. *Hette er sich aber binnen* BEGEBEN *ohn seines ehelichen weibes wille* —— Aldus in 't Latijn: *Si autem* RELIGIONI *vir sine consensu speciali suæ uxoris fuerit emancipatus* ——. In zeker oud MS heeten zy f. 17 b. RELIGIOSE *en* BEGHEVEN *menschen, in den* CLOESTEREN *woenende.* De beteekenis van *begeeven luiden* is dan, *die zich in een Klooster begeeven hebben.* Maar aan den anderen kant schijnt het ook genomen te konnen worden voor die alles *begeeven hebben,* en *der wereld gestorven* zijn. Waartoe ook het voorbeeld van *kuisch en begeeven* p. 449, gebragt kan worden. Tot deeze gedachten hebben my inzonderheid aanleiding gegeeven deeze, niet onaardige, woorden van den ongenoemden Vertaaler van Boetius f. 2 d.

Ghenouch te derven,
Es leren sterven:
En Nature begheven,
Eens maertelaers leven.

Doch daartoe behoeftmen geen Monik te worden volgens Cl. Willemsz B. I. c. 5.

Soe wael dient Gode Hein en Han,
Als doet een begheven *man.*

Maar, by slot van rekening, vind ik nergens zaakelyker verklaaring van *begeeven luiden,* dan in der Sachsen Sp. als boven: *Alle* BEGEBNE MONCHEN *sind under Welt für* TOD *geachtet.* Inzonderheid, als 'er Erfgoed te deelen valt, volgends de Gloss. op den zelfden Artykel. Uitgezonderd die binnen jaar en dag weder keeren, en geene beloften gedaan hebben, volgends Uitspraak van Schepenen boven gemeld.

ʋ. 1107 **En Wouter den Clerc)** ik wenschte dat wy wat meer vaarzen van deezen *Wouter* hadden; want uit deeze 22 regels, die ongedwongen voortrollen, schijnt hem het vaarzenmaaken, volgends den gemeenen trant van die Eeuwe, natuurlijk geweest te zijn. Zekerlijk zijn zy te goed om verworpen te worden. Zelfs heb ik my niet bevoegd geoordeeld omze te scheiden van het voorgaande, waaraanze, in 't *MS*, onmiddelijk vastgehecht zijn. Ook behelzenze eenige omstandigheden, die niet onwaardig zijn, dat wy 'er ons noch een weinig mede ophouden. Indien de twee Aanspraaken van Melis, aan Florens V in 't begin, en aan Willem III in 't slot, Opdragten mogen genoemd worden, zo mag ook dit Aanhangsel van Wouter heeten eene Opdragt aan Jan van Polanen; niet van het Werk in 't gemeen, maar van dit zijn Handschrift in 't byzonder. B. X. *ʋ*. 1107.

Wouter beklaagt zich zeer van eenen *Paap*, *Heer Florens* genoemd, die hem onverdiend gestraft, en zelfs in banden geleid hadt, hoewel Wouter zijn Vriend was. Vervolgends kreeg hy zyne vryheid weder, mids hy deeze Rijmkronijk uitschreeve, en het geld, dat hy voor 't afschrift ontvangen zoude, in eene verre Bedevaard ging verteeren. Immers, het komt my voor, dat het uitschryven zelf een gedeelte der boete geweest zy. En dit zo zijnde, dank ik dien Heer Florens noch, al waar hy al een weinig onrechtvaardig tegen Wouter geweest; omdat dit *MS* **H**, verre het beste dat wy nu van dit Werk hebben, anders misschien noit in de werreld zoude gekomen zijn. Voorts blijkt uit de woorden van Wouter, dat hy, toen hy dit schreef, zyne Bedevaard noch te verrichten, maar het geld voor dit Boek reeds ontvangen hadt. Waaruit ik gisse, dat *Jan van Polanen* het zelve gekocht heeft, en dat Wouter, van dien Heer gunstig ontvangen, en rykelijk betaald zijnde, deeze 22 regels daar toen achter geschreeven heeft, tot een gedenkteken van zyne dankbaarheid.

Wie dees *Heer Florens* geweest zy, daaromtrent zal ik geene gissingen maaken. Voorheenen was iemand van gedachten, dat het te verstaan was van *Florens van Wevelikhoven*, *Bisschop van Utrecht* van 't jaar 1379 tot 1393, op grond, dat, te dier tijd, *Jan van Polanen* geleefd zoude hebben. Maar wie kan gelooven, dat een arme Klerk eenen Bisschop van Utrecht, tot drie reizen toe, simpelijk, en niet anders dan *Paap*, en *Heer Florens*, genoemd, en hem openlijk

B. X. lijk toegewenscht zoude hebben al het kwaad, dat hy gunde
v. aan de vyanden van zynen begunstiger en weldoener? Hier
1107. zal ons dan alleen te bezien staan, wie die *Jan van Polanen* geweest zy, omdat daarvan afhangt de Ouderdom van ons *MS* 𝔐. En in welk onderzoek eenige verduisterde omstandigheden zullen opgehelderd worden.

't Is bekend, dat POLANEN was een jonger Staak van DUVENVOORDE; gelijk dees van WASSENAAR. *Philips van Wassenaar* verkreeg, in 1226, van zynen Broeder *Dieterik* en deszelfs Vrouw *Berthel van Teilingen*, de Goederen van *Duvenvoorde en Polanen*; die dan van deeze Vrouwe schynen gekomen te zijn. Zie den Brief in het Charterb. I. p. 202. Deeze Broeders waaren Zoonen van *Philips van Wassenaar*, wiens leeftijd gesteld wordt op 1200, 1203 of 1204. Dit is recht; want hy was een der voornaamste partyen van Jonkvrouwe Ada, of liever van Lodewijk van Loon: zie onzen Dichter B. III. v. 12 en 84. Maar kwaalijk noemt hem de Heer van Goor, Beschr. van Breda B. I. c. 6. *Burggraaf van Leiden*; want Melis noemt, III. 17 (na Meerhout) nevens *Philips van Wassenaar*, ook

Heer JACOB *Burchgrave van Leiden.*

De Nakomelingen van *Philips van Duvenvoorde en Polanen* worden, hoofdzaakelijk, gemeld by eenen Schryver, wiens woorden Bockenberg, in zijn Wassen. Heroes p. 136, aldus aangehaald heeft. „ Dese Heer *Philips* voorschreven wan „ twee Sonen: de eerste hiet *Heer Arent van Duvenvoirde*; de ander hiet *Heer Jan van Duvenvoirde*. Dese „ *Heer Arent* —— ——. *Heer Jan van Duvenvoirde* wan „ *Heer Philips* zynen Soon. Heer Philips wan *Heer Jan* „ *van Pollanen*. Heer Jan wan den *Heere vander Lecke*. „ Die Heer wan zynen Soon, *Heer Jan*, die NU *Heer* „ *vander Lecke* is." Dit is dan geschreeven omtrent het jaar 1390. en het komt overeen met de waarheid. Men vindt 'er zes Graaden in rechte lijn:

1. Philips van DUVENVOORDE.
I
2. Jan, Broeder van Arend.
I
3. Philips [van DUVENVOORDE.]
I
4. Jan van POLLANEN.

5. de

I
5. de Heer VANDER LECKE [Jan]. B. X. ✝. 1107.
I
6. Jan Heer vander Lecke.

De twee laatsten waaren ook *Heeren van Breda*. En daarom begon de Heer van Goor zyne Geslachtlijst der Heeren van Breda met die twee. Maar B. I. c. 6. in 't begin, maakt hy die 6 Graaden tot 4, en (2) *Jan Broeder van Arend*, tot Vader van (5) *Jan Heer vander Lecke*. In het Supplement van Butkens, T. II. p. 82, staat eene breede Geslachtlijst van *Polanen*, beginnende met *Philippe Sire de Wassenaar*, Vader van *Diederik* en (1) *Philips*. Aan Diederik geeft hy twee Zoons, *Philippe* SIRE *de Wassenaar*, en *Thiery* SIRE *de Wassenaar*, die leefde in 1268. Aan des zelfs Broeder *Philips*, drie Zoons, *Arend*, *Jan*, en ook eenen *Thiery*, almede SIRE *de Wassenaar*, die ook in 1268 aan zijn' Neef (*Cousin*) *Arnoud van Duvenvoorde*, zekere goederen te leen gaf. Doch 't is zeker, dat 'er, in 't zelfde jaar 1268, geen twee *Heeren van Wassenaar*, beide *Thiery* geheeten, geweest zijn. En ik geloof niet dat dit door Butkens zelf op die wyze geschikt is. Te meer, omdat *Arnoud* daar staat, niet als *Neef*, maar als *Broeder* van deezen *Thiery*. Nochtans is zeker, dat hy de drie Jannen (4, 5, 6) altijd kwaalijk genoemd heeft, *Jan* SIRE *de Polanen*. Want noch in die Eeuwe, noch in de volgende; met een woord, by geenen, die oud konnen heeten, heb ik *Polanen* anders gevonden dan als een' Geslachtnaam; noit, HEER *van Polanen*. Zo maakte Butkens p. 222, van *Dominus Arnoldus de Ranst*, ook eenen *Arnou Berthout* SIRE *de Ranst*; waarover hy tweeszins bestraft wordt door J. de Roy, Notitia March. Antverp. L. III. c. 4. zeggende: *Porro ille Arnoldus de Ranst in diplomatibus suis, neque in aliorum tabulis quas ipse subscripsit, vocatur* Berthout *aut* DOMINUS de Ranst, *uti constat, &c.* En hiermede gaan wy over, vooreerst, tot (4) *Jan van* POLANEN.

Dees werdt, in zijn tijd, noit anders genoemd dan *Heer* Jan van Polanen, dat het zelfde betekent als Jan van Polanen *Ridder*. Hy was getrouwd met *Katryne van Brederode*. Maar veelen, onkundig hoe de Heerlijkheid vander Lekke in dit Huis gekomen zy, hebben 'er naar geraaden, en zeggen; eenigen, dat Katryne van Brederode getrouwd is met Jan

 Heer

B. X. *Heer van Polanen en* DE LEK; anderen, dat de Heerlijk-
¶. heid *vander Lekke* van haar zoude gekomen zijn. Beide
1107. kwaalijk, als ftraks zal blyken. In 't Bredafche Kronijkje by J. de Roy, Notit. Marchion. Antv. L. IX. p. 447 b. lees ik: *Hy* (Graaf Willem III) *hadde veeltijds by hem Heer Jan van Polanen met fijn Broeder Heer Willem van Duvenvoorde: Ende infonderheyt in den Vlaemfchen Strijdt* 1321, *daer fy Graef Willem, in nood zijnde, dapperlijk befchermden.* Daarnevens, op 't zelfde jaar 1321, leeft men: *Heer Willem van Duvenvoorde*, Heer van Geertruydenberg, *dat hy dit jaer met een Borgh, ende daer na oock met Wallen verfterckte, was nu* Kamerlingh *ende* Thefaurier Generael *van Graef Willem de III; feer vermogend en rijck, tot LXX m.* guld. *jaerlijcx.* —— *ende was*, 1350, *in Holland een van de voornaemfte Hoofden der Hoekfe partye. ob.* 1353. In eenen Brief van Gye van Vlaandren, Heer van Rijpkenborg, en des zelfs Vrouw Beatrice, Vrouwe van Putte en van Stryen, 16 April 1324, wordt hy ook genoemd, *Kamerlinck ons liefs Heeren, 's Graaven van Henegouwe en van Holland.* Charterb. II. p. 339. Dat hy, in 1350, een voornaam *Hoofd der Hoekfchen* geweeft is, is bekend; en blijkt nader uit den Brief van Hertog Willem V, 23 Mei 1350. ibid. p. 778. waarin niet alleen hy, maar ook *Jan van Polanen en zyne Gebroeders*, als zodaanig befchreeven zijn. Ook wordt het *Sterfjaar* van Heer Willem, 1353, beveftigd door zijn Graffchrift, met den dag van 12 Aug. in het Suppl. van Butkens T. II. p. 77. Zodat het een verzinning is by van Goor, daar p. 23, in de plaats van 1353, geleezen wordt 1358. enz. Maar met dat alles was Heer Willem een Bafterd. Butkens, die zich, in zijn tijd, daaraan meer ftiet dan men toen deedt, heeft dit uitgekreeten als een' vuilen lafter, waarvan hy zo braaven Ridder meende te moeten zuiveren: zie hem L. IV. p. 307. Doch hy hadt niet gezien den Brief, waarby Keizer Lodewijk, den 11 Aug. 1329, Heer Willem van Duvenvoorde, omdat hy niet was *de legitimo matrimonio procreatus*, gewettigd heeft. Zie den Brief by van Goor p. 451. en Chart. II. p. 486. daar de Hr. Mieris, om die *geheel fterke* ontkentenis van Butkens, meint *dat dees Brief aan eenen zyner Zoonen, die hy verfcheidene buiten echt geteeld hadt, zal gegeeven zyn.* En die meening herhaalt hy p. 615, op een'

Brief van Willem IV, 18 Jan. 1330, waarby die aan Willem B. X.
van Duvenvoorde, Hr. v. Oesterhout, zynen Kamerling, I.
gaf, dat, zo hy storve zonder wettigen Zoon na te laa- 1107.
ten, eenige Leengoederen komen zouden op Heer Willem, zynen Zoon, DEN BASTAARD. Maar zo die Zoon, in 1329, door den Keizer gewettigd was, zou Graaf Willem hem, in 1330, niet meer genoemd hebben *den Bastaard*. Uit de naamen deezer Broederen, W. v. *Duvenvoorde* en J. v. *Polanen*, blijkt, dat dees laatste, de eerste geweest is, die den naam van *Duvenvoorde* achtergelaaten, en die van *Polanen* aangenomen heeft. Want hun Vader was *Philips*, zonder eenigen toenaam voorkomende by den Ongenoemden, boven uit Bockenberg aangehaald. Maar die Philips was bekend onder den naam van *Philips van Duvenvoorde*, als blijkt uit den reeds gemelden Brief van 16 April 1324; in welken ik leeze (by van Goor p. 447) „ Ende waer ook saecke, dat *Wil-*
„ *lem* voorgen. geen kinderen en liete, soo soude dat
„ voorsz. goet blyven in sulcken pachte als voorsz es,
„ op *Jan van Polanen synen Brueder*, of op sijn Oud-
„ ste Wettachtige Kindt, waert Sone, waert Dochtere;
„ ende opten Oudsten ende opten Naesten, die van Hee-
„ ren *Philips van Duvenvorden* komen waren." Doch genoeg van Heer Willem. Ten opzigte van zynen Broeder, *Jan van Polanen*, en des zelfs Huisvrouwe *Katryne van Brederode*, heb ik noch kortelijk te zeggen; dat Heer Jan niet overleeden is in 1317, maar op 26 Sept. 1342; volgends het Doodboek van Egmond, aan welk Klooster hy 10 Schellingen besproken hadt; en daar hy genoemd wordt, *Jan van Polanen de Oude, Ridder, en Leekebroeder*. Vrouw Katryne is ook niet gestorven in 1362. Want in 1370 beschreef zy haaren Uitersten Wil, waarvan een Uittreksel te zien is in de Kerkl. Oudheden van Delfland p. 344. Uit dit Huwelijk zijn veel Kinderen gesprooten. De Oudste Zoon was

HEER JAN VAN POLANEN, een zeer rijk en vermogend Heer. Den 27 April 1342 (dat was vijf maanden voor de dood zijns Vaders) kocht hy, van Graaf Willem IV, de HEERLIJKHEID VANDER LECKE voor 12400 ponden Zwarter Tornoys. Deeze Heerlijkheid, die sedert zeer gesmaldeeld is, wordt in den Opdragtbrief (Charterb. II. p. 655)

B. X. 655) beschreeven, als bevattende „ 't Gerècht van Rie-
v. „ derkerke, van Leckerkerke, van Crimpen op d'Yssel,
1107. „ van Crimpen op die Merwede, van Ouderkerke, van „ Zubbroec, van Strevelant, van Brantwijk, van Giben- „ lant, en van Bleskensgrave, of hoe genoemd." En hier heet de Kooper noch simpelijk, *Heer Jan van Polanen, Heeren Janssoen van Polanen.* Den 1 April 1350, kocht hy van den Hertog van Brabant, de *Heerlijkheid* en het *Land van* BREDA geheelijk en al, voor 43600 Guldens Haliingen. Dees Heer vander Lekke en Breda, heeft drie Vrouwen gehad, 1 *Oede van Hoorne*, 2 *Machteld van Rotselaar*, 3 *Margriete vander Lippe.* De eerste heeft hem verrijkt met verscheiden Kinderen, meest Zoons: de tweede storf kinderloos in 't jaar 1352. Vet. Chron. Belg. by Matthæus Anal. T. I. *Anno* 1352. *doen sterf Vrou Mechtelt, Vrou vander Leck ende van Breda.* By *de derde* heeft hy eenen Zoon verwekt, *Otto van der Lecke*, gelijk hy genoemd staat als Getuigen onder eenen Brief van Hertog Aelbrecht van 18 Maart 1404. Charterb. III. p. 788. En dat die *Otte* de Zoon was van *Vrouw Margriete* en den *Heer vander Lecke*, blijkt uit een' vroegeren Brief van Aelbrecht, 24 Jan. 1376. p. 318. Zie ook Notitia March. Antv. p. 460. Dees Heer Jan is overleeden .... wanneer? Butkens, in zijn Geslachtlijst, zegt 1377: van Goor, in de zyne, 1384. Ik weet niets, waarmede het zeggen van Butkens te verdeedigen zou zijn, dan het geen ik vinde in 't Charterb. III. p. 355. onder Dagtekening van 8 July 1379; toen Hertog Aelbrecht *Heer Jan van Pollanen, Heer vander Lecke en Breda*, verlijdde met al zulk Goed, als hem anbestorven was van zynen Vader, *Heer Jan van Pollanen, Heer van Breda en vander Lecke.* Doch niet te schielijk. Dit stuk is van laater tijd; en slechts eene Aantekening van iemand, die niet wel onderricht was, noch van de *Naamen*, noch van de *Tytels* deezer Heeren. Men zal in geen oude Brieven, 't zy van hun zelfs of van anderen, vinden, dat *Breda* den rang hadt voor *Vander Lecke*: Ook niet, dat *Heer Jan* (die straks volgt) genoemd is *van Polanen.* Heer Jan is overleeden 3 Nov. 1384. In 't Kronijkje by de Roy leestmen, dat de volgende Heer Jan, in 1384, Heer van Breda geworden is. En in 't Kronijkje by Matthæus, uitdrukkelijk: *Anno* 1384 *sterf die oude Heer vanden Leck, die*

drie

drie Vrouwen badde te wyve, op S. Hubrechts dag. Dat is, B. X. alswe zeiden, 3 Nov. Volgt zijn Zoon

HEER JAN, HEER VANDER LECKE EN BREDA. Hy trouwde 1107. zijn eerste Vrouw *Maria*, Bastaarddochter van Jan III, Hertog van *Brabant*, in 't jaar 1354 zonder Kinderen. Juist dertig jaaren laater trouwde hy andermaal met *Odilia van Solms*, waarvan het laatstgemelde Kronijkje, onmiddelijk voor het aangehaalde, aldus spreekt: (*Anno* 1384 *op S. Jacobs Avont* (24 July) *doen quam de Vrouwe, 's Graven Dochter van Salmen, in 't Land van Breda, ende wert Vrouwe Heer Jans vander Leck ende van Breda.* Dit was ruim drie maanden voor de dood van zijn' Vader. By deeze Vrouw heeft hy gewonnen éene Erfdochter *Johanna*; geboren, volgends 't zelfde Kron. 10 Jan. 1392: en getrouwd met Graaf *Engelbrecht van* NASSAU, in 1403 (NB). Maar Heer *Jan* hadt, volgends de zede dier Eeuwen, eenige Bastaarden. Van Goor, p. 27, spreekt van eene Dochter, *Oede* genoemd, en van twee Knechtkens. Onder deezen begrijp ik mede dien *Philips vander Lecke*, die reeds in 1405 Baljuw van Zuidholland was. Dees is bekend geweest onder den naam van *Philips vander Lecke Bastart*, gelijk die van Dordrecht; of *Philips die Bastaert vander Leck*, gelijk Hertog Willem hem noemde, volgends Balen, Beschryving van Dordrecht p. 756 en 761. of *Lipken Bastaard vander Lecke*, als te zien is Charterb. III. p. 618. 12 Nov. 1394. Maar op de Lijst der Baljuwen van Zuidholland, op 't jaar 1348, by Balen p. 7. vindtmen ook *Philips van Polanen*. Doch dees is geweest een Zoon van den Ouden *Jan van Polanen* en van *Katryne van Brederode*; en wordt dierhalve in de Geslachtlijst van *Wassenaar*, achter 't Groot Woordenboek van Hoogstraten, kwaalijk genoemd, *Philips van Polanen of vander Lecke*; gelijk daar die naamen meermaalen verwardelijk geplaatst zijn. In de Familie zelve zijn die altijd onderscheiden geworden, waartoe ik geen geloofwaardiger Getuigen kan vinden, dan Vrouw *Katryne van Brederode* zelve, die best wist, hoe haare Kinderen en Kindskinderen genoemd werden. In haaren Uitersten Wil, 1370, sprak zy van haar' Zoon, *Philips van Polanen*, zo even gemeld: en van *Catharina*, Nonne ter Lee, Dochter van eenen anderen Zoon, *Geraard van Polanen*. Maar haare beste bonte deken maakte zy *Oeden* VANDER LECKE, *haerer Nichte*; dat is, *Kleindochter*. Want die *Oede* was eene

B. X. Dochter van *Katrynen* Oudsten Zoon, *Heer vander Leck*,
I. en van *Oede van Heorne*: en wordt daarom, in de groote
1397. Geslachtlijst, wederom kwaalijk genoemd *Ode van Polanen*.
Voeg hierby, dat die Oudste Zoon van *Katryne*, die, een goed gedeelte van zijn leeven, alleen bekend geweest is by den naam van *Jan van Polanen*, dien Geslachtnaam zijns Vaders ook niet versmaad heeft, sedert hy *Heer vander Leck en Breda* geworden was. Zie de Bylaagen by van Goor N. 47 en 48, beide van 1355. daar zegt hy: *Wy Jan van Polanen*, *Heer vander Lecke en van Breda*. Noch moet ik eene kleine verzinning, omtrent den Sterfdag van deezen laatsten *Heer Jan*, te recht brengen. In 't Kron. by Matthæus leest men: *Anno* 1394, *op S. Laurensdach, doen sterf Heer Jan van der Leck voorsz*. Buiten twijffel hadt de Heer van Goor dit voor oogen, toen hy schreef, p. 26 onderaan, *hy stierf op den* Tienden van *Oogstmaands*. Hy storf den *Elfden*, of XI *daghe in Oeghstmaent*: als blijkt uit twee byzondere afteekeningen van zijn Graf en Grafschrift; de eene by de Roy L. IX. de andere by van Goor p. 82. daar het Jaar kwaalijk uitgedrukt staat, M. CCC. XCIII, voor M. CCC. XCIV. Ik twijffel niet, of de Heer van Goor hadt ook geschreeven, niet III, maar IV. Wy hebben elders gezien, dat 'er meer gebrabbeld is in de Telletters *II* en *V*. Als de *V*, in schrift, onder niet wel geslooten is, kanze lichtelijk aangezien worden voor *II*.

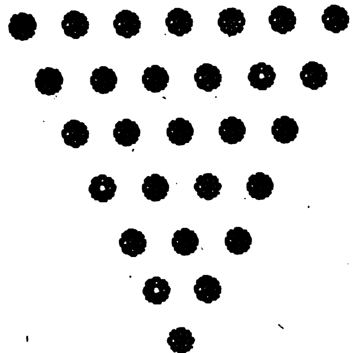
Wie was nu die JAN VAN POLANEN met ZYNE JONCFROUWE en KINDEREN, aan wien Wouter de Klerk zijn Handschrift van Melis Stoke toeeigende? De laatste Heer vander Lekke is het zekerlijk niet geweest. Dees heeft zich noit genoemd *van Polanen*. Ja ik zou zeggen, dat hy noit zo genoemd is, indien ik by van Goor N. 50, niet vond, in een' Brief van de Hertogin Johanna, 8 Maart 1387, *Heer Jan van Pollanen Heer van de Lecke en van Breda*. Doch dat hebben wy zekerlijk dank te weeten aan eenen jonger uitschryver. Vooreerst heet hy, noch in den zelfden Brief, *Jan Heer vander Lecke*. Ten anderen noemde hy zich zelf, 6 Mei 1388, N. 51, *Joannes Dominus de Lecka & Breda*. En beide, Hertog en Hertogin, spreeken van hem, 9 Nov. 1374, toen zijn Vader noch leefde, N. 49, onder den naam van *Heer Jan vander Leck, Oudste Zoon des Heeren vander Leck en Breda*. In het Hoofleen-

leenboek, berustende in den Souvereinen Leenhove van B. X.
Brabant, heet de Vader *Her Jan Polanen*; maar de Zoon ✝.
eenvoudig, *Her Jan*: zie de Roy p. 441. En immers 1107.
hebben wy boven gezien, dat Katryne van Brederode de Dochter van haaren Oudsten Zoon, *Oede*, niet noemde *van Polanen*, maar *vander Lekke*. Maar deeze *Oede* was de Zuster van deezen *Jan*, laatsten *Heer vander Lekke*; wiens Bastaarden zelfs geen' anderen naam gedraagen hebben dan *Vander Lekke*; alswe al mede gezien hebben in *Philips*, of *Lipken*, *Bastaard vander Lekke*. Zodatmen niet meer kan twijffelen, of de gemelde Brief van 1387 is bedorven door dat invoegsel, *van Polanen*.

Men heeft ook grond om te denken, dat onze *Klerk*, *Wouter*, wel bekend geweest is in het Huis van zynen *Jan van Polanen*; en dat hy, zo hy gesproken hadt tot eenen *Heer vander Leckè*, niet *van Polanen*, maar *vander Lecke*, zou geschreeven hebben; 't welk, in den trant zyner vaarzen en rijm, niet de minste verandering zoude gemaakt hebben. Zijn woorden zijn voegelijkst zo te verstaan, dat hy sprak tot een' Vader, die eene Vrouw en *kleine Kinderen* hadt. Nochtans kan ik, met dat alles, niets bepaalen. Want zo hadt hy tot beiden konnen spreeken: tot den Zoon, naderhand *Heer vander Lekke*, omtrent het Jaar 1340; tot den Ouden *Jan van Polanen*, twintig of vijfentwintig Jaaren vroeger, toen het Werk van Melis Stoke noch vry nieuw was. Daarom acht ik best, de keur aan den Leezer te laaten.

BYVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

Derde Deel.

De Regels te tellen van de Aantekeningen.

bl. 2. r. 10. *een loflijk getuigenis*) zie wat wy wegens die loffyke getuigenis, nader gezeid hebben, B. X. ✠. 238.

bl. 6. r. 5 v. o. *donre scuere*) Vert. van Boet. f. 10 a. *donder eñ blexsem ne zijn anders niet dant* scheuren *van eenigher dicker wolken*, enz. En f. 16 a. *dit* scheuren *heit niet ons de donderslach, eñ tontsteken blixseme oft wederlicht*.

bl. 9. r. 1. *den*, *waarvan*) lees; *den*, *omdat ook Seb.* by *VI.* 868, niet si viere stonden, *uitleide*, niemandt stont ledich. *'t Schijnt dat Seb.* viere, *een getal*, *aangezien hebbe voor* vierte, *waarvan* —. Die gansche uitlaating heb ik dank te weeten aan de Letterzetters. Alles staat letterlijk in de Copye, daar dit naar gedrukt is.

bl. 13. r. 3 v. o. *in T*) die *T* moest eene Duitsche *Æ* zijn.

bl. 20. r. 4 v. o. *konnen niet*) lees, *konnen naauwlijks*.

bl. 21. r. 7. *by zeer*) voeg tusschen die twee woorden in, *als openbartig en onzydig*.

——— r. 9 v. o. *van Keizer Frederik*) dit zegt Buchelius enkel op 't gezag van Beka, dien ook Heda volgde. Zie zyne Aantek. op den eersten p. 104 (o) op den laatsten p. 186 (g) en gy zult over zyne onzydigheid lichtelijk konnen oordeelen: en 'er uit zien, dat hy, op de Leenroerigheid van Holland, niet zo sterk dringt ter eere der Keizeren, als ter gunste van zyne Bisschoppen. Beide zyne Getuigen verhaalen het aanstonds na 't verdryven van den Graaf van Loon, toen *Frederik II*, die geboren is in 1195 (zie B. II. ✠. 1202. p. 463) omtrent elf Jaaren oud was: en voor 't overlyden van Bisschop Diederik van Are, in 1212. De Procurator schijnt van *Frederik* noit gehoord te hebben, en daarom schreef hy het toe aan Keizer *Otto IV*, wiens Brief van 13 January 1213, noch voor handen, en in het Charterb.

p. 156

waters om vuil te maaken. Ik heb 'er reeds te veel van gezeid.

bl. 97. r. 2 v. o. *volgde*) l. *volgden.*

bl. 101. r. 12. *Gawie*) l. *Gawi.*

bl. 103. r. 1 v. o. *lees in*) moet zijn, *lees ik in.*

bl. 110. r. 4 v. o. *met groter druust*) Sp. Hist. III. 24. ℣. 58.

Doen quam daer een fel
Met groter druust ——

bl. 113. r. 2. *moederbaren*) Sp. Hist. IV. 15. ℣. 44.

Daer was menich moederbaren,
Bloter hande eñ onversien.

bl. 118. r. 2 v. o. *Guy badt zich Graaf van Zeeland mogen noemen*) gelijk hy naderhand zou gedaan hebben; zo alles waar is, wat Vredius geschreeven heeft: want van deezen Guy zegt hy, in zijn Segelen p. 68. *wiens Brief ick ghesien hebbe, van 't Jaar* 1309, *met dit voorschrift:* Nous Guys de Flandre, CUENS DE ZELANDE. Vergelijk den Brief van den Ouden Guy, 1287, dien ook niemand dan Vredius gezien hadt, in ons tweede Deel p. 309.

bl. 121. r. 5. *Ninive*) in de korte Leevensbeschryvinge der Heeren van Arkel, by Matthæus, Anal. T. VIII. p. 299; leestmen, dat Heer Jan VI getrouwd is geweest met Margriete, *filia Baldewini, Domini de* NINIVE, *fratris Comitis Flandriæ.* en Matthæus verklaart het NIVELLIS. Ook in de tweede Uitg. T. V p. 208, behalve dat daar het woordeken *de* ontbreekt.

bl. 126. r. 2 v. o. *Ick* (l. *Ic*) *ben ghewacht*) in 't zelfde Werk f. 111. c. en by gelyke gelegenheid, zegt een ander:

Dits ene herde scone bede
Ende ene subtile eñ ene sware,
Ic benre met gejaget te care.

bl. 128 en 129. Daar is geen gemeener verzinning, zo onder de ouder Uitschryvers van Boeken, als onder de jonger Letterzetters; dan, wanneer een zelfde woord herhaald wordt, het oog te schielijk te laaten vallen op het tweede, en alle de tusschen beiden staande woorden of regels achter te laaten. Hier is 't recht anders gebeurd, en byna drie regels van bl. 128, herhaald op bl. 129, daarmen r. 1. aldus moet leezen: *de, is eenvoudig, met zijn eigen volk;* en 't geen daar tusschen staat, doorhaalen.

bl.

bl. 142. r. 8 v. o. *word*) l. *wordt*.

bl. 144. r. 7. *moncbet man aber ein kind*) dat is Hoogduitsch van Christoph Zobel. In de vroeger en oudste Uitgaaven, leestmen in Oud Nedersaxisch, of Nederduitsch, *meneket men ein kind*.

bl. 150. r. 16. DE *gelove*) Regel des Spetaels S. Marien des Duutschen Huus van Jherusalem *MS* f. 42 a. *Want* DIE ghelove *doet is sonder werke, also zijn oec die werke sonder ghelove*. f. 33 a. *vanden Oversten die* DE ghewout *hevet*: en f. 49 b. *in* DER ghewout *des Oversten*.

bl. 153. r. 2. *Poortzyde is niets*) lees, *Poortzyde, by onzen Dichter, is niets*.

bl. 154. r. 8 v. o. *Wat moesten zy ruimen?*) zie wat wy sedert, wegens deeze plaats, en *ruimen*, en *het ruimen*, aangemerkt hebben B. X. ✝. 543.

bl. 158. r. 1. *Sonder stoet en sonder slach*) Vert. van Boët. f. 46 a. *en slachten den ghenen, die inder bataille*, sonder stoot oft slach, *een lettel sants of poeders vluchtich maect*.

bl 163. r. 1 v. o. *dus ghiere*) lees, als een woord, *dusghiere*. Vergelijk hiermede *duscbedane*, voor *dus ghedane*; 't welk in den Regel van 't Spetaal, zo even gemeld, f. 27 b. en elders, voorkomt.

bl. 166. r. 4. *Utrecht*) meermaalen, als by uitstek, genoemd *de Stad*.

bl. 168. r. 10. *ducht*) vreeze. Vert. van Boët. f. 54 b. *diwantrouwen Gods, en* ducht *van ghebreke, maken meest alle die weereld vrec*.

bl. 171. r. 6. 7. 8 v. o. *Doctrinale*) dit voorbeeld sluit niet op de anderen.

bl. 175. r 12 v. o. *TCovent woent aldaer*) waartoe noch krachtiger dient het geen ik leeze in den Regel &c. *MS* f. 14 a. *in allen Husen, daer* COVENT *is van Broederen, dat zijn XII Broedere en een Commanduer, na dien ghetale der Jongere ons Heren*.

bl. 180. r. 11. *met andere*) l. *met anderen*.

bl. 182. r. 13. *als Vyand*) Meyerus zegt duidelijk, dat hy 'er door de Vlamingen op gezet is.

——— r. 22. *zouden geworden zijn*) l. *zoude g. z.*

bl. 202. r. 7. *pieken*) 't schijnt datmen van ouds ook zeide, *piken*, dat is, *pijken*. Ferguut f. 19 b.

En staken op hem met piken:
Dat begon Fergute qualic liken.

bl. 205. r. 13. *Men schoot met pylen en quarelen*) dit heeft Melis niet gezeid. Maar het volgende,

Men scoot met armborsten eñ met bogen,

kanmen by hem vinden IV. 494. Dat hy niet gewoon was zyne denkbeelden zo te verwarren, gelykwe zeiden, kanmen zien IX. 87, daar hy, in één vaars, te saamen voegt *blyden* en *pylen*, welker betekenissen, door een enkel Werkwoord, niet konnen vereenigd worden. Maar hy onderscheid deze zeer wel, zeggende:

Men WARP *met bliden, eñ* SCOET *met pilen.*

En uit dit vaars zoude ik nu het onze verbeteren:

Men SCOET *met boghen, eñ* WARP *met spieten.*

bl. 208. r. 2. *klaagen*) beklaagen, Vert. van Boët. f. 10 d, *ic mochte mynen disciple wel vele meer* claghen, *dan ic doe.*

bl. 209, r. 7. *weder eñ vort*) Wirnt von Gravenberg in Gwigalois f. 78 b.

Sus entweich her wider uf vur
Mit listen vor die vrowen.

bl. 211. r. 2 v. o. *vro*) vrolijk. Vert. van Boët f. 27 c, *dat de nyder, die van eens anders rampe waent wesen* vro, *van meerdren mesvalle selve werdt gheplaeght.*

bl. 212. r. 1. *reeds gemeld*) by *vs.* 406. hier achter. Zie het p. 295.

——— r. 4. *Koning van Vrankrijk*) Lodewijk VI.

——— r. 4. v. o *stiet de Koning — het hoofd*) zie, bid ik, hoe de Benedictynen, in hun Art de vérifier, p. 499, op 't Jaar 1115, aan dit geval een gansch ander aanschijn geeven. *Louis*, zeggen ze, *assiege le Fort de Puiset, defait le Comte de Blois, venu au secours de la place, la prend, & la ruine jusqu'aux fondemens.* Dat is zuiver Fransch. Die Graaf van Blois, dien zy te vooren genoemd hadden, *Thiebaud Comte de Champagne & de Blois*, wordt hier geslagen door den Koning, dien hy, volgends de Hist. van Suger, was te huipe gekomen.

bl. 215. r. 6 v. o. *gevangen was*) l. gevangen *zat.*

bl. 218. r. 5 v. o. *vererren*) uit Ferguut hebben wy III. 1418. reeds aangehaald:

Die knape vererret *eñ wert* gram.

bl. 220. r. 9. *dat is, Hy quame se*) zie ook by HI. 1303.

bl. 228. r. 1. *use, is onze*) zo spraken ook de Vriezen

van

van ouds. In den Eed, op den Landdag te Sneek, aan den R. Koning Maximiliaan gedaan, komt het eenige reizen voor VVSEN *aller ghenadichsten Hern.* ——— *as* VVSE *rjoucbta en natuyrlike Hera.* enz. En tot besluit: *Also help* VUS *God en sijn Halghen.* Zie Schotanus, Beschr. der Heerlijkheid van Friesland.

bl. 232. r. 2 v. o. *Tmagere rosside*) in tegendeel vindtmen *schoone paarden*, in den Sp. Hist. I. 7. v. 52.

Salaphas hiet die sevende Sone,
En dese en hout no lant, no stede;
Maer sine Broeders geven hem mede
Alle iare *twee* scone part
Elk van hem, en wel bewaerd,
Met breidele en met sadele diere.

le Long droomde van *part en deel*; en daarom zijn die *paarden* by hem *aandeelen.*

bl. 239. r. 5 v. o. *smete*) in oude Handvesten en keuren kanmen ook vinden, *kinnebak-smeet*, en — *slag*.

bl. 246. r. 7. *buter*) buiten der. Zo schreef ook de Vert. van Boët. f. 59 c. buter *ghewoonte der Romeynen.*

bl. 259 r. 3. *sonder een*) zie C. A. V. W. in de nieuwe Bydr. II. p. 389. En dewijl die Schryver, wat verder p. 394-398, gezocht heeft naar den oorsprong van 't woord *Pillegift*, wil ik hem niet onthouden, dat Joachim Oudaan (volgends zijn eigen handschrift, my voor veel Jaaren vertoond) PIL verklaarde door DOOP-HEVELING.

bl. 270. r. 5 v. o. *tseil he hogher*) zo lees ik hier nu, schoon 'er in 't Proefblad reeds stondt, *tseil het hogher.* en zo moet het weezen.

bl. 273. r. 9. *ontzet van Zierikzee*) en daar aan lag den Koning, terwijl hy in Vlaandren oorloogde, zeer veel gelegen. Waaren de Vlamingen meester van Zeeland geworden, hy hadt eenen dapperen vyand meer op den hals gekreegen.

bl. 275. r. 1. v. o. *Meyerus*) l. *met* Meyerus.

bl. 276. r. 8. *Heer van Richebourg*) of in 't Neerduitsch, *Rykenborg.* Dees *Guy van Vlaandren*, was een natuurlyke Zoon van *Lodewijk van Nevers*, die voor zynen Vader overleeden is: en dus Broeder van Graaf *Lodewijk van Cressy*, Opvolger van zijn' Grootvader Robert van Bethune. Meyerus ad an. 1336. *pugnabant ibi* [*in Insula Cadsant*] *longe fortis-*

tissime pro Patria ac Comite suo, Flandri contra Anglos, duce Guidone Rijckenburgensi, *Fratre Comitis* NOTHO : *sed victi tamen sunt et* Guido *captus.* De Vlaamsche Kronijk, I. p. 517, heeft hier ook zeer wel: *Lodewijk met sijnen* Broeder *Guido van Rykenbourg.* Maar te vooren, p. 375, wordt Guy, Zoon van den ouden Guy, kwaalijk genoemd *Heer van Rickenbourg.* Dees Guy, door gratie van Vredius *Graaf van Zeeland* genoemd, was de Oudoom van Guy *Heer van Rykenborg*; en overleeden in 1310, toen ik meene dat de Neef Guy noch in geene Histoorien of oude Brieven genoemd is geworden. Zodatze lichtelijk te onderscheiden zijn.

„ Wy *Gye van Vlaendren, Heere van Rijckenborg*, van Putte „ ende van Stryen, en wy *Beatrice, Vrouwe van Putte en* „ *van Stryen*, maken kondt, enz. des Maandags in de „ Paaschweeke (16 April) 1324". Men vindt deezen Brief by J. de Roy, Not. Marchion. Antv. L. IX. c. 2; onder de Proeven van Butkens; by van Goor Beschr. van Breda p. 446; en nu ook in het Charterboek II. p. 339. *Beatrix* was de Oudste Dochter van Heer Niklaas van Putte, en Erfgenaame zyner Heerlijkheden. Haar eerste Man was *Hugo van Sottegem, Burggraef van Gend:* zie Charterb 3 Aug. 1312: p. 126. 16 Jan. 1316: p. 165. 166. 168. en laatst 30 Nov. 1319: p. 229. Vervolgends is zy getrouwd met *Guy van Vlaandren, Heer van Rykenborg:* zie aldaar, (buiten den reeds gemelden Brief) 30 Nov. 1323: p. 334, in welks hoofd *Beatrix* vergeeten schijnt, want in 't slot wordtze genoemd. 27 July 1326: p. 395. 18 Mei 1328: p. 458. en 7 Sept. 1349: p. 765. toenze beide noch leefden. Graaf Willem IV noemt hem daar, *zynen lieven Neef.* Wat moeten wy nu denken van den Brief van Willem III, 12 Aug. 1305. Bat. Illustr. p. 743. by Boxhorn in Theatro p. 60. en Charterb. II. p. 48. daar de Graaf, onder *zyne* lieve en getrouwe Mannen, ook noemt, *Heer Guy van Vlaandren*, HEER *van* PUTTE EN STRYEN?

bl. 280. r. 8 v. o. *naamen*) l. *namen.*

bl. 283. r. 7. *de Romeinsche Sambuca)* welke wy uitvoerig beschreeven hebben B. IX. ✝. 1047.

bl. 285. r. 13. *Arteville)* l. *Arteveld.*

bl. 288. r. 14. *oder schrancken)* dit is een Glos, die in myne vroege Uitgaaven niet gevonden wordt.

——— r. 11 v. o. *perk met krijt afgeteekend)* de Vert. van

Boët.

Boët. in Prol. zegt, dat Manlius *eenen grooten Roose* (Reus) *vyand des Rijcks van Rome*, in eenen Critc *verwan*. Dat is daar, in een Tweegevecht. Le Long hadt het hoofd zo vol van dat *krijt*, dat hy 'er van droomde. Sp. Hist. II. 6. wordt gesproken van een *Jostierspel*; en gezeid, ℣ 23, Dit spel was *gecreyeert*. dat is *gecrieerd*, uitgeroepen. maar by hem is 't al mede, *'t Perk tot dit spel was met krijt afgetekend.*

bl. 290. r. 3. *al bestraat waaren*) en, indien *al bestraat*, zo werden de *steenen* voor dien tijd weggenomen, en *zand* in de plaats gebragt; gelijk te Doornik, in 't Jaar 1331, gedaan is, op de groote markt, toen daar een prachtig steekspel stondt gehouden te worden, volgends 't verhaal van Buzelinus, Annal. L. VII. p. 333. *ubi lanceis adversis in Reges advenæ decurrerent, ingens fori area delecta est, eaque extractis pavimenti* silicibus, arenâ *conspersa*, & lignis *circumsepta*.

bl. 292. r. 13 v. o. *Laat ons*) l. *Doch laat ons*.

bl. 294. r. 1 v. o. *Daar leit de Buuc*) dat is, de *Romp*. Onze ontydige bestraffing der spreekwyze, *iemand het hoofd van den* buik *slaan*, of *bouwen*, gelijk Vondel schreef, hebben wy daar, in onze Byvoegsels p. 638, wel herroepen, en dus verbeterd: maar hier lust het ons, die betekenis van *Buik* nader te bevestigen uit die twee oude *MSS* van Walewein en Ferguut, die ik toen noch niet magtig was. Zo lees ik in Wal. f. 12 d.

Hi gherochtene so, dat hi hem rovede
Boven den oren van den hovede;
Beneden den oren bleef upten buuc.

en f. 36 c.

Oec moesten siere laten dieren pant,
Sulc enen voet, sulc ene hant,
Sulc sinen arm, sulc sijn die,
Sulc sijn been beneden den knie,
Eñ sulc dat hoeft van sinen buke.

en noch eens 36 d.

Sulc hadde verloren nese eñ oeghen,
Sulke voete, sulke handen,
Sulc sine kinnebacke toten tanden,
Sulc die arme toten buke.

waarvoor *licbame*, f. 48 b.

Dedi hem daer, sonder lie[illegible]hen,

Sijn hooft ij screden verre of vlieghen;
Die lichame *viel ter aerde doot.*

Ferguut f. 21 b.

Sloech hem thooft af metten swerde;
Die buuc *viel neder op die erde.*

vroeger f. 13 a

Ic wilde, staphans een Ridder quame,
Eñ bi mi dat leven name,
Eñ trake mi uten buke *dat herte,*
So waric quite van deser smerte.

en f. 20 b.

Metten swerde bi haer af droech
Van den buke *die rechter hant.*

Laat ik 'er noch byvoegen uit Zeghelijn p. 55.

Eñ sloech den Coninc, sonder wanck,
Dat hem thooft vanden buycke *pranc.*

bl. 295. r. 13. *omtrent het Jaar* 1110) wy hebben boven, by bl. 212. r. 4 v. o. gezien, dat de Benedictynen dat geval stelden op 't Jaar 1115.

bl. 298. r. 13. *Ghetrouwe herte*) onder 't naleezen van deeze twee vaarzen, valt my in 't geen ik wel meer gedacht heb: naamelijk, dat het noch een overblijffel is van de Getrouwheid en Oprechtheid onzer oude Hollanderen, dat der zelver Nakomelingen zo noode gelooven, dat 'er, onder de Oude Brieven, oneindig veel Valsch en Verdicht zijn.

bl. 299. r. 13. *Scoen zolen*) dat is, *schoenen zullen.* opdatmen niet denke om *schoenzoolen.*

bl. 300. r. 22. *God hi moet der zielen pleghen*) Sp. Hist. IV. 21. ℣. 69.

Eñ een Vlaminc blever verslegen:
God moete siere sielen plegen.

Ook *der Vasten plien* (of pleegen) voor *vasten*. I. 32. ℣. 7. Broeder Ysewijn wilde,

Datmen na onser Vrouwe dach,
Dat men kerssen te dragen plach,
Altoos des Sondages na dien
Der Vasten *daer na soude* plien.
Dit haddi gerne vortbracht;
Maer de Clergie hier iegen vacht.

bl. 301. r. 9 v. o. *Maasmunde*) in 't Charterb. op gemelde plaatsen, staat niet *Maasmunde*, maar *Maasmude* en *Maasmu-*

muiden. doch 't komt op een uit. *Arnemuiden* is de *Mond* van de Arne. En wat betekent de naam der Stad *Muiden* anders dan den *Mond* van de Vecht?

bl. 305. r. 21. *van Velsen*) lees alleen, *Velsen*.

bl. 309. r. 13. *an*) gunt. ook in den Sp. Hist. II. 23. ✝. 12. als mede *jan* IV. 50. 25.

Si kinnen wel, hoe hi hem jan.

bl. 314. r. 3. *Springaden, Quareelen*) de eersten zijn, by le Long, Sp. Hist. IV. 44. 18. *Armborsten of Oorlogsboogen*: de tweeden, II 35. 9, *Armborsten, boogen en pylen*.

bl. 317. r. 2. *Termentum*) lees *Tormentum*.

bl. 320. r. 17 v. o. [*begaven*]) neem die Glos weg. De Dichter is hier zekerlijk bedorven; en allerzekerst in 't voorgaande Rijmwoord *Graven*, 't welk hier kan doen denken aan *Heer Rase van Gaveren*, die daar ook tegenwoordig geweest is, en van wien wy, B. X. ✝. 997, gesproken hebben. Maar Butkens, die den Slag van Woeringen zo omstandig beschrijft uit deezen zelfden Dichter, noemt den Bannierdraager des Hertogs, *Rasse Sire de Gres*. Zie hier hoe hy dit verhaalt p. 315. *La Banniere de Brabant fut aussi presque abbattuë, car le cheval de* Rasse Sire de Gres, *qui la portoit, fut blessé & jetté par terre, de sorte qu'il sembloit que les ennemis gaignoient le dessus: toutes-fois* Nicolas Sire d'Ouden *releva vistement la Banniere, & la porta* avec Wauthier de la Chapelle *jusques à la fin de la bataille*.

bl. 327. r. 18 v. o. *de Kaarlingen*) dat is hier, *de Krijgsknechten*, het gansche Leger, van Koning Karel.

——— r. 12 v. o. *Palligan, Koning der Heidenen*) de Fransche Dichter Jehans Bodiaus, noemt hem *Agoulans*, in dat Werk, aan welks einde ik leeze: *Ci fine la battaille* dagoullant *& de forte encontre charlemaine*.

——— r. 5 v. o. *dat gekry*) Sp. Hist. IV. 27. ✝. 51.

Mijn here Jan van Renesse
Las den sinen oec een lesse ———
Ende sijt nu niet vervard:
Bodelt *al, man eñ pard.*
Vlaendren eñ Leu es onse gecri.

en zo elders. Maar wat is hier *Bodelt*? le Long zegt: *Buytelt: tuymelt, sneuvelt*. Het is, *staat dood*. Kiliaan vertaalde *bodel* door *carnifex*, dat is *beul*: en hiervan *bodelen*, nu *beulen*. In 't gemelde Dichtwerk leestmen III. 10. ✝. 37. *bodelin-*

lingen; die ✝ 29 genoemd waaren *darmen*. Kiliaen weder. *Bolingh* is *beuling*: *intestinum*. Zodat ook ons *Beuling* van ouds geweest is *bodeling*.

bl. 330. r. 4 v. o *blyven hangen*) Curtius IV. 4. *Prima e Macedonum navibus quinqueremis, velocitate inter ceteras eminens, occurrit: quam ut conspexere Tyrii, duæ è diversa in latera ejus invectæ sunt; in quarum alteram quinqueremis eadem concitata, & ipsa* ROSTRO *icta est, & illam invicem tenuit.* te weeten, *rostro*; en niet, *uncis, seu manibus ferreis, seu ipsis remis*, gelijk Raderus giste.

bl. 332. r. 14 v. o. *Yzeren banden*) Zweder van Kulenborg noemtze *Armen van yser*; spreekende van 't Beleg van 't Slot van Voorst door Bisschop Jan van Arkel in 1362: *deden nochtans die binnenste die meeste weer. —— Sy maeckten* Armen van Yser, *dair sy des Bisscops werck mede in baelden, mitte meeste behendicheyt daer ye af geboort was.*

bl. 338. r. 4. *in 't Meerv. Getal*) te weeten *Vier*, op de *Acht* Schepen.

bl. 339. r. 6 v. o. *crenelez*) *pinnatus, dentatus, quasi* carnallé *vel* quarnellé; *quod* quadris *tum vacuis, tum plenis subinde distinguitur, ut sint pinnæ murorum*: zie du Cange v. QUARNELLUS, *Pinna muri, quæ fenestræ* quadratæ *effigiem præfert, per quam milites jaculantur. &c.*

bl. 340. r. 12. *omdat het tinnen hadt*) Spec. Sax. III. 66. *sed in his* (*muris*) propugnacula *minime construantur*. Vertaald 1516: Thynnen *unde* borstweren *ne schal dar nicht an sin*. 1569: Zinnen *und* Brustwehren *sollen auch nich daran sein*.

bl. 342. r. 9 v. o. *Kokodril*) Triffino, L'Italia Liberata, L. II. p. 57.

Vien poi Demetrio, Duca di Thebaida,
Il qual porta per arme un coccodrillo.

Maar dit is, in die taale, eigen. Immers in 't Vocabulario delle Crusca vind ik niet anders.

bl. 349. r. 5 v. o. *met een groote letter*) lees, met eene groote *Roode of Blaauwe* letter.

bl. 358. r. 7 v. o. *genomen. Want*) na 't woord *genomen*, voeg in: *te weeten, dat hy 't woord* Heer *altijd plaatst voor de eigen naamen der* Ridderen. En voor het volgende *Want*, lees *Maar*.

bl. 364. r. 5 v. o. *daar hy ten onrechte*) l. daar hy, *naar onze gedachten*, ten onrechte. bl.

bl. 367. r. 1 v. o. voeg 'er by: *en Charterb. I. p.* 575.

bl. 370. r. 11 v. o. *ocbte voor ofte*) 't welk vooral by Jan van Heelu zeer gemeen is.

——— r. 1 v. o. *gezien waaren*) van de geenen, die de zelven niet konnende tellen, het getal, by giffinge, begrootten op *wel zesduizend.*

bl. 383. r. 12. *vertrekken*) eigelijk zulk een *vertrekken*, dat naby komt aan *vlucbten.* Vert. van Boët. f. 25 c. *inden gbemeinen oorbor* [ten dienfte van het gemeen] *wt fijnde, niet gbevloon nocb* gheruumt, *bem ic gbebannen eñ verwijſt ter dood.*

bl. 384. r. 11. *nu baaſt*) l. *nu byna.*

bl. 385. r. 3 v. o. *over een*) anders *weder* Sp. Hift. IV. 51. ✠. 15.

Dat volc, dat al yſeren ſceen,
Dies was daer ſo vele, over een,
Dat ics niet wel genoemen can.

geen wonder: want, vervolgt hy:

Het was wel XII hondert dufent *man.*

te weeten, het Vlaamfche leger tegen de Franfchen. *over een* is, volgends le Long, *op malkander gepropt.*

bl. 386. r. 1. *De volgende* 30 *regels*, 575-604, *bad ik liever in* 𝔑 *niet gevonden*) het is een verzuim, dat ik deeze woorden niet by tijds weder weggenomen hebbe. Ik hadze lang veroordeeld.

bl. 389. r. 6. *den* 16 *Aug.*) zie de Br. Aantek. ✠. 529.

bl. 397. r. 3. *Die Vos*) weet, dat dees Vos, die zo dapper voor Walewein ftreedt, eerft een Menfch geweeft was; en, by gevolge, wel wift wat hy deede. Voor *boreeſt*, waarvanwe daar fpreeken, leezenwe in den Sp. Hift. IV. 43 ✠. 42. *oreeſt*:

Dit oreeft *eñ dit rabad*
Liep al dorentore int lant.

daar le Long het verklaart *Onweer.* Maar de Dichter fprak van een *gemor*, *geroep.* En IV. 8. ✠. 11. van de Franfchen:

Te Brucge drevenſe grote feeſte,
Eñ van bebagelbeiden groet oreefte.

bebagelbeid zal daar zo veel zijn als *genoegen*, vrolijkheid, enz.

bl. 420. r. 12 v. o. *des eerlyken naams, dien gy reeds verworven bebt*) Voltaire, Henriade Ch. III. ✠. 41 Ed. 1732.

C'eſt un poids bien peſant qu'un nom trop-tôt fameux.

in het Heldendicht van Cartouche staat my voor, dat zelfde vaars geleezen te hebben.

bl. 423. r. 3 v. o. *u werelt ere*) welke leezing bevestigd wordt uit Walewein f. 44 c.

Ghi sijt verraden jammerlike,
Eñ ghi sult derven cortelike
Juwer werelt ere *eñ iuwer crone.*

bl. 426. r. 13. *haer lachter. dat is, haare schande*) Ferguut f. 10 c.

Doe scaemdi hem, en trac achter.
Het dochtene herde groet lachter,
Dat hi den man, die niet en left,
So menegen slach gegeven heft;
Hine wilde om gene dinc
Dat het wiste die Coninc.

daar *lachter* niet anders betekenen kan, dan *schande*. Ferguut hadt dapperlijk gevochten tegen een metaalen beeld.

bl. 428. r. 11. *daar hebtg'er de verklaaring by*) maar die verklaaring, *dat is van node*, schijnt my eene loutere glos te zijn van den Uitgeever. De Schryver des Briefs zou de spreekwyze, *van bederf*, niet gebruikt hebben, zo hy gedacht hadt datze eene verklaring noodig hadde.

bl. 429. r. 23. *darf, derf of dorf*) Vondel schreef *durf*, in de zelfde betekenis; Jephta p. 19.

Geen vyant durf *van buiten my bespringen:*
Hy zitme in 't hart. ——

dat is, *boest*.

bl. 432. r. 9. *invoegsel is*) dit *is*, is daar kwaalijk herhaald.

—— r. 14. *kanmen daar leezen*) of in A. Kemps Beschr. van Gorinchem p. 41. Zie ook Heda p. 206, die het telt onder *fabulis similia*. waarop echter Buchelius aantekende: *similia aliis accidisse Historiæ narrant*. En misschien vindt het, in deeze dagen, noch wel geloof. Ter zelver plaatse noemt Heda dien Folpert, *Dominus de Lede & Trajecto Hasi*, *nunc Haestrecht*.

bl. 433. r. 11. *baast*) lees, *byna*.

bl. 435. is kwaalijk getekend, 345. Te weeten, *in Quarto*, niet *in Octavo*.

bl. 437. r. 6. *Hoe zou dan de Koning*) Willem deedt die reis alleen, om zyne Bruid te bezoeken, en zijn Huwelijk te

te voltrekken; gelijk 'er ook aanſtonds op gevolgd is. 't Is dierhalve wat plomp, dat Meyerus dorſt voorgeeven, dat de Koning, die den Vlamingen voorſchreef wat hy wilde, juiſt in de zelfde omſtandigheid, Willem als Graaf van Holland en Zeeland, buiten den Vrede zou geſlooten hebben.

bl. 438. r. 7. *uit Job. Chr. Lunig*) 't voorbeeld, uit Lunig bygebragt, behoort tot het Jaar 1569.

bl. 440 r. 22. *Aartsbiſſchop van Maagdenburg*) Georg. Torquatus in Serie Archiep. Magdeb. An. 1377. *Ludovicus* —— *in oppido Calvis de gradu theatri cum puella quadam delapſus, ſubito moritur.* by Mencken T. III. p. 401.

——— r. 8 v. o. *waaraan*) lees, *waarvan.*

——— de Cuſtos heeft *a.w*, voor *Jaar*; in 4. niet in 8.

bl. 441. r. 1. *de Geile Maandag en* 12 *Febr.*) het was, ja, de zelfde dag. want Gaſſarus ſpreekt daar van het Jaar 1442, Paaſch 1 April. Maar wie heeft altijd gelegenheid, om alle de aangehaalde Schryvers zelfs naar te zien?

——— r. 17. *Is het nu wel verſchoonlijk*) ten minſten is 't zijn ſchuld, dat ik hem niet verſtaan kon. Als de *Geile Maandag* valt op den 28 Febr. moet, in gemeene Jaaren, Paaſch zijn 17 April, als, onder anderen, in 't Jaar 1446. op welk Jaar Gaſſarus zeide: *ultima ejusdem menſis* [Februarii] *Salaci videlicet Lunæ die.* 't welk Werlichius letterlijk vertaalde, met het zelfde Jaar 1446.

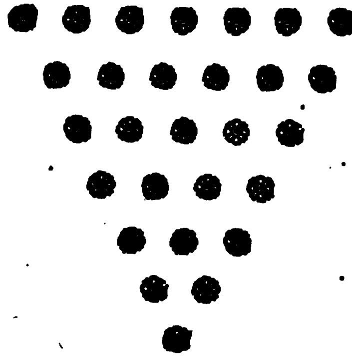
——— r. 16 v. o. *Zaterdag voor Eſto mihi*) maar Gaſſarus p. 1682 A, dien hy zelf aanhaalt, noemt het Jaar, 1474; en den Dag, 26 *Februarii, in ipſo Butiroſo Sabbato.* Toen was Paaſch 10 April: en 26 Febr. was de Zaterdag, niet VOOR maar NA *Eſto mihi.* Doch eerſt beriep hy zich op Jo. Frid. Schannat, Client. Fuld. p. 360, daar hy vondt, *der veitzte Sonnabend VOR Vasnacht*: den Vetten Zaterdag voor Vaſtelavond. Welke uitdrukking, toegepaſt op het Jaar 1474, ons wijſt tot 19 Febr. Dus verſchillen zyne twee Getuigen; en hy laat ons, omtrent deezen dag, in de zelfde onzekerheid als hy, omtrent den Grooten Vaſtelavond, gedaan hadt.

bl. 444. r. 18. *Datt. L. II*) lees *Datt L. II.*

bl. 445. r. 8 v. o. *Dat hy ſlechts Uitſchryver was*) ja, wat verder zegt hy, dat hy 'er geld voor ontvangen heeft.

LAM-

LAMBACHERIANA,

OF

GEZIGT

VAN DE

VERHANDELING

VAN

PH. J. LAMBACHER

wegens den TOGT van Keizer

AELBRECHT I

NAAR

HOLLAND

in den Jaare 1300.

WANNEER de Heer PHILIPPUS JACOBUS LAMBACHER, Secretaris der Stad Weenen, voor den dag was gekomen met een Hoogduitsch Geschrift, ter verdeediginge van het Recht, dat Keizer Rudolf I. zoude gehad hebben, om de Oostenrijksche Landen, die Ottokarus, Koning van Bohemen, bezat, aan het Rijk te trekken; en daarin beweerde, dat, volgends het OUDE DUITSCHE LEENRECHT, geene Leengoederen erfden dan van *Vader* op *Zoon*, met uitsluitinge van alle *Zijdmaagen*, zelfs van *Broeders*; ontmoette hy aanstonds, onder de Geleerden in Duitschland, veel tegenspraak, zo in 't openbaar, als mondeling van goede Vrienden, die hem, onder anderen, ook tegenworpen, „ dat „ *Keizer Aelbrecht*, in 't jaar 1300, wel gepoogd hadt, „ het

„ het GRAAFSCHAP VAN HOLLAND, als een verstorven „ Leen, in bezit te neemen; maar dat JAN VAN AVENNES, „ als *proximus cognatus*, zich in het zelve, uit hoofde van „ zijn ERFRECHT, gehandhaafd heeft." Op welke tegenwerping de Heer LAMBACHER zynen Vrienden beloofde, eene Verhandeling te zullen vervaardigen, waaruit blyken zoude, dat, ook in dit geval, het *Erfrecht* geen plaats heeft gehad. Om zich van deeze belofte te kwyten, gaf hy, in 't Jaar 1758, in 't licht zyne DISSERTATIO HISTORICO-JURIDICA *de Imp. Alberti I Expeditione in Hollandiam, suscepta anno MCCC, ad tuenda jura Imperii adversus Joannem de Avennis, Comitem Hannoniae.* En deeze Verhandeling is het, die ons hier noch wat van naby staat te bezien. Merk ondertusschen vooraf, en het is niet gering, dat JAN VAN AVENNES, in Oostenrijk, en zelfs te Weenen, Voorstanders van zijn goed Recht, en MELIS STOKE dus ook van zyne goede Trouw, gevonden heeft.

De geheele Verhandeling bestaat, buiten de tusschengevoegde Aantekeningen, in vyf en vyftig korte Afdeelingen, waarvan de veertien eerste slechts eene herhaaling zijn van de voorbeelden, te vooren door hem bygebragt. De Gottingsche Geleerden hadden zich verklaard, niet te gelooven, dat die Leenwetten en Gebruiken plaats hadden omtrent *Vorstendommen*, maar simpelijk de *mindere Leengoederen* betroffen. Het tegendeel poogt LAMBACHER te bewyzen uit het gebeurde in de Hertogdommen van *Saxen* § III, van *Beieren* § IV, van *Zwaben* § V, in het Landgraafschap van *Thuringen* § VI en VII, in de Markgraafschappen van *Oostenrijk* § VIII--XII, en van *Brandenburg* § XIII. Wy meenden dat alles, volgends de vryheid die hy ons zelf toestaat, over te stappen, als ons niet raakende: maar daarom zelfs zullen wy 'er, onpartydiger, uit komen oordeelen over zyne manier van denken. Doch ik zal my bepaalen tot THURINGEN en OOSTENRYK. Zie ondertusschen vooraf onze Byvoegsels T. I. p. 594.

Ten bewyze, dat al die Vorstendommen aan zyne Leenwetten onderworpen waaren, beroept hy zich aanstonds § I, op drie oude Rechtsboeken, waarin alleen de *Zoon* erkend wordt voor Erfgenaam des *Vaders*, en geen melding gemaakt wordt van 't onderscheid tusschen Groote en Minder Leenen. Maar waartoe dient zulks? daar hy

zelf

zelf erkent, dat die Boeken geen Wetboeken zijn; en 'er zo weinig gezags aan toefchrijft, dat hy in 't vervolg geen zwaarigheid maakt, om te beweeren, dat zelfs een *Zoon* zynen *Vader* niet opvolgde uit hoofde van *Erfrecht*, maar alleen uit *Keizerlyke Genade*.

Zo is, zegt hy § VI, *Ludovicus Ferreus* zynen Vader *Ludovicus Barbatus*, eerften Landgraaf van THURINGEN, in 1140, niet opgevolgd *jure Hereditario*: en hy bewijft het uit het Chron. San-Petrin. Erford. daarmen leeft, dat die Jongeling, op den Rijksdag te Worms, het Landgraaffchap van Thuringen verkreeg *clementia Regis ac Principum*. 't Is waar, Koenraad de III begunftigde Lodewijk zeer, en daarom gaf hy hem vervolgends ook zyne Dochter ten huwelijk. Maar te vooren hadt hy hem *beleend* met Thuringen, dat hem als *Erfgenaam* toekwam. Trouwens, dat is, in de taale der Moniken, eene loutere milddaadigheid en Keizerlyke genade. Ondertuffchen vinden wy hier, en zullen 't meer vinden, dat de Heer LAMBACHER fomtijds weinig dacht om het geen hy fchreef, en den eenen perfoon voor den anderen noemde. *Ludovicus Barbatus*, die by hem heet VADER van *Ludovicus Ferreus*, was des zelfs OVERGROOTVADER, en reeds overleeden in 1055.

Zyne geleerde Partyen worpen hem tegen, dat de *Erfvolging in* OOSTENRIJK, geduurende het Babenbergfche Huis, alleen in ftaat was om zijn ganfch gebouw te doen inftorten: Hy, daarentegen, beweert, dat niets het zelve meer beveftigt, dan juift de Gefchiedeniffen van dat Huis. Ten dien einde zegt hy, § VIII, dat hy te vooren reeds beweezen hadt: dat de Zoons van *Leopoldus Pius*, die geftorven is den 15 November 1136, geen Recht op des zelfs Markgraaffchap gehad hebben. Hy vergenoegt zich met twee bewyzen; het eene ontleend uit een' Stichtingbrief des Vaders, het andere uit het gedrag der Zoons na de dood des Vaders.

De woorden des Briefs, zo als hy die opgeeft, zijn deezen: *Oratorium in meo jure fundavi, eo pacto, ut ego, quoad viverem, loci ipfius, & omnium quae ad eum pertinent, Advocatus exifterem, fine omni rerum exactione & perfonarum gravamine; poft me vero, SI QUIS de Filiis aut Nepotibus meis, in pofterum* PRINCIPATUM *obtineret*. Zijn bewijs ligt eeniglijk in de laatfte woorden, *Si quis &c.* En Leopold, wil hy,

hy, sprak zo twijffelachtig, omdat hy wel wist, dat zyne Zoons geen Recht hadden om hem in het *Markgraafschap* op te volgen. Dus poogt hy ons het woord *Principatus*, in de betekenis van *Vorstendom*, in de hand te stoppen. Hy bericht ons, dat de geheele Brief te vinden is by Pez, Cod Diplom. col. 320. Die dat boek bezit, wordt verzocht te onderzoeken, of, tusschen de twee laatste woorden, *Principatum obtineret*, niet wat uitgelaaten zy, dat den zin ganschelijk verminkt. Ondertusschen heb ik 't geluk gehad van die zelfde woorden aan te treffen in Chron. Claustro-Neoburg. by Hier. Pez, T. I. col. 445 A, daar de laatsten aldus luiden: *Si quis de Filiis & Nepotibus meis in posterum Principatum* TERRAE ISTIUS *obtineret.* Waaruit zonneklaar blijkt, dat de Vader geenszins sprak van het *Markgraafschap van Oostenrijk*, ja zelfs niet van eenig *Leengoed*; maar van zekere plaats, *loci ipsius*, zeide hy eerst, gelegen *in meo jure*, op zijn *Eigen Vryen grond*, dien hy eigelijk aanduidt onder de laatste woorden, *terrae istius.* Ik verstaa het van eene *Vrye Heerlijkheid*, die, even als zyne andere *Allodiale* Goederen, onder zyne Erfgenaamen in deelinge kon komen, en zo wel den Jongsten als den Oudsten te beurt vallen: enz.

Laat ons zien of hy beter slaagen zal in zijn tweede bewijs. „ De Zoons, zegt hy, die naar de Opvolging staan konden, „ *qui ad Successionem aspirare poterant*, schreeven, nevens „ hunne Moeder, na 's Vaders dood, aan den Paus, met „ verzoek, *ut se Imperatori commendaret.*" Maar wat betekenen deeze laatste woorden? Alteserra, Orig. Feud. cap 2, haalt in een ander, doch gelijk, geval, juist de zelfde woorden aan, met deeze bygevoegde verklaaring: *ut se ei commendaret*, id est, *Fidem & Hominium exbiberet.* Zo zal LAMBACHER het ook genomen hebben: en ik heb 'er niets tegen. Want de vraag is hier niet, of Oostenrijk een Keizerlijk Leen was: maar, of de Keizer met Oostenrijk beleenen konde wien hy wilde. En dit ontken ik. Doch laat ons 't gedrag van de Moeder en Zoons eens wat nader inzien. Zy deeden, gezaamelijk, het zelfde verzoek, en waaren, by gevolge, eens gezind LAMBACHER, in tegendeel, strooit aanstonds als een zaad van oneenigheid tusschen deeze Broeders, als hyze omschrijft, *qui ad successionem adspirare poterant*; even alsof elk voor zich zelven

ven de Erffenisse, of Beleening geeischt hadde. Schoon hy het wat tracht te bewimpelen, alsof Moeder en Zoons in 't gemeen verzocht hadden, dat de Keizer slechts eenen der Broederen, onbepaald wien, tot Markgraaf wilde verkiezen. Dan dit, onbewijsbaar zijnde, is, zo licht te ontkennen als te zeggen. Natuurlyker is te gelooven, dat de Moeder sprak voor haaren Oudsten Zoon, de jonger Zoons (de Geestelyken zo wel als de anderen) voor hunnen Oudsten Broeder. Evenwel, LAMBACHER beroept zich op de gevolgen; want onder de drie Oudste Broeders, *Aelbrecht*, *Henrik* en *Leopold*, is noch de eerste, noch de tweede, maar de derde, zegt hy, *door den Keizer* verkooren. Dat *Leopoldus Largus* den Vader opgevolgd is, wordt genoegsaam by allen erkend. Maar vooreerst valt de Oudste, *Aelbrecht*, hieruit; want die storf slechts weinig dagen na den Vader, en was overleeden, toen de aanstelling door den Keizer zoude geschied zijn. Zodat dan nu vooreerst te onderzoeken staat, wie ouder geweest zy; *Henrik* of *Leopold*. En, ten anderen, of de Keizer deeze aanstelling gedaan hebbe. 't Gemeene gevoelen is, dat de Jongste gesteld is boven 't hoofd van den Oudsten. Onder de Oostenrijksche Schryvers by Pez, Tom. I, vind ik 'er vijf, die zulks getuigen: zie col. 299 D. 441 B. 575 A. 1015 A. en 1194 B. Maar die allen voegen 'er by, dat de Vader zelf, *by uitersten Wil*, zulks bevolen hadt; uit oorzaake, dat hy *Leopold* (misschien was de oude man wat naamziek) zeer lief hadt; en *Henrik* hem minder aangenaam was. Zo spreekt ook Cuspinianus in Austria p. 18: *Henricus ex* PATRIS TESTAMENTO *Leopoldo postpositus*. Maar daar is 'er ook, die, of duidelijk zeggen, of onderstellen, dat *Henrik* jonger was dan *Leopold*. Een enkele Ricardus de Neupurga, zegt LAMBACHER, veranderde den Geboorterang der Broederen, noemende *Leopold*, den Tweeden; *Henrik*, den Vijfden. Deeze bepaaling van den *Vijfden* onder zes Broeders (een der zelven was de Historieschryver Otto Frisingensis) schijnt eenige reden van weetenschap te behelzen. Of hy 'er meer van gezeid hebbe, is my onbekend. Thomas Ebendorffer, by Pez T. II. col. 707, was zeer verlegen met dit geval. Volgends het OUDE LANDSGEBRUIK, *antiqua observantia Patriae*, zegt hy, moest de Oudste den voorrang hebben. Hierom maakt hy eerst een onderscheid tusschen *dicitur* en *creditur*:

„ Men *zegt*, dat *Leopold* zynen Vader is opgevolgd; maar „ men *gelooft*, dat *Henrik*, die de Oudste was, zynen Broe- „ der tot deelgenoot der Regeeringe heeft aangenomen". Maar tot besluit zegt hy, dat uit de Historien zeker is, dat *Leopold* geweest is de derde Zoon zijns Vaders; laatende ons dus, ten opzigte van *Henrik* in 't onzekere. Voor my, ik zou meest overhellen naar 't gevoelen, dat *Henrik* jonger geweest is dan *Leopold*, ten deele om het reeds bygebragte, maar voornaamlijk omdat de Abt Koenraad, schryvende aan den Zoon van dien *Henrik*, eenvoudig verhaalt „ dat Leo- „ poldus Pius tot Opvolger gehad heeft Leopold, uwen „ Oom —— *sed brevi, heu! duravit* —— die wederom op- „ gevolgd is door ZYNEN BROEDER, UWEN VADER. Zie T. „ I. col. 292 D. En even eenvoudig schreef de oude hand, die het Chron. Mellicense, in het Jaar 1123, begon te schry- ven, naamelijk, dat de Vader opgevolgd is door zijn' Zoon *Leopold*, en dees door zijn' Broeder *Henrik*. Deeze twee konden het best weeten; maar spreeken geen woord van *Ouder* of *Jonger*, van *meer* of *minder aangenaam*, van *Testament*, enz. Ja by geen' der *Tien*, die wy nu genoemd of aangeweezen hebben, wordt een woord gerept van den *Keizer*, veel min gezeid, dat die zich met de aanstelling van *Leopold* zoude gemoeid hebben. Aanmerkelijk is, dat *Henrik*, na zijns Broeders zesjaarige Regeering en kinderloos afsterven, noch vijf en dertig Jaaren geregeerd heeft; te weeten, veertien als Markgraaf, en een en twintig als eerste Hertog van Oostenrijk.

Doch wat reden hadt LAMBACHER, om, tegen de klaare getuigenis van die drie oude Rechtsboeken, op welken hy zich in den beginne beroepen hadt, den *Zoonen* de Erfenisse der Vaderlyke Leengoederen, te betwisten? My dunkt, dat ik het begin te zien. Hy wilde de *Broeders* volstrektelijk uitgesloten hebben. Maar dit, met betrekkinge tot Hoogvorstelyke Leenen, onbewijsbaar zijnde, en het evenwel willende staande houden, hadt hy iets noodig, waaruit hy, ten minsten *per consequentiam*, kon redeneeren. Want zo redeneert hy: kon dan een Zoon zynen Vader niet opvolgen, veel minder een Broeder zynen Broeder. En op dien voet voortgaande, en al verder gevolg uit gevolg trekkende, stelt hy vast, dat, zo dikwils de eene Broeder den anderen opgevolgd is, zulks niet anders kan ge-

schied

ſchied zijn, dan door *Keizerlyke Genade*, De voorbeelden, die hy daartoe bybrengt, verdienen weder onze overweeging.

Lodewijk IV, Landgraaf van THURINGEN, overleedt in 1172 of 1173, nalaatende drie Zoons, als *Lodewijk V*, die, als de Oudſte aanſtonds de Regeering aanvaardde; maar in 1193, zonder kinderen geſtorven zijnde, opgevolgd werdt door zynen Broeder *Herman I*, terwijl de Jongſte Zoon, *Frederik*, begiftigd werdt met het Graafſchap *Ziegenbain*, gelegen in 't Land van *Heſſen*, en dus een ſtuk van 't Landgraafſchap *Thuringen*, waaronder *Heſſen* te dier tijd begreepen was onder den naam van *Weſt-Thuringen*: zie Fabricius, Orig. Sax. L. VI in 't begin, en Butkens L. VI. p. 592. Dat *Frederik* die gifte verworven heeft, niet uit Keizerlyke, maar uit Vaderlyke of Broederlyke gunſte, acht ik zeker te zijn: gelijk mede, dat *Herman* zynen Broeder in de Regeering gevolgd is, alleen als Erfgenaam. LAMBACHER ontkent het wel; doch wederom by gevolgtrekking uit een laater geval, waarvan hy voorzigtiger gezweegen zou hebben. „ Vooral, zegt hy, daar *Lodewijk VI*, noch „ in 't jaar 1227, niet is opgevolgd door zijn' ZOON, den „ jongen *Herman*, maar door zyn' BROEDER *Henrik Ras-* „ *po*." Op gelyken grond zou iemand, uit die zelfde woorden, konnen bewyzen, dat, in 1227, *Broeders voor Zoons* gingen. Maar hy moet een armhartig denkbeeld van 't Recht hebben, die alles, daar hy een voorbeeld van vindt, als 't hem te pas komt, goedkeurt, en de onrechtvaardigſte handelingen bybrengt, als voorſchriften van het geene behoorde te geſchieden. Evenwel, hy bewijſt zijn zeggen ook uit de Hiſt. Landgr. Thur. *Cap. III apud Piſtorium*, in de plaatſe van *Cap. XLI*, want daar zijn de woorden, die hy aanhaalt, by Piſtorius te vinden. Daar heet de Zoon HERES, *Erfgenaam van zijn' Vader*; maar noch een *Kind van zes jaaren* zijnde, is de Regeering des Lands gekomen aan deszelfs Oom *Henrik*, omdat die was de *Oudſte onder de Leevende Landgraaven*. Zie! zo bewijſt hy, dat *Henrik* daartoe bevorderd is door den *Keizer*. Hadt dan het Land, hadt de kleine Erfgenaam, geenen VOOGD noodig? en was daartoe iemand nader te vinden, dan des Kinds Oudſte Oom? Geen Keizer heeft zich daarmede gemoeid. Die Oom was, uit eigen hoofde, gerechtigd tot de Voogdy. Maar gelijk

hy hierin, dus verre, onberispelijk was; zo is 'er, in het volgende gedrag van deezen perſoon, niets te vinden, dat niet verfoeilijk is. Toen zijn Broeder, *Lodewijk VI.* naar 't H. Land vertrok, liet die t'huis eene jonge Vrouw, naamelijk, die beruchte *S. Elizabeth* (van welke miſſchien minder zou geſproken zijn, zo zy minder van *Henrik* geleeden hadt) met twee kleine Kinderen, *Herman* en *Sophia*, geboren in 1223 en 1224; zodat de Zoon, toen zijn Vader ſtorf, geen *zes*, maar ſlechts *vier* jaaren, oud was. Naauwlijks was de Man vertrokken, of *Henrik* behandelde de Vrouw met veel hardheid. Maar zo ras hy de tyding van deszelfs dood ontvangen hadt, verdreef hy de ongelukkige Weduwe, met haare Kinderen, van 't Slot Wartberg; zodat zy, armoedig en ellendig, van plaats tot plaats zwierf; tot dat, in 't volgende jaar, de Reisgenooten haars Mans, met het Lijk, wederkeerende, en die ſnoode mishandeling verneemende, hem zeer ſcherp en ernſtig beſtraften, en haar in veiligheid geleidden naar 't Klooſter Reinhartzborn, daar ook de doode begraaven werdt. Omſtandiger kan men dit leezen in 't zelfde Werk Cap. XL. Zy overleedt te Marpurg in 1231, oud 24 jaaren. Verlangtge ook te weeten, waar de jonge *Erfgenaam*, die ook in de Annales Breviſſ. achter gemelde Hiſtoria geplaatſt, te recht genoemd wordt SUCCESSOR PATRIS, gebleeven zy? Hy borſt aan Vergif, in 't jaar 1241, toen hy *achttien* jaar oud was. Piſtorius zegt het, in zijn Geſlachtlijſt, zonder omſtandigheden. Fabricius in Sax. L. VI p. 593, dat hem 't Vergif gegeeven is door *Berchta Sebergia*. Siffridus Presbyter L. II. p. 695, noemt haar *Berchta de Seberg*, *quaedam malefica*, Huisvrouw van een' Edelman van gemelden Prins; met deeze zonderlinge omſtandigheid, dat hy vergeeven is, *ducens uxorem, poſt celebratas nuptias*; dat is, meen ik, *op het einde van zyne Bruiloft*. By Sam. Reyherus, Monum Landgrav. Thur. by Mencken T. II. col. 829, heet zy *Bertha c Seebach*; en daar volgt, *quam, ut venenum Principi propinaret, a* PETRUO HENRICO, *vel a* MARGGRAVIO MISNIAE, *ſubornatam eſſe, ſcribunt Hiſtorici.* Waarvan ik niets zegge, dan dat ik geen reden ter werreld zie, om den *Markgraaf* te verdenken. Die won 'er niets by; immers niet, zo lang als *Henrik* leefde. Maar *Henrik* hadt toen het Rijk alleen in, Chron. Terrae Misnenſis, ibid. col. 324. *Henricus Landgravius*, *qui*

qui quondam expulit S. Elisabetham, solus relictus in Dominio, duxit uxorem Filiam Ducis Austriae. neen: *Brabantiæ.* Zie onze Byvoegs. II. p. 567. Dees *Landgraaf Henrik* is de zelfde, die in 1246 R. Koning geworden, en in 1247 kinderloos gesneuveld is, toen onze Graaf Willem in zyne plaats kwam. Na de dood van *Koning Henrik*, was *Sophia*, Zuster van den vermoorden Landgraaf *Herman II*, Dochter van *Lodewijk VI*, nu Hertogin van Brabant, de eenige en wettige Erfgenaam van het geheele Landgraafschap. Ook maakte zy zich aanstonds meester van *Hessen*. Maar haar Neef *Henrik*, *Markgraaf van Meissen*, die een Zoon was van *Jutte*, halve Zuster van *Lodewijk* en *Henrik*, stelde zich in 't bezit van *Thuringen*. Na negen jaaren oorloogens, vereenigden zy zich door een' vasten band van Vriendschap, blyvende Hy *Landgraaf van Thuringen*, zy *van Hessen*; in dier voegen, dat zy, door een Broederlijk Erfverdrag, malkanderen, by gebrek van den eenen, over en weder, de Erffenis van 't geheel verzekerden: en dus eenen Dijk opworpen tegen dát alles overstroomende *Oude Duitsche Leenrecht*. Ik zou te verre uitweiden, indien ik my met het geene LAMBACHER, §. VII, tegen het Erfrecht van *Sophia* inbrengt, en verder omhaalt, langer wilde ophouden. Ik heb van OOSTENRIJK, van welks Rechten LAMBACHER vooral kundig moest geweest zijn, noch iet zaakelykers te zeggen.

Wy spraken, hier voor, van den Markgraaf *Leopold III*, die in 1136 opgevolgd is door zijn' Zoon *Leopold*, en dees door zijn' Broeder *Henrik*; en zagen, hoe LAMBACHER een' Brief verminkte, om te bewyzen, dat, in 1136, de Zoon noch geen Erfgenaam was van zijns Vaders Leenen. „ Dit „ zo zijnde, zegt hy § X, zo zal niemand zich laaten wijsmaaken, dat in 1141 (hy meende, geloof ik, 1142) noch „ geen volle zes jaaren daarna, *Henrik* zynen Broeder op- „ gevolgd is, anders, dan *ex gratia Imperatoris.*" Van dit gevolg uit eene valsche stelling hebben wy reeds de ongerijmdheid gezien, en ik breng dit alleen by, om het volgende; want zo gaat hy voort: „ Noch minder, dat reeds „ in 1018 *Albertus Victoriosus*, uit hoofde van Erfrecht, na „ zynen *Broeder Henrik*, aan de Regeering gekomen zou „ zijn." Dit loopt geheel buiten 't spoor. Dees *Henrik*, Zoon van *Leopold* I, was de tweede Markgraaf van Oosten-

 rijk;

rijk; en *Albert*, die hem in 1018 opvolgde, was niet zijn BROEDER, maar zijn ZOON, zijn OUDSTE ZOON. Tab. Claustro-Neob. col. 1008 A. *Albrecht, genant der Sigbafft, Marggraf Heinrichs des Wederspenigen ELTER SUN.* Chron. Mellic. ad an. 1018: *Heinricus Marchio Austriae obiit —— cui FILIUS ejus Adalbertus succedit.* Koenraad Abt van Molck, Br. Chron. col. 292, schryvende aan *Leopold V* (niet *VI*, gelijk 'er in de Uitgaave staat, omdat daar al vroeger in de optellinge der Leopolden gebroddeld is) noemt Henrik *Tritavum*, Albert *Atavum vestrum*. Zie ook Cuspinianus; maar vooral Hier. Pez T. I. Differt V. § II, daar hy zulks, uit meer anderen, beweezen heeft. Of moeten alle andere Schryvers zwygen, daar LAMBACHER spreekt? Maar misschien dacht hy om wat anders, gelijk zekerlijk toen hy, aanstonds daarop, aldus voortging § XI. *Leopoldo* VIRTUOSO, *ejusque* FILIIS *Friderico Catholico et Leopoldo* GLORIOSO, *constat quidem, Jus Hæreditarium in Austria* jam jam *obtinuisse vi Privilegii Fridericiani, quod Henricus Jasomirgott, Leopoldi* GLORIOSI PATER, *primus Dux Austriæ, obtinuit anno* 1156. Zie daar Henrik *Vader* van Leopoldus Gloriosus, die de *Zoon* was van Leopoldus *Virtuosus*. Wie was de Vader van de Kinderen van Zebedeus? Den eenen naam voor den anderen te schryven, is niet ongemeen: maar die zijn schrift naarleest, verbetert het. Daar ik ondertusschen zulke verzinningen meermaalen ontmoet, denk ik met Horatius,

> —— *venia caret, ut Citharoedus*
> *Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.*

§ XI wendt hy veel moeite aan, om het Privilegie, waarby Keizer Frederik I OOSTENRIJK in het jaar 1156, tot een Hertogdom verhief, ganschelijk den bodem in te slaan, buigende, draaiende, wringende alles naar zyne vooroordeelen. Onder de Artykelen is ook dit: *Dux Austriæ donandi et deputandi Terras suas cuicumque voluerit, habere debet potestatem liberam, si, quod absit, sine* HEREDIBUS LIBERIS *decederet, nec in hoc per Imperium debet aliqualiter impediri.* Uit deeze woorden meent LAMBACHER ontwijffelbaar te bewyzen, dat alle *Collateraalen* volstrektelijk uitgesllooten waaren; willende, dat yder Hertog, die overleedt *sine* LIBERIS, dat is, zonder *Lyferven*, of *Kinderen van zynen lyve geboren*, al hadt hy Broeders en Zusters, het

Her-

Hertogdom, mogt vervreemden, en maaken aan wien hy wilde. Maar Keizer Frederik sprak van HEREDES LIBERI, en Keizer Karel V vertaalde het, omtrent 370 jaaren daarna, *so er ohn* ERBKINDER *abgieng;* dat is zonder Kinderen, die gerechtigd waaren tot die Erffenis, te weeten Kinderen, Kindskinderen en alle de Descendenten van den Eersten Hertog: als nader zal blyken. Doch hy wilde, of kon, niet zien. Op § XV, daar hy begint te spreeken van *Holland*, maakte hy, gansch ontydig, weder eene Aantekening wegens *Oostenrijk*, die ruim zeven bladzyden beslaat, om vijf byzondere Tegenwerpingen, door zyne goede Vrienden geopperd, triomfantelijk te verydelen. De vierde was van die natuur, datze hem stom zou gemaakt hebben, zo hy voor gezonde redenen vatbaar geweest was. Men zeide hem zaakelijk; *dat het Privilegie dikwils vernieuwd en bevestigd is, maar noit eenige uitbreiding ontvangen heeft: dat, gevolgelijk, in gevalle het, van den beginne af, geen Recht hadt gegeeven aan* Broeders *of* Zusters, *of* der zelver Kinderen, *het ook nu dat Recht niet zou konnen geeven: 't welk lijnrecht stryden zoude tegen de* Pragmatique Sanctie. Waarop hy dit sneedig antwoord past „ Maar de zulken" [*hos tales*, zegt hy, met een soort van verachtinge] „ de zulken verzond ik naar het geene ik kort te vooren, wegens de verklaaring van het Privilegie, gezeid heb, en tot § 40 en 49 myner Demonstratie, daar ik zonneklaar, *manifestissime*, getoond heb, dat het Privilegie zich TOEN niet uitstrekte tot *Zusters* en *Cognaten*, OMDAT zelfs de *Broeders* en *Agnaten*, te dier tijd, noch geen Recht tot de Erffenis hadden. Waaruit noodzaakelijk volgt, dat, dewijl *Broeders* en andere *Agnaten* NU Recht tot de Erffenis hebben, en zulks in Oostenrijk al sedert DRIE EEUWEN goedgekeurd is, het Privilegie zich NU ook uitstrekt tot *Zusters* en alle *Cognaten*, Nakomelingen van den eersten Bezitter." Ziet! zo overtuigende leert hy ons, dat, in een zelfde Privilegie, de zelfde woorden, die, sedert zes Eeuwen noch veranderd noch uitgebreid zijn, wat anders betekenden in de *Drie eerste Eeuwen* dan in de *Drie laatsten*. Het overige acht ik niet waardig om 'er ons langer mede op te houden. Maar hy past dat Artykel, in dien zin als hy 't verklaard heeft, verder toe op het geene gebeurd is in 1198, toen *Fridericus Catholicus*, kinderloos overleeden zijnde, opgevolgd is door

zijn' Broeder *Leopoldus Gloriosus*. Nu is de Vraag, uit wat hoofde deeze Opvolging geschied zy. Dat is ligt op te lossen, zegt hy § XII. en daarop redeneert hy al-dus voort. „ Want behalve dat het *kan geschied zijn* „ alleen door Keizerlyke genade, zo magmen ook *gis-* „ *sen*, dat Fridericus Catholicus, gelijk hem uit kracht „ van het Privilegie vrystondt, geene Kinderen heb-„ bende, Oostenrijk, by Uitersten Wille, aan zynen „ Broeder gemaakt heeft. Maar waartoe te *gissen*? daar „ Ortilo, een Schryver van dien tyd, dit *met uitgedrukte* „ *woorden* verzekert, op het Jaar 1208". Die Ortilo is my onbekend; maar moet zekerlijk een Tijdgenoot geweest zijn, indien waar is 't geen LAMBACHER 'er by voegt, dat hy de Uitvaart van Hertog Frederik zelf heeft bygewoond. Was nu LAMBACHER zo voorzigtig geweest van, 't geen hy uit dien Ouden Schryver vertelt, niet te willen bewyzen met des zelfs eigen woorden, ik had het misschien geloofd; alzo niet gewoon ben, iemand van onwaarheid te beschuldigen, zonder 't bewijs in handen te hebben. Nu durf ik verzekeren dat Ortilo duidelijk het tegendeel zegt van 't geen onze Advokaat van kwaade zaaken hem doet zeggen. Want verhaald hebbende, hoe de Hertog Frederik, terwijl de meesten, op de tyding van 't overlyden van Keizer Henrik VI, uit het H. Land naar huis keerden, aldaar bleef, en 'er den 15 April overleedt, begeerende dat zijn lighaam naar Oostenrijk gevoerd, en aldaar, in het Klooster van 't H. Kruis, by zynen Vader zoude bygezet worden; zo gaat hy woordelijk aldus voort: *Cui* COENOBRO *sibi charissimo villam Vezelendorff* IN TESTAMENTO LEGAVIT. FRATRI AUSTRIAM RELIQUIT, *sine Conjuge & Liberis defunctus*. Dit heeft geene andere opheldering noodig. Nu is ook zeker, dat Keizer Henrik VI gestorven is den 28 September 1197. (zie onze Aantek. B. II. ÿ. 1202) en ruim een half Jaar laater Hertog Frederik, den 15 April 1198. Is het niet vreemd, dat die Tijdgenoot het gebeurde in 1198, zoude geboekt hebben *ad ann.* 1208, gelijk LAMBACHER zegt. Misschien schreef hy ook hier, naar gewoonte, 't een voor het ander.

Maar het is weder eene openbaare vervalsching van het Privilegie, dat hy durft beweeren, dat de eene *Broeder* den anderen niet kon opvolgen, omdat het alleen spreekt van

ZOON

ZOON en DOCHTER, *tantum de Filio Filiaque.* 't Zal genoeg zijn, hier wederom de echte woorden van het Privilegie uit te schryven: *Inter Duces Austriæ, qui Senior fuerit Dominium habeat dictæ Terræ, ad cujus* SENIOREM FILIUM *Dominium jure Hereditario deducatur.* —— *Et si, quod Deus avertat, Dux Austriæ sine* herede FILIO *decederet, idem Ducatus ad* SENIOREM FILIAM *quam reliquerit devolvatur.* Immers ziet elk, dat hier alleen gesproken wordt van den Rang der Opvolginge onder de Hertogen; eerst de *Oudsten*, daarna de *Jongeren.* Maar volgends LAMBACHER zou dan ook, *eerst de Oudste*, zo veel betekenen als, *de Jonger noit.*

Maar omtrent het midden der aangehaalde woorden, ter plaatse die wy getekend hebben met een ——, volgt in het Privilegie: *Ita tamen, quod* AB EJUSDEM SANGUINIS STIPITE NON RECEDAT: *nec Ducatus Austriæ ullo unquam tempore Divisionis alicujus recipiat sectionem.* 't Welk Keizer Karel aldus uitdrukte. „ Doch also, dass er von den STAMME DESS BLUTS nit kham: und dass diss Hertzogthumb „ nimmermehr gethailt soll werden." Ik verzeker my, dat myne Leezers dit, zonder uitlegginge, verstaan zullen: en wat LAMBACHER daarop zoude, of zal, antwoorden, is my onverschillig. Licht denkt iemand, dat hy deeze beslissende woorden niet aangehaald heeft. Maar hier vindenwe een nieuw staaltje van zyne gaauwheid. Die woorden zijn tweeledig. Het tweede, dat alle *Verdeeling* verbiedt, kon hem niet hinderen: dit verzweeg hy. Het eerste, dat ganfch overtuigende, en hem lijnrecht tegen is, schrijft hy zelf uit, en geeft het ons te leezen. En zo verraadt hy zich zelf. Doch 't is waar, hy was ook zo voorzigtig van 'er niets van te zeggen. Ten waare hem hier weder wat menschelijks overgekomen zy, en hy, by abuis, gezweegen hebbe 't geen hy zeggen, gezeid hebbe 't geen hy zwygen wilde. Anders hadt hy ons dienen te onderrichten, hoe het mogelijk zy, dat een Vorstendom, tot welks Erfvolging *Broeders, Zusters en verdere Zijdmaagen* NOIT toegelaaten worden, ALTIJD in *het zelfde Geslacht* kan blyven. Maar wat zou hy ons onderrichten? Hy, zeg ik, die eene *Dissertatio Historico-Juridica* dorst in 't licht geeven, en daarin twisten over het Erfrecht der laate Nakomelingen in een *Feudum* of *Fideicommissum Familiæ*, zonder vooraf te overweegen, of een woord te spreeken van de Persoonen, die door den eersten Insteller tot het

zelve verklaard zijn gerechtigd te weezen? Zo sprak Keizer Frederik I: *Marchionatum Austriæ et dictam Marchiam supra Anasum, commutavimus in Ducatum; eundemque* DUCATUM, *cum subscriptis Juribus, Privilegiis & Gratiis omnibus, liberalitate Cæsarea*, CONTULIMUS HENRICO *prædicto, Patruo nostro charissimo, prænobili suæ* UXORI THEODORAE, & LIBERIS EORUNDEM. Dat is: „ Het Markgraafschap „ van Oostenrijk, benevens de Mark boven de Ens, heb- „ ben wy veranderd in een Hertogdom; en dat zelve Her- „ togdom, met alle de ondergeschreeven Rechten, Voor- „ rechten en Vergunningen, hebben wy, uit Keizerlyke „ milddaadigheid, gegeeven aan den voornoemden HEN- „ RIK, onzen geliefden Oom, aan zyne zeer Edele Echt- „ genoote THEODORA, en aan DER ZELVER KINDE- „ REN." Heeft LAMBACHER dit geleezen, of niet geleezen? Zegt hy, *Neen:* dat waar dwaas. Zegt hy *Ja:* noch erger. Hieruit moet het gansche Privilegie verklaard worden. En dan is onwederspreekelijk, dat alle de Kinderen, Kindskinderen en verdere Nakomelingen van *Henrik en Theodora*, tot in het oneindige, als by naamen geroepen waaren tot het Recht van Opvolginge in het Hertogdom; zijnde allen, hoofd voor hoofd, of door den Keizer zelven AANGESTELDE, of GEBOREN *Hertogen en Hertoginnen van Oostenrijk:* dat, bygevolge, die persoon, die, volgends den rang van Geboorte, tot de daadelyke Opvolginge gerechtigd was, uit dien hoofde geenszins afhong van den wille of onwille van zynen Voorzaat, of van de genade des Keizers; maar de Regeering aanvaardde als *Descendent* van den Eersten Bezitter: Waarom men gansch spoorbijster moet zijn, om hier te praaten van *Collateraalen*, van *Agnaaten*, van *Cognaaten*, of van eenige *Uitsluitinge:* En eindelijk, dat het Artykel van Vryheid, om het Hertogdom te mogen geeven of maaken aan wien men wilde, nooit plaats kon hebben, zolang 'er een tweede *Descendent* van den voornoemden *Henrik en Theodora* in leeven was. Dewijl dan noch meer dan één van die *Descendenten* leefde, toen Keizer Rudolf Oostenrijk aan het Rijk, en vervolgends aan zijn Geslacht, trok, is licht te oordeelen met wat Recht zulks geschied zy. Doch dat is myne zaak niet; en het is onvernuftig gehandeld, door het ontkennen van bekende, schoon nu by veelen vergeetene, waarheden, anderen gelegenheid

te

te geeven, omze wederom in de Gedachtenis der Nakomelingschap te vernieuwen. Zeker,

—— —— *non defensoribus istis*

Tempus eget. ——

't Verminken van oude Brieven, en het verdraaien van Privilegien, zijn dingen, aan welken ik, 't zy ik het zegge of zwyge, noit zonder verfoejinge kan denken. Wy hebben gezien, dat LAMBACHER zich, aan het een en aan het ander, heeft schuldig gemaakt. Als wy van HOLLAND spreeken, zullenwe 'er nader bewijs van zien. Hier moeten wy 'er noch een staaltje van bybrengen, dat wel, in zich zelf, van weinig belang is, maar zal konnen dienen, om myne Leezers van zyne behendigheid, in het uitleggen van zulke Schriften, te overtuigen: na vooraf eene korte melding gemaakt te hebben van de noch leevende Erfgenaamen van Oostenrijk in het Jaar 1246, toen Hertog Frederik II, laatste Manlijk Oir van het Babenbergsche Huis, overleedt.

Hy hadt twee Zusters, *Margriet* en *Constantia*, waarvan de Oudste hem hadt moeten opvolgen. Maar daar leefde ook noch een Dochter van *Henrik van Medling*, Ouder Broeder van gemelden *Frederik*, doch die in 1227, drie jaaren voor den Vader, gestorven was. Welke Dochter, *Geertruid*, ook dikwils met nadruk *de Hertogin Geertruid* genoemd, na haaren Grootvader, *Leopoldus VI*, in 1230, een onbetwistbaar Recht tot de daadelyke Opvolginge gehad hadt. Maar zy was een Kind. Zodat haar Oom *Frederik* de Regeering wel hadt konnen aanvaarden als Voogd, maar niet als Hertog. Gemerkt nu de Vader van *Geertruid* overleeden is in 1227, zo moet zy in 1246, toen haar Oom *Frederik* overleedt, ten minsten 19 of 20 jaaren oud geweest zijn; oudgenoeg om in 't bezit te treeden, zo hy het hadt willen afstaan. Hy storf mede zonder Testament. Waaromtrent LAMBACHER weder deeze geestige aanmerking maakt, dat *Frederik*, buiten twijffel, uit krachte van het Privilegie, de Erffenis zoude geregeld hebben ten voordeele van zyne Zusters of Broeders Dochter, indien hy, in een' Veldslag tegen de Hongaaren, door eene schielyke dood niet weggerukt was geworden: *repentina morte occubuisset*. Een schielyke dood! nadat hy, voor lang, twee Vrouwen, omdatze hem geene Kinderen gaven, de eene na de andere verstooten,

ten, zestien Jaaren geregeerd hadt; en daarenboven, een onrustig en oorlogzuchtig man zijnde, altijd in gevaar was van schielijk weggerukt te worden. Hy sneuvelde wel in dien Slag, doch door de handen der zynen. *Geertruid* zat, na de dood van haar' Oom, ook niet stil. Zy was getrouwd met *Vladislaus*, oudsten Zoon van Wenzeslaus Koning van Bohemen, die ook by sommigen te boek staat als *Hertog van Oostenrijk* na *Frederik*; doch storf aanstonds. Haar tweede Man was *Herman Markgraaf van Baden*, by wien zy dien ongelukkigen *Frederik* won, die, in 1268, met Konradijn, zijn hoofd op het Napelsche Hofschavot moest laaten; en eene Dochter *Agnes*. Maar ook *Herman* leefde niet lang. Waarna zy ten derden maale trouwde met des Konings Zoon van Reussen, hoopende door hulpe van Bela, Koning van Hongaryen, in 't bezit van Oostenrijk hersteld te worden, gelijk Cuspinianus zegt p. 43. Maar de Dichter Ottacker van Horneck verhaalt in zijn Rijmkronijk Cap. 24, dat zy eerst al haar Recht op Oostenrijk hadt overgedraagen aan Koning Wela (dat is Bela) en door den zelven tot dat Huwelijk gedwongen is.

Sterkcbleicben begund er [Wela] *werben*,
Daz die Hertzogin Gerdrawt
Nam zu Ee und zu Trawt
Von Rewssen des Kunigs Sun.
Daz muest sy darumb tun,
Wann sy bet in geladen
Auf Kunig Ottakchers *schaden.*
Kunig Welam *muest sy volgen* —.
Wann sy bet ym baimleicb
Mit Poten und mit Priefen slecbt
Geben alles ir Recht
An OESTERREICH *und an* STEYRLANT.

't Was, buiten twijffel, de haat tegen haare oudste Moei, die haar tot zulk een besluit deedt komen. Want, haaren Oom voor den laatsten Hertog gehouden zijnde, zo was des zelfs Oudste Zuster *Margriet* de naaste Erfgenaam. Cuspinianus in Cæs. p. 344. *nam ad eam quasi* UNICAM HÆREDEM *Austria omnis erat devoluta*. En in Austria p. 42. Margareta, *marito & filiis orbata*, *in Austriam rediit* UNICA HÆRES. Maar deeze was wel de rampzaligste van allen. Haar eerste Man was de jonge Roomsch Koning *Henrik*,

zoon

zoon van Keizer Frederik II, die in zijns Vaders gevangenis omgekomen is; en haare twee Zoons zijn met vergif van kant geholpen door hunnen Bastaard Oom Manfredus, die zich, geduurende de minderjaarigheid van Konradijn, meester van de beide Sicilien poogde te maaken, en ook, door dat zelfde middel, zynen Broeder, Koning Koenraad, Konradijns Vader, vermoord hadt.

Wy moeten hier onze gedachten een weinig bepaalen tot het *Recht van Opvolginge* in 't gemeen, het welk, in die verwarde tyden, veeltijds den magtigsten ten deele viel, gelijk uit de gemelde voorbeelden reeds genoeg kenbaar is; doch waardoor tevens verscheiden van de bloeiendste Geslachten, hunnen eigen val bewerkt hebben: vooral wanneer dat Recht kwam op Onmondigen of op Vrouwen.

De Oostenrykers begeerden eenen Hertog, geen Hertogin; doch niet eens konnende worden, zenden zy, in 1248 volgends het Chron. Salisb. by H. Pez T. I, of, dat my waarschijnlyker voorkomt, in 1246 volgends den Contin. van Martinus Polonus, eenige Gemagtigden aan Keizer Frederik, om van hem eenen nieuwen Hertog te verzoeken. Frederik, wiens zaaken toen, als bekend is, in eenen kommerlyken staat waaren, verheugde zich over die boodschap, en zondt Meinard Graaf van Tyrol naar Oostenrijk, om het voor hem zelven in bezit te neemen; terwijl die Gemagtigden den ganschen zomer gewacht hebbende, zich getroosten moesten naar huis te keeren, zonder den Keizer te zien. Dus te loor gesteld zijnde, werdenze bedacht, zich zelfs te voorzien, en zonden een plegtig gezantschap naar *Meissen*, aan den Markgraaf *Henrik*, met verzoek, dat die eenen zyner twee Zoonen, geteeld by *Constantia*, tot Hertog verkoore, en hun dien toezonde. Maar die fraaie Gezanten (*Stulti Oratores* noemtze Cuspinianus) hunnen weg neemende door Bohemen, en te Praag door den Koning treffelijk onthaald zijnde, laaten zich 't geheim hunner boodschap ontvallen. Wenzeslaus, zulks verneemende, tracht hen te beweegen, datze zynen Zoon, *Ottokarus*, wilden verkiezen, eerst met vriendelijkheid, vervolgends onder bedreigingen, eindelijk door ontzegginge van alle verder Vrygelei: dus moesten zy, onverrichter zaake, keeren van waar zy gekomen waaren. Maar Wenzeslaus liet het daarby niet; en *Ottokarus* kreeg wel haast aanhang in

in Oostenrijk, welke krachtig aanwies toen hy zich daar vertoonde, en vervolgends, in 1253, *Margriet* tot zyne Vrouw nam, die hy in 1261 verstiet, en in 1267 almede door vergif ter dood bragt; blyvende ondertusschen Hertog van Oostenrijk. Buiten de verfoeilijkheid van dit stuk op zich zelf, was het eene allersnoodste ondankbaarheid. Want naauwlijks hadt die ongelukkige hem getrouwd, of (laat ik het weder zeggen met de woorden van Horneck Cap. 22)

Sy gab ym aigenleich,
Vor den wegisten und den pesten,
Mit GULDEIN HANTVESTEN,
DIE SY HET VON DEM REICH,
Uber STEYR *und* OSTERREICH,
Ob ir Prueder *verdurb,*
Und ob er Eriben nicht erwurb,
Sy solt der Lannde Erib wesen.
Da man die Hantvest het gelesen,
Sy nam sy selb in die bannt,
Und gab HANTVEST UND LANNT,
VON OSTERREICH *den Herczogen.*

Volgends dit verhaal hadt *Margriet* eene Handveste, waarby zy verklaard was voor Erfgenaam van Oostenrijk, indien haar Broeder zonder Kinderen kwam te overlyden. Dit heeft LAMBACHER noit geleezen: anders hadt hy, volgends zijn eigen Systema, Margriet moeten erkennen voor eenige en wettige Erfgenaame, ten minsten *uit Keizerlyke genade.* Doch die *genade* was niet anders dan eene erkentenis van het Recht, dat haar van Geboorte toekwam. Frederik II hadt zelf het Privilegie van Frederik I vernieuwd.

Wy hebben gezien, dat niemand het Hertogdom van Oostenrijk mogt geeven of maaken aan wien hy wilde, zolang 'er noch één ander Nakomeling van den eersten Hertog overig was: en nu laatst, dat *Geertruid*, AFSTAND deedt van haar Recht op het Hertogdom ten behoeve van den Koning van Hongaryen; gelijk ook *Margriet*, ten voordeele van haaren Man. Ik merk 'er alleen op aan, dat LAMBACHER, van dien dubbelen *Afstand* nergens gewaagt. Maar in die lange Aantek. § XV, spreekt hy, in de laatste plaatse, van eenen anderen gedroomden AFSTAND, dien hy echter, als eene tegenwerping, legt in den mond van eenen zyner Vrien-

Vrienden; doch die ik geloove door hem zelven uitgedacht te zyn, om ons te overtuigen, dat 'er aan hem geen vatten was. Die Vriend meende, dat, al waar het, dat de Zusters en Nicht van den overleeden Hertog recht gehad hadden tot het Hertogdom, de gedachtenis van Rudolf evenwel, op eene andere wyze, tegen alle navraag, lichtelijk te verdeedigen was. „ Eindelijk (zegt LAMBACHER) was 'er een, „ die zyne toevlucht nam tot een onlangs uitgevonden Sy- „ ftema, waardoor hy geestig meende te bewyzen, dat het „ Recht van Keizer Rudolf op Oostenrijk wel gegrond was, „ *omdat de Erfgenaamen, of der zelver Kinderen, hun Recht* „ *hadden* afgestaan *aan Ottokarus, en dees weder aan Rudolf.*" Deeze stelling is valsch ten opzigte van *Geertruid;* want die droeg haar Recht over aan Koning *Bela* in 't Jaar 1263, toen haar Zoon *Frederik* en Dochter *Agnes* noch leefden; lijnrecht strydig tegen de klaare woorden van het Privilegie. Wat was 'er nu gereeder geweest, dan zich te beroepen op den' *Afstand*, zo plegtig gedaan door *Margriet* ten behoeve van haaren Gemaal *Ottokarus?* Maar daarvan geen woord; denkelijk, omdat zy 't niet wisten. Want dat de een wist, wist ook de ander; dat de een niet, de ander ook niet: gelijk ik moet oordeelen uit het volgende voorbeeld, 't welk LAMBACHER zynen Vriend in den mond legt, doende hem zeggen, dat *Agnes, Dochter van Geertruid*, in 1279, AFSTAND VAN *Oostenrijk gedaan heeft aan Rudolf,* beroepende zich, p. 44, op haaren Brief, dien hy noemt een INSTRUMENTUM CESSIONIS. En LAMBACHER geeft hem, p. 45, ten antwoord, CESSIONEM Agnetis *bona tantum propria seu allodialia respexisse*: dat Agnes alleen AFSTAND gedaan heeft van haare *Vryeigene Goederen*; niet van het *Hertogdom* zelf. Zie daar twee geletterde Vrienden, oneens wegens den inhoud van eenen Brief, omtrent welken zy echter overeen stemmen, dat de zelve zoude geweest zijn een *Instrumentum Cessionis.* Indien de Vriend waarlijk zo geredeneerd heeft, zou LAMBACHER het beter gezweegen hebben. Nu maakt hy hem, dien hy eerst schaamrood gemaakt hadt (*ut erubuit Amicus*, zegt hy) ook in 't openbaar bespottelijk: doch zich zelven meest. Want de Brief behelst juist het tegendeel van een' *Afstand*, of *Cessio*; naamlijk eene openbaare Betuiging, of *publica Protestatio*, voor al de werreld, waarby *Agnes* en haar tweede Man te kennen geeven, dat

zy,

zy, yder afzonderlijk, Keizer Rudolf eerbiedigli jk verzocht en gebeeden hadden, om hersteld te worden in het bezit van zekere hunne aangeerfde Goederen, die Rudolf, met het Hertogdom, naar zich genomen hadt. Die Brief is een klaar bewijs, dat zy niets verworven. Zie hier den zelven, naauwkeurig vertaald.

„ ALLEN *die deezen zullen zien.* Wy ULRICH Graaf, „ en AGNES Gravin van Heunburg, VERKLAAREN by „ deezen tegenwoordigen; dat, *nadat* onze Heer Ru- „ dolf, Koning der Romeinen, altijd Vermeerder des „ Rijks, de Landen van *Oostenrijk*, *Steyr*, *Karnten*, „ *Krain* en *de Mark*, die wylen Heer Ottokarus, Ko- „ ning van Bohemen, in bezit genomen hadt, aan zich „ onderworpen en den Ryke toegevoegd heeft; IK „ AGNES voornoemd den voornoemden Heere, *met* „ *schuldigé eerbiedigheid gebeeden* hebbe, dat hy de RECH- „ TEN, MY TOEKOMENDE *in* de voornoemde Landen „ UIT DE ERFFENISSE MYNER OUDEREN, EN, inzon- „ derheid, VAN Frederik Hertog van Oostenrijk, MY- „ NEN OUDOOM, wiens Goederen en Eigendommen wy „ zeiden tot MY te behooren, *genadiglijk wilde* ER- „ KENNEN. Ook heb IK GEEISCHT al zulke Goederen, „ die de *Prins Ulrich Hertog van Krain*, wylen mijn „ Man en Heer, MY *ten Huwelijk* aangebragt, en tot „ eene *Morgengaave* toegeweezen heeft. En IK Graaf „ ULRICH voornoemd, heb van mynen voornoemden „ Heere, Koning der Romeinen, GEEISCHT, dat hy „ My het *Graafschap van Bernekke* en de *Stad Dri-* „ *zendorf*, en eenige andere Goederen, hier en daar, „ op MY *by Erffenisse* gekomen, wilde doen TOEWY- „ ZEN".

dus verre 't Latijn, aangehaald door LAMBACHER, ten bewyze dat *Agnes* Afstand gedaan heeft, het zy van haare *eigene Goederen*, gelijk hy, of van het *Hertogdom*, gelijk zijn Vriend wilde. Om den Leezer in staat te stellen, om 'er nader over te konnen oordeelen, moet ik hier dat gedeelte des Latijnschen Briefs, daar 't eeniglijk op aankomt, kortelijk byvoegen. Zo sprak zy —— *supplicavi*, *ut* JURA MIHI —— COMPETENTIA —— RECOGNOSCERET

GRA-

;RATIOSE. Indien dan *Recognoscere gratiose jura alicujus*, iiet betekenen kan, *eens anders Rechten* (of Goederen) *zich enadiglijk toeeigenen*; zo magmen twijffelen, of LAMBA-HER en zijn *Vriend*, dien hy, geloof ik, alleen in den piegel gezien hadt, toen zy daar eenen *Afstand* meenden : vinden, niet dubbel gezien hebben. De laatste woor-en, van Graaf Ulrich, *my wilde doen toewyzen*, zijn in ; Latijn, *mihi faceret* ASSIGNARI.

Margriet eerst van haare Kinderen, en vervolgends, in 268, van 't leeven beroofd zijnde, zo was haar Recht, uit ioofde van het Privilegie, overgegaan op haare jonger Zus-er *Constantia*, of, dewijl deeze reeds den 7 July 1262 verleeden was, op haaren Oudsten Zoon. Wat dan, zo die Moeder of Zoon, by geval, geenen *Afstand* gedaan hadden? De Vriend begreep dit: doch wist dien almede te vinden; gedaan, naamelijk, niet door *Constantia* of haare Kinderen, naar door *Henrik Markgraaf van Meissen*, haaren Man en aarer Kinderen Vader. Zonder veel vooraffpraak, zal ik len Brief, waaruit hy zulks poogt te bewyzen, vooral om-lat de zelve kort is, hier ook vertaald byvoegen, als waar-iit de Leezers getrouwer konnen onderricht worden, dan uit het geene anderen daarvan vertellen. Hy is ontleend uit de Reliquiæ MSS van J. P. de Ludewig T. V. p. 439, en luidt als volgt.

„ WY AELBRECHT &c. Naardien wylen de Door-
„ luchtige Vorst *Ottokarus*, Koning van Bohemen, met
„ Onze toestemminge, de *Stad Sadovia* en 't *Kasteel Bir-*
„ *chenstein*, gelegen in 't Land van Meissen, in vergel-
„ dinge voor ZEKERE GOEDEREN des Lands van Oos-
„ tenrijk [*in recompensam* QUORUNDAM BONORUM TER-
„ RÆ AUSTRIÆ] op welken de *Markgraaf van Meissen*
„ te dier tijd Eisch maakte, met alle der zelver Rech-
„ ten en aankleeven, van zijn Koningrijk vervreemd
„ heeft; en tegenwoordig de Doorluchtige Vorst *Wen-*
„ *zeslaus*, Koning van Bohemen, onze geliefde Broe-
„ der, als wettige Erfgenaam van *Ottokarus*, de voor-
„ noemde Stad en Kasteel weder vrygekocht, gekwijt
„ en gelost heeft; Zo is 't, dat Wy de zelve vrykoo-
„ ping, kwyting en lossing voor aangenaam en van
„ waarde houdende, de zelven, door 't gezag van dee-

 „ zen

„ zen tegenwoordigen, bevestigen. Gegeeven te Mentz, „ den 29 Juny 1300, Ind. XIII, in het tweede Jaar „ onzes Rijks.

Op deezen Brief waaren gewigtige aanmerkingen te maaken, indien mijn bestek zulks toeliet. Nu genoeg ik my met het antwoord van LAMBACHER, dat ook in den zelven slechts gesproken wordt van *eenige Goederen in* Oostenrijk, en geenszins van het *Hertogdom van* Oostenrijk. En dus toonde hy, in dit geval, wat gaauwer te zijn dan zijn Vriend. Maar hy zwijgt van de aantekening, door Ludewig op dien Brief gemaakt, met welker vertaalinge ik het eerste deel deezer Verhandeling zal besluiten. „ Hieruit „ konnen die van MEISSEN zien en verstaan, dat Duitsch- „ land van ouds hun, noch ongegrond noch willekeurig, „ het Recht op Oostenrijk toegekend heeft. *Voorheen* „ *was het zeker.* Hoewel de Twist naderhand door Ver- „ dragen en de stemme des ganschen Rijks, beslist en be- „ vredigd is geworden. Maar wie zal eenen Historieschry- „ ver kwaalijk neemen, dat hy der *Oude Waarheid* ge- „ dachtig zy? of gelooven, dat zulks hier niet te passe „ kome?" Al die woorden neem ik over: zy komen hier veel beter te pas, dan onder dien Brief. Doch laat ons overgaan tot HOLLAND.

LAMBACHER begint, § XVII, zijn pleit tegen HOLLAND met Keizer RUDOLF, Vader van AELBRECHT, als die zich reeds den Eigendom der *Graafschappen van Holland en Zeeland, en der Heerlijkheid van Vriesland*, zoude aangemaatigd hebben, geevende de zelven, by twee gelijkluidende Brieven, op eenen zelfden dag 13 January, in een zelfde Jaar 1276, voor de zelfde Getuigen, aan twee byzondere persoonen; naamelijk, *Jan van Avennes* en *Herman van Hennenberg*, Echtgenooten der Zusteren van Koning Willem; in gevalle Florens V, die, zegt hy, toen omtrent twintig Jaaren oud was, en noch geene kinderen hadt, zonder WETTIGEN ERFGENAAM overleedt. Zie Charterb. I. p. 381.

Die Brieven noemen noch *Zeeland* noch *Vriesland*; maar alleen *Hollandiae Comitatum*; met die gewoone byvoeging, *& alia quaeque bona, quae a Nobis & Imperio tenet in feudo.*

feudo. Dat Rudolf naderhand voorgegeeven heeft, dat, niet *Zeeland*, maar *Walcheren in Zeeland*, een Rijksleen was, en wat Florens V daartegen met nadruk gedaan heeft, kan men leezen in ons II Deel p. 579 en 580. En dat LAMBACHER vooral geen gewag moest gemaakt hebben van *Vriesland*, hadt hy van die twee genoemde Keizers, Rudolf en Aelbrecht, konnen leeren. Zo sprak Rudolf in zynen Brief van 29 July 1290: *dicto Comiti Gelriae totam Phrysiam, quae vulgariter dicitur* Oost-Frieslandt, *& omnem aliam* Phrysiam, *ad* Nos & Imperium SPECTANTEM; *excepta duntaxat illa parte, ad nobilem Virum*, Comitem Hollandiae, PERTINENTE, *de nostrorum Procerum consilio, duximus committendam.* En dien ganschen Brief heeft Aelbrecht, in den zynen van 25 April 1299, van woord tot woord herhaald en bevestigd. Zie Chart. p. 507 en 604. welk groot Werk ook by hem gebruikt is. Voeg 'er by, dat noit Keizer zich gemoeid heeft met die geduurige oorlogen tusschen Holland en Vriesland.

Maar hoe wist hy, dat Florens, in January 1276, noch geen Kinderen hadt, en omtrent twintig Jaaren oud was? Florens is geboren in den Zomer, of liever in 't Voorjaar van 1254, terwijl zijn Vader voor Valensijn lag. Zie Melis Stoke B. III. ℣. 1480. Zodat hy, den 13 January 1276, niet omtrent twintig, maar een en twintig Jaaren, en omtrent acht maanden, kon tellen; en lichtelijk een Kind of twee gewonnen hebben. Want hy heeft 'er veel gehad; en is jong getrouwd: zie B. IV. ℣. 144. 't Kluchtigste is, dat hy zelf verteit, § XXVII. p. 73, dat Florens getrouwd is omtrent 1270.

Belangende de twee Brieven zelfs, die LAMBACHER yder afzonderlijk, noemt *Expectativam seu eventualem Investituram pro Comitatu Hollandiae*, die moeten elk aanstonds bedenkelijk voorkomen; gelijk hy ook zelf aanmerkt § XVIII. De *Een*, zegt hy, geeft zich veel moeite om dit te verklaaren: De *Ander* zoekt den Keizer verdacht te maaken, van liever met twee handen, dan met ééne, geld ontvangen te hebben: En wijst ons naar van Loons Gew. Leenroerigheid I. p. 66 en 67, en de Vaderlandsche Historie B. IX. § 8. Hy zelf wringt zich, § XIX b, in verscheiden boggen, om dit vreemde gedrag des Keizers aanneemelijk te maaken; denkende, dat Rudolf, op die wyze, wilde toonen, tusschen die twee gansch onzydig te zijn, en den

eenen geen meerder recht dan den anderen te geeven: want in eenen enkelen Brief hadt hy noodzaakelijk den eenen *voor*, en den anderen *na*, moeten noemen. Maar hy wilde, dat zy Holland *in Gemeenschap* zoude bezitten, en noemt die Brieven daarom eene *Simultanea Investitura.* Doch dan is 'er in de zelven een zeer groot gebrek; omdat, in dien van Graaf *Jan*, van Graaf *Herman*, in dien van *Herman*, van *Jan*, behoord hadt duidelyke melding gemaakt te worden: en dan hadt Rudolf, zonder een hairbreed van die naauwgezette onzydigheid af te wyken, elk in den zynen eerst konnen noemen. Nu hadt elk het, zo 't geval gebeurd was, voor zich geheel konnen eisschen: en dan, vrees ik, zoude de Hennenberger te kort zijn geschooten. Graaf Jan was in 1276 oud genoeg, om te weeten 't geen hy wist in 1300. En de Graaf van Hennenberg (gy kunt hem vinden in de voorige Geslachtlijst van Thuringen) heeft noit zulk een uitzigt op Holland gehad, gelijkmen kan afneemen, zo, omdat hy zich noit in Holland opgehouden heeft (ten waare, misschien, te Loosduinen, toen zijn Vrouw daar van 365 Kinderen in de Kraam kwam) als, omdat hy, na haar overlyden; zich, ten behoeve van Jan van Avennes, ontdaan heeft van alles, wat zynen Kinderen, hier te Lande, toekwam; volgends zijn' eigen Brief, gegeeven te *Neurenberg*, in de maand Augustus 1281, dien ik aldus vertaald heb.

„ Kennelijk zy, dat Wy, *Herman Graaf van Hainenberg*, voor *Ons*, voor *Boppo* onzen Zoon, voor den edelen Man, *Otto Markgraaf van Brandenburg*, en *Jutte* onze Dochter, des zelfs Huisvrouwe, en voor onze en hunne Erfgenaamen, verkocht hebben en belooven te leveren, aan den doorluchtigen Man, Heere *Jan van Avennes*, *Graave van Henegouwen*, en des zelfs Erfgenaamen, alle Erfrecht, dat Vrouw *Margriet*, wylen onze Echtgenoote, en Moeder der voornoemde *Boppo* en *Jutte*, onzer Kinderen, uit haare *Vaderlyke en Moederlyke Erffenisse*, *in het Graafschap van Holland* bezeten heeft, of bezeten moest hebben, het welk, door 't overlyden van de zelve *Margriete*, gekomen is op haare Kinderen. Enz."

Ik

Ik houd het dan daarvoor, dat beide die Brieven van 1276, allerzekerst verdicht zijn, en wel ter gelegenheid van den mislukten Togt van Aelbrecht naar Holland, om, kwansuis, te dienen tot een bewijs, dat ook Rudolf het Graafschap van Holland gehouden hadt voor een Leen van het Duitsche Rijk. Even gelijk de Vlamingen veele Brieven verdicht en vervalscht hebben, om, na de rampzalige onderneemingen van Margriet en Guy tegen Zeeland, insgelijks te bewyzen, dat Zeeland, reeds ten tyde van de Gravin Johanna, een Leen van Vlaandren zou geweest zijn: gelijkwe voorlang, breedvoerig, aangetoond hebben in onze Aantek. IV. 15.

Maar § XXIII, slaat LAMBACHER eenen weg in, die hem ganſch geen eere, noch zynen Keizer Aelbrecht eenigen den minsten dienst, kan doen. Hy zegt, dat Graaf Jan I het leeven verlooren heeft, *non sine suspicione Veneni*, *ipsi ab* HANNONIO *propinati*. En om zulks waarschijnlijk te maaken, voegt hy 'er by, QUIPPE *qui nondum adulti Comitis diu quaesitam Tutelam paulo ante obtinuisset*.

Dan, niet vergenoegd, zulk een vermoeden aangeroerd te hebben, onderneemt hy ook, in eene Aantekening, de waarheid daarvan te bewyzen uit verscheiden Schryveren, die wy hier dan wat nader moeten beschouwen. Zyn eerste Getuigen is Meyerus, die niet geschroomd heeft, de achtbaarheid der Historie te bezoedelen met deeze dubbele lastertaal. *Hannonius, fretus foedere Gallorum, submittit occulte percussores, et* WULFARDUM OCCIDENDUM *curat; profectusque mox in Hollandiam, Tutelam* JOANNIS *arripit; illoque tandem, ut frequens fama est*, PER VENENUM *sublato, Principatum invadit tanquam proximus Haeres.* Kanmen wel iet verfoeilykers uitdenken, dan iemand, zonder het minste bewijs, dus, in eenen adem, twee Moorden op te tygen? Ja het eerste dorst hy vertellen op eenen verzekerenden toon; en nochtans is het zekerlijk valsch. Zie wat wy deswegen by VI. 898, en breeder by VII. 105, aangetekend hebben. Omtrent het tweede houdt hy zich wat achterlyker, te kennen geevende, dat het een *gemeen gerucht* was. Dus blijkt echter genoeg, dat wy ook elders Meyerus, ten opzigte van Avennes, niet ten onrechte, verklaard hebben voor eenen Lasteraar. Onze Dichter verhaalt, VII. 574-599, dat de Oudste Zoon van Avennes genoemd is *Jan zonder Gena-*

de, omdat hy, die hartelyker was dan zijn Vader, de *Landverraaders*, die, gewapend, in zyne handen vielen, doodsloeg; waardoor zy zulk een' schrik voor hem kreegen, datze allen het Land ruimden. Meyerus, f. 106 b, maakt 'er van, *absque Pietate*, en schaamde zich niet te zeggen f. 93 b, dat Jan dien naam kreeg, omdat hy *te Barsdorp alles doodsloeg, wat leeven ontvangen hadt*. Dit van den Zoon; hoor nu wat hy van den Vader vertelt, f. 88 b. zo schreef hy: *Haynoniae Comes Joannes, magnus ille hostis Flandriae, cui* OB CRUDELITATEM, SINE MISERICORDIA *cognomen haesit.* Nu wist hy geen onderscheid tusschen Vader en Zoon: maar is, daarenboven, belachlijk, dat hy van *Wreedheid* beschuldigt eenen Man, wiens grootste gebrek was zyne *Barmhertigheid*, die hem wederhieldt, zelfs van schuldig bloed te vergieten. Maar hy hadt den haat, dien zijn Gravin Margriet haaren Voorzoonen toedroeg, zo diep ingezoogen, dat niemand van dat Huis de pylen zyner lasterpenne konde ontgaan. Willem, haar oudste Zoon van het tweede bed, verloor, in 't jaar 1251, ongelukkiglijk, het leeven in een steekspel. Volgends Meyerus weder, f. 76 a, was dit te weeg gebragt door *Verraad* der Broederen, Jan en Boudewijn van Avennes. Maar Jo. Buzelinus, dien wy meermaalen gepreezen hebben om zyne onzydigheid, zegt, Annal. Gallo-Fl. L. VI. p. 285, dat Willem, *van zijn paard vallende, door des zelfs voeten vertreeden, en dus jammerlijk omgekomen is*. Maar let wel op 't geen hy 'er byvoegt: *In Fratres ejus invidiam necis apud multos fama* SINISTRE *contorsit;* met den naam van *Meyerus* op den kant.

Vervolgends toont LAMBACHER, dat hy ook Melis Stoke, met de Aantekeningen van Alkemade, geleezen heeft, en haalt zelfs die negen regels aan, die by ons zijn de laatsten van het Zesde Boek, waarin de Dichter zo krachtig pleit voor de onschuld van Avennes, en zo ernstig betuigt, zich beroepende op de *Alweetendheid van God*, dat de zaaken gebeurd zijn, gelijk hyze verhaalt. Doch waartoe die aanhaaling? Alleen, zo 't schijnt, om Melis te overtuigen van valscheid; en zulks, uit die lange Aantek. van Alkemade p. 176, daar hy, onder anderen, zegt: „ Verscheiden Tijdschryvers willen, dat de Jonge Graaf met vergift door synen Neef, *Jan van Avennes* soude van kant geholpen sijn. „ Mattheus van Westmonster en de Schryver van de Vlaamsche

„ ſche Kronijk ſeggen *opentlijk*, dat hy *door des zelfs bedrog* „ is om hals geraakt." Van de Vlamingen is 't waar, voor zo verre die blinde Naarvolgers van Meyerus geweeſt zijn. Maar ten opzigte van dien Mattheus is het *openlijk* valſch. Dees zegt, by Scriverius in zijn Oud Bat. p. 291, daar Alkemade het zekerlijk gevonden hadt: *Hoc anno* 1299 *Johannes Comes Hollandiae. gener Regis Angliae, hauſto Veneno, per ſuos* FAMILIARES, *pro nefas!* & AFFINES *ſibi dato, occubuit; cujus relicta*, negata *ſibi* dote *ſua*, *ad thalamum remeavit paternum.* Zo hadt hy zich ook konnen beroepen op de Jaarboeken van Colmar, mede by Scriverius te vinden, *An.* 1300 *Comes de Hollandia, vir Juvenis* & FORTIS, *habens in matrimonio ſibi conjunctam Juvenculam* & FOECUNDAM, *ad menſam pariter ſederunt hilares* & *jocundi. Hi toxico* PERIERUNT PARITER *innocentes.* Daar worden beide, Graaf en Gravin, terwijl zy een genoeglyke maaltijd hielden, vergeeven, maar niemand beſchuldigd: hy, die zwak was van geeſt en van lighaam, *ſterk*; zy, eerze moeder was, *vruchtbaar* geheeten. Ondertuſſchen zien wy hieruit, waar zulke Schryvers doorgaands belanden, die uit loſſe geruchten hunne Hiſtorien ſaamenflanſſen, en ſtoffeeren met omſtandigheden, wat beter of wat maller, naar de maate van elks begrip.

Alkemade vervolgt: „ Onſe Rijmſchryver pleit met alle „ magt voor de onſchuld deſes Graafs. Maar nademaal hy „ heeft geleefd en geſchreeven ten tyde van den Henegou„ wer en ſynen Soon, ſo kan hy MET REGT niet onſchuldig „ worden gehouden van Vleiery, enz." Weg dan met alle Tijdgenooten, daarmen zo veel werks van plag te maaken: die verdienen nu geen geloof meer. Licht denkt iemand, zijn dan alle Tijdgenooten ſchuldig aan Vleiery? Maar de vraag is hier niet, ofze ſchuldig zijn; maar ofze *met recht onſchuldig* konnen gehouden worden. Alkemade zegt, neen; en LAMBACHER beveſtigt dat Vonnis. Maar het Recht houdt allemenſchen onſchuldig, zo lang zy niet van ſchuld overtuigd zijn.

Noch beroept Alkemade zich op het Vijfde der Jaarboeken van Matth. Voſſius, die hierover aldus redeneert: „ Om „ de waarheid te zeggen, een brandende *Heerſchzucht* heeft „ dikwils aan menigen oorzaak tot veele Schelmſtukken ge„ geeven, ZODAT het Vermoeden niet heel ongegrond is,

„ dat Avennes naar zijn leeven geſtaan heeft." Maar dit klemt niet ſterker dan het voorgaande zeggen van Alkemade. Gemeene waarheden blyven altijd waarheden; zo lang men in het gemeen ſpreekt. Maar daarop een vermoeden te bouwen ten nadeele van een' byzonderen perſoon ſtrijdt tegen recht en reden. Veele Hiſtorieſchryvers zijn Logenachtig: Voſſius was een Hiſtorieſchryver: Ergo.... Wie ziet niet de valſcheid van het gevolg? Nochtans bewijſt dit, tegen Voſſius, juiſt evenveel, als de *Heerſchzucht* van anderen, tegen Avennes. Niet alleen eene openbaare beſchuldiging, maar zelfs het geringſte vermoeden van zulk een ſchelmſtuk, behoorde in 't hart geſmoord te worden, zomen niet in ſtaat is om het te bewyzen, of uit onbetwiſtbaare omſtandigheden af te leiden.

Trouwens, Voſſius grondt zijn vermoeden ook op eene bekende omſtandigheid, naamelijk op de reis van Avennes naar Vrankrijk, zeggende, dat hy „ miſſchien de Franſche „ reis hadt aangenomen, om alzo, indien 'er eenige *blyken* „ *van vergif* zich kwamen te openbaaren, hy, buiten 's „ lands zijnde, daardoor van de ſchuld zoude worden „ vrygehouden". Maar dat luidt wat beuzelachtig. Of zou Avennes bang geweeſt zijn om in handen van 't Gerecht te vallen? Maar de verhaaſte wederkomſt van Avennes, moeſt Voſſius vooral wederhouden hebben van zulk een aanmerking op 't papier te ſtellen. Zie onzen Dichter B. VI. ℣. 1312-1317.

Eindelijk wijſt Lambacher zynen Leezer naar de Vaderl. Hiſtorie B. IX. § 35. waarvan zie onze Aantek. VI 1302.

Na dus alle die ydele bedenkingen, een voor een, beantwoord te hebben, zal ikze, ten beſluite, allen te gelijk bedelven onder ééne Aanmerking van den Koninglyken Schryver der Memoires de Brandebourg p. 193 en 194. *On oſa ſoupçonner l'Electrice d'avoir tenté de ſe defaire par le poiſon, de ſon Beaufils; mais comme on n'en apporte aucune preuve certaine, & que ce fait eſt avancé aſſez legerement, il ne doit point trouver place dans l'Hiſtoire: il ne faut pas ſouiller la memoire des Grands par de telles imputations, ſans avoir en main la conviction de ces crimes.*

Wy komen, met Lambacher, thans wat nader ter zaake. § XXIV zegt hy, dat de Leenheeren der Landen, die de Jon-

Jonge Graaf met de dood ontruimd hadt, het Erfrecht, dat de Henegouwer op de zelven voorwendde, ganfchelijk verworpen. Deeze *Leenheeren* waaren, de GRAAF VAN VLAANDREN en de KEIZER; want in die orden noemt hyze. *Guy* verklaarde Zeeland bewefter Schelde, *Aelbrecht* Holland en het overige Zeeland, voor verftorven Leenen, en op dien voet eifchte elk het zyne. Niet, zegt hy, om dat deeze Geweften noit Erfden op *Vrouwen* of der zelver Nakomelingen, gelijk veel nieuwe Schryvers willen; maar, omdatze, volgends het *Oude Duitfche Recht*, alleen verftorven op *Kinderen*, met uitfluitinge van alle Zijdmaagen. Zoumen niet zeggen, dat Aelbrecht en Guy malkanderen gefproken hadden over dat *Oude Duitfche Leenrecht*, het welk van ouds was, en noch in de handen van LAMBACHER is, een waffen neus? Ik wenfchte wel dat hy van *Vlaandren* en van *Zeeland* gezweegen hadt; want hiermede is hy ten eenen maale verbijfterd geraakt, niet weetende wat hy las, noch wat hy fchreef.

Dat Zeeland een Leen van Vlaandren geweeft is, bewijft hy, § XXV, uit Meyerus f. 98, wiens eigen woorden hy aanhaalt, doch zo, als ik de zelven hier opgeeve. *Quia HOLLANDIA beneficium erat Comitum Flandriae, juxta leges & confuetudines* EJUS PROVINCIAE, *quoties absque fobole moriebatur Beneficiarius, devolvebatur ditio* AD SUPERIOREM. Hoe meer ik deeze woorden las en herlas, hoe minder ik de zelven verftond. My heugde noch by Juftinianus, Inftit. de Grad. Cogn. geleezen te hebben: SUPERIOR *cognatio eft Parentum*, INFERIOR *Liberorum*. En in de l. 51 de Verb. Signif. *Appellatione Parentis non tantum Pater, fed etiam Avus & Proavus, & deinceps omnes* SUPERIORES *continentur*. In deezen zin zouden de woorden, *devolvi ad Superiorem*, het Erfrecht van Avennes op Holland en Zeeland fchynen te bevestigen. Want, om den rechten Erfgenaam van Graaf *Jan I* te vinden, moeten wy eerft, langs *Florens V* en *Willem II*, opklimmen tot *Florens IV*; en van deezen weder afdaalen, langs zyne oudfte Dochter *Adelheid*; op haaren Zoon *Jan van Avennes*, die, noch in leevenden lyve zijnde, de naafte Erfgenaam was: niet als *Neef* van den laatftoverleeden Graaf, maar als *Kleinzoon* van *Florens IV*, die, als *Overgrootvader* van den eenen, en *Grootvader* van den anderen, hier de *Superior* was, in wien beider bloed zich

allereerst vereenigde. Ik besloot dan, dat Meyerus zo niet kon geschreeven hebben; en, hem opslaande, bevond ik, dat 'er by hem staat, *ad superiorem cujus erat Beneficium*; dat is, met één woord, *tot den Leenheer*. Meyerus sprak daar van *Zeeland*, en noemde het ZELANDIA. LAMBACHER, integendeel, noemt het HOLLANDIA. Daarenboven zag hy de *leges & consuetudines ejus Provinciæ*, gelijk Meyerus schreef, meenende van ZEELAND, aan, voor een *particularis consuetudo* van VLAANDREN. En dus verandert *Zeeland* by hem, in eenen oogenblik tijds, eens in *Holland*, en eens in *Vlaandren*. Behalve dat hy, in die zelfde weinig woorden, noch tweemaal zyne diepe onkunde ontdekt, zo in de Historie, als in het Recht. In de *Historie*; omdat hy wil, dat zijn *Oud Duitsch Leenrecht* ook in Vlaandren zou plaats gehad hebben. Doch de Leenheeren van *Vlaandren* waaren geen Duitsche Keizers, maar Fransche Koningen. zie Bodinus de Rep. L. I. c. 10. p. 181, en honderd anderen. Het zogenoemde *Keizerlijk Vlaandren* was wel leenroerig van het Rijk, maar was eigelijk Vlaandren niet. Koning Willem ontnam Margriet al wat zy van 't Keizerrijk te Leen hadt; nochtans was en bleef zy *Gravin van Vlaandren*. In het *Recht*; omdat hy, onderstellende dat Zeeland een Leen was van Vlaandren, de Opvolging in *Zeeland* poogt te bewyzen uit het geene hy gedroomd hadt, gebruikelijk te zijn in *Vlaandren*. Waar omtrent de zelfde Bodinus zich elders aldus uitdrukte: *Cum de Feudorum Legibus quæritur*, Servientis, *non* Dominantis, *prædii Mores & Leges intueri oportet*. Dus niet weetende of hy in Holland, in Zeeland, of in Vlaandren was, noemt hy den Vlaamschen Meyerus eenen Hollander, *Batavum*; en beschuldigt hem, zynen eenigen getuigen in deezen, van onkunde; omdat Meyerus niet wist, dat die gewoonte plaats hadt, niet *alleen in Vlaandren*, maar door geheel Duitschland. Evenwel verschoont hy hem weder, als die geschreeven heeft in het midden der Zestiende Eeuwe; eenen tijd, toen dat Recht, in het midden van Duitschland NOCH onder de vergeetelheid begraaven lag. Om my zelven in geen kwaad vermoeden te brengen, zal ik hier zijn eigen woorden laaten volgen, en het oordeel beveelen aan den Leezer: *Videtur quidem Meyerus Jus illud devolutionis ad Superiorem, pro peculiari Flandriæ consuetudine habuisse. At vero jam satis superque constat, eam in par-*

partibus Germaniæ universalem fuisse. Nec mirum est Meyerum Batavum eatenus lapsum esse, cum scriberet eo tempore (circa medium sæculi XVI) ubi jus hoc IN MEDIA ADHUC GERMANIA OBLIVIONE SEPULTUM *jacebat.*

Meyerus was gewoon, zyne woorden te overweegen. Dit kanmen afneemen uit dien listigen draai, dien hy poogt te geeven aan het onverschoonlijk gedrag van Graaf Guy. Maar dewijl het hier op 't Latijn niet aankomt, zal ik het eenvoudig vertaalen: „ Guy, Graaf van Vlaandren, eer hy van „ de Franschen gevangen wierdt, ZEIDE [*dicebat*] dat het „ Graafschap van Zeeland, volgends recht en Ouder ge„ woonte, aan hem was vervallen: en schonk het aan zy„ nen Zoon Guy, eenen voortreflyken Jongeling; mids „ dat hy 't met de wapenen wonne". Ik geloof dit. Maar dat *zeggen* van Guy bewijst zijn Recht niet beter, dan het *Briefken* van 25 Mei 1287, waarin hy dat zelfde reeds *geschreeven* hadt, zonder melding echter van zyn' Zoon Guy. Zie het B. IV. p. 309. daar wy 'er byvoegden, dat het niet van Guy zelf geschreeven was: maar in onze Byvoegsels aldaar p. 578 kanmen zien, wat ons sedert bewoogen heeft om te gelooven, dat het wel zaakelijk van Guy zelf is, maar de gedaante van een' Brief van eenen anderen ontvangen heeft. Wat hiervan zy, Meyerus bepaalt den tijd wanneer Guy zulks gezeid zou hebben, *voor* des zelfs *gevangenis in Vrankrijk.* Nu is waar, dat Guy in 't Jaar 1300, en dus na de dood van Graaf Jan, aldaar gevangen gehouden is, en Vlaandren sedert niet weder gezien heeft. En in dit begrip zocht Meyerus ons te brengen; naamelijk, dat Guy, voor het Jaar 1300, niets tegen Zeeland ondernomen zou hebben: verzwygende listiglijk, dat Guy, in 1295, noch eens in Vrankrijk gevangen geweest is. Voor welke gevangenis hy, zo al niet *gezeid*, met de daad getoond heeft, dat hy 't op Zeeland gemunt hadt, toen hy, niet alleen by 't leeven van Jan, maar zelfs by dat van Florens, zynen Schoonzoon, en van Beatrix, zyne eigen Dochter, dien opzettelyken inval in Zeeland deedt, dien onze Dichter zo omstandig geboekt heeft B. IV. ÿ. 900-1023. Toen waaren de Vlamingen, door de wederspannige Zeelanders, niet ingeroepen, gelijk reeds geschied was in 1290. *Jan van Renesse*, in 't byzonder, gaf daar proeven van trouwe en dapperheid; en *de Borselens* in 't gemeen, nevens Dodijn

van

van Everingen, waaren de voornaamste oorzaak van die Vlaamsche nederlaag in Barland, daar meer dan duizend Vlamingen verdronken, twee honderd op het veld liggen bleeven, en veelen gevangen werden. En by al deeze en andere omstandigheden, noemt Melis den Dag en het Jaar deezer gebeurtenisse, naamelijk S. Simon en Judas Avond, of 27 October, 1295. En nochtans heeft Meyerus, die braave Historieschryver, dien geheelen inval, met des zelfs gevolgen, verzweegen, als of 'er niets aan was geweest. Het is dan uit onzen Tijdgenoot zeker, dat de Zeeusche Oorlog niet eerst ontsteeken is na de dood van den jongen Graaf, gelijk Meyerus, in de aanstonds volgende woorden, nader te verstaan wil geeven, zeggende: HÆC, *præter veteres simultates regnandique avaritiam*, NOVA CAUSA ERAT BELLI ZELANDICI. Daar hy echter zelf de waare oorzaaken van dien onrechtvaardigen Oorlog niet verbergt, naamlijk, *den ouden Wrok van den Ouden, en de Heerschzucht van den Jongen Guy.*

Ik verwonderde my, dat LAMBACHER niet scheen gevoeld te hebben die verbijstering, in welke hy was § XXV, daar hy, van woord tot woord, niet eenen stap doet zonder te struikelen. Wat toch, vraagde ik hem by my zelven, hadt gy te doen met Zeeland, met Vlaandren, met Graaf Guy? Waarom bleeft gy niet by den Tytel van uw geschrift, naamelijk het Recht van Keizer Aelbrecht op Holland? Daaraan alleen hadt gy overvloedig werk konnen vinden. Maar § XXVII zie ik, dat hy eenigszins verlegen begon te worden; niet over zijn eigen haspelingen, maar over 't gezag van Meyerus, of dat wel voldeedt, om het Recht van Guy op Zeeland, dat hy eene *allergedenkwaardigste* zaak noemt, genoeg te verzekeren, daar de zelve by geene *Hollandsche* Schryvers gemeld wordt. Hierom achtte hy dienstig, den *Grondslag* van dat Recht van Guy naar te spooren en op te helderen. *Non abs re fore arbitror*, zegt hy, *si ejus* FUNDAMENTUM *indagavero.* Ten dien einde brengt hy veele woorden by uit het Verdrag van 21 *October* (niet *December*, gelijk hy zegt) des Jaars 1256. Wegens de vastheid van dat *Fundament* op zich zelf, hebben wy breedvoerig gehandeld in de gemelde Aantek. IV. 15, daar de Leezer vinden kan 't geen my hier de moeite van verder antwoord uitwint. Maar hoeveel *Fundamenten* heeft LAMBACHER noodig om een

ge-

gebouw van zijn maakſel te doen vaſt ſtaan? Eerſt grondde hy het Recht van Guy, even als dat van den Keizer, op het *Oude Duitſche Leenrecht*. Maar merkende, dat die grond begon te zakken, verkieſt hy een' anderen; naamelijk, een *byzonder Verdrag* van het Jaar 1256, door Guy, gelijk weinig dagen te vooren door des zelfs Moeder, in eigen perſoon, aangegaan, bezegeld, bezwooren; ja, in 't welke hy voor altoos afſtand van zijn voorgewend Recht op Zeeland gedaan heeft. Ik herhaal dan noch eens, dat LAMBACHER, zo hy zyner Stoffe kundig geweeſt was, van dat Recht van Guy gezweegen zou hebben. Want al hadt hy 't ontwijffelbaar beweezen, het kon immers niets toebrengen tot het Recht van Aelbrecht op Holland. Ook vrees ik, dat Guy, zo Aelbrecht zijn oogmerk bereikt hadt, al zyn Recht op Zeeland wel voor eenen Braspenning hadt mogen verkoopen. Dit is lichtelijk af te neemen uit de Brieven der Voorzaaten en Opvolgers van Keizer Aelbrecht, die LAMBACHER in 't Eerſte deel van het Charterboek hadt konnen leezen. 't Minſte is, dat RICHARD, den 4 July 1262, zeide, dat hy Aleid, Weduwe van Avennes, beleend hadt met de *Voogdye* van Holland en Zeeland, zonder eenige bepaalinge; hoewel het voornaamſte gedeelte van Zeeland, *Beweſter Schelde*, federt het Jaar 1258, toen de Voogd Florens overleedt, wederom in vollen eigendom, hadt moeten kómen aan Guy, die zelf echter zich noit *Graaf van Zeeland*, genoemd heeft. Zie ons Tweede Deel p. 577. Die Brief heeft niets uitgewerkt; en ik ſpreek 'er alleen van, om te toonen, hoemen te dier tijd omtrent Zeeland dacht. Het welk nader blijkt uit twee Brieven van Florens, beide van 24 October 1268, in welker hoofd hy zich zelven noemde, *Graaf van Holland en* ZEELAND, en Guy, dien hy gebeeden hadt om de zelven nevens hem te bezegelen, alleen *Graaf van Vlaandren en Markgraaf van Namen*. Welke Brieven Guy niet zou beveſtigd hebben met zijn Zegel, indien het Verdrag van 1256 echt was geweeſt. Toen waaren zy noch goede Vrienden; en het was eerſt na 't overlyden van de Gravin Margriet, dat Guy de krullen in 't hoofd kreeg van te denken, dat Zeeland hem wel zoude gelyken, om eenen zyner ongegoede Zoonen met een Graafſchap te voorzien. Waartegen Florens zich voorzag van dien Brief van Keizer RUDOLF,

van

van 24 Maart 1287, van welken zie als boven p. 576-578, daarwe gezien hebben, dat de zelve alleen kon dienen tegen Guy, wiens oogmerk toen noch zo werreldkundig niet was. Maar toen hy, met openbaar geweld, in *Walcheren*, viel, sprak RUDOLF duidelyker in dien van 8 Mei 1290, noemende Florens den *Wettigen*, Guy een' *Opgeraapten Heer* der wederspannige Zeeuwen. En let wel, dat Rudolf daar bepaaldelijk spreekt van *Walcheren*, daar het Guy voornaamlijk om te doen was. Wat dunkt u, zou Aelbrecht, die het den *Wettigen* Erfgenaam zocht te beneemen, het aan dien *Opgeraapten Heer* toegestaan hebben? Maar Keizer LODEWIJK velde eens vooral het Vonnis, in zynen Brief van 3 Maart 1324, verklaarende, dat de Graaf van Vlaandren niet gerechtigd was tot Zeeland, en die van Holland ongehouden om hem Manschap te doen. Van deeze twee laatste Brieven, 8 Mei 1290 en 3 Maart 1324, hebben wy, by eene andere gelegenheid, ook gesproken in ons reeds gemeld Byvoegsel II. p. 579 en 580. Doch ter zaake.

HET gansche verhaal van MELIS STOKE, wegens den Togt van Keizer Aelbrecht naar Holland, met des zelfs uitslag, is begreepen in 131 van zyne vaarzen, B. VII. ℣. 238-368. zo zaakelijk, zo natuurlijk, en, niet tegenstaande de kortheid, zo omstandig, dat 'er de kracht der Waarheid, van 't begin tot het einde, in doorstraalt. Ja het zou geene ongerijmde gissing zijn, al dacht iemand, dat Melis zelf, op dien togt, tegenwoordig geweest was, en gezien hadt het geen hy beschrijft. Aanleiding tot deeze bedenking geeft my, vooreerst, die weergalooze saamenloop der Hollanderen (ik zwijg van Vrienden en Bondgenooten, onder welken de Hertog van Brabant de minste niet was) om hunnen Graaf naar Nymegen te geleiden, en den Keizer te verwelkomen; waarby zich, buiten twijffel, ook veele Paapen en Klerken zullen gevoegd hebben. Ten anderen, dat Melis, spreekende van de ontmoeting van Aelbrecht en de Zeeuwen, toen Graaf Jan reeds weder in Holland was, alleen daar zegt, dat hy 't hadt *hooren zeggen*: ℣. 359. Wat hiervan zy, ik vertrouw mynen Leezer geen' ondienst te zullen doen, met het berijmde verhaal onzes Dichters hier, in onrijm, vooraf te laaten gaan; en 'er den inhoud van dat des Oostenrykers kortelijk op te laaten volgen. Zo luidt het onze,

„ De

„ De Zeeufche Ballingen, hebbende toegang weeten
„ te krygen by Aelbrecht, Koning van Duitfchland,
„ beduiden hem, dat het Graaffchap van Holland,
„ volgends de Leenwetten, aan het Rijk vervallen was;
„ en zy reeds bewerkt hadden, dat hem 't gansche Land
„ hulde zou zweeren, zo hy flechts afkwam tot Ny-
„ megen toe, en Graaf Jan aldaar voor zich dagvaardde.
„ Dees zou het hart niet hebben om onder zyne oogen
„ te komen. Zy zelfs zouden tydig t'zyner hulpe, by
„ der hand zijn; en de Graaf wel haaft het Land moe-
„ ten ruimen. Door zulke oorblaazingen bragten zy
„ den Koning zo verre, dat hy aannam te zullen ko-
„ men op het Geleide dat zy hem toezeiden. Hierin
„ was de Koning kwaalijk beraaden, dat hy geloof gaf
„ aan de zulken, die onder Eerlyke luiden niet konden
„ geteld worden: te weeten, die met raad en daad ge-
„ holpen hadden, om Graaf Florens te vangen en te
„ vermoorden; en nu toeleiden, om, met 's Konings
„ magt, het Graaflyke Geflacht te verdryven, en ee-
„ nen vreemden Heer in te haalen. Maar de Goddely-
„ ke genade heeft 'er in voorzien, en den raadflag,
„ hoe zeer 'er de Koning 't oor aan leende, te niet doen
„ loopen.

„ Straks zondt de Koning, gelijk hem geleerd was,
„ heimelyke Boden door gansch Holland en Zeeland,
„ met Brieven en Groetenisse. Maar de boodfchap viel
„ averechts uit. Want die de Brieven ontvangen had-
„ den, bragtenze allen terstond aan den Graaf; die
„ ook kennis kreeg, dat de Koning, zonder merkely-
„ ke verhindering, te Kolen zoude komen, en vandaar,
„ binnen weinig dagen, op zijn Huis te Nymegen.
„ Ondertusschen bescheidde de Koning den Graave
„ eenen dag, en zondt hem Brieven van Vrygeleide,
„ waarop hy veilig derwaarts reizen mogte.

„ Graaf Jan dacht best, zijn eigen Geleide mede te
„ brengen, en ontboodt Vrienden en Mannen, datze
„ hem nu wilden dienen; arm of rijk, hy zou 't hun
„ altoos dank weeten. Straks vloeide alles naar hem
„ toe; de Hollandsche Edelen met veel volks, de
„ Poorters der Steden, de Opgezetenen van het gansche
„ Land. Nojt hadtmen zo talrijk een leger uit den
„ lande

,, lande zien trekken. Den 9 Augustus kwam hy te
,, Gorinchem. Hier ontdeedt hy zich van de Vriezen,
,, die hy naar Woudrichem zondt. Des anderen daags
,, vroeg ging hy, wel gemoed, t'zeil, en landde met
,, het gansche leger te Bonswaard by Nymegen.

,, Toen de Koning den Graaf zo sterk verzeld zag,
,, hadt hy om geen duizend Mark binnen Nymegen ge-
,, bleeven; en wist nu den Zeeuwen, die hem dit in
,, het hoofd gebragt hadden, kleenen dank. Hy sprong
,, te paarde, en haastte zich naar het Slot Kranenborg,
,, daar de Graaf van Kleef geoordeeld hadt dat hy wel
,, zeker zou zijn.

,, De Graaf van Holland wist dit reeds, eer hy noch
,, was, daar hy zich wilde neerslaan. Des avonds
,, pleegdemen raad [op Kranenborg] wat nu best te
,, doen stonde. De Bisschop van Kolen boodt zich
,, aan, om zelf den Graaf te gaan spreeken, en te be-
,, zoeken, of hy dit wargaren konde ontwarren, en
,, de zaaken te rechte brengen. En hy kweet zich
,, hierin zo yverig, dat ter zelver plaatse, op den 15
,, Augustus des Jaars 1300, een Vrede of Bestand tus-
,, schen den Koning en den Graaf getroffen wierdt. Op
,, toezegging, dat de Koning te rug zou trekken, keer-
,, de ook de Graaf naar Holland, en vernam onder-
,, wege, dat de Zeeuwen, met eene vloot van hon-
,, derd Schepen, de Lek kwamen opvaaren.

,, Drie dagen daarna, *als ik sedert gehoord heb*, von-
,, den zy den Koning, die hun te gemoete voerde: *De*
,, *peis is gemaakt*; *gylieden kunt gaan waar 't u lust*.
,, Daarmede gaf hy zijn paard de spooren, want hy
,, verlangde naar huis. Naar ik bemerken kan, geloof
,, ik niet, dat hy weder op een Zeeusch geleide gewacht
,, heeft".

Vergelijk nu met dit eenvoudig verhaal van onzen oprechten Hollander, de Poëetische verdichtselen, of liever de dwaaze vertelling, waarin de Oostenrijksche Dichter deeze zelfde Geschiedenis zo wel bezwagteld heeft, datze 'er niet kenbaar is. Ik volg hierin het voorbeeld van Lambacher, die, om de verdrietige langwyligheid des Schryvers te myden, p. 79 ook slechts den inhoud van Cap.

DCCXXXIII (niet, gelijk hy zegt, DCCLXXIII) den Leezer heeft medegedeeld. Ik zal 'er dien van de twee voorgaande Hoofdstukken byvoegen, zo als ik 't een en 't ander uit het nieuwer Hoogduitsch van den Uitgeever, Hieron. Pez, overgezet heb.

Cap. DCCXXXI. „ Dood des Graafs van Holland en „ Zeeland. De Graaf van Henegouwen begeert van K. „ Aelbrecht beleend te worden met die twee Landen. De „ Keizer schikt eenige manschap in beide de Graafschap- „ pen. Die worden door den Graaf van Henegouwen met „ geweld daaruit gedreeven. K. Aelbrecht bereidt zich hierom „ tegen den zelven ten oorlog.

Cap. DCCXXXII. „ De Graaf van Henegouwen zoekt „ hulp en raad by den Koning van Vrankrijk tegen K. Ael- „ brecht. De Koning raadt hem, den Keizer, onder voor- „ wendsel van Vredehandeling, listiger wyze, te ver- „ moorden.

Cap. DCCXXXIII. „ K. Aelbrecht begeeft zich, op „ nederig aanzoek des Graafs van Henegouwen naar Ny- „ megen, om met den zelven aldaar een Vergelijk aan te „ gaan. De Graaf van Gelre noodigt den Keizer op een „ zijn Slot, onder schijn van hem ter maaltijd te onthaa- „ len; inderdaad, volgends vooraf gemaakten aanslag met „ den Graaf van Henegouwen, om den Keizer, ter tafel „ zittende, het leeven te beneemen. De Dochter des Graafs „ van Gelre ontdekt deezen aanslag aan den Keizer, en ver- „ lost hem gelukkiglijk uit dit leevensgevaar. 's Keizers „ erkentenis jegens haar".

Dit laatste Hoofdstuk alleen bevat omtrent 550 regels, en de volgende zaaken; waarvan ik den verderen inhoud op de volgende wyze heb opgemaakt, omdat in den voorigen de Hoofdzaak geheel vergeeten schijnt.

„ Te Nymegen zoumen het Huwelijk, tusschen Frederik, „ Aelbrechts Zoon en de Dochter des Graafs van Gelre, „ voltrekken; en zolang peis zijn tusschen den Keizer en „ den Henegouwer: doch 't Huwelijk hadt toen geen voort- „ gang. De Keizer, zijn gevolg te Nymegen laatende, „ begeeft zich met weinigen naar *eene* Burg des Graafs „ van Gelre, die daar, te vooren, heimelijk honderd man „ verborgen hadt. Onder de maaltijd komt een Bode, en „ luistert den Keizer in 't oor, dat zijns Waards Dochter

„ hem moest spreeken, en voor de Deur wachtte: NB. Hy
„ gaat alleen by haar; en zy zegt hem:

„ ——— *Wie ir habt getan*
„ *Unerleich an mir,*
„ *So wil ich doch, daz ir*
„ *Trew von mir empbabet:*

„ en ontdekt hem 't Verraad. Het teken des aanvals zou
„ zijn, als Graaf Jan den Rijn kwam opvaaren. De Keizer
„ vlucht, met twee Dienaars, naar *eene* Veste van *eenen*
„ Graaf, dien hy naar de Burg zendt, om zijn overig ge-
„ volg by hem te ontbieden. Dees ontzegt den Gelders-
„ man en den Henegouwer allen Vrede en Zoen, die daarop
„ te saamen den Rijn afzakken, en zich wegmaaken.
„ Groote Heeren raaden den Keizer, den Booswicht te be-
„ zetten. Hy antwoordt, dat hy de schuldigen wil straffen,
„ maar ontzien de Burg en 't Land, daar *de Heer* woonde,
„ *die hem veiligheid bezorgd hadt*. Aelbrecht komt te Worms,
„ en verneemt verder den ganschen aanslag, en dat de Ko-
„ ning van Bohemen zich verstondt met dien van Vrankrijk.
„ En daarop besluit hy, Cap. 734, den Oorlog tegen
„ Bohemen, en klaagt aan den Paus over den Koning van
„ Vrankrijk;" maar dacht niet meer om Holland of Zee-
land.

Noit is my snapachtiger Schryver voorgekomen, dan dees Rymelaar. Zijn Werk begint met de dood van Keizer Frederik II in 1250, en eindigt in 1309, en bevat, naar gissing, ruim honderdduizend regels. 't Is het Derde Deel van de Scriptores Rerum Austriacarum van Hier. Pez, die de twee eerste Deelen heeft uitgegeeven te Leipzig in 1721 en 1725, doch dit Derde te Regensburg in 1745, na daaraan eenen ongelooflyken arbeid besteed te hebben. Dees, die dikwils breed in des zelfs lof uitweidt, is echter openhartig genoeg geweest, om ook te zeggen, wat hy in hem berispelijks vondt. Zie het hier, uit zijn Latijn vertaald, Observat. Praev. § IX. „ Dit evenwel is in hem
„ billijk te bestraffen, dat hy zyne Verhaalen wonderlijk
„ uitrekt en opschikt, en de Raadpleegingen, Gesprekken,
„ Handelingen, ja de Gedachten zelfs van anderen, met
„ zulk een vertrouwen vertelt, alsof hy 'er tegenwoordig
„ geweest waare, en toegang tot de binnenste Kabinetten
„ der Vorsten gehad hadde; 't welk echter niemand zo

„ dwaas

„ dwaas zal zijn, van te gelooven. In fabelachtige uit-
„ weidingen, op de wyze der Dichteren, is hy somtijds
„ zo langwylig, dat de Leezer zijn geduld verlieft. En
„ gelijk hy zich ganschelijk toegewijd hadt aan onze [Oos-
„ tenrijksche] Vorsten, en in der zelver lof zich den rui-
„ men toom viert, zo schendt en scheurt hy de Vreem-
„ den, inzonderheid *Philips den Schoonen*, Koning van Vrank-
„ rijk, in zulke uitdrukkingen, die een' gemeenen persoon,
„ ten opzigte van Koningen, niet geoorloofd zijn. Tegen
„ deezen Koning stapelt hy zo vuile beschuldigingen, zo
„ snoode lasteringen op een, dat ik beter geoordeeld hebbe,
„ de zelven geheel te verduisteren, dan in 't licht te gee-
„ ven; dewijl menze, buiten nadeel der Historien, kan
„ missen, en een deugdsaam Leezer de zelven naauwlijks
„ zonder ergernisse kan leezen. Niet zelden tast hy ook
„ mis in de naamen der R. Pauzen en andere Vorsten,
„ als hy spreekt van zaaken die in andere Landen zijn
„ voorgevallen;" Enz.

Uit deeze, zekerlijk niet verdachte, getuigenis, kan de Leezer een veilig oordeel vellen over 't Karakter van dien Schryver, aan wiens geloof LAMBACHER niet geschroomd heeft het zyne te waagen. Ondertusschen is aanmerkelijk, dat LAMBACHER de Graaven van Holland en Gelderland wel openlijk beschuldigt met dien verfoeilyken aanslag op 't leeven des Keizers, maar 'er den Koning van Vrankrijk geheel uit laat, die 'er nochtans den eersten raad toe zou gegeeven hebben, en dus de eerste oorzaak van geweest zijn. Maar zie, hoe kinderlijk! Graaf Jan, hoorende dat de Keizer hem wilde opkomen, vliedt naar Vrankrijk, en zoekt by Koning Philips *Raad* en *Hulp*. Dees antwoordt hem; *Weetge geen raad*? *Slaa hem dood*. En met die *Hulp* gesterkt trekt hy den Keizer te gemoet!

Meermalen heb ik by my zelven overdacht, hoe het mogelijk zy, dat Historieschryvers zulke lasteringen durven op 't papier stellen, en als waarheden den Nakomelingen overleveren. Men kan wel denken, dat de geenen, die Aelbrecht op deezen Togt verzeld hadden, den ongelukkigen uitslag, in hunne verhaalen, als 't gaat, wat bewimpeld, en met gunstiger omstandigheden bekleed zullen hebben. Maar daartoe was zeker zulk een snood verdichtsel niet noodig. Hadtmen hem willen vermoorden, wat re-

den zouden alle andere Oostenrijksche Schryvers gehad hebben om het te verzwygen? Maar Horneck leefde in dien tijd; en hy getuigt het. 't Is zo: maar Melis leefde in dien zelfden tijd, en zijn getuigenis overtuigt den anderen van laster en logentaal. Melis is ondersteund door onze volgende Kronijkschryvers; Horneckius door niemand. Melis was 'er, zo niet tegenwoordig, zekerlijk niet verre af; De ander waarschijnlijk in Steyrmark, zijn Vaderland. enz. En als ik mijn gedachten verder laat gaan over de vinding; *dat*, naamelijk, *de Graaf van Gelre den Keizer te gast noodde, om hem, onder de maaltijd, te vermoorden; doch dat dees, gewaarschouwd, door de vlucht ontkwam*: kan ik my kwaalijk onthouden van het vermoeden, dat Horneck de zelve geschoeid heeft op de leest van eene waarachtige geschiedenis, vijf jaaren laater gebeurd, en door hem, kort daarna, ten voorbeeld genomen. Zie hier 't geval, volgends 't verhaal van Paulus Langius, Chron. Citiz. ad an. 1305. „ *Frederik*, Markgraaf van Meissen, vraagt van „ Koning AELBRECHT eenige Steden, die Koning Adolf hem „ geweldig ontnomen hadt: AELBRECHT belooft zulks, en „ noodt *Frederik* TE GAST: Een sterke knaap, door *Aelbrecht* ten dien einde opgemaakt, komt, OVER DE MAALTIJD, in de kamer om *Frederik* te VERMOORDEN: maar de „ Vrienden van *Frederik* zulks merkende, verslaan den Moorder, en *Frederik* ontvlucht het gevaar." Omstandiger kan men 't by den Schryver zelf leezen. Zie hier de eigen woorden van Fabricius, Orig. Saxon. L. VI. p. 614. Adolfus [lees *Albertus*: is dit een verzinning, of wat anders, dat hy dit stukje van *Aelbrecht van Oostenrijk* zet op rekening van *Adolf van Nassau*?] *Rex* Fridericum *evocat Aldenburgum, tuti itus reditusque literas dat, & ei aulicos digniores obviam mittit: Cum post multos sermones Rex Principem*, SIMULATA GRATIA, *etiam* MENSAE *adbibuisset*, SICARIUS *quidam ad id subornatus, telum in eum tacitus stringit* —— *tumultu orto* Fridericus *suorum virtute eripitur, & veste mutata* EVADIT. Calvisius ad an. 1306. Albertus *Imperator Aldenburgum venit, quo evocat* Fridericum *Marchionem, sed a Sicario ibi* INTERFECTUS *fuisset, nisi ministri obstitissent, & veste mutata* EVASISSET. Welk Latijn Izaak Verburg, in zijn vervolg der Algemeene Historie van G. Suykers II. VI. cap. 31. p. 432 a. by ongeluk niet ver-

staan

ſtaan heeft, zeggende: „ In het tegendeel hadtmen een „ Moordenaar omgekocht, om DEN KEIZER HET LEVEN TE „ BENEMEN, het welk hem aangebragt zijnde, is hy in „ vremde klederen ontvlucht". En daarnevens noemde hy, *Calviſius*, als zijn' Getuigen. Ik vergeef hem, dat hy 't Latijn niet verſtondt; maar niet zyne onkunde in de Hiſtorie.

Doch 't wordt tijd, dat wy bezien, wat gebruik LAMBACHER van zynen Horneckius gemaakt heeft. § XXIV (a) haalt hy uit den zelven aan, hoe Graaf Jan Koning Aelbrecht verzocht, dat die hem wilde beleenen met Holland en Zeeland: en daarop volgt:

Nu bort was der Chunig tue.
Dem von Hennegow do
Antwurt er alſo:
Wer nab Lebens Orden
Dem Reich ledig worden,
So muſt er mit der that
Varn nach der Furſten Rat,
Dann des Reichs Recht wer chunt.

Na eene korte ontkentenis, dat Jan van Reneſſe dit den Koning zou wijsgemaakt hebben, poogt hy in het byzonder het Recht van Aelbrecht, uit die woorden te bewyzen. Hier moetge hem zelf hooren: *At vero Imperator, juxta praelaudatum Scriptorem, non provocavit ad jus quoddam, quod ſibi videri poſſet ſuggeſtum; ſed ad* NOTORIETATEM IMPERII, *quae utique nulla ſuggeſtione opus habebat. Quae autem fuerit haec* Notorietas, *videbimus infra § XXVIII (a).* Ik wiſt niet, hoe ik rasgenoeg vier bladen zoude omſlaan, om te zien, wat monſter deeze *Notorietas Imperii* mogt weezen. Maar ik vond in die Aantekening XXVIII (a), niet anders, dan: *Vid. quae § XXIV (a) allegavimus ex Ottocaro ab Horneck.* En daarmede moeſt ik, even wijs als ik was, weder keeren vanwaar ik kwam. Ik las en herlas dan de aangehaalde vaarzen, om 'er die *Notorieteit* te zoeken. Zy kwamen my klaar voor, behalve het laatſte, daar ik aan myne onervaarenheid in die taale toeſchreef, dat ik niet wiſt, wat *Dann* daar betekenen moeſt: waarom ik begon te vreezen, dat LAMBACHER, die zo dikwils het eene voor het andere ſchreef, ook hier *Dann*, of voor *Dem* (*cui*, t. w. *Raad*) of voor *Den* (*quibus*, t. w. *Vorſten*)

geschreeven mogt hebben. Want dan zouden deeze drie vaarzen allereenvoudigst betekend hebben,

Zo moest hy met der daad
Gaan naar der Vorsten Raad,
DIEN *des Rijks Recht was* BEKEND.

Dit vooreerst onbeslist laatende, en ondertusschen voortleezende tot ik weder kwam aan § XXVIII, vond ik daar (doch niet in de Aantek.) *Albertus* ——— *remisit illum ad Principes Imperii*, QUIPPE *cujus Jura* NOTORIA *essent*: Het welk ik nu zie voor eene vertaaling of verklaaring van die zelfde drie vaarzen scheep te komen. En dus zou *dann*, by Horneck, betekenen, *quippe*. Maar sedert het Werk zelf uit Duitschland ontvangen hebbende, onderzocht ik, hoe daar staat, en las 'er, en lees 'er noch, met duidelyke letteren,

DEN des Reiches Recht wer chunt.

Die verandering van *Den* in *Dann* is dierhalve, mids den verdraaiden zin dien hy 'er aan geeft, eene *notoire*, dat is allerzekerste, vervalsching: en de verklaaring van *chunt*, kond, bekend, door *notoir*, is volstrekt ongerijmd.

En gelijk een Vogel, die in den strik verward raakt, zich, om 'er uit te komen, meer en meer verwart, zo is 't hier ook LAMBACHER gegaan. Want om ons die lang gezochte *Notorieteit* klaar te doen zien, gaat hy aldus voort: *Notoria videlicet*, &c. Dat is: „ De Rechten des „ Rijks zijn *notoir: Eerstelijk*, Omdat het Graafschap van „ Holland, door 't kinderloos afsterven van Jan I, vol- „ gends het Oude Duitsche Gebruik, aan het Rijk ver- „ vallen was: *Ten anderen*, dat, zo de Henegouwer ge- „ meend hadt, dat het, als zodaanig, aan hem toekwam, „ hy zich niet alleen aan den Keizer, maar ook aan de „ voornaamste Vorsten des Rijks, om der zelver toestem- „ ming te erlangen vervoegd moest hebben." Maar wat praat is dat? Het *Eerste* is afgeleid uit de gewoone redenkaveling van deezen Rechtsgeleerden; *Volgends het Duitsche Gebruik was Holland vervallen aan 't Rijk:* dat is *Notoir.* En waarom ? *Omdat Holland aan 't Rijk vervallen was.* In het *Tweede* maakt hy twee Onderstellingen, die lijnrecht stryden tegen de Historische Waarheid, en nergens steunsel vinden, dan in de Fabelen van Horneckius. De eerste is, dat de Henegouwer zou gemeend hebben, dat

Hol-

Holland, *als zodaanig*, dat is, gelijk voorgaat, *als vervallen aan het Rijk*, aan hem toegekomen hadt: maar noit heeft Graaf Jan zulks gemeend. De andere is, dat de Graaf het Leen by den Keizer zoude verzocht hebben: maar noit heeft hy zulks verzocht. Dierhalve hadt LAMBACHER de volgende Aantek. (b) wegens *die vereischte toestemming der Keurvorsten*, wel mogen t'huis houden: „ Want het „ was (zegt hy) noch geen twintig jaaren geleeden, dat „ op den Rijksdag, in 't jaar 1281 te Neurenberg gehou„ den, besloten werdt, dat alle vergunningen en giften „ van Goederen, aan het Rijk behoorende, die door Ko„ ning Richard en des zelfs Voorzaaten, tot Frederik II „ toe, gedaan waaren, voor nietig en van geener waarde „ moesten gehouden worden, ten zyze door het grootste „ deel der Keurvorsten goedgekeurd waaren. Welk besluit „ te vinden is by Martene en Durand, Thesaur. Anecdot. „ p. 1169. In overeenkomst van het welke ook Rudolf I, „ toen hy de Oostenrijksche Landen aan het Rijk trok, de „ zelven niet eerder aan zyne Zoonen vergunde, dan nadat „ de Keurvorsten hunne toestemming daartoe gegeeven had„ den." Van dat alles doet hier niets ter zaake. 't Is waar, Rudolf I heeft zyne Zoons, Aelbrecht en Rudolf, aangesteld tot Hertogen van Oostenrijk in 1283; en daartoe hadt hy zekerlijk de toestemming der Vorsten noodig. Hy deedt zulks in 1283, omdat hy vroeger de magt niet hadt, noch het doordryven kon; schoon hy daarover in 1280 reeds gehandeld hadt met Meynard Graaf van Tyrol, onder toezegginge van een Huwelijk tusschen des zelfs Dochter Elizabeth, en zijn' Zoon Aelbrecht; dat ook gevolgd is: en hoewel Albert, Hertog van Saxen, hem, den 11 Sept. 1280, reeds zyne schriftelyke toestemming gegeeven hadt. Zie B. G. Struve, Corp. Hist. Germ. in Rudolpho I. § 20 en 21. Zo maakte ook zijn Zoon Aelbrecht zich zelven Keizer in 1298, omdat hy in 1292, na de dood zijns Vaders, niet kon. Te weeten, door omkoopinge der Stemmen: als blijkt uit zijn' eigen Brief, te vinden by Ludewig, Reliq. MSS. T. V. p. 440; met de Aanmerkingen daaronder. Maar wat raakte zulks Avennes? Heeft die Holland verkreegen van Koning Richard, Alfonsus, Willem, of Henrik, welker giften Rudolf zoude vernietigd hebben? Wat *toestemming der Keurvorsten* hadt hy noodig, die zelfs die des Keizers,

zers, aangemerkt als eene vergunning, niet begeerde? Onbegrypelijk komt my voor, ten welken einde LAMBACHER melding maakte van dat Besluit in 't jaar 1281 op den Rijksdag te Neurenberg genomen. Vondt hy 'er iets in, ten nadeele van Avennes? Dat moest hy aangeweezen hebben. Zulks niet doende, strooide hy al die fraaie bloemen in den wind. Maar hadt hy ook niets, ten voordeele van Avennes, gevonden in die drie andere Brieven van Rudolf, alle drie gegeeven den 5 Aug. 1281, op dien zelfden Rijksdag te Neurenberg, by Martene en Durand col. 1163, ter zelver plaatse voorkomende, daar LAMBACHER den zynen gevonden hadt, en nu ook te vinden in het Charterb. p. 415 en 416? Nochtans zijn die eeniglijk en alleen geschikt ten voordeele van Avennes, die by den Keizer ten hoogsten gezien was. De eerste is 'er een allerdoorslaandst bewijs van; behelzende eene letterlyke vernieuwing, en uitvoerige bevestiging van het Vonnis van Koning Willem, den 11 July 1252, ten laste van Margriet, en ten behoeve van den Vader van Avennes geweezen; gelijk de Leezer aldaar breeder kan zien. Is het dan niet de onbeschaamdheid zelve, voor te geeven dat Rudolf alle de giften der voorige Keizeren, *van Richard af tot Frederik II toe*, en dus ook die van Koning Willem ten behoeve van Avennes, den 5 Aug. 1281 vernietigd zou hebben, daar Rudolf zelf, op dien zelfden dag, 5 Aug. 1281, de gifte door Willem aan Avennes gedaan, woordelijk herhaald en gevestigd heeft? en zulks op eenen plegtigen Rijksdag?

LAMBACHER § XXIX. „ De Keizer wachtte niet langer om de Rechten des Rijks te verdeedigen, en eene Heirvaart tegen den Henegouwer te gebieden: waartoe ook de Zeeuwen met een talryke vloot zouden komen. Nochtans was Aelbrecht niet vreemd van een minnelijk Verdrag, mids bestaanlijk met de Rechten des Rijks." Hier begint hy, zo 't schijnt, wat water in zijn' wijn te doen: maar 't was noch te vroeg. 't Geen Aelbrecht sedert gedwee maakte, was niet zyne zachtmoedigheid, maar de vrees. Waartoe diende dan die lange aanhaling uit Horneckius, op die woorden zelfs, welke ons Aelbrecht geheel anders vertoont? Want hy ontboodt al de Vorsten,

Zu einer Hervart;
Schier das wart

Ge-

Gecbundet zu dem mal
Den Furften uber al.

en die allen waaren aanftonds gereed:

All die er bat geladen
Dy warn in der Vart bereit.

en 't befluit is:

Nu ward aucb widerfeit
Dem von Hennegew um die fcbuld
Des Reicbs Gunft und Huld.

Deeze ontzegging zweemt minder naar zulk eene zachtmoedigheid, dan naar den ftijl des Briefs, in welken Aelbrecht, volgends Trithemius in Chron. Hirfaug. dreigde, Holland te zullen bemagtigen, 't zy door het Recht, het zy met den Degen.

Ik fpreek hier van dien Brief, of Brieven gelijk Melis zegt, omdat LAMBACHER, in die zelfde Aantekening voortgaande, zijn werk maakt, om te bewyzen dat zy verdicht zijn. Doch daartoe wendt hy een middel aan, dat niet prijslijk is. Aldus geeft hy dat Briefken op: *Noverint univerfi, quod Albertus Rex Romanorum femper invictus vacantem Hollandiae Principatum Romano potenter incorporabit Imperio, quem* CAROLUS IMPERATOR OLIM MAGNUS *Theodorico Comiti donavit in feudum*: in allen fchijn, als of hy het uit Trithemius hadt uitgefchreeven; want dien alleen noemt hy. En dan mogtmen denken, waarom hier een' Vreemdeling in het fpel gebragt, daar die Brief by meer dan eenen inlandfchen Schryver gevonden wordt? Doch 't is valfch. Alles is ontleend uit Beka p. 102, behalve alleen die zotte woorden, *Carolus Imperator olim Magnus*, waarvoor by Beka eenvoudig, *Carolus Rex*. En dan vind ik geen reden ter werreld om dat Briefken verdacht te houden. En misfchien dat LAMBACHER, zeggende van het zelve, *boc commentum effe facile colligitur*, die woorden by zich zelven anders verftondt, dan hyze van ons wilde verftaan hebben. Want zo als hy ons den Brief opgeeft, is de zelve een louter *commentum*, of *logenacbtig*. Maar by Beka draagt de Brief geen overtuigend bewijs van *Valfcbeid* of *Logen*. Of verwondert men zich, dat die Brieven zelfs bewaard zijn? maar daar zo veel affchriften in handen van Avennes gekomen zijn, 'zou het ten uiterften vreemd zijn, indien 'er geen één van bewaard, en tot ons gekomen was. Dat Aelbrecht *Brieven* in

Holland gezonden heeft, getuigt ook Melis, die den inhoud wel niet opgeeft, maar 'er by voegt, dat de Koning hierin deedt, *als zijn Raad hem geleerd hadt.* Te weeten, Renesse hadt Aelbrecht verteld, dat *Koning Karel* Holland aan Graaf Diederik te Leen hadt gegeeven. Want dat dit, ten tyde van Aelbrecht, voor waarheid gehouden werdt, blijkt uit onzen Dichter, die den Brief van 863 zelf berijmd heeft; doch niet wist van *te Leen.* Het was dan alleen, om dat Briefken belachlijk te maaken, dat LAMBACHER het goede voorschrift van Beka vervalschte door dat inmengsel eener dwaasheid van Trithemius, die ons het laatste gedeelte, na het woord *Principatum*, aldus opdischt: *quem Carolus* IMPERATOR OLIM MAGNUS *Theodorico Comiti concessit in beneficium feudale, tam* JURE *quam* GLADIO *ad sacrum Romanum intendit revocare Imperium.* En hierin maakte hy zich zelven bespottelijk, omdat hy, uit zo veele woorden van Trithemius, alleen die drie, die bespottelijk zijn, overneemt.

Na dat Briefken, hadt de orden des verhaals geeischt, dat hy gesproken hadt van de reis van Graaf Jan naar Vrankrijk, om daar hulp te zoeken; en van den Raad, dien hem Koning Philips zou gegeeven hebben, waarvan Horneck Cap. 732. Maar geen woord van Vrankrijk, behalve dat hy, § XXX, tegen de waarheid zegt, dat Graaf Jan, toen hy den Keizer te gemoet trok, was *suffultus auxilio Gallorum*, ondersteund door de hulp der Franschen. Want gelijk hy zich niet bindt aan de waarheid, die hy by Melis Stoke geleezen hadt, zo bindt hy zich ook niet altijd aan de fabelen van zynen Voorganger. Volgends Melis, is klaar, dat Graaf Jan den Keizer niet heeft gesproken, en ook, denkelijk, niet te Nymegen geweest is. Volgends Horneck en LAMBACHER, hebben zy daar een mondgesprek gehouden. Maar de eerste wil, dat de Graaf van Gelre de maaltijd, geschikt tot de moord des Keizers, bereidde op *zyne Burg* (*zonder naam*), en dat Aelbrecht zich, in klein gezelschap, derwaarts begeevende, zijn gevolg in *de Stad* liet. Zo lag dan die *Burg* buiten *Nymegen.* LAMBACHER, integendeel, dat Aelbrecht, met zeer weinigen, binnen *Nymegen* gekomen, aldaar, ten zelven einde, te gast wierdt genoodigd, enz. En dit bekleedt hy met deeze reden; dat, naamelijk, *de Stad Nymegen in de magt des Geldersmans was*; wyzende ons naar den Brief van Koning Willem van 15 Juny

1248,

1248, Charterb. p. 249, waarby Willem de Stad Ny
aan Otto Graaf van Gelre, verpand hadt. Maar o
die verpanding bleef de Stad eene Keizerlyke Stad;
Slot, des Keizers Huis. Zie Joh. Smetii Oppidum Ba
Cap. VI. Hierom noemde ook onze Dichter het, *d*
zers Huis:

Tote sinen Huse te Nymagen.

De weezenlijkheid van het Verraad, poogt hy, § X
te bewyzen uit Horneckius, en daarenboven uit de K
van Colmar by Urstisius P. II. p 60. daar hy echte
bekent dat de zaak zeer kwaalijk, *valde mendose*, ve
wordt. Mijn Leezer kan 'er de vertaaling van vinden
Graaven van Scriverius p. 275 en 276. die 'er achte
voegde: *Dese dingen schynen my anders niet dan versier*
Moniken. Ondertusschen erkent LAMBACHER zelf, da
van by de Hollandsche Schryvers niet de minste m
gemaakt wordt. Maar die zwaarigheid blaast hy we
deezen wind. De Tijdgenooten van Graaf Jan en zijn
Willem III dorsten het niet *schryven*, en daarom kond
de volgenden niet *weeten:* treflijk gevolg! en hy voegt
datze 't gat met een Fabel gestopt hebben. Tot bew
die Fabel beroept hy zich op de woorden van Beka p.
Igitur Albertus, *&c.* om welken te leezen hy ons ve
naar zijn § *XXXII a*, in plaatse van *XXXIII b.* daar ook
waerd veranderd is in *Baeswaerd*, en *Wale* verbasterd in
Wilde hy een Fabel in Beka zoeken, die hadt hy w
der konnen vinden, daar die zegt; dat de Bisschop va
len, *tandem sub hac forma Compositionis* ARBITRIUM SUU
dit: Quatenus ipse Comes domino Regi FIDELITATIS *pr*
HOMAGIUM. Want dàt is een louter Verdichtsel van
waarvan niets by Melis, ja zelfs niets by den Procu
te vinden is. Maar, zegt hy, Buchelius heeft hier
wel wat meer gezien, schryvende by *Not. g* (voor *q*)
Historieschryvers van die eeuwe deeze geschiedenis vry
en verachtelijk, *jejune & contemptim*, behandeld h
Maar ook dit is een streek, van welke hy zich versta
op zijn eigen naam zou bediend hebben: *dolus an*
quis in hoste requirat? Maar Buchelius daartoe tot ge
te roepen, is de waarheid tegen zich zelven bewyzen
de NEDERLANDSCHE HISTORIESCHRYVERS zegt Buchel
103 (c) *Vide totum hoc bellum* PLENE ET ACCURATE *desc*

a STOKIO, *Emmio*, *&c.* Van de OOSTENRIJKSCHEN, recht het tegendeel, p. 104 (q) *Cuſpinianus & alii Rer. Aug. Scriptores* VIX *meminerunt*, *vel* OMNINO NON *tangunt*. Ik voeg 'er by, dat onder alle de Ooſtenrijkſche Kronijkſchryvers, die Pez in zyne twee eerſte Deelen heeft uitgegeeven, niet één enkele voorkomt, die van deeze onderneeming van Aelbrecht tegen Holland ſpreekt, of heeft durven ſpreeken.

LAMBACHER, die de gedachten der Vorſten, zo wel als zijn Dichter Horneckius, tot het binnenſte wiſt te doorgronden, bericht ons, § XXXII, dat Graaf Jan den Keizer wilde vermoorden, om, terwijl het Rijk zonder Hoofd was, zijn gewaand Erfrecht zo veel te lichter te konnen veſtigen: maar, vervolgt hy, dien ſchelmſchen aanſlag verydeld ziende, ſlaat hy een' anderen weg in, naamelijk dien van Goedemanſchap; onderwerpende zich aan het Zeggen van W. (dat is niet *Willibaldus*, gelijk LAMBACHER die letter verklaart; maar *Wicboldus*, gelijk hy van Mieris hadt konnen leeren, en de perſoon, by Butkens, Pr. p. 136, zich zelf genoemd heeft, in eenen Brief, ter zelver tijd te Nymegen gegeeven. In de Keulſche Kronijk heet hy *Wigbold van Holte*) Aartsbiſſchop van Kolen, en Petrus Biſſchop van Bazel, daar hy, van zynen kant, byvoegde Jan II, Hertog van Brabant en des zelfs Oom Heer Godevaard.

Moetmen niet buiten zijn' zin zijn, om zulke dwaasheden aan 't papier te vertrouwen, ik laat ſtaan, omze door den druk gemeen te maaken? Boven zagen we, dat, aanſtonds na het ontdekte Verraad, Aelbrecht de vlugt nam, en de Moorders, te weeten, de Graaven van Holland en Gelre, zich wegpakten: en ter zelver tijd benoemen zy, van weerzyden, Goedemannen om den peis te maaken. Ovidius toonde zijn bekwaamheid door het kunſtig aaneen hechten van veele Fabelen door verſcheiden Eeuwen. LAMBACHER toont ons de zyne in het verhaalen van ééne Fabel van twee dagen, zonder eenig verband tuſſchen der zelver begin en einde.

De twee Brabanters Hertog Jan en Heer Godevaard, ontziet hy zich niet, op eene ſnoode en laſterlyke wyze, openlijk te beſchuldigen, dat zy, ten voordeele van Graaf Jan, hem eene VALSCHE VERKLAARING zouden ter hand geſteld hebben. Om den Hertog aanſtonds verdacht te maaken,

voegt

voegt hy, achter des zelfs naam, kortelijk in, *cum quo paulo ante pepigerat.* Als of de Hertog en Graaf vooraf een *Complot* gemaakt hadden. 't Is veel, dat hy de Brabantsche Vorsten niet mede beschuldigt, deel gehad te hebben in den aanslag op het leven des Keizers. En hier vinden wy weder een nieuw blijk van zyne bekwaamheid en trouwe in het verklaaren van Oude Brieven. In het Charterb. II. p. 12 en 13, ontmoeten wy drie Brieven des Hertogs, alle drie van 12 July 1300. Uit de twee eersten is kennelijk, dat de Hertog en Graaf, op dien dag, de vyandschap, die tusschen hen gebleeven was sedert de Moord van Florens V, ten vollen vernietigd, en zich onderling verzoend hebben: waartoe de gedreigde komst van Aelbrecht in Holland, Graaf Jan, die toen zekerlijk meer Vrienden dan Vyanden noodig hadt, te gemakkelyker kan gemaakt hebben. Door dit middel voorzag hy zich van eenen sterken arm te meer tegen zo geduchte partye: want in den derden Brief beloofde de Hertog, met gestaafden Eede, *Leeven en* LANDEN *van zynen Neef Jan, naar zijn vermogen, te zullen beschermen.* Gelijk hy hem ook, op den Togt naar Nymegen verzeld heeft. Want daar heeft hy den volgenden Brief, waarop LAMBACHER lang geknabbeld heeft, doch dien hy noit heeft konnen verduwen, gegeeven op den 13 Augustus 1300.

ALLEN die deezen Brief zullen zien en hooren. Wy JAN, *by de genade Gods, Hertog van Lottrijk, van Brabant en van Limborg*, en Wy GODEVAARD *van Brabant, Heer van Aarschot en van Virson*, doen kond; Hoe de hooge en edele Man, Jan, Graaf van Henegouwen, van Holland en van Zeeland, en Heer van Vriesland, zich onderworpen heeft aan 't Zeggen van de eerwaardige Vaders in onzen Heere, mijn Heer *W. by Gods genade Aartsbisschop van Kolen*, en *P. Bisschop van Bazel*, en van *Ons*, wegens de oneenigheden, die daar ontstaan waaren tusschen den uitmuntenden Vorst, Aelbrecht, door Gods genade verkooren Koning der Romeinen *. Overzulks VERKLAAREN Wy, niets en zijn weetende te zeggen, dan van een HUWELIJK tusschen Jan, zynen Oudsten Zoon en de Dochter van onzen Heer Koning voornoemd: Item, van eenig uitgelegd

gelegd GELEIDEGELD, zo by den eenen als by den anderen uitgeleid en verſchooten, gelijk nader daarvan kan blyken by 't COMPROMIS, hierop gedaan. In Oirkonde heeft yder van Ons dit met zijn Zegel bevestigd. Gegeeven des Zaterdags voor Half Ougſt in 't Jaar der Genade MCCC.

LAMBACHER, die doorgaands zag 't geen 'er niet is, niet zag 't geen 'er ſtaat, hadt in deezen Brief aanſtonds twee Kunſtgreepen (*artes*) ontdekt: naamelijk dat deeze Goedemannen zulk een Verklaaring aan Graaf Jan gegeeven hebben, EER de Aartsbiſſchop zijn Zeggen geuit hadt; ten anderen, AFZONDERLIJK. Wat het eerſte belangt, zo hadt hy ons dienen te leeren, waartoe die Verklaaring den Grave, zo zy hem gegeeven was, NA de Uitſpraak, nut zou geweeſt zijn. Immers kon hy toen niet droomen, datmen lang daarna vertellen zou, dat hy Holland van den Keizer te Leen ontvangen hadt. En evenwel was hy voorzigtig genoeg, om zich daartegen by tijds te voorzien; maar vooral om zynen Goedemannen de handen te binden, dat zy hunnen laſt niet te buiten gingen. Hy ſtelde zijn geheel Welvaaren in hunne handen by dien Brief, die in den bovenſtaanden voorkomt onder den naam van *Compromis*; was 't een kunſtgreep, dat hy van hun een *Renverſaal* nam uit het welke hy altijd kon toonen, waartoe, en hoe verre, hy hen gemagtigd hadt? Hy kende dien Hertog Jan II, wiſt wat rol hy, vier Jaaren te vooren, ten bederve van Florens, geſpeeld hadt, en hunne vernieuwde vriendſchap was noch maar eene maand oud. Maar die Verklaaring is aan Graaf Jan gegeeven *afzonderlijk*. Moeſten de Brabantſche Goedemannen die, ter zelver tijd, en *eer* de Uitſpraak geſchied was, ook aan de Keizerſchen ter hand geſteld hebben? Dacht LAMBACHER zo; dan dacht hy vry kinderlijk. Maar ik zie, dat hy ook het woord *Compromis*, in de Verklaaring gemeld, niet verſtondt. Hy nam het voor zulk een' Brief, by welken *Partyen gezaamelijk* die vier perſoonen, tot *Arbiters* of Scheidsmannen zouden verkooren, en hunne geſchillen aan der zelver Uitſpraak verbleeven hebben. Doch zulks is hier niet geſchied. De twee Biſſchoppen, bezorgd voor de Eere des Keizers, begeeven zich naar het Hollandſche Leger. Graaf Jan, hunne aan-

aankomst vernomen hebbende, verzoekt den Hertog en Heer Godevaard, om met de zelven te spreeken; en magtigtze vervolgends om met hun eenige overeenkomst te treffen; te weeten op zulke voorwaarden als hy hun schriftelijk overleverde. En dat is het *Compromis*, waarvan zy in hunne Verklaaringe spreeken. Dus hadden zy bepaalden Last; die der twee Bisschoppen was schoon papier. Beuzelachtig is ook de bedenking, die hy daar tusschen voegt. *Weinig dagen*, zegt hy, *eer de Aartsbisschop van Kolen zijn Zeggen uitte, of, dat* WAARSCHIJNLYKER *is, door* ANDERE MIDDELEN, *een Verdrag gemaakt hadt, laat hy zich afzonderlijk*, enz. Alle de eer van dat Verdrag geeft hy (na Beka) aan den eenen Aartsbisschop; eerst, alsof die alleen, door zyne Uitspraak, het gansche geschil beslist hadt, niettegenstaande hy de vier persoonen, die den peis gemaakt hebben, duidelijk genoemd vondt. Maar hy bedenkt zich weer, en het komt hem *waarschijnlyker* voor, dat die Bisschop zulks door *andere middelen* uitgewerkt zal hebben. Voor my, ik ben al zo onbekwaam om de redenen van die *meerder waarschijnlijkheid* te vinden, als hy zelf was, om ons eenig van die *andere middelen* aan de hand te geeven. De eenvoudige Waarheid staat hier in 't licht; en noch zoekt hyze in de duisternisse. De kortheid des tijds moetmen hier ook, over alles, in 't oog houden. Den 10 Aug. kwam Graaf Jan in 't gezigt van Nymegen. Den 13, gaf hy zijn *Compromis*, en ontving daartegen de gemelde Verklaaring, en den 15, volgends Melis, was alles bevredigd.

De eenige reden, waarom LAMBACHER eene zo klaare gebeurtenis in zyne zwarte dampen poogde te verduisteren, en als onkenbaar te maaken, is, dat hy, in die Brabantsche Verklaaring, geen gewag gemaakt vondt van het *Leen van Holland*; maar alleen van een *Huwelijk*, en van *uitgeschooten Geld*. Wat 'er over deeze twee punten gehandeld en gesloten zy, is ons onbekend. Aan het laatste ligt ons ook niets gelegen. Het Huwelijk tusschen 's Graaven Oudsten Zoon en Erfgenaam met eene Dochter des Keizers, was van meer belang; en zekerlijk niet onvoordeelig voor Aelbrecht, die 'er vijf hadt. Uit de Verklaaring zienwe alleen, dat Graaf Jan 'er zyne toestemming toe gaf; of 't misschien zelf voorsloeg, maar of 'er van gesproken zy, weeten wy niet: en

ik

ik meen 'er niet naar te gissen. 's Graaven Zoon is noit getrouwd geweest. Hy sneuvelde in 1302, in den Slag van Kortrijk, te gelijk met den gemelden Heer Godevaard van Brabant. Maar is het wel mogelijk, dat LAMBACHER niet gezien zou hebben, dat Hertog Jan en Heer Godevaard, Jan niet alleen noemden GRAAF *van Henegouwen*, maar ook, VAN HOLLAND EN ZEELAND EN HEER VAN VRIESLAND? En, zo hy 't gezien heeft, dat hy daaruit niet heeft konnen begrypen, dat het een allerovertuigendste bewijs is, dat 'er, den 13 Aug. geen verschil meer was over het *Graafschap van Holland*. Dat was den 10 reeds afgedaan, in het zelfde oogenblik, dat Aelbrecht, op het eerste gezigt van den Graaf, de vlugt nam. Men moet wel blind zijn, of zich wel blind houden, om te gelooven, dat die twee Goedemannen domgenoeg zouden geweest zijn, om hem te noemen *Graaf van Holland*, *enz.* indien zy zelfs, nevens anderen, noch hadden moeten onderzoeken, en beslissen, of hy het was, of niet was. Maar, zou LAMBACHER konnen zeggen, het zy zo: daar was geen verschil meer over het *Graafschap*; maar daaruit volgt niet, datmen het toen ook reeds eens was omtrent het *Leenmanschap*. Doch dat zal niemand zeggen, die de Verklaaring, zonder vooroordeel, naarleest, en overweegt den Rang en het Aanzien der Persoonen, die zo duidelijk, onder hun Zegel, getuigden, dat zy, door Graaf Jan, alleen gemagtigd geweest zijn, om te handelen over een *Huwelijk* en zeker *Geld*. Welke Verklaaring dan een onwederspreekelijk bewijs uitlevert, dat alle die Kronijkmaakers, al waaren 'er honderd, ja duizend, die geschreeven hebben, dat Graaf Jan de Leenroerigheid zyner Graafschappen en Heerlijkheid, zoude erkend, of eenigen Eed van Getrouwheid en Manschap aan den Keizer gedaan hebben, tegen de Waarheid gesproken hebben: schoonmen het in de laateren kan te goede houden, als die zich, door den zwaaren stroom hunner voorgangeren, hebben laaten medesleepen. Is 't niet genoeg, Leezer? Zie hier dan noch een ander Bewijs, wel niet uitgedrukt in zo klaare woorden, maar, aan de andere zyde, van ongelijk meer nadruk dan de bovengemelde Verklaaring. Lees en overweeg het met aandacht. De stoffe is het wel waardig.

EL-

ELDERS heb ik reeds aangemerkt de onachtsaamheid, met welke de oude Diplomata, meestendeels, geleezen zijn, zonder acht te geeven op den juisten tijd en omstandigheden, wanneer en waarom zy in de werreld gekomen zijn. Hierdoor zijn zaaken van het uiterste gewigt, eerst algemeen bekend, in laatere eeuwen der geheugenisse ganschelijk ontrukt. Een doorluchtig bewijs, eeniglijk tot ons onderwerp dienende, vinden wy in den Brief van Keizer Lodewijk van Beieren, in welken hy HOLLAND, ZEELAND en VRIESLAND Vry verklaard heeft van alle verpligtinge aan het Rijk, uitgenomen alleen de *Manschap*. De zelve gaat hier vooraf in 't Latijn, gelijk hy voorkomt in het Charterb. II. p. 145, onder een *Vidimus* van het Jaar 1416, aan welks echtheid niet getwijffeld kan worden.

„ LUDOVICUS, Dei gratia Romanorum Rex & „ semper Augustus, universis & singulis presentes lite„ ras inspecturis gratiam suam & omne bonum. Ad „ universorum noticiam cupimus pervenire, quod Nos, „ propter grata & obsequiosa servicia, que spectabilis „ GUILLELMUS, *Comes Hollandie*, & sui predecessores, „ Nostris Antecessoribus, Regibus & Imperatoribus Ro„ manorum, & Imperio exibuerunt, & adhuc Nobis & „ Imperio exiberi speramus in futurum, OMNE JUS, „ quod iidem Nostri Predecessores in *Comitatibus Hol„ landie, Zelandie & Dominatu Frizie reclamarunt*, „ *seu reclamare potuerunt*, *aut Nos reclamare possemus*, „ libere & absolute, de consensu & assensu Nostrorum „ Principum, quittamus, ac eidem, ejusque Heredi„ bus & Successoribus, presentibus duximus remitten„ dum, salvo tamen Nobis & Imperio Homagio de„ bito pro eisdem: *Si autem Processus aliqui per* NOS„ TROS PREDECESSORES facti exstiterint contra eundem „ Comitem, aut suos Predecessores pro Jure predicto, „ *ex certa scientia* presentibus IRRITAMUS. In cujus „ rei testimonium sigillum nostrum presentibus duxi„ mus apponendum. Datum Aquis, 25 Nov. 1314. „ Regni nostri anno primo.

Maar in dat zelfde Charterb. p. 497, 498, vindt men den zelfden Brief noch eens, met dit hoofd: *Ludovicus Quartus*,

 Dei

Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus. En dit onderschrift: *In cujus rei testimonium præsentes conscribi, & nostra* BULLA AUREA *signoque consueto jussimus communiri. Datum Spiræ* 14 *Junii* 1330 *Regni nostri anno XVI. Imperii vero III.* En zo is hy vroeger aangehaald door Ant. Matthæus op de Vertaaling van Beka p. 592 (of Ed. sec. p. 237); ja zelfs by Mieris, in zyne Aanmerkingen op van Loon p. 78. en by meer anderen. Ik weet wel, dat die van *Henegouwen*, volgends 't verhaal van Dinterus, in den Jaare 1418, toen Keizer Sigismundus Jan van Beieren dacht te beleenen met het Erfgoed van Jakoba, zich, ten bewyze van de on afhanglijkheid van *Holland en Zeeland*, beriepen op beide die Brieven, noemende den eersten een *Brief van Koning* Lodewijk; den tweeden, eene *gouden Bulle* van *Keizer* Lodewijk. Beider inhoud is volkomen de zelfde; zodatmen lichtelijk kan gewaar worden, dat die Gouden Bulle van Lodewijk geen echte Brief is, maar slechts een Copy van dien van 1314, daarmen alleen hoofd en staart in veranderd heeft, waarschijnlijk met oogmerk om den eersten te doen vergeeten. Hiervan is 't ook, dat de Keizer zich eerst zeer wel alleen noemde *Ludovicus*, in den anderen *Ludovicus* QUARTUS. Doch dit doet niet ter zaake. Zegtmen, Lodewijk gaf den tweeden als een Bevestiging van den voorigen? 't Kan niet bestaan. Niemand kan gezeid worden, eenen Brief te bevestigen, van welken hy zo weinig gewag maakt, alsof de zelve noit in de werreld geweest was. En daarom herhaal ik, dat dat opstel zeer waarschijnlijk, gemaakt is met toeleg, om den Oorspronkelyken Brief, en vooral de gelegenheid, by welke die gegeeven was, te verduisteren. Twee redenen overtuigen my, dat Lodewijk die Bulle niet heeft konnen doen schryven in 1330. Voorcerst, omdat hy toen reeds meer dan zes Jaaren, dat is sedert 26 February 1324, getrouwd was geweest met Margriet, Dochter van Willem, dien hy echter niet noemt *zynen Schoonvader*; gelijk hy anders, na dat Huwelijk, gewoon was. Ten anderen, en voornaamelijk, omdat hy alleen spreekt van *diensten*, door Willem aan *vroeger Keizeren* beweezen; maar van geenen, die *hy zelf* van Willem zoude ontvangen hebben. Uit dit dubbel gebrek blijkt zonneklaar, dat die Gouden Bulle uit den Brief van 1314 blindelings naar geschreeven is: want daar wordt noch 't een noch 't ander gevonden; ja kon 'er ook

ook geen plaats hebben. Het eerste spreekt van zelf; want Margriet, Willems oudste Dochter, was in 1314 noch een kind; en Lodewijks eerste Vrouw leefde noch. Het tweede zal zich, hier kort onder, ook van zelf openbaaren. Dat voorts de Brief zekerlijk behoort tot het Jaar 1314, blijkt onwederspreekelijk uit de Brieven van twee Keurvorsten, beide gegeeven den 21 October des zelven Jaars, naamelijk van *Jan Koning van Bohemen* en *Jan Hertog van Saxen*: welke Brieven ik ook hier zal invoegen, met achterlaatinge alleen van die veranderingen, die de verschillende Waardigheden van *Koning* en *Hertog* noodzaakelijk maakten: anders luiden zy letterlijk eveneens, behalve dat, in dien des Hertogs, het woord *Reges*, door onachtsaamheid vergeeten is. Zo luiden zy; Charterb. II. p. 144.

„ Nos Johannes . . . . ad universorum noticiam „ volumus pervenire, quod nos *Quitationem*, factam „ spectabili Viro GUILLIELMO, *Comiti Hollandie*, Con„ sanguineo nostro dilecto, ejusque Heredibus & Suc„ cessoribus, per serenissimum Principem Dominum „ LUDOVICUM, Dei gratia in Regem Romanorum Elec„ tum, de *omni Jure*, quod *sui Predecessores*, Reges „ Romanorum & Imperatores, *reclamarunt*; seu *recla„ mare potuerunt*, ac idem *reclamare posset*, in *Comita„ tibus Hollandie*, *Zelandie ac Dominatu Frizie*; ratum „ & gratum habentes, eam tamquam Princeps & Elec„ tor Sacri Romani Imperii, *ex certa scientia* approba„ mus & confirmamus, ac nostrum consensum & as„ sensum eisdem *Quittationi* & *Renunciationi* duximus „ adhibendum . . . . . . Datum in Castris ante Fran„ kenvort, vicesima prima die mensis Octobris, anno „ Domini Millesimo trecentesimo quartodecimo.

Al het zaakelyke, dat in deeze Brieven vervat is, stemt geheel, ook ten deele woordelijk, over een met dien van Lodewijk, die tweeledig is. Van het tweede lid vinden wy hier niets; gelijk mede niet dat aanmerkelijk aanhangsel van het eerste, naamelijk, *salvo tamen Nobis & Imperio Homagio debito pro eisdem.* Hoe is nu dat een en ander daarin gekomen? Doch de boeken der Heeren zijn duister te leezen, en de beweegende oorzaaken hunner daaden

moeilijk te ontdekken. Eene giſſing echter zal ik hier waagen, met te meer vrymoedigheid, omdat ikze geheel en al overgeeve, en laate aan 't beter oordeel des kundigen Leezers.

Lodewijk is tot R. Koning verkooren den 20 October, en den volgenden dag waaren die Keurvorſtelyke Brieven reeds beſchreeven en bezegeld. Hy is gekroond den 25 November, en op dien dag heeft hy zynen Brief eerſt gegeeven, na een tuſſchentijd van juiſt vijf weeken. Ik meen, datmen uit die omſtandigheden veilig dit beſluit mag, ja moet, opmaaken, dat de *Afſtand van alle Recht op Holland, Zeeland en Vriesland*, geweeſt is eene der Voorwaarden, waartoe Lodewijk zich moeſt verbinden, om de Kroon te verwerven; doch die hem, op zich zelve beſchouwd, naauwelijks aangenaam kon zijn. Het eerſte lid van zijn' Brief behelſt niet anders dan het geen hem, vijf weeken vroeger, was voorgeſchreeven. Dat was dan een Rijksbeſluit; en zo ras dat in de werreld was, ſtondt hem het te rug treeden niet vry. Maar het ſchijnt dat hy, in die tuſſchentijd, middelen gezocht heeft, om de kracht van dat beſluit, zo al niet weezenlijk, ten minſten in ſchijn, eenigszins te ontzenuwen; dat, vervolgends die woorden, *Salvo—Homagio debito pro eisdem*, 't zy na lang of kort overleg, daar zijn ingevoegd op zijn voorſtel en verzoek; en dat, daartegen, de Rijksvorſten goedvonden, ook hun eerſte Beſluit te vermeerderen met dit nadruklijk aanhangſel, dat nu het tweede lid van des Keizers Brief uitmaakt.

Men heeft zich tot hier toe verbeeld, dat deeze woorden, *Salvo Homagio debito*, volſtrektelijk betekenden eene *verſchuldigde Manſchap*. Maar ik vraage, of oit iemand in ſtaat geweeſt is, of zal zijn, om te bewyzen, dat Graaf Willem III immermeer *Manſchap* aan den Keizer of het Rijk gedaan heeft. Dees Brief kan daartoe niet dienen. Want vooreerſt, zo het geſchied waare, moeſt het geweeſt zijn op den 25 November, ter zelver tijd dat hy dien Brief uit de hand des Keizers ontvong: maar dan zou het ook, naar gewoonte, in den Brief uitgedrukt moeten zijn. Ten anderen zijn ook de woorden geenszins zo eenvoudig en klaar als zy ſchynen. Men meent de klaarheid te vinden in het woord *debito*; en dat is juiſt het geenze duiſter en dubbelzinnig maakt. Indien 'er alleen ſtondt, *Salvo Homagio pro eisdem*; zou niemand konnen twijffelen, of de Keizer ſprak van

eene

eene wezenlyke en erkende *Manschap*. Maar nu staat 'er, *Homagio* DEBITO *pro eisdem*; en dat kon wel het zelfde betekenen, indien de omstandigheden zulks toelieten. Nu noodzaaken my alle omstandigheden, om te gelooven, dat de eigelyke meening enkel bedoelde eene *Manschap*, die kwansuis noch onzeker was; en dat die woorden niet anders betekenen, dan eene *Manschap, die Willem* ZOUDE MOGEN SCHULDIG ZIJN: of breeder, diemen naderhand zou mogen bevinden, dat de Graaven van Holland aan den Keizer en het Rijk deugdelijk schuldig waaren.

Maar ten derden, en voornamelijk; Keizer Lodewijk deedt VRYWILLIG, VOLSTREKTELIJK en VOOR ALTIJD *Afstand van ALLE RECHT, het welk eenigen zyner Voorzaaten op Holland enz. hadden voorgewend, of konnen voorwenden, of HY ZELF zou konnen voorwenden.* Zeg my nu, bid ik, welk was *al dat Recht*, waarvan hy afstand deedt? Het was, met één woord, niet anders dan het RECHT VAN MANSCHAP met al de gevolgen van dien. Wilmen dan myne gemelde opvatting en verklaaring van *Homagio debito* verwerpen, die zie toe, dat hy den Keizer en de Rijksvorsten niet belachlijk maake, door hun toe te schryven eenen Brief, in welken zy zich zouden hebben voorbehouden een Recht, waarvan zy, in den zelfden Brief afstand doen, en 't welk zy, als voorheen kwaalijk voorgewend, voor altoos vernietigen en veroordeelen.

Maar met dat alles is noch niet opgehelderd, wat de Verkiezers van Lodewijk moge beweegd hebben, om Holland, Zeeland en Vriesland, op eene zo plegtige wyze Vry te verklaaren van alle banden, waarmede sommige Keizers voorgewend hadden, dat het aan 't Rijk verknocht was geweest. Dit mag nu, na verloop van vier Eeuwen en eene halve, duister zijn. Maar het was, in het Jaar 1314, noch maar *veertien* Jaaren geleeden, dat Keizer AELBRECHT, gewapender hand, afkwam, om zich, uit hoofde van een *voorgewend Leenrecht*, meester te maaken van Holland; en dus noch versch in aller geheugen. Toen begreep aanstonds elk, dat het tweede Lid van Lodewijks Brief, waarin gezeid wordt; Indien door IEMAND ONZER VOORZAATEN, uit hoofde van het gemelde Recht, iet *daadelijks* tegen den GRAAF VAN HOLLAND of des zelfs VOORZAATEN, mogte ondernomen zijn, dat verklaaren Wy, uit rechte weetenschap, by deezen tegenwoordigen, „ voor

„ voor nietig en van onwaarde"; of *Aelbrecht* bedoelde, of niemand. Want niemand van Lodewijks Voorzaaten hadt dit iet diergelijks, *met de daad*, tegen Holland ondernomen. En omdat die geweldige ſtap gedaan was tegen HOLLAND, daarom is ook de Brief van Lodewijk alleen en afzonderlijk geſchikt aan den *Graaf van Holland*, wiens Vader dien ſtorm zo moedig hadt afgeweerd. Anderszins was het eene gemeene zaak. Want alle Vorſten en Graaven hadden 'er belang by, datmen deezen nieuwen Keizer, en die hem verder zouden opvolgen, deedt begrypen, dat zy, geleerd door het voorbeeld van Holland, voortaan niet meer zouden gedoogen, dat een Keizer, onder voorwendſel van een willekeurig Leenrecht, de hand ſloege aan zulke Vorſtendommen, en Graafſchappen, welker laatſte Bezitter *kinderloos* overleeden was. Waarby komt, dat, tot het neemen en werkſtellig maaken van een zo hartelijk beſluit, en tot het vereenigen van zo veele ſtemmen als daartoe noodig waaren, zich noit gunſtiger gelegenheid hadt konnen opdoen. Want de Mededinger van Lodewijk was *Frederik van Ooſtenrijk*, *Zoon van Aelbrecht*; welke Aelbrecht, op 't voorbeeld van zynen Vader Rudolf, zich wat al te yverig getoond hadt in het handhaaven van den Keizerlyken Tytel, *Altijd Meerer des Rijks:* waardoor dat Huis zich toen reeds ontzaglijk en gevreesd gemaakt hadt. Trithemius in Chron. Hirſaug. T. II. p. 136, verhaalt, dat, toen de Keurvorſten, in 1314, tot de Verkiezing eens Keizers te Frankfort by een kwamen, de drie Broeders, Hertogen van Ooſtenrijk, zich wel gewapend ook derwaarts begaven: 't welk het grootſte getal, *Ducum Auſtriæ ambitionem habentes exoſam*, deedt beſluiten, om Lodewijk te verkiezen. En de Anonymus Leobienſis, een der Ooſtenrijkſche Schryvers by H. Pez, heeft aangetekend, T. I. col. 911, dat die zelfde Vorſten, *ſuſpectam Friderici potentiam habentes*, Lodewijk overreed hebben, om zich als Mededinger op te doen. En willen ſommigen, dat Lodewijk zelf, eer hy dacht om Keizer te worden, Frederik zoude begunſtigd hebben. Niet vreemd; gemerkt zy volle Neeven waaren, zijnde Lodewijks Moeder geweeſt eene Zuſter van Frederiks Vader. Maar ook het rampzalig einde van Aelbrecht was zyner gedachteniſſe niet voordeelig. Want Voogd geweeſt zijnde van zijns Broeders onmondigen Zoon, en daardoor ge-

gesteld in 't bezit (want hy genoegde zich niet met de bestieringe) van des zelfs Landen, werdt hy door dien Neef, zyne Jaaren bereikt hebbende, menigmaal verzocht, die aan hem te willen overgeeven; maar altijd vruchteloos: Waardoor die, nadat, by de weigering, ook bespotting gekomen was, met eenige anderen zijns gelyken, eenen aanslag smeedde tegen 't leeven van zynen Oom, dien zy ook, op den 1 Mei 1308, volvoerd hebben. Uit al welke omstandigheden men reden heeft om te denken, dat *Lodewijk van Beieren* alleen Keizer geworden is, omdatmen toen geenen *Hertog van Oostenrijk* begeerde: En, dat de magtigste party, den Zoon afwyzende, te minder reden hadt, om de gedachtenisse des Vaders te ontzien.

Dit heb ik waardig geacht wat breeder te melden wegens het oogmerk van dien Brief van 25 November 1314, van welken LAMBACHER niet goedvondt eenige melding te maaken. Dit maakte my begeerig, om te zien wat VAN LOON 'er, in zyne Gew. Leenr. van gezeid hebbe. Tweemaal spreekt hy 'er van; eens p. 95-98, op 't Jaar 1314. andermaal p. 105 en 106, op 't Jaar 1330. Want hy wil, dat Keizer Lodewijk dien zelfden *Brief van Kwyting* tweemaal aan Graaf Willem gegeeven zou hebben. Terwijl de Leezer daar de overige fraaiheden kan vinden, zal ik hem hier deeze eene slechts mededeelen; naamelijk, hy beweert, dat die kwyting, of Vryverklaaring, geen betrekking hadt tot de *Graafschappen van Holland en Zeeland, en Heerlijkheid van Vriesland*, of schoon de Brieven zo luiden, maar tot de *omgelegen kleine Graafschappen van Vlaardinge, Maasland, Bodelograve, Texel, en verscheidene uitgestrekte Landen des Utrechtschen Bisdoms*; welken de voorige Hollandsche Graaven, *tegen den wil en het gedaan verbod der vroegere Keizeren*, veroverd hadden. En deeze *zo netelige en onafgedaane zaak* beslisste Lodewijk nu ten voordeele van Willem, *om de zelve Landen te Leen van het Rijk te houden, en voor de zelve voortaan Hulde en Manschap aan het Rijk te doen.* Waaruit licht te bewyzen zou zijn, (zo wy 't anders niet wisten) dat de Graaven van Holland, voor het Jaar 1314, noit Leenmannen des Rijks geweest waaren. Doch wy willen liever wederkeeren tot LAMBACHER.

§ XXXVII beweert hy, dat Keizer Aelbrecht zijn voornaamste oogmerk, met dien Togt naar Holland, bereikt heeft.

Want, zo redeneert hy, schoon de Keizer het den Henegouwer vergunde, daaruit volgt niet, dat hy toestondt, dat Holland niet vervallen was aan het Rijk; noch dat Graaf Jan zijn Erfrecht beweezen hadt: want, behalve dat Stoke zulks niet gezweegen, noch Beka ontveinsd zou hebben; zo blijkt genoeg uit de onderhandelingen zelfs, *ipsa transactiones per se tales esse dignoscuntur*, dat Partyen, als 't gaat, elk wat van zijn Recht afstonden, in deezer voegen: „ Volgends „ uitspraak der Keurvorsten kon Aelbrecht het Graafschap „ geeven aan wien hy wilde, en hy gaf 't aan Graaf Jan; die, „ daartegen, afstondt van zijn voorgewend Erfrecht, en het „ van den Keizer te Leen ontvong". Armhartige praat! Zo doende zou Aelbrecht van niets, Jan van alles, afgestaan hebben. En hadt hy Stoke willen of konnen verstaan, hy zou, uit des zelfs verhaal gezien hebben, dat Graaf Jan den Keizer zijn wettig Erfrecht beweezen heeft met zulk eene menigte van klemmende bewyzen, dat het gezigt alleen hem verschrikte en stom maakte. In de volgende § zal hy evenwel bewyzen, dat zyne droomen waar zijn. Want, schrijft hy, schoon zulks by de oudste Schryvers niet te vinden is, en het *Oorspronglijk Verdrag* en de daarop gevolgde *Leenbrief*, waaruit de zaak volledig kon blyken, vermist worden; het ontbreekt echter niet aan eene andere soort van bewijs, *argumento videlicet a consequenti*, te weeten, uit het gebeurde tusschen Lodewijk en Margriet. 't Is my genoeg, dat hy zelf bekent dat zijn voorgeeven, noch door de oudste Schryvers, noch door eenige oude Brieven, bevestigd wordt.

Uit zyne Aantekening op § XXXVIII, daar ons dees blinde Tiresias reden geeft, waarom het *Oorspronglijk Verdrag* tusschen Aelbrecht en den Henegouwer, in 1300 gesloten, benevens den *Leenbrief* zelven, vermist wordt in de Archiven van Henegouwen, ontdekt zich de geest, die hem bezielde, zeer klaar. „ Die reden, zegt hy, kan men lichtelijk opmaa„ ken uit het geene wy beneden, op § XLVI, zullen zeggen; „ als waaruit blyken zal, dat 'er Margriet en haaren Nakome„ lingen, die na Willem IV geregeerd hebben, aan gelegen „ lag, dat die bewyzen VERDUISTERD wierden". —— *facile quis colliget ex iis, quæ infra ad § XLVI dicemus; siquidem patebit, Margarethæ ejusque posterorum, qui post Wilhelmum IV Principatum obtinuere, interfuisse, ut documenta ista supprimerentur.* Onbeschaamd genoeg! Dus maakt hy van de

Kei-

Keizerin Margriet eene Bedriegster, die de Archiven van Henegouwen (en dan misschien ook van Holland, ja van het Keizerrijk zelf) beroofd en geplonderd heeft, tot verduistering der Waarheid. In 't vervolg zullen we zien, dat hy ook den Keizer Lodewijk beschuldigt, ten minsten verdacht maakt, eenen Brief vervalscht te hebben. Is het wonder? Margriet was de Kleindochter van Jan II, die Aelbrecht van Oostenrijk, onverrichter zaake, weer naar huis zondt: en Lodewijk was de Man, die Frederik van Oostenrijk belet heeft, Keizer te worden. En zou de Oostenrijksche LAMBACHER zulks ongewroken laaten? Dat leedt zijn Patriottische yver niet. Doch het zijn onachtbaare Schryvers, die de liefde voor hun Land, daar ook dikwils eigen belang onder schuilt, tot eenen maatregel gebruiken in het verhaalen en plooien van aloude Geschiedenissen: waarvan hy ons noch een lafhartig voorbeeld aan de hand heeft gegeeven. Wy hebben boven gezien, dat hy zich niet schaamde, de Graaven van Holland en van Gelre te beschuldigen van eenen aanslag tegen 't leeven van Keizer Aelbrecht, zonder een woord te reppen van den Koning van Vrankrijk, die nochtans, volgends den Logendichter Horneckius, die moord allereerst aan Graaf Jan zou geraaden hebben. De reden, waarom hy daar van den Franschen Koning zweeg, hadt boven, p. 522, konnen plaats vinden, maar zal ook hier, by het voorgaande, niet kwaalijk voegen. Toen LAMBACHER dat schreef, stondt Vrankrijk in een allernaauwst verbond met het Huis van Oostenrijk. En de staatkunde leert immers, datmen niet alleen zijn Vaderland liefhebben, maar ook des zelfs magtigste Bondgenooten ontzien moet. Hadt LAMBACHER deeze Verhandeling geschreeven in den tijd, toen Vrankrijk dat zelfde Huis zocht klein te maaken, waarvan hem 't geheugen niet kon ontvallen zijn, Koning Philips zou daar, buiten twijffel, zijn deel in dat lasterlijk verhaal gevonden hebben. Doch hoe dit zy, een weinig natuurlijk verstands hadt hem konnen onderrichten, dat hy zynen Voorganger Horneckius, den uitvinder van dat verdichtsel, of geheel niet, of geheel en al hadt moeten volgen.

Van § XXXIX tot XLVIII, heeft hy zich, voor 't laatst, veel moeite gegeeven, om den Brief, waarby Lodewijk zyne Echtgenoote bevestigde in het bezit van haare Erflanden,

 te

te overtuigen niet alleen van verscheiden gebreken, maar van opzettelyke vervalsching. 't Gebrekkelyke is niet te weerspreeken. In 't Charterb. II. p. 702 en 703, vinden wy twee, merkelijk verschillende doch in 't zaakelyke overeenstemmende, Affchriften van den zelven, en LAMBACHER heeftze beide, van 't begin tot het einde, in zijn Werk herhaald. De Tijdmerken zijn, 15 January 1346, *Regni anno XXXII. Imperii XIX.* want het is eene zigtbaare Schrijffout, dat onder het tweede, voor *XXXII*, geleezen word *XXVII*; eene *V* voor een *X*. En daarom zal hy het misschien ook niet waardig geacht hebben te melden. Nochtans was een verschil van vijf Jaaren aanmerkenswaardiger, dan een van twee dagen, dat even lichtelijk door een schrijffout veroorzaakt kan zijn. Hy heeft § XLVI (b) zeer wel uitgerekend, dat het *annus Imperii XIX*, den 15 January 1346, noch niet begonnen was, alzo Lodewijk, te Romen, tot Keizer gekroond is op den 17 January 1328. In het bewyzen van deeze Waarheid, waartoe hy meer omhaalt dan noodig was, was hy allerongelukkigst; gelijk meer gebeurt, als men onderneemt het geene men ongewoon is te doen. Zo spreekt hy p. 104. *Imp. Ludovicus IV coronatus est Romæ, juxta antiquissimos probatissimosque Scriptores (ut sunt Jo. Beka p. 114. Wilb. Procurator p. 294. Albertus Argentinensis p. 124. aliique) die 17 Januarii*, DOMINICA, *qua cantatur* OMNIS TERRA, *anno* 1328. Deeze drie Schryvers leefden te dier tijd; gevolgelijk noemt hyze zeer wel *antiquissimi.* Maar hoe hem in 't hoofd kwam, de twee eersten, Beka en den Procurator, te heeten *Probatissimi*, en zulks in een verschil over den dag waarop iets te Romen geschied is, begrijp ik niet. Ook begreep ik niet aanstonds, om wat oorzaak hy de eigen woorden dier Schryveren, waaromtrent hy anders vry mild is, in de penne hieldt. Doch wy zullen hier dat gebrek vervullen; en dan zal elk, nevens my, het zeer gemaklijk konnen begrypen.

De PROCURATOR, met wien ik beginnen zal, zegt op het einde des Jaars *MCCCXXVII* [1327 zeg ik] *Eodem anno Ludovicus —— Urbem ingreditur, atque corona —— tegitur:* zonder *Maand* of *Dag* te noemen. Beka p. 114, aldus: *Anno MCCCXXIX* [1329 zeg ik] *Ludovicus Rex in Urbe Romana Cæsareo diademate coronatus Civitatem potenter introivit:* almede zonder bepaalinge van *Maand* of *Dag*. En uit zulke

pro-

probatissimi Scriptores bewijst hy, dat Lodewijk te Romen gekroond is den 17 *January* 1328. Maar is Beka, in die zelfde woorden, niet veel eer *risu dignissimus*? zijn Vertaaler heeft hem trouwelijk gevolgd, zeggende, in mijn MS in 4, f. 158 b. „ Die Coninck Lodewijck *wordt gecroont* bin-„ nen der *Stadt* van Roomen —— eñ *quam* mit grooter macht „ in die *Stadt*". De Uitschryver, wiens handschrift Matthæus gevolgd heeft, schijnt dit te hebben willen verbeteren, en maakte 't noch ruim zo belachlijk. Immers zo leest men daar T. V. p. 219. „ Die Coninc Lodewijc *wert gecroont* „ inder *Stat* van Romen —— ende *wert gecroont* —— binnen der *Stat*". 't Is waar, dit staat, in de Uitgaave, op 't Jaar 1328; maar in 't MS, even als in 't Latijn, op 1329. 't Is insgelijks waar, dat de Dag, 17 January, gevonden wordt in het Briefken der Keizerin, by Beka te leezen. Hadt hy daar 't oog op, waarom beriep hy zich niet op dat Briefken? Niet liever op Margriet zelve, dan op Beka? Maar ook dan zou hy niets beweezen hebben, omdat Beka, ten besten genomen, sprak van 17 January 1329. Dus beriep hy zich op twee Getuigen, als volkomen geloofwaardig, die, zo zy die lofspraak verdienden, ja ook zonder die te verdienen, hem overtuigen, dat hy somtijds niet wist wat hy las, of wat hy schreef. Anders misleidde hy zyne Leezers (vooral zyne Landgenooten, die zo gemeenzaam niet zijn met Beka en den Procurator, als wy hier) konnende uit zyne woorden niet anders opmaaken, dan dat ook die den Dag genoemd hadden, niet alleen 17 *January* 1328, maar ook *Zondag, alsmen zingt* OMNIS TERRA. Doch zulks is alleen te vinden by zijn' derden getuigen, Albertus; en 't ongeluk wilde noch, dat LAMBACHER niet in staat was, om van dat allerzekerst bewijs gebruik te maaken. De Zondag, *Omnis terra*, is altijd de tweede Zondag na *Epiphania* of 6 January. En in 't Schrikkeljaar 1328, was, in January, de Zondagsletter C, en gevolgelijk, 17 Jan. Zondag. Daar Albertus noch byvoegt, dat Lodewijk toen was in zijn *veertiende jaar* als Koning. Alles onberispelijk. Dees eene waar voldoende geweest tot zijn oogmerk, en om te bewyzen het geen reeds, zonder hem, voor waarheid gehouden wordt; als te zien is by Struvius Corp. Hist. Germ. p. 595. n. 100. Voeg 'er by, Buchelius over Beka p. 116 (i), die echter verbetering noodig heeft in de woorden

van

van Onuphrius, by wien ik, niet *XV*, maar *XVI. Kal. Febr.* vinde. Doch genoeg hier van.

Maar vooral heeft hy het tegen den inhoud des Briefs. Volgends zijn *argumentum a consequenti*, wil hy, dat Jan II, even als Margriet, en Margriet even als Jan II, het Graaffchap verkreegen hebben, niet uit hoofde van Erfrecht, maar uit Keizerlyke milddaadigheid. En daarom zijn de oude Brieven, die hem tegenfpreeken, noodzaakelijk valfch: maar al wat Beka zegt, zuivere waarheid. De woorden van Beka, onder den naam van *Bekæ Formalia* aangehaald § XXXIX (c) luiden als volgt. *Ludovicus Imp. audita jam nece Wilhelmi Comitis, pro tribunali fedens in ornamentis Imperialibus, exquifivit æquirectam Juftitiam a plerisque Romani Regni Principibus, quorum dictante fententia decretum eft, quod Hollandiæ Principatus Romano vacet Imperio, pro eo, quod Wilhelmus Comes abfque Liberis difceffit a fæculo.* De Keurvorften verklaarden dan, dat Holland vervallen was aan het Rijk. En fchoon daarvan, in de affchriften des Briefs niets te vinden is, 't moet evenwel waar zijn; want Beka heeft het gezeid. Vervolgends fpreekt hy van een byzonder gevoelen van eenige nieuwe Schryvers, daar ik my niet mede ophoude, en alleen melding van maake, omdat hy daarop, § XLII, onder anderen, ook deeze geeftige vraag doet: *Zou BEKA als 'er iet diergelijks gebeurd was, het verzweegen hebben?* Enz. Even of Beka mede in den Raad gezeten hadt. Maar vooral kon hy niet verduwen, dat Lodewijk Margriet, in den Brief meer dan eens noemde, *Verior, Proximior & Antiquior Hæres.* Want dat zulks niet zijn kon, bewijft hy, § XLV, weder uit Beka, die, zegt hy, na het bovengemelde aldus, voortgaat: Quare *ex tunc Principatum idem Cæfar donavit Imperatrici, &c.* En daarop merkt hy aan, *Particula Illativa QUARE utique manifeftum facit, Comitatum Margarethæ juxta Bekam, non aliter ab Imp. conceffum, quam qualis effe per fententiam Principum declaratus erat.* Zie Beka p. 119. r. 7. en gy zult 'er, niet *quare*, maar *QUEM* vinden. Ja § XLVI verklaart hy ronduit, dat die Brief zo veel niet waardig is, dat daarom de goede trouw van Beka twijffelachtig zou gemaakt worden. Waartoe hy vier bewyzen bybrengt. Van de twee eerften, ontleend uit de gebrekkelijkheden des Briefs, hebben wy reeds gefproken. Het vierde betreft een ander gebrek, naamelijk, dat 'er geen Getuigen in genoemd worden.

den. Maar het derde is van eene andere natuur, en komt hierop uit, dat Lodewijk, *in het openbaar*, de uitspraak der Vorsten wel kon toegestemd, en aan zijn Huisvrouwe nochtans, *onder de hand*, eenen anderen, of daartegen strydenden, Brief overgegeeven hebben. Waartoe ook dient dat hy § XLVII, daar hy ten eenenmaale in de lucht schermt, gansch niet ongeloofbaar vindt, *dat Lodewijk de Rechten des Keizerrijks openlijk opgeöfferd heeft aan de belangen van zijn eigen Huis*. Zulks hebben 'er meer gedaan: maar, in dit geval, verklaar ik 'er Lodewijk vry van. Dus maakt hy den Keizer zelven tot een' Verdichter van valsche Brieven. Te weeten, gelijk hy ons zeer staatkundig bericht, § XLVI (c) om zynen nakomelingen uit Margriet, indien een der zelven, Graaf van Holland zijnde, wederom kinderloos kwam te overlyden, het bezit te verzekeren; tegen de Leenwetten en 't Besluit, pas te vooren door de Rijksvorsten genomen, en door hem zelven goedgekeurd. Ten dien einde, vervolgt hy, bedacht Lodewijk noch een ander en noch sterker middel. Want hy bezorgde, dat Lodewijk, zijn oudste Zoon uit Margriet, plegtig afstand deedt van alle Erfrecht op de Bezittingen zyner Moeder, ten behoeve van haar' tweeden Zoon Willem; en nam die gelegenheid waar, om in zijn' Brief, waarby hy dien afstand bevestigde, haaren derden Zoon Aelbrecht te benoemen tot Opvolger van Willem, zo die ook geen kinderen naliet, enz. Dit is de plaats, tot welke hy ons vroeger verzondt, om te begrypen, dat Margriet reden hadt om den Leenbrief, dien Keizer Aelbrecht in 1300 aan Jan II zou gegeeven hebben, en 't Verdrag toen tusschen hen geslooten, die noit in de werreld geweest zijn, uit de werreld te helpen. Zie wat wy gezeid hebben op zijn § XXXVIII. Ik beken, de gevallen sluiten wel op malkander. Want hier toont hy, even bondig, dat ook Lodewijk reden hadt om een Besluit der Rijksvorsten, dat noit geweest is, niet alleen weg te moffelen, maar ook eenen valschen Brief in des zelfs plaats te leggen. Alswe dan die onzinnige lasteringen, enkel met spot en verachtinge beantwoord hadden, zouden wy hem niet buiten verdiensten gehandeld hebben. Maar hoe zy buitenspooriger zijn, hoe ik noodiger geacht heb, de zelven in eenen helderen dag te stellen. Doch zie hier wat anders.

In de Byvoegsels op ons Tweede Deel, die reeds afgedrukt

drukt zijn, erkenden wy de echtheid van dien Brief, by welken Lodewijk zyne Bedgenoot met haars Broeders Graafschappen beleend zoude hebben; zo nochtans, dat die Beleening zelve geen ernst zou geweest zijn, maar loutere staatkunde, om haar te verzekeren in het bezit tegen de ondernemingen des Konings van Engeland. Ik laat dat zo, en elk zyne vryheid. Maar nu, alle omstandigheden nader overwoogen hebbende, geloof ik vastelijk, dat de gansche Brief verdicht is. Tot hier toe ben ik noit bezitter geweest van de Verzaameling van Schryveren, door Urstisius uitgegeeven, onder welken ook is *Albertus Argentinensis*, boven reeds gemeld. Ik zocht dan het boek onlangs by eenen Vriend, die my des zelfs gebruik, naar zyn gewoonte, gereedelijk toestondt. By dien Schryver vond ik wel haast dit volgende verhaal, zo als ik het verduitscht heb, p. 135.

„ Graaf Willem, in 't voorige Jaar [1345] door de Vriezen verslagen, geene kinderen nalaatende, en de Keizerin [Margriet] zyne *Oudste Zuster* zijnde (want de Koningin van Engeland en de Gravin van Gulik waaren jonger) zo besflooten de Onderzaaten van den overleeden Willem, de Keizerin en eenen van haare Zoonen aan te neemen voor Heeren. De Keizerin was, in den winter, met een' Zoon van negen Jaaren, door Lotteringen en Vrankrijk overgekomen, en eerst in Henegouwen, daar zy ontvangen werdt. ——— De Koning van Vrankrijk holp de Keizerin, zyne Nicht; misschien niet uit liefde voor den Keizer, maar om dat hy beducht was, dat de Engelschen die Landen mogten bezetten. De Keizer, die toen in Beieren was, verdrietig over het lang afzijn zyner Huisvrouwe, ontboodt haar. Maar, de Onderzaaten den *Oudsten Zoon* der Keizerinne tot hunnen Heer begeerende, zo zondt de Keizer zynen Zoon Willem derwaarts met den Graaf van Katzenelnbogen, achter wien Willem, als een Dienaar, op een flecht paard reedt. Want men vreesde, dat hy, om den gemelden twist, onder wegen mogte opgeligt worden". En verder p. 139. „ De Keizerin, in de maand November des voorzeiden Jaars [1346] uit Holland wedergekeerd, haaren Zoon Willem daar gelaaten hebbende, werdt van den Keizer te Frankfort met blijdschap ontvangen, en reisden te

sa-

„ faamen naar Munchen. Met haar was te Frankfort ge-
„ komen een plegtig Gezantfchap van Engelfchen, om
„ een Verdrag tusfchen den Keizer en hunnen Koning te be-
„ werken".

Zie daar een hiftorifch verhaal, zo omftandig als eenvoudig en natuurlijk, en 't welk by dat van Melis Stoke, wegens den Togt van Aelbrecht naar Holland, vergeleeken mag worden. Wegens zyne kundigheid in de zaaken van Keizer Lodewijk, kanmen oordeelen uit het geene hy p. 1191 aangetekend heeft; naamelijk, dat hy het Rijksbefluit, den 8 Auguftus 1338 te Frankfort genomen tegen Paus Jan XXII, in eigen perfoon aan dien Paus overhandigd heeft.

De omftandigheden, in zijn verhaal voorkomende, zijn zeer opmerkelijk, en bewyzen genoeg, dat de Brief van 15 January 1346 verdicht is. Margriet, die hy met nadruk noemt de Oudfte Zufter van den overleeden Graaf, nam de reis herwaarts aan *in den winter*; het welk natuurlyker te verftaan is van November of December, dan van het laatfte gedeelte van January of van February. Daarenboven drong alles haar, om haare overkomft zo veel mogelijk te verhaasten. Op de tyding van Willems dood, den 26 September voorgevallen, was hier te lande alles verfchrikt en verlegen. Men kan het zien uit den Brief der Stad Dordrecht van 14 October 1345. Haar tegenwoordigheid was dan ten uiterften noodzaakelijk. Haar verblijf in Vrankrijk is zeer kort geweeft: want Koning Philips, haar Oom, was zelf beducht, dat de Engelfchen, met welken hy in fellen oorlog was, zich haarer Landen zouden meefter maaken, en verleende haar, daartegen, zynen byftand. 't Is dan ten uiterften waarfchijnlijk, dat zy reeds voor het einde des Jaars 1345, in Henegouwen gekomen is; daar zy aanftonds, zonder Brieven van den Keizer te vertoonen of te wachten, als Gravin aangenomen werdt. En zy is, zegt Albertus, uit Holland wedergekeerd in November. Geduurende haar verblijf in Holland, gaf zy veele Brieven, uit welken, zo als zy, in 't Charterb. voorkomen, blijkt dat zy niet lang ftil geweeft is. In April 14 en 18 was zy in *Zeeland*. 30, te *Dordrecht*. In Mei 10, 23 tot 30, in den *Haag*. In Juny 4 te *Leiden*; 5 te *Haarlem*; 9 in den *Haag*; den 15 te *Aelbrechtsberg*. In July 23 in den *Haag*; 31 te *Geertruidenberg*, daar zy ook geweeft is 2 en 28 Auguftus en 4 September; ge-

lijk

lijk tusschen beiden, 10 en 24 Aug. in den *Haag*. Eindelijk den 24 September was zy te *Bergen in Henegouwen*. Dat zy vandaar, in October, noch een reisje gedaan heeft naar *Holland*, stel ik vast, omdat Albertus, die zo duidelijk gezeid hadt, dat zy, door Lotteringen en Vrankrijk, in den winter, *eerst gekomen was in Henegouwen*, even duidelijk zegt, dat zy *uit Holland is wedergekeerd*, en wel in de maand *November*. Welke bepaaling van tijd ten vollen bevestigd wordt uit den Eersten Brief van haaren Zoon Willem, na haar vertrek gegeeven den 13 *November* 1346.

Ondertusschen spreekt die Tijdgenoot niet zeer voordeelig van de Keizerin Margriet; en zy schijnt, inderdaad, door het afstaan (zo dat vrywillig geweest is) en wedereisschen van de regeeringe des Lands, niet zeer standvastig geweest te zijn. Toen zy die wedereischte, zegt hy p. 157, zouze *een ongelijk huwelijk in den zin gehad hebben*. En hy voegt 'er by, dat zy, voor het aangaan van den Zeeslag, aan haar' Zoon geschreeven zou hebben; *Zo zy hem kreeg, zy zou hem in vier stukken deelen*. Waarop Willem zou geantwoord hebben; *Zo hy haar kreeg, hy zou haar, als zyne Moeder vriendelijk handelen*. Waarover ik geen oordeel zal vellen.

Maar ik meen genoegsaame reden te hebben, om te gelooven, dat Keizer Lodewijk zelf, grootendeels, oorzaak geweest is van den eersten haat tusschen Moeder en Zoon. Hy bemoeide zich weinig of noit met de regeeringe van Holland. Maar den 7 September 1346, op den Rijksdag te Frankfort, deedt hy 't maar al te veel, om niet te zeggen al te geweldig. De verscheiden Brieven van dien eenen Dag kan de Leezer in 't Charterb. vinden, en 'er over oordeelen naar zijn welgevallen. De wettige Erfgenaam van Margriet was zekerlijk haar oudste Zoon Lodewijk de Romein; maar de Vader verklaart haaren tweeden Zoon Willem tot Erfgenaam der Moeder. In eenen anderen bevestigt hy den afstand, dien hy zegt dat de Romein *vrywillig* van de Moederlyke Erffenisse gedaan hadt: maar men vindt 'er geen' schijn van reden, waarom hy zulks gedaan zoude hebben. Ook is hier bedenkelijk, dat hy, volgends Albertus p. 157, in Holland gekomen is, om zyne Moeder, tegen zynen Broeder, te helpen. Weder in een' anderen, zegt hy, dat Margriet beloofd hadt, *se nihil* ATTEMPTARE *vel expedire in Comitatibus suis Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ &*

& Dominio Frizia, quamdiu, quotiens & quando fuerit vel permanserit extra Comitatus & Dominium suos: &c. Dat zy dit ook *vrywillig* zoude beloofd hebben, zullen veelen misschien bezwaarlijk gelooven. Wat bedoelde de Keizer daar dan mede? Dit leert ons alweder de zelfde Schryver in zijn voorig verhaal. Want het moet kort daarna geweest zijn, dat de Keizer haar, uit haare Erflanden naar Duitschland ontboodt. Albertus zegt wel, dat hy zulks deedt, *om dat hy verdrietig was over 't lang afzijn zijner Huisvrouwe.* Liever geloof ik, dat het geschied is om *Willem te stellen in het volkomen bezit.* Immers dit was 't gevolg; die Jongeling van 16 of 17 Jaaren (zie Vaderl. Hist. B. XI. p. 268) werdt dus volstrekt Heer en Meester in deeze Gewesten; en zulks by het leeven van de Gravinne zyne Moeder, en van zynen ouderen Broeder den natuurlyken Erfgenaam.

En dit gedrag des Keizers is noch te onverschoonlyker voor de zulken, die, tegen dit alles, blyven gelooven, dat Margriet, door den Keizer en het Rijk, met die Landen beleend is geweest; en wel, als de *Rechte*, *Naaste en Oudste Erfgenaam* van haaren Broeder. De Leenwetten, zeker, brogten niet mede, dat een Landsheer, om wettige reden naar elders vertrokken, geduurende zijn afzijn, geene bevelen derwaarts mogt zenden, noch zich met de Regeeringe eenigszins bemoeien. Maar, noch eens, dat die Beleening een fabel is, blijkt zonneklaar uit het gansche verhaal van Albertus; niet slechts uit het geene hy zwijgt, maar vooral uit het geene hy zegt. De Henegouwers, minder ingenomen tegen de Vrouwelyke regeering, namen Margriet aan zo ras zy haar zagen. Elders (misschien in Zeeland) beslootmen ook ten voordeele van Margriet, mids verzeld zijnde van eenen haarer Zoonen. Eindelijk waaren 'er ook, die, zonder van haar te spreeken, haaren *Oudsten Zoon* begeerden. En dit verstaa ik vooral van de Hollanders; gelijk ook die van Dordrecht, aanstonds na de dood van Willem IV, eenige orden stellende op de regeeringe der Stad, in hunnen Brief van 14 October 1345, uitdrukkelijk zeggen, dat zulks geschiedde, *om nutschap, oorbaar, ruste en profijt ons liefs gerechts* LANDSHEERE, GRAVE *van Holland.* Hoe dit zy, de Keizer zondt haaren tweeden Zoon Willem, die daardoor gelegenheid kreeg om zich vrienden te maaken.

Dat Willem naar Holland reisde als een knecht van den Graaf van Katzenelnbogen, uit vreeze van opgeligt te worden, doet my gelooven, datmen zulks meer vreesde van den kant van Margriet, of haare begunstigers, dan van dien des Konings van Engeland. 't Gezantschap, dat Eduard, ter zelver tijd, aan Lodewijk zondt, om hunne verschillen in der minne te bevredigen; en het welk, in 't gezelschap van Margriet zelve, te Frankfort by den Keizer kwam; laat niet toe te denken, dat hy eenige daadelijkheid tegen Holland in den zin zou gehad hebben; of zich, terwijl hy met Vrankrijk, waarvan hy zich, uit hoofde zyner Moeder, Koning noemde, in geweldigen Oorlog was, nieuwe en magtige vyanden op den hals zou hebben willen haalen.

Schoon nu 't verhaal van Albertus Argentinensis alle geloof verdient, lust het my echter, tot nader bevestiging van het zelve, en volkomen vernietiging van de fabelen van Beka, hierby te voegen de getuigenissen van de navolgende Schryvers, die by niemand verdacht konnen gehouden worden. Cuspinianus in Cæs. p. 379. *Margarita, veluti senior inter duas alias Sorores, quarum una Regina Angliæ, altera Comitissa Juliacensis,* HÆREDITATEM *cum filio suo Wilhelmo, quem Comes de Catzenelnbogen jussu Imperatoris attulerat,* ADIIT. En p. 380. *Margarita, Soror Wilhelmi IV...* HÆRES *fuit &* DOMINA *terrarum, &c.* Aventinus Lib. VII. p. 759. *Ludovicus Margaretham Batavam, neptem Wilhelmi Cæsaris, filiam Wilhelmi III, sororem Wilhelmi IV, sororem Reginæ Angliorum, uxorem duxit —— Auctus itaque viribus & affinitate Angliorum, opibusque* LOCUPLETISSIMÆ UXORIS, *quæ Selandiæ, Phrysiæ, Hannoniæ & Hollandiæ,* HÆRES erat. En p. 784. *Wilhelmus, frater Augustæ, absque liberis fato fungitur an.* 1345. *Batavia, Hollandia, &c.* LEGE ad Augustam redeunt: *quæ eo profecta cum duobus filiis Alberto & Wilhelmo* HÆREDITATEM ADIT, *principatu earum gentium potitur.* Wolphgangus Hungerus, die zeer historiekundige Aantekeningen over de Keizers van Cuspinianus geschreeven heeft, col. 670, uit het Fransch van Froissart: —— *donec eam in regionem* [Hannoniam] *accederet Domina Margarita, mater Comitis Alberti,* ADIENS HÆREDITATEM *relictam, possessionemque capiens, Baronibus & Vasallis sacramentum fidelitatis præstantibus, &c.*

Ik stel vast, dat die gansche Brief van 15 January 1346, ge-

geboren of opgemaakt is uit het verdichtsel van Beka. Ik voorzie wel, dat dit by de meesten, vooral in den eersten opslag, zal aangezien worden voor eene uitvinding van my. Ik heb 'er niet tegen; want onder de uitvindingen behooren ook alle nieuwe ontdekkingen. Dat de vertellingen van Beka meermaalen stof geleverd hebben aan liefhebbers van 't vermenigvuldigen van oude Brieven, is zekerlijk geen verdichtsel van my. Zie 'er hier een ander voorbeeld van, 't welk ganschelijk tot onze stoffe behoort, en niet de minste tegenspraak onderhevig is. Gy kunt het geheel vinden in het Charterb. I. p. 243, 244. en 't is waardig geleezen te worden. Naamelijk de Brief, voerende tot opschrift, *Regula Militaris Ordinis, præscripta Wilhelmo (Com. Holl.) cum Rex Romanorum eligeretur.* Een Brief zonder hoofd of slot, zonder melding van plaats, jaar of dag. De zelve is daar ontleend uit van Leeuwens Batav. Illustr. p. 732. uit het Chron. Magn. Belg. p. 244. maar Verbeterd uit Goldastus Constit. Imperial. T. III. p. 400. zonder datmen om Beka gedacht heeft, die nochtans de oudste van allen was. Aldus luidt het begin: *Quoniam Wilhelmus, designatus Romanorum Rex, adolescens est Armiger, VISUM NOBIS est, ut cum festinatione præparentur omnia, quæcunque sunt necessaria, ut secundum ritum Christicolarum Imperatorum Miles fieret, antequam Aquisgrani diadema Regni susciperet, & ut secundum Christianam institutionem Miles effectus, & Regulam Militaris Ordinis professus, &c.* En wat verder: *Itaque EX CONSENSU NOSTRO præparatis in Ecclesia Coloniensi omnibus, &c.* Die de vertelling tot een' Brief wilde hervormen, hadt noodig, in dit begin, wat meer verandering in de woorden te maaken; en daaruit zie ik, dat hy tot zijn voorschrift gebruikt heeft, niet Beka, maar den Verzaamelaar van het Chron. Magn. Belg. die zeer veel, en ook dit stukje, uit Beka overgenomen heeft, even of hy 'er zelf de eerste opsteller van geweest waare. *VISUM NOBIS fuit*, schreef hy, spreekende van zich zelven, *in præsenti Chronographia paulo fusius annotare, quem in modum hic Wilhelmus, secundum Christianam institutionem Miles effectus & Regulam Militaris Ordinis cum summa festivitate professus sit.* Welke twee woorden, *visum nobis*, by Beka niet gevonden worden: gelijk ook niet de naamen der geenen, die onder den Brief voorkomen als Spreekers, diemen in 't Neerduitsch

vinden kan in de Aantek. van Mieris op den Klerk p. 116, uit het Latijn by S. van Leeuwen, en in 't Latijn, onder den zogenoemden Brief in 't Charterboek, uit het Chron. Magn. Belg. zo volkomen letterlijk met elkanderen overeenkomende, dat het onbegrypelijk is, dat Mieris niet gezien heeft, dat het eene een bloote copye is van het andere; en dat het geen hy ons geeft als een' Brief, in die Kronijk niet anders is dan een vertelling, ganſchelijk overgenomen uit Beka p. 77. Dees begint daar zijn verhaal aldus. *Sed quoniam idem Adoleſcentulus Electionis ſuæ tempore erat Armiger, ideoque cum repentina feſtinatione præparata ſunt omnia, quæcunque ſibi fuerint neceſſaria, ut ſecundum ritum Chriſticolarum Imperatorum Miles fieret, antequam Aquisgrani diadema Regni ſuſciperet: & quoniam plerique Milites moderno tempore parcimoniis intendentes, omiſſis ſumptuoſis ſolemnitatibus, ſaltem per Colaphum Militarem dignitatem accipiunt; ideoque multi, Regulam ejusdem Ordinis ignorantes, debite militare neſciunt. Quamobrem materiam aliquantiſper prorogare decrevimus, & præſenti Chronographia dignum annotare duximus, qualiter hic Wilhelmus ſecundum Chriſtianam inſtitutionem Miles eſt effectus, atque Regulam Militaris Ordinis cum ſumma feſtivitate profeſſus eſt, ut ex eo diſcant moderni Milites, quale jugum in Ordine ſuo ſuſceperint, ac certe quale votum in profeſſione ſuæ Regulæ promiſerint. Itaque præparatis in Eccleſia Colonienſi omnibus, &c.* Die dit alles in het Duitſch wenſcht te leezen, kan te recht komen by den Vertaaler, door Matthæus uitgegeeven, of anders by den Ongenoemden Klerk, die almede deeze ganſche Fabel, niet uit Beka naargevolgd, maar uit den Vertaaler van Beka, naargeſchreeven heeft; niet waardig dat wy 'er ons in 't byzonder mede ophouden. Dat de eer der uitvindinge alleen toe komt aan Beka, is kennelijk uit zyne woorden, *cum ſtridentibus buccinis, perſtrepentibus tympanis & tinnientibus cymbalis.* Niets gemeener by hem. Zo zegt hy p. 35. *cum tubis perſtrepentibus, vexillis coruſcantibus* ——. p. 37. *Adelboldus Ep. cum vexillis fulgurantibus & tubis ſtridentibus; e contra Th. Comes cum vexillis fulgidis & cornibus horriſonis.* En zo weder p. 42. *G. dux in ſignis variis & tubis ſtridulis* —— *R. comes in vexillis fulgidis & cornibus horriſonis.* p. 43. *C. Ep. in vexillis fulgurantibus & tubis perſtrepentibus: Holl. in ſignis coruſcantibus & buccinis frementibus.*

Zie

Zie verder, zo 't u luſt, p. 48, 57, 61, 62, 70, 85, 86, en elders meer. Ten anderen uit het eene woord *almifluus*. Want zo doet hy hier den Koning van Bohemen ſpreeken tot den Kardinaal Legaat: *Veſtræ reverentiæ*, *Pater* almifluc, *præſentamus hunc electum Armigerum.* En zo ſchreef hy p 84, *per intercesſionem beati Martini Confeſſoris* almiflui. Vreemd ſchijnt ook, dat onze Utrechtſche Kanonik zich niet vergenoegde zynen Leezeren een ſimpel verhaal van het kwanſuis gebeurde mede te deelen, maar ook het Karakter van Wapenkoning aannam, om de nieuwe Ridders van zynen tijd, die den Regel niet verſtonden, en de Ridderſchap niet behoorlijk wiſten te hanteeren, te onderrichten in het geene zy beloofd hadden en ſchuldig waaren te doen. Dierhalve ſtaat ons ook te bezien, hoe verre hy zelf hierin bedreeven was. Vooreerſt is de verklaaring van elke letter van het woord M. I. L. E. S alte monikachtig om 'er meer van te zeggen. Onder anderen beloofde Koning Willem, in een tweegevecht te zullen treeden ter beſcherminge van al zulken die onrecht leeden: *pro liberatione cujuslibet innocentis duellum inire.* Ik vertrouw dat Beka, eer hy dit ſchreef, wat ſterk in het een of het ander boek der doolende Ridderen geſtudeerd hadt. Voeg hierby, dat Willem, ſchoon nu zelf verkooren tot Keizer, zich insgelijks verbondt, den Roomſchen Keizer, of des zelfs Patricius, in het tydelyke eerbiediglijk te zullen gehoorzaamen: *Imperatori Romano ſeu ejus Patricio, reverenter in temporalibus obedire.* Eindelijk, om niet alles op te haalen, vermaande de Koning van Bohemen hem ook, *den Dood des Heilands te zullen wreeken.* Waarop Buchelius, p. 82 (o) vraagt, *Jocone hæc an ſerio?* is dit jok of ernſt? Ik twijffel niet, of Buchelius heeft hier meer gezien, dan hy goed vondt te zeggen. Het zelfde denk ik van Franciscus Mennenius, die, in zijn Equeſtr. Ordinum Symbola & Origines (by Gualterius, Chron. Chronicor. T. II. p. 51) ook deeze vertelling van Beka niet vergeeten heeft, doch verminkt; hebbende niet goedgevonden, de twee bovengemelde dwaasheden uit te ſchryven.

In den Eed, dien Willem, te dier gelegenheid zou gedaan hebben, noemt hy zich, *Wilhelmus Hollandienſis Militiæ Princeps*, *ſacrique Imperii Vaſallus liber.* 't Welk by den Vertaaler van Beka aldus luidt: „ Ik Willem van Hol„ land, een Prince der Ridderſcap, ende een Vry Man des

„ hey-

„ heyligen Keyserrijcx". Mogt hy daar niet heeten *Elect. in Regem Romanorum?* Of dachtmen, dat zulks niet pas by *Vasallus*? Maar 't ontbreekt niet aan Geleerden, die den Keizer zelf gehouden hebben voor den *Eersten Leenman des Rijks*. Kon, daarentegen, Willem, eer hy Ridder was, genoemd worden, *Militiæ Princeps*? Doch dit overgeslagen; wat is *Vasallus Liber*? A. Matthæus, de Nobilit. L. I. c. 34, poogt uit deeze zelfde woorden te bewyzen, dat 'er *Vrye Leenmannen* zijn, tegen eenen *Vir Amplissimus*, die zulks ontkende, en 'er integendeel uit meende te bewyzen, dat de Kardinaal, dien hy hieldt voor den opsteller van dien Eed, niet moet geweeten hebben, wat *Leen*, wat *Vasallus*, wat *Vasallus liber* was. Dat de opsteller zulks niet wist, geloof ik; doch die was niet de Kardinaal Peter, maar de Kanonik Beka. Volgends Matthæus was Willem een *Vasallus*, maar niet als anderen, *non ut ceteri*: een *Vasallus*, maar van een byzondere soort, *proprii generis*: een *Vasallus*, maar alleen in zekere opzigt, *certo respectu*: Eindelijk, een *Vasallus* Liber, *non* Ligius. Doch *Ligius*, dat is, *Ledigman*, zie onze Aantek. B. III. ✝. 572 p. 163 en 164, werdt niet gezeid in tegenstellinge van *Vry Leenman*, maar alleen van *Leenman*. En een Leenman is nooit volstrekt Vry. *Die ontleent is des Leeners knecht*, zeide de wijste der Koningen, Spreuk. XXII: 7. Mieris, in zyne Verhandeling over de Leenroerigheid p. 7, maakt die zelfde tegenstelling tusschen *Homo Ligius* en *Vasallus Liber*. Het eerste vertaalt hy *Verbonden Leenman*, naamelijk, als beide, Persoon en Goed; het tweede, *Vry Leenman*, als alleen het Goed dienstpligtig was. Ik beken, dat ik my van zulke onderscheidingen zo weinig begrip kan maaken, als van eenen *Vryen Leenman* zelven. Matthæus raakte geheel spoorbijster, toen hy de bestaanlijkheid van *Vry Leenman* meende te bewyzen daaruit, dat 'er zekerlijk *Vrye Leengoederen* zijn. Ik zal my niet inlaaten in een onderzoek, hoe verre de Voorbeelden, die hy daartoe bybrengt, ter zaake dienen, of niet; berustende in de leere van Grotius, de J. B. & P. Lib. I. c. 3. n. 23, zeggende juist het tegendeel, te weeten, dat *Feuda Libera*, of *Franca*, of *Vrye Leengoederen*, dan plaats hebben, als *alleen het Goed, en* niet de Persoon Vry is.

't Is dan zeker genoeg, dat Beka geweest is de uitvinder van die gansche historie, die de Schryver van het Chron. Belg. een-

eenvoudig, als een vertelling, overgenomen heeft: en dan is lichtelijk te gissen, wie de zelve tot eenen Brief gemaakt hebbe. Goldastus heeft zich voorlang, in andere gevallen, verdacht gemaakt. En dewijl hy, de oudste is, by wien men deezen Brief gevonden heeft, zo kan ik niet ontveinzen, dat ik hem ook houde voor des zelfs opsteller. En zo denk ik nu ook van die wonderlyke lijst van Getuigen, waarvan wy, B. II ℣. 105. p. 496, gesproken hebben, en die wy ook alleen aan Goldastus schuldig zijn: al mede ten bewyze dat Florens III een Leenman des Rijks zou geweest zijn. Die verder met aandacht leest het geen Beka verhaalt van de plegtigheden der Krooninge van Willem, zal 'er ook stoffe tot aanmerkingen vinden. Indien Beka zo groot een Voorvechter van het Keizerlyke Leenrecht niet geweest was, men zou, in Duitschland, minder werk van hem gemaakt hebben. Maar allermeest verwondert my, dat Mannen, alom vermaard door hunne geleerdheid en oordeel, gelijk onder anderen, Herm. Conringius, niet geschroomd hebben, ook de fabelen van Beka te doen dienen, om hunne vooroordeelen te bevestigen: niet zonder eenig misbruik van het gezag, dat zy zich, by andere gelegenheden, verworven hadden. Dit verpligt my, ook zyne by een gezochte voorbeelden, de Finibus Imperii Cap. XXVIII, kortelijk te doorloopen BEKA, zegt hy, *diserte testatur*, dat Willem II, toen hy Ridder wierdt, zich genoemd heeft, *Imperii Vasallus Liber*. En dat is 't al. Geloofde hy dit, zo moet hy ook geloofd hebben, dat Willem, juist terwijl hy bezig was om *Keizer* Frederik II van den troon te bonzen en 'er zich zelven op te zetten, gezwooren heeft, dat hy den *Roomschen Keizer zoude gehoorzaam zijn*. De zelfde BEKA, vervolgt hy, *expresse scribit*, dat Willem I Holland te Leen ontfangen heeft van Keizer Frederik I. doch zie onze Byvoegsels op dit Derde Deel p. 461. Dan volgt de gansche vertelling van BEKA wegens Jan II, waarvan wy hier niets behoeven te herhaalen. Ten opzigte van Willem IV, en des zelfs Zuster Margriet, beroept hy, zich, gelijk hy zelf zegt, wederom op den eenen BEKA. En deeze getuigenissen noemde hy vooraf *indubitata monumenta*. Dit stellende, moest hy noodzaakelijk vallen in het verkeerde begrip, dat Dochters, in Holland, niet gerechtigd waaren tot de Opvolginge in de Regeeringe. Een gevoelen, dat LAMBACHER zelf tegenspreekt, en waar

mede Buchelius scheen te spotten, toen hy, p. 120 (h) spreekende van Margriet, schreef: *Jam tertio pervenit Comitatus ad Fæminas* [Ada en Margriet] *vel stirpem Fæmininam* [Jan II] *& Feudum tamen Imperii creditur*. Maar te vooren, p. 104 (o) hadt hy gezeid, spreekende van Jan II; *Hic si jure disceptandum foret, Imperatoris* [Alberti] *causa prævaleret*. Uit vergelykinge van die twee Aantekeningen is licht te zien, dat Conringius weinig reden hadt, om, uit de laatstgemelde, zo zeer voldaan te zijn over de onzydigheid van Buchelius, als wy boven, B. VII. ℣. 278, kortelijk aangeroerd hebben. Te meer, omdat Buchelius zelf, in 't slot dier zelfde Aantek. p. 104, noch in twijffel stondt over dit geschil, beloovende, by leeven en gezondheid, het zelve breedvoeriger te zullen verhandelen: waarvan niets gekomen is. Maar in de volgende Aantek. p. 120, verklaart hy zich nader, en verbetert zyne eerste dwaaling, die hy alleen aan *Beka* schuldig was. ' Neemtge deeze gunstige uitlegging niet aan, zo moet Buchelius zich, in die twee plaatzen, lijnrecht tegengesproken hebben. Voorts zegt Conringius p. 745. *Comitum porro caussas a Senatu Imperii ac Cæsare non fuisse dijudicatas, itidem falso asseri a* GROTIO, *ex* IPSO BEKA *jam intelleximus*. Maar dat BEKA een Fabeldichter was, blijkt uit MELIS STOKE ZELF. En dus verre van dien Utrechtschen Kanonik, die, ten minsten, in Duitschland een Vreemdeling was.

Conringius vergeet ook niet, dat Jan van Beieren de Erflanden van Vrouw Jakoba, in 't Jaar 1418, te Leen kreeg van Keizer Sigismundus, waarvan alle omstandigheden zeer naauwkeurig te boek gesteld zijn door Dinterus Lib. VI. waaruit hy echter niets aanhaalt, dan een gedeelte der woorden van de Henegouwers, straks te melden. Die historie behelst in 't kort, volgends het omstandig verhaal van Dinterus, 't welk Conringius zekerlijk geleezen heeft, als volgt. Die verloopen Bisschop van Luik zocht zich, na de dood zijns Broeders meester te maaken van de gansche erffenis, tot welke niemand gerechtigd was dan Jakoba; waartoe hy allerlei wegen insloeg. Eerst door *meineedigheid*, zweerende haar eene trouwe, die hy noit dacht te houden: doch men kende hem alte wel. Toen verklaarde hy zich voor *Heer*, en *Erfgenaam* zijns Broeders, met uitsluitinge van haar, die hy kort te vooren zelf erkend en gezworen hadt: doch die

van

van Dordrecht alleen konden hem niet in 't bezit ſtellen. Daarna als *Voogd*: doch zy verklaarde hem rondelijk, dat zy geenen Voogd begeerde. Vervolgends zocht hy zich in de Regeering in te dringen als haar *Stadhouder*; 't welk zy beleefdelijk afſloeg. Al die wegen opgedolven vindende, nam hy eindelijk zyne toevlugt tot *Geweld van Wapenen*, en maakte zich meeſter van Gorkum, daar zy zelve hem, den 31 December 1417, weder uitdreef. Wat dunkt u? Hadt Jan-Oom, langs een' van die wegen, Graaf konnen worden, zou hy den Keizer wel voor zynen Leenheer hebben willen erkennen? En zou de Keizer zelf wel *tien maanden*, na 't omkomen van Graaf Willem, gewacht, en al dit woelen van Jan van Beieren ſtilzwygende aangezien hebben, indien hy aanſtonds geweeten of gedacht hadt, dat de drie Graafſchappen aan 't Rijk vervallen waaren? Want Willem VI ſneuvelde den 31 Mei 1417; en de Brief, waarby Sigismundus die Landen te Leen gaf aan Jan van Beieren, is eerſt gegeeven den 30 Maart 1418. En den 13 February 1419 werdt de zelve te Woudrichem door hem zelven overgegeeven om eens vooral gecaſſeerd en vernietigd te worden. Maar wie hadt het Recht om zulks te doen? Het waaren de Staaten van *Henegouwen*, van *Holland* en van *Zeeland*, benevens die van *Brabant*, en onder bemiddeling van Jan Hertog van *Bourgondien*, en des zelfs Zoon Philips (welke Philips ook naderhand wel wiſt, dat hy geen Keizerlyke Brieven noodig hadt, om de ongelukkige Jakoba uit haar Goed te zetten). En wat deedt Sigismundus? Hy liet den ſtroom, dien hy niet kon ſtuiten, ſtilzwygende zynen gang gaan. Dat haar Oom dit den Keizer eerſt in het hoofd gebragt hadt, verwijt hem Jakoba zelve, in dien fraaien Brief, dien haar de Heer van Noordwijk, ſedert, deedt ſchryven; en die door de penne van Grotius, op den naam van Jan, even ſierlijk beantwoord is.

Dit alles, en veel meer, verhaalt ons Dinterus, die de Artykelen van dat Verdrag met eigen hand geſchreeven, met eigen monde in die groote Vergadering voorgeleezen, en als Secretaris ondertekend heeft. Van dien merkwaardigen uitſlag ſpreekt Conringius niet: maar dat die van Henegouwen zeiden, dat de Keizers noch in Henegouwen (ſchoon zy toeſtonden dat het lag binnen de paalen des Rijks) noch in Holland noch in Zeeland, iets te gebieden hadden; dat noemt hy eene *magna Imperii injuria*. Maar hier kwam geen

Injuria te pas, om veele redenen. Want, vooreerst, zy beriepen zich op de Brieven van Keizer Lodewijk IV, waarvan boven. Ten anderen, 't geen Conringius van vroeger tijd zegt, vest hy alleen op de fabelen van Beka, alswe gezien hebben. Ten derden, Sigismundus heeft zich die *Injurie* noit aangetrokken; by gevolge geen *Injurie.* Noch minder werdt toen het Rijk zelf verongelijkt; want dat heeft geen deel gehad in de aanstelling van Jan van Beieren: Zelfs noemt Sigismundus niet eenen Getuigen, en zegt integendeel, dat Hy zulks gedaan heeft *ex certa scientia & auctoritate Romana Regia* &c. Boven dit alles heeft Conringius noit durven voorgeeven, dat de eerste Graaf van Holland aangesteld is door eenen Keizer, hoe genoemd. Wat dan? In 't begin van 't gemelde Cap. XXVIII, leide hy tot zijn' grondslag, dat de Zeven Vereenigde Gewesten van ouds behoord hebben onder het Koningrijk van Lotteringen, waarvan hy omstandiger spreekt Cap. III. zeggende, p. 20, dat het zeker is, dat Lotteringen zich uitstrekte tot het Vlie toe; om reden, dat in 870, toen Lodewijk en Karel Lotteringen onder zich verdeelden, de eerste twee deelen, de ander een deel van Vriesland verkreeg. 't Welk anders, zegt hy, onbegrypelijk is. Dit staa ik hem toe; want ik houde de *drie deelen van Vriesland* voor 1 Vriesland, 2 Groningen, 3 Oostvriesland; omdat ik vinde dat dit laatste weleer het *Derde deel van Vriesland* genoemd is: zie onze Aantek. I. p. 186 en 187. Maar 't gevolg, dat hy 'er uit trekt, gaat mank. Die uitgestrektheid van dat oude Lotteringen, in de lengte, bewijst geenszins, dat het zich insgelijks, in de breette, uitgestrekt hebbe tot de Noordzee toe. Zo roert hy wat verder ook ter loops aan, dat de *Betuwe* en 't *Graafschap Teisterbant* begreepen waaren onder Lotteringen. Dit ontkent niemand. Maar, zegt hy, die maaken *thans* èen groot gedeelte van Holland uit. Maar de *Geldersche Betuwe* wederspreekt hem zelve. En belangende *Teisterbant*, dat al voor veele Eeuwen niet meer genoemd werdt, doch eindelijk als weder gevonden is, wordt door de kundigste onderzoekers bepaald tusschen de Maas en de Lek. Zie de Verhandeling van Dithmarus, ingevoegd in zyne Aantekeningen op Teschenmacher p. 189. Slichtenhorst, Geld. Geschied. B. I. c. 87. Alting, Notit. Germ. Inf. II. p. 169. Vaderl. Hist. B. VI. p. 138. enz. Maar dat behoorde noch in het Jaar

1300

1300 niet tot Holland. Toen Graaf Jan de Zeeusche vloot, van Nymegen komende, afwachtte, hieldt hy zich, volgends onzen Dichter, B. VII. ℣. 436, zo lang stil, tot hy tyding kreeg,

Dat dat heer leden ware
Werkendamme', *en waren comen*
In sinen Lande. ——

de Zeeuwen kwamen de Waal af, midden door dat Land, dat voorlang *Teisterbant* genoemd was, tot dat zy *Werkendam* geleeden waaren; en toen eerst kwamen zy *in 's Graaven Land*, dat is in Holland.

Conringius bestraft daar ook vry hartig allen, en met naame Grotius, die dorsten ontkennen, of in twijffel trekken, dat Batavie, en inzonderheid het thans genoemde Holland, zoude gestaan hebben onder 't Gebied van de Koningen van *Vrankrijk*. Een dwaaling, zegt hy, die niet te verzwygen staat. Laat ons wederom zien, hoe hy die dwaaling bewijst. „ 't Is, zegt hy, ten eenen maale onwaarschijnlijk, dat al- „ leen de Batavieren, *een klein en arm volk*, hunne Onaf- „ hanglijkheid zouden bewaard hebben, waarvan geene de „ minste voetstappen in de gedenkschriften dier Eeuwe ge- „ vonden worden; daarmen echter eenige geheugenis van ee- „ ne, toen *zo ongewoone en groote zaak*, hadt moeten vinden". Dit is niet zeer gelukkig geredeneerd. Die oude Gedenkschriften verzwygen niet de overheerschingen van Lombardyen, van Saxen, van Aquitanien, van Beieren, enz. door Karel den Grooten, en hoe hy Keizer geworden is; noch ook, hoe zijn Zoon Lodewijk zich meester maakte van Lombardyen, ten koste der oogen en het Leeven van zijns Broeders zoon, die daar wettig Koning was. Wat konden zy melden van dat gedeelte van Batavie dat nu Holland heet, om het welke Karel, ja alle de Kaarlingen, noit schynen gedacht te hebben? Was het een *groote zaak*, dat een *klein en arm*, dat een *vergeeten volk*, een hoekje lands aan de uiterste zee gelegen, de aandacht van zo magtige Vorsten, die reeds meer hadden dan zy beheeren konden, ontglipte, en als verlaaten bleef liggen? „ Integendeel, zegt hy, is 't „ zeker, dat het geen nu Holland en Zeeland genoemd „ wordt, tot *Vriesland* behoord heeft, en dat *geheel Vriesland*, door de overwinningen op Radboud behaald, on- „ der de Heerschappy der Franken gekomen is". Van die uitgebreidheid des naams van Vriesland heb ik genoeg gezeid,

zeid, om het hier over te stappen. Maar 't gevolg dat hy 'er uit trekt, loopt ganschelijk bezyden de waarheid zelve. Wy hebben, I. p. 203, gezien, dat 'er een bloedige Oorlog gevoerd is tusschen Radboud en Karel Martel, te Dorstade aan de Elve, daar, volgends Contractus op 't Jaar 715, Radboud de overwinning behaalde, die niet gering moet geweest zijn, dewijl Othlonus verhaalt, dat Radboud doordrong tot Utrecht, of, gelijk Ado zegt, tot Kolen toe: die 'er byvoegt, dat Radboud overleeden is in 717. 't Geen Beka van dien Vrieschen Koning geboekt heeft, is genoegsaam alles onder de fabelen te tellen, schoon hy daarvan de uitvinder niet geweest is. Zelfs neem ik volkomen aan, dat hy zegt, dat Radboud zijn verblijf hieldt op het Eiland Fosetenland, het welk alle geleerden plaatsen naby den mond der Elve: en dus naby Dorstade: enz. Zie Beka p. 9. met de Aantekeningen van Buchelius p. 12 (i), Cluverius, Introd. III. 2. enz. Al hadt dan Pippijn, of zijn Zoon Karel, Radboud ganschelijk te onder gebragt, en zich meester gemaakt van dat uiterste gedeelte van Vriesland; kan daaruit eenigszins goedgemaakt worden, dat de Gewesten, die thans door Hollanders en Zeelanders bewoond worden, zich aan hem hebben moeten onderwerpen? Dat sluit niet. Ook zijn, vervolgt hy, die *Frisicæ* of *Frisico littori adjacentes, insulæ*, niet anders, dan die Eilanden, die nu, met éénen naam, *Zeeland* genoemd worden. Maar dewijl hy ook daaruit, een bewijs ontleent, acht ik my verpligt, mynen Leezer zonneklaar te doen zien, dat wy ons op zijn zeggen niet blindelings moeten verlaaten. Hy zegt, „ dat de Dee- „ nen, in 't Jaar 810 en laater, die Eilanden verwoesten- „ de, de Fransche Koningen zich zulks aantrokken"; ten bewyze dat Zeeland onder Vrankrijk behoorde. En dewijl hy het Jaar 810 noemt, moeten wy zien vanwaar hy dit heeft. 't Geen in 810 voorgevallen is, vindenwe omstandig by Adelmus, die verhaalt, dat Karel de Groote, te Aken zijnde, tyding kreeg, dat de Deenen, met eene vloot van tweehonderd schepen, alle de Eilanden, FRISIACO LITTORI ADJACENTES, verwoest hebbende, op 't vaste land gekomen waaren, de Vriezen geslagen, en van de zelven eene schatting van honderd ponden zilvers geeischt en reeds ontvangen hadden. Karel, hierover gebelgd, ontbiedt van alle kanten zijn krijgsvolk, en trekt zelf, van AKEN,

over

over den RIJN, en komt tot LIPPENHEIM. Daar zyne overige benden ingewacht hebbende, ſnelt hy voort tot de rivier de AAR, of AA, en ſlaat zich neer ter plaatſe daar die zich vereenigt met de WEZER. Hier bleef hy ſtillekens liggen om te zien, wat de Deenſche Koning Godevaard, die gedreigd hadt, met den Keizer zelven een kans te willen waagen, tegen hem onderneemen zoude. Na eenigen tijd werdt hem bericht, dat de Deenen weder vertrokken waaren, en Godevaard door eenen zyner dienaaren vermoord was. Een ander oud Schryver, heeft aangetekend, dat Karel, dit omkomen van Godevaard hoorende, als uitgelaaten van vreugde opſprong. Was dit nu niet een gelegen weg, *van Aken naar den Wezer*, om de Deenen uit *Zeeland* te dryven? De Leezer oordeele, en zie nader 't geen ik, I. p. 195, tegen Spenerus gezeid heb. Eindelijk beroept Conringius zich op „ het algemeene gevoelen der „ *Batavieren*, dat de eerſte Graaven van Holland aangeſteld „ zijn door de Koningen van Vrankrijk, en onder der zelver „ gehoorzaamheid, gelijk vervolgends onder die van de Duit- „ ſche Keizeren geſtaan hebben". Doch hierin handelt hy niet edelmoedig. Want, behalve dat Grotius, Oudheid der Batav. Republ. cap. 5, waartegen hy met opzet ſchrijft, dat voorgeeven verworp, als *geſprooten uit veel laater geruchten, en gegrond op eenige Brieven, die zich zelfs genoeg wederleggen*; zo verklaarde hy zelf naderhand, in dat zelfde Werk, p. 737, daar hy het ook wederom tegen Grotius heeft, dit voorgeeven genoegſaam voor fabelachtig, zeggende: *Non tangam nunc Fabulas illas de Diderico, ejusque proximis Successoribus*. Daar hy ook niet verzwijgt, dat Philips van Leiden, die geleefd heeft ten tyde van Hertog Willem V, zeide, *dat de Graaf van Holland Keizer was in zijn Land*. Evenwel beſluit hy, p. 23 „ dat de Onafhanglijkheid van Holland „ een nieuw verdichtſel is, waarvan miſſchien, voor het „ Jaar 1580, noit geſproken was". En dit ſchreef hy drie Eeuwen na Philips van Leiden, en noch veel langer nadat Melis Stoke, getuigd hadt, B. IV. v. 190, dat Florens V

—— woude wreken ſinen Vader,
Of aventuren tene gader
Dat bi van GODE bilt te lene.

dat is, *Holland en Zeeland*. Doch dit hadt Conringius niet geleezen. Maar hadt hy Philips van Leiden geleezen? neen.

neen. Want dan zou hy dat zeggen niet genoemd hebben, eene uitvinding van 't Jaar 1580, zonder zich zelven tegen te spreeken. Maar hy hadt het gevonden by Grotius, die, c. 5. p 29, verklaart, dat die oude Schryver het, in zijn Boek van de Regeeringe, niet eens, maar *dikmaal* gezeid heeft. Wat wilde hy dan met die bepaaling van 1580? Niet anders, dan dat Grotius het uit zijn' duim hadt gezoogen. Dit ligt klaar genoeg in zyne woorden p. 737. DIXERIT ETIAM *Philippus Leidius*, *Comitem Hollandiæ Imperatorem esse in sua ditione*, &c. dat is: *Laat* Philips van Leiden *ook*, te weeten, gelijk Grotius, gezeid hebben: of, dat op een uitkomt, *Al hadt* Philips van Leiden *zelf* gezeid, dat, enz. Een onpartydig onderzoeker der Waarheid, zou liever geschreeven hebben: DIXIT QUIDEM, *teste Grotio*; *Philippus* —— En daarom moetmen niet kwaalijk neemen, dat ik zyne bepaaling, *niet voor het Jaar* 1580 (of, gelijk hy in 1654 schreef p. 23, *ante annum superioris seculi octuagesimum*) in geen' anderen zin verstaa, dan of hy voluit gezeid hadt, *voor de geboorte van Grotius*, die den 10 April 1583 ter werreld kwam.

Verder onderstelt Conringius Cap. VI, zonder eenig nader bewijs, dat geheel Holland en Zeeland Beooster Schelde, voor de regeering van Keizer Otto I, ontwijffelbaar behoord hebben tot het Duitsche Rijk; maar dat de Eilanden, *Walcheren* en *Zuidbeveland*, dat is Zeeland Bewester Schelde, die te vooren in verschil stonden, door dien zelfden Keizer aan het Rijk getrokken zijn, toen hy de *Fossa Othoniana* deedt graaven tot een' grenspaal des Rijks: En dit laatste bewijst hy uit twee Vlaamsche Schryvers, Meierus en Marchantius, welker woorden hy uitschrijft, en daarop aldus voortgaat: *Est autem Hunta vel fossa Othoniana ea quam hodie Scaldem Occidentalem nuncupamus: quo apparet, insulam Valacras & Sydbevelandiam, controversi antea Juris, per fossam hanc Germaniæ accessisse.* Veel hiervan te zeggen acht ik onnoodig. Alleen vraag ik, wanneer is dit geschied? Meierus boekte het op 't Jaar 949; anderen zeggen, 980. Lees nu alles wat de oudste Schryvers, in grooten getale, van Otto I en Otto II geschreeven hebben, en zie of gy 'er iets van kunt vinden. Maar van de nieuwen zijn 'er eenigen aangeweezen in de Schatkamer van L. Smids. Doch vergeet niet Douza, Annal. Lib. VI. p. 273 en 274. noch den Tegenwoordigen Staat van Zeeland I. p. 5 en 6. en vooral het geen daar gezeid wordt

van

van zeker *beuzelachtig Landkaartje*, waardoor Boxhorn zich hadt laaten misleiden, hebbende tot opschrift: *Landkaart en Gelegenheid van Vlaandren en Zeeland, ten tyde van* GRAAF GUY VAN DAMPIER, enz. En daaruit zietmen, dat dit alleen uitgevonden is, om kwansuis te bewyzen, dat *Graaf Guy* Recht op Zeeland zou gehad hebben. Zie ons Byvoegsel I. p. 586——589. Voor 't overige wil ik niet ontveinzen, dat Conringius, daar ter plaatse zelfs, en elders, van Grotius met betaamelyke achting spreekt. Ondertusschen zegt hy, datmen dien grooten Man, *Viro illi summo*, lichtelijk kan toegeeven, dat hy zich, in zyne Jeugd, door eene groote liefde voor zijn Vaderland heeft laaten vervoeren. Wat de Jeugd van Grotius betreft, die was, gelijk elk weet, al vroeg tot rijpheid gekomen. En belangende de liefde voor 't Vaderland, die erkent Conringius ook in zich zelven, schryvende in zyne Voorrede: *Occulto Reipublicæ amore abreptum me interdum haud negaverim.* Uit dien hoofde willen wy hem dan ook wel iets toegeeven. Daar dan noch bykomt het geene wy hier, met zyne eigene woorden laaten volgen: *Quicquid calamo excidit non patior describi, sed mox, licet minus pulchro charactere formatum in schedis, trado typothetis, illis sæpe ringentibus: ne relegere quidem semel scripta sustineo, nisi ex typographeio reddita, quo emendentur.* Ik geloof 't. Zie nu hier, hoe bezadigd en ingetogen Grotius die uitgetrompette overheersching door de Franken, van ons afweert. Zo redeneert hy c. 4. ,, Dat ,, de Vrancken wel hebben ghestaan naar de eer van hun ,, Rijk dus verre uitgestrekt te hebben (volgends Procopius vroeger aangehaald) doch in de daad geen gebied over ,, dit Eiland hebben gehad, of ten minsten niet *beneden* ,, *Utrecht*, 't welk eenigen houden geweest te zijn 't afscheid ,, van het Rijk der Vranken, *Austrasien* genoemd, dient ,, zeer tot de Vryheid van de Zee-Bataviers. Zijnde over- ,, zulks wel te GELOOVEN, enz". Men zie ook zyne Nederl. Hist. B. XVI, daar hy spreekt van den Brief, door Keizer Rudolf II, in 't Jaar 1607, gezonden aan de Staaten van Holland en der zelver Bondgenooten, hen waarschouwende, dat zy *badden toe te zien* (met Spanje tot eenig Verdrag komende) *van zonder zynen wille iets te beginnen, strydig tegen de Leenwetten.* Doch dit, het Leen aangaande, lieten de Staaten in hun antwoord onaangeroerd. En zo

dee-

deeden ook Koning Philips en Aartshertog Albertus, aan welken Rudolf daarover insgelijks hadt geſchreeven: waaruit inzonderheid blijkt, datmen een onderdaan des Rijks moet zijn, om, tegen Grotius, te beweeren, dat dat zwygen der Staaten een bewijs was, dat zy het toeſtonden. *Tacite eo ipſo agnoviſſe feudalem nexum haud injuria dixeris, utut aliud cauſetur Grotius*: zegt de vermaarde Jo. Guil. Itterus de Feudis Imperii Cap. VI. § 7. Maar hoe kundiger die Schryver was, hoe minder ik in hem dulden kan, dat hy, ten beſluite zegt, dat hy WEL HAAST zou gelooven, *parum abeſt quin credam*, dat de Vereenigde Nederlanden tegenwoordig (hy gaf dat Werk uit in 1685) volſtrektelijk van alle Leenroerigheid ontſlagen zijn.

Hoe zeer ik verlange naar het einde, moet ik echter, eer ik mijn beſluit opmaake, uit den voorraad dien ik verzaameld had, noch twee ſtaaltjes aanroeren, die, almede ten bewyze van dat Leenrecht, zo geeſtig uitgedacht zijn, datze den ernſtigſten Leezer miſſchien noch eens zullen doen lagchen. Mieris verhaalt, Nederl. Vorſten I. p. 17, „ dat Keizer Sigismundus, in Engeland zijnde, Graaf Willem VI by „ zich ontboodt: dat de Graaf zich derwaarts begaf met „ vierentwintig ſchepen; dat hy daar *zyne Leenen van den* „ *Keizer ontvong*; doch zulks voor zyne Dochter Jakoba „ niet konnende verwerven, zich dermaate verſtoorde, dat „ hy heimelijk met zyne vloot naar huis keerde, ſchoon hy „ den Keizer beloofd hadt, hem over zee te zullen voe„ ren. —— Dat de Keizer, ganſch verlegen over dit ver„ trek, —— uit Engeland over *Zeeland* en *Holland*, naar „ Aken gereisd is". en watmen daar meer kan vinden. Alles op het gezag van de Hoogduitſche Hiſtorie van Sigismundus, beſchreeven door eenen Burger van Ments, Eberhart Windecke genoemd. Dees vertelt ons, Cap. 42, „ Dat hy zelf, met den Keizer, in Vrankrijk gekomen is, „ en op des. zelfs laſt, in Vlaandren eenige zaaken ver„ richt hebbende, hem wedervondt te S. Denis by Parijs, „ des Maandags na Paaſſchen (12 April) 1417. Op S. „ Walburgs Avond (30 April) voer Sigismundus, met „ 1400 paarden, van Kales naar Engeland, in den tijd van „ vijf uuren. Hy volgde den naaſten Zondag (2 Mei) met „ zijn gezelſchap en 38 paarden; en, meenende het ook „ zo kort te klaaren, nam hy *noch eeten noch drinken* me-

„ de,

„ de; zodat hy, na twee etmaal op zee gezworven te heb-
„ ben, hongerig en dorstig te lande kwam". Uit die eene omstandigheid is kenbaar genoeg, dat die Schryver moet geweest zijn een man van een ongemeen verstand. Doch 't voornaamste is, 't geen hy verhaalt van die Reize des Keizers naar Vrankrijk en Engeland, geduurende de Kerkvergadering te Constants. De waarheid is als volgt. Van Constants vertrok Sigismundus den 21 July 1415, en kwam in 't begin van 1416, in Vrankrijk: in Maart 1416 (niet 30 April 1417) in Engeland; den 7 Mei te Londen, daar hy Willem vondt; en vertrok weder uit Engeland in Augustus 1416, niet over *Zeeland* en *Holland*, gelijk Windecke droomde, maar over *Kales*, en kwam weder te Constants den 27 January 1417. Zie H. von der Hardt, Act. Concilii Constant. T. IV. p. 1090; en Proleg. p. 37. Rapin Thoyras, Hist. d'Angl. T. III. p. 455. Art de verifier les Dates p. 459. Enz. Zodat 'er wat Charletanerye van den geleerden Mencken onderliep, toen hy, Rer. Germ. T. I. Præf. n. XV, van dien Beuzelaar zeide: *de fide hujus Scriptoris minime dubitaveris, cum res descripserit quibus ipse interfuit*. Geloof nu, zo 't u behaagt, dat niet alleen Willem als Graaf van Holland, maar ook Philips, Hertog van Bourgondien, in Engeland, den Keizer, als hunnen Leenheer, Manschap gedaan hebben.

Niet minder vermaakelijk is de Brief van Keizer Karel IV; waarby die Hertog Aelbrecht, op des zelfs nederig verzoek of *request*, in dien Brief geheel ingevoegd, van *Ruwaard* van Henegouwen, Holland, enz. aangesteld zou hebben tot *Graaf* van die Landen, en hem, als zodaanig, met de zelven verlijdde. Zie Charterb. III. p. 262. In dat Verzoekschrift zegt Aelbrecht, dat de Ziekte van zijn' Broeder Willem omtrent *Dertien* jaaren geduurd hadt, en door de geneesmeesters verklaard was ongeneeslijk te zijn. En wordt dit daarom gesteld *omtrent het jaar* 1371. Overweeg nu vooreerst, dat Aelbrecht zelf zich noit *Graaf* genoemd heeft, zolang Willem V leefde; maar allereerst in zijn' Brief van 10 April 1389, daar hy, zynen Broeder genoemd hebbende, zegt dat die *gestorven is te Canoyt*; denkelijk, kort te vooren. want anders weet ik niet wat die woorden daar te doen hadden. Zie Charterb. p. 520. zie ook Vaderl. Hist. B. XI. p. 304 en 321. 't Verzoekschrift, ten gemelden einde, door Aelbrecht overgeleverd, begint aldus: *Imperato-*

riæ Majeſtati ſupplicat & exponit ſuus devotiſſimus Filius, Dux Alb —— en verder geeft hy te kennen, dat hy, als Ruwaard, *propter ipſorum hominum feodalium & ſubditorum inſolentiam & rigorem*, niet meer in ſtaat was zyne Landen te regeeren en in orden te houden; verzoekende daarom door den Keizer aangeſteld en verklaard te worden tot onmiddelyken Graaf en daadelyken Erfgenaam van zijn' Broeder. Van welk Verzoekſchrift de Keizer, die hem alles toeſtondt, onder anderen zegt, *ubi* LAMENTABILITER *nobis dilectio tua conqueritur.* Dees Brief ſtrijdt te zeer tegen bekende waarheden, om 'er ons verder, mede bezig te houden. Maar 't fraaiſte is, dat Keizer Karel IV Hertog Aelbrecht daar tweemaal noemt *zynen SCHOONVADER;* en Aelbrecht zich zelven, *den geboorzaamſten ZOON* van den Keizer, als of hy tot den Paus hadt geſproken: daarenboven, *Zoon van zijn' Schoonzoon.* Voeg hierby de twee anderen van 4 April en 25 Mei 1372, p. 267 en 271. in welken Keizer Karel Aelbrecht weder noemt *zynen Schoonvader.* Maar vergeet vooral niet dien van 21 September 1367, p. 216, daar hy van twee volle Broeders, den eenen, Aelbrecht, noemt *zynen Schoonvader*, den anderen, Otto, *zynen Schoonzoon.* 't Is waar, daar ſtaat *Sororius*, en niet *Socer.* Maar dewijl de Uitgeever zelf ons ſchijnt te vermaanen, datmen ook daar moet leezen *Socer*, zal ik 't, vooral op 't voorbeeld der nu gemelde Brieven, ook zo verſtaan.

Verder ontmoeten ons, p. 395, 409, 417 en 418, vier Brieven van Wenzeſlaus, toen Keizer en Koning van Bohemen; waaromtrent ik vooraf moet aanmerken, dat, door den Uitgeever tweemaalen gebroddeld is. Zy behooren allen, volgends de Tijdmerken, in de Brieven zelfs uitgedrukt, tot het Jaar 1384. De *eerſte* is van 25 January; doch ſtaat kwaalijk op 't Jaar 1383; de *tweede* van 26 Jan. de *derde*, niet van 12, gelijk 'er boven geſteld is, maar, even als de *vierde*, van 24 September. De twee eerſten gegeeven te *Grec...*, de twee laatſten *in Ivodio.* In die allen heet Aelbrecht niet alleen *Graaf*, maar ook, met de zelfde woorden, als in de voorigen, *PRINCEPS & SOCER noſter.* De naam van *Schoonvader* is hier wel geplaatſt; want Wenzeſlaus heeft tot zyne eerſte Vrouw gehad *Johanna*, tweede Dochter van Aelbrecht, in het jaar 1376; die ook, in 't zelfde jaar, den 6 July, met hem gekroond is, volgends Cuſpinianus. Zie

ook

ook Teschenmacher p. 400, en Struvius, Corp. Hist. Germ. p. 659 (12); die zegt, dat *Johanna* overleeden is in 1387; de Benedictynen zeggen in 1383. Zy heeft geen Kinderen nagelaaten. Maar het geschiedde zekerlijk met een bedriegelijk oogmerk, dat de Opsteller beide, Vader en Zoon, Aelbrecht deedt noemen, *Princeps noster*. Want het blijkt klaar uit alle die acht Keizerlyke Brieven, dat zy alleen verdicht zijn, om de lichtgeloovigen wijs te maaken, dat Holland toen noch geweest zou zijn een *Leen*, en de Graaf een *Vorst* of *Lid des Rijks*. Laaten wy nu de vier laatsten ook, een voor een, kortelijk beschouwen.

De *Eerste* behelst een verbod aan den Bisschop van Luik, van geen Onderzaaten van Aelbrecht te doen of te laaten dagvaarden onder zijn Rechtsgebied, en die dus gedagvaard waaren, aanstonds te ontslaan, als strydig, *præsertim contra Libertatem, qua privilegiatus a nobis esse dignoscitur*. Maar toen hadt Aelbrecht zulk een Keizerlijk Privilegie noch niet, want dat gaf Wenzeslaus hem eerst in den *Tweeden* van 26 January, en dus eenen dag laater: *hanc fecimus*, zegt hy, *& facimus gratiam* PER PRÆSENTEM. Wegens den naam van *Graaf*, merk ik noch eens in 't gemeen, aan, dat, zo al deeze Brieven echt waaren, de Zoon geen *Ruwaard* kon noemen, dien de Vader tot *Graaf* aangesteld hadt, en zulks reeds omtrent het jaar 1371. Maar geef te gelijk acht, dat Eduard, Koning van Engeland, in twee Brieven, 11 en 15 Juny 1372 (p. 272) Willem *Graaf*, en Aelbrecht alleen *Voogd* van Willem noemt: Dat ook Wenzel van Bohemen, eigen Broeder van Karel IV, en Oom van Keizer Wenzeslaus, benevens zyne Gemaalin Johanna, Hertogin van Brabant, en bevoorens, uit hoofde van haaren eersten Man, Willem IV, ook Gravin van Holland, zulks niet geweeten hebben; noemende hem, den 19 Augustus 1374 (p. 295) eenvoudig *Ruwaard*. De *Derde* toont het oogmerk allerduidelijkst aan, behelzende de verheffinge der Leenen door Aelbrecht voor den Keizerlyken troon, niet alleen wegens zyne drie Graafschappen, maar ook wegens zijn Hertogdom Beieren, met al wat tot dezelven behoorde; *quæ singularia quædam & insignia membra Romani existunt Imperii*. Wie kan 'er, na deeze verzekering, aan twijffelen? Ook hadt Aelbrecht, in eigen persoon, daarop gedaan den schuldigen en gewoonen Eed van Getrouwheid, Onderdaanigheid en Ge-

Gehoorzaamheid: enz. Ten minsten hadt de beuzelaar hier van het *Hertogdom* moeten zwygen. Waarby Wenzeslaus, uit zonderlinge gunste, noch voegde eene algemeene Bevestiging van alle Privilegien en Handvesten; gelijk ook, in den *Vierden*, eene byzondere van dat Privilegie, waarvan wy gesproken hebben. Deeze twee hebben wel uitdrukkelijk de zelfde dagtekening; nochtans konnen zy niet gegeeven zijn op den zelfden dag. 't Welk misschien de oorzaak is, dat de eene, in het Charterboek, twaalf dagen vervroegd is: dat niet behoord hadt te geschieden zonder waarschouwinge, en byvoeginge van reden. Doch wat zou 't baaten? Die *Vierde* Brief is een gedrogt, en niet gericht aan Aelbrecht zelven, maar aldus, volgends 't Latijn, *Illustri Duci Gelrensi, Principi Spectabili, Comiti de Marca, suis & Imp. S. fidelibus, &c.* welker eigen naamen de Opsteller, gelijk noodig geweest was, zekerlijk zou uitgedrukt hebben, zo hyze geweeten hadt. De inleiding des Briefs behelst, als vooren, klagten van Aelbrecht, niet toen, maar vroeger, en wel *pridem*, voor den Keizer gebragt, te weeten, datmen, ongeacht zyne Privilegien, voortvoer, zyne Onderzaaten, buiten zijn Land, voor vreemde Rechtbanken te betrekken; met Verzoek, dat de Keizer daarin geliefde te voorzien „de„ wijl ook, ter dier oorzaake, telkens naar den Keizer te „ reizen, hem zelven en den zynen, gemerkt de moeilijk„ heid der wegen en grooten afstand der plaatsen, lastig „ zou vallen". Wenzeslaus, dit rypelijk overwoogen hebbende, stelt, met eene gansch onbepaalde magt, die naamloozen, Hertog van Gelre en Graaf van der Mark, niet alleen te saamen, maar ook elk in 't byzonder, aan, tot *Conservatores, Judices, Protectores & Gardiatores prædicti Soceri nostri charissimi, hominum & subditorum, terrarum, privilegiorum, libertatum & gratiarum præmissarum, a prædicto Genitore* [neque prædicto neque dicto] *a nobis in præmissis datorum & concessorum eidem: &c.* 't Zou volmaakt geweest zijn, indien hy hun tevens last hadt gegeeven om zynen lieven Schoonvader, by des zelfs Broeder Willem op te sluiten en wel te doen bewaaren.

De gemelde Brief van 4 April 1372 heeft, buiten zyne kenlyke valscheid, noch daarenboven gediend tot een middel, om ook de Brabantsche Jaarboeken van Dinterus te vervalschen: 't welk ik niet mag verzwygen. De zelve is in

het

het Charterb. ontleend uit *Edm. Dinteri Chron. Duc. Brab. MS. Lib. VI. Cap.* 33. In mijn Fransch *MS* van dat Werk, behelzende het Vijfde en Zesde Boek, wordt wel de Brief zelf niet gevonden, dan alleen de korte inhoud L. VI. Chap. 24, zaakelijk overeenkomende. De Vertaaler noemt zich, Chap. 60, *Jehan Wauquelin, Clercq.* In het jaar 1371 was de Hertog van Brabant, Broeder van Keizer Karel, met een groote magt gevallen in 't Land van Gulik, daar, den 22 Augustus, een hoofdtreffen voorviel naby het vlek Baasweiler, in 't welke de Brabanter te kort schoot, en zelf gevangen bleef. De Keizer maakte aanstonds zijn werk om dien Broeder zyne vryheid weder te bezorgen: waartoe dan ook dees Brief zou gediend hebben, als een volmagt op zekeren Kardinaal Johannes. Dees zou, volgends den Brief, aan Karel voorgeslagen hebben, dat hy Willem Hertog van Gulik, tot bereikinge van 't gemelde oogmerk, zoude aanbieden een Huwelijk tusschen den jongen Willem en de Dochter van Hertog Aelbrecht, *zynen geliefden Schoonvader* (mijn Dinterus heeft, *son Beaupere, cest assçavoir de luy le dit Empereur*, opdat men niet denke, dat Aelbrecht geweest was de *Schoonvader van den Kardinaal*) benevens het Hertogdom van Gelre, het welk, door 't omkomen van Eduard in den slag van Baasweiler, waarop kort volgde de dood van Reinoud des zelfs Broeder, by gebrek van manlijk Oir, aan het Rijk zou vervallen geweest zijn; schoon zy twee Zusters (van Vader, niet van Moeder) nalieten, die het eischten als Erfgoed. De oudste was Machteld, die, om zich te sterken, voor de derde reis trouwde met Jan van Chastillon, die zich ook eenige jaaren geschreeven heeft, Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen. De jongste, Maria geheeten, was de Moeder van onzen Jongeling, die meer baat vondt by de Wapenen, dan by de Beleening des Keizers: die, gelijk men kinderlijk verdicht heeft, aan den Kardinaal gegeeven zou hebben eene zeer uitgestrekte magt, zo om dat huwelijk aanstonds te doen voltrekken, als om den Bruidegom, toen 8 of 9 jaar oud, in 's Keizers naam, te beleenen met Gelderland, en in het daadelijk bezit te stellen, met bevel aan allen, Graaven, Baronnen, Ridderen, enz. hunnen nieuwen Heer, van stonde aan, *amodo*, te erkennen, te hulden, te zweeren, en hunne Leenen van hem te ontvangen: en, ten opzigte van de onwilligen de

 zel-

zelven, *poenis mulctandi*, *privilegiis*, *libertatibus*, *juribus*, *bonoribus*, *feudis*, *&* *quibuscumque aliis poſſeſſionibus vel quaſi*, *privandi*, *ſpoliandi & exuendi*, *&*, *ſi contumacia aut contemptus eorum illud exegerit*, *proſcribendi & forbannendi*, *perſonis & rebus incluſive*, *utique ad* MATERIALIS GLADII ULTIONEM, *&c.* Dat werreldlyke zwaard paſte immers zeer wel in de handen van eenen Kardinaal. Diergelyke volmagt gaf Keizer Wenzeſlaus aan de Voogden van zynen Schoonvader Aelbrecht —— *etiam adbibita ad hoc* EXECUTIONE MATERIALIS GLADII VIGOROSA, *ac poenis Banni Regalis*, *nec non eosdem compellendi*, *puniendi*, *mulctandi & corrigendi uſque ad ſatisfactionem*, *&c.* Maar de ongerijmdheden zijn zo menigvuldig, dat ikze liever wil overſtappen, om alleen te ſpreeken van 't geen openbaar valſch en logen is. De uitſlag van dat middel wordt in den Dinterus van den Klerk Wauquelin, aldus beſchreeven: *Lequel Cardinal*, *à tout la puiſſance devant dit*, *vint devers le dit Duc de Julers*, *auquel il laboura tellement*, *qu'il*, *le dit Duc de Julers*, *ſe ſoubmiſt du different que eſtoit entre luy & le dit Duc Wincelaux*, *en la perſonne de l'Empereur meſme*, *en bailla ſes Lettres Patentes de ſoubzmiſſion*, *& auſſy pareillement le dit Duc Wincelaux: ſi fut la Sentence devolée par le dit Empereur à l'bonneur de l'une & de l'autre partie.* Zo bragt dan de Kardinaal zynen laſt gelukkig ten einde. Maar Butkens, p. 491, gezeid hebbende, dat Keizer Karel, *onder de band* laſt gaf aan dien zelfden Kardinaal, om, *als uit eigen beweeginge*, aan den Hertog van Gulik voor te ſlaan, dat hy, Kardinaal, zich ſterk maakte, den Keizer te zullen beweegen, dat die den Jongen Willem van Gulik zoude beleenen met Gelderland en Zutphen, en doen trouwen met *Catharina*, dochter van Hertog Aelbrecht; zo gaat hy, p. 492, aldus voort: *Mais le Duc de Juliers trainoit tout à longeur*, *& penſoit bien tirer des grands avantages par la delivrance de noſtre Duc* [Wencelin]: *tellement que le dit Cardinal manda à l'Empereur le peu de reſolution qu'il trouvoit*, *& le peu d'apparence qu'il y avoit de mener ceſt affaire à bonne fin.* Zo keerde dan de Kardinaal onverrichter zaake te rug. 't Geen hier beſliſſende is, is, dat Butkens dat ganſche verhaal ontleend heeft uit zijn MS van den zelfden Dinterus, en wel *alleen uit Dinterus*, ten overtuigenden bewyze, dat, niet alleen de waarheid der Hiſtorie, maar ook de Kronijk van Dinterus, op eene ſchandelyke wyze vervalſcht is geworden.

But-

Butkens verhaalt verder, dat de Keizer, op die eerste weigering van Willem, al zyne magt verzaamelde, en in Juny 1372 in persoon te Aken kwam, om zich zelven, te vuur en te zwaard, wraak te verschaffen; maar dat Willem van Gulik, op ernstige vermaaning van Hertog *Aelbrecht* en des zelfs Broeder Otto, het hoofd in den schoot leide, zelf zijn' gevangen aan den Keizer overleverde, en dus zynen vrede maakte. Hierop volgde de Beleening, niet aan den Jongen Willem, die een kind was, maar aan den Vader, ten behoeve des Zoons, aan wien Karel ook de Voogdye over Gelderland, geduurende de minderjaarigheid van den jongen Hertog, opdroeg: wiens Huwelijk met *Catharina* toen, en dus in tegenwoordigheid van haar' Vader, zou gesloten zijn. Zie ook Teschenmacher, p. 399 en 400. en Slichtenhorst, B. VIII. c. 1 en 13. die beide getuigen, dat de Bruidegom, toen hy, in 1377, zijn Huwelijk voltrok, *veertien* jaaren oud was. Maar in 't Charterb. p. 330, vindtmen den Brief waarby Aelbrecht, ten overstaan en met goedkeuringe van veele Hollandsche en Zeeusche Edelen, en alle de Steden, het Huwelijksgoed van die Dochter geregeld heeft den 7 April 1377; en beloofde te zullen uitwerken, dat zyne Dochter haare trouw gave, *fidem det*, aan Willem, hem tot wettigen Echtgenoot aanname, en met hem in huwelijk trade; alles voor den eersten Mei naastkomende: zonder een woord te reppen van den Keizer, of van eenige vroegere Verlooving. Uit den Brief van haar' eersten Bruidegom, Hertog Eduard, 1 November 1368, ook ten overstaan van veele Edelen en Steden, blijkt dat zy toen met hem ondertrouwd is geweest: zie Charterb. p. 235, en de twee, daar volgende, Briefkens van Hertog Aelbrecht.

Eduard spreekt daar van 't geval, indien hy kwam te overlyden, eer zy den ouderdom van *twaalf* jaaren bereikt hadt; waarom ik denke, dat zy toen ruim tien jaaren zal oud geweest zijn. In 1371 kwam hy in den Haag, om zijn huwelijk te voltrekken; maar de tyding krygende van den inval des Brabanters in Gulik, liet hy Bruid en bruiloft, om Hertog Willem, den Zoon zyner Zuster, te helpen, vanwaar hy noit wederkeerde. zie Teschenmacher p. 517, en de Keulsche Kronijk f. 272 a. die 'er byvoegt, dat Eduard toen *ging in zijn zes en dertigste jaar*. Hy was geboren in 1337; de Jonge Willem in 1363. Zodat *Catharina* meer

 dan

dan twintig jaaren jonger moet geweest zijn dan haar eerste Bruidegom, en vijf of zes jaaren ouder dan de tweede, die haar eenige Man geweest is. Zy overleeden kinderloos; zy, den 11 November 1400; hy, den 16 February 1402. Wy hebben ons met deeze twee oudste Dochters van Hertog Aelbrecht wat langer opgehouden, omdatmen 'er in onze Historien, waarvan zy niet vreemd zijn, niets of weinig van vindt, en 't geenmen 'er vindt, zeer verward en onzeker, ook ten deele verkeerd is. Gelijk ook de geschiedenissen van Aelbrecht zelven, noch wel wat aanmerkingen onderhevig zijn. Laat ons eerst zien, of hy, buiten die twee, noch eene of twee Dochters gehad hebbe.

In de Vaderl. Hist. B. XI. p. 353, worden 'er vier genoemd: *Katharina*, *Margriet* en *twee Joannaas*, van welken de eene, ook *Ida* genaamd, Aelbrecht Hertog van Oostenrijk, de andere den Koning van Boheme, tot eenen Man hadt: en zulks op 't gezag van het Chron. Magnum Belg. p. 322. daarmen Heda, p. 246, kan byvoegen. Ik zwijg van eenige Oostenrijksche Schryvers, by H. Pez; van Cuspinianus zelven, in Cæs. p. 401, en in Austria p. 50. Van Aventinus Annal. Boior. L. VII. p. 801. Van de vermaardste Geslachtrekenaars, Chifflet, Blondel, Butkens Hubner, enz. by welken men vindt, dat de Gemalin van Aelbrecht IV, Hertog van Oostenrijk, en Moeder van Aelbrecht V, onder de Keizers den Tweeden van dien naam, Koning van Hongaryen en Bohemen, geweest zoude zijn *Johanna, Dochter van Aelbrecht van Beieren, Graaf van Holland.* En nochtans is 't mis. De geloofwaardigste getuigen zijn hier de Vader en Moeder van die Kinderen zelfs. Hunnen uitersten wil vinden wy nu ook in het Charterboek, III. p. 332, opgesteld in het Fransch, den 10 Juny 1377; waarin zy zich niet noemt *van Brigen*, gelijk men anders overal vindt, maar *de Liegniecbe*; en haaren Broeder Henrik, *Duc de Liegniecbe:* zie ook aldaar p. 606. Een gewigtig stuk, dat wy alleen verpligt zijn aan Mieris, die het ons uit zijn' eigen schat medegedeeld heeft. Men kan 'er omstandig uit zien, welk het Erfdeel van elk hunner Kinderen geweest zy; dat ik hier voorbygaa. De zelven waaren zes in getale, drie Zoons en drie Dochters, die zy aldus, en in deezen rang, noemen. WIL-

LEM

LEM, *ondertrouwd met Maria, dochter van Karel V, Koning van Vrankrijk*, doch die te vroeg overleedt. AELBRECHT; wiens Erfdeel in Duitschland lag. JAN. Voorts, CATHARINA, *onze oudste Dochter, Hertogin van Gelre*. JOHANNA, *onze Dochter, tegenwoordig Koningin der Romeinen en van Bohemen*. MARGRIET, *onze jongste Dochter*; die, in 't jaar 1385, getrouwd is met Jan van Bourgondien, op den zelfden dag als haar Broeder Willem met Margriet, Zuster van Jan. 't Is waar, dit belet niet, dat Aelbrecht, na het jaar 1377, noch meer kinderen heeft konnen verwekken, en daaronder eene Dochter, die, in 1394 volgends Cuspinianus, of in 1396 volgends Arenpeckius, of in 1399 volgends de Benedictynen, Moeder zou geworden zijn van Keizer Aelbrecht II. Maar het geen zulks volstrekt wederspreekt, is die Brief, is dat Testament zelf, zo als wy het thans hebben. Want dat is een laater afschrift, gemaakt op uitdrukkelijk bevel van Hertog Aelbrecht, en door hem zelven gezien, gehoord en bezegeld in zynen Raad, in den Haage, den 16 Maart 1393 [1394] gelijkmen, omstandig kan leezen in het aanhangsel daarachter? En in de Inleiding getuigt hy, dat dat afschrift geschikt was alleen voor zynen Zoon Jan, verkooren Bisschop van Luik, en [uit dien hoofde] Graaf van Loon; die, ten tyde zyner verkiezinge in 1390, volgends Fullon, en mijn MS Chron. de Liege, maar zeventien jaaren oud was. Staat nu alleen aan te merken, dat het afschrift van 16 Maart 1394, zo wel een oorspronglijk stuk is als dat van 10 Juny 1377; dat in het jongste niet de minste verandering gemaakt is, gelijk allerzekerst geschied zou zijn, indien Aelbrecht, na 1377, noch eene Dochter geteeld hadt, welke Dochter noodzaakelijk hadt moeten leeven in 1394; met een woord, dat die *Johanna*, die getrouwd is geweest met eenen Hertog van Oostenrijk, en eenen Zoon nagelaaten heeft, onmogelijk kan geweest zijn een Dochter van Aelbrecht, Graaf van Holland. Dit had ik te bewyzen.

Ten opzigte van Aelbrecht zelven, heb ik in de eerste plaatse aan te merken, dat hy zich niet veel schijnt bekommerd te hebben met de Privilegien der Steden en Landen, die door zijn eigen Moeder aan de zelven verleend waaren. Aan zijn' jongsten Zoon hadt hy, onder verscheiden Landen, Steden en Heerlijkheden, in 't jaar 1377, ook, en

wel in de eerfte plaatfe, befproken, *de Stad en het Land van* Woerden, *de Stad* Oudewater *en het Huis te* Rivier. Nadat Jan het gemelde affchrift van het Teftament ontvangen en onderzocht hadt, vertoonde hy zynen Vader, dat die van *Oudewater* Handveften van *vroegere Graaven* (zegt hy) hadden, waarby hun beloofd was, datze noit van de Graaflijkheid van Holland zouden gefcheiden worden: en dat het *Huis te Rivier* reeds vervreemd was, en bezeten wierdt door Wouter van Matheneffe: enz. Aelbrecht, die het erfdeel van dien Zoon wilde verbeteren, gaf hem, in de plaatfe, het ganfche *Land van Ooft en Weftvoorne*, met de Stede van den *Briel*, en al wat 'er toe behoord hadt by 't leeven van Vrouw Machteld van Voorne. Zie dit breeder in den Brief van Aelbrecht, 24 Maart 1394, dat is acht dagen nadat hy 't gemelde Affchrift bezegeld hadt, III. p. 606. En, wegens 't Huis te Rivier, dien van de Keizerin zelve, 4 September 1346, II. p. 726, waarby zy het, *allereerft*, te Leen gaf aan Daniel van Matheneffe. Jan deedt wel, dat hy zynen Vader *befcheideliken onderwees mit witachtigen betoone*, wat Privilegien de Stede *Oudewater* hadt; doch 't was zyne begeerlijkheid, die hem zulks deedt doen. Hy verloor 'er zekerlijk niet by, dat hy *Oudewater* affłondt voor 't *Land van Voorne* met des zelfs aankleeven. Hadt hy oprecht gehandeld, hy zou zynen Vader vertoond hebben den Brief van de Keizerin Margriet van 5 Juny 1346, II. p. 717, waarby zy het Privilegie van noit te mogen vervreemd worden, gegeeven hadt, niet alleen aan die van *Oudewater*, maar tevens aan de *Stad en 't Land van* Woerden. De Biffchop, dit laatfte liever willende behouden, zweeg daar van: en Aelbrecht wift het niet, of wilde 't niet weeten.

Het tweede is van meer belang, en verdient noch wel een naauwkeurig onderzoek; naamelijk wat bewijs wy hebben van de zogenoemde Dolheid van Hertog Willem. De redenen, die my in twijffeling gebragt hebben, zijn menigvuldig. Vooreerft, op wiens laft is hy vaft gezet? en wanneer is zulks gefchied? Daar de Brieven, omtrent dien tijd gegeeven, zeer menigvuldig zijn, en van dat gewigtig geval nergens eene enkele letter te vinden is, heeftmen ons een ruim veld tot veelerhande bedenkingen open gelaaten. Ten anderen is my al voorlang zeer aanmerkelijk voorgekomen,

men, dat die twee goede Vrienden, Aelbrecht in Holland en Eduard in Gelderland, beide geregeerd hebben in de plaatse van hunne ouder Broeders, die zy opgeslooten hielden. Het streedt dan niet tegen 't gebruik van die geweldige en rampzalige tyden. Ten derden, en wel voornaamelijk, wy hebben, in 't Chart. III. p. 22, twee Brieven van de Gravinne Machteld van Lancaster, Willems Echtgenoote, waaruit Aelbrecht kan overtuigd worden van vyandlijk tegen zynen Broeder gehandeld te hebben, lang eer men dacht om hem dol te maaken. Die Brieven zijn van 5 en 6 Juny 1357. In den eersten spreekt zy, onder anderen, aldus tot de *Steden van Holland en Vriesland:* —— ,, want gy weet, hoe, by raade van onzen drien Landen ,, voorsz, overeengedraagen was, te Halle entlijk van allen ,, zaaken antwoord te geeven: des wy immer hoopen, dat ,, wy jegens onzen Lande van *Holland* niet verdiend en ,, hebben, dat zy ons niet gedaan en hebben, dat onze ,, goede luiden van *Henegouwen* en van *Zeeland* wel eendragtelijk gedaan hebben. —— Ende omdat Hertog Aelbrecht niet doen noch werken en wilde by den raade ,, van onsen drien Landen voorsz, zo vermaanen wy, enz. ,, —— Gebieden en verbieden, dat iemand eenige hand ,, slaa aan onze goeden of renten, in wat manieren dat zy ,, genoemd zijn, en waar dat zy gelegen zijn; noch iemand eenig recht hanteere in onzen Graafschap van *Holland*, en in onzer Heerlijkheid van *Vriesland*, dan van ,, ons liefs Heeren des Graaven, en van onzen wege, enz." In den tweeden, geschikt aan de *Edelen en Steden van Holland*, geeft zy hun te kennen ,, hoe Hertog Aelbrecht, ,, eerst door eenen voorafgezonden Bode, vervolgends in ,, eigen persoon, des Graaven Huis te *S. Geerdenberge* hadt ,, opgeeischt van den Kastelein, *Heer Simon van Teilingen*; ,, die, zulks geweigerd hebbende, van Hertoge Aelbrechts ,, wegen, was gevangen genomen, met groot gevaar van ,, zijn leeven; dat Aelbrecht gewild hadt, dat die van ,, de Stad hem zouden helpen, om het Huis te winnen, ,, enz." Deeze Brieven waaren gegeeven te Aath. Zie ook den volgenden van Willem zelf, te Bergen den 7 Juny, aan die van Leiden. Dus handelde Aelbrecht toen reeds als een openbaar vyand van zynen lieven Broeder. En kunt gy noch twijffelen, of hy al voorlang eenen aanslag ge-

smeed

ſmeed hadt, om dien Broeder den voet te ligten? 't Is klaar, dat hy zich toen reeds van eenen magtigen aanhang in *Holland* en *Vriesland* voorzien hadt.

De naaſtvolgende Brieven in 't Charterb. III. p. 23 en 24, behelzen, de eerſte eene volmagt van den Hertog en Hertogin van Brabant, op Willem, om den Vrede te maaken tuſſchen hen en den Graaf van Vlaandren, gedagtekend, *Vrydag na Pingſter*, en daarboven geſteld, 12 Juny: de tweede, dien Vrede zelf, met den dag *Trinitatis*, daar genoemd 13 Juny, 1357. Rondom kwaalijk. Die ſtukken zijn daar ontleend uit Dinterus L. VI. c. 10 en 11. Ik vindze in myn Franſch MS c. 8 en 9; het eerſte zonder dag; en onder het tweede 14, niet 13 Juny. Van 't eerſte wordt getuigt, dat het geſchreeven was in 't Neerduitſch; en zo kan men 't vinden in de Proeven van Butkens, p. 191; en daaronder den dag, niet *Vrydag*, maar *Donderdag*, na Pingſter. Ik moet hier eens vooral aanmerken, dat de Uitgeever van het Charterboek, omtrent het bepaalen der dagen, in dit Derde Deel, minder oplettende geweeſt is dan in 't Eerſte. In 1357 was Paaſch 9 April, gevolgelijk Pingſter 28 Mei, de naaſte *Donderdag* 1, en Zondag daaraan 4 Juny. zodat die Brieven gegeeven zijn, niet 12 en 13, maar 1 en 4 Juny. Want de dag *Trinitatis* is altijd de eerſte *Zondag na Pingſter*. Nu lees ik verder in mijn' vervalſchten Dinterus, dat Willem aanſtonds na 't maaken van dien Vrede, genoegzaam heel dol geworden, en te Quenoi opgeſlooten, zou zijn. Maar Butkens ſchijnt zulks in zijn' Dinterus niet geleezen te hebben. Dat het valſch is, blijkt uit veele Brieven van Willem, waarvan de laatſte, volgends het Charterboek, is van 14 December des gemelden jaars. Hierdoor vervalt ook, dat hem die ziekte zou aangekomen zijn, ſtraks na zyne wederkomſt uit Engeland, en zich eerſt ontdekt hebben in 't vermoorden van Gerard van der Wateringe; van welk geval geene omſtandigheden bekend zijn. Want uit het Charterboek blijkt, dat hy den 12 Auguſtus op zijn vertrek ſtondt uit Engeland, den 28, te Dordrecht, de Privilegien van Heusden vermeerderde; en reeds den 20 September, in den Haag, eene Kapellerye geſticht en rykelijk gegoed heeft, voor de ziele van dien Gerard vander Wateringe; waarvan hy de begeeving, in 't vervolg, 20 November, voor altijd opdroeg aan Heer Willem vander Waterin-

veringe en des zelfs Erfgenaamen: zodat hy, volgends de zede van dien tijd, genoegsaame voldoening gegeeven, en zich met des dooden Maagen verzoend heeft. In de Vaderl. Hist. p. 291, wordt verzekerd, dat hy, van zyne Tijdgenooten, voor *krankzinnig* gehouden is: doch daaronder verstaa ik den eenen Philips a Leidis. Maar het zy zo. Willem was een driftig en woest mensch; zou 't raar zijn, dat hy, zich in eenen oogenblik van allen verlaaten, en buiten hoop van uitkomst, opgeslooten ziende, volslagen dol was geworden? Ja dit kan waarschijnlijk gemaakt worden uit Jo. a Leydis, Ann. Egm. c. 58, zeggende, dat hem die dolheid aangekomen is op S. Jorisdag, 23 April 1358. D'Outreman, Hist. de Valentiennes L. II. Ch. 9, verhaalt het op 't jaar 1359. En zo ook Vinchant, Annal. d'Haynau L. IV. Ch. 41. In de Vaderl. Hist. wordt ook gemeld van de zulken, die gisten, dat men hem, in Engeland, vergif ingegeeven hadt. Maar door wien? en waarom juist in Engeland? Van 't vergif spreeken veelen.

Philips van Leiden was eerst Meester Klerk van Willem, die hem, den 26 December 1356, naar Avignon zondt, om, by den Paus, zyne zaaken waar te neemen. Daar voor zou hy genieten *honderd schilden* jaarlijks; en *Kleederen*, gelijk andere Meester Klerken: doch alleen tot dat de Graaf hem zou voorzien hebben met eene *Kanoniks provende*, die jaarlijks honderd schilden vry opbragt. Den 4 October te vooren noemde hy hem *Deken van S. Pieters in Middelburg*; maar om dat Philips niet was in 't rustelijk gebruik van die Dekenye, gaf hy hem *vijftig schilden* jaarlijks, tot dat hy voorzien zoude zijn. Vervolgends stelde hy hem aan, 3 Mei 1357, tot *Kanonik in de Marienkerk te Condé*. Na 't ongeluk van Willem, diende hy Aelbrecht als Klerk; want den 13 January 1359, beval dees den Rentmeester van Noordholland, aan Philips, voor 't voorleeden jaar, 1358, te geeven zyne *Bonte Kleederen* met al der zelver toebehooren, en jaarlijks *honderd schilden en Kleederen*, volgends inhoud van Willems Brief. Maar den 9, en dus vier dagen te vooren, hadt hy hem afzonderlijk benoemd tot *Kanonik in S. Pieterskerk te Middelburg*: met bevel aan 't Kapittel, dat zy hem zouden laaten genieten de eerste *Præbende*, die open vallen en ter begeevinge van den Graaf staan zoude, *cum Canonicum diu sine*

Præ-

Præbenda stare non deceat: en te niet doende alles wat, uit het Canonyke Recht, daartegen zou konnen ingebragt worden. Mogelijk zoumen hier eene dubbele gelykenis konnen maaken: de eene tusschen Willem en Karel den Stouten, twee dolle Hertogen: de andere tusschen Philips van Leiden en Philips van Comines, twee schrandere Mannen en staatkundige Schryvers. Enz. Wiltge eene derde gelykenis maaken tusschen de twee Broeders, Willem en Aelbrecht; zo lees, behalve de getuigenis van Alb. Argent. hier boven p. 544, den Brief van 27 November 1356, waarin Willem verscheiden geweldige stukken van Heer Diederik van Wassenaar, Burggraaf van Leiden, opgenoemd hebbende, aldus voortgaat „ Ende want wy *God* „ *ten voorsten aangezien hebben*, en den dienst van zyne „ Ouderen, en dien hy ons noch zelve doen mag, en *al-* „ *toos meenen onzen Ridderen en Knaapen* BY REDENEN GE- „ NADE TE DOEN; zo willen wy op deezen tijd metten „ minsten met hem lyden." Voorts ontzette hy hem van alle hooge en laage Heerlijkheid binnen de stad Leiden; maar hy *verstak* hem geenszins van het Burggraafschap zelf, gelijkmen verkeerdelijk boven dien Brief leest. De volgende van 29 November 1356, staat noch eens op 29 November 1357. en daar behoort hy, als blijkt uit dien van 24, die daar voorgaat: uit welke Brieven, zo kort voor zyne gevangenis, noch blijkt zyne zucht, om zijn Land in vrede te houden. En vergelijk daarmede het gedrag van Aelbrecht, in 1366, toen hy Sohier, Heer van Enghien, die hem, tegen de Stad Delf, veertien dagen gediend hadt met 468 Paarden, met geweld uit des zelfs Kasteel ligtte, naar Quenoi voerde, en daar, buiten forme van proces, het hoofd voor de voeten deedt leggen; zonder dat iemand weet, waarom. Zie Charterb. p. 191, daar 't verhaald wordt uit Vinchant.

Qui species alias, veri scelerisque tumultu
Permixtas, capiet, CONMOTUS *habebitur, atque*
STULTITIA *ne erret, nihilum distabit, an* IRA.

Of zie den Brief van 6 December 1361, daar gy vinden kunt hoe goedertieren hy zich, door gemagtigden uit de vijf Steden, Dordrecht, Delf, Leiden, Haarlem en Amsterdam, liet verzoenen met Heer Simon van Teilingen en de Stad Geerdenberge. „ In den eersten so sullen wtcomen

„ men *Haer Symon van Teylinghen*, *Haer Jan van den* „ *Poele*, ende 't *heel Gerechte* van den Berghe voerſz tot „ *tween hondert mannen* toe, bloetshoefts, barvoet ende „ onghegort, otmoedeliken hoer hande te ghader, vallen- „ de op horen knien, ende bidden onſen lieven ende ghe- „ duchten Here, Hertoghen Aelbrecht, om Goeds willen „ — dat hi hun vergheve alſulke misdaet, als ſi jeghens „ hem ende ſinen vrienden misdaen hebben in eenighen „ manieren. Voert ſoe ſullen comen *twee Burghmeeſters* „ van der Stede voerſz, barvoet, bloetshoefts ende onghe- „ ghort, elc met enen bloten zwaerde, 't ſcharp in de „ hant, ende die hilte opwaerts, ende him te voete val- „ len, ende ſetten lijf ende goed in ſijnre ghenaden — „ Voert ſo ſullen comen *hondert Vrouwen*, bloetshoefts, „ hangens haers " enz. als in den eerſten. Deeze Bete- ring zouden zy doen, ten einde van den ſteenweg te S. Geerdenberge, op zulk een tijd als de Ruwaard hun zou laaten weeten: maar zo hy goed vondt, dat zy zulks deeden in den Haag, te Delf of te Rotterdam, zo zouden zy daar komen met *honderd mannen* en *vijfentwintig Vrouwen*. „ En- „ de hier mede ſullen ſi *gheſoent* ſijn, ende tot mijns He- „ ren vriendſchap weſen." Is dat een *Zoen*, of veel eer een onbarmhertig Vonnis? En wat is een Vonnis, zonder eenige bepaalende melding der Misdaad? In 't hoofd wordt enkel geſproken van een *geſchil*; in de uitſpraak alleen van *alzulken misdaad*, *als zy tegen Aelbrecht en zyne Vrienden misdaan hadden*. Nu vraag ik, Wanneer, Waar, en Wat hadden zy misdaan? Terwijl ik hierop beſcheid van anderen wachte, zal ik, by voorraad, antwoorden: 1 Voor vier en een half jaar: 2 Te Geerdenberge: 3 Dat zy die Stad, en het Huis aldaar, tegen de zo geweldige als onwettige onderneeming van Aelbrecht hadden verdeedigd, daar de Kaſtelein, *Heer Simon van Teilingen*, gevangen werdt: gelijk wy hierboven gezien hebben. Zodat het een oude wrok van Aelbrecht was, waarvan hy, zo 't ſchijnt, de wraak zo lang uitgeſteld heeft, tot dat hy volſtrekt meeſter was, en de Steden moeſten doen alles wat hem goeddacht.

Dat Aelbrecht dat Vonnis heeft doen ſtellen, als eene uitſpraak van de voornaamſte Steden van Holland, houd ik voor loutere argliſtigheid: want zo koelde hy ook zynen moed

moed tegen de Stad Delf, op den naam van de Gravinne Machteld. In zijn' Brief van 20 Mei 1359, zegt hy alleen, dat hy die Stede tot zynen *zoen* neemt op deeze voorwaarden." In den eersten dat wt der Stede van Delf comen zul-
,, len *dusent mannen*, barvoets ende blootshoofts, en bidden
,, onze lieve Suster — ende ons, dat wy him hoer lijf
,, gheven willen omme Gode — op sulc SEGGHEN, als onse
,, lieve Suster — ende wy daartoe *segghen* zullen, enz.
,, Voort sullen uter stede comen *vijfhondert Vrouwen*, bloots-
,, hoofts, hangents haers, ende mit horen besten cleederen,
,, ende bidden, dat wy haren Mannen en Vrienden hoer lijf
,, gheven willen, op zulck *segghen*, enz. Voord soe zullen
,, zijs ghemeenlijc an ons bliven, behouden hoers lijfs en-
,, de hore ghesonde [dat is, *gezondheid*, en niet *gezinde*]
,, wtgheset die waren op Kasterkemmersand; dair en wil
,, onse l. Zuster noch wy gheenrehande woorden of hoo-
,, ren." Hierop volgt de nader Uitspraak (zonder dagtekening; doch waarschijnlijk 11 of 12 Juny, moetende de gebannen vertrekken den 14, zijnde Vrydag na Pingsteren) op den naam der Gravinne, des Ruwaards, zijns gemeenen Raads en der *Steden die zy daartoe gekrygen konden.* Vooreerst worden verscheiden poorters, by naamen, uit alle 's Graven Landen voor ecuwig gebannen, met Wyven en *Kinderen, die an horen brode sijn ende onbegeeven* [dat is *ongekloosterd*, als ik zo spreeken mag, en niet *ongebylikt*]: Anderen, op hoope van wederkomst, alsze een reis naar Jeruzalem zouden gedaan hebben: enz. ,, Voort so is onse
,, segghen, datmen die Veste van Delf slechten zal, beyde
,, poorthusen, toorne, muren en wallen, ende die graften
,, vollen —— ende die Stede van Delf en sal nimmermeer
,, vesten, ende ongheveft bliven tot ewighen daghen." En belangende de Poorters, die de Stad tegen hem gehouden hadden, en daar binnen bleeven, die zouden tot beteringe geeven *tsestich dusent Bruchscher schilden.* Enz. Merk nu wel, dat buiten deeze straffen, eerst door die Duizend mannen en vijfhonderd vrouwen, aan den voorgaanden zogenoemden *Zoen* of *Capitulatie* moet voldaan geweest zijn.

'T Is te verwonderen, dat de jongste Beschryvers van Delf geen kennis van deeze Brieven gehad hebben, daar de Uitgeever van 't Charterboek veele afschriften van de zelven gezien heeft. Dat dit Vonnis, wel strengelijk, uitge-

gevoerd is, blijkt uit die oude Rymen, door Matthæus, Anal. T. I. p. 65; en III. 251, uitgegeeven, die ik my niet onthouden kan ook hier uit te schryven.

Als men CIↃ CCC *schreeff*
Ende LVIII (LVIIII) *so bedreeff*
Dat Hertoch Aelbrecht wert gecoren
Ruwaert, als ghi moocht horen,
Als van Hertoch Willams weghen.
Die van Delff die zeider teghen;
Dit was, als ghi moocht hooren,
So wie tot SCEPEN *wert gecoren,*
Hi MOESTET BLIVEN *dair al dure.*
Hierom sciede hem scoffelture,
Also dat 's Hertogen evel moet
Verbief op Delf, die Stadt goet.
Hi SWOER, *hi soude in corten tiden*
Al droge over hoir Vesten riden,
Alse hi oic dair na dede.
Die Poorten waren te brokene mede,
Dat den menighen dochte scade.
Hadden si binnen sijn van enen rade
Ende getrouwc geweest van binnen,
Men hadse so niet moghen winnen.
ALDUS BLEEFF HI RUWAERT *voirt meer.*
God behoed hem in sijn eer,
En moeter voort van scade lien.
Noch mach hi sijnre daet wel tien.

Merk wel, *aldus bleef hy Ruwaard.* Al zyne Brieven, van 27 April tot 11 Juny 1359, zijn gegeeven *in zyne tente voor Delf* (alleen was hy, 29 Mei; ter Goude) en in dien van 1 Juny noemde hy Gerard van Heemstede *zynen Maarschalk voor Delf.* Na deezen triomf dorst niemand meer tegen hem kikken. Vergeet hier niet, dat hy, volgends zyne eigene Brieven zich, te vooren, reeds tweemaal verzoend hadt met die van Delf. Eerst, aanstonds na hunne zogenoemde misdaad, gelijkwe een weinig verder, uit dien van 6 Maart 1358, nader zullen zien. Andermaal, den 11 December des zelfden Jaars; toen hy getuigde, dat hy „ van alzulken *toorn, evelen moed en gescbille,* als hy gehad „ hadt op zyne goede luiden van Delf om allerhande arty- „ kelen en punten, die hy op hen te zeggen hadt; zon-

„ derlinge, omdat sommige luiden, die aan den velde waaren
„ *tot Kastrikemmer zand*, daar Reinoud van Brederode,
„ zijn Baljuw, gejaagd, en een deel zijns gezelschaps versla-
„ gen werdt, zich tegen zynen wille binnen Delf onthou-
„ den hadden, zyne goede luiden van Delf *te zoene* geno-
„ men hadt." De voorwaarden, diemen daar, p. 72 en 73, kan leezen, waaren rechtmaatig en redelijk. Wat, nu, hadden die *goede luiden*, sedert deze verzoening, tegen hem misdaan, waardoor zy zich zulk een ongenadig Vonnis, ja een gansch verderf, waardig gemaakt hebben? Daar vindt men zelfs geen' schijn van, noch in Kronyken, noch in Brieven, noch in de Capitulatie van 20 Mei 1359, ja zelfs niet in het daarop gevolgde Vonnis; daar het wel gevoegd zou hebben. Dus blijkt uit alle omstandigheden, vergeleeken met die oude Rymen, dat die woede tegen Delf, toen hy zag dat hy 't spel meester was, in der daad en alleen geweest is de uitwerking van een' opgekropten Spijt, en loutere Wraakzucht, omdat die van Delf hem allereerst dorsten tegenstaan, toen hy, tot bereiking van zijn oogmerk, ook daar *de Regeering* poogde *te verzetten*. En dat dit geen enkel vermoeden is, kanmen afneemen uit het Vonnis zelf, daar ook dit Artykel gevonden wordt:" Voort
„ zullen wy dat *Gerechte van Delf veranderen en verzetten*
„ mogen, allen of deel, tot allen tyden als 't ons oorbaar-
„ lijk dunken zal, of onzen Baljuw van Delfland. "ALDUS BLEEF HY RUWAARD. Laat ons zien hoe hy 't eerst geworden is.

De laatste Brief van Hertog Willem, in 't Charterboek voorkomende, is van 14 December 1357. De eerste van Hertog Aelbrecht is van 23 February 1358, en gegeeven *te*, of liever, *aan Dordrecht*. Dees was een Formulier, waar van hy vooraf veele afschriften hadt laaten maaken, om 'er in elke Stad, daar hy zich vertoonen zoude, een van te laaten, met geen ander verschil, dan van plaats en dag; als *te Rotterdam* 26 February; *te Leiden* 7 Maart, enz. zodat men daar driemaal het zelfde leest. Maar dat omreizen van Stad tot Stad heeft alleen gediend om, in eigen persoon, te komen zeggen, *ziet hier uwen Ruwaard*. Want die gelijkluidende Brieven waaren niet anders, dan eene algemeene Bekendmaaking aan ALLEN LUIDEN, behelzende,
„ Dat hy, om de *ziekte* zijns Broeders, en *ten verzoeke van*

„ *dien*

„ *dien Broeder*, *en van zyne Zuster* de Gravinne, in Hol-
„ land gekomen was; en *zich aangenomen hadt en aannam*,
„ Ruwaard, Toeziener en Beschermer te zijn: enz." zonder bepaaling van tijd. Dus schijnt hy toen reeds geweeten te hebben, dat zijns Broeders ziekte ongeneeslijk was. Trouwen, hy was Dol. Maar wie beriep zich oit op het doen of zeggen van dolle menschen? Dat hy zich overal vertoonde met een goed gevolg van Vreemdelingen, kan men afneemen uit de Vijf, die met hem reisden, en in al die Brieven de zelfden zijn. Zie hier hunne naamen, die ik ontleen uit den *Haarlemschen* van 9 Maart, omdat die, met veel oplettendheid, gevolgd is naar den Oorspronglyken en bezegelden Brief, in de Handvesten dier Stad, p. 39, letterlijk als volgt:" Dit was ghedaen bynnen der Stede van
„ . . . . . . in jeghenwoirdicheden ons liefs Neven Enghel-
„ brechts Graue van der Marcke, en onser liever ende
„ ghetrouwen, Haren Godeuaart Here van Brunegghen,
„ Heren Eueraert Steynke Here van Cerenpach, Here
„ Coenraet der Cratselaer van Billesteyne, ende Pieter der
„ Camerouwer van Meheytsteyne." In de anderen heeten de drie middelsten *Ridders*, de laatste *Knaap*. Deezen met hun gevolg, waaren dan zyne voornaamste *Introducteurs* inde Steden, 't welk hy hun ook naderhand wel beloond heeft; waarvan, ten opzigte van den eersten en laatsten, genoegsaame blyken in 't Charterboek te vinden zijn. Den *Knaap* Pieter stelde hy aan tot zynen *Zegelaar*, gelijk hy hem, 13 Mei 1359, zelf noemde; welken post die bekleed heeft van 31 Augustus 1358 tot 21 November 1361. Den 29 Mei en 4 July 1359, p. 94, 100, en 101, vind ik hem, nevens verscheiden Ridderen, als mede Zegsman ter verzoeninge van Jan van Arkel met Aelbrecht. Laater telde de Hertog hem onder *de Ridderen*, en onder *zyne Mannen*: zie 13 Mei en 3 Juny 1363. In den reeds gemelden van 13 Mei 1359, noemt hy hem ook, even als in zyne eersten, *van Mehaytsteyn*; dat vreemd is, omdat, onder zo groot een getal van Brieven die hy bezegeld heeft, dat *Me* nergens gevonden wordt, maar altijd *van*, of liever, *de Haytsteyn* In den zelfden Brief erkent Aelbrecht, van hem ontvangen te hebben Zesduizend goede oude gouden Schilden, tot welken prijs hy hem *verkocht* hadt al het goed, dat Heinrik van der Woord, in gansch Holland, bezeten, doch verbeurd, hadt.

Daarom zegelde Aelbrecht dien Brief zelf: *S. Dominus Me.* 't welk verklaard wordt uit een' anderen van 16 Maart 1360, onder welken voluit staat: *S. ipsemet Dominus Dux:* zie ons Eerste Deel p. 503. Maar den 25 April 1362 beloofde hy den Kinderen van H. vander Woord, wederom te zullen verlyen met al dat zelfde goed: *welk goed*, zegt hy, *wy Peter onsen Camermeester* GEGEEVEN *hebben*, *en by nu den voorz. Kinderen verkoft heeft.* Daar *Camerouwer* verbasterd is in *onsen Camermeester.* Maar die *Graaf van der Mark*, die aan 't hoofd van de vijf Getuigen staat, was *Engelbrecht III.* Deezen verklaarde Aelbrecht, den 10 Augustus 1358 (de zelfde maand, waarin hy dien anderen tot zijn' *Zegelaar* aanstelde) voor zynen *Man*, nam hem, als zodaanig, in zyne bescherming, en schonk hem eene *Jaarlijksche Rente van Duizend Schilden*; en zulks uit hoofde van *diensten die hy noch van hem wachtte*; en, opdat ik 't Latijn niet kwaalijk verduitsche, *quæ nobis jam in* AGGRESSU *terrarum earundem* SPECIALITER *præstitit.* Zoude ik Aelbrecht wel verongelyken, als ik dit noemde een klaar bewijs, dat hy niet door de deur, maar door eene venster, op de schouderen van Vreemden, in het Ruwaardschap ingeklommen is? Aanmerkelijk is, dat dees zelfde Graaf Engelbrecht, weinig jaaren laater, door den jonger Broeder, Eduard van Gelre, juist om gelyken dienst, beschonken werdt met eene kleinigheid van *Vijfduizend achthonderd* Schilden: zie Teschenm. p. 277. Doch laat ons den draad van de Historie zyner Intrede vervolgen.

De derde Stad, daar Aelbrecht die bekendmaaking *aan alle luiden* deedt, was, volgends de aantekening van Mieris, *Schiedam*, daags na dat hy te *Rotterdam* geweest was, den 27 February. Vandaar trok hy naar *Delf*. Hier stiet hy het hoofd, als we gezien hebben. Den dag kan ik niet bepaalen; maar zekerlijk was het voor 6 Maart. Want op deezen dag gaf de Gravin Machteld eenen Brief, ook gericht *aan alle luiden*, in welke zy niet anders zegt, dan dat zy met Aelbrecht overdraagen was, dat hy Ruwaard zoude zijn, op zulke voorwaarden, als hy haar, in den zynen, waarschijnlijk op dien zelfden dag, overleverd hadt; welken zy geheel opgeeft. De eerste helft van deezen Brief bevat wederom, letterlijk, den geheelen inhoud der voorigen: en verder eenige beloften ten haaren voordeele. Maar daar ik het oog vooral op hebbe,

is

'is dat hy, spreekende van het gebeurde te *Delf*, zegt: „ Voort zullen de Gevangenen vry en kwijt weezen aan beiden „ zyden, Poorteren en anderen —— En hiermede zullen „ alle zaaken verzoend zijn, die tegen ons of tegen iemand „ misdaan mogen weezen van die zaaken die tot DELF „ geschieden." daar ook zekere Dirk Aderop was doodgebleeven. Was die goede Stad niet wel verzekerd met zulk eene toezegging? Maar Aelbrecht wist wel, dat het toen noch geen tijd was, om openlijk te toonen wat hy inwendig dacht. Want hy ontmoette meer tegenkantig; als blijkt uit haar' tweeden Brief van 18 Maart, toen zy noch te Rotterdam was, waarvan het hoofd, zaakelijk, weinig verschilt van dat haars eersten, behalve dat het niet algemeen houdt aan *allen luiden*, maar aan de *goede luiden der Steden en Landen* van Henegou, van Holland, van Zeeland en van Vriesland; die zy *verzoekt*, *dat ze haaren lieven Broeder vriendelijk inlaaten*, *en gunstelijk ontvangen voor hunnen Ruwaard:* enz. met dit aanmerkelijk slot: *want zulks onze Wil en meininge is.* Even of zy, in die droevige omstandigheden, zonder Man, zonder Vrienden, en die, om naar haaren staat te konnen leeven, 't welk Aelbrecht haar ook in den voorgaanden beloofd hadt, alleen van hem afhong, noch eenen *wil* gehad hadde. Maar door zulken Brief, op den naam der Gravinne, konden ten minsten veeler oogen verblind worden,

Maar laat ons nu deeze omwenteling eens van eenen anderen kant beschouwen. Het zy dan zo; Hertog Willem was, zo al niet volstrekt Dol, evenwel gansch buiten staat om zich verder met de Regeering te bemoeien, ja hadt noodig in verzekering genomen te worden. Zo hadt dan het Land eenen Voogd of Ruwaard noodig. Maar wat Recht hadt *Aelbrecht* om zich daartoe op te werpen, en dus te verklaaren voor den Opvolger zijns Broeders? en zulks by 't leeven van hunnen Oudsten Broeder? Matthæus op Beka, p. 251, trok dit zo weinig in twijffel, dat hy hem zelfs een driedubbel Recht toeschreef. *Triplici Jure*, zegt hy, *nixa Alberti Successio*; naamelijk, 1 *Procerum Voluntate*; 2 *Fratrum mutuis de ea Pactis*; 3 *Patris Ludovici Imp. Decreto.* Het eerste vervalt aanstonds uit de Brieven van Aelbrecht zelf, waarin hy voorgaf in Holland gekomen te zijn op verzoek van zijn' Broeder (dien hy toen reeds opgesloten hieldt) en

van des zelfs Echtgenoote; zonder van *Proceres* of van *Edelen en Steden* te ſpreeken. Ook verzwakt Matthæus zelf zyne ſtelling, als hy 'er, naar waarheid, byvoegt, dat die *voluntas Procerum* alleen te verſtaan is van de meeſten. De twee andere gronden van dat Recht ſtelt Matthæus verkeerd voor. De derde hadt moeten gaan voor den tweeden. Daarom zal ik noch eens kortelijk bezien, wat Keizer Lodewijk in zyne Brieven, die hy den 7 September 1346, op eenen Rijksdag te Frankfort, zyner Huisvrouwe en Zoonen zoude voorgeſchreeven hebben: en zulks terwijl zy zelve in Holland, en dus afweezende was. Zy zijn vijf in getale, en betreffen allen, niet zyne, maar *baare* Landen en Heerlijkheden; waarop hy zelf, in den aanvang zyner Regeeringe, verklaard hadt, geen Recht te hebben. En daar zullenwe gelegenheid hebben, om te zien, wat 'er van die *Broederlyke Verdragen* zy.

De EERSTE dier Vijf Brieven, is eene algemeene Beveſtiging van alle Handveſten, door haar gegeeven. Stondt die alleen, ik zou 'er niet van geſproken hebben: nu ſchat ik hem, naar 't gezelſchap, waarin ik hem vinde. In den TWEEDEN wenſcht Lodewijk, dat zijn Bedgenoot noit mogt ſterven; want zo ſtaat 'er: *ſi prædicta Contboralis noſtra decederet, quod Deus avertat.* Indien zy evenwel ſtorf, dan zou haar eenige Erfgenaam zijn *Willielmus*, *Dux* BAVARUM *illuſtris, ſecundo genitus noſter.* En deezen kinderloos overlydende, moeſt opvolgen *inclitus Albertus*, *Dux* BAVARUM, *tertio genitus noster* —— *et ſic de gradu in gradum ſubſequenter.* In den DERDEN ſchijnt men den voorgaanden alleenlijk te hebben willen verbeteren. Want in de plaatſe van die zotte woorden, *ſi prædicta &c.* leeſtmen hier zeer wel, *poſt obitum prædictæ Contboralis nostræ*; gelijk ook tweemaal *Dux Bavariæ* in de plaatſe van *Dux Bavarum.* Maar gelijk het in den Tweeden ook een gebrek was, dat in den zelven geen gewag ter werreld gemaakt is van Margrieten Oudſten Zoon, Lodewijk den Romein, zo heeftmen ook dit hier vervuld: als mede het gebrek van Getuigen. Hier voor, p. 544, gaf ons LAMBACHER gelegenheid, den inhoud van deezen Brief kortelijk te melden; wy zullen hem in 't vervolg geheel opgeeven. In den VIERDEN beveſtigt de Keizer ALLE de Brieven en Privilegien, door zyne Huisvrouwe gegeeven aan hunnen zoon Willem, *ſuper Vicariatu et Gubernatione*

Co-

Comitatuum &c. 't Is waar dat zy zulk een' Brief aan dien Zoon gegeeven heeft, toen zy noch in Holland was, by welken zy hem overgaf en beval *de Gouvernanchie en het Berecht van haare Landen*, zich altijd en volstrektelijk voorbehoudende *haare Heerlijkheid en Erflijkheid*, en onder zeer noodzaakelyke voorwaarden. Dees Brief is niet meer voor handen: maar wy weeten dit uit haaren laateren van 27 Mei 1350, toen zy in Henegouwen was, waarin zy den zelven herriep, omdat Willem, als een jonge Losbol, zeer kwaalijk met het haare gehandeld hadt; en tevens duidelijk zegt, dat zy hem dien gegeeven hadt, *doe wy lest uit onze Landen voorsz te Beieren voeren.* Maar wy hebben vroeger, uit den welonderrichten Tijdgenoot Albertus Argent. gezien, dat zy uit Holland vertrokken is in *November* 1346. 't Is dan niet mogelijk, dat de Keizer dien Brief den 7 September, en dus twee maanden vroeger, zoude bevestigd hebben. 't Was juist vier maanden na die herroeping, dat Willem, den 27 September 1350, p. 786, zich aan dezelve onderworp, schuld bekende, en de Regeering wederom afstondt aan zyne Moeder, gelijk men daar breeder kan leezen. En dit verpligt my om ook te herroepen 't geen ik, p. 544, te voorbaarig oordeelde over het afstaan en wedereisschen der Regeeringe, als of dat een bewijs van haare ongestadigheid zou geweest zijn. Haar Man overleedt den 11 October 1347; en zy aanvaardde de Regeering eerst weder den 27 Mei 1350, toen zy, hier te rug gekomen, zag dat alles in 't wild liep; 't welk ik niet zegge op gezag van haaren Brief, maar op Willems bekentenisse zelve. Doch zyne baatzuchtige Raadsluiden lieten hem niet lang in die goede gedachten. Weinig maanden laater noemde hy zich niet meer *Verbeider*, maar *Graaf*, van Holland en Zeeland, niet van Henegouwen, daar men zyner Moeder bleef aankleeven. En toen borst de twist uit tot openbaaren Oorlog. Uit het bovengemelde, wegens de tijdrekening, is ook veilig te besluiten, dat de inhoud van Lodewijks VIJFDEN Brief, ook reeds gemeld, openbaar valsch is En dat de Keizer zelf die Brieven te Frankfort noit gegeeven heeft, blijkt genoeg, alleen daaruit, dat hy zich, als Keizer, noit bemoeid heeft met de Regeeringe deezer Landen, noch voor noch na zijn Huwelijk met de Hollandsche Margriet. Hoe kanmen dan denken, dat hy uitzinnig genoeg zou geweest zijn, om op

 éénen

éénen enkelen dag, *vijf* byzondere Brieven te geeven, die hem overtuigd zouden hebben, dat hy zyne Keizerlyke beloften, den 25 November 1314, op de plegtigste wyze gedaan, verbroken hadt? Maar het geen hy niet mogt doen, noch gedaan heeft, als *Keizer*; dat deedt hy, als *Vader*: niet by Brieven voor het toekomende, maar metterdaad; houdende den Oudsten Zoon van Margriet in Duitschland, en zendende Willem naar Holland; vanwaar hy, als *Man*, zyne *Vrouw* te rug ontboodt, en dien Jongeling dus, door list, in het volle bezit stelde: als reeds gemeld is p. 544. Wat doch kan daarvan de oorzaak geweest zijn, dan eene blinde liefde voor Willem? Welke ongelukkige drift alleen gediend heeft, om den Zoon tegen de Moeder, Broeder tegen Broeder, Stad tegen Stad, te doen opstaan: en, om alles met een woord te zeggen, dus vergaderde Lodewijk zelf de koolen, waaruit eerlang dat vuur van tweedragt ontstondt, het welk in vervolg van tijd, onder den naam van *Hoeksch* en *Kabeljaauwsch*, Steden en Slooten verwoest, en duizenden van Menschen het leeven gekost heeft.

Wat moeten wy dan besluiten wegens die Vijf Brieven? Vooreerst, datze allen verdicht zijn. Ten wiens behoeve? van Hertog *Aelbrecht*. De tweede en derde spreeken klaar. Maar, de twee laatsten schynen alleen ingericht te zijn ten voordeele van *Willem*. Doch die bewyzen hadt Aelbrecht ook noodig. Want dat was de schakel, daar zijn eigen Recht voornaamlijk van af hong. Willem zelf, die door zijn' Vader, en by des zelfs leeven, in het daadelyke bezit gesteld was, hadt toen zulke Brieven niet noodig. Hy bediende zich van krachtiger middelen. Maar toen Aelbrecht, *in adgressu Hollandiæ* (zie boven p. 580) hier en daar tegenstand vondt, bediende zijn aanhang zich van al wat zy vinden konden. Hiertoe vondtmen, onder anderen, een *Vidimus* van den Derden, onmiddelijk daarachter gedrukt, in het welke Lodewijk Graaf van Vlaandren, den 22 Juny 1358 (juist toen *Aelbrecht* zulke bewyzen noodig hadt) zoude getuigd hebben, dat hy dien Brief gezien en onderzocht hadt. Maar die Graaf moet niet geweeten hebben, dat Keizer Lodewijk twee Zoons gehad heeft, Lodewijk genoemd, beide zyne *Oudste* Zoons, met betrekkinge tot der zelver onderscheidene Moeders. Want zo spreekt hy ten kortsten;

In-

Inspeximus litteras Ludovici Imperatoris et Ludovici sui primogeniti. Dit kan niet verstaan worden dan van den eersten Lodewijk, en nochtans sprakmen van den tweeden, die, ter onderscheidinge, zich noemde en genoemd werdt, *de Romein*; of gelijk in den Brief zelf, *primogenitus ex Margareta*. Enz. Voeg hierby den Brief van Engelbrecht, Bisschop van Luik, in welken hy, den 29 November 1360, al mede getuigde, dat *Aelbrecbt* hem wel en deugdelijk aangetoond hadt, dat *Lodewijk de Romein* aan hem afgestaan zou hebben de Voogdye, zo van *Graaf* Willem als van het Graafschap van Henegouwen. Maar waartoe zulke kreupele bewyzen van buiten, uit Vlaandren, uit Luik, gehaald, indienmen de oorspronglyken in handen heeft? Doch laat ons eens in orden bezien, wat 'er zy van die Broederlyke overeenkomsten, op welken Matthæus ook het Recht van *Aelbrecbt* grondveste.

't Geen, dien aangaande, tusschen *den Romein* en *Aelbrecbt*, verhandeld zou zijn, is te zien uit die drie Brieven, die men vinden kan in het Chart. III. p. 46-50. In den eersten, in 't Fransch opgesteld, spreeken zy beiden, verblyvende hunne verschillen, over de VOOGDYE en ERFFENISSE, aan de *Raaden* (*Consauls*) *der drie Landen*, toen te Mechelen vergaderd, benevens *drie voornaame Edelen* uit de zelve Landen, met belofte, enz. Dees was getekend, Mechelen den 20 Juny 1358. Zie daar een gewenscht begin. Maar wat was 't gevolg? Niets. Want de tweede Brief, maar vier dagen laater, 24 Juny 1358, te Botershem by Mechelen gegeeven, heeft geen betrekking ter werreld tot den voorigen, ja strydt 'er genoegsaam tegen. In deezen verklaart *de Romein* alleen, dat hy, *sponte et cum bona deliberatione, nec non Amicorum et Consiliorum nostrorum maturo consilio mediante*, met zijn' Broeder *Aelbrecbt* was overeen gekomen, als volgt. Voor eerst: Als *Willem* storf, en geen kind naliet, zoude *Aelbrecbt*, alleen ERFGENAAM zijn van de Graafschappen en Heerlijkheden met al wat 'er toe behoorde: uitgezonderd het *Land van Voorne en Kasteleinschap van Zeeland*, gelijk dat aan hem en aan hunnen Broeder *Otto*, na overlyden van Vrouw Machteld van Voorne, door Hertog *Willem*, was toegezeid. Ten anderen: *De Romein* behieldt ook voor zich de *Vierduizend Schilden*, hem insgelijks by Brieven van *Willem* beloofd, Jaarlijks te betaalen uit den Tol te Dordrecht. Ten derden: zo 't gebeurde, dat ook *Aelbrecbt* zon-

der Erfgenaam overleedt, *tunc prædicti Comitatus - iterum permanere et stare debebunt secundum Ordinationem per D. Ludovicum, Rom. Imp. progenitorem nostrum, factam et conscriptam, suoque & NOSTRO sigillo auctentice corroboratam.* Dees Brief is, met één woord, valsch. Wy zullen straks zien, dat *de Romein*, in de allerkrachtigste uitdrukkingen ontkend heeft, het geen hy hier vrywillig zoude erkend hebben, wegens dien brief zijns Vaders: Ten anderen blijkt de valscheid volkomen en alleen daar uit, dat 'er geen woord in gevonden wordt van de VOOGDY, geduurende het leeven van *Willem*, dat eerst en vooral gemeld hadt moeten worden. Ook worden 'er geen Getuigen genoemd: geen klein gebrek. Zie nu verder, of gy met een' van die twee kunt overeen brengen den derden van 7 July daar aan volgende, in welken *Aelbrecht* verklaart, „ dat *Willem*, aan *Lodewijk den Romer*, schuldig was, met „ Voorwaarden en goede opene Brieven, *Twintig duizend* „ *Schilden*, daar de Dag LANG af geleeden was, om welk geld „ *Lodewijk* alle AANTAALE, die hy hadde, of hebben mog- „ te, *tot de Graafschappen* —— hadt kwijt gescholden: dat, „ dit geld en die voorwaarden niet voldaan zijnde, *Lodewijk* „ in Henegouwen gekomen was, en zyne *Aantaale* vernieuwd „ hadt. " En dewijl *Aelbrecht* te dier tijd *nergens geld lienen noch krygen kon*, zo verpandde hy, met toestemminge zijns Raads en der Steden van Holland, het Land van Wieringerland aan Heer Jan, Heer van Egmond, om dat geld, *dat immer betaald moest worden*, met gereede penningen te voldoen, de eene helft op den eersten Augustus, de andere op den eersten October, naastkomende: en dus binnen de drie maanden. Dat mogt wel eene promte betaaling genoemd worden. Doch dat was zo breed niet. De dagtekening des Briefs luidt als volgt: *Gegeven tot Rotterdam, des Zaturdags na S. Martijns dag Translatie* 1358. Maar Mieris kende dien *S. Martijn* niet, en daarom ook zynen Dag niet. 7 July, gelijk hy giste, was, in 1358, de *Zaterdag na S. Martijn in den Zomer*, 4 July, gelijk we zeiden B. VII. v. 945. Doch dees was *S. Maarten Bisschop van Tours*, wiens voornaame Feest is 11 November. 't Is een ongeluk, dat Mieris niet deezen dag verkoor: want dan zou hy, al kende hy den Heilig niet, echter den Dag wel getroffen hebben. Want de *Translatie van S. Martijn*, die in 't jaar 649 *Paus* werdt, is 12 November, en was, in 1358, Maandag. Zodat, welken *Martijn* men hier by het hoofd vat,

de

de eerste *Zaterdag* daarna toen altijd was 17 November. En op deezen dag moest die Brief geplaatst zijn. De Benedictynen in hun Art de vérifier les Dates, spreeken p. 180, eerst van *S. Martin* EVEQUE, daarna van *S. Martin* PAPE; en van deezen: *Sa Fête le* 12 *Novembre, jour de sa* TRANSLATION *de CP. à Rome.* Doch dit doet niets tot den inhoud der twee Brieven; in welker eersten *Lodewijk*, voor zijn' Afstand, behieldt 4000 Schilden jaarlijks; volgends den tweeden ontvong hy, voor dien zelfden Afstand, 20000 Schilden eens. Voeg hier nu by de eenvoudige Quitantie van 22000 Schilden, waarby *Lodewijk*, te Dordrecht den 15 Augustus, in dat zelfde jaar 1358, alleenlijk zegt, dat *Willem* hem die penningen *schuldig was*, zonder melding, uit wat hoofde, en bekent, dat *Aelbrecht* hem die ten vollen betaald hadt, te weeten 13000 Schilden in Henegouwen, en 9000 in Holland. Deeze penningen zijn dan door *Aelbrecht* voldaan. Maar of die andere 20000 Schilden, ten gezetten tyden, ook betaald zijn, daaraan twijffel ik. Die den Brief, daarvan spreekende, met aandacht doorleest, zal 'er grond vinden om te vermoeden, dat *Aelbrecht*, die zekerlijk ongaarne de wederkomst van zijn' Broeder *den Romein* in Henegouwen, vernomen hadt, op des zelfs bedreiginge van zyne *Aanspraak op de drie Graafschappen* te zullen vernieuwen, zo bang is geworden als een schuldenaar, die met *Executie* gedreigd wordt, en noch wat uitstels verzoekt. Want zijn' Brief, niet den 7 July, maar den 17 November 1358, gegeeven zijnde, zo volgt dat de betaaling eerst geschieden moest op den eersten dag der Maanden Augustus en October 1359. Mogelijk ook, dat *de Romein*, die toen wel zag, dat 'er, voor hem, in Holland niet meer te doen viel, en *Aelbrecht* kende voor een hard man op een weeke kaas, deeze laatste pooging gedaan heeft, om, op zijn vertrek naar Duitschland, noch een zoet beursje Hollandsch geld mede te neemen. Want (en hierop steunt deeze bedenking) die twee Broeders waaren het, in 1361, noch gansch niet eens; als blijkt uit den Hoogduitschen Brief van hunnen vollen Neef Ruprecht, Keurvorst van de Palts, en van hunnen oudsten halven Broeder Lodewijk, Keurvorst van Brandenburg, beide Hertogen in Beieren, gegeeven te Neurenberg den 17, niet 18, April 1361. p. 127. waarby zy verklaaren, dat zy alle verschillen en oneenigheid tusschen

die

die Gebroeders ganſchelijk aan zich genomen hadden, en geeven tot uitſpraak niet anders, „ dan dat zy alle Brie- „ ven, die zy malkanderen gegeeven en ten Heiligen be- „ zwooren hadden, onverbreekelijk zouden naarkomen; en „ voorts in vriendſchap, als Broederen betaamt, leeven. "

Doch het wordt tijd, datwe wat meer van naby bezien, wat 'er gehandeld zy tuſſchen *den Romein* en *Willem* in eigen perſoon. Wy vinden, dien aangaande, wederom drie Brieven, Chart. III. p. 15—18. De twee eerſten, van *Willem*, zijn geſteld op 25, de derde, van *Lodewijk den Romein*, op 27 January 1357. Maar de Dagtekening is, in alle drie, de zelfde, *in craſtino Converſionis B. Pauli*; en dat is, noch 25 noch 27, maar 26 January. Van meer gewigt is het jaar 1357, het welk, volgends de gewoonte van dien tijd, zou moeten genomen worden voor 1358. Wy zeiden vroeger, p. 578, dat de laatſte Brief van *Willem* was van 14 December 1357. Maar volgends deeze drie, zou hy zyne vryheid, noch volle zes weeken laater, genooten hebben. Wy hebben ook elders bevonden, dat in 't Charterboek, omtrent deeze tijd, uit gelyke oorzaake, verſcheiden Brieven een jaar te vroeg geplaatſt zijn. En hier vind ik, in mynen weg, noch een voorbeeld. De zogenoemde vrede tuſſchen *Margriet* en haaren Zoon *Willem* is geſlooten, den 7 December 1354. zie Chart. II. p. 824 en 825. waarby zy, alleen Henegouwen voor zich behoudende, Holland, Zeeland en Vriesland aan hem ten beſten gaf. Van dien geſlooten Vrede ſprak Willem zelf den 14 December 1354, en den 2 January 1355. welke laatſte nochtans geplaatſt is op het jaar 1354. Geduurende dien Oorlog hadt vooral het geſchil tuſſchen *den Romein* en *Willem* plaats. Verloor *de Romein*, door die bevrediging, zijn Recht niet, en hieldt hy het ſedert noch ſtaande; zo wachtte hy vry lang, van 7 December 1354 tot 26 January 1358, eer hy zelf zich ook met dien Broeder verzoende. En al houdt gy u aan 1357, 't zal op een uitkomen. Want de Brieven zelfs niet deugende, is het ydel getwiſt over der zelver Dagtekening. Ten dien einde zal ikze kortelijk doorloopen. Zy hangen aan malkanderen als heet zand.

De twee eerſten hebben woordelijk de zelfde inleiding; omſtandig genoeg, en zeer wel ter zaake dienende; waarin *Willem* te kennen geeft, dat hy met *den Romein* een Verdrag

en Schikking gemaakt hadt, *in causa, quæ jam diu inter nos & ipsum vertebatur super juribus ipsius*, RATIONE PRIMOGENITURÆ *ad ipsum pertinentibus*, *&c.* In den eersten, wiens hoofd alleen spreekt van *den Romein*, en des zelfs Recht als *Eerstgeboren*, wordt *Otto*, die de Jongste der Broederen was, in allen deele met hem gelijk gesteld. En alles, wat *Willem* hun te saamen vergunde, bestondt in een ver uitzigt op het Land van Voorne, als Vrouw Machteld van Voorne (die tot 1372 geleefd heeft) zoude overleeden zijn. Niets zekerer, dan dat zulk een lighaam niet kan geboren zijn met zulk een hoofd, of dat het onder de wanschepsels moet geteld worden. Men vergelyke deezen Brief met dien van *Margriet*, gegeeven na haars Mans dood, te Munchen in Beieren, den 5 January 1348, II. p. 747. Daar zalmen zien, dat zy het Land van Voorne, even als boven, gegeeven heeft aan haaren Zoon *Otto alleen*; en, op gelyke wyze, het Land van Baudour in Henegouwen, na doode van Gerard van Jauche; benevens een jaarlijksche rente van Tweeduizend Schilden. Ik vind geen reden om deezen te verdenken, nadat ik dien van *den Romein*, van 24 Juny 1358, voor valsch verklaard heb. Maar het geen eene aanmerking vereischt, is dat *Margriet* al dat zelfde, aan den zelfden *Otto*, genoegsaam met de zelfde woorden, reeds gegeeven hadt den 18 April 1346, p. 706. behalve dat in deezen de Tweeduizend Schilden vermeerderd zijn met noch andere Tweeduizend; en, daar 't hier op aankomt, dat *Margriet* zoude gewild hebben, dat, zo *Otto* kinderloos kwam te overlyden, dat alles zoude moeten komen *op Aelbrecht*, *of* (zegtze) *op den Jongsten van onzen Zoonen, die wy nu hebben, die dan leevende waare.* Hoe veel Zoonen, jonger dan *Aelbrecht* en *Otto*, hadt zy dan? Doch uit alle omstandigheden schijnt het my toe, dat die kwansuis ouder Brief van 1346, vervalscht is uit dien van 1348. niet alleen ten voordeele van *Aelbrecht*, maar wel uitdrukkelijk ten nadeele van *den Romein*. Doch die lap is daar zottelijk ingevoegd, tot verklaaringe, zo 't schijnt, van de woorden, *en zo vervolgends van graad tot graad*, die gy straks zult leezen in den Brief des Keizers. Hoe dit zy, die weinig woorden, 't zy men der zelver orden, of betekenisse, naargaa, zijn ongerijmd; en steeken op het overige des Briefs af, als de hand van een' kladschilder in een meesterlijk tafereel.

De

De tweede Brief van 26 January, p. 16, doet zic den eerſten opſlag, zeer wel voor, en ſluit wel op melde inleiding. By deezen belooft *Willem*, aan *den mein* jaarlijks te zullen betaalen *Vierduizend Schilden*. N tans is hy geheel verwerpelijk, ter oorzaake van éene zinning: maar eene zo plompe verzinning, dat de zelve mogelijk, in een' echten Brief, kán begaan zijn. De beta ling zou geſchieden in twee termynen: *in feſto Nativitatis Chriſti proximo infra annum proximum, & in feſto Beati Johannis Baptiſtæ ſequenti.* Miſſchien meende de broddelaar — *proximo, & infra annum proximum in feſto* —— doch daar zie ik nu niet op. Maar hierop zie ik, dat daar vervolgends gezeid wordt: *Et ſi, quod abſit, in* PRIMO TERMINO *Beati Johannis Baptiſtæ, ut præmittitur* —— *et ſi* ITERUM *in feſto Nativitatis Chriſti* —— *non perſolverimus*, *&c.* Hier heet de *eerſte termijn* S. Jansdag; de *tweede*, Kerſtdag. Pas te vooren was de *eerſte* Kerſtdag, de *tweede* S. Jansdag. Hierop valt geen bedenking. Ik zwijg van die wonderlyke uitdrukking in 't ſlot des Briefs, *promittentes ex certa ſcientia*, in de plaatſe van *bona fide*, gelijk in den volgenden, enz.

In den derden ſpreekt *Lodewijk de Romein*. Zyne inleiding is meerendeels weder de zelfde. Hy zegt daar in, dat hy met *Willem* een Verdrag en Schikking gemaakt heeft, *in cauſa*, *&c.* als vooren. Te weeten, SECUNDUM DONATIONEM *earundem* [terrarum] *ipſi factam per illuſtriſſimum* Patrem *noſtrum* et Matrem, *felicis recordationis*, *prout in Litteris earum* [eorum] *plenius apparet*, *adprobamus*, *confirmamus et ratificamus*, *et Donationes dictarum terrarum et Litteras*, *per feliciſſimos* Patrem et Matrem *præfatos*, *dicto Fratri noſtro Wilhelmo et ſuis hæridibus conceſſas de prædictis. Promittentes bona fide*, *&c.* En in deeze ongeſchikte woorden hebtge den ganſchen inhoud des Briefs. Is dat niet een wonderlijk *Verdrag*, waarin hy blootelijk afziet van alles, zonder iets voor zich zelven, of voor zijne Erfgenaamen, te bedingen? Hy ſpreekt hier van Giften en Brieven van zijn *Moeder* zo wel als van zijn' *Vader*; waarvan elders, in deeze geſchillen geen gewag gemaakt wordt. Meende hy die Brieven, waarby de overweldigde *Margriet*, in December 1354, dien gedwongen afſtand van Holland, Zeeland en Vriesland, aan Willem deedt; hoe komt het dan, dat hy, maar

maar vijf maanden laater, 24 Juny 1358, toen hy zich met *Aelbrecht* zou verstaan hebben, niet dacht aan zijn Moeder; zeggende alleen, SECUNDUM ORDINATIONEM *per D. Ludovicum Progenitorem nostrum factam?* Dus zienwe, dat die Brieven van Verdrag en Schikkinge tusschen de Broeders zijn, voor een groot gedeelte, belachlijk; ten deele ook de een naar den anderen gevolgd; ten deele onderling strydig; en dat, uit die allen te saamen, niets ter werreld met eenige zekerheid kan opgemaakt worden, op welke Voorwaarde de *Romein* zich, eerst met *Willem*, en vervolgends, daar 't vooral op aankomt, met *Aelbrecht*, zoude verzoend hebben. Zo dat 'er nu noch alleen overschiet, dat wy ons van onze belofte kwyten, en den meergemelden derden Brief van hunnen Vader, Keizer Lodewijk, waarin hy, den 7 September 1346, *te Frankfort met zyne Vorsten te Recht zittende*, alle Rechten, zo van zyne Vrouw, als van haaren Oudsten Zoon, ja van alle haare Landen, zou verbroken en ten eenen maale vernietigd hebben, hier in 't geheel laaten volgen, zo als ik hem uit het Latijn vertaald heb.

„ WY LODEWIJK, enz. willen dat elk bekend „ zy, dat, terwijl wy MET ONZE VORSTEN, *in onze* „ *Stad Frankfort*, te Rechte zaten, voor ons verscheenen is LODEWIJK, Hertog in Beieren, onze *Oudste* „ *Zoon uit Margriet* onze Bedgenoot, vrywillig en uit „ zich zelven Afstand doende van alle Rechten en Gewoonten, die hy mogt hebben, of in 't vervolg zou „ mogen hebben, op de Graafschappen van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en op de Heerlijkheid van Vriesland, ten behoeve van WILLEM, zynen „ Broeder, onzen *Tweeden Zoon*; zulks dat deeze, na „ 't overlyden onzer Bedgenoote, zyner Moeder, haar, „ zonder eenige tegenspraake of vreeze [*scrupulo*] zal „ moeten opvolgen. En in gevalle WILLEM kwam te „ overlyden, en geen' Erfgenaam naliet, zo zal hem „ opvolgen AELBRECHT, onze *Derde Zoon*, en zo vervolgends van graad tot graad, alle twijffelingen, verschillen en twisten ter zyde gesteld. Dit bovenstaande, in 't geheel en van stuk tot stuk, bevestigen wy, „ keuren wy goed, en ratificeeren wy by deezen. Hier „ van zijn Getuigen. . . . In kennisse der waarheid heb-

„ ben

„ ben wy den tegenwoordigen Brief doen beschryven;
„ en met ons Zegel gesterkt. Gegeeven te Frankfort,
„ den 7 September 1346.

„ En wy Lodewijk, Hertog in Beieren voornoemd,
„ hebben, tot meerder verzekering, beloofd en beloo-
„ ven by deezen, al het bovenstaande onschendbaar te
„ onderhouden, en deezen Brief, benevens den Keizer
„ onzen Vader, met ons Zegel bekrachtigd, *loco, die et*
„ *annis prænotatis.*

Of dit alles waar of valsch zy, zal men best konnen oordeelen uit den volgenden Brief van *den Romein* zelf, dien hy, den 28 April 1351, toen hy in *Zeeland* was, en zyner Moeder te hulpe kwam, naar Henegouwen gezonden heeft; welke, uit het Fransch overgezet, aldus luidt.

„ LODEWIJK DE ROMEIN, door Gods genade,
„ Markgraaf van Brandenburg en van Luzaatsen, Aarts-
„ kameraar des H. Rijks, Paltsgraaf op den Rijn, Her-
„ tog in Beieren, Oudste Zoon en Stedehouder van
„ onze zeer lieve en geduchte Vrouwe en Moeder, Mar-
„ griete, Gravinne. . . . Aan alle Edelen, Geestely-
„ ken, Steden en Onedelen van het Graafschap *Hene-*
„ *gouwen*, onze groete Lieve Vrienden! Wy bidden
„ allen en elk in 't byzonder, dat gylieden wilt helpen
„ en sterken onze lieve Moeder . . . en Ons; tegen al
„ zulken, die haar en ons poogen te onterven en uit den
„ Lande te verdryven, en op haare vermaaninge tot ons
„ wilt komen, om het ongelijk en de moeilijkheid, die
„ men haar aandoet, af te weeren: want deeze zaak
„ moet allen braaven luiden ter harte gaan, en elk zyne
„ hulpe bieden om zulks voor te komen. En dewijl het
„ *Gerucht* zich misschien zal verspreid hebben, dat wy
„ Afstand zouden gedaan hebben van het Recht, dat
„ ons, na de dood onzer Moeder, op de zelve Landen
„ volgen moet; zo zy allen bekend, dat wy zulks NOIT
„ GEDAAN hebben, daartoe NOIT AANGEZOCHT
„ zijn geworden, NOCH het oit DENKEN TE DOEN:
„ Dat wy, zolang onze Moeder leeft, niets daar van
„ zullen eisschen noch begeeren, dan 't geen haar be-
„ lieven zal, ons vrywillig te beveelen of te vergunnen.

„ Maar

„ Maar dat ONZE MEENING IS, na der zelver overlyden, „ zo God wil, te zijn GERECHT HEER en OUD- „ STE ERFGENAAM, voor ons en Onze Nakomelin- „ gen, eeuwiglijk. Gegeeven te *Zieriksee*, des Donder- „ dags voor Meidag [28 April] 1351.

„ Onder stondt: *Dou Command. Monsr. present le Comte* „ *de Zwartzenburg, Mess. Rasse de Cruynningen, et plu-* „ *sieurs autres dou Conseil, &c.*

Het is dan zeker, dat die Brieven van 7 September 1346, zynen Vader valschelijk toegedicht, den 28 April 1351, noch niet in weezen geweest zijn; en dat 'er, terwijl hy in Duitschland was, van zynen *Afstand* slechts een *Gerucht* in Holland uitgestrooid is; 't welk hy hier, op de nadrukkelijkste wyze, ontkent, zonder dat deeze ontkentenis oit, het zy door *Willem*, het zy door *Aelbrecht*, of door iemand van hunnen aanhang, tegengesproken is. En dus is zy gebleeven in volle kracht. Ten anderen noemt hy zich hier niet alleen *Oudsten Zoon* van zyne Moeder, ten bewyze van zijn Geboorterecht, maar ook haaren *Stedehouder*, ten blyke dat hy, in deezen, niets ondernam dan met haare kennis en toestemminge: waar van de waarheid onlochenbaar is uit de getuigenis van den Tijdgenoot Albertus, boven, p. 544, reeds gemeld. Zes weeken te vooren, 17 Maart 1351 (niet 1350, gelijk die wederom, in het Charterboek, een jaar te vroeg geplaatst is) bevestigde hy, te *Dordrecht*, een' Brief zyner Moeder, die hem daar noemde *onzen lieven* OUDSTEN ERFZOON. Den 1 April daaraan volgende, beloofden veele persoonen aldaar, elk voor zich, der Keizerinne, en *haaren* GERECHTEN ERFZOONE, getrouw te zullen zijn. Dat hy, den 25 Juny des zelven jaars, noch by zyne Moeder was, kan men zien II. p. 798. Zodat 'er geen twijffel valt, of hy zal den strijd in Walcheren en het scheepsgevecht op de Maaze, tusschen zijn Moeder en Broeder, bygewoond hebben. 't Laatste viel voor in 1351, op den Dag van *S. Martijns Translatie*, volgends den Vertaaler van Beka, zo in de Uitg. als in MSS. ook by Suffridus Petri, Append. ad Bekam p. 144. dat is, als we p. 590 gezien hebben, 12 *November*. Maar ook Heda hadt geen kennis aan dien Dag: want zo schreef hy, p. 244, *mense Julio, die Translationis beati Martini*. In 't Calendarium medii Ævi van Haltaus wordt die Dag in 't

geheel niet genoemd. De zelve was ten uiterften ongelukkig voor de Keizerin, die de vlucht nam naar Engeland; waarfchijnlijk verzeld van haaren Zoon *den Romein*, die ook mogelijk kort daarna de reis naar Duitfchland zal aangenomen hebben. Dus verdreef Willem zyne Moeder en der zelver gerechten Erfgenaam, door geweld van wapenen, uit haaren wettigen eigendom, en verworf zich, daardoor, het geen men federt genoemd heeft zijn RECHT OP HOLLAND.

Nochtans leezenwe, in zekeren Brief van 25 April 1364, dat zijn MOEDER het hem gegeeven hadt *by den ende des Lande*; 't welk, in Notis, wordt aangevuld, *by den* KEIZER enz. Doch 't zal evenveel doen. 't Een en 't ander hebben wy reeds beantwoord. Dien Brief zal ik, om verfcheiden redenen, hier ook geheel invoegen, willende liever datmen hem in 't verband leeze, dan den inhoud by ftukken en brokken, en misfchien minder naauwkeurig, voor te ftellen. Zo luidt hy.

,, COND zy allen luden, dat wy, BAANROITS, *Ridderen*,
,, *Knaapen* en *Steden*, die, by ontbieden ons liefs Hee-
,, ren, Hertogen AELBRECHTS van Beieren, Ruwaard
,, &c. gekomen zijn op dat Dagvaard tot S. Geerden-
,, berge, op S. Marcusdag in 't jaar ons Heeren 1364;
,, en andere *Ridders* en *Knaapen*, *Steden* en *Gemeenten*,
,, der welker Zegelen aan deezen Cedelen gedrukt zijn.
,, Overmids dat onze lieve Heere voorfz. aan ons be-
,, geerd heeft, dat wy hem wegen wyzen en informee-
,, ren wouden naar onze verftandenisfe en vroedfchap,
,, en naar dat wy van onze Ouderen en van onze Voor-
,, vaders verneemen konden, wat RECHTEN of GOE-
,, DEN toebehooren mogten onzer liever Vrouwe der
,, KONINGINNE VAN INGELAND, by doode ons
,, liefs Heeren WILLEMS, die te Valenchyne ruft
,, [*haars Vaders*] des Graaven WILLEMS, zijns Zoons,
,, en der KEIZERINNE, of andere befterfte daaruit
,, roerende: Zo hebben wy ons beraaden en befproken
,, met den Oudften en met den Vroedften, die wy ge-
,, reiken konden, een ygelijk in den hoeke, aldaar hy
,, gezeten is.

,, En vinden, dat Graaf JAN, des Graaven FLORENS
,, Zoon

„ Zoon, bezat en behieldt de *Graafſchappen van Holland, van Zeeland, en die Heerlijkheid van Vriesland*, „ en ſtorf zonder kind; en kwamen doe alinge aan „ Graave JAN VAN HENEGOUWEN, die des Graaven „ *Florens Moeien Zoon* was, overmids dat hy de *Oudſte* „ was van de Erfgenaamen; nochtans waaren 'er die „ van Hennenberg alzo namaage van eene *Jonger Zuſter*, die 'er geen Recht aan en hadden noch en eiſchten: En deeze zelve Graaf JAN VAN HENEGOUWEN „ hadt drie *Broeders*, die noch Recht en hadden noch „ en eiſchten, mids dat zy *Jonger* waaren. Item, na de „ dood des Graaven JANS kwamen deeze Graafſchappen, met het *Graafſchap van Henegouwen*, aan zynen *Oudſten Zoon*, die hiet Graaf WILLEM, die te „ Valenchyne ruſt, en zijn *Broeder* en zijn *Zuſter* hadden noch en eiſchten 'er geen Recht aan. Van deezen beſtarf 't voort op Graave WILLEM, die ten „ Vriezen bleef, die 't ruſtelijk bezat zonder aantaale „ van zyne *Zuſteren*; en na zyne dood, want hy geen „ Kind en liet, kwam 't op die KEIZERINNE, zyne „ *Oudſte Zuſter*, die 't bezat ter tijd toe, dat zy 't haaren *Zoon* Hertog WILLEM overgaf, en maakte by „ den ende den Lande.

„ Alzo dat wy vinden by oude tyden, datmen die „ Graafſchappen niet *deelen* en mogte, noch ſchuldig „ was te *deelen*; en konnen niet gevinden noch gemerken, naar onze verſtandeniſſe en vijf zinnen, dat iemand Recht heeft, klein of groot, aan de *Graafſchappen van Holland, van Zeeland en van Vriesland*, dan „ Hertog WILLEM, onze gerechte Heere, en Hertog AELBRECHT als Ruwaard, alzo lange als hy „ in de ziekte blijft en leeft; en na Hertoge WILLEMS dood, alzo Hertog AELBRECHTS Brieven „ begrypen. In oirkonde van deezen zo hebben wy „ onze Zegelen hier aan gedrukt, in den jaare en op „ den dag voorſz. [25 *April* 1364.]

Hierop ſtaat, voor 't laatſt, te overweegen, I. de Inhoud van den Brief zelf. II. Of Lodewijk de Romein toen noch leefde. III. Wat de Koningin van Engeland eiſchte uit de Nalaatenſchap van haaren Vader, Broeder en Zuſter.

Wat het Eerste belangt; ik volg de Uitgaave, waarin zich de zelve onderscheidt in drie deelen, die wy elk met een woord moeten aanroeren. De *Inleiding* is hierin gebrekkelijk, dat 'er niet gemeld wordt, of Aelbrecht die Vergadering beleid hadde uit alle drie de Graafschappen, of alleen uit Holland: gelijk mede niet, by wat gelegenheid zulks geschied zy. En was zo groote Vergadering niet in staat, om Aelbrecht te onderrichten, zonder het eerst, elk by zijn naaste buuren, te gaan vraagen? In het tweede deel bepaalen zy dat Recht zeer wel, in dier voegen, dat het alleen toekwam aan den OUDSTEN ZOON, wiens jonger Broeders en Zusters daarop zelfs noit eisch gemaakt hadden. Wat dunkt u, Leezer? Hadt Aelbrecht wel reden, om met zulk een antwoord zeer in zijn' schik te zijn? En konden zy hem wel leevendiger voor oogen houden, dat noch Willem noch hy oit Recht tot de Graafschappen gehad hadden, zo lang hun OUDSTE BROEDER in 't leeven was? Want het derde deel, daarmen de *Toepassing* van het voorgaande moest wachten, smijt het ganschelijk onder de voet. Waarom zeiden zy niet liever, kort en klaar, dat *Vader* en *Moeder* de *Jongste Zoons* gesteld hadden voor den *Oudsten*? Nu draaien en wringen zy zich zo, datze 'er zelfs in verwarren, en maaken 't besluit op, regelrecht strydig tegen hun eigen gronden van Recht. Daarom zwijgen zy hier van den *Oudsten Zoon*, als of die noit geweest waare; en schynen zich nu eeniglijk te bepaalen tot het jaar 1364. Was *Lodewijk de Romein* toen niet meer in weezen, zo was *Willem*, te dier tijd, volgends zijn Geboorterecht, wettig Graaf; en, na des zelfs dood, *Aelbrecht*. Waartoe dient dan dat valsche voorwendsel, dat de *Keizerin* het aan *Willem gegeeven* hadt? En waartoe konden *Aelbrecht*, na *Willems* dood, *zyne Brieven* dienen; wanneer hy zelf de *Oudste* geworden zou zijn? Wanneer, nu, is *Lodewijk de Romein* overleeden? De onzen hebben zich daarmede niet gemoeid; en in Duitschland heeftmen 'er blindelings naar geraaden. Monf. Blanc, Hist. de Bav. T. III. p. 238, zegt, dat hy gestorven is *kort na zijn' Broeder Willem*. Cuspinianus, in Cæs. p. 380, wist 'er niet veel meer van. Hierin komen die twee, en meer anderen, overeen, dat zy vaststellen, dat de *Romein* Jonger geweest zou zijn, dan *Willem* en *Aelbrecht*. Dit verdient opmerking. Vooreerst blijkt 'er uit, dat die verdichte Brieven des Keizers in Duitschland, daarze

op

op eenen Rijksdag zouden gegeeven zijn, niet bekend zijn geweeſt. Ten anderen, dat die verſchikking in den Geboorterang der Broederen, alleen geſprooten is daaruit, dat men wiſt, dat *Willem* en *Aelbrecht* Holland bezeten en geregeerd hadden; en onderſtelde (gelijk waar is) dat zulks den *Oudſten* toekwam. Want de voorrang van eenen Jongeren Broeder ontmoet altijd tegenſtand in 't begrip van allen, die geen byzondere reden hebben om party te kiezen. Zo zagenwe boven, p. 481, dat veel Ooſtenrijkſche Schryvers giſten, dat de Markgraaf Leopoldus Pius, met voorbygang van den Oudſten, eenen Jongeren Zoon, by uiterſten Wille, tot zijn' Opvolger benoemd hadt: terwijl anderen wederom andere redenen daarvan gezocht hebben. Waar van genoeg gezeid is. Spenerus in Syll. Geneal. p. 263, zegt, dat de Romein overleeden is, in 1366 of 1369. Aventinus, p. 797, in 1359. Dit laatſte is zekerlijk mis, alzo wy, p. 587, gezien hebben, dat hy, den 17 April 1361, noch geleefd heeft. Nader aan de waarheid ſchijnt Adlzreitter te komen, die, P. II. L. V. § 7, ook den dag bepaalt, naamelijk 1 October des gemelden jaars 1361. Dus zou de tijd, dien hy behoord hadt Graaf van Holland te zijn, ruim vijf jaaren en drie maanden geduurd hebben: want zijn Moeder is overleeden den 23 Juny 1356, volgends haar Grafſchrift by d'Outreman, Hiſt. de Valent. p. 448. Waarop zich ook Mieris beriep in 't ſlot van het Tweede Deel des Charterboeks. Zodat daar verſcheiden Brieven, gedagtekend van 1 January tot Paasſchen 1356, hadden moeten geſteld worden op 't jaar 1357, en dus aan 't hoofd van het Derde Deel; als blijkt uit dien van 10 Maart, in welken Willem, na de dood zyner Moeder, zich weder noemde *Graaf van Henegouwen.* 't Welk diene tot opheldering van 't geen wy, ſpreekende van de Paaſchjaaren, B. I. p. 323 en 324, ten opzigte van Willem V. en van Aelbrecht, voorlang aangetekend hebben.

Het derde en laatſte raakt de Eiſſchen van Philippa Koningin van Engeland. Haar Broeder, Graaf Willem IV, was naauwlijks, in 't laatſt van September 1345, in Vriesland geſneuveld, of haar Gemaal, Eduard III, kwam voor den dag met zynen Brief van 20 October, waarby hy Jan van Henegouwen, Oom der Koninginne, en anderen magtigde en afzondt, om zijn Recht werkſtellig te maaken, zonder eenige

nige bepaalinge wat hy eifchte of begeerde. Maar Jan van Henegouwen, was toen niet in Engeland; en in deszelfs plaatfe benoemde Eduard anderen, in eenen tweeden Brief van 27 December, van gelyken inhoud, behalve in den Eifch zelf. In den eerften zegt hy: *Cum per mortem Wilielmi, Comitis Hannoniæ, Hereditas præclara Philippæ . . fit jam devoluta.* Dus zou hy de ganfche nalaatenfchap geeifcht hebben. Doch ik wil wel toegeeven, dat dit bedorven is, en verbeterd moet worden uit den tweeden, daarmen leeft: *Cum* —— *Hereditas præclara ejusdem Comitis, seu* Pars *ejusdem Hereditatis legitima, Philippæ jam fit notorie devoluta.* En dus zou hy zich met een gedeelte vergenoegd hebben. Ook noemde hy *Philippa*, den 20 April 1346, *eene der Erfgenaamen.* Daarenboven eifchte hy, in den eerften, zulke Landen en Renten, als haar Vader haar gegeeven hadt in *Zeeland*: in den tweeden, Landen en Renten in *Henegouwen*, *Zeeland*, *Holland* en *Vriesland*. Den 25 Juny 1346, verklaarde Eduard, dat hy, over die Erffenis geen verfchil zocht, en benoemde den eenen *Diederik*, *Heer van Montjoie en Valkenborg*, als Scheidsman, om eene overeenkomft te treffen, uiterlijk voor 25 December. Men heeft, uit Froiffard, I. ch. 117, ook aangemerkt, dat Jan van Henegouwen, Oom zo wel van de Keizerin, als van de Koningin, de Regeering van *Henegouwen* aanvaard heeft: het welk zeer wel zoude overeenkomen met den eerften Brief, waarin hy vooral gemagtigd werdt, om het recht van de Koningin te bewaaren. Maar ik verftaa Froiffard geheel anders. Zie hier zijn eigen woorden: *Et ainfi vacqua la Comté de Haynaut un temps; et la gouverna Messire* Jehan de Haynaut, JUSQUES A TANT *que Madame* MARGUERITE *de Haynaut*, *Mere au Comte Aubert*, *se tira celle part*, *et en print le saisine et l'*HERITAGE, *et lui firent les Seigneurs et les Barons feauté et hommage. Ceste Dame Marguerite*, COMTESSE DE HAYNAUT, *avoit à mari*, *&c.* Uit dit, en het geen daar voorgaat, maak ik dit verhaal op. *Jan van Henegouwen* heeft den Slag in Vriesland, daar zijn Neef Willem fneuvelde, bygewoond; vandaar begaf hy zich naar Geertruidenberg, daar hem de Gravin Johanna, nu Weduwe, *wachtte*; zekerlijk om hem te raadpleegen over de Regeeringe des Lands (vooral van *Henegouwen*) 't welk toen *vaceerde*, omdat de Erfgravin, *Margriet*, afweezig was. En 't befluit was, dat hy, Jan van He-

Henegouwen, geduurende dat afzijn, de Regeering by voorraad zoude waarneemen; te weeten, voor *Margriet*, en niet voor haar Zuster *Philippa*; die, om alles in een woord te besluiten, noit eisch gemaakt heeft, noch op Henegouwen, noch op eenig deel van de Graaflijkheid. De getuigenis van Froissard, is klaar, en alleen geloofwaardiger dan vijfentwintig Brieven, die in de Acta van Rymer gevonden, en vandaar in het Charterboek overgebragt zijn. Hy verhaalt in zijn Voorrede, dat hy met zijn Werk (verstaa een gedeelte van zijn Eerste Volumen, 't welk nu driehonderd en dertig Hoofdstukken bevat) naar Engeland gereisd is, en het aangebooden heeft aan de Koningin *Philippa* zelve, die het vriendelijk ontvong, en hem wel beloonde; *et m'en fit grand profit.* Van eenige Engelsche Brieven, ten tyde van Graaf Florens V, hebbenwe vroeger voorbeelden gezien. Die van 21 October 1350, is weinig minder ongerijmd. Eduard zondt Gemagtigden naar Holland, om met *Margriet* te handelen wegens de overgifte der *Regeeringe van Zeeland*, *Holland en Vriesland*, *waarvan zy zich* ERFGENAAM NOEMDE. En maar vijf dagen laater, 26 October, stelde hy Willem van Stury aan, om die Landen, in zynen naam te bestieren, waarvan Margriet dwaasgenoeg zou geweest zijn, hem, by haare opene Brieven, de bewaaring toe te vertrouwen. Den 16 December zondt hy weder aan *Margriet*, om zijn Salaris voor de gemelde bewaaringe te regelen. Van 't een is zo veel gekomen als van 't ander. Ook hebben 'er de Engelsche Historien van Larrey en Rapin Thoyras geen woord van: zelfs vindtmen, in onze Charterboeken, noch voetstap noch schaduwe, dat een eenige van al die Brieven, beroerende dit verschil, in Holland ontvangen, gezien, of, met woord of daad, eenigszins beantwoord zou zijn. De laatste was van 25 Juny 1346. Van dien tijd af was 'er een diep stilzwygen van, tot dat Aelbrecht zelf, na verloop van omtrent *achttien* Jaaren, het verschil wederom schijnt leevendig gemaakt te hebben in den opgegeeven Brief van 25 April 1364. ten waare ook dees in Engeland uitgebroeid is. In dit zelfde jaar, den 20 October, verleende Eduard Vry geleide aan de Gezanten van Aelbrecht, om, met *Vijftig* paarden in Engeland te komen. Maar toen moet de Koning misnoegd geweest zijn; want buiten dat Geleide sloot hy den persoon van Aelbrecht zelf, benevens den Seneschal van Henegouwen, en noch drie anderen. In een

tweede Vry geleide, 6 December 1365, werdt het getal van *Vijftig* paarden vermeerderd tot *Honderd en twintig*. Toen kreeg ook Aelbrecht verlof om in Engeland te komen, *mids* voorzien zijnde van *Brieven van Volmagt*, wegens de Gemeenten en Steden van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en van Vriesland, *om een einde van dat verschil te maaken*. Is dat niet wel uitgedacht? De Graaf zelf moest naar Engeland reizen, om daar afstand te doen van een gedeelte zyner Landen: enz. Zie, bid ik, onze aantekening B. IV. ✝. 780. Een derde Vry geleide, van gelyken inhoud, behalve dat 'er van geen *Volmagten* gesproken wordt, is van 15 Mei 1366. Een vierde, van 6 July 1367, is zeer bekort; en hier wordt de Manschap van Aelbrecht begroot op *Driehonderd* met *Honderd* paarden. In alle vier was de tijd bepaald. In den laatsten van 6 July 1367 tot Paasch; dat was dan tot 9 April 1368. Dus zou Philippa, die den 14 Augustus 1369 overleeden is, en, in 't algemeen als eene verstandige en edelmoedige Vorstin beschreeven wordt, wel hardnekkig op haare Eisschen gestaan hebben. Want opdat men niet denke, dat zy iets verkreegen hebbe; omtrent drie jaaren na haar dood, den 15 Juny 1372, zondt Eduard zelf een plegtig Gezantschap aan Aelbrecht, om, eens voor al, van alles, wat zyner Bedgenoote, in deeze Landen, zou toegekomen hebben, Afstand te doen. De laatste melding van Philippa, die ik daar vinde, is van 26 Mei 1369, zijnde mede een Vrygeleide voor eenen Engelschen Goudsmid, zullende, uit haaren naam, aan de *Hertogin van Holland*, overbrengen eenige *Juweelen*: dat vreemd kan schynen, alsmen onderstelt, dat haar, in Holland, eene zo gewigtige Erffenisse onthouden wierdt. By zo veel Engelsche Brieven moet ik 'er noch twee voegen, den eenen van 4 Mei 1368, wederom een' Geleidebrief voor drie Uurwerkmaakers van *Delf*, om te komen in *Engeland*, en aldaar hunne konst te oeffenen. Den anderen, van 11 Juny 1372, om het Verbond te vernieuwen, voorheen gesloten tusschen Koning Eduard en Hertog Willem, *au temps qu'il estoit en plein saunté & memoire*. Welke woorden ik nu aangemerkt hebbende, niet wil onthouden aan myne Leezers, aan wier oordeel ikze beveele. De drie laatstgemelden verdienen, by my, geloof.

Dit onderzoek onzer Historie, ten tyde van Vrouwe Mar-

griet en haare Zoons Willem en Aelbrecht, heeft my langer opgehouden dan ik gedacht had. Ik vlei my, eenig nieuw licht over de zelve verspreid te hebben; doch geenszins, dat alles zo zal toegestemd worden. Ik heb, gelijk elders zo ook hier, veel gezeid om anderen gelegenheid te geeven tot nader overweeginge. Ondertusschen is myne meening niet geweest, om zo van den Heer LAMBACHER af te scheiden, zonder hem Vaarwel te zeggen. Maar, omdat alles een einde moet hebben, zal ik noch maar eene aanmerking maaken, die hem betreft: doch niet hem alleen.

Wy hebben in den beginne, p. 478 en 479, gezien, dat LAMBACHER, uit drie oude Rechtsboeken poogde te bewyzen, dat de Vorstelyke Rijksleenen niet anders erfden dan *van Vader op Zoon*. Wy hielden ons met die boeken niet op, omdat hy 'er zelf niet veel werks van scheen te maaken. Het eerste noemt hy *Vetus Auctor de Beneficiis*, dat geschreeven zou zijn in de Elfde of Twaalfde Eeuwe. Het tweede en derde, *Speculum Saxonicum* en *Speculum Suevicum*. Deezen zijn te Straatsburg, in den jaare 1696, door Schilterus uitgegeeven, onder de gepaster benaamingen van *Jus Feudale Saxonicum* en *Jus Feudale Alamannicum*; het laatste met eene zeer uitgebreide Verklaaring, waarin het doorgaands met het andere vergeleeken wordt. Die beide behooren, volgends LAMBACHER, tot de Dertiende Eeuwe; het eerste tot het begin der zelve, het ander tot het jaar 1282. Het zeggen van deezen bevestigt hy echter, p. 8 (b) uit twee anderen, waarvan ik den eenen, Albericus de Rosate, die omtrent het midden der Veertiende Eeuwe geleefd heeft, voorbygaa, omdat ik hem niet kan naarzien. Den anderen noemt hy *Cardinalis Hostiensis, alias Joannes de Segusio dictus*, die in 1271 gestorven is. Ik heb dien *Joannes de Segusio*, onder de Kardinaalen, by Onuphrius gemeld, gezocht, maar 'er geenen van dien naam, of *alias*, konnen vinden. Daarenboven was deszelfs eigen naam niet *Joannes*, maar *Henricus*. Onuphrius getuigt, dat hy een van de eersten geweest is, die, in 't jaar 1261, door Paus Urbanus IV, tot het purper verheven is; en noemt hem, *Henricus, Gallus*, U. J. Doctor, *ex Archiepiscopo Ebredunensi Episcopus Cardinalis Ostiensis & Veliternus*. Maar 't voornaamste is, dat hy zich beroept op eenen Getuigen, die deezen eersten grondslag zyner Verhandelinge ganschelijk ver-

nietigt, en uit wien zelfs de drie aangehaalde Rechtsboeken moeten verklaard worden; gemerkt dat hy ouder was dan de laatste der drie. Zo spreekt hy: DE CONSUETUDINE IMPERII *non succedit, nisi* FILIUS DESCENDENS; *imo revertitur feudum ad Imperatorem, & ipse confert cui vult. Sic* VIDI *hoc, quando fui in Alemannia, per Proceres* JUDICARI. Dat de Opsteller van het Jus Feud. Suev. het niet anders begreep, blijkt uit zijn cap. 43, daar hy schreef: *Es erbet niemand Lehn, wenne der Vatter uf den Sün* (dus verre by LAMBACHER, met achterlaatinge van 't volgende) *das heist* ERBLEHN. Met meer verwondering zie ik, dat ook Jo. Schilterus, over die plaats p. 266. § 2, aan het woord *Erfleen* eene ongewoone betekenis tracht op te dringen, omdat hy den Kardinaal mede kwaalijk begreep, of des zelfs woorden liever wilde verklaaren volgends zyne eigene vooroordeelen. Want zo spreekt hy: *De hac* RESTRICTA *Successione Filiorum, adhuc in* SECULO DECIMO TERTIO *in Germania observata, locuples & αὐτόπτης testis est Henricus Cardinalis Hostiensis, qui circa annum* 1255 *in interregno floruit.* Daar hy ook de zelfde woorden, DE CONSUETUDINE, &c. aanhaalt, Zo moet hy dan ook dat nadrukkelyke woord, *descendens*, gansch over 't hoofd gezien hebben. Heeftmen oit gehoord van een' *Filius adscendens*, of van een' *Filius collateralis*? Maar, wat is dan *Filius descendens*? Het is, met een woord, niet anders dan het Eenvoudige van het Meervoudige, *Heredes Liberi*, gelijk Keizer Frederik I, in 't jaar 1156, toen hy Oostenrijk tot een Hertogdom verhief, *alle de Descendenten van den eersten Hertog* noemde; en 't welk Karel V naderhand vertaalde *Erfkinderen*. Zie wat wy daarvan gezeid hebben p. 486 en 487. Of is dit niet klaargenoeg? Overweeg dan de volgende woorden van Jo. Guil. Itterus de Feudis Imperii, Cap. XV. § 2, die ik noodig geacht heb te vertaalen. „ Met de *Collateraalen* is „ het zo gelegen, dat, by gebrek van *Descendenten*, de „ *Successie* in RIJKSLEENEN komt op de geenen, die in een „ *Dwarslijn* gesteld zijn. 't Welk echter niet zo te ver„ staan is, dat alle Bloedverwanten, zonder onderscheid, „ gelijk in *allodiaale* Goederen, maar alleen die van den „ Eersten Bezitter afstammen, tot de *Successie* gerechtigd „ zijn; alle anderen, van dien Stamvader niet afgedaald, „ daarbuiten gesloten worden. Vid. II. Feud. 31 fin. &

„ tit.

„ tit. 11. Welke ONTWIJFFELBAARE REGEL DES LEEN-
„ RECHTS, in de Keizerlyke Rijkskamer, door ontelbaare
„ Uitspraaken bevestigd is; volgends Rosenthal de Feudis
„ Cap. VII. Concl. 58. n. 2. Zodat, als wy de zaak recht
„ beschouwen, de zulken niet als *Collateraalen*, maar als *De-*
„ *scendenten van den Eersten Bezitter*, tot de *Successie* geroe-
„ pen worden. En, om wat nader te komen; dat zelfs de
„ RIJKSLEENEN *onafscheidelijk zijn van het Bloed* van dien
„ Eersten, beweert nadrukkelijk Fred. a Sande ad Consuet.
„ Feud. Geldr. tr. I. c. 2. § 7. n. 3. jung. c. 1. § 6. n.
„ 2 en 4. En voortreffelijk dient hiertoe de getuigenis van
„ *Henricus Hostiensis Cardinalis*, L. III. summ. rubr. 20.
„ de Feudis § 7. DE CONSUETUDINE, &c." Al weder de zelfde woorden. LAMBACHER sprak vroeger van eene *Notorietas Imperii:* is die ergens, zo is zy hier.

Wy zullen eindigen met Keizer Henrik IV, van wien de Bisschoppen, vooral die van Utrecht, maar 't schijnt, zo veel Graafschappen en Landen konden verkrygen, als zy zelfs begeerden; indien al de oude Brieven, die by Heda, en anderen, te vinden zijn, geloofd moeten worden. Van zijn' Brief van 11 Mei 1071, waarby hy het Graafschap van Henegouwen zou vereerd hebben aan den Bisschop van Luik, kan men naarzien wat wy, I. p. 277——279, gezeid hebben. Van den volgenden, spreek ik te meer, omdat onlangs een geleerd Man, den zelven verdacht gehouden hebbende, zich dat vermoeden weder ontgaf. Wy zullen doen zien, dat hy allerzekerst valsch is; niettegenstaande Heda zegt, dat hy hem *ex originalibus* ontleend heeft. *Origineelen* zijn eigelijk de Bezegelden zelfs; maar de Valschen hebben mede hunne *origineelen*, die ook door laater uitschryvers wederom konnen vervalscht worden; waarvan zelfs, uit dit mijn Werk, voorbeelden zouden konnen bygebragt worden. En, om in 't byzonder over de *origineelen* van Heda te oordeelen, zie onze Aantekening B. II. p. 494——495. Doch ter zaake.

Heda verhaalt, p. 137, dat de S. Pieters Kerk te Utrecht, door onachtsaamheid van 's Keizers Hovelingen, afgebrand zijnde, Henrik, tot beteringe dier schade, aan de zelve geschonken heeft zeker voornaam *Landgoed*, met al wat 'er toe behoorde, en alle nutschap, die men uitdenken, noemen of schryven kan. De Brief, dien hy daarop laat volgen,

gen, is gedagtekend 28 Mei 1077, en gegeeven op raad en ten verzoeke van de Keizerin Bertha, en de Aartsbisschoppen, *Sigefridus* van Ments, en *Hiltolfus* van Kolen. Die twee Kerkvoogden zullen de zaak voldingen. Die van Ments was een der Bisschoppen, die, in den Saxischen Oorlog, van welken ik omstandig gesproken heb B. I. ✠. 1227. p. 283 en volgg. den Keizer zyne vriendschap voor altoos opgezeid heeft. Na verscheiden poogingen, om Henrik te bonzen, en Rudolf in des zelfs plaats te stellen, bereikte hy zijn oogmerk, en kroonde hem tot Keizer, te Ments, den 26 Maart 1077. met dat gevolg, dat die van Ments hem en zynen nieuwen Keizer, onder veel scheldwoorden, ter Stad uitdreeven. In 1080, toen Rudolf verslagen werdt, streedt hy voor hem, en bleef zelf gevangen. Op S. Stevens dag 1082, dat is, 26 December 1081, kroonde hy eenen tweeden Tegenkeizer, naamelijk Herman van Luxemburg. Zie dit, en meer, by Nic. Serarius, Rerum Mog. L. V, in Sifrido I, § 36 seqq. met de Byvoegsels van Georg. Christ. Johannis. Op de Lijsten, zo van Bruschius als van Merssæus, vindtmen van hem, na de Krooning van Rudolf, niet anders, dan dat hy, in 1084, *Balling* gestorven is. Wegens *Hiltolfus* heb ik alleen te zeggen, dat hy, den 28 Mei 1077, noch lang geen Bisschop van Kolen was, alzo zijn Voorzaat, Anno, eerst overleeden is, den 4 December des zelfden jaars, volgends Marianus Scotus: en zo lees ik ook in l'Art de verifier les Dates p. 121. Dus hebben wy twee goede Getuigen, die ons verzekeren dat die Brief valsch is.

Doch om myne Leezers niet meer, met diergelyken op te houden, zal ik 'er noch maar twee noemen; niet, om der zelver onechtheid te bewyzen, want dat hebben Scriverius en Boxhorn voorlang gedaan; gelijk ook het tegenmorren van Buchelius, door H. van Rijn genoegsaam beantwoord is: zie Bat. Sacra T. II. in 't begin: maar, om wederom uit die grove verdichtselen eene zeer gewigtige waarheid te bevestigen. Ik doele op die twee Brieven van Keizer Henrik IV, van 30 April en 2 Mei 1064, te vinden by Heda p. 128 en 129. In den eersten ontnam hy den Graave van Holland, en gaf aan Willem, Bisschop van Utrecht, het geheele Graafschap *Westflinge* met de Abdye van Egmond, want die hadden, zegt hy in 't begin,

gin, zyne Voorouders, op hunne kosten, doen stichten. In den tweeden, veele plaatsen, Kerken en Kapellen, van omtrent Dordrecht af, tot Ouddorp en Pettem toe; benevens het GANSCHE GRAAFSCHAP VAN HOLLAND; en eindelijk, 't geen Diederik Bavo van Bisschop Adelbold te leen hadt gehouden, doch waaruit Graaf Diederik III hem verdreeven hadt. Want dat alles, 't een met het ander, hadden Diederik en zyne Zoons, Diederik IV en Florens I, den Utrechtschen Bisschoppen met geweld ontnomen.

Laat my hier in 't voorbygaan vraagen; wie was de Graaf, die zo, op eens, uitgekleed werdt? Alting, II. p. 203, noemt hem *Diederik IV*. Maar, en *Diederik IV*, en zijn Opvolger *Florens I*, waaren, in 't jaar 1064, reeds overleeden. 't Was *Diederik V*, toen een klein kind; en in dien tijd, toen Bisschop Willem, volgends de Keulsche Kronijk, f. 163 b, *anmyrckende, dat dat Lant van Hollant sonder Here was, der dat Lant beschermde, und dat een Kynt Here vam Lande was, erwarff an Keyser Henrich die Graefsschaff van Hollant, ind understonde den Jungen tzo verdryven des Lands.* Dit heeft Heda, in 't Latijn, getrouwelijk naargevolgd: zie boven I. p. 284. Onder de Kerken, in den Brief genoemd, is ook *Kerkwerve.* „Deeze Kerk, zegt Alting, „heeft Henrik IV, *ex spoliis Hollandicis*, aan Willem, Bis„schop van Utrecht, wedergegeeven." Hy roert daar met een woord aan, dat de zelve ook gemeld wordt in de *Transactio Epternacensis* (Charterb. I. p. 64) waarby Bisschop Willem, den 28 December 1063, de helft van verscheiden Kerken, in Holland, zou afgestaan hebben aan den Abt van Epternach. Maar Alting moest dien Brief wat beter onderzocht hebben. Willem spreekt daar van Kerken, die de Hollandsche Graaven bemagtigd, en door geduurige Oorlogen aan de Bisschoplyke rechten ganschelijk onttrokken hadden; maar die, *Synodali auctoritate*, toen wederom onder de magt des Bisschops gebragt waaren. Dit wist de Keizer; want hy zelf heeft dien Brief bevestigd. En nochtans gaf hy, *vier maanden* laater, eenigen van die zelfde, en meer andere Kerken, *ex spoliis Hollandicis*, aan den Bisschop weder. Dat nu die *Transactio* niet verdicht is, moeten wy gelooven, omdat de Bisschop en Abt gezaamelijk zeggen: *Ne quis autem hanc paginam FALSAM putet, eam sigillo nostro utriusque signa-*

signavimus. Klaarer konden zy niet spreeken. Wegens den tijd der twee Keizerlyke Brieven, is noch aan te merken, dat Henrik IV toen niet ouder was, dan dertien jaaren en ruim vijf maanden, zijnde geboren den 11 November 1050 (boven, I. p. 586, staat kwaalijk, 10 Nov.) en juist in dien ongelukkigen staat, naamelijk, in de geweldige magt van S. Anno en diergelyken, waarin hy, in 't begin zyner leevensbeschryvinge, vertoond wordt. Ten anderen, dat Willem, met verscheiden Bisschoppen, en een gevolg van omtrent zevenduizend menschen, in 't jaar 1064, gereisd is naar 't H. Land; gelijk de oudste Schryvers eenpaarig getuigen. Zoumen niet denken dat zulk eene menigte, zulk een' togt zoude ondernomen hebben in het voorjaar, omtrent April of Mei? Juist de tijd dat die Brieven gegeeven, of liever, gedagtekend zijn. Kanmen integendeel wel denken, dat hy, ter zelver tijd, dat de Keizer hem aanstelde tot *Graaf van Westflinge en van Holland*, zyne nieuwe Heerschappye zou hebben laaten dryven? . . . Doch ik houd my daarmede niet verder op, om, ten besluite, uit die valsche Brieven de beloofde waarheid te bevestigen.

Staat dan kortelijk te bezien, door wat schuld of misdaad, de bovengemelde Graaven, Diederik III en IV, en Florens I, zich deeze Keizerlyke ongenade op den hals gehaald hadden. In den eersten is daarvan zelfs geen schaduw te vinden. In den tweeden spreekt hy van Goederen „ die der „ Utrechtsche Kerke, onrechtvaardiglijk, door de Graaven „ van Holland ontnomen waaren, al sedert de tyden van „ Keizer Henrik II, en van Bisschop Adelbold; om welken „ die zelfde Keizer, en zijn Grootvader Koenraad II, en „ zijn Vader Henrik III, veele oorlogen gevoerd hebben, „ en HY ZELF, met de zynen, reeds veel moeite aangewend hadt.” Zo hebben dan drie onzer Graaven, tegen drie Keizers, geduuriglijk geoorloogd; en gevolgelijk, zo 't waar was, dat zy die Goederen veroverd hadden, bezaten zy die niet onrechtvaardiglijk, maar wettig, volgends het Recht des Oorlogs; inzonderheid, het Graafschap van Holland. Onder wat voorwendsel, met wat schijn van Recht, kon hy hun dat ontneemen? Hy beschuldigtze niet van weerspannigheid, van muiterye, van meineedigheid, gelijk zelfs eenige Hollanders zich niet ontzien hebben te doen. Met één woord, waarom zegt hy niet, dat hy *verbeurd verklaarde alles wat de* Graa-

Graaven van Holland, *van het Duitsche Rijk*, *te Leen hadden gehouden*? De reden is klaar en eenvoudig: Omdat de Keizers zelfs, in de Elfde Eeuw, noch niet wisten, dat HOLLAND EEN LEEN DES RIJKS was.

Vordert gy hiervan een noch duidelyker bewijs? Zie het hier, met de eigen woorden van eenen Tijdgenoot, eenen Onderdaan des Keizers, reeds te vooren, B. I. p. 291, breeder gemeld:

> —— —— —— THILEN NIMAGUMQUE,
> EXTREMOS REGNI FINES, *ubi bella moventur*
> *Semper*, & *hostili crudescit sanguine terra.*

Daar zietge de Steden *Thiel* en *Nymegen*, gelegen op de UITERSTE GRENZEN DES RIJKS; en tevens de geduurige Oorlogen, aan dien kant, tusschen het Rijk en des zelfs nabuuren, 't zy Hollanders of anderen, onwederspreekelijk bevestigd. *Verbum non amplius addam.*

EINDE VAN HET DERDE en laatste DEEL.

BLADWYZER
VAN
WOORDEN
Over de III Deelen.

A.

[redacted]

B L A D W Y Z E R.

be-

B L A D W Y Z E R.

D.

BLADWYZER.

door

BLADWYZER.

F.

G.

B L A D W Y Z E R.

H.

hebſ,

B L A D W Y Z E R.

I.

K.

L.

leegen,

M.

man

mod

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

BLADWYZER.

steen-

T.

B L A D W Y Z E R.

U.

V.

B L A D W Y Z E R.

Voor-

W.

Z.

[redacted]

